τεύχος 6ο-7ο
Μάιος 2023

Τετράδια Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής

Τετράδια Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής

Cahiers de Droit International et de Politique Internationale

Τεύχος 6ο - 7ο - Μάιος 2023

130+
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1891

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

Περιεχόμενα

Η Ταυτότητα της Έκδοσης 11

II. Σε προσωπικό τόνο/Carnets de bord

Στέλιος Περράκης 15

III. Επέκεινα των τύπων

1. Αντιφώνηση κατά την Απονομή του Βραβείου «Α. Πολυζωίδης – Γ. Τερτσέτη για την Δικαιοσύνη και το Δίκαιο»
   Γεώργιος Αρέστης 21
2. Η εποχή της μεγάλης παλινδρόμησης
   Ευάγγελος Βενιζέλος 24
3. Περιπλομένων Ενιαυτών: Απολογισμός μιας κάποιας προσπάθειας
   Κώστας Χατζηκωνσταντίνου 28

IV. Θεωρία και Διεθνής Πρακτική

1. The Law of the Sea Convention at 40: From the Joys of Youth to Mid-Life Crisis
   Professor Sir Malcolm D Evans 37
2. L'exécution des décisions des organisations internationales dans l'ordre juridique hellénique
   Constantin P. Economidès 55
3. Οι Διεθνείς Διαπραγματεύσεις ως θεσμός Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής και μέθοδος επίλυσης

διεθνών διαφορών. Μια εισαγωγή
Στέλιος Περράκης 70

4. Recent experience in military justice regarding war crimes committed in Italy during WWII. –The question of compensation to the victims–
Dr Marco De Paolis 80

5. Η κρατική ασυλία για σοβαρά διεθνή εγκλήματα: Σύγχρονες εξελίξεις μέσα από τη νομολογία εθνικών δικαστηρίων
Σωτήριος Κύρκος 86

6. Προκλήσεις για την Ευρωπαϊκή πολιτική ασύλου και μετανάστευσης ένα χρόνο μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία: αλληλεγγύη αλλά με διακρίσεις
Μ. Ντ. Μαρούδα 93

7. The proxy war in Libya: context, stakes and prospects
Vivi Kefala 108

8. Η σημασία στη νομοπαραγωγική διαδικασία Δικαίου της Θάλασσας της άμεσης συμμετοχής των κρατών. Το παράδειγμα της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίυ
Γρηγόρης Ι. Τσάλτας 115

9. Η Σύμβαση των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας και η Θαλάσσια Ασφάλεια: Βασικές Αρχές και Σύγχρονες Προκλήσεις
Σοφία Γαλάνη 126

10. Pushbacks and the rhetoric of areas of limited statehood
Ioanna Pervou 148

11. Εξέταση της Άσκησης του Ελέγχου και της Επίσκεψης στην Ανοικτή Θάλασσα υπό το Θεσμό του Κράτους Σημαίας, για την Τήρηση Καθεστώτος Κυρώσεων
Κωνσταντίνος Αργυρόπουλος 159

12. Υποχρεωτικοί κανόνες και μη-δεσμευτικές συστάσεις και οδηγίες για την καταπολέμηση της πανδημίας COVID-19 στο πλαίσιο της παγκόσμιας υγειονομικής τάξης
Αντώνης Μπρεδήμας 182

V. Επισημάνσεις και Σχολιασμοί

1. Ένας πόλεμος, ένας Θεσμός, ένα ανθρώπινο δικαίωμα και ένας αθλητής...
Διονύσης Γάγγας 203

2. It takes more than two to execute the ECHR judgments
Nikolaos Sitaropoulos 209

3. The Association Agreement or ("Ankara Agreement") between European Economic Community and Turkey on 12 September 1963 as integral part of the European Community law and the exclusive jurisdiction of the CJEU
Georgios Anthrakefs 213

4. Η «εξωτερίκευση» της διαχείρισης των ευρωπαϊκών συνόρων στο πλαίσιο του νέου σύμφωνου μεταναστευτικής πολιτικής και ασύλου: η Αφρική ως μελέτη περίπτωσης
Δρ Παρασκευή Ελευθερία Φτακλάκη 226

5. Η «προφητεία Χάντιγκτον» και το ευρασιατικό στρατήγημα υψηλής στρατηγικής στο «πνεύμα της Σαγκάης»
Παναγιώτα Παπαρούνα 245

6. Τουρκο-Αραβική συνομοσπονδία: Το πολιτικό εγχείρημα των Οθωμανών για την αποτροπή της αποσύνθεσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Μιχαήλ-Ορέστης Μασαούτης 263

VI. Ματιές στο «χθες» των «Επετείων»

1. 1922: Διδάγματα από τη Μικρασιατική Καταστροφή
Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου 293

2. Δίκαιο, Ιστοριογραφία και Μνήμη. Σκέψεις σχετικά με τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου και της Μικράς Ασίας
Νικόλαος Ζάικος 302

3. Στρατιωτικές όψεις της απελευθέρωσης του Ναυπλίου
Τάσος Χατζηαναστασίου 316

VII. Varia

1. Ιστορίες από το χάσμα μεταξύ θεωρίας και καθημερινής ζωής
Βαγγέλης Περράκης 327

VIII. Χρονικό Διεθνών Γεγονότων και Καταστάσεων Επισημάνσεις από το περισκόπιο (Μάιος 2022 - 2023)

1. Διεθνείς Οργανισμοί 333

Ηνωμένα Έθνη 333
Συμβούλιο Ασφαλείας 333
Γενική Συνέλευση 333
Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 336
Οικουμενική Περιοδική Αξιολόγηση (Universal Periodic Review/UPR) 336
Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ) 338
UNESCO 340
Παγκόσμια Τράπεζα 342
Περιφερειακοί Οργανισμοί
Ευρωπαϊκή Ένωση 344
Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 346
ΝΑΤΟ 348
Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) 349
Αφρικανική Ένωση 349

2. Χρονικό Κοινοβουλευτικής Διπλωματίας της Βουλής των Ελλήνων (Ιανουάριος-Οκτώβριος 2022) 351

3. Διεθνής Δικαιοσύνη 379
Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔΧ) 379

4. Νομολογία Εθνικών Δικαστηρίων 380

IX. Νομοθεσία και Νομοθετική Πολιτική

Διεθνές Συμβατικό Δίκαιο

1α. Κίνηση στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών (Οκτώβριος 2022-Μάρτιος 2023) 405

1β. Κίνηση στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης (Οκτώβριος 2022-Μάρτιος 2023) 428

X. Η Βιβλιοθήκη των «Τετραδίων»

1. Βιβλιοπαρουσιάσεις/Βιβλιοκριτικές 435

2. Επιλογή Βιβλιογραφίας & Αρθρογραφίας 444

XI. Νέα από την Επιστημονική Κίνηση

1. Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων 451

2. Διδακτορικές Διατριβές 452
Λ. Λιακάκος, Η Πολιτική Διαχείριση του Ενεργειακού Δυναμικού στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο και την Αδριατική Θάλασσα σε σχέση με την Ιδιαιτερότητα της Ελλάδας 452
Georgios Anthrakefs, The Right to Exploit Offshore Hydrocarbon in the Southeastern Mediterranean in the Light of Public International Law 453

3. Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου 454
Απονομή Αριστείων και Βραβείων σε διακεκριμένες προσωπικότητες στις Επιστήμες τα Γράμματα και τις Τέχνες .. 454

4. Συμβολές 458

Η ταυτότητα της έκδοσης

Διεύθυνση - Επιμέλεια - Σχεδίαση
Στέλιος Περράκης

Ακαδημαϊκή/Επιστημονική Επιτροπή:

Χρήστος Ροζάκης
Κώστας Χατζηκωνσταντίνου
Γρηγόρης Τσάλτας
Χαριτίνη Δίπλα
Κώστας Υφαντής
Πάνος Γρηγορίου

Γραμματεία:

Γιώργος Ανεψιού
Κέλλυ Πισιμίση
Βαγγέλης Παρράς
Χριστίνα Μέρκου

Στέλιος Περράκης

Ομότ. Καθηγητής και πρώην Αντιπρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου
Πρώην Πρέσβης της Ελλάδας στο Συμβούλιο της Ευρώπης
Α΄ Αντιπρόεδρος Ελληνικής Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων

Α.

Τα «Τετράδια», ως νόημα, περιεχόμενο, λογική και έκφραση με ακολουθούν σε όλη την επιστημονική διαδρομή μου, από τα χρόνια της πρώτης «ανακάλυψης» μιας τέτοιας εκδοτικής δραστηριότητας –πού αλλού;– στη Γαλλία, των σπουδών της μεταπτυχιακής μου περιόδου, μετά τον Μάη του ’68. Με την αίσθηση ότι πρόκειται για ιδιαίτερο εκδοτικό διάβημα, διατύπωση πρόκλησης αναζήτησης/επικοινωνίας/συμβολής. Γι’ αυτό και η επιδίωξη πραγματοποίησης ενός τέτοιου/αναλόγου βήματος, με ειδικά χαρακτηριστικά.

Ένα πρώτο σχεδίασμα «Τετραδίων» αποτέλεσαν τα *Τετράδια Διεθνούς Δικαίου*, *Κοινοτικού Δικαίου* και *Διεθνών Σχέσεων* με μελέτες μονογραφικού χαρακτήρα, που κυκλοφόρησαν στη δεκαετία του 1980, από το Σπουδαστήριο Διεθνούς Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης στην Κομοτηνή.

Το δεύτερο, κατά σειρά, εγχείρημα, διαφορετικό, πιο φιλόδοξο, πήρε τη μορφή μιας περιοδικής έκδοσης με ποικίλη διεθνολογική θεματολογία, πρακτικά μιας περιοδικής ενημέρωσης με έγκυρο επιστημονικό λόγο και στόχευση στα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο και στην Ανθρωπιστική Δράση. Τα «*Τετράδια Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου και Ανθρωπιστικής Δράσης*» κυκλοφόρησαν για μια περίπου δεκαετία, μέχρι το 2014, δίνοντας βήμα βασικά στην ομάδα των Διδακτορικών και Μεταπτυχιακών Ερευνητών, προσφέροντας μία άλλη ενδιαφέρουσα προσέγγιση στη γνώση ειδικών κλάδων του Διεθνούς Δικαίου. Αποτέλεσαν έναν πρωτότυπο «βραχίονα» του εκπαιδευτικού/

ερευνητικού συστήματος προαγωγής του Διεθνούς Δικαίου, που επιχείρησα να οργανωθεί και λειτουργήσει στο Διεθνολογικό Τμήμα του Παντείου (Έδρα Jean Monnet «Δημοκρατία και Δικαιώματα του Ανθρώπου στην ΕΕ», Έδρα UNESCO για την «Δημοκρατία, τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και την Ειρήνη», Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης, και πέραν αυτού Σεμινάριο, Ημερίδες και Διεθνείς Διασκέψεις Διεθνούς Δικαίου Ναυπλίου).

Η νέα προσπάθεια, πλέον ώριμη και ανοικτή, με την ενθάρρυνση του φίλου εκδότη-διεθνολόγου Ανδρέα Σιδέρη, είναι τα «***Τετράδια Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής***», ένα ηλεκτρονικό περιοδικό θεωρίας και πρακτικής πάνω στην επικαιρότητα του Διεθνούς Δικαίου και της Διπλωματίας/Εξωτερικής Πολιτικής. Με ποικίλη ύλη θεωρίας και εφαρμογής του Διεθνούς Δικαίου, του Ευρωπαϊκού Δικαίου, για ζητήματα Διεθνών Οργανισμών και Διεθνούς Πολιτικής, με κριτικές ματιές στα διεθνή δρώμενα, καθώς και στη νομολογία, στη νομοθεσία και στη νομοθετική πολιτική. Επίσης, με αναφορές στις νέες κυκλοφορίες βιβλίων/μελετών, τη διεθνή επιστημονική κίνηση από διεθνολογική άποψη και άλλα θέματα, που συναντούν το ενδιαφέρον των νέων ερευνητών/διεθνολόγων και όχι μόνο.

Τα «Τετράδια» κυκλοφορούν ηλεκτρονικά, από τον εκδοτικό οίκο Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, τρεις (3) φορές τον χρόνο. Φιλοδοξούν να καλύψουν –έστω μερικώς– ένα χρόνια διαπιστωμένο κενό σ' αυτό το πεδίο επιστημονικής ερευνητικής δραστηριότητας. Φιλοξενούν συμβολές με μελέτες, άρθρα, σχόλια, βιβλιοπαρουσιάσεις κ.λπ., ύστερα από αξιολόγηση από ακαδημαϊκή επιτροπή ειδικών. Δημοσιεύονται, επίσης, και ξενόγλωσσα κείμενα στην γαλλική/αγγλική γλώσσα.

Β.

Με το παρόν διπλό ενισχυμένο 6ο-7ο τεύχος, ολοκληρώνονται οι προσεγγίσεις σημαντικών διεθνών γεγονότων που καταγράφηκαν στη διάρκεια μιας –ακόμη– σύνθετης χρονιάς όπου ιστορικοί επέτειοι (1922: Μικρασιατική εκστρατεία και καταστροφή) συναντούν τις δραματικές εξελίξεις της πολύμορφης σύγκρουσης στην Ουκρανία, με ολοένα και μεγαλύτερη έμμεση «εμπλοκή» δυτικών χωρών και του ΝΑΤΟ σε έναν πόλεμο που εξελίσσεται «ασύμμετρα». Ταυτόχρονα, η διεθνής οργάνωση –Ηνωμένα Έθνη και περιφερειακοί Οργανισμοί– παρακολουθούν τα δρώμενα με «αδυναμία»» (;) καθοριστικής για το πέρας της σύγκρουσης, που καταστρέφει ένα μεγάλο τμήμα της Ουκρανίας και επηρεάζει αρνητικά συνολικά τις διεθνείς σχέσεις. Και ενώ οι αβεβαιότητες εξακολουθούν να προκαλούν διερωτήσεις για τον επανακαθορισμό των δεδομένων της Διεθνούς Δικαιοταξίας, και οι –όποιες– διεθνείς κυρώσεις σε βάρος της Ρωσίας, φαίνονται μάλλον αναποτελεσματικές για μια αλλαγή της υπάρχουσας συνθήκης.

Τα «Τετράδια» παρακολουθούν τις εξελίξεις και τον επιστημονικό διάλογο και η ύλη του ανά χείρας τεύχους περιλαμβάνει εξαιρετικά ενδιαφέρουσες συμβολές πάνω σε ζητήματα διεθνούς και ευρωπαϊκής πολιτικής, την ιστορία και όχι μόνο. Ξεχωρίζει μια αδημοσίευτη μελέτη του αξέχαστου Καθηγητή Κ. Οικονομίδη, Προϊσταμένου, επί σειρά ετών, της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εξωτερικών.

II. Σε προσωπικό τόνο/ Carnets de bord

Στέλιος Περράκης

Ομότ. Καθηγητής και πρώην Αντιπρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου
Πρώην Πρέσβης της Ελλάδας στο Συμβούλιο της Ευρώπης
Α΄ Αντιπρόεδρος Ελληνικής Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων

Ανιχνεύοντας την προοπτική ελληνοτουρκική προσέγγιση στα 100 χρόνια της Λωζάννης

1. Το 2023 σηματοδοτεί εμφατικά και την επέτειο των 100 χρόνων από τη Διάσκεψη της Λωζάννης και των πράξεών της, την εξαιρετικά οδυνηρή Σύμβαση ανταλλαγής πληθυσμών Ελλάδας-Τουρκίας (30 Ιανουαρίου 2023) και τη Συνθήκη Ειρήνης (24 Ιουλίου 2023) που προσδιορίζουν έκτοτε τη διεθνή θέση της πατρίδας μας αλλά και της Τουρκίας καθώς και της ευρύτερης περιοχής.

2. Τούτη την περίοδο της 100ής επετείου της «Λωζάννης» θα φανεί, αν και πως, μετά από την ολοκλήρωση της εθνικής εκλογικής δοκιμασίας στις δύο χώρες, θα αρχίσει μία νέα προσπάθεια «προσέγγισης» προκειμένου να υπάρξει μία «ουσιαστική» συζήτηση –σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και τις αρχές του Χάρτη ΗΕ (άρθρο 33)– που θα επιτρέψει να διαφανεί αν τα Μέρη επιθυμούν να επιλυθεί η όποια «διαφορά» υπάρχει ή να αρθούν οι όποιες τριβές σε διάφορα ζητήματα υψηλής ή χαμηλής πολιτικής. Και ενώ τα διάφορα «σενάρια» και εκδοχές πρόσληψης της προοπτικής τρέχουν ήδη, ιδίως μετά από τις «επαφές» αλληλεγγύης λόγω του καταστροφικού σεισμού στην Τουρκία. Μια προοπτική που ο λεγόμενος «διεθνής παράγων» (ΗΠΑ, ΕΕ, Γερμανία) ενθαρρύνει ή και προωθεί, για διαφορετικούς λόγους η κάθε πλευρά.

Από την άλλη μεριά, είναι γεγονός ότι οι εκατέρωθεν εθνικές θέσεις και η εμπέδωσή τους στην κοινή γνώμη κάθε χώρας δεν βοηθούν απαραίτητα, αν δεν δυσκολεύουν ή και απαγορεύουν συγκλίσεις. Αφού η «καθιέρωση» μιας συγκεκριμένης αντίληψης για το τι σημαίνει/είναι διεθνής διαφορά, ή αν διαφορετικές προσεγγίσεις σε γεγονότα ή ποιες νομικές καταστάσεις συνιστούν διεθνή διαφορά κατά τη διεθνή πρακτική και νομολογία –όπως καταγράφεται με σαφήνεια και στη χαρακτηριστική θέση του Διεθνούς

Δικαστηρίου της Χάγης[1]– απαιτεί μία υπέρβαση. Η αφετηριακή αυτή σοβαρή διαφωνία προσέγγισης – μία η διαφορά (υφαλοκρηπίδα, που έγινε και ΑΟΖ) κατά την Αθήνα, πλείονες κατά την Άγκυρα (από ζητήματα κυριαρχίας μέχρι αποστρατικοποίηση, FIR, χώρος δικαιοδοσίας έρευνας και διάσωσης κ.λπ.), διευρύνει το πεδίο αντιπαραθέσεων/τριβών σε όλο το Αιγαίο και το νομικό καθεστώς του και επέκεινα. Και τούτο αντίθετα με την αρχική θέση για τα προβλήματα στο βορειοανατολικό Αιγαίο («Χόρα», 1976) και τις προβλέψεις του πρωτοκόλλου της Βέρνης (1976) που αφορούσε το «πάγωμα» ενδεχόμενης έρευνας στην περιοχή. Από την άλλη, συντρέχει το –υπαρκτό/λανθάνον/υπονοούμενο– ενδεχόμενο προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη (Συμβούλιο Ασφαλείας) ιδίως μετά τις τουρκικές ρηματικές διακοινώσεις που παρουσιάζουν μεν «νομιμοφανή» ή και νομική επιχειρηματολογία για να θεμελιώσουν αιτιάσεις και αξιώσεις έναντι της Ελλάδος, κάτι που θα δυσχεράνει ίσως την ευθεία/άμεση «συνεννόηση» και βέβαια με πάντοτε σε λανθάνουσα κατάσταση το σύνδρομο των Σεβρών και με ενεργό αντίληψη της «Γαλάζιας Πατρίδας» και του casus beli από την πλευρά της Τουρκίας. Η κατάσταση ίσως προδιαθέτει για «συμβολές» τρίτων, προκειμένου να διευκολύνουν τη διαδικασία (συνδιαλλαγή, μεσολάβηση) αν υποθέσουμε ότι υπάρξει σύγκλιση για τον προσδιορισμό της «ύλης» της/των διαφοράς/-ων. Κάτι που θα οδηγούσε –θεωρητικά– σε πολιτική διαδικασία διαπραγμάτευσης.

3. Ωστόσο, η «αισιόδοξη» –αλλά και ταυτόχρονα αμφισβητούμενη[2] στην ελληνική πλευρά επιλογή– προοπτική παραπομπής στο Διεθνές Δικαστήριο ακόμη και ενός ακόμα θέματος (οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ), προϋποθέτει ριζική μεταβολή θέσεων της Τουρκίας, χώρας που παραδοσιακά λειτουργεί και συνεννοείται με «διαπραγματεύσεις» και «εξωθεσμικά». Αλλά κυρίως και με απουσία από την άλλη πλευρά οποιασδήποτε διεθνούς νομικής κουλτούρας – ίσως μετά την εμπειρία ερμηνείας της Συνθήκης της Λωζάννης από το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης του 1924 στη διαφορά για τα σύνορα με το Ιράκ και συνεπώς δεσμεύσεων με διεθνή δικαιοδοτικά όργανα (π.χ. Διεθνές Δικαστήριο, Διεθνές Δικαστήριο Δικαίου Θαλάσσης, Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο –και στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όπου μετέχει υποχρεωτικά κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν σέβεται/εφαρμόζει/εκτελεί εκατοντάδες αποφάσεις –πρακτικά είναι «εκτός συστήματος»)[3]. Μια χώρα που αποδεσμεύεται από διεθνείς υποχρεώσεις (π.χ. Σύμβαση Κωνσταντινούπολης για την ενδοοικογενειακή βία κ.λπ.), δεν μετέχει στο κρίσιμο σύστημα της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης κ.ά., θα πρέπει να αποδείξει έμπρακτα την αλλαγή συνθηκών προκειμένου να υπογραφεί και ένα συνυποσχετικό που θα προσδώσει δικαιοδοσία στο Διεθνές Δικαστήριο.

4. Φυσικά αυτό δεν απαλλάσσει τη χώρα μας από το να αποφασίσει προηγουμένως –επιτέλους– τι ακριβώς θέλει για τις θαλάσσιες ζώνες όπως η αιγιαλίτιδα, η συνορεύουσα, και η (ιστορική) ζώνη αλιείας στα Δωδεκάνησα, να ορίσει γραμμές βάσης, να κλείσει κόλπους κ.λπ. αυτονόητο βήμα πριν οποιαδήποτε συζήτηση οριοθέτησης. Και βέβαια και για το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης –έως 12 ν.μ.– σε ενιαίο ή μεταβλητής γεωμετρία σχήμα (6, 9, 10, 12 ν.μ. κατά περίπτωση) στις συγκεκριμένες περιοχές του Αιγαίου. Σε κάθε περίπτωση, την καλή διάθεση για προσέγγιση θα πρέπει να ακολουθήσει και μία ισχυρή βούληση των Μερών να προχωρήσουν σε μία διευθέτηση ορισμένων εκκρεμοτήτων, χωρίς υπερβολές και νομικούς ακροβατισμούς (casus beli, Τουρκολυβικό μνημόνιο, αποστρατικοποίηση/κυριαρχία νήσων κ.λπ.). Οι επόμενοι μήνες θα δείξουν την πορεία…

5. Παράλληλα εντείνονται σκέψεις και κινήσεις για διευθέτηση διαφορών σε διεθνή δικαιοδοτικά όργανα – εδώ και το Δικαστήριο Συνδιαλλαγής και Διαιτησίας του ΟΑΣΕ, που έκλεισε 30 χρόνια ζωής χωρίς πραγματική λειτουργία αφού καμία υπόθεση δεν άρθηκε ενώπιόν του. Ή με άλλες ιδέες όπως μία διπλωματική διάσκεψη για τις χώρες της ανατολικής Μεσογείου με στόχο οριοθετήσεις ΑΟΖ.

Το «χαμένο» Κυπριακό και η Ευρώπη

6. Η πρόκληση ειρηνικής επίλυσης παραμένει διαρκής. Και αυτό αφορά και το Κυπριακό, που οδεύει σε ένα πολιτικό αδιέξοδο (με εμμονή για δύο κράτη και εκτός του πλαισίου των ΗΕ από την πλευρά της Τουρκίας) χωρίς «επιστροφή» (;). Η εκλογή του Προέδρου Νίκου Χριστοδουλίδη φέρνει ελπίδες και ίσως μία νέα ατζέντα στην όλη προσέγγιση με το «ευρωπαϊκό κεκτημένο» να –μπορεί και να πρέπει– να προσδιορίσει πλαίσιο και όρια σύγκλισης των ρυθμίσεων μιας «λύσης» πάντα υπό την αιγίδα των ΗΕ. Και τούτο αφού η –όποια– «Δικοινοτική Διζωνική Ομοσπονδία» –αν γίνει σε κάποια εκδοχή της δεκτή – θα πρέπει να μην αντιβαίνει/παραβιάζει πρόνοιες του διεθνούς δικαίου καθώς και θέσεις που εκφράστηκαν σε αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας. Ομοίως, να μην δημιουργεί τριβές με το ευρωπαϊκό δίκαιο σε όλες τις διαστάσεις και αναφορικά με την δικαιοκρατική ιδιοσυστασία του κράτους μέλους της ΕΕ σύμφωνα με τις ισχύουσες αρχές και αξίες της Ευρώπης.

7. Όσον αφορά την ίδια την Ευρώπη, είναι ενδιαφέρον ότι δείχνει αδυναμία να αρθρώσει ένα συνεκτικό λόγο και να οριοθετήσει στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται ένα ευρωπαϊκό πολιτικό ρόλο και πολιτικές αποτελεσματικές στις εξωτερικές σχέσεις της. Κινείται διστακτικά ακόμα και στην πολιτική μετανάστευσης και ασύλου. Περαιτέρω η ΕΕ, δεν έχει καταφέρει να υλοποιήσει σε αποτελεσματικούς νομικούς κανόνες το όλο σχέδιο για το «Σύμφωνο Μετανάστευσης» –με σεβασμό της αξίας του ανθρώπου, την

1. Βλ. υποθέσεις *Μαυρομάτης* (1924), *Συνθήκες Ειρήνης* (1950), *Ανατολικό Τιμόρ* (1995) κ.λπ., ενώ στην *Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου* (1978) το ΔΔ διευκρίνισε τις σχέσεις διαπραγμάτευσης και δικαστικού διακανονισμού και την ενδεχόμενη αλληλοπλοκή τους σχετικά βλ. και Σ. Περράκης, "Ελληνοτουρκικές διενέξεις στο Αιγαίο, το πλαίσιο διευθέτησής τους και η προοπτική του διεθνούς δικαστηρίου, στο Σ. Περράκη επιμ. Αιγαίο εξελίξεις και προοπτικές, ΕΕΔΔΣ", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, σ. 113 επ. (120 επ.). Σημειωτέον τα κριτήρια είναι αντικειμενικά και συχνά "ανεπαρκή" για τον απόλυτο χαρακτηρισμό μιας διαφοράς, βλ. Σ. Περράκη-Μ. Ντ. Μαρούδα, *Διεθνής Δικαιοσύνη. Θεσμοί, Διαδικασίες, Εφαρμογή Διεθνούς Δικαίου*, Β' έκδ., Σάκκουλα, 2018, σ. 16 επ.
2. Ορισμένες πλευρές θεωρούν πολιτικό «ρίσκο» την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο. Πρόκειται για «συντηρητικές» προσεγγίσεις/αντιλήψεις ως προς την προστασία εθνικού συμφέροντος και λειτουργίας των θεσμών της διεθνούς δικαιοταξίας.
3. Χαρακτηριστική η παραπομπή από την επιτροπή υπουργών στο ΕυρΔΔΑ για μη συμμόρφωση στην υπόθεση *Καβαλά* (2022) και η εκ νέου καταδίκη της Τουρκίας από το Δικαστήριο του Στρασβούργου. Τα σοβαρά προβλήματα σε επίπεδο δικαιωμάτων του ανθρώπου και Κράτους δικαίου καταγράφουν και οι τελευταίες εκθέσεις διαφόρων οργάνων και θεσμών του Συμβουλίου της Ευρώπης και της ΕΕ.

ανθρώπινη ασφάλεια, την αλληλεγγύη αλλά και την ασφάλεια των κρατών μελών της. Φαίνεται να παλινδρομεί μεταξύ χαμένων/παραγνωρισμένων/παραβιασμένων αρχών και αξιών –κατά τα άλλα θεμελίων της Ευρώπης και της ευρωπαϊκής δικαιοταξίας άλλως ένας νομικός πολιτισμός πρόταγμα της Δύσης, μέχρι πρόσφατα.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης σε «πόλεμο» και η «χαμένη ευκαιρία» του Ρέικιαβικ

8. Σε ένα άλλο θεσμικό επίπεδο, το Συμβούλιο της Ευρώπης σε αυτές τις συνθήκες ετοιμάστηκε για μια ιστορική σύνοδο στο Ρέικιαβικ της Ισλανδίας τον Μάιο του 2023, –με στόχο την περαιτέρω προώθηση της θεσμικής και λειτουργικής παρουσίας του στα νέα δεδομένα της Ευρώπης. Αν και άργησε σχεδόν 30 χρόνια γι' αυτό το βήμα, αφού η προηγούμενη Σύνοδος Κορυφής είχε γίνει το 2004, η νέα Σύνοδος -και μάλιστα με υψηλή πολιτική παρουσία ευρωπαίων ηγετών- μάλλον δεν έφερε σημαντικά καινούρια στοιχεία στην ευρωπαϊκή δικαιοταξία για να ενισχύσει το προφίλ ενός θεσμού – σε κρίση αξιοπιστίας, ιδίως όσον αφορά την αντιμετώπιση ορισμένων μελών του (Τουρκία), και τούτο ανεξάρτητα από την ορθή στάση έναντι της Ρωσίας. Να σημειωθεί, ότι η σχετική έκθεση για το μέλλον της λεγόμενης «Μεγάλης Ευρώπης» με τα 46 μέλη που προωθήθηκε από μια 9μελή High Level Επιτροπή (συμπεριλαμβανομένου και του ημετέρου Ε. Βενιζέλου) κινήθηκε μάλλον «συντηρητικά» και χωρίς ιδιαίτερη έμπνευση για το μέλλον του Οργανισμού του Στρασβούργου, ακόμη και στην «προκαθορισμένη» σχέση με την ΕΕ, η οποία, πέρα από διακηρύξεις –εξακολουθεί να μην προσχωρεί– ως νομική οντότητα – στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως προνοεί η Συνθήκη της Λισαβόνας. Απλά να αξιοποιεί τα πορίσματα των οργάνων του Συμβουλίου και ΕυρΔΔΑ για να τεκμηριώνει/προωθεί πολιτικές. Σε μια νέα περίοδο για την Ευρώπη, επαναπροσδιορισμού πολιτικών και κρίσιμων κατευθύνσεων για τον Οργανισμό, που διεκδικεί μια αξιοπιστία σε επίπεδο ακριβώς αρχών και αξιών που τόσο δοκιμάζονται από επί μέρους πολιτικές και στάσεις κρατών μελών και με αποκλίνουσες θέσεις και συμπεριφορές ως προς το πολυσήμαντο δικαιοπολιτικό κεκτημένο του Στρασβούργου (χώρες Visegrad, Τουρκία). Μάλλον για χαμένη ευκαιρία για μια περισσότερο ορθολογική και προχωρημένη αναδιάταξη στη θεσμική λειτουργική αρχιτεκτονική της Ευρώπης που επιδέχεται πολιτικών ερμηνειών, όχι απαραίτητα θετικών για τα επόμενα βήματα της Ευρώπης που φαίνεται –ίσως– να στοιχίζεται πίσω από ιδιαίτερα «συντηρητικές απόψεις βορειοκεντροανατολικής» προέλευσης που δεν θυμίζουν την ανοικτή «δυτική» Ευρώπη. Και σε κάθε περίπτωση το Συμβούλιο δίνει την εικόνα ενός διεθνούς θεσμού σε «πόλεμο» και όχι μόνο γιατί αποφασίστηκε η δημιουργία ενός register of damage for Ukraine ως βήμα επανόρθωσης των θυμάτων της ρωσικής επίθεσης.

Η «άλλη» Λωζάννη

9. Σε ένα άλλο επίπεδο προσέγγισης η 100ή επέτειος της «Λωζάννης» αποτελεί μία ακόμη ευκαιρία για μια εκ νέου ανάγνωση της άλλης «Λωζάννης», ιδίως αναφορικά με την μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και Τενέδου – σε συνθήκες πλέον κινδύνου εξαφάνισης. Μετά από την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών –με εξαίρεση τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης– που οδήγησε 1.300.000 περίπου Έλληνες σε έξοδο από τις πατρογονικές τους εστίες με τη Συνθήκη του 1923[4] ακολούθησε πολιτική «εξόντωσης» με πολλαπλής μορφής μέτρα: στον Μεσοπόλεμο, στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με τα «Σεπτεμβριανά» του 1955, τις διώξεις/ομαδικές απελάσεις το 1964, τα μέτρα το 1974. Παράλληλα το Οικουμενικό Πατριαρχείο δέχτηκε σοβαρές πιέσεις όπως χαρακτηριστικά με το κλείσιμο της Σχολής της Χάλκης, και ζητήματα περιουσιών. Σήμερα το ζήτημα της επιβίωσης του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και Τενέδου δεν είναι απλά απαίτηση σεβασμού των διεθνών υποχρεώσεων της Τουρκίας όπως απορρέουν από τη Συνθήκη της Λωζάννης και το σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Εύγλωττα το επισημαίνει η θέση της ΕΕ όπως εκφράστηκε στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, στις 21 Σεπτεμβρίου 2022, από τον E. Gilmore Ειδικό Εντεταλμένο της ΕΕ για τα δικαιώματα του ανθρώπου:

"The EU deeply regrets past disctimitatory policies implemented by Turkey, which resulted in the Greek Minority currently being on the verge of extinction. In this context, the EU reiterates the call on Turkey to protect human rights, fundamental freedoms and the rule of law, including property rights of persons belonging to minorities and minorities' legal entities".[5]

Θέλει, επομένως, και μία άλλη πολιτική υποστήριξης από την Αθήνα, που διαχρονικά φάνηκε «διακριτική» έναντι της Άγκυρας –και– στο συγκεκριμένο ζήτημα, με λίγες ίσως αντιδράσεις όπως π.χ. στη δεκαετία του 1980 στο πλαίσιο των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας[6].

Η μειονότητα δεν μπορεί να «συνθλίβεται» ανάμεσα σε συμφέροντα και προτεραιότητες πολιτικής και «καλών σχέσεων» με την Τουρκία, όσο και αν οι σχέσεις αυτές πρέπει να προάγονται προς όφελος της ειρηνικής συμβίωσης των γειτονικών χωρών/λαών. Η ιστορία δεν μπορεί και δεν πρέπει να παρακαμφθεί από την πολιτική. Και χρέος της ελληνικής Πολιτείας είναι να προωθεί όλα εκείνα τα μέτρα –αξιοποιώντας Διεθνές Δίκαιο και διεθνείς θεσμούς πέραν του Δικαστηρίου του Στρασβούργου ιδιαίτερα την ΕΕ– για την επιβίωση της ελληνικής μειονότητας στη γειτονική χώρα.

Η Ηθική της ευθύνης και η Ηθική του αποτελέσματος.

---

4. Σύμβασις περί ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών πληθυσμών και Πρωτόκολλον. Ωστόσο να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων εγκατέλειψε την Τουρκία λόγω διώξεων ή φόβου. Για τα ζητήματα αυτά στη Διάσκεψη της Λωζάννης βλ. αντί άλλων Β. Κολλάρος, *Η μειονοτική πολιτική του Ελ. Βενιζέλου (1898-1933)*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτικισμό και τη Δημοκρατία/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών Ελ. Βενιζέλος, 2022, σ. 255 επ.
5. Κατά την 77η Σύνοδο της ΓΣ/ΗΕ, στην 30ή επέτειο από την υιοθέτηση της Διακήρυξης για τα δικαιώματα των ατόμων που ανήκουν σε εθνικές ή εθνοτικές, θρησκευτικές και γλωσσικές μειονότητες.
6. Βλ. ελληνική παρέμβαση σχετικά για την κατάργηση του διαβόητου μυστικού διατάγματος του 1964 για περιορισμό περιουσιακών δικαιωμάτων αλλά και σχετικές με την μειονότητα αναφορές του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου στη Σύνοδο Κορυφής της Χάγης (1986) και αντίστοιχες του Θόδωρου Πάγκαλου στο Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΕ-Τουρκίας (1986). Σχετικά βλ. Σ. Περράκης, *Η θέση της Ελλάδας στο πλέγμα των σχέσεων ΕΟΚ-Τουρκίας (1974-1989). Η δικαιική διάσταση*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990.

III. Επέκεινα των τύπων

Αντιφώνηση κατά την Απονομή του Βραβείου «Α. Πολυζωίδης – Γ. Τερτσέτη για την Δικαιοσύνη και το Δίκαιο»

1

Γεώργιος Αρέστης

Πρώην Δικαστής Ανώτατου Δικαστηρίου Κύπρου και στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου 24 Σεπτεμβρίου 2022

Ευχαριστώ από βάθους καρδίας τον Δήμο Ναυπλιέων για την ιδιαίτερη τιμή που μου γίνεται να μου απονείμει αυτό το βραβείο. Ευχαριστώ επίσης ιδιαίτερα τον εισηγητή αυτής της απονομής, τον καθηγητή Στέλιο Περράκη. Θεωρώ ότι η απονομή τιμά την ιδιαίτερή μου πατρίδα, την Κύπρο αλλά επίσης την γενέτειρα πόλη μου, την τουρκοκατεχόμενη Αμμόχωστο, το Ελληνικό Γυμνάσιο της οποίας με μόρφωσε και με δίδαξε να εκτιμώ πανανθρώπινες αξίες. Αυτές της Δημοκρατίας, της Δικαιοσύνης, της Ισονομίας, της Ελευθερίας και του σεβασμού των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μου εμφύσησε επίσης την βαθειά αγάπη στις διαχρονικές αξίες του Ελληνικού Πολιτισμού οι οποίες δεν είναι άλλες από τις πιο πάνω πανανθρώπινες αξίες τις οποίες πρώτη η Ελλάδα δίδαξε και διέδωσε.

Επισκέφθηκα για πρώτη φορά το Ναύπλιο το 1962, 17χρονος τότε μαθητής του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου στο πλαίσιο μιας επίσκεψης – προσκύνημα στην Ελλάδα. Κράτησα στην μνήμη μου από την τότε επίσκεψη δύο πράγματα: το Μπούρτζι και το Παλαμίδι. Ιδιαίτερα με κατάπληξε το γεγονός ότι εκεί φυλακίστηκε ο μεγάλος ήρωας και πρωτεργάτης της Ελληνικής Επανάστασης και ανεξαρτησίας, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Δεν φανταζόμουν τότε ότι 60 χρόνια αργότερα θα επέστρεφα για να μου απονεμηθεί αυτό το βραβείο καθιερωμένο για να τιμήσει τους δύο δικαστές οι οποίοι είχαν την ανεξαρτησία αλλά και την τόλμη να αντισταθούν και να διαφωνήσουν στην απόφαση για καταδίκη σε θάνατο του Γέρου του Μωριά αλλά και του Δημήτριου Πλαπού-

τα. Μια απόφαση που τους καταξίωσε και τους ανάδειξε σαν λαμπρά παραδείγματα ανεξαρτησίας και θάρρους, πρότυπα για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης και για την επικράτηση του κράτους δικαίου.

Γνωρίζω πολύ καλά τι σημαίνει δικαστική ανεξαρτησία και τόλμη να αντιστέκεσαι ώστε να εφαρμόζεται το δίκαιο ακόμη και όταν οι αποφάσεις σου θα ενοχλήσουν και θα είσαι λιγότερο αρεστός. Υπήρξα δικαστής στα Επαρχιακά Δικαστήρια πρώτα από το 1982 και αργότερα στο Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου. Συνέχισα τη δικαστική μου σταδιοδρομία το 2004 για 10 περίπου χρόνια στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνεχίζω αυτή τη σταδιοδρομία και σήμερα σε Διεθνές Δικαστήριο Αραβικής χώρας. Γνωρίζω επομένως πολύ καλά τη σημασία της δικαστικής ανεξαρτησίας, η οποία υπήρξε σε όλες τις θέσεις από όπου υπηρέτησα η πυξίδα μου. Ορκίστηκα ως δικαστής του Ανωτάτου Δικαστηρίου Κύπρου ενώπιον του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 30 Ιουνίου 2003. Στην αντιφώνησή μου, ανάμεσα σε άλλα, είπα: «Υπόσχομαι ένα πράγμα να εργασθώ με ανεξαρτησία και αντικειμενικότητα . . . για να φέρω σε πέρας το δύσκολο έργο της απονομής της δικαιοσύνης. Ο Δικαστής είναι, σε τελευταία ανάλυση, ο υπερασπιστής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των συμπολιτών του. Από αυτόν εξαρτάται, η ελευθερία, η ίδια η ζωή, τα πνευματικά δικαιώματα και τα δικαιώματα περιουσίας τους».

Η έννοια της Δικαιοσύνης και η ανεξαρτησία η οποία πρέπει να είναι βίωμα αυτών οι οποίοι την υπηρετούν είναι έννοιες διαχρονικές,, οικουμενικές και ακατάλυτες. Πρέπει να ισχύουν τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Όπου πιστά εφαρμόζονται δυνατόν να αναμένεται ότι θα υπάρχει τάξη, ειρήνη, πρόοδος. Ευτυχείς οι κοινωνίες όπου τα πιο πάνω ισχύουν και ευτυχέστερος θα ήταν σήμερα ο κόσμος μας αν τα ίδια επικρατούσαν σε παγκόσμιο, σε διεθνές επίπεδο. Είμαστε σήμερα ουσιαστικά μια παγκόσμια κοινωνία και περισσότερο από ποτέ η αρχή της δικαιοσύνης και όσα την συνοδεύουν πρέπει να πρυτανεύουν στη ρύθμιση των σχέσεων των επί μέρους κοινωνιών, των κρατών στο πλαίσιο των οποίων οι επί μέρους κοινωνίες οργανώνονται.

Δυστυχώς πόρρω απέχουμε από αυτό τον στόχο. Σε πλείστες περιπτώσεις το αντίθετο ισχύει και παγκόσμιοι θεσμοί ταγμένοι να υπηρετούν την ειρήνη μέσα από την εφαρμογή δίκαιων λύσεων δυστυχώς αποτυγχάνουν, υποκύπτοντας στην θέληση των ισχυρών του πλανήτη. Όσα σήμερα βιώνουμε με τη Ρωσο-Ουκρανική διαμάχη είναι ένα τέτοιο απότοκο άδικων και στρεβλών αποφάσεων και ρυθμίσεων που υπηρετούν τις επιδιώξεις των ισχυρών. Όσα συμβαίνουν στην μικρή μου πατρίδα είναι ένα άλλο παράδειγμα άδικων ρυθμίσεων οι οποίες εξυπηρέτησαν όσους είχαν την δύναμη να επιβάλουν την θέλησή τους στην περιοχή. Τα όσα προ 50 σχεδόν ετών συνέβησαν στην Κύπρο με την βάρβαρη εισβολή της Τουρκίας, είναι κατ' αναλογίαν απείρως χειρότερα όσων σήμερα συμβαίνουν στην Ουκρανία. Και όμως το αίσθημα δικαίου κάποιων τουλάχιστον των «καλών μας φίλων» υπήρξε απείρως ασθενέστερο αυτού που σήμερα αισθάνονται για την Ουκρανία. Πενήντα χρόνια κατοχής, εκτοπισμού, κατάφορης παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πλήρους εξισλαμισμού και αφελληνισμού των κατεχομένων. δεν τους συγκίνησαν και δεν τους ώθησαν στην επιβολή κυρώσεων κατά της Τουρκίας. Αντίθετα την ανέχονται όχι μόνο να συντηρεί την κατάσταση της κατοχής αλλά και να την επεκτείνει παραβιάζοντας τα δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας στη θάλασσα και επεκτείνοντας την κατοχή της στη γενέθλια πόλη μου την Αμμόχωστο σε πλήρη περιφρόνηση και παραβίαση Ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη αντιφώνησή μου αισθάνομαι ότι είναι χρέος μου να αποτίσω φόρο τιμής στους δύο γενναίους Έλληνες το βραβείο των οποίων μου απονέμεται. Τους Αναστάσιο Πολυζωΐδη και Γεώργιο Τερτσέτη. Υπήρξαν και οι δύο φωτεινά παραδείγματα δικαστικής ανεξαρτησίας και θάρρους σε μια πατρίδα που μόλις έκανε τα πρώτα βήματα του ανεξάρτητου βίου της, και αυτό μεγεθύνει την αξία της στάσης τους. Αρνήθηκαν να δεχθούν ρητές εντολές της εκτελεστικής εξουσίας για μια καθ' υπαγόρευση απόφαση και πλήρωσαν για τη στάση τους με βαρύ τίμημα. Ο πρώτος με φυλάκιση και ο δεύτερος με εξορία. Η συμπεριφορά τους αυτή δεν ήταν τυχαία αλλά το αποτέλεσμα μιας πλατιάς παιδείας και καλλιέργειας. Πέραν της νομικής τους κατάρτισης υπήρξαν ποιητές, συγγραφείς, ιστορικοί, φιλόσοφοι, αγωνιστές της Ελευθερίας. Το παράδειγμά τους ας είναι φάρος για όσους αναλαμβάνουν το υψηλό και επίπονο έργο της απονομής της δικαιοσύνης. Μόνο έτσι μπορούμε να ελπίζουμε σ' ένα δικαιότερο και καλύτερο κόσμο.

Η εποχή της μεγάλης παλινδρόμησης

2

Ευάγγελος Βενιζέλος

Πρώην Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης και Υπουργός Εξωτερικών, Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Απομαγνητοφώνηση ομιλίας που έγινε στις 25 Σεπτεμβρίου 2022, μέσα στα τότε διεθνή συμφραζόμενα, στις «Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου» στο Βουλευτικό, στο Ναύπλιο, και στην ενότητα «Ο Κόσμος/Ευρώπη μετά: Ανιχνεύοντας αβεβαιότητες...»

Ζούμε πια στην εποχή της μεγάλης παλινδρόμησης, έχει τελειώσει οριστικά η γραμμική αντίληψη της ιστορίας, η οποία είχε επικρατήσει στον δυτικό τρόπο σκέψης. Ούτως ή άλλως ο κόσμος ζει πάντα ταυτοχρόνως σε πολλές εποχές, σε άλλες εποχές ζει η Δύση, σε άλλες εποχές ζει ο λεγόμενος τρίτος κόσμος, σε άλλες εποχές ζουν τα αυταρχικά και ολοκληρωτικά πολιτεύματα, τα οποία συνιστούν το αντίβαρο της Δύσης. Μετά τη ρωσική στρατιωτική εισβολή και τον πόλεμο στην Ουκρανία αυτό έγινε αντιληπτό και από το κυρίαρχο δυτικό παράδειγμα, έγινε αντιληπτό ότι μπορεί η Ιστορία να παλινδρομεί, ότι τίποτα δεν είναι δεδομένο, ότι δεν υπάρχει ένα κεκτημένο επί του οποίου οικοδομούμε το μέλλον πηγαίνοντας από το καλό στο καλύτερο. Μας είχε προϊδεάσει για αυτό η οικονομική κρίση, στη συνέχεια το επιβεβαίωσε η πανδημία, τώρα το προβάλλει με πιο ακραίο τρόπο ο Βλαντιμίρ Πούτιν διατυπώνοντας ξανά την πυρηνική απειλή.

Αυτή η συνύπαρξη αρχαϊκών και μετανεωτερικών στοιχείων, δημιουργεί ένα είδος ιλίγγου διανοητικού και διεθνοπολιτικού. Δεν μπορείς να αντιληφθείς με καθαρό τρόπο τον πραγματικό συσχετισμό δυνάμεων, γιατί μετανεωτερικά στοιχεία, μεγάλες τεχνολογικές δυνατότητες, τίθενται στην υπηρεσία αρχαϊκών, πρωτογενών και πρωτόγονων σκοπών. Στην υπηρεσία της ωμής βίας, της γενοκτονίας, των πολέμων. Ακόμη και νέες μορφές χώρου, όπως είναι ο κυβερνοχώρος, κυριαρχούνται από στοιχεία αρχαϊκά, ενώ έχουν οικοδομηθεί σε ένα περιβάλλον τεχνολογικά μεταμοντέρνο.

Νομίζω ότι αυτό μας επιβάλλει να ξαναδούμε τα πάντα με έναν πιο αυθεντικό και αγωνιώδη τρόπο, γιατί πίσω από όλα αυτά υφέρπει η σχέση μας με τη φύση, η σχέση μας με αυτό που λέγεται περιβάλλον, κλίμα, η κλιματική κρίση. Αμφισβητούνται τα ίδια τα θεμελιώδη στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης εν τω κόσμω.

Όλα αυτά μας οδηγούν σε μία νέου τύπου πολιτική θεολογία, όχι απλώς σε μία νέου τύπου πολιτική φιλοσοφία ή πολιτική θεωρία, διότι δεν μπορείς ορθολογικά να αντιμετωπίσεις τα ζητήματα αυτά. Παρακολουθήσαμε, την τελετή του αποχαιρετισμού της Βασίλισσας Ελισάβετ, ένα εντυπωσιακό κατάλοιπο της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ένα επίτευγμα της πολιτικής επικοινωνίας, αλλά ταυτόχρονα και της πολιτικής θεολογίας. Είδαμε πώς κηδεύτηκε το «διπλό σώμα» του βασιλιά / της βασίλισσας με τρόπο πρωτίστως θρησκευτικό και διαπιστώσαμε πόσο διαφορετικό είναι το ζήτημα των σχέσεων κράτους και εκκλησίας από το ζήτημα της θρησκευτικής ελευθερίας σε μια χώρα όπως το Ηνωμένο Βασίλειο που έχει τεράστια συμβολή στην ιστορία του συνταγματισμού.

Νομίζω όμως ότι εν μέσω αυτών των πολλών αβεβαιοτήτων, της δημοκρατικής, της κοινωνικής, της οικονομικής αβεβαιότητας λόγω πληθωρισμού, ενεργειακής κρίσης, ρήξης της εφοδιαστικής αλυσίδας, αλλαγής του μοντέλου της παγκοσμιοποίησης, εν μέσω της υγειονομικής αβεβαιότητας, των νέων απειλών για νέες πανδημίες λόγω κλιματικής κρίσης, της στρατηγικής αβεβαιότητας, της αστυνομικής αβεβαιότητας, γιατί υφέρπουν νέες μορφές τρομοκρατίας, κορυφαία είναι η θεσμική αβεβαιότητα, δηλαδή η αβεβαιότητα σε σχέση με τη φιλελεύθερη δημοκρατία.

Η φιλελεύθερη δημοκρατία δίνει σκληρή μάχη ιδεολογική, αξιακή, σε σχέση με τον αυταρχισμό και τον ολοκληρωτισμό. Αυτή η μάχη δεν θα κριθεί επί του πεδίου του πολέμου στην Ουκρανία, θα κριθεί στο εσωτερικό των δημοκρατικών κοινωνιών, στο εσωτερικό κοινωνιών όπως η Σουηδία, η Ιταλία, η Γαλλία, εντέλει οι Ηνωμένες Πολιτείες με τις ενδιάμεσες εκλογές και στη συνέχεια με τις επόμενες προεδρικές εκλογές.

Δίνει έναν αγώνα η μάχιμη και μαχητική φιλελεύθερη δημοκρατία ενώ η ίδια είναι φοβική, είναι μία δημοκρατία που φοβάται τον λαό της, φοβάται το εκλογικό της σώμα, φοβάται τα εκλογικά αποτελέσματα. Μία φιλελεύθερη δημοκρατία η οποία φοβάται τα εκλογικά αποτελέσματα και ταυτοχρόνως έχει να διαχειρισθεί πολλές προκλήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, είναι μία εσωτερικά υπονομευμένη δημοκρατία. Επιπλέον έχει να αντιπαλέψει και με το «πατρικό πρότυπο» του αυταρχικού ή ολοκληρωτικού ηγέτη, ο οποίος είναι, υποτίθεται, πιο «αποτελεσματικός». Η αποτελεσματικότητα και η νομιμοποίησή του πρέπει να αμφισβητηθεί με τρόπους που δεν είναι απλοί, όπως βλέπουμε από τις εξελίξεις στις χώρες αυτές. Τώρα βλέπουμε τι γίνεται ταυτοχρόνως στη Ρωσική Ομοσπονδία με τις αντιδράσεις στην επιστράτευση λόγω του πολέμου στην Ουκρανία, τι γίνεται στο Ιράν με το κίνημα των γυναικών, τι γίνεται στην Κίνα με τη διαχείριση των διεθνών προκλήσεων από την κινεζική ηγεσία , ίσως για να μη υπάρξουν εσωτερικές αντιδράσεις .

Η αλήθεια, επίσης, είναι ότι επειδή η τεχνολογία τίθεται στην υπηρεσία αρχαϊκών στόχων, τελικά είναι αυτή η οποία θα κρίνει τα πράγματα. Ιστορικά όποιος κερδίζει τη μάχη των ιδεών, τη μάχη των αξιών, κερδίζει και τη μάχη της τεχνολογίας, όπως έδειξε ο τρό-

πος με τον οποίο κατασκευάστηκε η ατομική βόμβα, η οποία ήταν τεχνολογικό επίτευγμα αλλά χρησιμοποιήθηκε με τον γνωστό τραγικό τρόπο από τις Ηνωμένες Πολιτείες στην Ιαπωνία. Η κατασκευή της ατομικής βόμβας ήταν ένα γεγονός όχι μόνο επιστημολογικά σύνθετο, αλλά και φορτισμένη ιδεολογικά, αξιακά, νοοτροπιακά Η αμερικανική νοοτροπία, η φιλελεύθερη δυτική νοοτροπία κατίσχυσε της πρωσικής και ναζιστικής αντίληψης ως προς την επίτευξη αυτού του μεγάλου τεχνολογικού άλματος ανεξαρτήτως των τεράστιων κινδύνων και των ηθικών διλημμάτων.

Στο πλαίσιο αυτών όλων των αβεβαιοτήτων τοποθετείται και η ευρωπαϊκή αμηχανία, η οποία οφείλεται στις πολλαπλές ασυμμετρίες που καλείται να διαχειριστεί η Ευρώπη. Η Ευρώπη αποδεικνύεται ανίκανη να συγκροτηθεί ως στρατηγική οντότητα. Αυτή τη στιγμή η Ευρώπη ως οντότητα πολιτική υπάρχει υπό την πίεση των Ηνωμένων Πολιτειών και επειδή δημιουργούνται τετελεσμένα γεγονότα από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Δεν υπάρχει εσωτερική ιθύνουσα δύναμη, δεν υπάρχει στρατηγική, ούτως ή άλλως το ευρωπαϊκό στρατηγικό δίλημμα τίθεται κατά τρόπο ασαφή και αντιφατικό.

Η συζήτηση για τη λεγόμενη στρατιωτική αυτονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία είχε κορυφωθεί πριν την έκρηξη του πολέμου στην Ουκρανία, ήταν ασαφές σε τι αναφέρεται - στρατηγική αυτονομία έναντι τίνος; Αυτό που εννοούσαν οι ομιλητές που χρησιμοποιούσαν τον όρο αυτόν, ήταν στρατηγική αυτονομία έναντι των Ηνωμένων Πολιτειών, ενώ τώρα είναι πια νομίζω πρόδηλο ότι πρωτεύουσα σημασία έχει η στρατηγική αυτονομία έναντι της Ρωσίας πρωτίστως ως ενεργειακή απεξάρτηση, έναντι της Κίνας πρωτίστως στο πλαίσιο μίας αντίληψης για το διεθνές εμπόριο που υπερβαίνει τον μερκαντιλισμό.

Η στρατηγική αυτονομία έναντι των Ηνωμένων Πολιτειών θα μπορούσε να έχει την έννοια της αμφισβήτησης μίας μονοπολικής αντίληψης για τα πράγματα, άρα να τίθεται στο πλαίσιο της αναζήτησης ενός εσωτερικού πλουραλισμού στη Δύση που να λαμβάνει υπόψη και την ευρωπαϊκή οπτική γωνία. Αλλά τις ασυμμετρίες τις υφίσταται χωρίς να μπορεί να αντιδράσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, γιατί αυτές είναι κατεξοχήν γεωγραφικές όταν η απειλή αναπτύσσεται στην ευρωπαϊκή ήπειρο, από εκεί πηγάζουν και οι ενεργειακές ασυμμετρίες σε σχέση με τη Ρωσία και οι ασυμμετρίες από τις επιπτώσεις των κυρώσεων και οι ασυμμετρίες ως προς τον τρόπο με τον οποίο αντιδρούν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες απέναντι στη ρωσική επικοινωνιακή διείσδυση.

Η Ελλάδα καλείται να τοποθετηθεί μέσα σε ένα περιβάλλον πολλαπλών προκλήσεων, ενώ πάσχει από εσωτερική αβεβαιότητα το ίδιο το πλαίσιο αναφοράς, δεν υπάρχει μακροπρόθεσμα σαφές και σταθερό δυτικό πλαίσιο, δεν υπάρχει σαφές ευρωπαϊκό πλαίσιο. Επιπλέον έχουν αποκτήσει παρακολουθηματικό χαρακτήρα οι περιφερειακές διενέξεις. Το Κυπριακό και οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις έχουν πια προφανέστατα παρακολουθηματικό χαρακτήρα, δηλαδή εξαρτώνται από συσχετισμούς δυνάμεων που διαμορφώνονται σε υψηλότερο και ευρύτερο επίπεδο.

Αυτό ωθεί ίσως την Τουρκία σε κινήσεις που ενισχύουν τον εξαιρετισμό της και αποκλίνουν από τη δυτική γραμμή. Η Ελλάδα από την πλευρά της έχει εδραιώσει μία εταιρική σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες, έχοντας αλλάξει πλήρως την αντίληψη για το τι σημαίνει στρατιωτικές διευκολύνσεις προς τις Ηνωμένες Πολιτείες επί ελληνικού εδάφους. Αυτά που συμβαίνουν τώρα δεν έχουν καμία σχέση με αυτά που θεωρούσαμε δεδομένα πριν από μερικές δεκαετίες.

Πρέπει συνεπώς να επανεξετάσουμε όλο το πλαίσιο αναφοράς χωρίς να έχουμε την αντίληψη ότι είμαστε μία όαση. Με φοβίζει και τελειώνω με αυτό, γιατί ακούω ξανά δηλώσεις οι οποίες μου θυμίζουν το 2008, όταν ξέσπασε η οικονομική κρίση με τη Lehman Brothers στην άλλη μεριά του Ατλαντικού. Όταν τότε ελήφθησαν τα πρώτα αμήχανα μέτρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, είχε κυριαρχήσει εδώ η θεωρία ότι η Ελλάδα είναι όαση, ότι ενώ υπάρχει παγκόσμια ενεργειακή κρίση, εμείς δεν έχουμε κανένα πρόβλημα, ενώ υπάρχει κρίση πληθωρισμού και απειλή ύφεσης και απειλή αλλαγής της νομισματικής πολιτικής στο εσωτερικό της Ευρωζώνης, εμείς δεν έχουμε κανένα πρόβλημα, ούτε δημοσιονομικό, ούτε αναπτυξιακό, ούτε χρηματοπιστωτικό.

Επιπλέον δε ο παρακολουθηματικός χαρακτήρας των εθνικών θεμάτων διαμορφώνει συσχετισμούς τους οποίους δεν τους ελέγχουμε και τους οποίους πρέπει να χειριστούμε και να υποστούμε ενδεχομένως χωρίς να μπορούμε να τους συνδιαμορφώσουμε αποφασιστικά. Κυριαρχεί παρόλα αυτά και πάλι η αντίληψη ότι ο χρόνος τρέχει υπέρ ημών.

Αυτή, λοιπόν, η βεβαιότητα η οποία αντιβαίνει στη γενική αίσθηση της αβεβαιότητας που κυριαρχεί, λίγο με φοβίζει και θέλω να ελπίζω ότι κάποια στιγμή θα έρθει εντός θέματος η ελληνική δημόσια συζήτηση, η οποία προς το παρόν κινείται εκτός θέματος.

Περιπλομένων Ενιαυτών: Απολογισμός μιας κάποιας προσπάθειας

3

Κώστας Χατζηκωνσταντίνου

Ομότ. Καθηγητής Νομικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

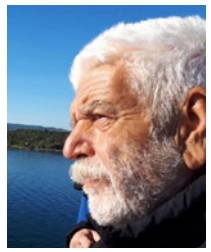

Αντιφώνηση κατά την επίδοση του τιμητικού τόμου Κ. Χατζηκωνσταντίνου «Πόλεμος και Ειρήνη» στις XVII Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου Βουλευτικό, 23 Σεπτεμβρίου 2022, και την παρουσίαση του Τόμου στη Θεσσαλονίκη (Τελλόγλειο), στις 4 Μαΐου 2023

Κύριε Υπουργέ, κύριε Κοσμήτορ, κύριε Δήμαρχε, αγαπητοί συνάδελφοι, κυρίες και κύριοι, την τελευταία ώρα συνέλαβα τον εαυτό μου να έχει περιπέσει στο αμάρτημα του αυτοθαυμασμού, γιατί μου άρεσαν αυτά που άκουσα. Δεν ξέρω αν είναι θανάσιμο αμάρτημα, πάντως δεν είναι κάτι καλό και ο Sigmund Freud έπλασε γιαυτό τον μάλλον κακόηχο όρο Verlienbtheit. Όσα ακούσατε είναι λόγια αγάπης από αγαπημένους φίλους και σας παρακαλώ να τα ξεχάσετε, αφού ελάχιστη σχέση έχουν με την πραγματικότητα.

Είναι ευλογία για ένα δάσκαλο να βλέπει τους μαθητές του να προκόβουν, να εξελίσσονται, να καταλαμβάνουν σηματικές θέσεις στη κοινωνία και να προσφέρουν και διδάσκοντες και δικάζοντες και συμβουλεύοντες και δικηγορούντες και δικογραφούντες και το παν ποιούντες, να κατακτούν πανεπιστημιακούς θώκους, να γίνονται καλύτεροι του. Σας ευχαριστώ όλους και όλες γιατί μου δίνετε τη χαρά να εξακολουθώ να ελπίζω, γιατί όσοι περισσότεροι σαν εσάς υπάρχουν στον κόσμο, τόσο καλύτερος θα είναι. Στα χρόνια της πανεπιστημιακής μου θητείας πολλοί μαθητές μου έφθασαν σε υψηλές πανεπιστημιακές θέσεις. Primi inter pares ο Μίλτος Σαρηγιαννίδης, ο Δημήτρης Ακριβούλης και ο Κώστας Υφαντής, που είχαν την πρωτοβουλία για την έκδοση ενός τιμητικού τόμου για μένα, έστω και αν δεν έλαβαν υπόψη τους τη ρητή απαγόρευση μου. Πράγματι λίγο πριν την αποχώρηση είχα ενημερώσει τους συνεργάτες και φίλους όχι μόνο να μην οργανώσουν, αλλά ούτε και να σκεφτούν για τιμητικές εκδηλώσεις, τόμους και τα τοιαύτα και μέχρι πριν από λίγο πίστευα ότι την είχαν πάρει στα σοβαρά. Θέλω να πω πόσο μεγάλη είναι η χαρά μου που δούλεψα μαζί σας και πόσο ***πραγματικά*** υπερήφανος είμαι για σας. Σας ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου. Εσείς ξέρετε ότι για μένα η καρδιά δεν είναι απλά ένας μέρος των εντοσθίων μου. Ευχαριστώ ακόμη θερμά όλους και όλες που μπήκαν στον κόπο να γράψουν κάτι σε αυτόν τον τόμο και φυσικά τον Εκδοτικό Οίκο Ι. Σιδέρη και τον φίλο Ανδρέα. Εκατόν τριάντα χρόνια στην υπηρεσία του βιβλίου είναι ένα εκπληκτικό ρεκόρ και είμαι ευτυχής που ανάμεσα στους χιλιάδες τίτλους που έχει εκδώσει θα υπάρχουν και μερικοί με το όνομα μου.

Στη ζωή του ανθρώπου έρχεται κάποτε η ώρα για αλλαγή. Ήταν μια διαδικασία βαθμιαία που η αλλαγή ήταν τόσο αργή, με διαφορές αδιόρατες αλλά ριζικές, όπως το μάρμαρο με το αλάβαστρο, ώστε να είναι ανεπαίσθητη, μέχρι που έγινε τετελεσμένο γεγονός. Και η ώρα αυτή έχει φθάσει και για μένα. Καταλαβαίνω πολύ καλά ότι, όταν η αλλαγή αυτή έρχεται από τη φύση, είναι αναπόφευκτη, δεν μπορείς να κάνεις τίποτε, δεν είναι στο χέρι σου. Δεν έχεις άλλο από το να περιμένεις κάθε μέρα το θαύμα μιας παραπάνω μέρας. Καθώς ο χρόνος επιδίδονταν στην αναπόφευκτη λεηλασία του, διαπίστωσα, μία μέρα του Φλεβάρη –όσοι με ξέρουν γνωρίζουν πόσο πολύ μου αρέσει που ανήκω στο ζώδιο των Ιχθύων– ότι τα κεριά κόστιζαν περισσότερο από την τούρτα γενεθλίων που έκοψα, περιτριγυρισμένος από την οικογένεια, με παιδιά και εγγόνια. Δεν είμαι κουρασμένος, αλλά –όπως γράφει και ο Καζαντζάκης στην αναφορά του στον Γκρέκο– ο ήλιος έδυσε πια. Ο χρόνος δεν θεραπεύει όλες τις πληγές, αλλά μας γερνά και έτσι δεν περιμένω τίποτε από τη ζωή, πέραν από την ίδια τη ζωή. Και μένω έκπληκτος κάθε φορά κοιτώντας τα αστέρια εκεί ψηλά, τα ίδια ακριβώς αστέρια που είχαν κοιτάξει οι Έλληνες και οι Τρώες, μια υπενθύμιση ότι βρίσκομαι έρμαιος μέσα στην απεραντοσύνη, όπου κανένας δεν ξέρει ούτε το όνομα μου.

Πριν από μέρες, στην τακτική βόλτα που με περιόρισε η πανδημία, συνάντησα δυό γέρους σε ένα παγκάκι, περιμένοντας ο,τι είναι να 'ρθει και στάθηκα να πω κάτι που μετρούσε, ίσως ένα αστείο για τις χαρές που συνοδεύουν την πορεία προς τα γηρατειά ή να τους συμβουλεύσω να μην επιτρέψουν τα γηρατειά να μπουν στη ζωή τους. Αλλά μονάχα αναστέναξα βαθιά. Φάνηκε πως ήταν μια γλώσσα που την καταλαβαίναν, γιατί περίμεναν λίγο και μετά κούνησαν το κεφάλι τους με κατανόηση.

Είδα το κτήριο της Νομικής του Αριστοτελείου να κτίζεται και στις δύο του φάσεις. Το όνειρο χρόνων σχηματοποιημένο σε τούβλα και τσιμέντο. Στην αρχή ένα παραλληλόγραμμο από μπετόν, με κάποια γραφεία και τις αίθουσες διδασκαλίας, που αργότερα συμπληρώθηκε με ακόμη περισσότερα γραφεία και τα αμφιθέατρα. Αργά αλλά σταθερά κατάντησα το φάντασμα των διαδρόμων. Πάνω από σαράντα χρόνια αδιάλειπτης παρουσίας. Και κάτοχος πλέον χιλιάδων ιστοριών, καταστάσεων, διηγήσεων και από καιρό γνώστης απορρήτων πληροφοριών, που να αισθάνομαι σαν η Σεχραζάτ της Νομικής.

Η δουλειά μου με γέμιζε. Είπα κάποτε –και παρεξηγήθηκα ίσως– ότι η δουλειά του δάσκαλου κρίνεται στα κυλικεία, εκεί που οι αποδέκτες της διδασκαλίας, μακριά από φοβίες, εκφράζονται ελεύθερα και για τον άνθρωπο και για αυτά που λέει. Ήθελα και ο ίδιος να πιστέψω στα λόγια μου

για τη μόρφωση που οδηγεί στην αγάπη για τους ανθρώπους και τα πράγματα. Ήθελα να δημιουργήσω, από τον ακατέργαστο πηλό της νιότης, μορφωμένους ανθρώπους που να ξεπερνούν τα προβλήματα που γεννά η προκατάληψη, αυτή η πρόωρη και συνήθως λανθασμένη κρίση. Ήθελα ανθρώπους που μετέχουν της παγκόσμιας κατανόησης, που γίνονται ανεκτικοί, γιατί αντιλαμβάνονται ότι ο πολιτισμός δεν είναι υπόθεση μιας ομάδας, ενός λαού, μιας χώρας, μιας φυλής. Ήθελα παιδιά που να προσβλέπουν σε μια παγκόσμια ειρήνη, ενισχύοντας και προάγοντας τις αξίες της ελευθερίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης και της δημοκρατίας. Ήθελα να διδάσκω και να μαθαίνω να σκέφτομαι μαζί με τους άλλους. Αντιδρούσα στις εύκολες δικαιολογίες και πρότεινα την προετοιμασία ψυχών και προσωπικοτήτων για τις πιο τολμηρές ουτοπίες. «Μορφωνόμαστε» είπα σε κάποια τελετή ορκωμοσίας –τότε που η Νομική Σχολή με τίμησε και με ψήφισε για πρόεδρο της– «για να επαναστατούμε, γιατί οφείλουμε να είμαστε ανικανοποίητοι με την κατάσταση του κόσμου, τη φτώχεια, την πείνα, την εκμετάλλευση, την αδικία». Δεν έχει όμως νόημα να δυσανασχετούμε απλά για την αδικία. Πρέπει να την εξαλείψουμε – και για να γίνει αυτό πρέπει να βρούμε πως λειτουργεί, ποια είναι η δομή της, τι την κάνει να λειτουργεί. Να μη ξεχνούμε πόσο ασήμαντοι είμαστε και να μη συνηθίσουμε την ανείπωτη βία και τη χυδαία ανισότητα της ζωής γύρω μας. Να μην απλοποιούμαι –όπως γράφει η Αρουντάτι Ρόι– ό,τι είναι περίπλοκο και να μην περιπλέκουμε ό,τι είναι απλό. Να προσπαθήσουμε, τουλάχιστον, να επαναφέρουμε τον κόσμο μας εκεί που ήταν, πριν υποκύψει στις πολλαπλές ασθένειες των -ισμών, που είναι μεν χρήσιμα φαντάσματα για την ερμηνεία των πραγμάτων, αλλά επικίνδυνα αν μαζευτούν πολλά μαζί. Πρέπει να αλλάξουμε τον κόσμο, επειδή τον αγαπούμε. Και να κατανοήσουμε ότι δεν υπάρχει ανοιχτός δρόμος, μέσα από τα χωράφια, που να σε βγάζει –όπως γράφει ο Μαρξ– στη γνώση, στην επιστήμη. Μόνο όσοι δεν φείδονται κόπων, σκαρφαλώνοντας στα απότομα μονοπάτια της, έχουν προοπτική για να δουν τα φωτεινά της ύψη.

Δηλώνω απόλυτα ευτυχισμένος, με ότι πέτυχα στη ζωή, με τις επιλογές και την τύχη, αυτή τη μοναδική λογική θεότητα, δεν θέλησα, δεν επιθύμησα, δεν φαντάστηκα, δεν ονειρεύτηκα τίποτε άλλο. Δεν ήθελα να γίνω ούτε πιλότος, ούτε ναυπηγός, ούτε γιατρός, ούτε τεχνίτης, ούτε καν ζαχαροπλάστης – η μόνη εναλλακτική που με απασχόλησε για μια στιγμή. Ακόμη και τώρα, την ώρα που οι κεραμιδόγατοι ολοκληρώνουν τις νυκτερινές τους περιπολίες, την ώρα που τα πουλιά αρχίζουν να παίρνουν παρουσίες και οι αρθρώσεις επιστρέφουν με τριγμούς στη ζωή, μερικές φορές, ξυπνάω το πρωί έτοιμος να τρέξω για μάθημα στο πανεπιστήμιο. Ύστερα κοιτάζω στον καθρέφτη ... ο κύκλος της ζωής. Αλλά στο κάτω κάτω ο,τι μας σηκώνει από το κρεββάτι είναι καλό.

Από την αρχή, όταν ακόμα ήμουν βοηθός στην έδρα που διακονούσε το Δίκαιο των Εθνών, χρονική στιγμή που έχει χαθεί στου χρόνου την ομίχλη, είχα καταλάβει το τι ήθελα να κάνω. Αγαπούσα τη δουλειά μου, αγαπούσα τα παιδιά και τα περισσότερα με αγαπούσαν και αυτά, μερικά μάλιστα με φώναζαν δάσκαλο, με κάποια μεγάλη υπερβολή βέβαια. Η Μάνα μου υπήρξε δασκάλα, οπότε ξέρω πολύ καλά τι σημαίνει και τι πρέπει να σημαίνει ο όρος, ποιο είναι το περιεχόμενο του. Οι νέοι δεν έχουν ανάγκη την όποια, υποτιθέμενη, σοφία μας, τις όποιες γνώσεις μας, όσο το παράδειγμα μας. Μπορεί και να ήμουν καλός στη δουλειά μου και γιαυτό ακόμα και τώρα ορισμένοι παλιοί να κάνουν χιλιόμετρα με το αμάξι, να περνάν μπροστά από το εγκαταλειμμένο εργοστάσιο και την εκκλησία, να στρίβουν δεξιά, μόνο και μόνο για να μιλήσουν με έναν καθηγητή που ξεπερνά τα τρία τέταρτα του αιώνα, συνταξιούχο εδώ και χρόνια.

Η διδασκαλία περιλαμβάνει τη διάλεξη και τη συγγραφή. Η διδασκαλία συγκρίθηκε με τη θεατρική πράξη. Έχει σχέση με το θέατρο, αφού απαιτεί, όπως και το θέατρο, ακροατήριο. Στο μάθημα το ακροατήριο μπορεί να είναι απογοητευτικά σιωπηλό και εξαιρετικά περιορισμένο. Κατά τη γνώμη μου και για τα δύο ευθύνεται ο διδάσκων.

Τι πρέπει να γνωρίζει ο δάσκαλος αποτελεί ακριβώς τη θέση του ειδικού πεδίου στον ευρύ τόπο της γνώσης και αυτός πρέπει να είναι σε θέση να βρίσκει τα μονοπάτια που οδηγούν, συχνά μέσα από όγκους προβλημάτων, στα εξώτερα όρια της γνώσης που θέλει να προωθήσει λίγο μακρύτερα με τη δουλεία του,όπως γράφει και ο Otto Kiminich. Ο δάσκαλος έχει την ευθύνη να αποφύγει την περιπλάνηση σε κύκλους και την εμπλοκή σε αιώνια και αναπάντητα προβλήματα και ερωτήματα που πιο εύκολα τίθενται παρά απαντίουνται. Είναι αυτός που θα σε οδηγήσει που να κοιτάξεις, αλλά το τι θα δεις είναι καθαρά δική σου απόφαση. Και γι' αυτόν θα έπρεπε να ανεγερθεί ένας βωμός, αν η εποχή μας επέτρεπε να ανυψώνονται ακόμα βωμοί. Πρωταρχικός στόχος είναι η διδασκαλία μεθόδου σκέψης, προκειμένου να επιλεγούν, να κατανοηθούν και να αναπτυχθούν τα κατάλληλα επιχειρήματα προκειμένου να εξοικειωθεί ο φοιτητής με αυτά. Και ο φοιτητής πρέπει να επιλέξει γιατί διαβάζει; Αν διαβάζει για συλλογή πληροφοριών ή για τη γνώση. Οι πληροφορίες είναι η διαδρομή, η γνώση είναι ο σκοπός.

Το Δίκαιο όμως δεν αποτελεί απλά μέθοδο σκέψης, μία τεχνική που μπορεί να δικαιολογεί ή να απορρίπτει την όποια λύση. Έχει να κάνει με τη δικαιοσύνη και διαπερνά ανθρώπινες υπάρξεις, με την ιδιαιτερότητα ότι διαθέτουν μία ηθική επιλογή. Διαφορετικά από τη φύση, η ανθρώπινη κοινότητα έθεσε τα όρια του τι γίνεται αντιληπτό ως καλό και κακό. Το Δίκαιο όχι μόνο προσπαθεί να προσδιορίσει τις πλέον αποτελεσματικές λύσεις που διαθέτουν τις βέλτιστες προϋποθέσεις να γίνουν σεβαστές αλλά και εξυπηρετεί τα συμφέροντα ανθρωπίνων υπάρξεων στην προσπάθεια να προστατεύσει τον αδύναμο από το δυνατό, το θύμα από το θύτη. Ο φοιτητής που δεν κατανοεί αυτό το απλό σημείο είναι δυνατό να γίνει ένας καλός επαγγελματίας, να κερδίσει ίσως χρήματα πολλά, αλλά δε θα γίνει ποτέ ο νομικός που θέλουμε και δεν θα υπηρετεί την κοινωνία. Πρέπει να προσδιορίζει –μαζί με τους δασκάλους του– σε νομικούς όρους, την ηθική ιδέα που βρίσκουμε στους Αδελφούς Karamazov, του Ντοστογιέφσκι, όπου ο καθένας μας είναι υπεύθυνος για όλους, ενώπιον όλων, τόσο για τον κόσμο ολόκληρο, όσο και για τον καθένα ξεχωριστά. Στην επαγγελματική του πορεία θα συναντήσει καλούς και κακούς, δίκαιους και άδικους, τυχερούς και άτυχους, πλούσιους και φτωχούς, πρέπει όμως να αντιληφθεί ότι τα χέρια τα δημιούργησε, ίσως, η ανάγκη του να σηκώνουμε κάτι ή κάποιον από κάτω.

Τη ζωή, το ξέρετε, τη δίνουμε στα παιδιά μας για να τη ζήσουν και είμαστε ευχαριστημένοι αν κάποια αντανάκλαση

φθάνει ως εμάς. Θα αποτελούσε κλισέ αν έλεγα πως ιδωμένη από τη σκοπιά της νεότητας η ζωή είναι ένα απείρως μακρύ μέλλον, από τη σκοπιά των γηρατειών μοιάζει με ένα πολύ σύντομο παρελθόν, αλλά είναι γεγονός πως τα κλισέ τις πιο πολλές φορές ισχύουν. Οι νέοι σπάνια συνειδητοποιούν –και αυτό είναι μια οικουμενική αλήθεια–, όπως αναγνωρίζει και ο Τζων Μπάνβιλ – ότι όπως είναι αυτοί τώρα είμασταν κάποτε και εμείς. Ο κόσμος των νέων είναι πάντοτε ένας θαυμαστός, καινούργιος κόσμος, που κατοικείται από γενναίους νέους, όπως αυτοί. Που σκέφτονται ότι είναι καλύτερα να είσαι σαλαμάνδρα και να ζεις στη φωτιά. Πρόθυμους να σκεφτούν την πιθανότητα ότι μπορεί και οι γονείς τους κάποτε να έζησαν, να χάρηκαν και να πόνεσαν, όπως αυτοί, αλλά φυσικά σε πολύ κατώτερη κλίμακα. Μας βλέπουν σαν ένα αλλότριο προϊστορικό είδος, κάτι σαν τους αρχέγονους βόες ή σαν τα σεγκόια. Ανθρώπους που πέρασαν από την ένδοξη νιότη στα ακύμαντα γηρατειά.

Συναντήθηκα με δύο αιώνες, τον αιώνα του-όλα-μπορεί-να συμβούν και τον αιώνα που-όλα-συμβαίνουν. Κανείς δεν μπορεί πια να βάλει στοίχημα για τίποτε στις μέρες μας. Τα πάντα μπορούν να συμβούν και, αργά ή γρήγορα, το πιθανότερο είναι ότι θα συμβούν. Είδα την εποχή της πλήρους απασχόλησης, των νέων πανεπιστημίων, των γυαλιστερών βιβλίων τσέπης, τις κίτρινες φυλλάδες της εποχής της ανοησίας, τα καταστροφικά αποτελέσματα της βεβαιότητας των πεποιθήσεων, τη χρυσή εποχή του ροκ εντ ρολ και των διαθέσιμων ιδανικών. Και φυσικά τις συνέπειες, που αποτελούν καρπό μυαλών τόσο ξύλινων, ώστε ούτε μια σταγόνα γλυκύτητας να μη μπορείς να βγάλεις από δαύτα, όσο και αν τα στύψεις.

Επιχειρώντας ένα καλειδοσκοπικό τεμαχισμό της ζωής μου, φθάνω σε εκείνη τη μέρα που καταφθάνει η επιστολή που απευθύνεται στον τέως καθηγητή Νομικής και τον πληροφορεί ότι αυτό ήτανε. «Που πας πρωί, πρωί» με ρώτησε την άλλη μέρα η ακριβή μου φίλη και μοναδική μου αγάπη, το σωσίβιο που με κρατά πάνω, στη θάλασσα του χρόνου, το δικό μου μυστικό, πετρόκτιστο, καμαρωτό γεφύρι που, πάνω από ήρεμα νερά, συνδέει τα φοιτητικά μου χρόνια με το σήμερα. «Δεν έχεις πια υποχρεώσεις, αρμοδιότητες, γραφείο. Ξεκουράσου και φτιάξε ένα καινούργιο πρόγραμμα, βρες νέα ενδιαφέρονται και ασχολίες. Κάνε, επιτέλους, τώρα πράγματα που θέλεις και μπορείς». «Δεν κατάλαβες» της είπα «αυτό θέλω να κάνω».

Οι αναμνήσεις δεν έχουν λογική, καθώς έρχονται, δεν γνωρίζουν χρονολογική σειρά, δεν έχουν προτεραιότητες ανάλογα με τη βαρύτητα των γεγονότων, δεν ξεχωρίζουν ανάμεσα σε ευχάριστες και δυσάρεστες, σε χαρούμενες και λυπητερές. Αναμνήσεις που αναδύονται ξαφνικά, χωρίς να το περιμένεις, μέσα στο ευεργετικό σκοτάδι της νύκτας. Και τις βάζεις στο θησαυροφυλάκιο, ή τις κρατάς στο κεχριμπάρι της μνήμης σαν προϊστορικά έντομα. Όλοι κουβαλάμε την ιστορία μας, τη δική μας, του λαού μας και του τόπου μας, τόπου παγιδευμένου στις αιματοβαμμένες εκτάσεις ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση, σέρνουμε, σαν σαλιγκάρια, πίσω μας τα ίχνη μας μέσα στο χρόνο. Συχνά αόρατα αλλά ποτέ απόντα. Δημιουργούν το μωσαϊκό με το οποίο τρέφεται το πεπρωμένο μας και μας οδηγεί στο έλεος μιας ακατάληπτης και ξένης προς εμάς λογικής.

Η λέξη πεπρωμένο είναι μισητή, γράφει η Οριάνα Φαλάτσι. Είναι το σύμβολο μιας αδυναμίας που θίγει την έννοια της ευθύνης, την ελευθερία τού να αποφασίζουμε σύμφωνα με την κρίση και τις επιθυμίες μας, το δικαίωμα να επιλέγουμε τη ζωή μας. Όμως υπάρχει και βρίσκεται στο τυχαίο γεγονός, σε μία ασήμαντη φράση, σε μια συνάντηση. Και θυμάμαι τον δάσκαλο μου, που για πολλά θα μπορούσα να του είμαι ευγνώμων, όλα όμως τα καλύπτει το γεγονός ότι, μια μέρα, έφερε στο γραφείο ένα χαριτωμένο κορίτσι, ως γραμματέα στο σπουδαστήριο. Ήταν σαν να έβλεπα ένα όριο στη ζωή μου, ένα σημάδι στο μεταίχμιο, που χώριζε το πριν από το μετά. Αν υπήρξε στιγμή κατά την οποία αντίκρισα κατά πρόσωπο την επιθυμία για τη μελλοντική μου ζωή, ήταν αυτή. Και που κατάφερα, με μεγάλη προσπάθεια, να την πείσω, κυρίως με το να την κάνω να γελά, ότι αυτή ήταν η μία. Ήταν το καλύτερο πράγμα που έχει συμβεί στη ζωή μου. Ήταν για μένα ο πολικός αστέρας, το σταθερό σημείο ενός περιστρεφόμενου κόσμου. Μήπως, άλλωστε, ένα κορίτσι δεν είναι ότι μας έχει απομείνει από τον παράδεισο;

Τα χρόνια περνάν, η κάθε χρονιά μοιάζει με την άλλη, το ένα πρόσωπο με το άλλο, μια βεντάλια ημερών, ετών και προσώπων, η αιωνιότητα στη ομοιότητα της μιας μέρας με την άλλη και η ζωή τώρα είναι πιο ήρεμη, πιο ήσυχη. Την προσεγγίζεις σαν μια παλιά φωτογραφία, όπου όλα τα πρόσωπα φορούν τη μεταμφίεση της νιότης. Και νομίζω ότι μπορώ πλέον να γλιτώσω από κάποια πράγματα που με δυσαρεστούν όπως ο θόρυβος, η κινητή τηλεφωνία, οι βανδαλισμοί, οι χοντράνθρωποι, η πολιτική ορθότης, η ανικανότητα, η επίθεση στην αξιοκρατία που τη έχουν βαπτίσει ελιτισμό Η ειρήνη, η σιωπή, η ευτυχία, η μοναχικότητα δίνουν πλέον μια άλλη γεύση στη ζωή, διυλίζοντας την πλήξη. Αισθάνομαι μια ελευθερία, που μου δίνει το πέρασμα από τις εμπειρίες του σκοταδιού και του φωτός, της αγάπης και της αδιαφορίας, της χαράς και της λύπης. Είναι γεγονός ότι από μια ηλικία και έπειτα μπορείς, λίγο πολύ, να κάνεις ότι σου καπνίσει και κανείς πια δεν σε κατσαδιάζει, εκτός ίσως από τους γιατρούς και τα παιδιά σου. Μπορώ πλέον να αναλύω τον άνθρωπο και το κράτος και μαζί με αυτά και τα δάση, τα βουνά, τις θάλασσες, το μικρόκοσμο και το διάστημα. Ο χρόνος και η μνήμη ευνοούν τις τετριμμένες λέξεις και τους συμπεριφέρονται –όπως γράφει ο Αμος Οζ– με ιδιαίτερη ευγένεια. Τις περικλείουν με την τρυφερή λάμψη του λυκόφωτος. Έχω περάσει προ πολλού *τας ημέρας των ετών ημών*, του ψαλμωδού Δαβίδ. Είναι στενάχωρο που ο δρόμος που απομένει είναι πολύ συντομότερος από αυτόν που έχεις διανύσει. Τώρα που τα χρόνια δεν είναι απλά χρονολογίες που περνάνε, αλλά μια χρονολογία που πλησιάζει. Πλησιάζω από το προσκήνιο στο παρασκήνιο, εκεί όπου οι σκιές αρχίζουν κιόλας να ζουν.

Στοχάζομαι τη μοίρα των δασκάλων, τον κύκλο των συναντήσεων με νέους ανθρώπους, που εναλλάσσονται σχεδόν ανά πενταετία, κάποιες φιλίες που άντεξαν και που με τιμούν με τη φιλία τους, που μοιράζονται μαζί μου τα μικρά μυστικά που χρειάζονται οι φίλοι για να κτίσουν εμπιστοσύνη, καθώς και τις αναπόδραστες απώλειες και συνεχίζουν να με τρέφουν με την εμπιστοσύνη τους, πως είμαι ακόμη εδώ για να βλέπω τα παιδιά μου να ρυθμίζουν σωστά και με αξιοπρέπεια τη ζωή τους και να μου δίνουν πρόσβαση σένα είδος αθανασίας, τα εγγόνια να μεγαλώνουν και να προκόβουν σε ηλικία και χάρη, την σύζυγο μου το ίδιο όμορφη, όπως τότε που την έφερε στο γραφείο ο δάσκαλος

μου. Τίποτε πια δεν με εμποδίζει να βρίσκομαι, όπως πάντα, από την μεριά του Ανθρώπου, να καταλαβαίνω πως, παρά τη δολιότητα και την ανοησία του, αυτός παραμένει το πραγματικό μέτρο των πάντων, η μοναδική ζυγαριά που έχουμε για να ζυγίζουμε τη ζωή, η μοναδική αναφορά που διαθέτουμε για να μπορούμε να την εξηγήσουμε, κοιτώντας από απόσταση τον παράξενο κόσμο μας, στον οποίο οι άνθρωποι προκαλούν γέλιο και κλάμα μαζί. Σκέφτομαι πως ίσως τα καταφέρω να πραγματοποιήσω το μεγάλο μου στόχο: να πεθάνω νέος, όσο πιο αργά γίνεται, χωρίς να μείνω μόνος, ανώδυνα και ανεπαίσχυντα και ειρηνικά.

Θα σταματήσω εδώ γιατί γνωρίζω πως δεν υπάρχει πιο θλιβερό θέαμα από ένα γέρο που κλαίει. Γνωρίζω ότι ο όρος δεν χρησιμοποιείται πολύ σήμερα, χωρίς να αλλάζει φυσικά η ουσία του πράγματος. Γέρος ή ηλικιωμένος το θέαμα πάντα είναι θλιβερό αν κλαίει, όχι γιατί ξεχνάει, αλλά γιατί θυμάται. Με σταθερά αλάνθαστα δάκτυλα το δόντι του χρόνου φθείρει τόσο τα άψυχα όσο και τα έμψυχα. Ο χρόνος έχει την ικανότητα να κάνει τα περισσότερα πράγματα ασήμαντα, μέχρι και να τα εξαφανίζει εντελώς. Έχει περάσει πολύς καιρός και ο καιρός, σαν μια καλή μητέρα, επιτρέπει τα πάντα, ακόμη και τη λήθη.

Γελώ και αναπολώ, με ηρεμία, τη φαντασμαγορία αυτού του κόσμου, που τώρα στέκεται απέναντι μου αδιάφορος, σαν το σκακιστή μετά το τέλος της παρτίδας, ξέροντας πια ότι η ζωγραφιά στη Καπέλα Σιστίνα, η συγγραφή του Άμλετ, η σύνθεση του Ναμπούκο, η μεταμόσχευση καρδιάς και το ταξίδι στο φεγγάρι δεν μας καθιστά ανώτερους από τα ζώα, όταν ο όγκος της νοήμονης ζωής, αυτό το βλαστάρι μιας δυναστείας που αναπτρέχει μέχρι την πλειστόκαινο εποχή, καταλήγει στην πιο ακραία έκβαση της ηλιθιότητας, σε αυτό που είναι η βία και ο πόλεμος. Γελώ και σκέφτομαι ότι αφού μπορώ ακόμα να γελώ, μετά από τόσα χρόνια στα αμφιθέατρα και τις αίθουσες, αφού κάποιοι με συναντούν στο δρόμο και με χαιρετούν και κάτι μου θυμίζουν, ίσως γιατί υπήρξαν μαθητές μου, αφού κάποιοι μπορούν ακόμη να βρουν κάτι ενδιαφέρον στις γραμμές που έχω γράψει, κάποια ενθυμήματα της υπόστασης, τότε η ζωή μου δεν πήγε χαμένη. Αλλά στο κάτω κάτω, όπως είναι γραμμένο στις Βέδδες, υπάρχουν ακόμη αυγές που δεν γλυκοχάραξαν ακόμη και η άνοιξη θα ξαναδηλώσει την παρουσία της,

IV. Θεωρία και Διεθνής Πρακτική

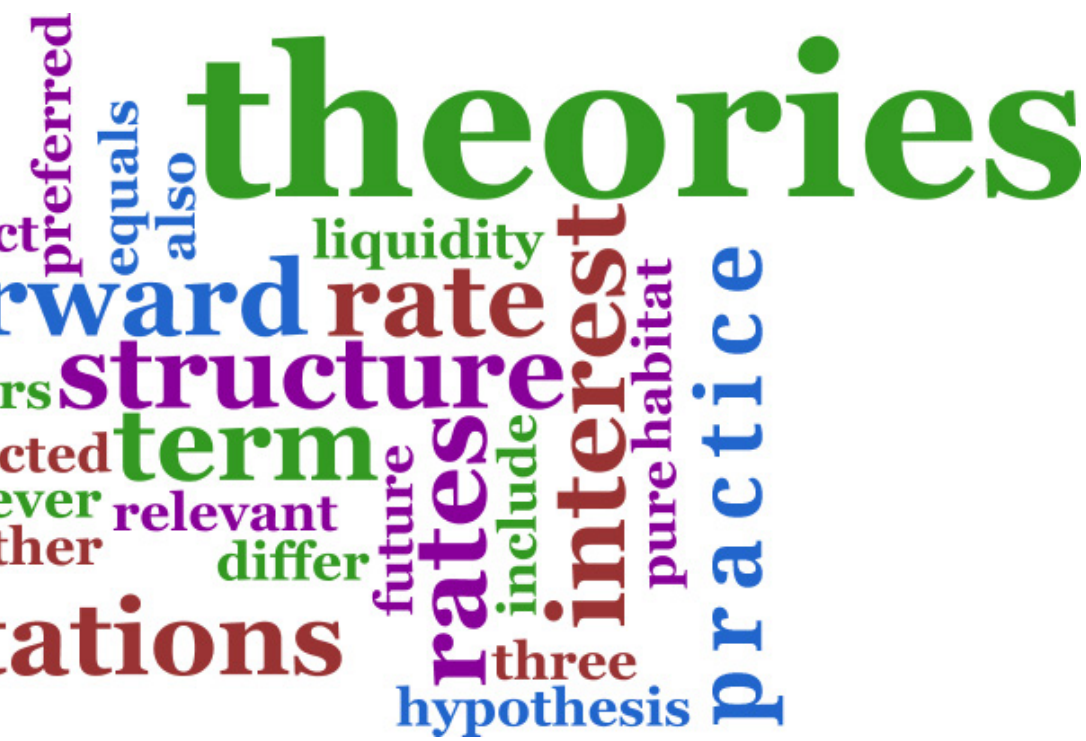

The Law of the Sea Convention at 40: From the Joys of Youth to Mid-Life Crisis

1

Sir Malcolm D Evans

Professor, Principal, Regent's Park College, Oxford

Keynote speech "40 years of UNCLOS: Old and new challenges", Nafplion International Law Conference, 23-25 September 2022.

Introduction

Significant events merit significant celebrations, and the anniversaries of the adoption or major international treaties conform to this rule. Adopted in 1982, the Law of the Sea Convention (LOSC) has been much celebrated. One major event marking its 30th Anniversary celebrated it as being 'A Living Treaty', and the leitmotiv of the conference and the book that followed from it was the ability of the Convention to meet future challenges and the general tone was one of optimism: reflective, perhaps of the 'the vitality of youth'.[1]

Time passes quickly, and now that the Convention is 40 years old the perception is different: the Convention has become decidedly middle aged and is not aging as well as expected. Its fitness and vitality are increasingly being called into question. For example, in 2022 the UK House of Lords Defence and Security Committee considered whether the Convention is 'fit for purpose' – and the general view of many giving evidence was that, whether it was or was not fit for purpose, the Convention 'is what it is', and it would be too difficult to change.[2] The House of Lords Committee also recognised that there was a press-

1. J Barrett & R Barnes (eds), *UNCLOS as a Living Treaty* (BIICL, 2016).
2. House of Lords, International Relations & Defence Committee, UNCLOS: The Law of the Sea in the 21st Century (March 2022), available at https://committees.parliament.uk/publications/9005/documents/159002/default/.

ing need for the Convention to be supplemented in some areas and to be 'worked around' in others, because it was no longer delivering the outcomes, or meeting the expectations of the international community in some key areas of concern. The change in tone over the last 15 years is very marked indeed.

That said, the LOSC is one of the most remarkable treaties that has ever been drafted. It has often been described as a 'constitution for the oceans', although in some senses this does not really do it full justice.[3] The seas take up some 60% of our planet. For hundreds – indeed, thousands – of years the importance of the seas have been well known: their importance as a means of transport and of trade; their importance as a source of economic activity, such as fishing; and, of course, their strategic and military significance for those who could use the seas to project their power and influence. But the oceans have also been a source of mystery, and of fear: the sheer force of the power of the sea, which cannot be tamed or controlled; the physical dangers which it poses to those who go to sea, and the dangers that can come from the sea, and from those who take to the seas. The seas are spaces, from the *use of which* we reap huge benefits; they are spaces *in and from which* we can face extreme peril: but they are spaces *over which* we cannot really exercise a great deal of control – or certainly not as much control as it is often thought.

These observations should not be dismissed as introductory rhetoric. In a sense, this is everything we really need to know in order to understand law of the sea, the LOSC, how the Convention works and whether it is 'fit for purpose'. They provide the essential elements of its factual matrix – and the substantive content of the Convention can be understood as the detailed outworking of these underlying and essential truths.

The Convention in Context

There always has been a fundamental difference between the way in which, legally speaking, the land and the sea are approached. A State exercises sovereignty over *its* land territory and not over anyone else's. There may be disagreements concerning to whom some areas of land belong, but once this is settled, then – by and large – that is that. It is all rather 'binary'. This is only possible because land can be controlled in ways and to an extent that it is just not possible to control the sea.

The ability to control territory is central to the very concept of statehood. At sea, the position is very different. The inability to be able to control the seas in the same ways or to the same extent as it is possible to exercise control over land has meant that a very different – and in some ways far more sophisticated - approach to its governance has evolved over time. This has been driven by the need to balance a broad range of factors, such as the degrees of control which it is possible to exercise over the seas and over activities at sea; the various interests in the seas over which it is thought necessary to exercise control; the threats which are presented by the seas to those use them, and to others by those that use them. Crucially – and obviously – all these competing interests are variables which can and do change over time.

For example, at the start of the 20th century the seas were, for legal purposes, separated into two parts. The territorial seas were proximate to the coasts of States and areas over which they could exercise a relatively high degree of control, akin to sovereignty, whilst respecting the rights of others to use those waters for some limited purposes – most importantly for the purpose of navigation (as reflected in the right of innocent passage). Beyond this lay the high seas, which were in principle areas over which no State could exercise exclusive control and so were free to the use of all: However, this could not be allowed to mean that those using the high seas could be free from regulation – it was never meant to be a *lawless* zone – and so the principle of flag State jurisdiction 'filled the gap'. And those who refused to accept the jurisdiction of a flag State whilst on the high seas could – if what they were doing was considered sufficiently serious – be made subject to the jurisdiction of all, as exemplified by the response to piracy on the high seas, giving birth to the modern concept of universal jurisdiction (article 105 LOSC).

But as interests change, and as capacities change, so do the balances that need to be struck between them. Across the course of the 20th century, for example, interests in the economic resources of the seabed and subsoil have increased and with this has come the need to be able to regulate seabed activities at ever greater distances from the coasts, resulting in the development of the continental shelf regime and later the Exclusive Economic Zone (EEZ). Similarly, the increasing capacity of distant water fishing vessels posing risks to fish stocks prompted the expansion of fishing zones; the discovery of mineral potential in the deep seabed prompted the application of the idea of the 'common heritage' to the seabed beyond national jurisdiction; and so on. All this needed balancing against continued interests in the freedom of the seas for the purposes of navigation, and of trade, as well of changing security interests. The purpose of the LOSC was to 'crystallize' the balances between these – and other – changing interests of the international community in the regulation and governance of the seas and how they could best be achieved in the light of the tools of jurisdiction and the possibilities of control *which then existed*.

But some of the things that were considered 'important' when the Convention was drafted are not considered to be so important today – and, perhaps more importantly, other things which are not really reflected, or reflected adequately in the Convention have become at least, if not more, important than some of the things which are. How else does one explain the inclusion within the Convention of draconian provisions concerning 'pirate radio broadcasting' (article 110) but the incredibly weak provisions concerning tackling slavery and relating to many other activities that pose a threat to national security, such as drugs and human trafficking?

Inevitably, the Convention also reflects the technology of the times: it assumes that communication with

3. Remarks by Tommy T.B. Koh, of Singapore, President of the Third United Nations Convention on the Law of the Sea, available at https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/koh_english.pdf.

vessels will be by 'audio' or 'visual' means (article 111); it assumes that vessels will be crewed (i.e. articles 27, 29, 73), when increasingly they may not be, with the result that it is difficult to see how some of the duties of State vessels at sea might actually be fulfilled, crucially matters such as search and rescue and responding to those in distress. But other issues follow on from this: what if the 'crew' operating a vessel is doing so remotely and is located in a different country from that in which the vessel is registered? Who regulates it?[4]

The Convention also reflects the knowledge of the times: the discovery of the potential of Marine Genetic Resources highlighted the inadequacies of both the deep-seabed and high seas regime, resulting in the recent conclusion of the new Convention on 'Biodiversity Beyond National Jurisdiction' (BBNJ).[5] The only thing that one can really be sure about is the constant need to reappraise the relevance of the Convention in the light of the changing patterns of interests, capacities and knowledge that exist concerning the seas and ocean spaces. As a result, the real question that should be asked today is *not* whether the solutions which the Convention provided to 'yesterday's concerns' were optimal: it is necessary to think about whether the balances which the LOSC struck between the dominant competing interests at the time it was adopted are the right ones for the world as it is today.

The Convention and Compliance

There are good reasons to think that the Convention fails to do so, despite all that is said in its praise. One reason for this is that, in practice, States seem to spend a good deal of time seeking to 'work around' what the Convention says, seeking to devise workable solutions to contemporary question which can be considered consistent with the framework of the LOSC. But States also spend a good deal of time attempting to work around the Convention in other ways, which are not.

What does it mean to 'comply' with the Convention? There are certainly plenty examples of States failing to apply the rules found within the Convention properly. Some of the most obvious and egregious concerning the drawing of baselines and bay closing lines. Others concern the assertion of various forms of jurisdictional competence at sea, examples including what does or does not fall within the EEZ jurisdiction of a State, what types of enforcement activities are permissible within the various zones of maritime jurisdiction, and so on. But it must be acknowledged that, when examined in more detail, many of these seemingly clear rules are not really so very clear at all, with the result that - in some cases at least - what might appear to be rule breaking amounts to little more than States seeking to take advantage of the inherent ambiguities which are to be found in the rules themselves, and for which States can hardly be criticised. Moreover, these are the types of questions which frequently arise under LOSC or other dispute settlement mechanisms, the outcomes of which can help bring clarity to the law and potentially resolve the dispute in question.

Yet this has the effect of 'reifying' the existing approaches to the questions set out in the Convention: it turns what has often been described as the 'constitution of the oceans' into an 'ocean rule book'. At best, whilst such an approach may allow the law of the sea to 'evolve' – the 'living instrument' approach – what it fails to do is allow the space for challenging the fundamental presuppositions concerning the 'law of the sea settlement' which theConvention reflects; that is, whether the manner in which the Convention seeks to strike the essential balances between the general interests that the international community has in the oceans are still fundamentally sound. To that extend, the widely praised system of dispute settlement that is found in the LOSC might be seen as acting as a brake on the more radical development of the law of the sea, and this concern is exacerbated by the very many of the decisions taken by International Tribunal on the Law of the Sea (ITLOS) and Tribunals within that framework that have been very conservative in their approach, focusing in on the details of the question before them but not really 'panning back' to fully engage with what was really at stake.

What is equally concerning, however, is the increasing number of ways in which States are no longer really applying the substance of the Convention at all, and that this is happening almost without notice, or at least without much mention. Some such behaviour by States may not actually appear to be non-compliance at all: indeed, it might even look as if it *is* a form of compliance – such as when States use the language, concepts, systems and structures which are found within the Convention to justify their actions. In effect, they are taking advantage of the Convention, honouring it in form, whilst acting in ways which undermine it in substance.

Some examples of such behaviours are well known, such as when States enter permissible reservations or choose to exclude matters from dispute settlement procedures *precisely because* they intend to not comply with a relevant provision of the Convention. It cannot be said that this is a form of really 'non-compliance' in itself, since the Convention itself permits it. Indeed, it is compliance, strictly speaking. But by removing the prospect of scrutiny by organs or mechanisms established by the Convention in relation to such actions, the State is – inevitably and deliberately – seeking to avoid becoming the subject of their scrutiny. Even where this may not be premeditated, the response to claims when brought is often telling: when States either produce extraordinary ingenious (or disingenuous) arguments to contest the admissibility of proceedings and then withdraw from them if they are unsuccessful. This hardly betokens fidelity to the Convention system, even if strictly speaking it is permissible.

Other examples of 'compliant non-compliance' are so fundamental that that might hardly be noticed – to use the modern adage, they are 'hidden in plain sight'. The most obvious example of this is when states take advantage of open registries to offer their flag to vessels when they know

4. N Klein et al, 'Maritime Autonomous Vehicles: New Frontiers in the Law of the Sea' (2020) *ICLQ*, 719-734.
5. Draft agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction (4 March 2023), available at https://www.un.org/bbnj/sites/www.un.org.bbnj/files/draft_agreement_advanced_unedited_for_posting_v1.pdf.

full well that they have neither the capacity nor, sometimes, the intention or the interest to exercise effective control over them (article 94 LOSC). When doing so, they are, in effect, creating opportunities for 'rogue vessels' to operate in violation of domestic as well as of international law, and burdening others with the knock-on effects of this; on working conditions, maritime security, illegal fishing, environmental protection, human rights and so much more.[6] Rather than address this problem head on, the concept of port State jurisdiction, which is found within the Convention, has been drawn on to help alleviate the resulting problems but with limited effect and the underlying problems remain not only unaddressed, but buttressed by decisions of the ITLOS.[7]
Another example concerns the extent to which the traditional law of the sea mantras concerning the freedom of the seas are repeated whilst policies are pursued which develop the law of the sea in completely the opposite direction. For example, 'creeping coastal state jurisdiction' at sea is hardly a new phenomenon – but the wholesale transformation of vast areas of what were hitherto the high seas into zones which are subject to ever more expansive forms of national jurisdiction, sanctioned by the Convention itself, is hardly to be described as 'creeping' jurisdiction.[8] It is more like 'leaping' jurisdiction, and continues with the decision-making of other bodies established within the framework of LOSC, such as the Commission on the Limits of the Continental Shelf which has been willing to accept some interpretations of the LOSC provisions concerning the outer limits of the continental shelf which greatly expand the submarine reach of coastal state jurisdiction. Unsurprisingly, such laxity encourages States to continue making surprisingly ambitious claims to maritime space, based on exorbitant baselines, the extravagant use of maritime microfeatures and through exorbitant ancillary claims, such as notification zones. As a result, much of the seas are increasingly becoming converted into quasi-national rather than the international spaces that it is still claimed that they are.
In addition, the nature of the remaining international spaces are themselves changing radically. For example, the freedom of high seas fishing as provided for in article 87 of the LOSC has now largely been 'gutted' by later treaties and by the growth in both the numbers and powers of Regional Fisheries Organizations (RFOs). In truth, for the law-abiding, the freedom of fishing on the high seas has for many years been rather more of a myth than a reality. Another example concerns the arrangements put in place to facilitate (or, in some cases, in effect presume) flag State consent to the boarding of non-flag State vessels at sea (or take other enforcement action against them). Although this principle remains largely intact, various means have been devised which, whilst originally intended to facilitate the granting of consent have developed into the near equivalent of the presumption of consent that has to be withdrawn rather than given in some extreme circumstances. Whilst all this may be entirely proper from a formal perspective, it actually reflects a keen desire on the part of some powerful States to make it as difficult as possible for flag States to withhold consent to boarding, inspection and interdiction at sea when it is being sought. Another, related, example concerns the gradual acceptance of the use of automated craft or other surveillance platforms to engage in hot pursuit; this, *de facto* makes it possible to interdict vessels which have been in a State's territorial waters almost anywhere outside of territorial waters of another state (or even within them, if the consent of that other State is given). The idea that once on the high seas a vessel is largely beyond the reach of States other than its flag State is increasingly opening the question as a matter of practice, even if it remains in theory one of the foundational building blocks of ocean governance.
All these can be seen as examples of 'compliance' with LOSC which, in a sense, are *not* really examples of compliance at all. They may not be examples of 'non-compliance' in the sense of a country grandly flouting the international rulebook with seeming impunity, as has China in the South China Sea,[9] but they can be seen as a more subtle form of non-compliance, understood in the sense of taking advantage of 'what the rule book permits' in order to 'undermine what the rule book intends', or at least, to undermine what the rulebook says.
Many might object to this and argue that some, though not all, of the examples given above have proven to be beneficial and have contributed to the good governance of the oceans – and this is probably true. Indeed, it was not suggested earlier that all of the examples given were examples of bad practice. Nevertheless, they remain what they are: instances in which States, through their actions, have not really 'complied' with the Convention, but have worked *with* what it says in order to get *around* what it says, or at least what it implies. Such examples may all be *compatible* with the Convention, but it would be difficult to claim that they were *contemplated* by the Convention. We might call them examples of 'progressive development', a strange but helpful euphemism for not doing what was originally intended. Or as examples of the Convention being a 'living instrument', which again might be understood in much the same way.
It may be helpful to conclude this section with what appears to be, in effect, the creation of a new form of maritime zones which was not really contemplated by the Convention at all; Marine Protected Areas (MPAs).[10] Such zones may be very good ideas, but it cannot be denied that they are unknown to the Convention framework and that they may not always be respectful of the provisions of the Convention itself. Moreover, such

6. MD Evans & S Galani, *Maritime Security and the Law of the Sea: Help or Hindrance?* (EE, 2020).
7. S Kopela, 'Port-State Jurisdiction, Extraterritoriality, and the Protection of Global Commons' (2016) *ODIL*, 89-130.
8. R Geiss and CJ Tams, 'Non-Flag States as Guardians of the Maritime Order: Creeping Jurisdiction of Another Kind?' in H Ringbom (ed.), *Jurisdiction over Ships: Post-UNCLOS Developments in the Law of the Sea* (Brill, 2015).
9. *The South China Sea Arbitration (The Republic of Philippines v The People's Republic of China)* (12 July 2016) PCA Case No 2013-19.
10. M Maestro et al, 'Marine Protected Areas in the 21st Century: Current Situation and Trends' (2019) *ODIL*, 28-36.

zones may not fully respect the existing rights of other States as set out in the Convention, as they purport to impose greater restrictions on the activities of third States within the declaring States' existing maritime zones than is currently permitted by the Convention. This is even more so the case when a State declares an MPA which extends beyond the limits of the declaring State's existing zones of maritime jurisdiction.

All this may now change following the adoption of the BBNJ convention, which permits the establishment of so called 'area management tools' of which an MPA (or its equivalent) may be one. But this tends to prove the central point being made, which is that it came to be recognised that the Convention was going to have to be changed in order to permit the heightened degree of control which MPAs offered. This amounts to a fundamental shift in thinking concerning how competing interests in the law of the sea are to be balanced, in order to better reflect international concerns and interests that the Convention itself had either not contemplated at all (in the case of marine genetic resources) or where it had previously struck the relevant balances in a way which no longer appeared acceptable to States who were prepared to step outside the Convention framework and act unilaterally. As a result, the perceived need to preserve the integrity of the convention framework itself demanded that it be changed, or else its primacy as a framework for ocean governance could be undermined. Moreover, since the changes brought about by the BBNJ seem to be fundamentally aligned with the underlying principles of the Convention, the failure to apply the logic of its underlying principles to emergent issues of concern would also have posed a challenge to its legitimacy.

The BBNJ is, then, an example where what might be called 'compliant non-compliance' has, arguably, ultimately prompted change within the Convention framework which may be largely positive. As is so often the case in international law, non-compliance is not always a bad thing. And that is why – at 40 – the LOSC may no longer be 'fit for purpose'. It is not *only* that it does not address many of the pressing issues which need to be addressed at sea; it is not *only* that its core concepts concerning jurisdiction and enforcement at sea stand in the way of addressing pressing issues in a more effective fashion; it is that these core concepts are increasingly being used by States in ways which *create* the very problems which those self-same concepts then stand in the way of addressing. In some regards, it has become a part of the problem that needs to be solved.

Moreover, the geo-politics concerning the law of the sea have changed markedly. On the one hand, the interests which States wish to see protected (or not protected) at sea are no longer easily addressed by some of the basic concepts on which it is founded – most importantly the approach to the acquisition of flag State jurisdiction and the idea of the freedom of the seas. Those twin pillars of ocean governance seem increasingly to be viewed as impediments to achieving desired outcomes. It may be time to seriously rethink what this mean: and whether this can be done without a wholesale abandonment of the LOSC, which is generally considered to be neither wise nor practical. Alongside this, it must be recognised that new hegemonic powers are emerging who appear to have little vested interest in (or appear to show little interest in) the preservation of the maritime status quo and which, when coupled with the re-securitising of the maritime space and an increased focus on the projection of maritime power, means that there are plenty of challenges to the fundamentals of the current LOSC regime on the horizon.

Three areas for reflection

As a result, it may be necessary to think rather differently about how to bring about change. If the LOSC needs fundamental adaptation, but the means of bringing this about are either lacking, too cumbersome or simply too risky, then other approaches may have to be pursued if issues which currently are not handled as well as they might be are to be adequately managed, even if they cannot be properly addressed. Whilst this may not be a full answer to the 'fit for purpose' question, it may be as good an approach as can be. In what follows, three areas will be highlighted in each of which, although for different reasons, there is a need to go about things differently. It is beyond the scope of this short reflection to explore the options for change in detail: rather, the intention is to highlight areas of systemic concern which are currently not being well-handled and where the current conceptual apparatus provided by the Convention may be falling short of what is necessary to achieve the progress which the international community is seeking.

(a) Maritime Boundary Delimitation

The first concerns the delimitation of maritime boundaries, and in particular the delimitation of the continental shelf and the EEZ. This has long been a vexed topic which, despite many attempts to systematise, seems incapable of being addressed adequately through a clear and transparent rules-based approach.[11] Every attempt to do so has ultimately been undermined by subsequent judicial or arbitral decision-making which, while usually purporting to apply the generally agreed rules or methodologies, often does so in name only. Nevertheless, the approach found in the LOSC to delimitation is not unhelpful, admittedly for arguably an unusual reason. Whilst it is routinely said that the LOSC contains provisions concerning the delimitation of the continental shelf and EEZ, in some ways this is not entirely correct and is, at best, a half-truth. Articles 74(1) and 83(1), which address this topic, are largely devoid of substantive content and they really do not say anything that helps guide the practical process of delimitation. This is hardly surprising, since it is well known that these articles were deliberately drafted that way: they outline the goal that is to be achieved – which is an equitable solution – and offer little else beyond this. Moreover, the Convention does not provide even the merest hint of what an 'equitable solution' might actually look like.

Of course, this largely blank canvas has been richly painted upon – and then over-painted time and time again – by judgments of the International Court

11. MD Evans, 'Maritime Boundary Delimitation' in DR Rothwell et al (eds.) *The Oxford Handbook of the Law of the Sea* (Oxford, 2015).

of Justice (ICJ), of ITLOS and of multifarious Arbitral Tribunals, including an ever-increasing number established in according with the dispute settlement provisions of the LOSC itself.[12] Over time, a consensus has emerged around the re-iteration of their own mantra – this being the three stage process first set out in a formal fashion by the ICJ in 2009 in the *Black Sea* case and involving the construction of a provisional equidistance line, to be followed by the amending of that line in the light of relevant circumstances, the result then to be confirmed by the application of the 'disproportionality test'.[13] Yet this is not quite what it seems. Nothing has ever failed that final 'disproportionality test, which is hardly surprising as its sole purpose appears to be to validate the outcome which has been produced by the first two stages of the process. And given that the first two stages are, when examined in more detail, surprisingly arbitrary and open-textured, it would be a bizarre case indeed in which a Court happened upon the use of an equidistance line drawn from basepoints largely of its own choosing, and amended or not amended in any way the Court felt fit, done so in order to reflect any particular factors that it thought it ought to take into account – and for that final outcome to produce a result that the Court felt was so inappropriate that it ought to change it. This nicely sums up the essence of the approach which has been adopted and, for all its seeming precision, is as elastic as a rubber band.

But it is important not to become overly concerned by this. It is not a disaster that this is so, nor is it necessarily to be seen as a failure of law or legal design. The underlying truth is that given the impossibility of coming up with a clear, practical rule on the subject, the Convention text reflects a deliberate decision to leave this topic almost completely alone. As a result, it has been possible for practice to evolve over time which has coalesced around the description of a process which has proven capable of gaining broad international acceptance. In addition, and helpfully, the substantive content of the various elements of that process can be moulded to the contexts in which it has to be applied in a manner which, whilst it may not always be particularly clear, appears to be generally acceptable to most of the parties most of the time. In short, the Convention 'retreats' from the details and limits itself to giving a broad, general outline of what is to be achieved. The board outline of how that is to be achieved has been added over time – and what that might look like in each individual case is left for each and every individual case. This diffused approach has, overall, proven beneficial. For all its controversies, third party maritime boundary settlement processes are flourishing because most potential parties feel they have a good chance of gaining a good outcome – and if they do not, then they must surely recognise that their position is questionable and their refusal to engage in third party settlement is a reflection of this.

What has not been so beneficial, however, is the constant refusal of Courts and Tribunals to be honest about what they are doing. It is quite remarkable that there remains such a complete fixation within the delimitation process on questions concerning the mathematics of coastal and areal geography and geographical relationships, including the ideas of coastal lengths, relevant areas - when these are often quite arbitrary in nature and tell us very little about what is truly relevant to the delimitation and to its outcome. On the other hand, other factors which are much more important and which are often the real drivers behind the need to undertake the delimitation in the first place – for example, political, economic, security, social and other such matters which are usually crucial to the practical acceptability of an outcome - are all routinely banished from formal consideration.[14] This, however, is often because they are *so* important that it is easier not to formally discuss them and determine their relevance at all, but to allow them to influence the way in which other factors which are less controversial and so which *can* be used in practice.

Stepping back then, there is a complete lack of candour as to what is really taking place within the process of maritime boundary delimitation, but perhaps it is this very reason why the current approach seems to be so relatively successful. Whilst there appears to be a clear, rules-based approach to delimitation, the truth is there is not. By adopting a rubric which, whilst appearing prescriptive, is in fact both nebulous and malleable, there is scope for almost every form of argument and possible form of outcome. Virtually anything is possible – and often is. The only thing which fails to surprise is the continually surprising and generally acceptable nature of the outcomes that result from the application of the delimitation process, no matter how 'predictable' the processes and methods, through which they are generated, are. By stepping back from really addressing and engaging with the subject, the Convention has created the space for this to happen. Such an outcome could not itself have been negotiated.

(b) Climate Change and Sea-Levels

A second area concerns the effect of climate change on the law of the sea.[15] It is usually said that the 'land dominates the sea', but science is increasingly showing us that it is currently the sea which threatens to dominate, indeed, even inundate, the land. From the perspective of the law of the sea one question which is becoming increasingly pressing concerns the stability of boundaries in the face of sea-level rise. As has been said, the law of the sea operates by allocating various jurisdictional competences and rights to States and others depending on the classification of the waters in question. If that classification changes, then the rights and freedoms of everyone concerned changes too. As a result, just about the single most important question relating to the law of

12. AG Oude Elferink et al (eds.) *Maritime Boundary Delimitation: The Case Law: Is It Consistent and Predictable?* (CUP, 2018).
13. *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v Ukraine)*, Judgment, I.C.J. Reports 2009, p. 61
14. MD Evans, 'Relevant Circumstances' in AG Oude Elferink et al (eds.) *Maritime Boundary Delimitation: The Case Law: Is It Consistent and Predictable?* (CUP, 2018).
15. E Johansen et al (eds.), *The Law of the Sea and Climate Change - Solutions and Constraints* (CUP, 2021).

the sea concerns the location of maritime jurisdictional limits and boundaries. Each is the equivalent of a 'cliff edge': what is perfectly permissible on one side of the line may be absolutely forbidden on the other side of the line. Where that line is matters.

Whilst on land countries generally only have one boundary with their various neighbouring states, at sea, states may have multiple boundaries reflecting the multiplicity of jurisdictional zones to which they are entitled. Moreover, whilst some of these boundaries will be with their neighbours, all states have rights to some degree in and under the waters off the coasts of a State: therefore, the positioning of any and every maritime limit and maritime boundary is of potential relevance to every other State and to everyone who takes to the seas or undertakes activities at sea. Nothing can be more critical. Quite literally, those at sea need to know where they are, jurisdictionally speaking.

It is for this reason that orthodoxy dictates that once a maritime boundary has been delimited, that boundary is fixed, unless it is altered with the agreement of the parties which have concluded it. This is usually put down to the importance of ensuring the stability of boundaries, which is considered paramount for practical reasons. Underlying this appears to be an unarticulated assumption that a maritime boundary agreed with neighbouring States is somehow akin to a territorial land boundary and, like a land boundary, once it is fixed is to be considered virtually sacrosanct.

Yet there is another orthodoxy within the law of the sea which runs in the completely opposite direction. It is that the baselines from which the outer limits of a State's zones of maritime jurisdiction are drawn are 'ambulatory' – that is they can move as the baselines from which they are generated themselves move. Given the overriding importance placed on the limits of national jurisdiction, it is strange to say the least that those outer limits are, in principle, calculated from something as ill-defined as the 'low-water line' around the coast (article 5 LOSC). The Convention itself does not define what this is and there are numerous possibilities as to what it might refer. There is in fact no one such line at any given time, and the range of potential options changes markedly over time. As a result, the outer limits of national jurisdiction are surprisingly mobile and frequently capable of challenge.

The oddity – indeed, incongruity - of this is increased when it is recalled that the delimitation of maritime zones involves the delimitation of overlapping claims to zones of maritime jurisdiction. If the limits of the claims to maritime zones which States are entitled to make can (and do) change over time, then why is a boundary which is drawn on the basis of a set of overlapping entitlements that no longer exist (or exist to the same degree) be considered as fixed for all time? Perhaps the reason why this has not figured more highly as an issue is that the differences – whilst potentially significant over time – are generally incremental and at any given point often largely imperceptible. Moreover, States are enjoined to make these limits known on large scale charts and, having once done so, a little like a land boundary, they become 'known' and thus 'fixed' unless changed. They may be 'ambulatory', but they tend not to 'amble'. They do, however, remain capable of challenge should they no longer seem to reflect the underlying realities – and because of the accelerating pace of sea-level rise due to climate change, this is becoming an ever more realistic prospect.

The maritime features in relation to which this this problem has always been most acute are low-tide elevations (LTEs) (article 13 LOSC) and islands (article 121 LOSC).[16] By definition, an LTE only has a low-water line at low tide, since at high tide it is submerged. They are, then, in the front line when it comes to the effect of rising sea levels since they are already covered by water at times, they are easily susceptible to becoming permanently submerged and no longer having a low water line at all, become ineligible to be used as a basepoint or the construction of a baseline. Given that it is possible for LTEs located up to 12 miles from a baseline drawn from a mainland or island, to generate territorial seas, this can have a very significant impact on the outer limit of some maritime zones. But islands themselves can be equally susceptible, with some low-lying islands becoming LTEs at high tide as the rising waters wash over them. Should this happen, they lose their status as an island and so, depending on their location, may lose the capacity to generate maritime boundaries at all. And then there is the even more extreme – but no less plausible – possibility of entire low lying island States disappearing beneath the waves, either at high tide or, ultimately, completely. Should this occur, then so presumably would the zones of maritime jurisdiction which attach to that State. Given that some of those most at risk are small and isolated, the impact on jurisdictional zones – and existing maritime boundaries – would be enormous.

This problem, which has long been understood, has suddenly come to the fore and is not only being actively considered directly by the International Law Commission,[17] but also by the ITLOS, as an element of the request for an Advisory Opinion submitted to it in December 2022 by the Commission of Small Islands States on Climate Change and International Law[18] and by the ICJ which, in April 2023 received a request from the UN General Assembly on the obligations of States in respect of climate change.[19] This is not the place to reflect on the substance of this question, but it is important to consider where we be looking for an answer. For some scholars, the answer must lie in a reappraisal of the orthodox understanding of the law of the sea and that jurisdictional limits are not to be considered 'ambulatory' at all, but once established remain fixed. Whilst this argument is certainly bolstered

16. MD Evans & R Lewis, *Islands, Law and Context: The Treatment of Islands in International Law* (EE, 2023).
17. https://legal.un.org/ilc/guide/8_9.shtml.
18. Request for an Advisory Opinion submitted by the Commission of Small Island States on Climate Change and International Law (Request for Advisory Opinion submitted to the Tribunal) (12 December 2022), available at https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/request-for-an-advisory-opinion-submitted-by-the-commission-of-small-island-states-on-climate-change-and-international-law-request-for-advisory-opinion-submitted-to-the-tribunal/.
19. The General Assembly of the United Nations requests an advisory opinion from the Court on the obligations of States in respect of climate change (19 April 2023), available at https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/187/187-20230419-PRE-01-00-EN.pdf.

and boosted by the approach taken in the context of maritime boundary delimitation, does it really make sense? If the overriding purpose is to preserve the stability not only of existing delimited boundaries but also of jurisdictional limits at sea more generally, then there may be much to be said for it – particularly if what is at issue is the effect of rising sea levels on an LTE, or even on an island, where the existing limits were well known and respected. But can such an approach really be applied to situations where an entire island nation slips beneath the waves? Where there is no longer a State at all? Or is there? Some have argued that wholly submerged island States might continue to exist on the basis of their maritime presence, with their populations living elsewhere – a true 'maritime State' that is simply comprised of their maritime jurisdictions, with the populations living elsewhere in a State of permanent ex-patria existence but sustained, either as a discrete unit or as a diaspora, by the very considerable wealth which might be obtained from their continued maritime domain. This may seem a completely outlandish idea, though it is possibly less so than might be assumed. After all, international law currently accords legal personality to entities which are not States in the traditional senses and accords them various rights and privileges as a result.

What does seem clear is that the answer to so profound a question can hardly come from parsing the texts which comprise the law of the sea. Can the law of the sea really answer that? For example, the concept of an 'archipelagic State' as developed by international law renders some islands less 'potent', legally speaking, than others, if they are not a part of an 'island State'. Attempts to permit dependent archipelagos to be treated in a similar way on the basis of customary international law was rejected by the Tribunal in the *South China Sea* case. But how is that rejection compatible with the idea that what were formerly LTEs or islands have low water lines that they do not really have? Or that island States which may no longer even exist can retain their legal status as an archipelago, whilst other islands cannot have that status because they are a part of another State that does? None of this makes much sense and the law of the sea, let alone the LOSC, is not the right place to search for an answer. No amount of dynamic or evolutive interpretation can satisfactorily generate an appropriate solution to a problem which the text was just not seeking to address. Even if such a solution is justifiable, basing it upon questionable levels of textual exegesis runs the risk of undermining the integrity of both that solution itself and the Convention more generally: if 'this' can be made to mean 'that', why cannot anything be made to mean anything?

(c) Human Rights

Interestingly, and importantly, a partial answer to the question posed in the previous section may come from the preamble to the General Assembly's request for an Advisory Opinion. In making its request, the General Assembly references a whole list of largely human rights international instruments, but including, inter alia, the LOSC. It points to both the law of the sea and to human rights. As a result, the relationship between these two bodies of law will inevitably become a point of focus. Yet the LOSC

was never really about people.[20] It is principally about the allocation and exercise of jurisdiction over the oceans, their navigation and access to their resources. The growth of human rights law has crept up on the law of the sea as if by surprise. The fundamental difference is that the law of the sea is about the power of the State to exercise jurisdiction, whereas human rights law is about the responsibility of States for the exercise of their power. These are not the same thing. Crucially, the basic conceptual apparatus that have been developed to achieve the former are very poorly suited to achieve the latter.

Indeed, flag State jurisdiction renders the very application of human rights law precarious since the applicable human rights obligations may vary dramatically depending on the flag under which a vessel is flying. It might be argued that this no different to the situation on dry land, where rights and obligations will vary from one country to another, but countries, citizenship and residency do not change so easily or arbitrarily as they do at sea and, if they do, they are usually the result of decisions taken by the person concerned. At sea, the position is very different. A person could quite easily set off on a voyage under the laws of one flag State (and hence the human rights obligations of that country) and whilst at sea find themselves under the laws of another as a result of a change of flag over which they have no control. The procedures by which they might be able to challenge violations of their rights and the potential remedies which might have to be exhausted in order to bring an international claim, and the nature of the relief and the remedies that might be received could also change fundamentally as a result – and so on. The ease with which a vessel can change its nationality runs the risk of rendering traditional approaches to human rights protection all but redundant.

At the same time, human rights bodies increasingly face questions concerning human rights issues arising at sea. When addressing such cases, understandably enough they tend to apply the standard 'tools in their toolbox', without necessarily considering or taking account of the implications of doing so for the way in which the law of the sea operates. A good illustration of this is found in two cases decided in 2021 by the UN Human Rights Committee (HRC) concerning the failure of an Italian vessel to rescue migrants in the Mediterranean who subsequently drowned.[21] In order to hold Italy responsible for this reprehensible behaviour, the HRC needed to be able to find a jurisdictional nexus between the vessel and Italy, and did so by constructing a particular bond of responsibility on the basis of its having 'functional control', rather than 'jurisdictional control': on the facts of the case, it was within the power of the Italian warship to rescue those aboard the sinking vessel, and it did not do so. For the HRC, this, ultimately, was sufficient for there to be a jurisdictional nexus.

Is this correct? Is it really the case that the full range of a State's human rights

20. I Papanicolopulu, *International Law and the Protection of People at Sea* (OUP, 2018).
21. *A.S., D.I., O.I. and G.D. v Italy and Malta* (4 November 2020) (CCPR/C/130/D/3042/2017). The Human Rights Committee also found that since Malta had responsibilities too, as the vessel was within its SAR, it could have been responsible as well, but as there had been a failure to exhaust local remedies, that claim was inadmissible.

obligations become applicable to all those on board a vessel because a given State at a given time has an obligation towards it derived from some aspect of the law of the sea? To step back from the facts of these cases a little, what if a Pilipino national who is on board a vessel on the high seas notices that there is a British naval vessel in the vicinity and then uses their mobile phone to contact the UK national authorities and tells them that they are being subjected to torture, ill-treatment, forced labour or, indeed, any other human rights obligation: does the UK, solely by virtue of the presence of its vessel come under an obligation *to that person*?

Under the traditional jurisdictional rules of the law of the sea, it is only if there are grounds to suspect that a person is a potential victim of a very narrow range of abuses, such as slavery, that there is even a right to *visit* the vessel in question (article 110 LOSC). It might be possible to argue that the right to visit might justify their being such a nexus, in particular where the human rights obligation concerned is either an *ius cogens* or at least an *erga omnes* obligation. Even this is dubious, however. The right to visit permits the visiting State a limited number of powers, which are carefully delineated. It certainly does not provide a sound basis for suggesting that the entire vessel and all that are found upon it become subject to the jurisdiction of the visiting State, even if the visiting State has the power to assert its authority over those on board. Indeed, the entire point of limiting the power of the visiting State is to ensure that it does not do so in an unauthorised and uncontrolled manner over a vessel at sea. Yet it can now be argued that a State might be responsible for the violation of the human rights of individuals on board a vessel that it does not even have the right to visit.

Of course, the law of the sea has long recognised the need to offer assistance to those in peril at sea. Article 98 of the LOSC, reflecting well established customary international law, makes clear that there is an obligation for all vessels to go to the rescue of those who are in distress at sea. It is one of the oldest obligations of humanity. So how is it that so many migrants currently drown who might be rescued? Could it be that in doing so, to day a wholly unforeseen array of rights and responsibilities immediately come into play, which may in effect result in the rescuing State assuming full responsibility for those who are rescued, rather than merely being the agent of relief from peril? It is not difficult to see why the juxtaposition of such onerous obligations on rescuing States might cause them to pause before putting themselves in a position where such a nexus can arise. Is this what the application of human rights law at sea is meant to achieve? To increase the risk to those in peril on the seas?

One of the first cases which highlighted the applicability of the European Convention on Human Rights (ECHR) concerned the detention of the crew members of a vessel registered in Cambodia by the French naval authorities, following a boarding at sea which had been authorised by Cambodia.[22] The Court decided that whilst the boarding of the vessel had been authorised, the detention of the crew had not, and so there had been a violation of the ECHR. At the same time, it found that there had not been a violation of article 5(3) of the convention, concerning those detained being brought promptly before a juridical authority since, although a full 13 days had elapsed since their detention, given that this had been at sea, they had been promptly taken before a judge once the vessel arrived in port and that was sufficient under the circumstances.

As this shows – context matters, and the differing context provided by the nature of the maritime space could well mean that what it is required of States as a matter of human rights law in such spaces, governed as they are by a body of law which is founded on fundamentally different assumptions from that which underpin international human rights law, may need thinking about too. It is not just a question of whether human rights law applies at sea: obviously, it does. The question is: how, to whom, on what basis, and what does it entail? There is no easy way of transposing human rights thinking to the law of the sea because the assumptions on which they are based do not easily align, and to do so in a way which fails to recognise or respect their differing origins and approaches to jurisdiction and the differing physicalities to which they relate risks damage to the integrity of both. This too, then, represents an area in which thinking concerning the law of the sea may need to be re-imagined if human rights really are to be better protected at sea; just as human rights law needs to take account of the nature of the seas and the structure of the legal regulation of the seas if it is to be effective in that space.

Conclusion

The previous section highlighted a number of key areas in which there are pressing needs for greater clarity than the current law of the sea provides. The LOSC can be drawn on to help generate answers to all of these questions to some degree – but will they be the right ones? There is today far greater awareness of the interconnectedness between what happens at sea and what happens on land, and that the 'land/sea' divide is too stark. Consider piracy: this has traditionally been treated as a 'law of the sea problem' with a 'law of the sea solution'. But it is well known that this is not the case and that the real solutions to the problem of piracy at sea will be found at sea but elsewhere. The same is true of human trafficking at sea, drugs trafficking at sea, migration by sea, and it is also true of many other problems, such as overfishing (where is the market?) marine pollution (where does the pollution come from?) and so on. As with all problems, it is necessary to identify their cause if they are to be tackled. The sea is the place where the problem occurs, it is not the source of the problem as such.

Yet those problems may be exacerbated, or even facilitated, by the way in which the international community regulates the seas, and the LOSC is based on an increasingly 'old fashioned' idea of coastal States exercising progressively weaker forms of jurisdictional competence over zones which have expanded enormously, sitting alongside a remarkably high degree of respect for flag State jurisdiction, coupled with a remarkably low threshold for its grant. This 'parcelling out of the sea to States' almost demands that there be dis-

22. *Medvedyev and Others v France* [GC] (App. No. 3394/03), judgment of 29 March 2010.

putes over 'who can do what where'. As a result, the larger and more systemic questions which need to be addressed become viewed through its essentially permissive and statist paradigm which does little to assist resolve them, and which often makes doing so harder. As it reaches the age of 40, admirers and supporters of the Convention would do well to consider what might be done to ensure that the Convention continues to offer *solutions to problems*, rather than *creating problems* which need solving.

By way of example, it is therefore important to consider improving the allocation of jurisdictional competence at sea which is currently based maximal flag State control coupled with overly-easy 'flag State' registration. Why not do more to encourage registration in States with high levels of regulatory oversight and enhance port State control measures, and to disincentivise registration in those that do not. Is there a need to be so 'even handed' in the recognition of flag State jurisdiction? Such radical questions can only be seriously examined if one is prepared to adopt a broader frame of reference than the law of the sea itself. There is more at stake.

It may be argued – and indeed, it has been highlighted throughout this reflection – that there may be good reasons why the regulatory frameworks applicable at sea might be different from those applied over land. Put simply, the seas are different, and so a different approach is necessary. Yet at the same time, this is somewhat less so than it was. The fundamental distinctive about the sea from a governance perspective has always been the inability to exercise effective control over the vastness of ocean space. Yet as has been seen, the desire of States to expand their control over the seas, and the willingness of States to permit this to happen, has increased dramatically in recent years. This has been matched – and probably facilitated – by the emergence an ever-expanding range of potential tools for the exercise of control. Perhaps the difference, juridically speaking, between the land and the sea is not as great as it once was.

If so, then as the conceptual distance between them diminishes, there is a need for a much better-informed conversation between those steeped in the law of the sea and those who, perhaps not really understanding its intricacies and its rationales, seem to dismiss its approaches and internal logic too readily. From the law of the sea perspective, there needs to be a greater appreciation of the 'responsibility gap' that its current systems and structures can produce. Above all else, however, there is a pressing need for some seriously creative thinking about the LOSC itself which currently runs the risk of turning into something of a dinosaur that no-one really wants, which no-one can really get rid of, but which just refuses to become extinct.

L'exécution des décisions des organisations internationales dans l'ordre juridique hellénique*

2

Constantin P. Economidès

Directeur du Département Juridique du Ministère des Affaires Etrangères. Professeur de Droit International Public à l'Université des Sciences Sociales et Politiques Pantion

La question est incontestablement importante, comme l'est le rôle que jouent, depuis plusieurs années déjà, les décisions des organisations internationales –ou actes institutionnels internationaux, comme on les appelle également– dans l'ordre juridique international et, par voie d'extension, dans les ordres juridiques des Etats.

Dans une société internationale qui s'institutionnalise de plus en plus –de par la création d'un grand nombre d'organisations internationales de tout genre, dont certaines ont un caractère supranational ou superétatique comme c'est le cas des trois communautés européennes– l'acte institutionnel ne peut que suivre une courbe ascentionnelle sur le plan des effets et de leur portée générale, tant quant au fond que du point de vue théorique[1] En effet, l'influence de l'acte institutionnel est aujourd'hui multiple sur l'ordre juridique international: il est source principale du droit international lorsqu'il est contraignant pour les Etats membres de l'organisation, il joue le rôle d'une source auxiliaire lorsqu'il a un caractère déclaratoire, explicatif ou interprétatif et il peut, enfin, être un élément constitutif-c'est-à-dire une «matière» appropriée-, pour la formation de règles coutumières nouvelles.[2]

** Το αδημοσίευτο αυτό κείμενο –από το προσωπικό αρχείο του Σ. Περράκη– αποτελεί τη συμβολή του αξέχαστου Καθηγητή Κ. Οικονομίδη στον τιμητικό τόμο Γεωργίου Τενεκίδη που επιχείρησε να εκδώσει η ΕΕΔΔΔΣ στη δεκαετία του 1990 τιμώντας τη μνήμη ενός από τους σημαντικότερους Έλληνες διεθνολόγους και από τους ιδρυτές της. Το εγχείρημα δυστυχώς για τεχνικούς και άλλους λόγους δεν ευδοκίμησε να ολοκληρωθεί.*

1. Voir, par exemple, le chapitre 2, sous le titre «les Activités normatives et quasi normatives des Organisations Internationales» dans le Manuel sur les Organisations Internationales sous la direction de R.J. Dupuy, chapitre écrit par F, Wolf, P. de Visscher et N. Valticos, Edition de l'Académie de Droit International de la Haye 1988, p. 277-353.
2. Pour la question des décisions des organisations interna-

Dans cet article, nous allons d'abord analyser le problème qui est lié à la question que nous traitons et nous présenterons ensuite les solutions, essentiellement empiriques, comme nous le verrons, qu'adopte la Grèce pour y faire face.[3]

I. Le problème

La Constitution hellénique règle la question de l'introduction, de la validité et, par voie de conséquence, de l'application et de 1'exécution, à l'intérieur de l'Etat, des Conventions internationales que conclut la Grèce. En effet, selon l'article 28 par. 1er de la Constitution les conventions internationales, dès leur approbation par une loi[4] et leur mise en vigueur conformément aux dispositions que chacune d'entre elles prévoit à cet effet, sont partie intégrante du droit interne grec et ont une valeur juridique supérieure par rapport à toutes les lois ordinaires, qu'elles soient antérieures ou postérieures Selon cette réglementation, les lois cessent dorénavant d'être égales entre elles: les lois d'approbation des Conventions internationales se situent, quant à leur valeur juridique, entre la Constitution -plus bas que cette dernière- et les lois ordinaires- plus haut que ces dernières. Il va de soi que la supériorité juridique n'est pas reconnue aux lois d'approbation en tant que telles[5], mais exclusivement aux Conventions internationales qu'elles approuvent, conventions qui ont, en Grèce, une valeur juridique accrue, c'est-à-dire superlégislative.

La Constitution de 1975 a également réglé, pour la première fois, la question «*des règles du droit international généralement acceptées*». formule qui, en raison de sa généralité couvre aussi bien «le droit international coutumier» que «les principes généraux du droit»[6]. ainsi, ces règles généralement acceptées sont elles aussi, conformément toujours à l'article 28 par. 1 de la Constitution, partie intégrante du droit hellénique interne, c'est-à-dire qu'elles sont pleinement incorporées à ce dernier, et même de façon automatique –la procédure d'approbation ou de ratification étant ici inutile– à partir du moment de leur naissance et elles prévalent sur toutes les lois ordinaires[7]. Donc, à l'instar des conventions internationales législativement approuvées, les coutumes internationales et les principes généraux de droit ont en Grèce une valeur superlégislative.

Dés lors, -et c'est de là que découle tout le problème- notre Constitution qui règle expressément et donne des solutions nettes et concrètes, tant au droit international conventionnel qu'au droit international coutumier (y compris les principes généraux de droit), reste muette en ce qui concerne la troisième branche du droit international: le droit international institutionnel, c'est-à-dire les décisions des organisations internationales. Incontestablement, il s'agit là d'une lacune, et même d'une lacune considérable, si nous tenons compte de la grande importance qu'a acquis, de nos jours, comme nous 1 avons déjà dit, le droit international institutionnel.

A cette catégorie appartiennent indistinctement toutes les décisions des organisations intergouvemementales, indépendamment de l'organe qui en est l'auteur (exécutif, interétatique ou indépendant, parlementaire ou juridictionnel)[8] quels que soient leurs effets juridiques. Ainsi, on doit également classer dans cette catégorie, tant les décisions qui lient les Etats-membres que celles qui sont dépourvues d'effets de droit[9]. Tout Etat a en effet la faculté d'accepter et d'appliquer sur son territoire les recommandations de caractère consultatif des organisations internationales. Le cas est fréquent dans la pratique. Cependant, l'importance des décisions obligatoires est bien plus grande, puisque les Etats-membres sont liés par l'obligation juridique expresse de les appliquer sur leur territoire.

Comment ces décisions sont-elles donc introduites dans notre pays, quelle est leur force dans l'ordre juridique hellénique et comment y sont -elles appliquées? Comme nous l'avons déjà dit, l'institution de l'ap-

tionales en tant que source du droit international, voir notre article, publié d'abord dans la Revue Syntagma, 1985, p. 439 et, ensuite, après avoir été remanié, dans le Manuel de Droit International (Théorie des Sources) de K. Ioannou - C. Economidès - Ch. Rozakis - A. Fatouros, Athènes 1988 p. 409. Cet article a également été publié en français dans 1' Annuaire Français de Droit International 1988, p. 131. Pour la même question, voir également la résolution intéressante de la 13ème Commission de 1'Institut du Droit International qui concerne spécialement les résolutions de l'Assemblée Générale des Nations Unies, R.G.D.I.P. 1988, p. 255.

3. Sur cette question, l'auteur du présent article a écrit en 1969 une première étude qui a été publiée dans la Revue Hellénique de Droit International de 1970 sous le titre «Nature Juridique des actes des Organisations Internationales et leurs effets en droit interne» (p.225). Bien que plus de vingt ans se soient écoulés depuis cette publication et qu'entre temps ait été votée, en 1975, la nouvelle Constitution de la Grèce, cet article continue à conserver presque toute son actualité.
4. La Constitution utilise ici (v. art. 28, par. 1), par erreur, le terme «ratification» à la place du terme correct d'»approbation parlementaire», confondant ainsi deux procédures distinctes du processus de conclusion des traités: la ratification de l'accord international, qui est l'acte du chef de l'Etat, et l'approbation parlementaire qui, elle, relève de la compétence du parlement.
5. Ainsi, il va de soi que si les lois d'approbation contiennent des dispositions qui n'ont pas de rapport avec l'approbation d'une convention internationale, mais concernent d'autres questions, par exemple, son exécution à l'intérieur de l'Etat, ou si elles sont totalement étrangères à la convention internationale, ces dispositions n'ont pas de valeur accrue dans notre pays.
6. Article 38, par. 1, al. b et c du Statut de la Cour Internationale.

7. Nous utilisons l'expression «lois ordinaires', car les lois d'approbation des conventions internationales ont la même valeur accrue que les règles coutumières. Il est intéressant de mentionner que la Constitution ne prévoit pas de solution pour le cas où une «règle de droit international généralement acceptée» viendrait en opposition, à l'intérieur de 1'ordre juridique hellénique, avec une disposition d'un traité international qui aurait été approuvé législativement par notre pays. Assurément, en pareil cas, les principes que le droit international prévoit pour la solution , de tels conflits seront appliqués, principes qui reconnaissent la préséance de la convention par rapport à la coutume, en raison du caractère particulier de la première (lex specialis) et de la plus grande sécurité qu'elle procure (réglementation écrite).
8. Cependant, dans plusieurs cas, ces organes décident conjointement. Ainsi, par exemple, pour qu'un Etat devienne membre des Nations Unies, il faut «une décision de l'Assemblée Générale» prise «sur recommandation du Conseil de sécurité» (art. 4, par. 2).
9. Sur la notion d'acte institutionnel internationnal, voir, entre autres, W. Wengler, Recours judiciaires à instituer contre les décisions d'organes internationaux, Annuaire de l'Institut du Droit International, t. 44, p. 224, C. Economidès, Le pouvoir de décision des Organisations internationales européennes, Leyde 1964, p. 24.

probation parlementaire qui est exigée pour les traités internationaux[10][11], aussi bien que le principe de l'incorporation et de l'application automatique qui suit les règles internationales coutumières, font défaut dans le cas des actes institutionnels internationaux, en tant qu'impératif constitutionnel - et c'est de cette lacune que provient le problème que nous examinons. Nous essaierons de présenter les solutions que suit la Grèce en ce qui concerne cette question.

II. Les solutions

Comme nous l'avons déjà signalé, les décisions de tous les organes des organisations et notamment de ceux qui sont les plus importants-les organes exécutifs, qui sont, en règle générale, de caractère interétatique et ont le pouvoir de prendre des décisions au nom de l'organisation- appartiennent à la catégorie des actes institutionnels internationaux. A la même catégorie appartiennent également, bien entendu, les actes des organes juridictionnels des organisations internationales qui sont toujours obligatoires pous les parties au litige[12]. Les solutions que nous allons examiner s'appliquent également plus ou moins aux sentences arbitrales internationales qui ont un caractère ad hoc, c'est-à-dire qui sont rendues pour le réglemet d'un différend concret par un tribunal international arbitral, prévu par une convention préexistante[13] ou créée spécialement pour le réglement de ce différend. Les sentences arbitrales sont également obligatoires pour les parties au litige.[14]

Les solutions pour les actes institutionnels présentent la caractéristique commune d'être toujours d'une application spéciale: elles concernent généralement les décisions d'une seule organisation internationale ou celles d'un ou de plusieurs de ses organes. Au surplus, elles ont, dans une grande mesure, un caractère empirique et enfin sont loin de couvrir tous les actes institutionnels, comme nous allons le voir par la suite.

Ces solutions peuvent, quelque peu schématiquement, être classées dans les catégories suivantes: dans quelques cas rares, le traité constitutif de l'organisation internationale donne lui-même la solution au problème, alors que, dans d'autres cas, tout aussi rares, la solution découle de la loi d'approbation du traité constitutif de l'organisation ou d'une autre loi spécialement votée à cette fin. Rien n'exclut, cependant, que ces solutions s'appliquent cumulativement, comme ceci est le cas pour les actes institutionnels de la Communauté Economique Européene que nous allons voir plus loin. D'autre part, pour l'exécution des sentences arbitrales interétatiques en particulier, on a souvent recours à la procédure internationale conventionnelle. De toute façon, comme nous l'avons déjà dit, ces solutions constituent l'exception et la question continue à se poser: comment sont exécutés en Grèce les actes institutionnels internationaux lorsque rien n'est spécialement prévu à cet effet? Nous examinerons brièvement ci-dessous les solutions adoptées et nous répondrons également à la dernière question.

1. Le traité constitutif

Comme nous l'avons déjà dit, dans certains cas exceptionnels, le traité constitutif de l'organisation internationale règle directement la question. Nous citerons deux cas: le premier (les sentences des Tribunaux arbitraux mixtes qui ont fonctionné après la première guerre mondiale) appartient à l'histoire, alors que le second est particulièrement actuel et important (les actes,y compris les décisions judiciaires, de la Communauté Economique Européenne).

a. L'article 94 par.3 du Traité de paix de Lausanne de 1923 dispose que:

"Les Hautes Parties contractantes conviennent de considérer les décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes comme définitives, et de les rendre obligatoires pour leurs ressortissants et d'en assurer l'exécution sur leurs territoires dès que la notification des sentences leur sera parvenue, sans qu'il soit besoin d'aucune procédure d'exéquatur"[15].

Ces décisions, par conséquent, en vertu de cette disposition spéciale, qui avait été approuvée législativement[16], étaient directement et automatiquement exécutoires à l'intérieur du Pays[17].

10. Notre pays suit également, parallèlement à l'approbation parlementaire, la pratique de l'acceptation ou approbation administrative pour les conventions qui ne sont pas soumises aux catégories que prévoit l' article 36 par. 2 de la Constitution. Ces conventions, qui relèvent généralement de la compétence du Pouvoir Exécutif, sont approuvées, en règle générale, par le Gouvernement, par voie administrative -décret ou, plus souvent, décision ministérielle- et sont toujours publiées au Journal Officiel. Il y a, naturellement, une très grande différence entre l'approbation législative et l'approbation administrative en ce qui concerne la valeur des accords approuvés. Ceux qui le sont par une loi, ont, comme nous l'avons déjà dit, une valeur accrue et prévalent sur les lois ordinaires, alors que les accords qui sont approuvés administrativement ont simplement la valeur de l'acte administratif qui les a approuvés, soit celle d'un décret ou d'une décision ministérielle, selon le cas. Cette différence souligne en particulier la supériorité de 1'approbation législative par rapport à l'approbation administrative. Mais, d'un autre point de vue, il faut reconnaître que l'approbation administrative a l'avantage d'être plus facile et surtout beaucoup plus rapide que l'approbation législative.
11. Dans le cas que nous examinons, en dehors de l'approbation parlementaire, l'institution de la ratification, par laquelle le chef de l'Etat (article 36 par. 1er de la Constitution) exprime sur le plan international le consentement de l'Etat d'être définitivement lié par le traité, fait également défaut. Sur la ratification en général, v. G. Tenekidès, Droit International Public, Athènes 1975, p. 246, ainsi que notre étude dans le Manuel de K. Ioannou – C. Economidès - Ch. Rozakis - A. Fatouros op.cit. p. 109.
12. Les actes de la Commission des droits de l'homme du Conseil de l'Europe constituent une exception, mais il est vrai que le caractère juridictionnel de cet organe est limité.
13. Par exemple, par une convention, bilatérale ou multilatérale, pour le réglement des différends internationaux. Sur l'arbitrage international, v. K. Ioannou-S. Perrakis, Introduction à la Justice internationale, t. 1 1984, p. 121.
14. Il faut noter ici que la question de l'exécution dans notre pays des décisions internationales judiciaires et arbitrales a été peu étudiée par la doctrine hellénique, exception faite, cependant, de l'étude très riche de K. Ioannou sur ''les Problèmes de l'exécution des arrêts de la Cour Internationale de Justice des Nations Unies. Mécanismes institutionnels internationaux et procédures internes», Thessaloniki 1971.
15. Des dispositions analogues étaient contenues dans tous les Traités de paix de l'époque et les ressortissants des Etats alliés qui avaient subi des dommages du fait de la guerre pouvaient recourir directement aux Tribunaux arbitraux mixtes compétents, selon les cas, pour revendiquer des Etats ennemis l'indemnité à laquelle ils avaient droit.
16. Le Traité de paix de Lausanne, a été approuvé par la Grèce par le D.L. du 25 août 1923 (J. Of. No. 238).
17. Voir encore d'autres exemples de la pratique internationale en ce qui concerne des déci-

b. Les actes institutionnels des trois Communautés Européennes ne sont pas seulement obligatoires, mais *immédiatement exécutoires* dans les ordres internes des Etats-membres, si bien qu'ils atteignent directement les particuliers. Il en est ainsi des règlements de la CEE, qui ont toujours un contenu général et qui sont obligatoires dans tous leurs éléments (act. I89)[18]. De même, les décisions de la CEE sont obligatoires dans tous leurs éléments pour leurs destinataires[19]. Pour ce qui est de ces actes, les Etats-membres n'ont pas, du moins en règle générale, à intervenir. IIS ont simplement l'obligation de les exécuter. En effet, ces actes, lorsqu'ils sont individuels (les décisions de la CEE, par exemple), produisent leurs effets à partir de la notification à leurs destinataires, alors que lorsqu'ils ont un contenu général (les réglements de la CEE, par exemple), ils commencent à s'appliquer dès leur publication au Journal Officiel des Communautés ou vingt jours après cette publication, à moins qu'une autre date n'y soit fixée[20].

Bien que les actes ci-dessus mentionnés soient immédiatement exécutoires dans l'ordre juridique hellénique, il n'est cependant pas exclu que le Gouvernement ait besoin de prendre, dans certains cas, des mesures supplémentaires pour faciliter et rendre plus aisées et efficaces leur application et leur exécution à l'intérieur de l'Etat (adoption, par exemple, de sanctions administratives ou pénales). Ainsi, la loi d'approbation 945/1979 de l'Acte d'adhésion de la Grèce aux Communautés Européennes, et en particulier la loi 1338/1983 pour "l'application du droit communautaire", contiennent des dispositions d'habilitation, générales et particulières, qui permettent au Gouvernement de prendre, par des décrets présidentiels et des décisions ministérielles, des mesures pour l'exécution des actes communautaires[21]. Dans les cas de recours à ces dispositions d'habilitation[22], on peut dire que l'on est, en même temps, en présence de l'action du traité constitutif, de la loi d'approbation et d'autres actes législatifs distincts pour l'application des décisions de la Communauté dans l'ordre juridique hellénique. Le cas des directives de la CEE, qui sont également immédiatement exécutoires et sont toujours adressées aux Etats-membres, est différent en ce qui concerne l'étendue de l'obligation[23]:

sions judiciaires et arbitrales directement exécutoires dans K. Ioannou, Problèmes etc., op. cit. p. 160.

18. Les réglements de l'Euratom (art. 161) et les décisions de la CECA (art. 14) ont les mêmes caractéristiques, à la différence que les secondes peuvent avoir une portée individuelle et être adressées à des particuliers.
19. Les décisions de l'Euratom sont identiques à celles de la C.E.E. Par conséquent, ces décisions ressemblent à celles de la CECA, du fait qu'elles peuvent être adressées tant aux Etats-membres qu'aux particuliers. Toutefois, elles s'en distinguent en ce qu'elles ont toujours un caractère individuel.
20. CECA art. 15, C.E.E. art. 191, Euratom art. 163.
21. Voir, également, les Lois 1440/1984 (J. Of. 70) et 1775/1988 (J.Of. 101).
22. Voir des exemples relatifs à cette question dans l'étude de A. Yiokaris sur ''la Pratique des organes juridictionnels dans l'application du droit international conventionnel'', Athènes-Komotini 1986 p. 73 et, en particulier, note 142.
23. Les directives de l'Euratom ont également le même caractère. Par contre, les recommandations de la CECA -le choix du terme n'est pas réussi, puisqu'il s'agit d'actes obligatoires- qui correspondent aux directives peuvent avoir comme destinataires des particuliers.

elle lient leurs destinataires quant aux résultats qu'elles déterminent, tout en laissant à ces derniers le choix des moyens appropriés pour atteindre ces buts. Dans ce cas, les Etats-membres ont l'obligation de prendre toutes les mesures législatives et administratives nécessaires à la réalisation des résultats visés. Leur intervention, par conséquent, va au-delà de la simple exécution et comprend la possibilité d'expliciter, de compléter et de développer les directives communautaires. Ici, l'action est mixte: institutionnelle au sommet et étatique à la base. En tenant compte de cette particularité des directives, il va de soi que les dispositions législatives internes que nous venons de citer et les habilitations générales et spéciales qu'elles contiennent sont plus indispensables pour les directives qu'elle ne le sont pour les autres actes commmunautaires que nous avons mentionnés ci-dessus[24].

En dehors des actes communautaires que nous venons de voir, les décisions de la Cour des Communautés Européennes, sont également exécutoires dans les ordres juridiques internes des Etats-membres. L'article 187 du Traité de la CEE dispose que: «Les arrêts de la Cour de Justice ont force exécutoire dans les conditions fixées à l'article 192». Et l'article 192 précise que: «Les décisions du Conseil ou de la Commission que comportent, à la charge des personnes autres que les Etats, une obligation pécuniaire forment titre exécutoire.

L'exécution forcée est régie par les règles de la procédure civile en vigueur dans l'Etat sur le territoire duquel elle a lieu. La formule exécutoire est apposée, sans autre contrôle aue celui de vérification de l'authenticité du titre, par l'autorité nationale que le Gouvernment de chacun des Etats membres désignera à cet effet et dont il donnera connaissance à la Commission et à la Cour de Justice. Après l'accomplissement de ces formalités à la demande de l'intéressé, celui-ci peut poursuivre l'exécution forcée en saisissant directement l'organe compétent suivant la législation nationale... »

2. La loi d'approbation

Pour les actes institutionnels internationaux, il serait aisé que la loi d'approbation de chaque traité constitutif des organisations internationales règle analytiquement, sur une base ad hoc, la question de l'introduction, de la force et de l'exécution dans notre pays des actes de l'organisation internationale. Il convient de mentionner que, conformément à la Constitution de la Grèce (art. 36 § 2), les traités constitutifs des organisations internationales doivent tous être approuvés législativement[25].

Il n'y a pas de doute que ce système,

24. Voir note No. 22, ainsi que l'analyse de A. Yiokaris au sujet des effets directs des directives dans l'ordre juridique hellénique, op.cit. p.68.
25. Si des compétences étatiques sont transférées à une organisation internationale, qui les exercera dorénavant de façon exclusive pour le compte des Etats-membres, il faut alors, pour le vote de la loi d'approbation, la majorité qualifiée des trois cinquièmes du nombre total des députés que prévoit le paragraphe 2 de l'article 28 de la Constitution. C'est avec cette majorité qu'a été voté le Traité d'adhésion de la Grèce aux Communautés Européennes (L . 945/J.9 79).

c'est-à-dire l'action par le biais de l'acte législatif d'approbation, serait assurément le plus approprié et le plus pratique, car chaque cas concret pourrait recevoir, en quelque sorte, des solutions sur mesure qui seraient adaptées à ses besoins spécifiques. Cependant, dans la pratique, le législateur grec recourt rarement à la solution de la loi d'approbation. En effet, en dehors de la loi 945/1979 que nous avons déjà citée, et qui a approuvé l'adhésion de la Grèce aux traités des Communautés Européennes, ce n'est que dans de très rares cas qu'on a eu recours à ce moyen d'action. Un de ces cas est la loi 1989/1952 par laquelle la Grèce a approuvé le Traité de l'OTAN de 1949. Cette loi prévoit que les obligations que la Grèce a assumées par ce Traite et son Protocole d'adhesion seront exécutées dans notre pays par des Décrets émis sur proposition des Ministres des Affaires Etrangères, de la Défense Nationale, de la Coordination et des Finances. Ainsi, toutes les obligations gui découlent des textes conventionnels de l'OTAN et des actes institutionnels gui sont pris par ses organes en application de ces textes, peuvent être exécutées en Grèce facilement et rapidement par voie administrative.[26]

3. La loi ordinaire

Rien, bien sûr, n'exclut le vote de lois ordinaires pour l'exécution, dans notre pays, des actes institutionnels internationaux. Un tel acte législatif a, en règle générale, un caractère permanent et se présente habituellement sous la forme d'une loi-cadre qui s'applique à une ou à plusieurs catégories d'actes institutionnels.

Un exemple caractéristique, en l' occurrence, est la loi 1338/1983 pour "l'application du droit communautaire" que nous avons déjà citée.

Un autre exemple particulièrement intéressant dans la même catégorie est également la loi de nécessité 92/1967 "sur l'application des décisions du Conseil de Sécurité des Nations Unies et sur l'approbation et l'application des recommandations du Conseil de Sécurité et de l'Assemblée Générale"[27]. Dans ce cas, la solution n'est pas donnée par la loi d'approbation de la Charte[28] mais par la loi spéciale précitée.

Cette loi cadre a été arrêtée spécialement pour ne pas avoir, chaque fois que les Nations Unies et le Conseil de Sécurité, en particulier, prennent, en vertu du Chapitre VII de la Charte, des mesures de sanction, à recourir à la procédure législative pour appliquer ces sanctions à l'intérieur de l'Etat.

Ainsi, dans le passé, a été votée, par exemple, la loi 2317/1953 qui interdisait l'exécution de certains transports par des navires sous pavillon hellénique. Cette loi a été modifiée et complétée par le D. L. 2388/1953 et par la loi de nécessité 95/1967 qui interdisait les transactions avec la Rhodésie du Sud, loi elle- même modifiée et complétée par la loi de nécessité 540/1968[29]. Le recours, pour chaque cas particulier,

26. Il s'agit du Protocole d'adhésion de la Grèce et de la Turquie au traité de l'Atlantique Nord.
27. Cette loi est l'oeuvre du Département Juridique du Ministère des Affaires Etrangères. Mentionnons qu'à l'époque de la Société des Nations, une loi similaire avait été votée par notre pays: la L.N. du 2 novembre 1935 (J.Of. 520) «sur l'application des sanctions économiques de l'article 16 du Pacte de la Société des Nations».
28. L.N. 585/1945.
29. L'acte du Conseil des Ministres No. 630 du 30 juin 1948 «se rapportant à la prise des mesures pour l'application des résolutions du Conseil de Sécurité des Nations Unies concernant l'armistice en Palestine» (J.Of. 171/1948) appartient également à la même catégorie.

à la procédure législative avait, d'une part, l'inconvénient d'agir avec retard, alors que l' action pour l'exécution des décisions des Nations Unies devrait être rapide, et d'autre part, celui d'imposer des solutions différentes, en particulier à l'égard des peines infligées.

La L.N. 92/1967 précitée a voulu pallier ces incovénients en unifiant le régime d'application des décisions des Nations Unies, notamment en ce qui concerne les peines à infliger aux contrevenants et en permettant leur application avec célérité en Grèce.

C'est ainsi que cette loi prévoit que les décisions du Conseil de Sécurité, qui sont obligatoires conformément à l'article 25, et qui sont prises en application de l'article 41 de la Charte, -il s'agit du cas de la rupture totale ou partielle des relations économiques avec un pays - seront appliquées en Grèce, que seront explicitées, le cas échéant, les interdictions qui y sont relatives et que seront fixées toutes les mesures de caractère commercial, financier ou économique nécessaires pour leur exécution, par l'intermédiaire des Décrets émis sur proposition du Ministre des Affaires Etrangères et d'autres Ministres éventuellement compétents.

Il est possible d'appliquer également, de la même façon, par le biais des décrets, des recommandations du Conseil de Sécurité et de l'Assemblée Générale concernant des questions analogues, c'est- à-dire la rupture totale ou partielle des relations économiques, en application de l'article 41 de la Charte des Nations Unies. Naturellement, il va de soi que, dans ce cas, puisqu'il s'agit de recommandations, c'est-à-dire d'actes juridiquement non obligatoires, l'Etat doit préalablement accepter ces recommandations avant d'ordonner leur application[30].

En tout état de cause, il est nécessaire que les décisions du Conseil de Sécurité et ses recommandations, ainsi que celles de 1' Assemblée Générale, soient préalablement publiées au Journal Officiel par décision du Ministre des Affaires Etrangères.

Enfin, la loi précitée prévoit les peines qui seront infligées à ceux qui violeraient les dispositions des décrets émis pour son application[31][32]. Il est intéressant de mentionner que cette loi n'a pas eu l'occasion d'être mise en oeuvre jusqu'à dernièrement, mais que cette occasion a été offerte par les décisions récentes du Conseil de Sécurité contre l'Irak pour l'agression, l'occupation et l'annexion illégales de l'Etat du Koweït[33].

30. Il convient de relever que la L.N. 92/1967 ne détermine pas expressément la façon et la procédure par lesquelles les recommandations précitées du Conseil de Sécurité et de l'Assemblée Générale des Nations Unies seront approuvées par l'Etat grec.
31. Ces peines sont: l'emprisonnement pouvant aller jusqu'à cinq ans, ou l'amende pouvant se monter à un million de drachmes métalliques, ou les deux peines à la fois. La poursuite pénale est exercée d'office (art. 2 par. 1er).
32. Les personnes pouvant encourir les peines qui y sont prévues sont visées par les mêmes décrets. Selon la L.N. 92/1967 «Sont des contrevenants toutes les personnes qui, de quelque manière que ce soit, sont liées aux transactions ou activités interdites» (art. 2 par. 2).
33. Voir, la Décision du Ministre des Affaires Etrangères en date du 23 août 1990, par laquelle ont été publiées au Journal Officiel les résolutions 660 et 661 de 1990 du Conseil de Sé-

4. Interposition de la procédure conventionnelle

Assez souvent, après l'emission d'une sentence internationale arbitrale ou d'une décision judiciaire, un accord est conclu entre les Etats parties au litige pour l'exécution de cette sentence ou de cette décision et pour le réglement définitif du différend. Cet accord, en tant que traité international, est approuvé législativement par notre Pays et est appliqué en tant que tel dans l'ordre juridique interne[34, 35].

Un exemple de la pratique de la Grèce dans ce domaine est le jugement du 26 janvier 1972 du Tribunal d'Arbitrage de l'Accord sur les dettes extérieures allemandes[36], qui a réglé entre la Grèce et la République Fédérale d'Allemagne le différend portant sur les créances des ressortissants hellènes ayant subi des dommages pendant la, Première Guerre Mondiale, alors que la Grèce était encore neutre[37][38]. Après que ce jugement arbitral ait été rendu, jugement qui a donné pleine raison à la Grèce, un accord spécial pour son exécution a été conclu le 13 juillet 1974 entre la Grèce et la République Fédérale d'Allemagne. Cet accord a été approuvé par la loi 496/1976 qui prévoit, en outre, la manière et la procédure de répartition de l'indemnité allemande aux ayants-droit hellènes.

Il convient de noter ici que la Grèce ne dispose d'aucun système particulier pour l'exécution des jugements intérétatiques, arbitraux ou judiciaires[39].

La façon usuelle d'agir, dans le cas notamment où la Grèce est condamnée est la suivante: si, pour se conformer au jugement, il est nécessaire d'adopter certaines mesures administratives, ces mesures sont alors prises par le Gouvernement dans le cadre de ses compétences. Si, par contre, une loi est nécessaire pour l'exécution du jugement, cette loi est alors votée selon la procédure suivie pour le vote de n'importe quelle loi ordinaire[40].

curité (J.Of. No. 109), ainsi que celles du 22 octobre 1990 concernant les résolutions du Conseil de Sécurité 666 et 670 (J.of. No. 141) et du 25 avril 1991 relative à la résolution 686 (J.of. No. 252). Voir également le décret présidentiel No. 300 du 18 septembre 1990 (J.of. No. 126) pour l'application de la résolution 661 précitée concernant l'imposition de sanctions économiques contre l'Irak, ainsi que le décret 372 du 15 novembre 1990 (J.of. No. 146) pour l'application des résolutions 666 et 670 du Conseil de Sécurité.

34. En effet, ces conventions doivent être approuvées législativement, conformément à l'article 36 par. 2 de la Constitution, en raison de leur importance, mais aussi en raison de leurs implications économiques ou encore parce que, souvent, elle règlent des questions qui apartiennent à la compétence exclusive du pouvoir législatif.
35. Habituellement, le texte même de la sentence arbitrale ou judicaire n'est pas publié dans la loi par laquelle est approuvé le traité international qui concerne son exécution.
36. Cet accord, qui a été signé à Londres le 27 février 1953, a été approuvé en Grèce par la loi 3480/1955.
37. L'auteur du présent article a eu l'honneur d'élaborer le projet de recours qui lui est relatif.
38. Le texte intégral de ce jugement, gui présente de l'intérêt à plusieurs points de vue, a été publié dans le Recueil des Sentences Arbitrales des Nations Unies, t. XIX, p. 27, ainsi que dans la Revue Hellénique de Droit International 1971, p. 353.
39. Même la loi récente 1845/1989 (J.Of. No. 108) qui concerne la défense de la Grèce contre les recours individuels exercés à son encontre, conformément à l'article 25 de la Convention des droits de l'homme, ne prévoit rien pour l'application dans notre pays des actes de la Commission et de la Cour européennes des droits de l'homme (les derniers sont obligatoires), à l'exception de l'article 6 par. 2 qui dispose que «Au budget du Ministère des finances est inscrit un crédit spécial pour couvrir les sommes qui seront nécessaires pour le réglement des affaires à l'amiable ou en cas de condamnation».

5. Solutions ad hoc en l'absence de prévision spéciale

Comment les actes institutionnels internationaux sont-ils introduits et exécutés dans l'ordre juridique hellénique, lorsque le traité constitutif de l'organisation internationale, la loi qui l' a approuvé ou une autre loi ordinaire ne prévoient rien à ce sujet? On en revient alors au régime qui est appliqué le plus souvent en Grèce puisque, comme nous l'avons déjà dit, les solutions que nous avons examinées dans les pages précédentes se rapportent à des cas spéciaux qui constituent, en quelque sorte, l'exception et non la règle en la matière.

Pour répondre à cette question, il nous faut distinguer entre les actes institutionnels qui sont obligatoires pour les Etats-membres et ceux qui le ne sont pas.

a) Actes institutionnels non obligatoires

C'est le cas notamment des recommandations ou des avis qui contiennent des voeux, des conseils ou de simples propositions qui ne sont pas génératrices d'obligations juridiques. Par conséquent, les Etats destinataires ont le pouvoir discrétionnaire de les adopter, tout ou en partie, ou de ne pas en tenir compte. La conséquence en est - et elle a une grande importance sur le plan pratique - que si un Etat adopte un tel acte non obligatoire et l'introduit dans son ordre interne, ce ne sera pas, juridiquement, l'acte institutionnel international qui sera générateur d'effets de droits mais l'acte interne d'approbation qui lui donnera force légale. Le résultat sera que l'Etat pourra légalement, à tout moment, modifier ou supprimer cet acte par un autre acte interne.

En effet, les actes institutionnels non obligatoires peuvent certes être appliqués unilatéralement par les Etats mais, contrairement aux traités internationaux, ils ne créent pas une relation de réciprocité[41].

40. Il convient de mentionner ici une disposition législative d'un intérêt particulier: l'article 1er de la L.N. 202 du 30 septembre-15 octobre 1936 «sur la chose jugée en ce qui concerne les différends internationaux etc.». Il dispose que «les jugements rendus par des organisations internationales ou par un arbitrage international, en application de traités, conventions ou accords internationaux, produisent effet de chose jugée devant les Tribunaux grecs, ainsi qu'à l'égard de tout tiers non partie au différend, mais ayant intérêt au réglement de ce dernier et qu'ils empêchevт les tribunaux pénaux ou civils, d'examiner les questions réglées soit à titre principal, soit à titre subsidiaire». Cette disposition, qui semble être toujours en vigueur, est inspirée d'un fort esprit internationaliste et bien qu'elle ne se rapporte pas à l'exécution des jugements interétatiques, judiciaires et arbitraux, elle reconnaît cependant nettement la primauté de ces jugements par rapport à ceux des tribunaux internes et elle facilite ainsi grandement leur exécution au niveau des différends privés (pour une analyse détaillée et attentive, voir K. Ioannou, Problèmes etc. op.cit. p.224).
41. On peut cependant relever l'exception suivante à cette règle: les actes institutionnels qui proposent des amendements au traité constitutif de l'organisation, bien qu'ils ne soient pas obligatoires pour les Etats membres, ne peuvent pas être modifiés unilatéralement par eux, si ils les ont acceptés, et ceci parce que par ces actes est amendé

Comment ces actes, qui ne sont pas obligatoires, sont-ils donc appliqués dans le droit hellénique?[42] Il va sans dire, en premier lieu, que tout Etat membre a le devoir de respecter certaines obligations de moindre importance qui accompagnent souvent ces actes: par exemple, l'obligation de les soumettre dans un délai déterminé pour examen à l'autorité interne compétente et celle d'informer, par la suite, l'organisation internationale de la suite qui lui a été donnée. Mais il est évident que la décision finale pour l'acceptation ou la non-acceptation de l'acte institutionnel non obligatoire appartient aux Etats.

En ce qui concerne la pratique hellénique-pour laquelle nous n'avons pas d'éléments nombreux-les solutions suivantes semblent se dégager pour l'acceptation de pareils actes:

Il est, tout d'abord, indispensable que ces actes soient légalement acceptés par la Grèce pour qu'ils puissent être appliqués à 1'intérieur de son territoire. Il faut noter ici que l'acceptation ou l'approbation constitue le trait distinctif de ces actes dépourvus d'effets de droit, par opposition aux actes institutionnels obligatoires, qui, en raison de ce caractère, n'ont besoin d'aucune procédure approbatrice.

En règle générale, pour des raisons essentiellement pratiques d'économie et de rapidité, l'acceptation et l'exécution sont l'oeuvre d'un seul acte interne qui, simultanément, donne force légale à l'acte institutionnel et ordonne son exécution à l'intérieur de l'Etat. Il est cependant difficile de déterminer la nature de l'acte interne à adopter (législatif ou administratif) dans chaque cas concret. La solution dépend du contenu de l'acte institutionnel. Ainsi va-t-il falloir voter une loi ou émettre un acte administratif (décret ou décision ministérielle) selon que l'acte de .È' organisation internationale contient des questions pour lesquelles le recours, soit à la procédure législative, soit à la procédure administrative, est nécessaire conformément à la législation hellénique. Nous pouvons dire ici que le traitement de l'acte institutionnel est identique à celui des actes de droit interne: de son contenu dépendra la nature de l'acte qu'il faudra prendre pour l'intégrer dans l'ordre juridique hellénique.

Il existe cependant des cas, exceptionnels il est vrai, où le législateur a adopté d'avance un système permanent pour l'acceptation et l'exécution de certains actes institutionnels non obligatoires. Le cas le mieux connu est celui gue nous avons déjà examiné, de certaines recommandations du Conseil de Sécurité et de l'Assemblée Général des Nations Unies (L.N. 92/1967) qui peuvent être appliquées en Grèce par la voie administrative.

le traité constitutif, c'est-à-dire un texte conventionnel qui, de par sa nature, ne peut pas être modifié unilatéralement. Ainsi, par exception, les actes institutionnels précités, qui, aujourd'hui, sont courants dans le droit des organisations internationales, engendrent entre les Etats qui les acceptent une relation de réciprocité juridique. A titre d'exemple, voir C. Economidès, Les amendements à la Convention relative à l'Organisation Maritime Consultative Intergouvernmentale et leur introduction dans l'ordre juridique hellénique, Revue hellénique de Droit International 1968, p. 183.

42. Il va sans dire que tous les pays rencontrent ce problème: voir l'article de Kr. Skubiszewski, «Recommandations of the United Nations and Municipal Courts», the British Year Book of International Law, 1972-1973, p. 354.

b. Actes obligatoires

Ces actes seuls produisent des effets juridiques, puisque, conformément au traité constitutif de l'organisation internationale, ils sont obligatoires pour les Etats-membres qui doivent les appliquer dans leurs ordres juridiques internes. L'exécution, par conséquent, de ces actes est toujours réalisée par l'entremise des Etats qui les intègrent dans leurs droits nationaux[43].On rencontre cette procédure d'application médiate des actes institutionnels dans les organisations internationales traditionnelles de coopération interétatique[44] pourvu, bien entendu, que ces dernières aient été dotées, à l'égard des Etats-membres, du pouvoir de prendre des décisions contraignantes[45].

Il va sans dire que les actes de cette catégorie ne requièrent pas d'acceptation ou d'approbation de la part des Etats-membres, puisqu' ils sont obligatoires pour eux en application du traité constitutif de 1'organisation[46]. En conséquence, en ce qui concerne l'acceptation ou l'approbation, il faut admettre que les lois internes d'approbation des traités constitutifs des organisations internationales couvrent juridiquement toutes les décisions obligatoires qui sont prises en application de ces traités - et cette solution est suivie de façon constante par la pratique hellérvique. Ces actes institutionnels, tirant ainsi leur validité juridique du traité constitutif qui a été approuvé législativement, conformément aux dispositions constitutionnelles, n' ont besoin, du point de vue juridique, d'aucune autre acceptation ou approbation particulière pour être valables et applicables à l'intérieur des Etats[47].

Certes, la question de l' exécution de ces actes dans les ordres juridiques internes est toute différente. A cette fin, il est souvent necéssaire d'incorporer l'acte institutionnel dans un acte interne, qui sera publié au Journal Officiel, de façon que les autorités et les particuliers en prennent connaissance et s'y conforment48. Souvent, cet acte est de nature administrative (dé-

43. Ce système ressemble quelque peu à celui des traités internationaux, avec la différence que, puisqu'il s'agit d'actes institutionnels obligatoires, les Etats ne disposent pas de moyen analogue à celui de la ratification et ne peuvent pas, par conséquent, refuser l'introduction de ces actes dans leurs ordres juridiques. Un tel refus constituerait une violation manifeste du traité constitutif de l'organisation internationale.
44. Il va de soi que lorsque l'acte institutionnel n'est pas seulement obligatoire, mais qu'il est encore immédiatement exécutoire, comme c'est le cas des actes des Communautés Européennes, il n'y a aucun problème quant à sa force et à son exécution dans les ordres juridiques internes des Etats-membres.
45. Voir, C. Economidès, Le pouvoir de décision op.cit. p. 96.
46. Il serait vraiment inconcevable et illogique de demander aux Etats d'accepter des actes obligatoires, qu'ils ne pourraient pas juridiquement repousser.
47. Voir, par exemple, C. Economidès, Acceptation et mise en vigueur des Accords et Réglements adoptés par 1'Assemblée de l'Organisation Mondiale de la Santé, Revue Hellénique de Droit International, 1967, p.144.
48. Si, par contre, l'acte institutionnel ne concerne pas les particuliers et que, pour son exécution, il suffit d'une simple action de l'Administration (par exemple, l'envoi de représentants nationaux à une rencontre internationale), cette dernière procède alors, en règle générale, à la matérialisation de l'impératif institutionnel. Elle n'a, dans ce cas, pas besoin d'emettre un acte d'exécution de droit interne.

cret49 -ou décision ministérielle50), mais, dans d'autres cas, il faut voter une loi, si, pour l'exécution de l'acte institutionnel, il est indispensable de prendre des mesures (par exemple, le vote de crédits) qui sont du ressort du pouvoir léqislatif, ou lorsque l'acte de 1'orqanisation internationale se rapporte à des questions qui sont matériellement soumises à la compétence du législateur51.

Cependant, il faut noter que lorsque les lois d'approbation des traités constitutifs des organisations internationales gardent le silence quant à l'application des actes institutionnels, le choix de la mesure interne à prendre pour leur exécution dans l'ordre juridique hellénique n'est pas, en règle générale, chose facile. Ainsi, en cas de doute sur le choix de la mesure appropriée, les Autorités ont tendance, pour plus de sécurité, à recourir plutôt à la procédure législative qu'a la procédure administrative, ce qui, bien entendu, rend plus difficile et surtout retarde l'exécution de l'oeuvre institutionnelle internationale dans notre pays.

III. Conclusion

Il n'y a pas de doute que notre pays, comme d'ailleurs plusieurs autres Etas, n'a pas encore réussi à mettre sur pied un système juridique cohérent, efficace et pratique pour l'introduction et l'exécution rapides et légales des actes institutionnels internationaux dans l'ordre juridique interne. Il en résulte des hésitations, des improvisations et l'adoption , dans la plupart des cas, de solutions empiriques dont la caractéristique n'est ni la célérité ni l'efficacité. Cette situtation ne peut donc qu'aller à l'encontre de l'oeuvre des organisations internationales et souvent des intérêts de notre pays.

Ce bref article a le caractère d'une ébauche préliminaire et assurément incomplète. Le sujet requiert, sans aucun doute, une enquête et une étude approfondies, basées, d'une part, sur notre pratique et, de l'autre, sur l'étude comparative des systèmes juridiques des autres pays, afin de trouver les meilleures solutions possibles.

Selon nous, la solution qui est préférable, au cas, bien entendu, où le traité constitutif de l'organisation ne règle pas lui même la question de l'introduction et de l'exécution des actes institutionnels dans les ordres juridiques internes (c'est le cas de la Communauté Européenne), est de traiter cette question d'une manière aussi étendue que possible *par les lois internes d'approbation des traités constitutifs*, qui peuvent aisément, au moyen des dispositions d'habilitation appropriées (voir article 43 par.2 et 4 de la Constitution), prévoir des solutions ad hoc détaillées, d'une application rapide et facile, et surtout adaptées aux besoins de chaque organisation internationale[52]. Cependant, comme nous l'avons déjà dit, la Grèce n'a fait jusqu'à présent qu'un usage très limité de cette possibilité et cela, pensons-nous, constitue un point négatif de notre pratique relative à cette question.

Nous sommes également de l'avis que cette question devrait, à la première occasion, être couverte *par une disposition constitutionnelle*. Cette dernière devrait prévoir que si l'introduction, la valeur et l'exécution des actes des organisations internationales ne sont pas réglées par le traité constitutif ou par la loi d'approbation de ce dernier, ces décisions, lorsqu'elles sont obligatoires pour la Grèce, auraient, elles aussi, une valeur supérieure à celle des lois et qu'elles s'appliqueraient: à partir de leur publication au Journal Officiel, par acte du Conseil des Ministres ou des Ministres compétents, par exemple. Cette solution serait, de façon générale, en accord avec le droit international et en harmonie avec notre Constitution (qui consacre cette solution pour les conventions internationales et pour les règles généralement acceptables du droit international), mais surtout elle comblerait une lacune que présente actuellement le système juridique hellénique en ce qui concerne les actes institutionnels internationaux.

49. Par exemple, le Réglement sanitaire international, qui a été amendé à Boston, le 25 juillet 1969, par l'Assemblée Générale de l'Organisation Mondiale de la Santé, a été, approuvé et mis en vigueur en Grèce par le Décret Royal 383/1972 (J.Of. 91 et 190/1972).
50. Par exemple, la résolution de l'Assemblée Générale de l'Organisation Mondiale de la Santé, par laquelle ont été amendés en 1973 les articles 34 et 55 du Statut de l'Organisation, a été approuvée le 31 mai 1974 par décision des Ministres des Affaires Etrangères et des Services sociaux (J.Of. 162/1974).
51. Par exemple, les résolutions de l'Assemblée Générale de l'Organisation Maritime Consultative Intergouvernmentale de 1965 et de 1974, par lesquelles ont été modifiés les articles 10, 16, 17, 18, 20, 28, 31 et 32 du Traité constitutif de l'organisation, ont été approuvées par la loi 546/1977 (J.Of. 52).
52. La disposition de l'article 36 par. 4 de la Constitution, qui prévoit que «l'approbation des traités internationaux ne peut constituer l'objet d'habilitation législative conformément à l'article 43 par. 2 et 4» ne s'applique pas, bien entendu, aux actes institutionnels internationaux et à leur exécution dans l'ordre juridique interne.

Οι Διεθνείς Διαπραγματεύσεις ως θεσμός Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής και μέθοδος επίλυσης διεθνών διαφορών. Μια εισαγωγή

3

Στέλιος Περράκης

Ομότ. Καθηγητής και πρώην Αντιπρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου
Πρώην Πρέσβης της Ελλάδας στο Συμβούλιο της Ευρώπης
Α΄ Αντιπρόεδρος Ελληνικής Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων

Εισαγωγική Ομιλία στο Συνέδριο της ΕΕΔΔΔΣ *«Διεθνείς Διαπραγματεύσεις στον καιρό της πανδημίας. Διασταυρούμενες ματιές στις διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές διαστάσεις: Χθες, σήμερα και αύριο...»*, 26 & 27 Φεβρουαρίου 2021. Διατηρείται ο προφορικός λόγος, με προσθήκη ορισμένης τεκμηρίωσης.

Ι. Προλογικά

1. Το ζήτημα των διαπραγματεύσεων Ελλάδας-Τουρκίας –ως στοιχείο πολιτικής των διμερών σχέσεων- παλαιόθεν γνωστό και επαναλαμβανόμενο– βρίσκεται πάλι στο προσκήνιο, ύστερα από μια ακόμη περίοδο έντασης, από την επιθετική ρητορική και πολιτική της Άγκυρας έναντι της Αθήνας στη διάρκεια του 2020. Συγκυριακά, αλλά και ορθολογικά, οι «διεθνείς διαπραγματεύσεις» βρέθηκαν και στην θεματική του Συνεδρίου της Εταιρείας μας.

2. Αναμφίβολα, οι διαπραγματεύσεις, γενικά, ως όρος, γεγονός, διαδικασία, βρίσκονται παντού. Παραπέμπουν σε συνεννοήσεις στο πλαίσιο των βιοτικών σχέσεων· στο εσωτερικό κάθε ανοιχτής δημοκρατικής χώρας/κοινωνίας. Η πολιτική, η οικονομία, η εργασία/απασχόληση και άλλοι τομείς κινούνται –και– με βηματισμό διαπραγματεύσεων ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα/μέρη/εταίρους.
3. Στο διεθνές πεδίο, η διεθνής διαπραγμάτευση είναι συνυφασμένη με τις διεθνείς σχέσεις και την διπλωματία. Αφετηρία των πάντων στην επικοινωνία, την συνεννόηση, τη συνεργασία, αλλά και την διευθέτηση διαφορών των υποκειμένων του Διεθνούς Δικαίου, κρατών, καθώς και των άλλων διεθνών δρώντων στη διεθνή δικαιοταξία. Και από μια άλλη άποψη, «μια δομημένη διαδικασία οικοδόμησης σχέσεων διεθνούς κοινού συμφέροντος»[1].

1. Βλ. την ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και πρωτοποριακή επεξεργασία του Ε. Ραυτόπουλου, *Διεθνείς διαπραγματεύσεις: θεωρία και τεχνική οικοδόμησης διεθνούς κοινού συμφέροντος*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

4. Στις γραμμές που ακολουθούν παρακάτω, εν είδει προλόγου στις συζητήσεις του Συνεδρίου της ΕΕΔΔΔΣ, αποτυπώνεται μια συνθετική παρουσίαση ενός από τους πλέον σημαντικούς θεσμούς του Διεθνούς Δικαίου και της Διεθνούς Πολιτικής.
Πρέπει να επισημανθεί ότι η παρούσα προσέγγιση στο θεσμό και στις εφαρμογές των διεθνών διαπραγματεύσεων, γίνεται, ενώ στην τρέχουσα πολυμερή διπλωματία καταγράφονται σημαντικές κινήσεις: το Brexit από την Ευρώπη των «27» –πλέον– μελών της ΕΕ και τις καθολικές συνέπειές του, η «επιστροφή» των ΗΠΑ στο διεθνές προσκήνιο και στην πολυμερή συνεργασία, με ό,τι συνεπάγεται τούτο για τις Ευρωατλαντικές σχέσεις, το ΝΑΤΟ και την ευρύτερη αρχιτεκτονική ασφάλειας στον Ευρωασιατικό χώρο, τις εξελίξεις στη Λιβύη, σε Συρία, σε Υεμένη, στη Σομαλία, στις χώρες του Κόλπου, την διευρυμένη παρουσία και επιρροή της Κίνας, στα Ηνωμένα Έθνη, στους Περιφερειακούς Διεθνείς Οργανισμούς κ.λπ. Και, βέβαια, με το Κυπριακό και τις ελληνο-τουρκικές διαφορές που αναζητούν πάντα μια ειρηνική επίλυση. Επιπρόσθετα, στο διεθνές πεδίο σημειώνεται αύξηση/διεύρυνση των ευέλικτων σχημάτων «εξωθεσμικών» διαπραγματεύσεων ή, απλά, και «επικοινωνιακού» χαρακτήρα συζητήσεων. Από μια άλλη σκοπιά, πέρα από τις «παραδοσιακές» ή «νεωτερικές» διπλωματικές διαδικασίες[2], φαίνεται να ανοίγει μια νέα φάση διεθνούς πολιτικής και διεθνών σχέσεων και με στοιχεία ψηφιακής διπλωματίας.[3]

ΙΙ. Ο θεσμός και η ανάπτυξή/εξέλιξή του

5. Οι διεθνείς διαπραγματεύσεις εκφράζουν κατεξοχήν τη διπλωματία, της οποίας αποτελούν (και δυνητικά) στόχο και μέσο μιας διαρκούς επαφής ανάμεσα στα κράτη, με μια πολυμορφία εκφράσεων. Γι' αυτό και η συστηματικά, συνεχής και σε κάθε χρόνο διαπραγμάτευση (Richelieu). Εκ του σύνεγγυς/απευθείας -συνήθως- διαπραγματεύσεις/προκαταρκτικές συνομιλίες από τις λεγόμενες «διαβουλεύσεις/consultations», μέχρι τις «Συνόδους Κορυφής» ηγετών, ή και συνομιλίες προσωπικών ειδικών απεσταλμένων, ή/και με την λεγόμενη «μυστική» διπλωματία. Από την άλλη, την τρέχουσα περίοδο, παρατηρείται μια κινητικότητα στη μορφή, με τις ψηφιακές διαδικασίες (τηλεδιασκέψεις/υβριδικές), αλλαγές που επέβαλε ή εισήγαγε πρόσφατα στη διπλωματία/διαπραγματεύσεις η αντιμετώπιση της πανδημίας της COVID-19. Χαρακτηριστική είναι η Ελληνική Προεδρία στο Συμβούλιο της Ευρώπης (Μάιος-Νοέμβριος 2020), που καταγράφηκε ως η πρώτη «e-Presidency», με διαδικτυακή θεσμική λειτουργία του Οργανισμού του Στρασβούργου.
6. Εθιμικός θεσμός οι διαπραγματεύσεις εμπεριέχουν/απαιτούν, από τα υποκείμενα της διαπραγμάτευσης, καλή πίστη και συναφή διάθεση (animus) διαπραγμάτευσης (βλ. ΔΔ, υπόθεση Υφαλοκρηπίδα Βόρειας Θάλασσας), ώστε η διαπραγμάτευση να έχει νόημα και να καταλήξει σε

2. Βλ. την ενδιαφέρουσα και επιμελημένη καταγραφή/ανάλυση του έμπειρου διπλωμάτη Χ. Καραμπαρμπούνη, *Δίαυλοι Διπλωματίας. Λέσχη, Φόρα, Δίκτυα*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2022.
3. Βλ. και Α. Μπούρα, *Η διπλωματία στην ψηφιακή εποχή. Προκλήσεις και προοπτικές*, σε Σ. Ντάλλη (επιμ.), *Mare Nostrum: Μετατοπίσεις ισχύος στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2020.

αποτέλεσμα/συμφωνία. Δηλαδή να πρόκειται όχι για μία τυπική διαπραγμάτευση και αντιπαράθεση επιχειρημάτων, αλλά πραγματική βούληση κατάληξης σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα.[4] Με άλλα λόγια, υπάρχει μια διπλή υποχρέωση που περιλαμβάνει και την υποχρέωση αποτελέσματος.[5]

7. Στο πλαίσιο Διεθνών Οργανισμών ή/και Διασκέψεων, οι διαπραγματεύσεις αποτελούν το κύριο εργαλείο στην προώθηση πολιτικών ή προτύπων/standards, καθώς και για την υιοθέτηση πράξεων κανονιστικού ή και μη χαρακτήρα. Αποτελούν -ίσως- την παλαιότερη μέθοδο/μέσον αντιμετώπισης διεθνών διαφορών και κρίσεων. Ωστόσο, δεν καταλήγουν απαραίτητα στην διευθέτηση ζητημάτων που ανακύπτουν ή διεθνών διαφορών.

8. Να σημειωθεί ότι μία διαπραγμάτευση μπορεί να αφορά προκαταρκτικά διαδικαστικά ζητήματα, προκειμένου να προσδιοριστούν γεγονότα ή νομικά στοιχεία για την επίλυση της διαφοράς, ή ακόμη και ποια μέθοδος είναι η πλέον προσαρμοσμένη στις περιστάσεις (βλ. στο Διεθνές Δικαστήριο υποθέσεις Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, «Όμηροι Τεχεράνης», «Νικαράγουα»). Εδώ και η περίπτωση διαπραγμάτευσης για συνομολόγηση συνυποσχετικού (compromis) για υπαγωγή διαφοράς στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ή σε άλλο δικαιοδοτικό όργανο.

9. Στην ιστορική εξέλιξη του 19ου και 20ού αιώνα, σημαντικές διεθνείς διαπραγματεύσεις οδήγησαν στην δημιουργία του ελληνικού κράτους, ενώ άλλες διαμόρφωσαν και στήριξαν την διεθνή θέση του. Πολλές από αυτές κατέληξαν σε διεθνείς συμφωνίες διμερείς και κυρίως πολυμερείς: π.χ. Σεβρών (1920), Λωζάννης (1923), Montreux (1936), Παρισίων (1947), και άλλες αφορούν την συμμετοχή/προσχώρηση της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς (ΗΕ, ΝΑΤΟ, ΕΚ/ΕΕ κ.λπ.).

III. Τυπολογία των διαπραγματεύσεων: μερικές οριοθετήσεις

10. Μια πρώτη γενική προσέγγιση των διαπραγματεύσεων ως θεσμού του Διεθνούς Δικαίου επιτρέπει τις εξής παρατηρήσεις (ενδεικτική καταγραφή):

11. Οι διαπραγματεύσεις μπορεί να λαμβάνουν χώρα σε ένα συγκεκριμένο θεσμικό περιβάλλον ή όχι. Να έχουν τυπικό ή άτυπο χαρακτήρα (χωρίς τήρηση πρακτικών), να είναι προκαταρκτικές, διαδικαστικές ή ουσιαστικές, διμερείς ή/και πολυμερείς, άμεσες ή έμμεσες. Με την μεσολάβηση/παρέμβαση τρίτων. Είναι δυνατόν να είναι συντρέχουσες ή παράλληλες με άλλη διαδικασία προσέγγισης των ενδιαφερομένων Μερών. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να λειτουργούν/συντρέχουν π.χ. και Καλές Υπηρεσίες ή/και μια διαδικασία Μεσολάβησης.

12. Διαπραγματεύσεις –υψηλής ή χαμηλής πολιτικής– διεξάγονται με πολλά πεδία αναφοράς σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο. Αφορούν κάθε τομέα Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, καθώς και μιας πληθυντικής ανθρώπινης δράσης (πολιτισμός, εκπαίδευση, αθλητισμός, τέχνες, επικοινωνία, τουρισμός, οικονομία, εμπόριο, επενδύσεις, ανταλλαγές, τεχνολογία κ.λπ.).

13. Σε αυτές συμμετέχουν, πλην των κρατών, και μη κρατικοί δρώντες: Διεθνείς Οργανισμοί οικουμενικού χαρακτήρα (ΟΗΕ και ειδικευμένες οργανώσεις του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών) ή περιφερειακές οργανώσεις· επίσης διεθνείς ΜΚΟ (Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού/ΔΕΕΣ), ΜΚΟ, εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα (PLO, Front Polisario), αντάρτες, «τρομοκρατικές» και άλλες οργανώσεις (π.χ. Ταλιμπάν). Χαρακτηριστικές από την σκοπιά αυτή, στην μεταπολεμική περίοδο, είναι οι Διασκέψεις Γενεύης για την Ινδοκίνα και το Λάος (1954, 1962), ή του Παρισιού για το Βιετνάμ (το 1972-3). Επίσης, αργότερα για την πρώην Γιουγκοσλαβία (1991), ή σε πολλαπλές εκδοχές την Μέση Ανατολή.

Ειδική κατηγορία, από μόνες τους, είναι/αποτελούν οι διαπραγματεύσεις στις οποίες εμπλέκεται η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού/ICRC, συνομιλώντας με κυβερνήσεις, de facto αρχές, αλλά και με αντάρτες και μη διεθνώς αναγνωρισμένες αρχές, που τις αντιστρατεύονται στο περιθώριο ενόπλων συρράξεων διεθνούς ή μη χαρακτήρα, σχετικά με ζητήματα εφαρμογής του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Από μια άλλη σκοπιά, ειδικού χαρακτήρα είναι οι διαβουλεύσεις/διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο Ερυθρού Σταυρού και της Ερυθράς Ημισελήνου που συγκαλούνται περιοδικά δυνάμει των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949, παρουσία συμβαλλομένων κρατών μερών, αλλά και των Εθνικών Οργανώσεων Ερυθρού Σταυρού/Ερυθράς Ημισελήνου.

14. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον -και όχι μόνο από εθνικής σκοπιάς- παρουσιάζει το Κυπριακό, ως σύνθετο ζήτημα. Αρχικά, αποαποικιοποίησης και με ένοπλη πάλη, και στη συνέχεια, τουρκικής ένοπλης επέμβασης/εισβολής και στρατιωτικής κατοχής και διαδικασίας διευθέτησης των συνεπειών τους, έχει γνωρίσει διαχρονικά ποικιλία μορφών και μεθόδων διαπραγμάτευσης. Ήδη από την περίοδο της αποικιοκρατίας στην Κύπρο και της μετάβασης/ανάδυσης την διεθνή κοινότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας, όχι μέσω, τελικά, της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ), αλλά διακρατικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των χωρών που μεταλλάχθηκαν σε Εγγυήτριες Δυνάμεις της νεοπαγούς Δημοκρατίας, αλλά και με παρέμβαση του ΝΑΤΟ/νατοϊκών δυνάμεων [βλ. Τριμερής Διάσκεψη Λονδίνου, Συμφωνία Ζυρίχης (11 Φεβρουαρίου 1959), Συνθήκη Λονδίνου (19 Φεβρουαρίου 1959)]. Ακολουθούν, ιδίως το 1964 και μεταγενέστερα, δικοινοτικές συνομιλίες, πολυμερείς διασκέψεις με Εγγυήτριες Δυνάμεις, άτυπες και τυπικές με τη μεσολάβηση των ΗΕ ή παρέμβαση τρίτων, χωρίς, όμως, αποτέλεσμα μέχρι σήμερα.

15. Ιδιαίτερο κεφάλαιο για την Ελλάδα αποτελούν οι πάσης φύσεως και ονομασίας διαπραγματεύσεις/συνομιλίες/διαβουλεύσεις κ.λπ. με την Τουρκία, την περίοδο 1975 μέχρι σήμερα, για διμερή ζητήματα, με έμφαση το Αιγαίο. Πράγματι, οι ελληνοτουρκικές προσεγγίσεις έχουν γνωρίσει, από το 1974 και μετά, μια πολυμορφία διαδικασιών, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων για ΜΟΕ. Στο πλαίσιο αυτό, είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί και μια πρωτότυπη διαδικασία προσέγγισης των δύο μερών, που επιχειρήθηκε –με επικοινωνία/διάλογο– μεταξύ «ειδικών» εκπροσώπων, που όρισαν οι δύο πλευρές. Η Αθήνα είχε ορίσει τους Καθηγητές Α. Φατούρο και Κ. Ιωάννου, και στη συνέχεια τον Θ. Κουλουμπή. Η εν λόγω διαδικασία, ωστόσο, δεν προχώρησε πέρα από την ανταλλαγή ορισμένων επιστολών με διαδικαστικό/ουσιαστικό περιεχό-

4. Πρβλ. ΔΔ, *Εφαρμογή Ενδιάμεσης Συμφωνίας, πΓΔΜ κατά Ελλάδας*, 2012, παρ. 132.
5. ΔΔ, *Γνωμοδότηση για τη νομιμότητα των Πυρηνικών Όπλων*, 1996.

μενο, και εγκαταλείφθηκε στην συνέχεια. Ενδεικτικό, πάντως, της αναζήτησης από τα ενδιαφερόμενα μέρη μιας «φόρμουλας διαπραγμάτευσης», έξω από τα «τυπικά».
Πιο πρόσφατα, παρατηρήθηκε προσέγγιση των δύο μερών μέσω των προσωπικών διπλωματικών συμβούλων των δύο ηγετών Ελλάδας και Τουρκίας.
16. Για τη χώρα μας, ιδιαίτερη τυπολογία διαπραγματεύσεων συνιστούσαν εκείνες με την «πΓΔΜ» –ήδη Βόρεια Μακεδονία– σχετικά με το «όνομα» και παρεπόμενα σχετικά ζητήματα της γειτονικής χώρας, μέχρι την σύναψη της Συνθήκης των Πρεσπών (2019), αλλά και των ανοικτών θεμάτων που άφησε.

IV. Θεσμικά/λειτουργικά ζητήματα/στοιχεία διεθνών διαπραγματεύσεων

17. Σε/στις διεθνείς διαπραγματεύσεις συναντώνται πλαίσιο/περιβάλλον, πολιτική, τεχνικές διαπραγματεύσεων και πρόσωπα. Μετέχουν, βασικά, Αντιπροσωπείες κρατών, υπό την εκάστοτε Κυβέρνηση, με μεταβλητή εκπροσώπηση ανάλογα με τη συνταγματική δομή της κάθε Πολιτείας (ενιαίο/ομοσπονδιακό/κεντρική/περιφερειακή διοίκηση) και την κατανομή αρμοδιοτήτων για ζητήματα όπως π.χ. περιβάλλον, προστασία πολιτιστικών αγαθών κ.λπ.).
18. Βασικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις διαδραματίζουν, φυσικά, τα πρόσωπα, οι μετέχοντες εκπρόσωποι και, βέβαια, η προσωπικότητά τους. Δίπλα στους «επαγγελματίες», τους διπλωματικούς υπαλλήλους, με άνισες μεταξύ τους δυνατότητες και κεντρική αναφορά στην υπεύθυνη πολιτική Αρχή (Υπουργός Εξωτερικών, Πρωθυπουργός), λειτουργούν και ειδικοί εμπειρογνώμονες, καθώς και πολιτικό προσωπικό. Φυσικά, μετέχουν μέλη Κυβερνήσεων ή οι ίδιοι οι Πρωθυπουργοί, οι Αρχηγοί ή Πρόεδροι-κράτους, ανάλογα με τις συνταγματικές ρυθμίσεις κάθε χώρας. Ακόμα και ειδικευμένοι δημόσιοι λειτουργοί, εμπειρογνώμονες του Υπουργείου Εξωτερικών, στελέχη νομικών υπηρεσιών ή εξουσιοδοτημένοι καθηγητές διεθνολόγοι ως σύμβουλοι, ή και άλλων ειδικοτήτων ανάλογα με το περιεχόμενο της διαπραγμάτευσης.
Στις εθνικές Αντιπροσωπίες παρατηρείται παρουσία, κατά περίπτωση, και στρατιωτικών, ιδίως για διαδικασίες διμερούς στρατιωτικής διπλωματίας ή πολυμερούς στο πλαίσιο ΝΑΤΟ, ΟΑΣΕ και της ΕΕ κ.λπ. Επίσης, στο πλαίσιο κοινοβουλευτικής διπλωματίας, στις Αντιπροσωπείες μετέχουν εκπρόσωποι νομοθετικών σωμάτων (Κοινοβούλιο, Γερουσία), αλλά και εκπρόσωποι Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών, όπως είναι στο Κογκρέσο στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Ανάλογα με την φύση και αρμοδιότητα του διεθνούς θεσμού (βλ. Γενικές Διασκέψεις UNESCO, Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός, κ.λπ.), η εθνική σύνθεση μεταβάλλεται κατά περίπτωση.
9. Διαπραγματεύσεις σε Διεθνείς Οργανισμούς διεξάγονται *εντός (au sein)* ή *στο πλαίσιο (dans le cadre)* των Διεθνών Θεσμών, με ανάλογη συμμετοχή κάθε φορά. Οι διαπραγματεύσεις μέσα στους κόλπους διεθνούς οργανισμού έχουν διπλή όψη. Από τη μια, σε διακυβερνητικό επίπεδο, όπως στον ΟΗΕ, το Συμβούλιο Ασφαλείας, η Γενική Συνέλευση, ή η Επιτροπή Υπουργών στο Συμβούλιο της Ευρώπης, το Συμβούλιο Υπουργών στην ΕΕ ή το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο στο ΝΑΤΟ. Από την άλλη, διεξάγονται διαπραγματεύσεις/διαβουλεύσεις σε όργανα με σύνθεση εθνικών ή ανεξάρτητων εμπειρογνωμόνων. Φυσικά, διαπραγματεύσεις διεξάγονται και σε επίπεδο μη κρατικών δρώντων (Κοινοβούλια, Εκκλησίες-Πατριαρχεία, Επιμελητήρια, ΜΚΟ, αθλητικές συνομοσπονδίες κ.λπ.).
20. Ιδιαιτερότητα παρουσιάζουν οι διαπραγματεύσεις σε επίπεδο ΕΚ/ΕΕ -διακυβερνητικές, διοργανικές, εντός των οργάνων (Συμβουλίου, Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ΟΚΕ κ.λπ.), αλλά και με την αμφίσημη συμμετοχή της ΕΕ σε διαπραγματεύσεις Διεθνών Οργανισμών, όπως στα Ηνωμένα Έθνη, το Συμβούλιο της Ευρώπης, ή ακόμα στα σχήματα συνεργασίας G7, G20 ή άλλα διεθνή fora διπλωματίας. Η ΕΕ ήταν παρούσα στις διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό [Σχέδιο Annan, με τον Αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Verhoyen, ή την F. Mogherini στις νεότερες φάσεις διαπραγματεύσεων στο Mont Pelerin και Crans Montana], ενώ είχε και ειδική παρουσία στη διαδικασία συνομολόγησης της Συμφωνίας των Πρεσπών (2018). Ασφαλώς, η κοινοτική μέθοδος διαφέρει της διακυβερνητικής και η εξέλιξη του κοινοτικού φαινομένου προς την ΕΕ έγινε μέσω μεγάλων διακυβερνητικών διασκέψεων, που κατέληξαν στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, τη Συνθήκη του Άμστερνταμ ή τη Συνθήκη της Λισαβώνας. Και εδώ τα σχήματα διαπραγματεύσεων διαφέρουν. Έτσι, λειτούργησαν μεικτά σχήματα προσωπικών εκπροσώπων Κυβερνήσεων/χώρας-μέλους (Συμβουλίου Υπουργών), και Αρχηγών κρατών και Κυβερνήσεων (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο/Διακυβερνητική Διάσκεψη).[6]
21. Μεγάλες διεθνείς διασκέψεις σηματοδοτούν και την υιοθέτηση σημαντικών διεθνών πράξεων – άνισης, όμως, νομικής ισχύος και αξίας, π.χ. στα Ηνωμένα Έθνη [(Διακήρυξη και Σχέδιο Δράσης της Παγκόσμιας Διάσκεψης Βιέννης για τα δικαιώματα του ανθρώπου (1993), Καταληκτικό Κείμενο Συνόδου Κορυφής Ηνωμένων Εθνών (2005), για την Κλιματική Αλλαγή (2015), τα Παγκόσμια Σύμφωνα για τους Πρόσφυγες και την Μετανάστευση (2018). Ομοίως στον ΟΑΣΕ (ΔΑΣΕ) (η Τελική Πράξη του Ελσίνκι I, II, το Καταληκτικό Κείμενο για τις μειονότητες της Κοπεγχάγης, 1990), αλλά και στον Οργανισμό Αμερικανικών Κρατών ή στην Αφρικανική Ένωση κ.λπ.).
22. Φυσικά, ανάλογα με το περιεχόμενο της διαπραγμάτευσης και το επίπεδο εκπροσώπησης, οι Υπουργοί Εξωτερικών διαδραματίζουν ιδιαίτερο ρόλο και δεν είναι τυχαίο ότι, είτε σε ελληνική ή διεθνή κλίμακα, ορισμένοι/λίγοι αναφέρονται –καιως ικανοί/δεινοί διαπραγματευτές (ευέλικτοι και αποτελεσματικοί). Ενδεικτικά, προπολεμικά, ο Ν. Πολίτης,

6. Η βιωματική/προσωπική σχέση με τα διάφορα επίπεδα της διαπραγμάτευσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αρχικά στη δεκαετία του '80 (ΜΑ Βρυξελλών, ΥΕΚ/ΥΠΕΞ, ΕΝΥΕΚ), και ιδίως την περίοδο 1996-2000 ως Γενικός Γραμματέας Ευρωπαϊκών Υποθέσεων του ΥΠΕΞ, Εκπρόσωπος στη Διακυβερνητική Διάσκεψη (1996-1997), Εκπρόσωπος στην Εκτελεστική Επιτροπή του Schengen κ.λπ., επέτρεψε μια συνεκτική αντίληψη των πλαισίων του τύπου και της ουσίας διαπραγμάτευσης των εταίρων και της εκάστοτε επιδιωκόμενης πολιτικής. Βλ. ενδεικτικά και Σ. Περράκης, *Η Ευρωπαϊκή Ένωση σε μετεξέλιξη. Από το Maastricht στο Άμεστερνταμ*, Αθήνα/Κομοτηνή, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998. Σ. Περράκης, *Στόχοι και τακτικές στη διακυβερνητική διάσκεψη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης του 1996-1997. Η αναθεώρηση των ιδρυτικών Συνθηκών της ΕΚ/ΕΕ*, Αθήνα/Κομοτηνή, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1999 (με Ν. Κοτζιά).

Καθηγητής, Πρέσβης, ξεχωρίζει (βλ. π.χ. στην δημιουργία της ΚτΕ και του Διεθνούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης), αν και κατακρίθηκε για τα ζητήματα μειονοτήτων που «πέρασαν» στη Συνθήκη των Σεβρών.[7] Εξάλλου η παρουσία ικανού διαπραγματευτή μπορεί να δημιουργήσει κλίμα συναινέσεων, συμμαχιών και συνθέσεων, για να ξεπεραστούν δυσκολίες, αδιέξοδα ή ακόμα και κρίσεις. Το παράδειγμα του Ελευθερίου Βενιζέλου είναι χαρακτηριστικό, στις διαπραγματεύσεις στη Διάσκεψη της Λωζάννης (Νοέμβριος 1922-Ιούλιος 1923), που κατέληξε στην Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης και άλλες πράξεις (π.χ. περί της ανταλλαγής πληθυσμών). Τον ανταγωνίζεται σε αποτελεσματικότητα, μόνο το παράδειγμα της διαπραγμάτευσης του ιδίου για την Συνθήκη των Σεβρών (1920), που είχε, ωστόσο, άλλη τύχη.

23. Στη μεταπολεμική Ελλάδα, σε μεγάλες διαπραγματεύσεις, όπως π.χ. στην Τρίτη Συνδιάσκεψη για το δίκαιο της θάλασσας, η παρουσία κυρίως του Κ. Σταυρόπουλου και του Θ. Χαλκιόπουλου άφησε έντονο αποτύπωμα. Στην ίδια περίοδο και στην ίδια διαδικασία –που κατέληξε στη Συνθήκη του Montego Bay, το 1982– αξιοσημείωτη ήταν η παρουσία του ελληνοκύπριου εκπροσώπου, Πρέσβη Ανδρέα Ιακωβίδη. Σημαντικός, όμως, είναι ο ρόλος –εκ της θέσεώς του– του εκάστοτε επικεφαλής της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας στο Υπουργείο Εξωτερικών, τόσο σχετικά με την προώθηση διαπραγματεύσεων γενικά, όσο και ως μέθοδο επίλυσης διαφορών (βλ. ενδεικτικά στη νεότερη μεταδικτατορική περίοδο του Καθηγητή Κ. Οικονομίδη).

24. Ιδιαίτερα στο πλαίσιο του ΟΗΕ και στο επίπεδο Γενικής Συνελεύσεως και Επιτροπών της, όπως η Έκτη (Νομική) ή και Τρίτη (Δικαιώματα του Ανθρώπου), ρόλο έχουν και οι ειδικοί/εντεταλμένοι- απεσταλμένοι (plénipoteniels) που κινούνται βάσει εντολών, πολιτικών επιλογών και παραδόσεων της χώρας, αλλά και προσωπικών δεξιοτήτων και ταπεραμέντου. Στα Ηνωμένα Έθνη, πέραν εξαιρετικών διπλωματών, Μονίμων Αντιπροσώπων, όπως ενδεικτικά οι Χ. Ζαχαράκης, Μ. Δούντας, Κ. Ζέπος και άλλοι, διακρίθηκαν και «εξωυπηρεσιακοί» εκπρόσωποι, όπως ο Καθηγητής Κ. Ιωάννου ή η –μοναδική για την μαχητικότητά της– Έρρικα Νταή στα ζητήματα δικαιωμάτων του ανθρώπου, των μειονοτήτων, και τον αγώνα της για τους αυτόχθονες πληθυσμούς.

25. Οι διαπραγματεύσεις με διαφορετική κατά περίπτωση μεθοδολογία και πέρα από θεωρίες περί διαπραγματεύσεων, μπορεί να έχουν μεγάλη διάρκεια –φάσεις– χωρίς, μάλιστα, να καταλήγουν. Χαρακτηριστικές είναι σε επίπεδο ΗΕ οι διαπραγματεύσεις με τα ενδιαφερόμενα μέρη (κυρίως Μαρόκο και Πολισάριο) για την Δυτική Σαχάρα, μετά την ισπανική αποχώρηση από το Río de Oro και την σαφή Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου του 1975 περί terra nullius στην περιοχή και την εκεί παρουσία/ύπαρξη του λαού των Σαχαρουί. Γενικότερα, σε επίπεδο Ηνωμένων Εθνών, αλλά και περιφερειακών οργανισμών (Συμβούλιο της Ευρώπης), επισημαίνεται η παρουσία ειδικών εκπροσώπων, όπως ο Καθηγητής Ε. Ρούκουνας.

7. Πρβλ. και το «ατυχές» Σύμφωνο Πολίτη-Καλφώφ (1925).

V. Οι διαπραγματεύσεις ως μέθοδος επίλυσης διεθνών διαφορών

26. Ήδη από την Αρχαιότητα (ελληνική και όχι μόνο), η επίλυση διαφορών μέσω της διαιτησίας –που θεωρείται τυπικά η παλαιότερη μέθοδος διευθέτησης μιας διαφοράς– καθοδηγείτο από τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών, προκειμένου αυτά να κινηθούν προς την διαιτητική διαδικασία[8]. Γενικότερα, οι διαπραγματεύσεις προηγούνται κάθε άλλης μεθόδου, θεσμοθετημένης ή όχι, επίλυσης διαφορών. Μάλιστα, η Διακήρυξη της Μανίλα (1982) προβλέπει (παρ. Ι.10) ότι δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι η άμεση διαπραγμάτευση αποτελεί «ένα ευέλικτο και αποτελεσματικό μέσο για ειρηνική επίλυση διαφορών».

27. Αυτοτελώς οι διαπραγματεύσεις αποτελούν τον πρωταρχικό τρόπο/μέθοδο διευθέτησης μιας διεθνούς διαφοράς και, βέβαια, τον πλέον κοινό[9]. Κάθε συμφωνία –διμερής/πολυμερής– προϋποθέτει διαπραγματεύσεις. Αν αποτύχουν, τότε κινείται μια άλλη μέθοδος –διαιτησία, δικαστική επίλυση (Διεθνές Δικαστήριο) κ.λπ. Εξάλλου, ο Χάρτης ΗΕ (άρθρο 2 παρ. 3) επιτάσσει στα κράτη, ως γενική αρχή, την υποχρέωση να μην θέτουν σε διακινδύνευση την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, καθώς και την δικαιοσύνη, ρυθμίζοντας τις διεθνείς διαφορές τους με ειρηνικά μέσα. Υπό το πρίσμα αυτό, μπορεί να υποστηριχθεί ότι υφίσταται μια γενική υποχρέωση για όλα τα κράτη να μην αποφεύγουν διαπραγματεύσεις, που τους προτείνουν τρίτη χώρα, με την οποία υπάρχουν διαφορές.[10]

Κατατάσσονται στις πολιτικές μεθόδους που προβλέπει ο ΧαρτΗΕ (άρθρο 33 παρ. 1). Πρόκειται για το Κεφάλαιο VI ΧαρτΗΕ περί επίλυσης διεθνών διαφορών.

28. Στο πλαίσιο αυτού του σημαντικού Κεφαλαίου δράσης των ΗΕ (άρθρα 34-38 ΧαρτΗΕ), εμπλεκομένου και του Συμβουλίου Ασφαλείας, οι διαπραγματεύσεις διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη της φιλόδοξης στοχοθέτησης των ΗΕ, είτε πρόκειται για διαδικασία διαπραγματεύσεων για διεθνή διαφορά, ή κατάσταση/κρίση. Και εδώ χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις Οργανισμών, όπως των ΔΟΕ, UNESCO, ICAO, αλλά και περιφερειακών Διεθνών Οργανισμών, όπως ο Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών, η Αφρικανική Ένωση, η Αραβική Ένωση, ο ΟΑΣΕ και η ΕΕ.

29. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι η Διάσκεψη για την Γιουγκοσλαβία, που συγκάλεσε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1991, και η Επιτροπή Διαιτησίας-Badinter[11] αποτελούν μια σημαντική

8. Βλ. G. Ténékidés, "Droit international et communauté fédérale dans la Grèce des cités (Vème-IIIème siecle av.JC)", in Les relations internationales dans la Grèce Antique, Fondation Leventis, Athènes, 1993, pp. 542 et seq. Για τις ρίζες της διαιτησίας, βλ. M. de Taube, Les origines de l'arbitrage international. Antiquité et Moyenne Âge, RCADI, Volume 72, 1932, pp. 1-116.
9. Βλ. Σ. Περράκη & Μ.Ν. Μαρούδα, *Διεθνής Δικαιοσύνη. Θεσμοί, Διαδικασίες, Εφαρμογές Διεθνούς Δικαίου*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018.
10. Πρβλ. και P.M. Dupuy-Y. Kerbrat, *Droit international public*, 13ème éd., Dalloz, 2016, pp. 612. Σχετικά βλ., επίσης, J. Collier-H. von Lowe, *The settlement of disputes in International Law. Institutions and Procedures*, Oxford University Press, 1999, pp. 20 et. seq. UN, *Handbook on the peaceful settlement of disputes*, New York, 1992, pp. 9-24.
11. Βλ. ενδεικτικά Σ. Περράκης, *Η Πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης για την πρώην Γιουγκοσλαβία (1991-1996)*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1997.

απόπειρα –μέσω διαπραγματεύσεων– επίλυσης του προβλήματος της διάλυσης της πρώην Γιουγκοσλαβίας, χωρίς, όμως, θετική απόληξη. Σε αντίθεση με τις διαπραγματεύσεις –sui generis– που κατέληξαν στις Συμφωνίες του Dayton, που ναι μεν επέτρεψαν την δημιουργία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ως ανεξάρτητου κράτους, πλην όμως με «παρεκκλίνουσα» του Διεθνούς Δικαίου δόμηση, ώστε σήμερα η νεοπαγής πρώην γιουγκοσλαβική Δημοκρατία να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα συνοχής και επιβίωσης της κρατικής υπόστασής της.[12] Όσον αφορά το Κόσοβο και την μονομερή ανακήρυξη ανεξαρτησίας του από την Σερβία[13], ακολουθούν έκτοτε πολύπλευρες διαπραγματεύσεις, άγονες ακόμα, προκειμένου να διευθετηθεί το ζήτημα του καθεστώτος του Κοσόβου, ιδίως ενόψει και της θέσης της σερβικής μειονότητας στη Mitrovica, υπό το φως και της Απόφασης 1244/1999 του Συμβουλίου Ασφαλείας.

30. Είναι αξιοσημείωτο ότι αυτή η τυπική πρόβλεψη διεξαγωγής διαπραγμάτευσης ενσωματώνεται σε διάφορες Διεθνείς Συνθήκες, που πριν από την άσκηση συγκεκριμένου δικαιώματος προσφυγής (π.χ. στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης) αναφέρουν την διεξαγωγή προηγουμένως υποχρεωτικά διαπραγματεύσεων. Υπό το πρίσμα αυτό, το ζήτημα τέθηκε ειδικά ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση Εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων/CERD (Γεωργία κατά Ρωσίας), ύστερα από προδικαστική ένσταση της εγκαλούμενης Ρωσίας, η οποία και έγινε αποδεκτή[14].

31. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι, ήδη από την περίοδο της μονομερούς προσφυγής της Ελλάδας στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, το 1976, και το Πρωτόκολλο της Βέρνης (1976), οι διαπραγματεύσεις βρίσκονται στο επίκεντρο της προσοχής της Ελλάδας για διευθέτηση των διαφορών ως προς το καθεστώς του Αιγαίου, πέρα από τη ρητορική περί Διεθνούς Δικαστηρίου.[15] Τούτο επιβεβαιώνεται, μάλιστα, και με την αναφορά στις τελευταίες σημαντικές Συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών με Ιταλία και Αίγυπτο, όπου, αρχικά, προκρίνεται ως μέθοδος διευθέτησης, σε περίπτωση εμφάνισης διαφοράς ως προς την ερμηνεία και εφαρμογή των εν λόγω πράξεων, και αυτό.

VI. Αντί καταληκτικού λόγου

32. Στο σύγχρονο σύνθετο μεταβαλλόμενο κόσμο, με διαρκή εναλλαγή θέσεων και ρόλων των διεθνών δρώντων στη διεθνή δικαιοταξία και, βέβαια, διαφορετικών συμφερόντων (εθνικού, ευρωπαϊκού, διεθνούς), οι διαπραγματεύσεις σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο αποτελούν σταθερά το βασικό όχημα περαιτέρω ανάπτυξης των σχέσεων μιας χώρας, ενός Διεθνούς Οργανισμού/Θεσμού κ.λπ., καθώς και την ενίσχυση της θέσης μιας χώρας στο πεδίο των διεθνών σχέσεων. Και βέβαια, διαφορετικών συμφερόντων. Για την Ελλάδα, με λόγο και πράξη για το Διεθνές Δίκαιο, και με ανοικτές διαφορές με χώρες στην ευρύτερη περιοχή, οι διαπραγματεύσεις αποτελούν πάντοτε, ως διαδικασία και περιεχόμενο, μία πρόκληση, αν όχι δοκιμασία. Ακόμη και για την αναζήτηση λύσεων για τις εν λόγω διαφορές προς όφελος και της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στην περιοχή. Η πράξη θα καταδείξει το μέλλον.

12. Πρβλ. Απόφαση ΕυρΔΔΑ, GC, *Sedic and Finji v. Bosnia Herzegovina*, 2009. 14 χρόνια μετά από τη διαπίστωση του κρίσιμου ζητήματος που αντίκειται στην ευρωπαϊκή δικαιοταξία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη παραμένει σε θεσμική «παράλυση» σε επίπεδο Προεδρείου, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.
13. Πρβλ. και σχετική Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου του 2010.
14. ICJ, Case Concerning *Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination (Georgia v. Russian Federation)*, Preliminary Objections, Judgment, 1 April 2011. Πρβλ. και ICJ, A*pplication of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation)*, Provisional Measures, Order, 19 April 2017.
15. Βλ. και Σ. Περράκης, Ο δρόμος για τη Χάγη: ανασυνθέτοντας Ιστορία, Πολιτική και Διεθνές Δίκαιο. Ο ρόλος και η προοπτική του Διεθνούς Δικαστηρίου στις ελληνοτουρκικές διαφορές, *Liber Amicorum Γρηγόρη Τσάλτα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2021, σελ. 99-122.

Recent experience in military justice regarding war crimes committed in Italy during WWII. –The question of compensation to the victims–*

4

Dr Marco De Paolis

Prosecutore Generale Militare presso la Corte Militare di Appello

Good evening,
First of all, I would like to thank the Professor PERRAKIS and the conference organizers for having invited me to participate in this interesting discussion.
As Italian Military Prosecutor, I bring here the judicial experience of a Country – Italy – that has suffered, together with Greece, the atrocities and the brutality of Nazism during the Second World War.

I do not forget, anyway, that my own country, only a few months ago to be illegally occupied by Nazi, had illegally occupied Greece, perpetrating many crimes on Greek civilian population. Exactly the same crimes committed by Nazi in Greece, in Italy and in Europe. The Massacre of Domenikon, in Thessaly, is a concrete example: and indeed, it is also one of the massacres on which, as Military Prosecutor, I have investigated some years ago.
I think that the first question to ask in our discussion is: why today, after almost eighty years, we still talk about those massacres? Why we still talk about Nazi Massacres in Europe?
Evidently there is an unsolved issue. It is true, there is an unsolved issue.
The unsolved issue is the compensation to the victims.
Actually, at least as far as Italy, even before the compensation to the victims, there was the problem – the big dilemma – of the missed (denied) penal justice.
In Italy, there is an anomaly: justice for these crimes was virtually absent. Only a small number of trials were held, mostly after incredible delays, between nineteen-ninety-six and two thousand - thirteen.
I mean, only more than fifty years after the commission of the crimes, some trials for massacres committed by Nazi were celebrated; however, most of the crimes remained unpunished.
It was probably for political reasons that military justice could not deal with Nazi war criminals. In nineteen-sixty, in fact, something peculiar happened: the Military General Attorney took a decision that had no justification under the Italian legal system (in other words, an unlawful act). He decided to set aside "temporarily" hundreds of proceedings involving war crimes. In this way, he impeded the related criminal investigations, which would otherwise have been mandatory.
This was an unlawful concealment, as was subsequently affirmed by several committees of inquiry that dealt with the case.
Hence, in Italy, for a considerable time, these war crimes were not addressed at all. Then, in nineteen- ninety-four – almost thirty-five years later – the files were discovered by chance and military justice resumed its course.
To give you an idea of the proportions of the facts we are talking about, I will tell you that in Italy – after the armistice of eight September nineteen-forty-three and until the end of Nazi occupation in April/May nineteen-forty-five – there were more than twenty-five thousand civilian casualties in approximately four thousand criminal acts; meanwhile, abroad, there were more than eight thousand Italian military victims, that were prisoners of war killed by Nazi criminal acts.
Among the best-known episodes, let me recall the massacre of Marzabotto Monte Sole (around eight hundred civilian victims, including two hundred-fifteen children) and the one of Sant 'Anna di Stazzema (roughly three hundred-sixty civilian victims, including one hundred-ten children). The other massacres, which took place outside Italy – in Greece, Albania, Poland, and Germany – against Italian soldiers who were prisoners of war, numbered around more than one hundred (100) and we can talk about of around eight thousand victims.
In response to these numbers there were few trials: approximately fifteen trials right after the War (between nineteen-forty-seven and nineteen-fifty-two) and twenty-four between nineteen-ninety-four and two-thousand-thirteen.
As a Military Prosecutor, I personally prosecuted seventeen of the twenty-four, investigating the crimes and trying them in court.
These trials brought out a number of significant questions of law.
The first key element is the absence of a statute of limitations for war crimes. Based on this principle, those responsible for serious war crimes and crimes against humanity may be prosecuted and punished as long as they live. The importance of this principle is essential.
We must consider that there is no statute of limitations on the damage caused to the victims and their families. As a Public Prosecutor, I have questioned hundreds of Nazis and injured parties, that is to say the survivors of the massacres and the relatives of the victims.
I was struck by the differences in their lives: on one hand, there is the perpetrator, who has generally suffered no consequences for the crimes commit-

*Speech. Nafplion International Law Conference (23-25 September 2022)

ted. He was able to lead a normal life, no one ever having held him accountable for his crimes. On the other hand, there are the victims and survivors, people who had an extremely difficult time of it, their lives destroyed, forever altered. Therefore, we must never lose sight of the reason why, even sixty or seventy years after the fact, it is so fundamentally right to find the criminals responsible for these atrocities and make them stand trial.
This is not harassment; this is merely the due exercise of justice.
Another important principle that has emerged in these recent trials is that of a changed approach to the "execution of a superior's unlawful orders": now, it is necessary to seek out, investigate and punish all those who contributed materially to those massacres; regardless of their military rank. Not more only the Commanders.
The results achieved have been extraordinary, especially when compared to the previous accomplishments of the Italian military courts: suffice it to say that in the period observed (two thousand and three - two thousand-thirteen) eighty defendants were indicted, compared to the twelve trials in the immediate aftermath of the war, and fifty-six life sentences were handed down.
Another relevant aspect is the role that the victims of the crime played in these trials: the survivors and the relatives of the victims joined the proceedings as civil plaintiffs, either individually or in association.
Besides the possibility of actually enforcing the sentences, what was crucial for the civil plaintiffs, for the families of the victims, was the judicial determination of what had happened, as well as the affirmation of culpability for the perpetrators.
Another aspect deserves mention.
The possibility of holding foreign states liable under civil law, jointly and severally with the defendants, for compensation of damages caused by war crimes.
In two thousand and six, for the first time in the history of Italian case law, at the request of several civil plaintiffs, a foreign state (in this case the Federal Republic of Germany) was sued and found liable under civil law for damages caused by war crimes and crimes against humanity committed by its former military personnel.
This is a novelty in the field of military justice that is of great historical – as well as legal – significance: for the first time, a judicial body has acknowledged national jurisdiction in matters concerning a claim for compensation submitted to the criminal court against a foreign state for damages caused to the civilian population by the crimes against humanity committed by the military of that state.
Thus, in such cases the principle of international law whereby states are immune from the jurisdiction of another state no longer applies. And this in the name of a higher principle: safeguarding the rights of the victims of war crimes.
This point has been upheld by Italy's highest court and in a short period of time it has become an established principle of case law. However, this line of action was halted in two thousand-twelve by the decision of the International Court of Justice in The Hague, to which Germany had appealed. At present, the issue still remains at the center of debate, as the Constitutional Court has voided the law enacted by the Italian Parliament to enforce the sentence of the International Court of Justice.

Nevertheless, the attempt would seem to have a future in international case law, since it is certainly more in keeping with the current feeling of justice in the modern world.
Moreover, in Italy, some military courts started to carry out the principles established by the Italian Constitutional Court. Therefore, they have acknowledged the civil enforced execution on German assets there in Italy, as compensation of war crimes' damages committed by German soldiers in Greece (as a result of Greek tribunals' verdicts, approved by Italian Justice).
As I said in my opening, the current legal question of Second World War's Nazi massacres is the compensation to the victims.
As I said earlier, some people think that this issue could be resolved through monetary compensation for the damage to the victims; it means through the payment of amounts of money from Germany to the victims or their relatives, by applying the common rules of the Italian civil code. I mean, just to be clear, the same rules with which we usually compensate a civil damage of a common car accident.
Therefore, we would like to implement the same rules of law applied for ordinary civil settlements to a huge and extremely complicated phenomenon as a War.
This reasoning, in my opinion, does not meet the demands of justice. Above all, it does not meet the demands of the war crimes' victims.
War crimes such as those committed during the Second World War have caused incredibly large damages, in most cases irreparable damages.
Damages against people, against families, against communities, against lands, against States.
Damages against States and against lands have been the subject of war reparations through the mechanism of international peace Treats.
On the contrary, the damages suffered by individuals and against communities, arising from war crimes, were not considered by international peace Treats.
Today it is necessary to consider them.
However, I think that the system of individual monetary compensation is not appropriate.
First of all it is not enough, because it can't definitely cover all the victims and damages caused to them.
How can we give an individual compensation to more than *thirty millions* of victims? We must find a method to achieve the target of compensation.
Definitely, the damage caused by war crimes (or crime against humanity) is a refundable damage, and that must be refunded.
Anyway, I don't think that the appropriate instrument could be the civil code of the State.
This kind of damage is included in an extraordinary, exceptional context; in a huge context, the war context.
The most appropriate instruments are the international agreements.
In addition to this aspect, another question is to be added. And this is important.
We must focus the reasoning on the victim and worry about her. Instead, usually, this does not happen, and the victim is not sufficiently taken in account.
In my judicial experience (I have prepared seventeen cases and conducted more than 500 (five hundred) investigations for war crimes) I have met hundreds of victims (survivors and victims' relatives) and I have

questioned a lot of oppressors, that were former Nazi soldiers, accused of serious war crimes or crimes against humanity.
Well, I noted that the victims' prevalent attitude was always to want to talk about their experience; to narrate to someone. To tell their experience to someone who could hear them, because they needed ... need to be heard.
It was prevalent and important in them the answer at the question: why it happened? Why has it happened to me? Why it happened here?
Those are all questions that it is not possible answer through the traditional paths of justice; neither penal justice, neither civil justice.
Even after a potential monetary compensation for the damage, these questions would remain and remain unanswered, leaving the victim in the same uncomfortable condition in which he already is.
Facing dreadful, huge tragedies such as destruction of entire villages, murder of thousands of people, facing a pain that is not even imaginable and, therefore, can't be understood; facing that I felt - as magistrate, as prosecutor, as man – the whole unsuitableness of my judicial role.
I can't forget that a few years ago, during a conference in the Italian Senate, Liliana SEGRE (a Holocaust survivor woman, still alive after has been held in Auschwitz camp) said: "*after what I have seen, after what I have suffered, I don't care about the fate of Priebke or the other Nazi. I don't care if they have been sentenced on not*".[1]
So, probably, a person who suffered the Holocaust doesn't care so much to obtain an individual monetary compensation; a compensation that would not definitely repay neither for the death of his relatives, neither for the suffering endured.
He probably cares about getting answers to the questions that arise ahead of him.
Therefore, first of all, it is necessary to recover the dignity that the crime took away; and if this recovery of the dignity takes place through the work of the perpetrator of the crime, instead of only through the judge's sentence, it will be easier to achieve this objective.
In other words, I think that if – today – we want to talk about reparations for the victims of war crimes like those occurred here in Greece and in Italy, the path to follow is that of a *Restorative Justice*.
The definition of *Restorative Justice* is today used also in the international rules, as the European Directive 2012-29: *restorative justice' means any process whereby the victim and the offender are enabled, if they freely consent, to participate actively in the resolution of matters arising from the criminal offence through the help of an impartial third party.*
By the *Restorative Justice's* programs the economic damage is not repaired. We are not in the area of reparation of items, broken or damaged things: the reparation is not the same that a monetary compensation.
The *Restorative Justice* looks to the man, to the person; it respects the request at which the victim aims, and it tries to give answers to these questions, in order to allow to find again the humanity that was lost with the crime. This means, either for the victim either for the criminal, to look to the future as righteous people, not diminished by the fault and injury's experience.
Definitely, on this context, cannot be neglected also the need for the State that caused so many destructions and individual pains, to do something to prove tangibly his will to admit the offence; certainly, not at an individual level, but at the collective level.
Where mass atrocities happened, clearly it is not possible to be able to process all those who should be condemned according to a traditional remuneration logic. This is true – obviously – for the individual civil compensations too.
It's for this reason, that international peace Treats after the wars, exist.
Therefore, keeping this obvious observation in mind and considering the impossibility, in reality – after the two-thousand-twelve sentence of the International Court of Justice in The Hague – to obtain a compensation from a foreign country, I believe that the only real possible path would be to activate a way of *Restorative Justice*.
This way should be agreed among the various States (Greece, Germany, Italy, France, etc.) in order to allow individually those people victims of crimes, to way out definitively by the psychological prison of their pain; moreover, to make it possible to come to real norms of collective compensation – of course not complete, also because impossible to achieve – towards the communities affected by war crimes, by the Countries which caused that destructions.

1. For those who don't know, Priebke was one of the nazi officiers responsable for the killing of three hundred and thirty five civil hostages in Rome, in 1944.

Η κρατική ασυλία για σοβαρά διεθνή εγκλήματα: Σύγχρονες εξελίξεις μέσα από τη νομολογία εθνικών δικαστηρίων

5

Σωτήριος Κύρκος

Διδάκτωρ Διεθνούς Δικαίου-Μέλος Αναθεωρητικού Δικαστηρίου

Εισαγωγή

Με την υπ'αρ. 238/14 απόφασή του επί της υπόθεσης Simoncioni/Γερμανίας, το Ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο, βασιζόμενο στη θεμελιώδη αρχή του ιταλικού Συντάγματος αναφορικά με τη δικαστική προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποφάνθηκε πως ο εθιμικός κανόνας του διεθνούς δικαίου σχετικά με την ασυλία των Κρατών ενώπιον δικαστηρίων άλλων κρατών ουδέποτε αποτέλεσε μέρος της ιταλικής έννομης τάξης, από τη στιγμή που θα είχε ως συνέπεια την αδυναμία των θυμάτων σοβαρών παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως εγκλημάτων πολέμου και κατά της ανθρωπότητας να επιδιώξουν τη διεκδίκηση αποζημίωσης από το υπαίτιο κράτος.

Εισήγηση στις XII Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου (23-25 Σεπτεμβρίου 2022)

Για τους ίδιους λόγους, το Δικαστήριο έκρινε ως εν μέρει προσκρούουσα στην ιταλική συνταγματική τάξη την απόφαση του Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης (ΔΔΔ) του 2012 επί της προσφυγής Γερμανίας/Ιταλίας (με την Ελλάδα παρεμβαίνουσα) και έκρινε αντισυνταγματική τη νομοθεσία που θεσπίστηκε από το ιταλικό κράτος για την εφαρμογή της.

Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι να παρουσιάσει με ευσύνοπτο τρόπο τις δικαιοδοτικές εξελίξεις που πρόσφατα σημειώθηκαν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων της Ουκρανίας, της Νότιας Κορέας και της Βραζιλίας αναφορικά με το ζήτημα της δικαιοδοτικής ασυλίας των κρατών για απαιτήσεις που απορρέουν από σοβαρά διεθνή εγκλήματα,

στις οποίες το αποτύπωμα τις ως άνω απόφασης του Ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου τυγχάνει εμφανές. Περαιτέρω, επιχειρείται μια εκτίμηση ως προς το ενδεχόμενο οι εξελίξεις αυτές να επιδράσουν σε μια πιθανή μελλοντική αναθεώρηση, εκ μέρους του ΔΔΔ του, κατά τη νομολογία του, άκαμπτου και ανεπιδέκτου εξαιρέσεων εθιμικού κανόνα της δικαιοδοτικής ασυλίας των Κρατών για πράξεις juri imperii.

Α) Ουκρανία-Υποθέσεις κρατικής ασυλίας σε αστικές διαφορές

Στις 14-4-2022, το Ανώτατο Δικαστήριο (Α.Δ.) της Ουκρανίας εξέδωσε απόφαση με την οποία έκανε δεκτή αγωγή που ασκήθηκε σε βάρος της Ρωσίας από τη σύζυγο φονευθέντος μέλους των ενόπλων δυνάμεων της Ουκρανίας, για λογαριασμό της ίδιας και των ανηλίκων τέκνων τους. Η αγωγή αφορούσε αίτημα αποζημίωσης για ψυχική οδύνη που προκλήθηκε από τις παράνομες ενέργειες των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων σε ουκρανικό έδαφος το έτος 2014. Ακολούθησαν τρεις ακόμη αποφάσεις με ταυτόσημο περιεχόμενο, την 18η Μαΐου καθώς και την 8η και 22α Ιουνίου 2022. Σε όλες τις ανωτέρω υποθέσεις, το Α.Δ. απομακρύνθηκε από τον εθιμικό κανόνα του διεθνούς δικαίου σχετικό με την ασυλία των κρατών ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, όπως αυτός αναγνωρίσθηκε με την απόφαση του ΔΔΔ του 2012 (Γερμανία κατά Ιταλίας, με την Ελλάδα παρεμβαίνουσα),[1] καθώς και με την ταυτόσημου περιεχομένου πρόβλεψη του αρ. 79 του ουκρανικού νόμου για το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο.

Το Α.Δ. δέχθηκε πως η ουκρανική νομοθεσία σχετική με το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο αναγνωρίζει την ασυλία ενός ξένου κράτους, εκτός από την περίπτωση που έχει δοθεί η συγκατάθεσή του. Στην προκειμένη όμως περίπτωση η ασυλία της Ρωσίας όφειλε να παραμερισθεί για τους παρακάτω λόγους:

1ος λόγος:

Η αναγνώριση κρατικής ασυλίας θα συνιστούσε παραβίαση του δικαιώματος της ενάγουσας για παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, το οποίο εγγυάται το άρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ καθώς και το αρ. 55 του Συντάγματος της Ουκρανίας. Το Α.Δ. πραγματοποίησε αναφορά, μεταξύ άλλων και στην απόφαση του ΕυρΔΔΑ στην υπόθεση Oleynikov κατά Ρωσίας του 2013,[2] σύμφωνα με την οποία (παρ. 60 της απόφασης) «η αναγνώριση ασυλίας σε ένα κράτος στο πλαίσιο αστικών διαδικασιών επιδιώκει τον νόμιμο σκοπό της συμμόρφωσης προς τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, ώστε να προωθείται ο αμοιβαίος σεβασμός (comity) και οι ομαλές σχέσεις μεταξύ των κρατών, μέσω της επίδειξης σεβασμού στην κυριαρχία του καθενός από το άλλο». Παρεισάγοντας την ανάγκη ύπαρξης του στοιχείου της αμοιβαιότητας, το Α.Δ. ερμήνευσε την ως άνω αρχή ως επιτρέπουσας στα εθνικά δικαστήρια να αρνούνται την αναγνώριση κρατικής ασυλίας, όταν οι ομαλές σχέσεις μεταξύ των εμπλεκομένων χωρών έχουν καταρρεύσει. Το Α.Δ. έλαβε επιπλέον υπόψη:

1. Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Judgment, I.C.J. Reports 2012, p. 99.
2. Προσφυγή Oleynicov/Ρωσίας (αρ. 36703/04), απόφαση του ΕυρΔΔΑ της 14-3-2013.

α) ότι η Ρωσία αποποιείται σταθερά τη διεθνή της ευθύνη για διενέργεια επιθετικού πολέμου σε βάρος της Ουκρανίας, αρνούμενη να συμμορφωθεί στην απόφαση για λήψη προσωρινών μέτρων του ΔΔΔ της 16ης Μαρτίου 2022,[3] β) οι ενάγοντες δεν διαθέτουν πρακτικά την παραμικρή πιθανότητα να δικαιωθούν προσφεύγοντας ενώπιον των ρωσικών δικαστηρίων και γ) δεν υφίστανται άλλοι μηχανισμοί ή διεθνείς συμφωνίες για τη διευθέτηση του ζητήματος των αποζημιώσεων μεταξύ των δύο χωρών.

2ος λόγος:

Το Α.Δ. βασίστηκε στο αρ. 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τις Ασυλίες των Κρατών και στο άρ. 12 της Σύμβασης των Η.Ε. με αντίστοιχο περιεχόμενο, με τις οποίες προβλέψεις εξαιρούνται από την ασυλία αδικοπραξίες που τελούνται στο έδαφος του forum (territorial tort principle).[4] Το Α.Δ. έκρινε πως συντρέχουν εν προκειμένω οι όροι εφαρμογής της εξαίρεσης, δεδομένου ότι η αγωγή αφορούσε αίτημα αποζημίωσης για ψυχική οδύνη που προκλήθηκε σε πολίτες της Ουκρανίας και επί του εδάφους της από όργανα του ρωσικού κράτους.

3ος λόγος:

Σύμφωνα με το Α.Δ. οι ζημιογόνες ενέργειες των οργάνων της Ρωσίας πληρούν τον ορισμό της τρομοκρατικής ενέργειας. Επομένως, η αναγνώριση κρατικής ασυλίας θα συνιστούσε παραβίαση τόσο των προβλέψεων της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας,[5] όσο και της Διεθνούς Σύμβασης για την Καταστολή της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας και ιδιαίτερα του άρ. 8 αυτής (αντίστοιχες προβλέψεις υφίστανται στη νομοθεσία περί αναγνώρισης κρατικής ασυλίας τόσο στις Η.Π.Α. όσο και στον Καναδά).[6]

4ος λόγος:

Το Α.Δ. αποφάνθηκε πως πράξεις ένοπλης επίθεσης που παραβιάζουν την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας κατά παράβαση των αρχών και προβλέψεων του Καταστατικού Χάρτη των Η.Ε., δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως *acta juri imperii*. Στην απόφαση της 14ης Απριλίου αναφέρει χαρακτηριστικά πως «η ουσιώδης προϋπόθεση για τον σεβασμό της αρχής της κρατικής ασυλίας είναι η αμοιβαία αναγνώριση της κυριαρχίας μεταξύ των κρατών. Αυτό σημαίνει πως, από τη στιγμή που η Ρωσία αρνείται την κυριαρχία της Ουκρανίας και διεξάγει επιθετικό πόλεμο εναντίον της, δεν υφίσταται οιαδήποτε υποχρέωση εκ μέρους της Ουκρανίας να σεβαστεί την κρατική ασυλία της Ρωσίας». Το Α.Δ. τόνισε πως η ρωσική επίθεση σε βάρος της Ουκρανίας ανατρέχει στο έτος 2014

3. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation), ICJ Order of 16-3-2022 upon the Request for Provisional Measures.
4. European Convention on State Immunity, Basle, 16.V.1972, European Treaty Series-No. 74. United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, A/RES/59/38, 2 Dec. 2004 (δεν έχει τεθεί ακόμη σε ισχύ).
5. Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, Warsaw, 16.V.2005, Council of Europe Treaty Series - No. 196.
6. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, New York, 9 December 1999, UNTS 38349, 10.4.2002.

(εισβολή και προσάρτηση της Κριμαίας). Επομένως, ο παραμερισμός της αρχής της κρατικής ασυλίας αφορά όλες τις υποθέσεις που αφορούν γεγονότα που έλαβαν χώρα από τότε, με συνέπεια να μην απαιτείται η συγκατάθεση της καθ'ης χώρας.

Β) Νότια Κορέα (Υπόθεση «comfort women»)

Στη Ν. Κορέα, δύο αλληλοσυγκρουόμενες δικαστικές αποφάσεις του ίδιου μάλιστα δικαστηρίου (Περιφερειακό Δικαστήριο της Σεούλ) έθεσαν σε δοκιμασία τις περιορισμένες εξαιρέσεις στον κανόνα της κρατικής ασυλίας, κατά την εκδίκαση της γνωστής ιστορικής υπόθεσης που αφορά σεξουαλική βία σε βάρος γυναικών κατά τη διάρκεια ένοπλης σύρραξης, πριν και κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου εκ μέρους οργάνων του ιαπωνικού κράτους.[7]

Μετά την έκδοση απόφασης του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Κορέας το έτος 2011, σύμφωνα με την οποία η αποτυχία της κυβέρνησης της χώρας να διεκδικήσει αποζημίωση για λογαριασμό των θυμάτων συνιστούσε παραβίαση της υποχρέωσής της για παροχή διπλωματικής προστασίας, η νοτιοκορεατική κυβέρνηση ξεκίνησαν επαφές με την ιαπωνική κυβέρνηση για τη διευθέτηση του ζητήματος, πλην όμως παρέλειψε να ενημερώσει σχετικά τα θύματα και να διασφαλίσει την εκπροσώπησή τους στις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν. Την 28-12-2015 οι Υπουργοί Εξωτερικών της Ν. Κορέας και της Ιαπωνίας έδωσαν κοινή συνέντευξη τύπου, στο πλαίσιο της οποίας ανακοίνωσαν μια «τελική και μη αναστρέψιμη» συμφωνία επί του ζητήματος, η οποία όμως ουδέποτε έλαβε επίσημη έγγραφη μορφή. Η προφορική αυτή «συμφωνία κυρίων» συνοδεύτηκε από την πληρωμή εκ μέρους της Ιαπωνίας του χρηματικού ποσού των 8.300.000 δολαρίων Η.Π.Α. για τη δημιουργία ενός ταμείου αποκατάστασης των θυμάτων.[8]

Η γνωστοποίηση της συμφωνίας προκάλεσε την οργή της κοινής γνώμης στη Ν. Κορέα, ενώ πολλά από τα θύματα απέρριψαν τους προβληματικούς όρους της. Ορισμένα από αυτά είχαν προσφύγει κατά της Ιαπωνίας ενώπιον των δικαστηρίων της Ν. Κορέας ήδη από το έτος 2014.

Την 21-4-2021, η τριμελής σύνθεση του περιφερειακού δικαστηρίου της Σεούλ απέρριψε αγωγή που ασκήθηκε εναντίον της Ιαπωνίας από Κορεάτισσες- θύματα σεξουαλικής υποδούλωσης στη διάρκεια του πολέμου και έκρινε πως η Ιαπωνία απολαύει δικαιοδοτικής ασυλίας για αστικές αξιώσεις ενώπιον των δικαστηρίων της Κορέας. Λίγο νωρίτερα (την 8-1-

7. Βλ. σχετικά Ethan Hee-Seok Shin and Stephanie Minyoung Lee,"Japan Cannot Claim Sovereign Immunity and Also Insist that WWII Sexual Slavery was Private Contractual Acts", 20-7-21, στην ηλ. δ/νση: https://www.justsecurity.org/77492/japan-cannot-claim-sovereign-immunity-and-also-insist-that-wwii-sexual-slavery-was-private-contractual-acts/ (τελευταία πρόσβαση: 8-11-22), Seunghyun Nam, "Court Decisions in the Republic of Korea on Japan's Accountability for Sexual Slavery of the Comfort Women", Journal of International Criminal Justice, Volume 20, Issue 2, May 2022, 459–482, Grace M. Kang, "Resolving the Japan - Korea "Comfort Women" Conflict: The Most Effective vs. The Most Likely Solution", The Journal of East Asian Affairs, Vol. 34, Autumn/Winter 2021, No. 2, 5-67.
8. Βλ. αναλυτικά Eleonora Branca, "'Yet, it moves...': The Dynamic Evolution of State immunity in the 'Comfort Women' case". 7-4-21, στην ηλ. δ/νση: https://www.ejiltalk.org/yet-it-moves-the-dynamic-evolution-of-state-immunity-in-the-comfort-women-case/ (τελευταία πρόσβαση: 8-11-22).

2021), το ίδιο δικαστήριο, με διαφορετική σύνθεση, είχε αποφανθεί ότι η Ιαπωνία δεν απολαύει κρατικής ασυλίας όταν πρόκειται για αξιώσεις που σχετίζονται με εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και επιδίκασε αποζημίωση σε άλλη ομάδα εναγουσών για τις ίδιες παραβιάσεις.

Οι αποφάσεις των δύο συνθέσεων του αυτού δικαστηρίου διαφέρουν ριζικά ως προς τα ακόλουθα σημεία: α) στο κατά πόσο υφίσταται στο εθιμικό διεθνές δίκαιο κρατική ασυλία, όταν οι απαιτήσεις απορρέουν από σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, β) στην επίπτωση της κρατικής ασυλίας στο σεβασμό των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων και γ) στην έννομη επιρροή της άτυπης προφορικής συμφωνίας μεταξύ Ιαπώνων και Νοτιοκορεατών αξιωματούχων, τους όρους της οποίας είχαν απορρίψει τα θύματα.

Η απόφαση της 21-4-2021 προσβλήθηκε με ένδικο μέσο και εκκρεμεί σε 2° βαθμό. Η αντίστοιχη της 8-1-2021 όμως κατέστη τελεσίδικη την 23-1-2021 και εκκρεμεί στο στάδιο της εκτέλεσης. Σύμφωνα με το σκεπτικό της τελευταίας, ο κανόνας της κρατικής ασυλίας δεν δύναται να τύχει εφαρμογής στην έννομη τάξη της Ν. Κορέας στις περιπτώσεις διεθνών εγκλημάτων. Τα επιχειρήματα των οποίων έγινε επίκληση σχεδόν ταυτίζονται με τα αντίστοιχα του Α.Δ. της Ουκρανίας (jus cogens, εξαίρεση ως εκ του τόπου τέλεσης της αδικοπραξίας, δυνατότητα του θύματος για ουσιαστική παροχή έννομης προστασίας, υπεροχή των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων). Αντίθετα, η απόφαση της 21-4-2021 έκρινε ότι, στο πλαίσιο μιας αναγκαίας εξισορρόπησης, η αναγνώριση κρατικής ασυλίας αποτελεί μια ήσσονα παράβαση της αρχής της δίκαιης δίκης που τυγχάνει κατάλληλη και αναγκαία για το σεβασμό του διεθνούς δικαίου. Περαιτέρω, το δικαστήριο έκανε δεκτό πως η βίαιη στρατολόγηση γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση εκ μέρους κρατικών οργάνων της Ιαπωνίας, συμπεριλαμβανομένου και του γενικού κυβερνήτη της τότε τελούσας υπό ιαπωνικό αποικιοκρατικό ζυγό Κορέας αποτελούσε πράξη που έλαβε χώρα στο πλαίσιο ένοπλης σύρραξης και ως εκ τούτου εφαρμόζεται και στην περίπτωση αυτή το σκεπτικό που διατύπωσε το ΔΔΔ στην υπόθεση Γερμανίας κατά Ιταλίας του 2012. Το σκεπτικό δείχνει να εμπνέεται από την-ορια-κή-απόφαση του ΕυρΔΔΑ στην υπόθεση Al-Adsani κατά Η.Β.,[9] σύμφωνα με την οποία η αναγνώριση της κρατικής ασυλίας ακόμη και σε υποθέσεις απαιτήσεων από πράξεις βασανιστηρίων δεν παραβιάζει τις αρχές της αναγκαιότητας και αναλογικότητας.

Γ) Ανώτατο Δικαστήριο της Βραζιλίας

Τον μήνα Σεπτέμβριο του 2021, το Ανώτατο Δικαστήριο (Α.Δ.) της Βραζιλίας εξέδωσε την επί μακρόν αναμενόμενη απόφασή του επί της υπόθεσης *Changri-lá*. Ανατρέποντας τόσο την πρωτοβάθμια όσο και τη δευτεροβάθμια σχετική νομολογία, το Α.Δ. έκρινε πως η Γερμανία δεν απολαύει κρατικής ασυλίας στην έννομη τάξη της Βραζιλίας σε μια υπόθεση που αφορούσε αγωγή αποζημίωσης των συγγενών 10 μελών του πληρώματος του αλιευτικού σκάφους με την ονομασία *Changri-lá*, τα οποία φονεύθηκαν όταν γερμανικό υποβρύχιο βύθισε το σκάφος αυτό εντός των χωρικών υδάτων της Βραζιλίας το 1943. Το Α.Δ. στηρίχθηκε εκτενώς τόσο στην προαναφερθείσα απόφαση του Περιφερειακού Δικαστηρίου της Σεούλ της 8-1-2021 όσο και στην απόφαση επί της υπόθεσης Ferrini ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας, μη παραλείποντας αναφορές και στην υπ'αρ. 11/2000 απόφαση του ελληνικού Αρείου Πάγου (υπόθεση θυμάτων Διστόμου). Κεντρικό ρόλο στο σκεπτικό του Α.Δ. διαδραμάτισε η οικεία πρόβλεψη του άρ. 4 παρ. 2 του Συντάγματος της Βραζιλίας, το οποίο κατοχυρώνει την προτεραιότητα της ανάγκης σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων της χώρας. Το Α.Δ. περαιτέρω πραγματοποίησε ευρεία αναφορά στη μειοψηφούσα γνώμη του Βραζιλιάνου τ. Δικαστή στο ΔΔΔ Cançado Trindade στο πλαίσιο της απόφασης του 2012 (Γερμανία κατά Ιταλίας).[10]

Το σκεπτικό της απόφασης, όπως αρχικά διατυπώθηκε, έδειξε να διεκδικεί καθολική εφαρμογή, γεγονός που δημιούργησε ανησυχίες πως ενδέχεται με αυτόν τον τρόπο να καθιερωθεί μια οικουμενική αστική δικαιοδοσία των δικαστηρίων της Βραζιλίας και έτσι αυτά να βρεθούν στην κορυφή των επιλογών *forum shopping* για τη διεκδίκηση αντίστοιχων απαιτήσεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υποβληθεί από τον ομοσπονδιακό εισαγγελέα της χώρας (Ministério Público Federal) αίτηση αναθεώρησης της απόφασης. Πρόσφατα το Α.Δ. εξέδωσε νεότερη απόφαση, στην οποία διευκρίνισε πως το σκεπτικό της αρχικής θα πρέπει να ερμηνευθεί ως ακολούθως: «Αδικοπραξίες ξένων κρατών λόγω παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, **εντός της εθνικής επικράτειας**, δεν υπάγονται στον κανόνα της ασυλίας από τη δικαιοδοσία των δικαστηρίων της Βραζιλίας». Με άλλα λόγια, το Α.Δ. αποκατέστησε μεν την αρχή της κρατικής ασυλίας στα βάσει των σχετικών διεθνών συνθηκών αναγνωρισμένα της όρια (δηλαδή με μόνη εξαίρεση αυτή του τόπου τέλεσης της αδικοπραξίας), πλην όμως στην εξαίρεση αυτή περιέλαβε και τις πράξεις που τελούνται *jure imperii,* όπως οι δραστηριότητες των ενόπλων δυνάμεων σε καιρό ένοπλης σύρραξης. Με τον τρόπο αυτό, αν και σε στενότερο πλέον πλαίσιο, η απόφαση δεν εναρμονίζεται με την αντίστοιχη του ΔΔΔ στην υπόθεση Γερμανίας κατά Ιταλίας, αφού δεν αναγνωρίζει την επέκταση του εθιμικού διεθνούς κανόνα που αναγνώρισε το τελευταίο σε απαιτήσεις που απορρέουν από σοβαρά διεθνή εγκλήματα.

Επίλογος-Συμπεράσματα

Η επιχειρηματολογική ευρηματικότητα, η ερμηνευτική τόλμη και ο δυναμισμός που έχουν επιδείξει εθνικά δικαστήρια ανήκοντα μάλιστα σε χώρες με εντελώς διαφορετική νομική παράδοση και ευρύτατη γεωγραφική κατανομή, ίσως θα έπρεπε να ληφθεί σοβαρά υπόψη από το ΔΔΔ, εάν του δοθεί στο μέλλον η ευκαιρία να επιληφθεί εκ νέου του ζητήματος των κρατικών ασυλιών, αφού η διατήρηση της άκαμπτης μορφής της στο διηνεκές θα καθίσταται προοδευτικά όλο και

9. Προσφυγή Al Adsani/Ηνωμένου Βασιλείου (αρ. 35763/97), απόφαση του ΕυρΔΔΑ της 21-11-2001.

10. Βλ. Lucas Carlos Lima and Aziz Tuffi Saliba, "The Immunity Saga Reaches Latin America. The Changri-la Case", ejiltalk, 2-12-2021, διαθέσιμο στην ηλ. δ/νση: https://www.ejiltalk.org/the-immunity-saga-reaches-latin-america-the-changri-la-case/ (τελευταία πρόσβαση: 8-11-2022).

πιο δυσχερής αναφορικά με την νομική και ηθική δικαιολόγησή της. Όπως χαρακτηριστικά έχει υποστηρίξει και ο *Abdulqawi Ahmed Yusuf,* τέως Πρόεδρος του ΔΔΔ (από 6 Φεβ. 2018 έως 8 Φεβ. 2021), τα κράτη αλλά και οι διεθνείς οργανισμοί δεν θα πρέπει να εξακολουθήσουν να χρησιμοποιούν την δικαιοδοτική ασυλία ως προπέτασμα καπνού προκειμένου να αποκλείουν τα θύματα σοβαρών διεθνών εγκλημάτων από το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας.[11]

Η προσπάθεια αμφισβήτησης της άκαμπτης μορφής του κανόνα της κρατικής ασυλίας, που ξεκίνησε με την απόφαση του Ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου υπ'αρ. 238/14 και συνεχίζεται με τις αποφάσεις των δικαστηρίων της Ν. Κορέας, της Ουκρανίας και της Βραζιλίας, σηματοδοτεί την ανάδυση εξαιρέσεων βασισμένων στην επίκληση αρχών και κανόνων συνταγματικής περιωπής, ως επαρκούς νομικής βάσης για την προστασία του δικαιώματος παροχής ένομης προστασίας σε υποθέσεις εγκλημάτων τελεσθέντων *jure imperii*. Η τάση αυτή μπορεί να ιδωθεί στο πλαίσιο ενός διαρκούς «αγώνα υπεροχής» στο πλαίσιο του οποίου τα εθνικά δικαστήρια επιχειρούν να προστατεύσουν θεμελιώδεις αρχές και δικαιώματα που κατοχυρώνονται στις συνταγματικές τους τάξεις από περιορισμούς που υφίστανται βάσει αρχών και κανόνων του διεθνούς δικαίου.[12] Η ανωτέρω τάση θα μπορούσε να κατανοηθεί και ως νομική και πολιτική αντίδραση των εθνικών δικαστηρίων απέναντι σε αυτό που έχει χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα συντηρητική στάση του ΔΔΔ στο ζήτημα των δικαιοδοτικών ασυλιών των κρατών, όπως ιδίως αποτυπώθηκε στο σκεπτικό της απόφασής του επί της προσφυγής Γερμανίας κατά Ιταλίας του 2012.

Ένας σαφώς καθορισμένος και οριοθετημένος περιορισμός της κρατικής ασυλίας δεν θα πρέπει πλέον να απορρίπτεται με τη χρήση δογματικών ή φορμαλιστικών επιχειρημάτων, ούτε με την επιστράτευση κινδυνολογικών προσχημάτων σχετιζομένων με την υποτιθέμενη σοβαρή διατάραξη της σταθερότητας των διεθνών σχέσεων. Ένας λογικός, αυτού του είδους περιορισμός, εφόσον αναγνωρισθεί, δεν συνεπάγεται απαραίτητα υποκατάσταση των παραδοσιακών διπλωματικών και δικαιοδοτικών μέσων επίλυσης διαφορών ούτε τη δυνατότητα των θυμάτων να επιδιώξουν την ικανοποίηση των απαιτήσεών τους προσφεύγοντας στα δικαστήρια του φερομένου ως υπαιτίου κράτους.[13]

Επομένως, ο ως άνω περιορισμός της κρατικής ασυλίας θα μπορούσε να ενεργοποιείται μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις, όπως όταν δεν υφίσταται δυνατότητα παροχής έννομης προστασίας στο forum του καθ'ού κράτους. Ταυτόχρονα, θα μπορούσε να λειτουργήσει και ως μοχλός πολιτικής και ηθικής πίεσης και να αναγκάσει το κράτος του οποίου τα θύματα τυγχάνουν υπήκοοι να προβούν στην εκδήλωση συγκεκριμένων πρωτοβουλιών.

11. Βλ. το προλογικό σημείωμά του σε E.C. Okeke, *Jurisdictional Immunities of States and International Organizations*, Oxford: Oxford University Press (2018).
12. Giulio Bartolini, "A Universal Approach to International Law in Contemporary Constitutions: Does it Exist?", Cambridge Journal of International and Comparative Law (3)4: 1287-1320 (2014).
13. Riccardo Pavoni, "Germany versus Italy reloaded: Whither a human rights limitation to State immunity?", Questions in International Law, Zoom-in 94 (2022), 19-40 (39).

Προκλήσεις για την Ευρωπαϊκή πολιτική ασύλου και μετανάστευσης ένα χρόνο μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία: αλληλεγγύη αλλά με διακρίσεις

6

Μ. Ντ. Μαρούδα

Επ. Καθηγήτρια Διεθνούς Δικαίου/Ανθρωπιστικού Δικαίου, Έδρα Jean Monnet για την Ευρωπαϊκή Αλληλεγγύη στην Πολιτική Προστασία και την Ανθρωπιστική Δράση, Έδρα ΟΥΝΕΣΚΟ για τα Δικαιώματα, την Δημοκρατία και την Ειρήνη 2023-7, Παντείου Πανεπιστημίου, Πρόεδρος ECRI, Συμβουλίου της Ευρώπης

Α. Εισαγωγικές παρατηρήσεις: 2.000 χιλιόμετρα τείχη στα σύνορα της Ευρώπης προστατεύουν τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής;

i. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εγκρίνει τα κείμενα νομοθετικής πρωτοβουλίας του Νέου Συμφώνου για τη Μετανάστευση και το Άσυλο, τον Απρίλιο 2023

Ένα χρόνο μετά τον καταστροφικό πόλεμο της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στην συνεδρίασή του της 20ής Απριλίου 2023 ενέκρινε την πορεία (δηλαδή την έναρξη της διαπραγμάτευσης νομοθετικών κειμένων) προς την υλοποίηση του Νέου Συμφώνου για το Άσυλο και τη Μετανάστευση και δεσμεύεται, μαζί με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, να έχει ολοκληρωθεί η μεταρρύθμιση έως τις ευρωεκλογές του 2024[1].

1. Στην πραγματικότητα στην Ολομέλεια της 20ης Απριλίου 2023, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εγκρίνει την έναρξη της διαπραγμάτευσης για τα πέντε νομοθετικά κείμενα που συναποτελούν το Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο, υπενθυμίζοντας τον Κοινό Οδικό Χάρτη που είχαν υιοθετήσει στις 9 Σεπτέμβριο 2022, *η Επιτροπή, το Κοινοβούλιο και οι 5 Προεδρίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τον τρέχοντα νομοθετικό κύκλο (Γαλλία, Τσεχία, Σουηδία, Ισπανία και Βέλγιο, με τον οποίο δεσμεύονταν να έχουν ολοκληρώσει τις σχετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες πριν τις εκλογές του 2024.* https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220907RES39903/20220907RES39903.pdf

Ερωτηματικό παραμένει εάν η Ισπανία που επιτέλους αναλαμβάνει για λογαριασμό του νότου, την επόμενη Προεδρία στην ΕΕ θα θέσει το ζήτημα ως ύψιστη προτεραιότητα (σε αντίθεση με τις αμέσως προηγούμενες της Σουηδίας και της Τσεχίας), κάτι που συνδέεται ευθέως με την προεκλογική δίνη στη χώρα, μετά και την προκήρυξη πρόωρων εκλογών τον Ιούλιο 2023.

Τι περιλαμβάνει, όμως, αυτό το Νέο Σύμφωνο; Καταρχάς δεν είναι ένα ενιαίο κείμενο, ούτε περιορίζεται σε μια μεταρρύθμιση νομοθετική του Συστήματος Ασύλου, ή του «Δουβλίνου». Αντιθέτως, περιλαμβάνει μια δέσμη κειμένων- νομοθετικών αλλά και άλλων πολιτικών πρωτοβουλιών, που παρουσιάστηκαν κάτω από το όνομα *Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο* – με μεγάλη καθυστέρηση τον Σεπτέμβριο του 2020, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή[2]. Στόχος του Συμφώνου είναι να αντιμετωπιστεί η δυσλειτουργία του συστήματος ασύλου και μετανάστευσης της ΕΕ, που είχε διαφανεί ήδη από το 2011 (μετά την Αραβική άνοιξη) και με μεγαλύτερη ένταση με τις μεικτές μεταναστευτικές ροές του 2015/6 προς την Ευρώπη. Έκτοτε, ήταν κοινός τόπος η διαπίστωση ότι το σύστημα που διαμορφώθηκε με τη Σύμβαση και στη συνέχεια τους Κανονισμούς «Δουβλίνου», αλλά και τις Συνόδους Κορυφής Χάγης/ Στοκχόλμη και του Τάμπερε, δεν φάνηκε ανθεκτικό στις πιέσεις των πολλαπλών κρίσεων που αντιμετώπισε η Ευρώπη και οι γειτνιάζουσες προς αυτήν περιοχές. Έτσι, τα τελευταία χρόνια ήταν επιτακτική η ανάγκη μιας γενναίας μεταρρύθμισης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασύλου και Μετανάστευσης[3].

Αυτό απαιτούσε, εντούτοις, την παραδοχή ότι ορισμένες χώρες –στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ– συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, υφίσταντο υψηλότερες πιέσεις ως προς τα αιτήματα ασύλου και τις υποδομές υποδοχής, ενώ συγχρόνως είχαν να αντιμετωπίσουν πολλαπλές κρίσεις την τελευταία δεκαετία (βλ. η Ελλάδα και η παράλληλη οικονομική κρίση, με τα μνημόνια που απαγόρευαν προσλήψεις και επέβαλλαν εποπτεία από ευρωπαϊκούς μηχανισμούς κ.λπ., ή την κατάσταση στον Έβρο τον Μάρτιο 2020, την πανδημία, τον πόλεμο Ρωσίας κατά Ουκρανίας). Επιπλέον, έγινε σύντομα σαφές ότι η όποια αναμόρφωση θα έπρεπε να περιλαμβάνει μια συγκεκριμένη υποχρέωση συνδρομής, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής αρχής της αλληλεγγύης, από χώρες μέλη που βρίσκονταν σε ευνοϊκότερη θέση είτε λόγω γεωγραφίας είτε λόγω των οικονομικών δυνατοτήτων τους[4].

Το «σύστημα Δουβλίνου» λοιπόν, αλλά και η ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική έπρεπε να αναμορφωθούν, ώστε αφενός να αντιμετωπίσουν τις δυσλειτουργίες στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, αλλά και το δευτερογενές σύστημα ασύλου (μετακίνησης αιτούντων άσυλο από το Νότο στον Βορρά), ζήτημα που αποτελεί σοβαρό εμπόδιο

2. Γιατοιστορικόβλ.https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220905IPR39714/migration-and-asylum-roadmap-on-way-forward-agreed
3. Από την οικονομική κρίση, την Αραβική Άνοιξη και ιδίως τον πόλεμο της Συρίας, τις ένοπλες συρράξεις με πολλαπλούς κρατικούς και μη δρώντες σε Αφγανιστάν, Υεμένη, Λιβύη, Μάλι, Σουδάν Ιράκ και Σαχέλ στην πανδημία, τον Ρωσικό επιθετικό πόλεμο στην Ουκρανία και τόσες άλλες).
4. Βλ. Μ. Ντ. Μαρούδα (επιμ)., Η Αλληλεγγύη στην ΕΕ: εξελίξεις και προκλήσεις στο πεδίο της προσφυγικής προστασίας σε Ευρώπη και Ελλάδα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2019

στην διαμόρφωση ενιαίας πολιτικής. Αφετέρου να προστατεύσουν τα σύνορα και τον ευρωπαϊκό χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, που σήμερα πλέον αποκαλείται «ευρωπαϊκός τρόπος ζωής». Κάθε πρωτοβουλία νομοθετικής μεταρρύθμισης που επιχειρήθηκε την διετία 2016 έως και το 2018 έπεφτε στο κενό, δηλαδή, σε μια σοβαρή διαφωνία ως προς την αλληλεγγύη και τον καταμερισμό των ευθυνών ανάμεσα στα κράτη μέλη. Διαφωνία που παραμένει εν πολλοίς έως σήμερα, αφού τα μόνο κείμενα του «Συμφώνου» που έχουν υιοθετηθεί –καταρχάς– είναι όσα αφορούν τους Κανονισμούς περί των εξωτερικών συνόρων (Διαχείρισης Ασύλου στα Σύνορα και Eurodac), τις Οδηγίες για τις διαδικασίες υποδοχής και όχι τα σχετικά με την αλληλεγγύη και την κατανομή ευθυνών.

Ποια είναι τα κείμενα που ενέκρινε το Κοινοβούλιο[5] και για τα οποία ξεκίνησε μέσα στον Απρίλιο και Μάιο η τελική διαπραγμάτευση; Εκτός από τρεις συστάσεις και ενός κειμένου Κατευθυντηρίων Οδηγιών, που δεν δημιουργούν μείζονα ζητήματα, η διαπραγμάτευση αφορά κυρίως πέντε νομοθετικές προτάσεις (τον Κανονισμό για την Διαχείριση του Συστήματος Ασύλου και Μετανάστευσης,, το νέο Κανονισμό για την Διαλογή (screening) στα σύνορα, τον –πιο αμφιλεγόμενο όλων– Κανονισμό για την Διαχείριση Καταστάσεων Κρίσης και Ανωτέρας Βίας, και τις τροποποιήσεις δύο Κανονισμών, του Συστήματος Eurodac (πρόκειται για το σύστημα δακτυλοσκόπησης κατά την είσοδο στη χώρα) και των Διαδικασιών Διαχείρισης Αιτημάτων Ασύλου (που περιλαμβάνουν έλεγχο στα σύνορα για λόγους αναγνώρισης, γενικότερα ζητήματα ασφάλειας, αλλά και εξέταση υγείας και ευαλωτότητας).. Την απόφαση για την έναρξη διαπραγματεύσεων για το μεν κείμενο του νέου Κανονισμού Διαλογής ενέκριναν 419 ευρωβουλευτές (με 126 ψήφους κατά και 30 αποχές), το νέο Κανονισμό Eurodac ενέκριναν με ορισμένες τροποποιήσεις 431 (121 κατά και 25 αποχές).

Όσον αφορά την Διαχείριση Ασύλου και Μετανάστευσης, που αποτελεί και το κύριο νομοθετικό κείμενο, που αναμορφώνει το σύστημα Δουβλίνου και προτείνει την καθιέρωση σαφέστερων κριτηρίων καθορισμού της ευθύνης διαχείρισης αιτημάτων ασύλου και υιοθετεί έναν υποχρεωτικό μηχανισμό αλληλεγγύης (αν και διαφοροποιημένης γεωμετρίας υποχρεώσεων) και ο οποίος υποστηρίχθηκε από 413 ευρωβουλευτές (με 142 κατά με 20 αποχές), δεν έχει ακόμη οριστικοποιηθεί ως προς σημαντικά ζητήματα. Στις πιο πρόσφατες συζητήσεις του Μαΐου 2023, η Σουηδική Προεδρία, κατέθεσε νέες συμβιβαστικές προτάσεις για την εύρεση ισορροπίας ανάμεσα στην αλληλεγγύη και την κατανομή ευθυνών, που προσδιορίζουν τις επιστροφές μετά από «ειδοποίηση» και όχι «αίτημα», περιορίζουν την έννοια της οικογένειας για τους σκοπούς της οικογενειακής επανένωσης, δεν εξαιρούν ασυνόδευτα παιδιά, ή οικογένειες από την διαδικασία των «συνόρων» ή και την κράτηση, ενώ η έννοια «διαδικασία στα σύνορα», περιλαμβάνει και άλλες προσδιορισμέ-

5. Regulation for Asylum and Migration Management, Regulation for Crisis and Force majeure, Screening Regulation and proposal amending several regulations to facilitate the Screening, Qualification Regulation, Reception Conditions Directive (recast), Amended Asylum Procedures regulation, Return Directive (recast), Amended EURODAC Regulation, Union Resettlement Framework Regulation.

νες περιοχές εντός της επικράτειας μιας Χώρας και όχι απαραίτητα κοντά σε συνοριακή γραμμή[6].
Μεγαλύτερο ενδιαφέρον, αλλά και τριβές, εμφανίζει πρόταση Κανονισμού Διαχείρισης Κρίσεων και Ανωτέρας Βίας, ο οποίος ανάμεσα σε άλλες προβλέψεις, έχει σκοπό να θέσει κανόνες ενεργοποίησης μιας υποχρεωτικής (αν και ευέλικτης) αλληλεγγύης και την διεθνή προστασία όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο. Η διαπραγμάτευση του σχετικού κειμένου έλαβε υπόψη τις συνέπειες από την μαζική μετακίνηση 8 εκατομμυρίων Ουκρανών ως αποτέλεσμα του Ρωσικού επιθετικού πολέμου κατά της Ουκρανίας. Στην ψηφοφορία επιβεβαιώθηκε η έναρξη διαπραγματεύσεων (με 419 ψήφους υπέρ, 129 κατά και 30 αποχές), αλλά με αρκετές τροποποιήσεις στο κείμενο που υπέβαλε η Επιτροπή. Στην αρχική πρόβλεψη, περιλαμβάνεται η υποχρέωση, όταν ένα κράτος αντιμετωπίσει μαζική είσοδο υπηκόων τρίτων χωρών, σε χερσαία σύνορα ή σε συνέχεια επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης), τα υπόλοιπα κράτη μέλη να οφείλουν έμπρακτη αλληλεγγύη, μετά από στάθμιση των συνθηκών από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, και να υποδέχονται υποχρεωτικά μετεγκατάσταση κατά παρέκκλιση του συστήματος διαλογής και καταμερισμού αιτημάτων ασύλου. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα διαβουλεύεται με την Ευρωπαϊκή Οργάνωση Ασύλου (EUAA) και την FRONTEX αλλά και οργανώσεις όπως η Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και ο ΔΟΜ. Στο Κοινοβούλιο, το Κείμενο καταψήφισαν κυρίως ακροδεξιοί βουλευτές (από Γαλλία), ενώ στήριξαν ομοϊδεάτες τους από Ιταλία, θεωρώντας ότι η Χώρα τους ευνοείται. Σε κάθε περίπτωση, σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Συμβουλίου είναι αμφίβολο εάν θα υπάρξει συμφωνία. Κυβερνήσεις της Προεδρεύουσας Σουηδία, αλλά και σε Φινλανδία ή Κεντρική Ευρώπη δεν επιθυμούν την υποδοχή μεταναστών στο πλαίσιο υποχρεωτικής αλληλεγγύης και απαιτούν μια ευέλικτου τύπου αλληλεγγύη με εναλλακτικές (π.χ. αντί υποδοχής οικονομική συνδρομή προς τις Χώρες που αντιμετωπίζουν αυξημένες, ή και μαζικές ροές).
Έτσι, η διαπραγμάτευση ολοκληρώνεται σε ορισμένα κείμενο (Eurodac, Screening κ.λπ.) (για τα οποία υπάρχει συμφωνία ανάμεσα στα κράτη μέλη) ενώ για τα λοιπά κείμενα, τα επόμενα Ευρωπαϊκά Συμβούλια θα είναι κρίσιμα.
Αν λάβει κανείς υπόψη ότι σε επίπεδο ΕΕ οι αιτήσεις ασύλου έχουν ήδη αυξηθεί κατά 33% τους πρώτους 5 μήνες του 2023 και αναμένεται να φτάσουν τις 170.000/μήνα το καλοκαίρι και με την Ελλάδα, αλλά πλέον και την Ισπανία σε προεκλογική περίοδο σε μια τόσο κρίσιμη στιγμή, απαιτείται ιδιαίτερη εγρήγορση.

ii. Νέα Πρότυπα για λίγους ή Φρούριο Ευρώπης για όλους;

Ήδη πάντως φαίνεται ότι τα νέα πρότυπα που διαμορφώθηκαν στην Ευρώπη με αφορμή τον Ρωσικό Πόλεμο κατά της Ουκρανίας, για την πλέον άμεση, αποτελεσματική και νόμιμη υποδοχή εκατομμυρίων προσφύγων από την χώρα που ακόμη δοκιμάζεται, το «Φρούριο Ευρώπη» παραμένει η κυρίαρχη επιλογή απέναντι σε «μη Ευρωπαίους», «μη Χριστιανούς», ή όσους, γενικώς, δεν ασπάζονται «τον Ευρωπαϊκό Τρόπο Ζωής», ότι κι αν σημαίνει αυτός, στην Ευρώπη του 2023.
Είναι χαρακτηριστική η θεσμική κατοχύρωση με μια άμεση αν και προσωρινή προστασία, όσων προσώπων αναγκάστηκαν να φύγουν κατά εκατομμύρια από την Ουκρανία, δεν έχει βρει ακόμη εφαρμογή σε άλλες περιπτώσεις προσώπων που αναγκάζονται να διαφύγουν από περιοχές ενόπλων συρράξεων. Δεν επιδεικνύει, έτσι η Ευρώπη, οι κυβερνήσεις, αλλά και η πολιτική που ακολουθείται, την ίδια ευαισθησία για υπηκόους τρίτων χωρών από Σομαλία, Συρία, Αφγανιστάν, ή ακόμη και Κούρδους που διαμένουν σε Τουρκία, Ιράκ, ή Συρία και οι οποίοι που φτάνουν στα παράλια και τα χερσαία σύνορα της Ευρώπης αναζητώντας το δικό τους μερίδιο ανθρώπινης αξιοπρέπειας.
Για να μπορέσουμε, συνεπώς, να κατανοήσουμε το παρόν και το μέλλον του μεταναστευτικού ζητήματος στην Ευρώπη (και τον κόσμο), ενόψει και των ροών που καθημερινά αυξάνονται, θα πρέπει να θέσουμε και στη συνέχεια να επιχειρήσουμε να απαντήσουμε σε καίρια ερωτήματα -ορισμένα από τα οποία δεν φαίνεται να απασχολούν όσους σχεδιάζουν τις στρατηγικές που υιοθετούνται στις Βρυξέλλες, αλλά και στις πρωτεύουσες των ευρωπαϊκών χωρών. Πρώτον, γιατί τόσες προτάσεις αναθεώρησης του συστήματος ασύλου και μετανάστευσης, χωρίς μεγάλες αλλαγές από όσα ήδη ισχύουν, παραμένουν σε διαπραγματευτικά τραπέζια εμπειρογνωμόνων; Από πότε η ΕΕ επιλέγει κατευναστικά μεν, μη δεσμευτικά δε κείμενα πολιτικής, αντί για τα συγκεκριμένα και πολύ αποτελεσματικά νομοθετικά εργαλεία που διαθέτει; Ή μηχανισμούς που συνδέουν πολιτικές και διπλωματικές λύσεις με χρηματοδοτικά εργαλεία; Έχει νόημα μια υπερεθνική πρωτοβουλία της Επιτροπής απέναντι σε συντηρητικά διακυβερνητικά αντανακλαστικά του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου; Και τελικά, πως πρέπει να προχωρήσει το οικοδόμημα ώστε να διαφυλάξει τις ευρωπαϊκές αρχές και αξίες, ενώ συγχρόνως η ΕΕ θα διευρύνεται για λόγους ειρήνης και ασφάλειας, αλλά και οικονομικής ευημερίας και κοινωνικής συνοχής;
Τα ερωτήματα αυτά προβληματίζουν σε σχέση καταρχάς με την ενίσχυση μιας υπερ-εθνικιστικής πολιτικής στην Ευρώπη (που γιγαντώνεται αντί να μετριάζεται, μετά την Ρωσική επίθεση στην Ουκρανία,) και την δύναμή της στη διαμόρφωση της ημερήσιας διάταξης στο μεταναστευτικό. Από την δαιμονοποίηση των μεταναστών και απειλές που στρέφονται σε βάρος την κοινωνίας των πολιτών, ΜΚΟ που τους συνδράμουν (που καλούνται με τον γενικό όρο υπερασπιστές δικαιωμάτων του ανθρώπου, ή προσφύγων και μεταναστών), στην ρητορική μίσους, ή και τον ρατσισμό σε βάρος μουσουλμάνων (βλ. Γενική σύσταση ECRI αρ.5 για την πρόληψη και καταπολέμηση του ρατσισμού και των διακρίσεων σε βάρος μουσουλμάνων, 2022), η Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική χαρακτηρίζεται από μια «αντίδραση» σε κρίσεις. Αιφνίδιες (βλ. Ρωσική επίθεση κατά της Ουκρανίας, η Πανδημία covid19, η κατάσταση σε σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας το 2020, ή Πολωνίας Λευκορωσίας το 2021), σύγχρονες ή παρατεταμένες (βλ. αλλαγή κυβερνήσεων, οικονομική κρίση κ.α.). Συνδέεται και με μια πολιτική διακρίσεων εντός και εκτός ΕΕ σε βάρος προσώπων με αφρικανική καταγωγή, παρά το Σχέδιο Δράσης της ΕΕ για την Κα-

6. StateWatch, EU: Tracking the Pact: Compromise texts, member state comments, “balance between solidarity and responsibility” 22.5.2023, https://www.statewatch.org/news/2023/may/eu-tracking-the-pact-compromise-texts-member-state-comments-balance-between-solidarity-and-responsibility/

ταπολέμηση του Ρατσισμού (και τις Συνόδους Κορυφής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μετά το Κίνημα Black Lives Matter). Έχει, λοιπόν, ενδιαφέρον να μελετήσει κανείς, πώς επιδρούν αυτές οι κρίσεις στην διαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής και της πολιτικής ασύλου τόσο στο εσωτερικό της ΕΕ, όσο και στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ.

Πρόκειται, δηλαδή, για μια πολιτική επιλογή που εδράζεται σε αντιλήψεις συνολικά, της Ευρώπης αυτή την περίοδο; (ουσιαστικά δεν συζητάει κανείς για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ούτε για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αλλά για τις κυβερνητικές επιλογές της πλειοψηφίας των χωρών όπου υπερισχύει η ακροδεξιά ιδεολογία). Ενδεικτικά αναφέρουμε τις πρόσφατες αμφιλεγόμενες πολιτικές του Ηνωμένου Βασιλείου[7], της Ουγγαρίας[8], της Πολωνίας[9], ή της Ολλανδίας[10] και της Δανίας (βλ. αποστολή αιτούντων άσυλο σε Ρουάντα στο πλαίσιο ειδικής διμερούς συμφωνίας που φαίνεται να αναστέλλεται λόγω προσωρινών μέτρων του ΕΔΔΑ, ή θεσμοθέτηση περιοχών «γκέτο» που αλλάζουν όνομα αλλά όχι περιεχόμενο) κ.α. για να τεκμηριώσουμε μια τέτοια αναφορά. Ή μήπως εξηγείται από μια σοβαρή αδυναμία της ΕΕ να αναγνωρίζει εγκαίρως και να καταγγέλλει χωρίς επιφυλάξεις, την ρητορική μίσους, ή άλλες αντιλήψεις που προάγουν την μισαλλοδοξία, τις διακρίσεις, τον ρατσισμό εναντίον όσων δεν «ανήκουν» στην Ευρώπη»;

Όποια κι αν είναι η απάντηση, η παραδοχή περί της συστημικής αδυναμίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το ζήτημα διαχείρισης μεταναστευτικών ροών, έχει ως αποτέλεσμα να επιβαρύνονται δυσανάλογα ορισμένες χώρες της Ευρώπης έναντι άλλων[11]. Αυτό αφορά είτε σε χώρες που ανήκουν στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, όπως είναι η Ιταλία, η Ισπανία, η Ελλάδα, η Κύπρος, η Μάλτα, είτε σε όσες υφίστανται την εργαλειοποίηση μεταναστών από τρίτες χώρες, όπως η Λευκορωσία, η Τουρκία, ή η Λιβύη.

Μάλιστα, δεν είναι τυχαίο, ότι πολιτικές που πριν λίγα χρόνια καταδίκαζε η Ευρώπη (καταγγέλλοντας την Αυστραλία και τα νησιά-φυλακές, ή τον Τραμπ και τον φράχτη στα σύνορα με το Μεξικό), σήμερα έχουν ενσωματωθεί πλήρως στην κυρίαρχη ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική. Σε αντίθεση με ότι συνέβαινε πριν 20 χρόνια, σήμερα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση καταγράφονται 20 τέτοιοι φράχτες, μήκους συνολικά 2.000 χιλιομέτρων, οι οποίοι μάλιστα στο εξής θα χρηματοδοτούνται, έμμεσα και από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτό αποφασίστηκε στο έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβουλίου του Φεβρουαρίου 2023, καθώς και στη νέα Ευρωπαϊκή στρατηγική διαχείρισης συνόρων (14.3.2023), προκειμένου να συνδράμει η ΕΕ τις εθνικές κυβερνήσεις «στην προστασία συνόρων με υποδομές και προσωπικό». (όπου στις υποδομές κυρίως αναφέρονται «μη επανδρωμένα αεροσκάφη, κάμερες και πύργοι παρακολούθησης»).

7. Βλ. αμφιλεγόμενη πολιτική του ΗΒ https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-agrees-unprecedented-measures-to-tackle-illegal-migration-alongside-france
8. Βλ. ECRI Report on Hungary, 6th cycle, 2023, σ. 27 https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-hungary-translation-in-hungarian-/1680aa687b
9. Βλ. για Πολωνία Έκθεση της AIDA, https://asylumineurope.org/reports/country/poland/overview-main-changes-previous-report-update/
10. Βλ. προτεραιότητες τις Ολλανδικής Κυβέρνησης για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Μετανάστευσης 2019-2024 στο https://www.government.nl/documents/policy-notes/2019/07/01/policy-paper-on-the-priorities-of-the-netherlands-for-the-eu-for-2019-2024-6-parts με ειδική αναφορά στην ανάγκη η ΕΕ να χρηματοδοτήσει την ένταξη
11. https://prd.frontex.europa.eu/document/strategic-risk-analysis-2022/

Β. Η αλληλεγγύη ΕΕ απέναντι στην Ουκρανία, δεν οδήγησε σε συναντίληψη περί της ενιαίας πολιτικής ασύλου και μετανάστευσης

Ο απρόκλητος επιθετικός πόλεμος της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας που ανάμεσα στα άλλα, προκάλεσε τον μαζικότερο αναγκαστικό εκτοπισμό στην Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, με 8 εκατομμύρια πρόσφυγες και 5 εκατομμύρια εσωτερικά μετατοπισμένους βρήκε την Ευρώπη σε αναζήτηση ενιαίας πολιτικής ασύλου και μετανάστευσης. Σε μια περίοδο πολλαπλών κρίσεων και αυξημένης αντικανονικής μετανάστευσης μέσω των διαδρομών της Μεσογείου και των Δυτικών Βαλκανίων, καθώς και εργαλειοποίησης μεταναστών για πολιτικούς σκοπούς από το καθεστώς της Λευκορωσίας, αλλά και νωρίτερα της Τουρκίας, το Νέο Σύμφωνο για το Άσυλο και τη Μετανάστευση δοκιμάστηκε καθοριστικά. Κι ενώ απέναντι στην Ουκρανία η ΕΕ αντέδρασε αποτελεσματικά και άμεσα, ενεργοποιώντας για πρώτη φορά, την οδηγία για την προσωρινή προστασία με σκοπό την υποδοχή εκτοπισμένων ατόμων και δημιούργησε την Πλατφόρμα Αλληλεγγύης για τον συντονισμό της υποδοχής τους στα κράτη μέλη, η πολιτική αυτή δεν έφερε συν-αντίληψη στο πεδίο των σχετικών πολιτικών..

Αντιθέτως, το Νέο Σύμφωνο παραμένει εγκλωβισμένο στις Βρυξέλλες, σε αέναες διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε κυβερνήσεις και Προεδρίες που εναλλάσσονται χωρίς αποτέλεσμα και απέναντι σε κρίσεις που δοκιμάζουν εδώ και τουλάχιστον μια δεκαετία τα όρια, θεσμικά, πολιτικά, οικονομικά και τεχνοκρατικά της ΕΕ. Η ετοιμότητα της Επιτροπής να ενεργοποιήσει χρηματοδοτικά εργαλεία και άλλους μηχανισμούς επείγουσας ανταπόκρισης σε κρίσεις, που είχαν διαμορφωθεί ήδη σε ευρωπαϊκό επίπεδο λόγω της πρώτης κρίσης στην διαχείριση μεταναστευτικών ροών το 2015/6, δεν έφερε πιο κοντά την ενιαία πολιτική μακροπρόθεσμης διαχείρισης της μετανάστευσης. Αν και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μαρτίου 2023 δήλωσε ότι είναι έτοιμο να αρχίσει διαπραγματεύσεις σχετικά με τις προτάσεις που θα βοηθήσουν τα κράτη μέλη να παρακολουθούν αποτελεσματικότερα τις μετακινήσεις των αιτούντων άσυλο στην ΕΕ, προς το παρόν ο τρόπος υποστήριξης παραμένει κατακερματισμένος, προαιρετικός και γίνεται στην πράξη μέσω επιμέρους τυπικών και άτυπων διαδικασιών και Υπηρεσιών της ΕΕ, με χαρακτηριστικά παραδείγματα την ενίσχυση της FRONTEX (του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής) και της EUAA (Υπηρεσίας Ασύλου της ΕΕ).

Γ. Δηλώσεις Αλληλεγγύης και Οδικοί Χάρτες Μεταναστευτικών Οδών: Ήπια ισχύς αλλά μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα;

i. Δήλωση Αλληλεγγύης (6.2022)

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παραμένει αποφασισμένη να προωθήσει εργαλεία ήπιας ισχύος, αλλά –όπως ελπί-

ζει– μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας. Στο πλαίσιο της αναζήτησης μιας έστω και προαιρετικής ενιαίας πολιτικής, ενδιαφέρον παρουσιάζει η Δήλωση Αλληλεγγύης κρατών μελών της ΕΕ (Ιουνίου 2022) προκειμένου να συνδράμουν πέντε μεσογειακές χώρες (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος και Μάλτα) να διαχειριστούν τις αφίξεις μεταναστών. Η *Δήλωση Αλληλεγγύης*, εγκαινίασε έναν εθελοντικό μηχανισμό, μέσω του οποίου 13 από τα 26 συμμετέχοντα κράτη μέλη δεσμεύονται να υποδεχτούν στο έδαφός τους περισσότερους από 8 000 αιτούντες άσυλο και δικαιούχους διεθνούς προστασίας. Οφείλουμε να σημειώσουμε εντούτοις, πως όσες χώρες δεν συμφώνησαν, προσφέρθηκαν να συνεισφέρουν οικονομικά σε έργα που προτείνονται από τις δικαιούχους χώρες, με βάση τις ανάγκες τους στη διαχείριση της μετανάστευσης.

ii. Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης (για την Μεταναστευτική Οδό) της Κεντρικής Μεσογείου

Επιπλέον, στα τέλη του 2022, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε επιμέρους σχέδια δράσης διαφορετικών μεταναστευτικών οδών (Κεντρικής Μεσογείου και Δυτικών Βαλκανίων), με επιχειρησιακά μέτρα για την αντιμετώπιση των άμεσων και συνεχιζόμενων προκλήσεων κατά μήκος αυτών των μεταναστευτικών οδών.

Χαρακτηριστικό είναι το *Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για την Κεντρική Μεσόγειο*, που φαίνεται να έρχεται ως απάντηση στην ανάληψη της εξουσίας από την Meloni στην Ιταλία, σε μια απόπειρα να εξουδετερώσει μέτρα και ώστε πολιτικά ακραίες τοποθετήσεις να μην μετατραπούν σε (άλλη) μια τροχοπέδη για την Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική. Είναι ενδεικτικά τα μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση στην Ιταλία κατά των ΜΚΟ που συνδράμουν στο πεδίο της έρευνας και διάσωσης μεταναστών στην Μεσόγειο, ανάμεσα στα άλλα, αυξάνοντας δραματικά τα επιχειρησιακά κόστη κάθε διάσωσης επιβάλλοντας μέσω Διαταγμάτων (επιλεκτική) αποβίβαση σε λιμάνια απομακρυσμένα και δυσπρόσιτα, ή απαγορεύοντας τον ελλιμενισμό ή την παραμονή σε Ιταλικά λιμάνια πέραν του χρόνου που απαιτείται για να αποβιβαστούν μόνο οι περισσότερο «ευάλωτοι» βλ. περιπτώσεις του πλοίου Humanity I, Ocean Viking και τις περιπέτειές του ανάμεσα σε λιμάνια Ιταλίας και Γαλλίας 1000 μεταναστών σε τέσσερα πλοία για αρκετές ημέρες). Το πιο αμφιλεγόμενο σχετικό Διάταγμα αφορά την απαγόρευση πρόσβασης στο κοντινότερο ασφαλές λιμάνι, το ελάχιστον χρονικό περιθώριο που δίνεται σε ΜΚΟ να αποβιβάσουν μετανάστες που έχουν διασώσει (πρακτικά αδύνατο να φτάσουν σε λιμάνια απομακρυσμένα) και γενικώς εφαρμόζει μια πολιτική που παραβιάζει το διεθνές δίκαιο.

Βέβαια, στην σχετική περιρρέουσα ατμόσφαιρα οφείλουμε να αναφέρουμε και την αλλαγή παραδείγματος από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Στρασβούργου, όσον αφορά την προσωρινή προστασία μεταναστών στα σύνορα, χερσαία και θαλάσσια. Έτσι, το Δικαστήριο φαίνεται ν' αναγνωρίζει μεγάλο περιθώριο εκτίμησης στα Κράτη κατά τον έλεγχο και την διαχείριση των συνοριακών διαδικασιών, ιδίως σε προσφυγές για προσωρινή προστασία, δίνοντας «προτεραιότητα στην κρατική κυριαρχία σε ζητήματα ελέγχου συνόρων και λιγότερο στην ανάγκη προστασίας

των μεταναστών»[12]. Όσον αφορά ιδίως την έρευνα και διάσωση στη θάλασσα, δεν φαίνεται -προς το παρόν- να υποχρεώνει τις Αρχές να αποδέχονται κάθε αποβίβαση σκάφους, παρά μόνο εάν αυτό αφορά μετανάστες με «επείγουσες ανάγκες». Αντίθετα είναι πιο αυστηρό ως προς τις συνθήκες υποδοχής και κράτησης. Βέβαια, στο άμεσο μέλλον, αναμένονται με ενδιαφέρον οι υποθέσεις επαναπροωθήσεων (σε νησίδες), καθώς και παρατεταμένης παραμονής σε πλοία (λόγω της σχετικής Ιταλικής νομοθεσίας) να οδηγήσουν σε εξέταση του κατά πόσο αφορούν συνθήκες απάνθρωπης, ή εξευτελιστικής μεταχείρισης και άρα παραβίασης του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ[13]. Έτσι, φαίνεται ότι το Σχέδιο Δράσης για την Κεντρική Μεσόγειο υιοθετήθηκε, ώστε να κατευνάσει γενικότερες αντιδράσεις γύρω από το Νέο Σύμφωνο και ιδίως την Συμφωνία Μετεγκατάστασης του Ιουλίου 2022, που προέβαλαν ορισμένα κράτη μέλη (ανάμεσα στις οποίες της Ιταλίας, της Ελλάδος της Μάλτας και της Κύπρου) που με κοινή τους δήλωση ζητούν από Επιτροπή και Προεδρία της ΕΕ να λάβουν τα αναγκαία μέτρα προς τον σκοπό καλύτερου καταμερισμού βαρών που κυρίως πλήττουν χώρες στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ και ιδίως στην Κεντρική Μεσόγειο. Ουσιαστικά, τα κράτη αυτά δηλώνουν (με άτυπα κείμενα που βρίσκουμε σε site της Ιταλικής Κυβέρνησης) ότι δεν θα αποδεχτούν στο εξής την έννοια των «πρώτων ασφαλών χωρών», αν δεν υλοποιηθούν οι δεσμεύσεις των λοιπών κρατών με ταχύτερους ρυθμούς και εάν δεν ρυθμιστούν ζητήματα «ιδιωτικών σκαφών» με τα οποία διακινούνται και αν δεν αναλάβουν ευθύνες τα κράτη-σημαίας αυτών των πλοίων με τα οποία φτάνουν «παράνομοι μετανάστες» στα λιμάνια τους[14]. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι αξιοσημείωτα ότι δύο από τις μη νομοθετικές πρωτοβουλίες της Επιτροπής στο πλαίσιο του Συμφώνου είναι και Κείμενα μη δεσμευτικά περί της έρευνας και διάσωσης μεταναστών από ιδιωτικά πλοία (δηλαδή με πλοία ΜΚΟ),

12. ECtHR, *B. G. and Others* v. *Italy*, App no. 5604/19 (29 January 2019), και ECtHR, *Rackete and Others* v. *Italy*, App no. 32969/19 (26 June 2019). Πρβλ με Δήλωση της Επιτρόπου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Συμβούλιο της Ευρώπης, *Lives Saved. Rights Protected. Bridging the Protection Gap for Refugees and Migrants in the Mediterranean*, at 31 (2019) που έκτοτε έχει αναφερθεί πολλές φορές στην παραβίαση. Η κράτηση σε ζώνες transit δεν έχει θεωρηθεί από το Δικαστήριο του Στρασβούργου «κράτηση» ECtHR, *Ilias and Ahmed* v. *Hungary* (GC), App no. 47287/15 (21 Novem- ber 2019). Ούτε στην περίπτωση των ελληνικών νησιών στις υποθέσεις *J.R. and Others* v. *Greece*, App no. 22696/16 (25 January 2018); *O.S.A. and Others* v. *Greece*, App no. 39065/16 (21 March 2019); *Kaak and Others* v. *Greece*, App no. 34215/16 (3 October 2019). Βλ. σχετικά και για τις «ανθρωπιστικές θεωρήσεις» στο *MN and Others* v. *Belgium*, App no. 3599/18 (5 May 2020) ή την γνωστή υπόθεση στη Melilla, *N.D. and N.T.* v. *Spain* (GC), App nos. 8675/15 and 8697/15 (13 February 2020) παρ. 39, και τη χωριστή Γνώμη του Δικαστή Pejchal που αναφέρει ότι οι ενάγοντες θα έπρεπε να προσφύγουν στο Αφρικανικό και όχι στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ΔΑ.
13. Σε αρκετές υποθέσεις, η στάση του Δικαστηρίου παραμένει αυστηρή όσον αφορά το περιθώριο εκτίμησης, όταν εξετάζει τις συνθήκες παραμονής σε χώρους υποδοχής ακατάλληλους λαμβάνοντας υπόψιν την παρατεταμένη περίοδο και τις συνέπειες που αυτό έχει στους ίδιους) κάτι που συνιστά παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ), με χαρακτηριστικές, αλλά όχι μόνες τις υποθέσεις *M.S.S.* v. *Belgium and Greece*, App no. 30696/09 (21 January 2011) στην παρ.. 251; ECtHR, *N.H. and Others* v. *France*, App nos. 28820/13, 75547/13 and 13114/15 (02 October 2020) παρ.184-86
14. Βλ. https://www.interno.gov.it/sites/default/files/2022-11/joint_statement.pdf

καθώς και κείμενα περί της «Διευκόλυνσης εισόδου» που προτείνεται να εξαιρεί την ανθρωπιστική συνδρομή από ΜΚΟ σε μετανάστες ώστε να αποφεύγεται η ποινικοποίηση του έργου τους[15] για τα οποία όμως δεν έχει εξασφαλισθεί συναίνεση.

Σε συνέχεια των ως άνω πολιτικών εξελίξεων, το *Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για την Κεντρική Μεσόγειο*, που παρουσιάστηκε από την Επιτροπή και έγινε «δεκτό» από το Έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 25.11.2022, περιλαμβάνει 20 δράσεις «αντιμετώπισης των προκλήσεων της (μεταναστευτικής) Διόδου της Κεντρικής Μεσογείου. Το ίδιο το κείμενο δεν αποσαφηνίζει εάν αναφέρεται σε προκλήσεις που προϋπήρχαν (και έχουν αντιμετωπιστεί από επιχειρήσεις εθνικές όπως η Mare Nostrum, ή άλλες ευρωπαϊκές όπως η Επιχείρηση ΣΟΦΙΑ, ΕΙΡΗΝΗ κλπ), ή σε νέες, μετά την ανάληψη της Πρωθυπουργίας από την Meloni τον Οκτώβριο 2022. Έχει ενδιαφέρον ότι στο προοίμιο γίνεται λόγος για 50% αύξηση των ροών μέσα στο 2022 (στοιχείο αρκετά ασαφές), αλλά δεν καταγράφονται άλλα δεδομένα (όπως για παράδειγμα οι 2,500 διαπιστωμένοι θάνατοι, ή αγνοούμενοι, μόνο για το 2022). Στο Σχέδιο Δράσης αναφέρεται 16 φορές η *Αλληλεγγύη*, αλλά κατά τα άλλα δεν υπάρχει κάτι νέο. Έχει δύο στόχους: πρώτον να υπενθυμίσει ότι υπάρχει ακόμη ένα Νέο Σύμφωνο για το Άσυλο και τη Μετανάστευση και δεύτερον, να ενδυναμώσει την συνεργασία ανάμεσα σε κράτη μέλη και τους δύο μηχανισμούς της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, την FRONTEX και την EUAA, αλλά και ανάμεσά τους και τρίτες χώρες (Τυνησία, Λιβύη, Μπαγκλαντές, Νίγηρας και Αίγυπτο), καθώς και με αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς και εξειδικευμένες οργανώσεις (όπως είναι η Ύπατη Αρμοστεία ΠΗΕ για τους Πρόσφυγες, ο ΔΟΜ, καθώς και ο Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός). Έχει κι εδώ ενδιαφέρον η νέα ορολογία που κάνει την εμφάνισή της, αφού η δέσμη 20 μέτρων, αποκαλούνται actionable commitments και οικοδομούνται σε 3 πυλώνες: οι πρώτες 13 αφορούν συνεργασία με τρίτες χώρες (Πυλώνας Ι), οι επόμενες 4 αφορούν ζητήματα Έρευνας και Διάσωσης στη Θάλασσα (Πυλώνας ΙΙ με ενδιαφέρουσες διαστάσεις για τις ευθύνες των κρατών μελών ως προς την έρευνα και διάσωση και σχετικό κείμενο της UNHCR του Δεκ. 2022[16]) και τρεις αφορούν τον Εθελοντικό Μηχανισμό Αλληλεγγύης του Ιουνίου 2022 (Πυλώνας ΙΙΙ).

iii. Άλλα σχετικά Κείμενα Πολιτικής

Την ίδια περίοδο, μέσα στο 2022, αλλά και τις αρχές του 2023, η ΕΕ προχώρησε στην υλοποίηση του ανανεωμένου σχεδίου δράσης κατά της παράνομης διακίνησης μεταναστών για τα έτη 2021-2025). Σε αυτό το πλαίσιο δρομολογήθηκαν ήδη στα μέσα οι πρώτες επιχειρησιακές εταιρικές σχέσεις με το Μαρόκο και τον Νίγηρα (Ιούλιο 2022), καθώς και άλλες δύο πρωτοβουλίες της «Ομάδας Ευρώπη» για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης μεταναστών

15. Βλ. πρόσφατη Ετήσια Έκθεση της ECRI Συμβουλίου της Ευρώπης για το 2022 που θεωρεί ότι μια από τις ανησυχητικές τάσεις που καταγράφονται στην Ευρώπη είναι ο «περιορισμός του Χώρου δράσης της κοινωνίας των πολιτών και των ΜΚΟ» https://rm.coe.int/ar2022-ecri23-16-eng/1680ab5b52, αλλά και στην Ελλάδα υποθέσεις Δημητρά, Aegean Boat κ.α. στο
16. Βλ. σχετικά με την SAR, https://www.refworld.org/docid/6389bfc84.html

και της αντικανονικής μετανάστευσης μέσω των οδών του Ατλαντικού / της Δυτικής Μεσογείου και της Κεντρικής Μεσογείου.

Όλες οι σχετικές δράσεις παραπέμπουν σε μια αντίληψη «εξωτερίκευσης» της πολιτικής ασύλου και μετανάστευσης, που την συνδέει με τις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ με την ενεργοποίηση κάθε μέσου / εργαλείου (πολιτικού, διπλωματικού, θεσμικού, οικονομικού αλλά και της αιρεσιμότητας – χώρες που δεν θα δέχονται πίσω μετανάστες, δεν θα λαμβάνουν αναπτυξιακή ή ανθρωπιστική συνδρομή). Στοιχείο που προβληματίζει.

Τέλος, σημειώνουμε την ενεργοποίηση ήπιων κειμένων «συστάσεων», κατά τα πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης, προκειμένου να κράτη να διευκολυνθούν να υλοποιήσουν το νέο Πακέτο Μέτρων του Συμφώνου. Σε αυτά, πέραν της Έρευνας και Διάσωσης από Ιδιωτικά Πλοία (ΜΚΟ) που προαναφέρθηκαν, περιλαμβάνονται κείμενα συστάσεων Συστάσεις για την Ετοιμότητα και Διαχείριση Κρίσεων, για την Μετεγκατάσταση ή τις Εναλλακτικές της και για την Διευκόλυνση Εισόδου Μεταναστών, που προτείνει ειδική εξαίρεση από ποινικοποίηση για το ανθρωπιστικό έργο των ΜΚΟ που συνδράμουν αιτούντες άσυλο και μετανάστες.

Δ. Από την πολιτική μετανάστευσης και ανάπτυξης στην στρατηγική διαχείρισης συνόρων και την ασφάλεια: απευθείας αναθέσεις αιτημάτων ασύλου εκτός ΕΕ, συμφωνίες εμπορίου συνδεδεμένες με τις επιστροφές

Στις 14 Μαρτίου 2023, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε το στρατηγικό πλαίσιο μιας ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής διαχείρισης συνόρων για τα επόμενο 5 έτη και μια σύσταση προς τα κράτη μέλη για αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων επιστροφών, οι οποίες θα πρέπει να επιταχυνθούν. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σε έκτακτη συνεδρίαση στις 9.2.2023 είχε ήδη επισημαίνει την σημασία της διασφάλισης αποτελεσματικού ελέγχου των εξωτερικών χερσαίων και θαλασσίων συνόρων προς την ίδια κατεύθυνση.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την εν λόγω στρατηγική επιλέγει 15 σημεία δράσης προς αυτή την κατεύθυνση, τα οποία κυμαίνονται από τον έλεγχο των συνόρων με νέες τεχνολογίες αιχμής, τον συντονισμό έρευνας και διάσωσης ανάμεσα σε κράτη σημαίας και παράκτια, καλύτερο συντονισμό συνολικά στις επιστροφές όσων μεταναστών απορρίπτονται τα αιτήματα ασύλου (με θέσπιση μάλιστα ειδικού *Συντονιστή Επιστροφών*), συνεργασία με τρίτες χώρες (πάντοτε προς την εφαρμογή επιστροφών), αλλά και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων ως αναγκαία πυξίδα κατά τις επιστροφές, αλλά και την έρευνα και διάσωση.

Φαίνεται, έτσι ότι το νέο Σύμφωνο Ασύλου και Μετανάστευσης, που δίνει έμφαση στην προστασία συνόρων, στην ασφάλεια των κρατών, στην εργαλειοποίηση των μεταναστών, συνδέεται άμεσα με την εξωτερική διάστασης της ευρωπαϊκής πολιτικής ασύλου και μετανάστευσης. Συγκεκριμένα το Σύμφωνο επισημαίνοντας την αδιάρρηκτη σχέση εσωτερικής και εξωτερικής διάστασης της πολιτικής για το άσυλο και τη μετανάστευση καθώς και την ανάγκη προώθησης συ-

νεκτικής / ισόρροπης / αμοιβαίας και υποστηρικτικής εταιρικής σχέσης με τρίτες χώρες, στην πραγματικότητα επιχειρεί να ενισχύσει τις επιστροφές μεταναστών των οποίων τα αιτήματα απορρίπτονται. Δευτερευόντως να μειώσει την παράτυπη μετανάστευση ενισχύοντας νόμιμες οδούς.

Προς αυτή την κατεύθυνση αξιοσημείωτη είναι η λειτουργία άτυπων δομών στην ΕΕ, όπως είναι η Ομάδα Εργασίας για την Εξωτερική Διάσταση Ασύλου και Μετανάστευσης/Working Party on External Aspects of Asylum and Migration (EMWP), ο Λειτουργικός Συντονιστικός Μηχανισμός της Εξωτερικής Διάσταση της Μετανάστευσης the Operational Coordination Mechanism for the External Dimension of Migration (MOCADEM) και οι Διάλογοι Μετανάστευσης της ΕΕ (EU Migration dialogues που όλες έχουν στόχο την υλοποίηση επιστροφών. Για παράδειγμα η Ομάδα Εργασίας για την Εξωτερική Διάσταση Ασύλου και Μετανάστευσης της ΕΕ «συζητάει την προσέγγιση της ΕΕ απέναντι σε χώρες και περιφέρειες transit από τις οποίες περνάνε αιτούντες άσυλο, ή και τρίτες χώρες υποδοχής προσφύγων (προτείνει κοινές δράσεις και προγράμματα στην ΕΕ, σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικών Σχέσεων, δίνοντας έμφαση σε «νόμιμες διόδους».

Τον τρόπο με τον οποίο αυτή η επιλογή επιδρά στο ίδιο το δικαίωμα στο άσυλο και την διεθνή προστασία είναι ακόμη συγκεχυμένο. Ή θολό. Σε κάθε περίπτωση, κοινός τόπος είναι η απόπειρα ανάθεσης διαχείρισης ασύλου εκτός ΕΕ. Κάποτε επρόκειτο για μια τάση, που είχε αφετηρία στο Ηνωμένο Βασίλειο απέναντι σε χώρες της Αφρικής (όπως για παράδειγμα τη Ρουάντα), ή την Δανία (απόπειρες που αναχαιτίστηκαν έστω προσωρινά από το ΕΔΔΑ). Συνεχίστηκαν με την Ευρώπη και την Τουρκία, το Μαρόκο και τη Λιβύη. Ενώ σήμερα, φαίνεται να περνάνε στην κεντρική ευρωπαϊκή πολιτική μέσα από την περίφημη αιρεσιμότητα. Έτσι, σύμφωνα με τις προτάσεις που συζητήθηκαν στο έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 9.2.2023, η ενίσχυση των επιστροφών όσων η αίτηση ασύλου απορρίπτεται σημαίνει την «αξιοποίηση όλων των σχετικών πολιτικών της ΕΕ στο πεδίο των εξωτερικών σχέσεων», που περιλαμβάνουν την πολιτική θεωρήσεων, την εμπορική πολιτική, την αναπτυξιακή βοήθεια κ.α. Με άλλο λόγια, οι χρηματοδοτήσεις της ΕΕ στο πλαίσιο της αναπτυξιακής της πολιτικής, θα εξαρτώνται στο εξής από την προθυμία (ή μη) των χωρών αυτών να υποδεχθούν τις επιστροφές όσων μεταναστών φτάνουν στην ΕΕ και οι αιτήσεις ασύλου τους απορρίπτονται (συχνά με συνοπτικές διαδικασίες).

Ε. Ενίσχυση FRONTEX και EUAA και προβληματισμός

Και πάντως, οι δύο οργανισμοί που επιφορτίζονται με την διάσταση αυτήν της ευρωπαϊκής πολιτικής είναι η Υπηρεσία Ασύλου της ΕΕ (EUAA) και η FRONTEX. Προς αυτή την κατεύθυνση τόσο η FRONTEX με το νέο αρχηγό της, πρώην Διοικητή Δυνάμεων Ασφαλείας της Ολλανδίας, όσο και η EUAA, με ενισχυμένους προϋπολογισμούς, αναλαμβάνουν νέους ρόλους στην προστασία συνόρων ή μεν, στην διαχείριση ασύλου η δε, με την εξωτερική ανάθεση δράσεων, συντονισμό με τρίτες (Ασφαλείς;) χώρες, καθώς και πλήθος σχετικών δράσεων. Ειδικά για την FRONTEX έχει σημασία να αναφέρουμε την πρόσφατη Γνώμη του Ευρ Κοινοβουλίου

(Επιτροπή LIBE/ 2022/2124(DEC στις 2.3.2023) που εκφράζει ανησυχία για καταγγελίες παράνομων επαναπροωθήσεων στη διάρκεια επιχειρήσεών της σε Λιθουανία, Λετονία, Κροατία, Βουλγαρία και Ελλάδα και καθιερώνει συγκεκριμένες πολιτικές αποφυγής διασύνδεσής της με παραβιάσεις του ευρωπαϊκού δικαίου και θεμελιωδών δικαιωμάτων[17]. Όσον αφορά την Υπηρεσία Ασύλου της ΕΕ (EUAA), που υλοποιεί την ενιαία πολιτική ασύλου και μετανάστευσης της ΕΕ κι έχει πλέον παρουσία σε 8 χώρες της ΕΕ, ενισχύεται περαιτέρω προς τον σκοπό της συνδρομής κρατών μελών να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα των συστημάτων απονομής και διαχείρισης ασύλου», ενώ παρά τις καθυστερήσεις (σε στελέχωση κλπ), διαχειρίζεται ορθά τον ενισχυμένο προϋπολογισμό της (σύμφωνα με Γνώμη ΕΚ/LIBE, 2.3.2023). Εντούτοις η νέα διάσταση του ρόλου της σημειώνεται στην τροποποιημένη στρατηγική της *ως προς την εξωτερική διάσταση του ασύλου και της μετανάστευσης (κείμενο Ιανουαρίου 2023)*, με το οποίο καλείται να υλοποιήσει τις σχετικές προτεραιότητες του Νέου Συμφώνου για τη Μετανάστευση και το Άσυλο, αλλά και τον Κανονισμό Λειτουργίας της Υπηρεσίας (2021/2303).

Σύμφωνα με το ίδιο το κείμενο της στρατηγικής, την ανάγκη αλλαγών έφεραν οι συνέπειες των πολλαπλών κρίσεων που βίωσε ο κόσμος και η Ευρώπη και συγκεκριμένα οι συνέπειες της πανδημίας covid19, η εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού (βλ. Τουρκία, Λευκορωσία), η ανάληψη εξουσίας από τους Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, ο Ρωσικός επιθετικός πόλεμος στην Ουκρανία, καθώς και η προοπτική ένταξης νέων χωρών στην ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της Ουκρανίας, της Μολδαβίας και της Γεωργίας. Σε συνέχεια των αλλαγών η EUAA αναλαμβάνει να συνδράμει τρίτες χώρες σε ζητήματα διαχείρισης μετεγκατάστασης και ανθρωπιστικής εισδοχής μεταναστών, ενώ «το όραμα, οι αρχές και οι στόχοι των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ ενσωματώνεται και στο έργο της EUAA στα Δυτικά Βαλκάνια, την Μέση Ανατολή, στην Τουρκία και στην Βόρεια Αφρική (MENA). Η πολιτική της EUAA συντονίζεται, έτσι, με την πολιτική διεύρυνσης της ΕΕ, το πλαίσιο Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης, το Σχέδιο Δράσης

17. Όσον αφορά την Ουγγαρία, υπενθυμίζει την απόφαση του Δικαστηρίου της ΕΕ που έκρινε ασύμβατες με την Οδηγία 2008/115/ΕΕ και τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ τις αποφάσεις επιστροφών των αρχών της Ουγγαρίας που εκδόθηκαν (βλ. παρ.13). Επισημαίνει ότι σύμφωνα με έρευνα της FRONTEX, «δεν συμμετείχε σε τέτοιες επιχειρήσεις επιστροφών προσωπικό της» και σε κάθε αίτημα συνδρομής από τις αρχές απαντούν με δήλωση επιφύλαξης ως προς τις διαδικασίες που θα ακολουθηθούν». Καλεί δε την FRONTEX να εποπτεύει επιχειρήσεις επιστροφών στην Ουγγαρία και να διασφαλίζει την εφαρμογή των θεμελιωδών αρχών. Όσον αφορά την Λιθουανία και απόφαση του Δικαστηρίου ΕΕ της 30.1.2022, για την παράνομη κράτηση προσώπων που εισέρχονταν παράτυπα σε έδαφός της, σημειώνει ότι η FRONTEX έκτοτε δεν συμμετέχει σε επιχειρήσεις που εφαρμόζουν νομοθεσία που κρίθηκε ασύμβατη προς το ευρωπαϊκό δίκαιο. (παρ.14). Ενώ σε σχέση με την Ελλάδα, σημειώνει πρόοδο σε σχέση με επαφές ανάμεσα σε FRONTEX και ελληνικές αρχές ώστε να σχεδιαστεί ειδικό επιχειρησιακό σχέδιο εγγυήσεων κατά των παράνομων επαναπορωθήσεων. Σημειώνει όμως και προσφυγή του FRONT-LEX δικτύου και του Ελληνικού Παρατηρητηρίου Ελσίνκι κατά της FRONTEX εκπροσωπώντας δύο αιτούντες άσυλο, για το ζήτημα της απέλασης διαπολιτισμικού μεσολαβητή στην Τουρκία μαζί με άλλους 130 υπηκόων τρίτων χωρών και την στάση και τις αποφάσεις της FRONTEX σχετικά.

της Βαλέτα, την Στρατηγική Δυτικών Βαλκανίων, την Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, την Διακήρυξη της Μάλτας καθώς και τα επιμέρους Σχέδια Δράσης της ΕΕ σε σχέση με τις μεταναστευτικές οδούς[18].

Το ενδιαφέρον είναι πάντως ότι στο εξής, η ανάληψη δράσης της EUAA δεν θα γίνεται με γεωγραφικά κριτήρια, αλλά με γνώμονα τις προτεραιότητες της ΕΕ, καταρχάς στις υπό ένταξη χώρες, προκειμένου να προετοιμαστεί το σχετικό με το άσυλο νομικό πλαίσιο, καθώς και το σύστημα υποδοχής τους. Επιτυχημένο σχετικά θεωρήθηκε το παράδειγμα της Μολδαβίας, στην οποία η EUAA ανέλαβε να υποστηρίξει με το πρώτο γραφείο που δημιούργησε εκτός ΕΕ για την υποδοχή Ουκρανών. Αντίστοιχες δράσεις έχει ήδη σε Τουρκία με ειδικό γραφείο μετεγκατάστασης που αναλαμβάνει όλες τις γραφειοκρατικές και διοικητικές υπηρεσίες για μετεγκατάσταση από Τουρκία σε ΕΕ (one stop shop/Resettlement Support Facility. Γενικώς η EUAA έχει αναπτύξει ειδικές διασυνδέσεις με χώρες εντός και εκτός ΕΕ για καλύτερο συντονισμό μετεγκατάστασης και ανθρωπιστικών θεωρήσεων, αλλά και νέα δράση εποπτείας των πολιτικών διαχείρισης αιτημάτων ασύλου, ώστε να διαπιστώνει κενά, να προτείνει δράσης εκπαίδευσης, αλλά και να διοχετεύει χρηματοδοτήσεις στο πλαίσιο του Μηχανισμού Αλληλεγγύης.

Συμπεράσματα

Οι ανωτέρω πολιτικές της ΕΕ δείχνουν μια μετατόπιση της έμφασης από μια πολιτική ενιαίου ασύλου και υποδοχής, ή διεθνούς προστασίας όσων προστρέχουν στην Ευρώπη κατατρεγμένοι από πολλαπλές και πολύεπίπεδες κρίσεις, στην ανάγκη διαχείρισης μετανάστευσης μέσω αποτελεσματικού ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, επέκτασής της μέσω της διεύρυνσης, καθώς και διαμόρφωσης σχέσεων με τρίτες χώρες στο πλαίσιο αναπτυξιακής βοήθειας που θα διασφαλίζουν απρόσκοπτες και ταχύτατες επιστροφές ανεπιθύμητων μεταναστών. Και όλα αυτά μέσα από «κατευναστικά κείμενα ήπιας πολιτικής» όπως είναι όλα αυτά τα σχέδια δράσης, οι στρατηγικές, οι χρηματοδοτήσεις, που απλώς ενισχύουν περισσότερο το έλλειμμα σοβαρής συνεκτικής νομοθετικής πρωτοβουλίας που θα καθιερώσει πραγματικά μια ενιαία ευρωπαϊκή πολιτική ασύλου και μετανάστευσης.

Ο λόγος που το Νέο Σύμφωνο παραμένει στα τραπέζια διαπραγματεύσεων, φαίνεται έτσι να παραπέμπει σε μια κλειστή και φοβική ευρωπαϊκή πολιτική ασύλου και μετανάστευσης, που στην πραγματικότητα, όμως, είναι διακυβερνητική πολιτική των επιμέρους κρατών μελών της. Που έρχεται σε αντίθεση με την εικόνα και τις φιλοδοξίες της ΕΕ να παραμείνει η δύναμη του καλού, ο μεγαλύτερος δωρητής ανθρωπιστικής βοήθειας, ο εκφραστής ευρωπαϊκών αρχών και αξιών, ενός «ευρωπαϊκού τρόπου ζωής» που επιδιώκουν όλοι, αλλά δεν μπορούν να τον έχουν. Όσοι επιθυμούν να ξεφύγουν από πολέμους, ή την ακραία φτώχεια σε Αφρική, Ασία, ή και την Μέση Ανατολή μένουν εντός εκτός και επί τα αυτά. Δηλαδή, σε καταυλισμούς στην Τουρκία, σε ιδιωτικά στρατόπεδα πολέμαρχων στη Λιβύη, σε οικονομική ασφυξία στην Ιορδανία και τον Λίβανο, κ.ο.κ. Με ότι αυτό συνεπάγεται για την ίδια την δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα όσων τελικά μένουν Ευρώπη.

18. Βλ. Συνολική Πολιτική της ΕΕ για το Άσυλο και τη μετανάστευση 52011DC0743, 2011 στο https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:52011DC0743; την Στρατηγική Διεύρυνσης της ΕΕ, (Γειτονίας) Οκτωβρίου 2022, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/2022-communication-eu-enlargement-policy_en και Ανατολική Εταιρική Σχέση, το Κοινό Σχέδιο Δράσης της Βαλέτα της Συνόδου Κορυφής για τη Μετανάστευση Νοεμβρίου 2015, για την εταιρική σχέση Αφρικής και ΕΕ https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/joint-valletta-action-plan-jvap_en η Στρατηγική ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια (2018), η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας (Μαρτίου 2016), η Διακήρυξη της Μάλτας, από τα μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, για τις εξωτερικές πτυχές της μετανάστευσης: το ζήτημα της διαδρομής της κεντρικής Μεσογείου, Φεβρουαρίου 2017, κ.α. πολιτικές

The proxy war in Libya: context, stakes and prospects

7

Vivi Kefala

Professor of International Relations in the Greater Middle East and North Africa Department of Mediterranean Studies, Aegean University

1. The context of the crisis

The Libyan crisis is triggered by the 2011 uprisings in Tunisia and then in Egypt, but it has a different outcome from the previous ones because the circumstances in Libya were different. The main differences lie first of all in the fact that in modern Libya, which became an independent state in December 1951, a strong national consciousness was not created and the tribal system continued to prevail.

All the more so since the three regions that today form the united Libya (see map 1) were unified only in 1936 by the Italian colonial rule. This meant that the central authority had little influence on the tribes, while the main connecting factor, between the tribes and the central authority was Islam. Thus, the decision of the World War II victors to appoint Idris, grandson of Senussi the founder of the Muslim Brotherhood in Libya, as king, ensured stability in the country, at least in a theoretical sense, and privileged economic and strategic relations with Libya for the West, while removing Libya from the influence of Nasser's Egypt. The seizure of power by Muammar Gaddafi in 1969 marked the change of the political regime in Libya and the establishment of a new model of government, transforming the monarchy into a Jamahiriya, that is, a people's democracy. This meant that the tribes were included in the governance of the country, through the revolutionary committees, while Gaddafi himself was the leader of the revolution. At the beginning of Gaddafi's rule, the population

greeted the regime change with enthusiasm, as their living standards had improved dramatically and Libya was no longer a rich country with impoverished inhabitants. After the two attempts to overthrow him, the Gaddafi regime became authoritarian and repressive, while international sanctions against it forced the regime to introduce in the Libyan economy free market elements in the 1990s, which eroded social cohesion and caused intense internal dissatisfaction, which added to the discontent of the tribes that had ceased to be favoured by the regime, especially in Cyrenaica[1].

So the uprising in Libya first took place in the city of Benghazi in Cyrenaica, where, almost from the beginning, it took the form of an armed rebellion against the Gaddafi regime, which reacted violently and the rebels asked the international community to establish no-fly zones for the Libyan air force. Despite the relative reluctance of the US, the UN Security Council finally adopted Resolution 1973 (2011) - on the basis of the principle Responsibility to protect- and launched the Operation *Dawn of Odyssey*. In response, the Gaddafi regime opened the arms depots so that the people could defend its regime. However, this did not happen and the weapons either ended up in the hands of the insurgents or were sold to criminal gangs or even to Islamic terrorist organisations. The *Dawn of Odyssey* thus strengthened the insurgents and accelerated the fall of the Gaddafi regime, yet there was no any decision for the deployment of international peace enforcement forces, while the dispersion of weapons allowed the creation of smaller or larger armed groups in conflict[2].

2. The turning of the Libyan crisis into a proxy war.

The armed groups created during the uprising in Libya refused to disarm after its end, marked by the assassination of Gaddafi in October 2011. After the overthrow of the regime, instead of starting a national dialogue, multiple conflicts erupted all over Libya, as the various armed groups claimed control of regions and, of course, the economic gains they could make from legal transactions or illegal internal or cross-border trafficking.
Consequently, the reasons for the refusal of the dozens of armed groups to disarm are related to their different objectives, such as the character of the state, Islamic or secular, the conflictual relations among tribes, the loyalty to the tribe rather than to the central authority and, finally, the pursuit of power, strength and wealth. This situation was not only the precursor of the Libyan crisis, but also created the conditions for the involvement of foreign forces in Libya that are strengthening armed groups, thus turning the political crisis that emerged in 2014 into a proxy war[3].

1. Kefala V. *North Africa: Internal Politics, Regional and International Relations*. Papazissis, Athens, 2015 (in Greek).
2. Terry, P. The Libya intervention (2011): neither lawful, nor successful. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa,* Vol. 48, No. 2, July 2015, pp. 162-182.
3. Mezran, K. – Miller, E. Libya: From Intervention to Proxy War. *Atlantic Council,* Rafik Hariri Center for the Middle East, July 2017. https://www.jstor.org/stable/resrep03495?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3Aaffddec2ccb589e4

In fact, after the collapse of the Gaddafi regime, the transitional government appointed by the National Transitional Council held elections in 2012, which were won by Islamic parties but failed to form a viable government, while armed groups occupied Cyrenaica and declared its autonomy. Thus, new elections were held in 2014 which, this time, were won by secular parties. The Islamists have declared that they do not recognise these elections and their results, fact that marked the beginning of the crisis in Libya[4].

Subsequently, under the auspices of the UN, the Shiraz (Morocco) Agreement was signed in December 2015, on the basis of which a government of national unity was formed under Fayez as Sarraj , with the participation of moderate Islamists, which is recognised by the UN as the only legitimate government of Libya. Nevertheless, the crisis was not resolved as the fragmentation of political forces in Libya, with opposite goals, continued. This situation provided an opportunity for foreign powers to intervene in the Libyan crisis, by reinforcing rival camps in order to achieve their political, economic and strategic objectives. Thus, the Libyan civil war turned into a proxy war.

3. The internal political struggle in Libya and the proxy war: allies and adversaries

The main opponents in Libya are:

The Tripoli-based **Government of National Accord** (GNA), formed after the 2014 elections, which has the support of the UN and is internationally recognised as the legal government of the country. Prime Minister Fayez as Sarraj was succeeded in February 2021 by Abdul Hamid Dbeibah while a new body, the Presidential Council, was created.[5] Abdul Hamid Dbeibah was appointed as an Acting Prime Minister, through the Libyan Political Dialogue Forum, and he was expected to prepare the procedures for the elections, which should take place by 24 December 2021, and then leave office. However, elections have not been held until today and Dbeibah blames the House of Representatives for hindering elections. The Government of National Accord has the support of Italy, Qatar and Turkey.

The **Libya National Army** (LNA) is led by Khalifa Haftar, who served as a general under Gaddafi but broke with him in 1990. The Libyan National Army is based in Benghazi and controls a large part of eastern and southern Libya. Khalifa Haftar's attempt to take over western Libya in 2020 mostly failed because of Turkey's support for the forces of the Government of National Accord. The Libya National Army has the support of France, Russia, through the Wagner Group, the United Arab Emirates and Egypt.

The **House of Representatives** (HoR) is a legislative body, created after the 2014 elections to govern the country until the new Constitution is drafted, which has not happened so far. The House of Representatives opposes the Government of National Accord and refuses to recognise it because it holds power with foreign support and its ranks include Islamists, even if they claim to be moderate. The seat of the House of Representatives is in Tobruk and its President is Aguillah Saleh, who recognised Khalifa Haftar's forces as the official armed forces of the country, albeit without any control on its activities (see map 2).

Armed groups

Armed groups of various tribes are active in Libya, as well as terrorist Islamic organisations such as the Al-Qaida of Islamic Maghreb, Ansar as Sharia, as well as militants of the so-called Islamic Caliphate.[6]

The principal external powers involved in the Libyan war are:

Turkey, which, like other countries[7], is seeking economic benefits from its involvement in this proxy war, such as signing contracts for the reconstruction of Libya, all the more so since Turkish investments in the construction sector, amounting to some $22 billion, were lost with the fall of the Gaddafi regime. But above all, Turkey is eager to exploit part of Libya's huge oil reserves, claiming at the same time a central role in the energy game in the Eastern Mediterranean, as well as the expansion of its political influence on this region. At the same time, Ankara is using its support for the Government of National Accord to prevent Greece from exercising its sovereign rights in its Exclusive Economic Zone (EEZ). This is why Ankara signed the Turkish-Libyan Memorandum with the al-Sarraj government in November 2019, which flagrantly violates the Law of the Sea, depriving Greek islands, such as Crete, of an EEZ and cutting off what remains of the Greek EEZ from those of the Republic of Cyprus and Egypt (see map 3).

For their part, Greece and Egypt came to an agreement on the delimitation of their EEZs in August 2020, which Turkey not only does not recognise but, on the contrary, ignores it. Thus, in October 2022, Turkey and the Government of National Accord of Libya signed an agreement for Turkey to start exploration for petrol and natural gas based on the 2019 Turkish - Libyan Memorandum. In response to the second Turkish - Libyan Memorandum, Greece and Egypt

4f4c993808d786f3 (Access: 15/09/2018).

4. Pusztai, W. Libya's Conflict: A very short introduction. *European Union Institute for Security Studies,* Conflict series, Brief / 12, November 2019. https://www.jstor.org/stable/resrep21119 (Access: 20/12/2020).
5. The Presidential Council, under Mohamed Yunus al-Menfi, consists of three members, representing the three regions of Libya, and was set up in February through a UN-sponsored political process, at the same time as the Dbeibah government. The Presidential Council and the Dbeibah government share executive power and were responsible for organizing the presidential and parliamentary elections that were to be held in December 2021. See: International Crisis Group. "The National Unity Government: Getting to Yes." Libya Turns the Page. International Crisis Group, 2021. http://www.jstor.org/stable/resrep33263.5. (Access: 10/11/2022).
6. McQuinn, B. "Armed Groups in Libya: Typology and Roles." *Small Arms Survey*, 2012. http://www.jstor.org/stable/resrep10588 (Access: 15/12/2020). Lacher, W. - al-Idrissi, A. Capital of Militias: Tripoli's Armed Groups Capture the Libyan State. *Small Arms Survey*, 2018. http://www.jstor.org/stable/resrep20046 (Access: 15/09/2020).
7. Megeresi, T. Geostrategic Dimensions of Libya's Civil War. The Africa Center for Strategic Studies, *Africa Security* / Brief No 37, June 2019. https://www.jstor.org/stable/resrep24408?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3A478d7311bd616e309375891f3efde7c7 (Access: 15/09/2020).

warned that they would oppose any Turkish activity in the disputed areas, while House of Representatives rejected this Memorandum arguing that it was signed by a government that does not have the required legal status because it is a transitional one. The reaction of the House of Representatives is also based on the decision of the Tripoli Appeals Court, according to which: This agreement is considered a violation of several provisions of the oil law, is stripping the Libyan Oil Corporation's (NOC) of its competence in the exclusiveness of the oil trade, causes serious damage that cannot be remedied when Turkey begins the work of the agreement, which makes it impossible to restore the situation to what it was before it was signed.[8]

Russia, which has relations of close cooperation and rivalry with Turkey, as it is the case in Syria and Libya, supports the House of Representatives and the Libyan National Army under Haftar, looking forward, like Ankara, to expanding its influence in the region and to gain strategic and economic benefits. However Russian government denies any involvement in the proxy war in Libya or any connection with the Wagner Group, whose forces are fighting alongside Haftar. Yet, the Russian Federation has provided diplomatic support to the Libyan National Army, blocking Security Council resolutions condemning its activities on the grounds that it is fighting against the internationally recognised government of Libya.

Italy and France, although theoretically supporting the Dbeibah government, are in fact actively involved in the Libyan crisis and are trying to gain a foothold in Libya: Rome is supporting Dbeibah and Paris is supporting Haftar, but none of them are completely cutting off their contacts with the opposing forces. These choices were made, on the one hand, because Italy is looking for a partner in Libya that can control the refugee and migratory flows, while there are few refugees arriving in France from Libya and, on the other hand, because of the competition that has been developed between them regarding their influence in the post-war Libya and the signing of profitable oil exploitation contracts.

As far as the United States is concerned, it officially recognizes the Government of National Accord, but it has not been actively involved in the war. Washington's main concern in Libya is fighting Islamic terrorism, and for this reason US air forces have conducted joint air operations with GNA's forces against positions held by Islamic terrorist organizations operating in Libya.

The Arab countries involved in the proxy war being waged in Libya, as it is the case of Qatar and the United Arab Emirates highlighted their rivalry in Libya as well, as they support opposing sides. Last but not least, neighbouring Egypt is closely watching the situation in Libya, with which it shares a long border. Cairo is concerned with the activities of Islamic terrorist organisations and criminal gangs operating in the country. It should be noted that Haftar has the covert support of Egypt.

4. The stakes

The first stake of the Libyan crisis is the continuance of the existing borders or the disintegration of the country into its three constituent regions. In this case three new fragile states will emerge, whether internationally recognized or not, with unequal natural resources, vulnerable to external interference and exposed to the increased risks of the activities of Islamic terrorist organisations. This means for neighbouring countries -which also face the threat of Islamic terrorism- that the risks will increase, while instability and conflict will continue to characterise the region. At the same time, the possible disintegration of Libya could be a catalyst for similar claims, particularly in sub-Saharan Africa subsystem, as, for example, is the case of Mali.

The second stake concerns the adoption of an Islamic or a secular regime in Libya, which may, have serious implications for the regimes of neighboring countries, where Islamists continue to have considerable political influence, but they are excluded from power. Therefore, if an Islamic regime eventually prevails in Libya, there is a serious risk of a domino effect. However, for Libya to stabilise and develop, the government that will emerge from the elections must have political legitimacy, that is that it must be the outcome of a sincere dialogue and national reconciliation. Otherwise, it will be a truce until the next phase of the war.[9]

The third stake concerns the handling and distribution of the country's natural wealth, which is a decisive factor for two reasons: on the one hand, because of the unequal distribution, we should expect the exacerbation of rivalries between the tribes and an increase in Islamic propaganda to delegitimizing the secular political regime. On the other hand, it is clear that after the end of the war, the countries that supported the winner will claim important economic and strategic compensations.

The fourth stake is directly linked to the previous ones and concerns the disarmament of armed organisations, the fight against organised crime of all kinds, as well as the fight against the spread of Islamic terrorism, which is still present in Libya. This is a particularly difficult task, given the huge size of Libya - most of which is desert - stretching from the Mediterranean to sub-Saharan Africa, where the borders are defined yet they are permeable by tribes and nomads who can easily cross the borders without any control. All these factors create the ideal conditions for the development of all kinds of criminal and terrorist activities, not least because it is very difficult to control this region with a regular army.

5. The perspectives

The stakes of the Libyan crisis do not only concern the future of the country itself, but they can also affect the security and political developments in the wider Middle East and North Africa, as well as the security of the European Union itself, not least due to the potential refugee and migrant flows. In fact, the refugees and mi-

8. Tripoli Appeals Court accepts appeal against the October 2022 Libyan-Turkish energy exploration MoU and refers it for investigation. See: https://www.libyaherald.com/2023/01/tripoli-appeals-court-accepts-appeal-against-the-october-2022-libyan-turkish-energy-exploration-mou-and-refers-it-for-investigation/

9. Feuer, S. et al. Libya: A Violent Theater of Regional Rivals. *Institute for National Security Studies*, 2019. http://www.jstor.org/stable/resrep19589. (Access: 25/11/2020).

grants who have flocked to Libya live in deplorable conditions and they are being abused[10], while posing a serious concern and, at the same time, a challenge both to neighbouring countries and to the EU, which seems unable to effectively respond because, *inter alia*, of the conflicting interests of its Member States.

Currently, and despite the various international initiatives to resolve the crisis, there is no indication that there is any realistic possibility for a constructive national dialogue to begin, a dialogue that would put an end to this long and destructive war. The obstacles to the national reconciliation are related both to the internal opponents in Libya and to the countries involved in this proxy war.

Internally, it seems that none of the major domestic actors is ready to make the necessary compromises to reach a viable solution that would be a commonly accepted solution. On the contrary, each side remains adamant to its positions, which so far are irreconcilable, while the personal interests, or the interests of armed groups, for whom the continuation of the war benefits them, should not be overlooked. Thus, the interim Prime Minister Dbeibah, although he had undertaken the task of organising the elections, seems unwilling to proceed, blaming his opponents for this delay. However, even if the elections were to be held, they would be meaningless, just as the 2012 and 2014 elections were meaningless, if no common ground is found between the adversaries.

The situation is further more complicated by the interventions of foreign actors in Libya. None of the states involved seem willing to abandon their objectives and lose what they has gained, or hope to gain, from their involvement in this war. Therefore, the most likely scenario is that they will continue to strengthen the side they support, thus contributing to the diminishing chances for national reconciliation. This risk is multiplied if one also takes into account the rivalry between the tribes that compose the country's population, the strong fragmentation of political forces in Libya and the fluctuating alliances among various armed groups and tribes. Therefore, it seems that the proxy war in Libya has still a long way to go, destroying the country, putting its population in danger and intensifying regional instability.

10. Amnesty International, A year after Italy-Libya migration deal, time to release thousands trapped in misery. 1 February 2018, https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/02/a-year-after-italy-libya-migration-deal-time-to-release-thousands-trapped-in-misery/ (πρόσβαση: 15/02/2020).

Η σημασία στη νομοπαραγωγική διαδικασία Δικαίου της Θάλασσας της άμεσης συμμετοχής των κρατών. Το παράδειγμα της Σύμβασης του Μοντέγκο Μπαίυ

8

Γρηγόρης Ι. Τσάλτας

Ομότ. Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου πρώην Πρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου, πρώην υπηρεσιακός Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

Εισήγηση στο 4ο Συμπόσιο της ΕΕΔΔΔΣ, Ρόδος-Καστελόριζο, 11-13 Σεπτεμβρίου 2022 «40 χρόνια από τη Σύμβαση για το Δίκαιο της θάλασσας του Montego Bay 1982. Ζητήματα, Εφαρμογή, Προκλήσεις»

Εισαγωγή

Η σημασία στη νομοπαραγωγική διαδικασία Δικαίου της Θάλασσας της άμεσης συμμετοχής των κρατών, αποτέλεσε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και κυρίως μετά τη δεκαετία του ’60, βασικό συστατικό στοιχείο της διεθνούς πολιτικής τάσης για άμεσο εκσυγχρονισμό του διεθνούς δικαίου. Η τάση αυτή αποτελεί με τη σειρά της κύριο παράγοντα ανάπτυξης ενός διεθνούς κινήματος, προερχομένου κυρίως από τις χώρες του αναπτυσσόμενου Νότου, με στόχο τον εκδημοκρατισμό των σύγχρονων διεθνών σχέσεων στους κόλπους μιας νέας διεθνούς κοινότητας, που καλείται να εφαρμόσει στην πράξη τις βασικές αρχές της ισότητας και της αλληλεγγύης.

Πιο συγκεκριμένα, «η προϋπόθεση αποδοχής της μακρόχρονης εθιμικής κατοχύρωσης της πρακτικής των κρατών σε επίπεδο συμπεριφοράς στον τομέα των διεθνών σχέσεων θεωρήθηκε... ότι δεν θα επέτρεπε σε σύντομο χρονικό διάστημα την κοινή αποδοχή συμβατικών κανόνων θετικού δικαίου»[1]. Επομένως, η ενσωμάτωση των ιδιαίτερων συμφερόντων των αναπτυσσόμενων κρατών του νότου, νεοσσών της νέας διεθνούς κοινότητας, όπως αυτή προήλθε από την κατάρρευση του αποικιοκρατικού συστήματος, στους νέους κωδικοποιημένους κανόνες του διεθνούς δι-

1. Βλ. αναλυτικότερα: Τσάλτας, Γρ. Ι., *Ο Εκσυγχρονισμός του Διεθνούς Δικαίου, Άμεση Διεθνής Πολιτική Αναγκαιότητα*, περιοδικό «ΓεωΠολιτική», τεύχος 6, Απρίλιος 2000, σ. 40-43.

καίου είχε εκ των πραγμάτων καταστεί αδύνατη.
Παράλληλα, η όποια θεσμική συζήτηση/διαπραγμάτευση σε επίπεδο κωδικοποίησης, στηριζόμενη σε εισηγήσεις/προτάσεις που προέρχονταν από ανεξάρτητο φορέα (Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου) στη βάση ουσιαστικής καταγραφής και μόνον των ισχυόντων από το παρελθόν εθιμικών κανόνων, προσέκρουε στη μη συμμετοχή της σημερινής πλειοψηφίας των κρατών στη διαμόρφωση των εν λόγω κανόνων. Έτσι, τόσο η Πρώτη Συνδιάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας (1958, Γενεύη), όσο και η Δεύτερη (1960, Γενεύη), είχαν ως αποτέλεσμα την καταγραφή ουσιαστικά ρυθμίσεων, που αφορούσαν σε απαιτήσεις των αναπτυγμένων κρατών του Βορρά, η πρώτη, ενώ η δεύτερη κάτω από την ίδια πάντα πίεση των ισχυρότερων κρατών κατέληξε σε πλήρη αποτυχία.
Η αλλαγή των συνθηκών κατά τη δεκαετία του '60 αναφορικά με την αριθμητική πλειοψηφική πλέον συμμετοχή των αναπτυσσόμενων κρατών του νότου, σε συνδυασμό και με τη ραγδαία εξέλιξη στον τομέα της υποθαλάσσιας τεχνολογίας, θα ανατρέψουν το διεθνές σκηνικό σε επίπεδο υιοθέτησης κανόνων του δικαίου της θάλασσας. Η απαίτηση πλέον της νέας πλειοψηφίας για άμεση συμμετοχή όλων των κρατών, ακόμη και σε προπαρασκευαστικό επίπεδο των όποιων διεθνών κινήσεων αφορούσαν στην κωδικοποίηση των κανόνων του δικαίου της θάλασσας, θα προάγουν την πολιτική της άμεσης νομοπαραγωγής, με αποκορύφωμα τις διαδικασίες που αποφασίστηκαν για την προετοιμασία των εργασιών της Τρίτης Συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS III). Διαδικασίες που πιστοποιούν την άμεση συμμετοχή των κρατών στο προπαρασκευαστικό στάδιο της Συνδιάσκεψης. Το αποτέλεσμα θα στεφθεί από πλήρη επιτυχία, αφού η Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίυ (1982) θα αποτελέσει ορόσημο στην κωδικοποιητική διαδικασία, ώστε η αποδοχή της να θεωρείται στη συνέχεια ως το βασικότερο εργαλείο διευθέτησης διαφορών ανάμεσα σε όλα τα κράτη στο θαλάσσιο χώρο. Να γιατί δικαίως σήμερα θεωρείται ως το Σύνταγμα των Θαλασσών και των Ωκεανών.

Α. Ιστορική αναδρομή στην περίοδο μέχρι το 1960 και η επιρροή της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου στη διαδικασία για την κωδικοποίηση του δικαίου της θάλασσας[2]

Πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι απόπειρες κωδικοποίησης αρχών και κανόνων του εθιμικού δικαίου της θάλασσας απασχόλησαν εκτός από τα κράτη και τους ειδικούς της οργανωμένης διεθνούς κοινωνίας, με έμφαση στους επιστημονικούς θεσμούς με την ιδιότητα του φορέα επιρροής στην «προκωδικοποιητική» διαδικασία και τούτο, μάλιστα, σε αλλεπάλληλες φάσεις.
Αρχικά, εκείνο που απασχολούσε όλα τα κράτη ήταν η κωδικοποίηση των κανόνων που αφορούσαν τουλάχιστον στην κατοχύρωση των ελευθεριών της ανοιχτής θάλασσας και, ασφαλώς, στο καθεστώς της αιγιαλίτιδας ζώνης (κυριαρχία – εύρος). Αμέσως μετά, το ενδιαφέρον

2. Βλ. αναλυτικά: Τσάλτας, Γρ. Ι., και Μ. Κλάδη-Ευσταθοπούλου, Μ., Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών, τ. πρώτος, κεφ. τρίτο, σελ. 75-85, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

προσανατολίστηκε στις όποιες προσπάθειες αφορούσαν πλέον στην κωδικοποίηση όλων των μέχρι την εποχή εκείνην διαμορφωμένων εθιμικών κανόνων. Έτσι, σε θεσμικό επίπεδο, την πρωτοβουλία θα πάρει για την περίπτωση η για πρώτη φορά οργανωμένη διεθνής κοινότητα με τη μορφή της Κοινωνίας των Εθνών. Στη συνέχεια, η σκυτάλη θα περάσει, με τη λήξη του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, στον ΟΗΕ, με το επίσημο θεσμικά μόνιμο όργανό του την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου.

α) Η περίοδος πριν την Κοινωνία των Εθνών

Η πρώτη καταγεγραμμένη προσπάθεια των ανεξάρτητων κρατών του προπερασμένου αιώνα, αφορούσε σε συνάντηση στη Χάγη το 1889, με στόχο αποκλειστικά και μόνον την κωδικοποίηση της αρχής της αιγιαλίτιδας ζώνης, χωρίς, όμως, κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Και πάλι στη Χάγη, μερικά χρόνια αργότερα (1907), θα γίνει και μία δεύτερη απόπειρα με τον ίδιο πάντα στόχο και στο περιθώριο συζητήσεων που αφορούσαν κυρίως στην τοποθέτηση αυτόματων υποθαλάσσιων ναρκών σε περίοδο πολέμου. Το αποτέλεσμα και πάλι θα είναι αρνητικό. Ασφαλώς, πρόκειται για περιόδους, κατά τις οποίες το προπαρασκευαστικό στάδιο των εν λόγω συναντήσεων δεν αφορούσε σε οργανωμένες δομές του διεθνούς συστήματος, αφού και οι ίδιες αυτές προτάσεις αφορούσαν και στηρίζονταν αποκλειστικά σε πρωτοβουλίες κρατών.

Εντούτοις, θεσμοί με διεθνές κύρος και μέχρι την πρώτη οργανωμένη διεθνή συνάντηση στη Χάγη το 1930, θα ασχοληθούν διεξοδικώς με το θέμα και θα προτείνουν συγκεκριμένους προς κωδικοποίηση κανόνες που αφορούσαν αποκλειστικά και μόνον στην αιγιαλίτιδα ζώνη. Έτσι, το Institut du Droit International θα προτείνει το 1894 για το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης το όριο των 6 ν.μ., δηλαδή το διπλάσιο του εθιμικού κανόνα των 3 ν.μ. Στο ίδιο μήκος κύματος θα κινηθεί και η International Law Association με αντίστοιχη πρότασή της το 1924[3].

β) Η πρώτη σημαντική διεθνής πρωτοβουλία στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης στη Χάγη (1930)

Η ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών (1919) θα συστηματοποιήσει για πρώτη φορά τις όποιες πρωτοβουλίες της οργανωμένης πλέον διεθνούς κοινότητας στον τομέα της κωδικοποίησης εθιμικών κανόνων του διεθνούς δικαίου. Η σημαντικότερη προσπάθεια αφορά στη Συνδιάσκεψη της Χάγης ή και Συνέδριο της Χάγης, το 1930, με τη συμμετοχή 42 κρατών.
Για πρώτη φορά, η οργανωμένη διεθνής κοινότητα αποφάσισε να ασχοληθεί και με το προπαρασκευαστικό στάδιο της κωδικοποιητικής διαδικασίας. Έτσι, η εντολή θα δοθεί, αρχικά, από την Κοινωνία των Εθνών στην Επιτροπή των Ειδικών[4], το 1924, και, στη συνέχεια, στην Προπαρασκευαστική Επιτροπή[5], το 1927. Τα αποτελέσματα των ερευνών των εν λόγω Επιτροπών θα χρησιμοποιηθούν σε συμβουλευτικό επίπεδο κατά τη διάρκεια

3. Βλ. αναλυτικότερα και την σχετική ιστορική ανάλυση του Matesco Matte, N., « *De la Mer Territoriale à l'Aire Territoriale* », éd. Pédone, Paris, 1965, p. 30-31.
4. Βλ. Comité des Experts.
5. Βλ. Comité Préparatoire.

των συζητήσεων στη συνδιάσκεψη, με σημαντικότερες τις τρεις θεματικές της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, οι οποίες αποτέλεσαν και τη βάση του ιστορικού κειμένου: «*Βάσεις για Συζητήσεις*», πάνω στο οποίο θα στηριχτούν τα συμμετέχοντα κράτη κατά τη διαβούλευσή τους. Δυστυχώς το αποτέλεσμα της συνδιάσκεψης ήταν αρνητικό, αφού δεν υιοθετήθηκε τίποτε σχετικό[6].

γ) Η αμέσως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο περίοδος. Η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου

Με τη σύσταση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (1945) η προκωδικοποιητική διαδικασία θα περάσει αρχικά στα χέρια του μόνιμου οργάνου των ΗΕ, την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου που θα συσταθεί το 1947 (21/11)[7]. Στο σύνολο των προς κωδικοποίηση θεμάτων της Επιτροπής εκείνο που αφορούσε στην ανοιχτή θάλασσα αποτέλεσε από την αρχή θέμα ύψιστης προτεραιότητας. Στη συνέχεια στην ίδια λίστα προτεραιότητας θα συμπεριληφθεί και το καθεστώς της αιγιαλίτιδας ζώνης. Ενώ, στην τελική Έκθεση της Επιτροπής[8], η οποία θα κατατεθεί το 1956, θα συμπεριληφθούν στο σύνολό τους 73 άρθρα[9]. Η εν λόγω Έκθεση θα υιοθετηθεί από την Γ. Σ. των ΗΕ στις 21/02/1957 και στη συνέχεια θα αποτελέσει τη βάση των διαπραγματεύσεων της Πρώτης Συνδιάσκεψης των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS I). Κατά το διάστημα των εννιάχρονων εργασιών της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου επί θεμάτων που αφορούσαν στο δίκαιο της θάλασσας, τα κράτη δεν είχαν ουσιαστική ανάμειξη ή μη μόνον τη δυνατότητα να γνωστοποιήσουν εμμέσως τις θέσεις τους με σχετικές επιστολές προς την Επιτροπή. Χαρακτηριστική στην περίπτωση αυτή η επιστολή της Τουρκίας μέσω της οποίας η γειτονική με την Ελλάδα χώρα αποδεχόταν τον εθιμικό χαρακτήρα του ορίου των 12 ν.μ. για την αιγιαλίτιδα ζώνη[10]. Σε κάθε περίπτωση, με τον τρόπο αυτόν ήταν αδύνατη η άσκηση άμεσης διαπραγματευτικής δράσης ανάμεσα στα κράτη που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε σύγκληση θέσεων πριν τις εργασίες της επερχόμενης συνδιάσκεψης και ασφαλώς παρεπόμενη δημιουργία ομάδων πίεσης.

6. Η σημαντικότερη ανάλυση των εργασιών της Συνδιάσκεψης στη Χάγη 1930, έγινε από τον George Gidel, Le Droit International Public de la Mer, vol. I, Châteauroux, Mellotee, Paris, 1932 και του ίδιου επίσης, Le Droit International Public de la Mer, (Le Temps de Paix), vol., II, III, Châteauroux, Sirey, Paris 1934.
7. Από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ με 15 αρχικά μέλη. Το 1964 τα μέλη της αυξήθηκαν σε 25. Σήμερα αριθμεί 34 μέλη.
8. Βλ. σχετικά: Rapport A/3159.
9. Μεγάλη καινοτομία στην περίπτωση και μάλιστα με έντονο τον πολιτικό χαρακτήρα, θεωρήθηκε και η ανάθεση διερεύνησης από την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου και του καθεστώτος της υφαλοκρηπίδας που δεν έχρηζε εθιμικής καταβολής και παρόλα αυτά συμπεριλήφθηκε στην τελική λίστα των 73 άρθρων, ξεπερνώντας έτσι τη διαδικασία της απλής κωδικοποίησης των εθιμικών κανόνων του δικαίου της θάλασσας προχωρώντας έτσι και στην άμεση ανάπτυξή του.
10. Συγκεκριμένα, η τουρκική δήλωση ανέφερε χαρακτηριστικότερα: *Σύμφωνα με τις τουρκικές αρχές, το όριο των 12 ν.μ. έχει γίνει, ήδη, αρκούντως αποδεκτό στην πρακτική ώστε να θεωρηθεί κανόνας του διεθνούς δικαίου.* (βλ. Annuaire de la Commission du Droit International 1956, vol. II, σελ. 90).

δ) Οι εργασίες και τα αποτελέσματα της Συνδιάσκεψής της Γενεύης (1958)

Τα συμμετέχοντα στην Πρώτη αυτή συνάντηση για το δίκαιο της θάλασσας, 86 κράτη μέλη της τότε διεθνούς κοινότητας, θα πιστοποιήσουν με την παρουσία τους την απευθείας ουσιαστική συμμετοχή τους στο τελικό και μόνον στάδιο της κωδικοποιητικής διαδικασίας. Έτσι, η συμμετοχή τους στην όποια διαβούλευση σε προπαρασκευαστικό στάδιο ήταν ανύπαρκτη. Με τον τρόπο αυτό απορρίφθηκε στην πράξη κάθε απόπειρα προηγούμενης συλλογικής καταγραφής των όποιων ιδιαίτερων θέσεων των κρατών, αποτέλεσμα κυρίως της ειδικής γεωγραφικής/γεωμορφολογικής τους θέσης. Συμπέρασμα, οι δυνατότητες σύζευξης/σύγκλισης των θέσεων τους, με στόχο και τη διαμόρφωση ειδικών ομάδων πίεσης, ειδικότερα των κρατών του αναπτυσσόμενου Νότου με σκοπό την ανάδειξη και κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους, κατέστη αδύνατη. Αποτέλεσμα, η απευθείας δράση/επιρροή των δύο Υπερδυνάμεων (ΗΠΑ και ΕΣΣΔ) και των άλλων Μεγάλων Δυνάμεων να αποτελούν προτεραιότητα στις καταγεγραμμένες θέσεις/προτάσεις στο πλαίσιο και της άσκησης πίεσης που προέρχεται ασφαλώς από την ισχύ που οι χώρες αυτές προέβαλαν και ασκούσαν[11] ειδικότερα στο πλαίσιο των αμυντικών συνασπισμών που βρίσκονταν ως επικεφαλής[12]. Σε κάθε περίπτωση, τα αναπτυσσόμενα κράτη του Νότου παρέμεναν μειοψηφία. Ως εκ τούτου η δυνατότητα προβολής αποτελεσματικής επιρροής στο αποτέλεσμα της όποιας ψηφοφορίας καθίστατο εκ των πραγμάτων αδύνατη.

Στο ίδιο μήκος κύματος θα κινηθεί και η δεύτερη προσπάθεια των ΗΕ (1960) για επίλυση τουλάχιστον των προβλημάτων που δεν επιλύθηκαν στο πλαίσιο της πρώτης στη Γενεύη (1958), με αποτέλεσμα για την περίπτωση την απόλυτη αποτυχία αφού δεν θα γίνει κατορθωτό να υιοθετηθεί τουλάχιστον ένα συγκεκριμένο όριο για το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης, κορυφαίο σημείο που απέτυχε η UNCLOS I.

Β. 1960: Η δεκαετία που ανέτρεψε τα δεδομένα σε επίπεδο υιοθέτησης συμβάσεων νόμων. Η απαίτηση υιοθέτησης της άμεσης νομοπαραγωγής

Από την αρχή η δεκαετία 1960 θα χαρακτηριστεί ως επαναστατική δεκαετία για τη διαμόρφωση αρχικά της νέας διεθνούς κοινότητας και στη συνέχεια για την άσκηση σημαντικής πίεσης για την έναρξη άμεσων διαπραγματεύσεων με στόχο την ανατροπή του λίαν προσφάτως υιοθετηθέντος συμβατικού πλαισίου της Γενεύης 1958.

Δύο αποφασιστικοί παράγοντες θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην ανατροπή του διεθνούς πολιτικού σκηνικού. Ο πρώτος αφορά στην απότομη αριθμητική αύξηση των κρατών μελών της διεθνούς κοινότητος με την ένταξη σ' αυτήν μιας πλειάδας νέων

11. Βλ. αναλυτικότερα για την περίπτωση: Τσάλτας, Γρ. Ι., και Τσάλτας, Ι. Μ., *Μεταβολές στην ισορροπία ισχύος κατά τη διαμόρφωση των κανόνων του Δικαίου της Θάλασσας, 1945-1982*, στο Γκόφας Ανδρ., Ευαγγελόπουλος Γ., Κοππά Μ., Ένας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019, εκδ. Πεδίο, Αθήνα 2020, σ. 269-279.
12. Βλ. κυρίως ΝΑΤΟ και Σύμφωνο Βαρσοβίας.

κρατών προερχόμενων από την κατάρρευση του αποικιοκρατικού συστήματος. Μάλιστα, η ένταξη αυτή θα ανατρέψει τον αριθμητικό συσχετισμό ανάμεσα σε Βορρά και Νότο με αποτέλεσμα η τυπική όσο και ουσιαστική διαδικαστικά πλειοψηφία να περάσει πλέον στα χέρια του αναπτυσσόμενου νότου.

Πιο συγκεκριμένα, η ουσιαστικότερη ενδυνάμωση της ομάδας αυτής θα προέλθει από την απόφαση για οργανωμένη πλέον εμφάνισή της στη διεθνή σκηνή ως *Ομάδας των 77* με τη Συνδιάσκεψη των ΗΕ για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD) στη Γενεύη το 1964[13].

Ο δεύτερος παράγοντας αφορά στην ραγδαία εξέλιξη στον τομέα της υποθαλάσσιας τεχνολογίας ο οποίος και θα φέρει στο φως της επικαιρότητας τη μεγάλη ανακάλυψη των πολυμεταλλικών κονδύλων[14]. Πρόκειται για τον κατεξοχήν υποθαλάσσιο θησαυρό του πλανήτη ο οποίος θεωρήθηκε από την αρχή ότι θα αποτελούσε το «μάνα εξ ουρανού» για την προώθηση της ανάπτυξης των κρατών του νότου. Και επειδή το «γεγονός προηγείται του δικαίου και προάγει την υιοθέτηση και κατοχύρωση των κανόνων του»[15] οι εξελίξεις σε επίπεδο δικαίου της θάλασσας θα ακολουθήσουν καταιγιστικές. Έτσι, ο συνδυασμός των δύο αυτών παραπάνω παραγόντων θα οδηγήσει αρχικά στην ιστορική δήλωση του Arvid Pardo την 1η Νοέμβρη 1967 περί Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητος, η οποία και θα πυροδοτήσει την έναρξη των διεργασιών άμεσης αναθεώρησης και ταυτόχρονα ανάπτυξης των κανόνων του δικαίου της θάλασσας. Και τούτο, σε συνδυασμό με την προώθηση της άμεσης νομοπαραγωγής με την απευθείας δηλαδή συμμετοχική παρουσία των κρατών από το προπαρασκευαστικό ήδη στάδιο της όποιας μελλοντικής σχετικής διαδικασίας σε επίπεδο διεθνούς συνδιάσκεψης με στόχο την υιοθέτηση νέας συμβάσεως νόμου για το δίκαιο της θάλασσας.

Έτσι, η ανάθεση διερεύνησης του ζητήματος που ανέκυψε από τη Δήλωση Pardo θα ανατεθεί σε ad hoc Επιτροπή που απαρτίζετο από 35 κράτη και όχι στην Επιτροπή του Διεθνούς Δικαίου παρά την σχετική πρόταση των κρατών του Βορρά, στην οποία και αντέδρασε η οργανωμένη πλέον Ομάδα των 77[16]. Το ίδιο θα συμβεί και ένα χρόνο μετά, 1968[17], με την πρόταση για συνέχιση των εργασιών της εν λόγω Επιτροπής, η οποία μάλιστα θα διευρυνθεί σε 42 μέλη, λαμβάνοντας και τον χαρακτήρα της μόνιμης ad hoc Επιτροπής[18].

13. Βλ. αναλυτικά, Τσάλτας Γρ., Ι., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος, Πολιτικές και Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης,* εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ. 144 και συνέχεια.
14. Βλ. αναλυτικότερα την εξαιρετική μελέτη της Borgese–Mann El., *La Planète Mer*, ed. Seuil, Paris, 1977 και ιδιαίτερα για τη σημασία των πολυμεταλλικών κονδύλων για την αναπτυξιακή προοπτική των αναπτυσσόμενων χωρών του νότου.
15. Βλ. Cousteau J. Y., *Préface* στην εξαιρετική μελέτη των Colliard C.A., Dupuy R. J., Polveche J., et Vaissière R., Le Fond des Mers, ed. Armand Colin, Paris, 1971, p. 5.
16. Βλ. σχετική Απόφαση (ομόφωνη) της Γεν. Συνέλευσης του ΟΗΕ, 2340 (XXII) κατά την 22η σύνοδό της.
17. Βλ. σχετικές Αποφάσεις της Γεν, Συνέλευσης του ΟΗΕ, 2467 A,B,C και D, (XXIII).
18. Εντολή χωρίς χρονικό περιορισμό. Τα μέλη της εν λόγω ιστορικής *Επιτροπής για την Ειρηνική Χρήση των Θαλάσσιων και Ωκεάνιων Βυθών πέρα από τα Όρια της Εθνικής Δικαιοδοσίας* ήταν: Αργεντινή, Αυστραλία, Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Βραζιλία, Καμερούν, Καναδάς, Κεϋλάνη, Χιλή, Τσεχοσλοβακία, Ελ Σαλβαδόρ, Γαλλία, Ισλανδία, Ινδία, Ιταλία,

Γ. 1970: Η δεκαετία υιοθέτησης της άμεσης νομοπαραγωγής

Το 1970 θα σηματοδοτηθεί από δύο ιστορικής σημασίας Αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης των ΗΕ. Και οι δύο αυτές Αποφάσεις υιοθετήθηκαν την ίδια μέρα 17 Δεκεμβρίου, ως επακόλουθο της ραγδαίας εξέλιξης των γεγονότων που αφορούσαν στην ανάπτυξη του δικαίου της θάλασσας, αλλά και ως επετειακός εορτασμός (25 χρόνια) από τη σύσταση του παγκόσμιου οργανισμού. Η πρώτη από τις Αποφάσεις αυτές (2749 XXV) αφορά στη Διακήρυξη για την Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητος[19] και η Δεύτερη (2750) στην σύγκληση της Τρίτης Συνδιάσκεψης των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας. Η *Διακήρυξη των Αρχών που διέπουν το Βυθό των Θαλασσών και των Ωκεανών πέρα από τα όρια της Εθνικής Δικαιοδοσίας των Κρατών*, όπως είναι ο πλήρης τίτλος της Διακήρυξης για την Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητος, στηρίζεται σε δύο κύριες αρχές. Εκείνην της *Ειρήνης* αλλά και της *Ανάπτυξης* κάτω από την απόλυτη σχέση αλληλεξάρτησης που οι αρχές αυτές αποπνέουν. Αρχές στις οποίες πρόκειται στη συνέχεια να στηριχτούν οι προσπάθειες των κρατών για ανάπτυξη του δικαίου της θάλασσας. Σε κάθε περίπτωση, η πίστη των αναπτυσσόμενων του Νότου στην καλλιέργεια της πολιτικής άμεσης συμμετοχής στη νομοπαραγωγή, θα οδηγήσει για πρώτη φορά την οργανωμένη διεθνή κοινότητα στην πρόταση και υιοθέτηση μιας παγκόσμιας διακήρυξης με νέα όσο και εξελιγμένη προοπτική σε σχέση με αντίστοιχες του παρελθόντος. Έτσι, από τις *διακηρύξεις απλά ευχολόγια* θα περάσουμε στις προδικαιακού χαρακτήρα αποφάσεις με έντονο τον προγραμματικό χαρακτήρα, προάγγελο άμεσης υιοθέτησης νέων κανόνων δικαίου, μέσω της μορφής του ήπιου εθιμικού κανόνα[20].

α) 1970: Η ιστορική Απόφαση 2750 C., που κατοχυρώνει την άμεση νομοπαραγωγή

Η Απόφαση 2750 C. αναφέρεται κυρίως στην εκδήλωση της βούλησης της διεθνούς κοινότητας να προβεί άμεσα στην οργάνωση μιας Τρίτης κατά σειράν Συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας με αρχικό στόχο την επανα-κατοχύρωση κυρίως των κανόνων δικαίου που είχαν υιοθετηθεί με το συμβατικό πλαίσιο της Γενεύης (1958). Ταυτόχρονα, ο ίδιος στόχος συμπεριλάμβανε επίσης και την κατοχύρωση νέων κανόνων που θα ωθούσαν το όλο πλαίσιο σε μια άνευ προηγουμένου ανάπτυξη, σύμφωνη με τις επιταγές της νέας διεθνούς κοινότητος, οι οποίες στηρίζονταν κυρίως στις ανά-

Ιαπωνία, Κένυα, Κουβέιτ, Λιβερία, Λιβύη, Μαδαγασκάρη, Μαλαισία, Μάλτα, Μαυριτανία, Μεξικό, Νιγηρία, Νορβηγία, Πακιστάν, Περού Πολωνία, Ρουμανία, Σιέρα Λεόνε, Σουδάν, Ταϊλάνδη, Τρινιντάντ και Τομπάγκο, Ε.Σ.Σ.Δ., Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία, Ηνωμένο Βασίλειο, Τανζανία, Η/Π.Α. και Γιουγκοσλαβία.

19. Ο πλήρης τίτλος της εν λόγω Απόφασης είναι: *Διακήρυξη των Αρχών που Διέπουν το Βυθό των Θαλασσών και των Ωκεανών.* Υιοθετήθηκε με 103 θετικές ψήφους, συμπεριλαμβανόμενης της Ελλάδας, 14 αποχές (σοσιαλιστικά κράτη) και καμία αρνητική ψήφο. Η «ομόφωνη» αυτή Απόφαση θεωρήθηκε ότι συγκέντρωσε τη μεγαλύτερη διεθνή αποδοχή/επιδοκιμασία της διεθνούς κοινότητας, σε επίπεδο υιοθέτησης παγκόσμιας διακήρυξης.
20. Βλ. σχετικά την εξαιρετική ιστορική μελέτη του Dupuy, R. J., *Droit Déclaratoire et Droit Programmatoire, - de la Coutume Sauvage à la Soft Law*, S.F.D.I., Toulouse, 1974.

γκες του αναπτυσσόμενου νότου. Οι τελευταίες αυτές στοιχειοθετούσαν αφενός την κάλυψη των ειδικότερων συμφερόντων νέων κρατών με ιδιαίτερα κυρίως γεωγραφικά χαρακτηριστικά (αρχιπελαγικά κράτη, περίκλειστα κράτη, γεωγραφικώς μειονεκτούντα κράτη), αλλά και η προστασία και ανάδειξη των υποθαλάσσιων φυσικών πόρων της Περιοχής της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητος.

Παράλληλα, στην Απόφαση 2750 C. περιλαμβάνεται και η οργάνωση του προπαρασκευαστικού σταδίου της Συνδιάσκεψης με τη σύσταση σχετικής Επιτροπής που θα απαρτίζονταν απευθείας από κράτη. Η εν λόγω Επιτροπή αποφασίστηκε να είναι η Επιτροπή του 1967-1968 διευρυμένη κατά 39 επιπλέον μέλη φτάνοντας έτσι από τον αρχικό αριθμό των 35 στα 81 αρχικά μέλη. Ενώ, το 1971 θα αγγίξει τα 91 μέλη, με επιπλέον 10 κράτη που συμμετείχαν με το καθεστώς του παρατηρητή (σύνολο 101).

β) Οι εργασίες της Sea bed Committee

Η προπαρασκευαστική αυτή Επιτροπή αυτή, γνωστή πλέον διεθνώς ως Seabed Committee, αποτέλεσε ουσιαστικά μια μίνι συνδιάσκεψη πριν από την επίσημη Τρίτη Συνδιάσκεψη η οποία προβλεπόταν να ανοίξει τις εργασίες της την 10η Δεκεμβρίου 1973 με τη συμμετοχή αρχικά 127 ανεξάρτητων κρατών μελών του ΟΗΕ.

Οι εργασίες της Seabed Committee[21] θα επιτύχουν ένα επίσης ιστορικής σημασίας έργο το οποίο αν και δεν θα καταλήξει στη διαμόρφωση ενός ενιαίου όσο και κοινού Σχεδίου Σύμβασης, θα αποτυπώσει όλες τις τάσεις των κρατών αναφορικά με τη διαμόρφωση του νέου δικαίου της θάλασσας. Ο ογκώδης φάκελος[22] που θα κατατεθεί θα περιλαμβάνει πλήρως όλες τις θέσεις των κρατών σε μορφή σχεδίων άρθρων[23] αναφορικά με σημαντικά ζητήματα που χρήζουν αναθεώρησης αλλά και με εκείνα που στοιχειοθετούν κυρίως ανάπτυξη των κανόνων του δικαίου της θάλασσας. Όπως ήδη αναφέρθηκε, τα περισσότερα από αυτά αφορούσαν σε διεκδικήσεις των αναπτυσσόμενων του Νότου, που με την πλειοψηφική πλέον παρουσία τους θα θέσουν επί τάπητος πολλά από τα ζητήματα που στο παρελθόν οι αναπτυγμένοι του Βορρά είχαν καταφέρει να αποτρέψουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το θέμα των περίκλειστων κρατών η τύχη του οποίου το 1958 δεν είχε επιτυχή έκβαση. Το ίδιο θα συμβεί ενδεικτικώς και με το καθεστώς των αρχιπελαγικών κρατών, της μεταφοράς της θαλάσσιας τεχνολογίας και ασφαλώς εκείνο που αφορούσε στο καθεστώς του βυθού των θαλασσών και των ωκεανών έξω από τα όρια της εθνικής δικαιοδοσίας, με άλλα λόγια το καθεστώς της λεγόμενης κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, συμπεριλαμβανομένου επίσης και του καθεστώτος προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος. Η απουσία του τελευταίου αυτού κατά την πρώτη κωδικοποιητική διαδικασία (1958) ήταν χαρακτηριστική της δύναμης του Βορρά. Τέλος η απαίτηση των αναπτυσσόμενων του Νότου περί ανάπτυξης των θαλασσίων τεχνικών και κυρίως της μεταφοράς της θαλάσσιας τεχνολογίας, θεωρήθηκε από την αρχή ότι αποτελούσε κύρια διεκδίκηση απεξάρτησης από το νέο-αποικιοκρατικό σύστημα και ταυτόχρονα καταπολέμησής του, με στόχο την εγκαθίδρυση μιας Νέας Ανθρώπινης Τάξης[24].

Σε κάθε περίπτωση, στα ζητήματα που αφορούσαν περισσότερο σε ανάπτυξη των κανόνων του δικαίου της θάλασσας είναι γεγονός ότι δεν εντοπίζονται παράλληλα και στοιχεία εθιμικής τους κατοχύρωσης. Με άλλα λόγια, πρόκειται για θέματα με έντονο τον πολιτικό χαρακτήρα που όμως στηρίζονται στην κυρίαρχη εκφρασμένη βούληση των κρατών για άμεση συμβατική τους κατοχύρωση. Εντούτοις, η οργανωμένη αυτή παρουσία της νέας πλειοψηφίας της διεθνούς κοινότητος θα οδηγήσει παράλληλα και στην υιοθέτηση της πολιτικής στήριξης του λεγόμενων κανόνων soft law, δηλαδή των κανόνων ήπιου χαρακτήρα που στηρίζονται από την κυρίαρχη βούληση των κρατών, υπολειπόμενοι όμως του στοιχείου της μακρόχρονης ειρηνικής πρακτικής, βασικού στοιχείου διαμόρφωσης του κλασσικού εθιμικού κανόνα. Η εκδήλωση και η διαμόρφωση των κανόνων soft law θα γίνει κυρίως μέσω των διακηρύξεων προγραμματικού χαρακτήρα ή αντίστοιχων Αποφάσεων της Γ. Σ. των Η. Ε., ή άλλων ειδικευμένων οργανισμών του συστήματος ΟΗΕ, ή και περιφερειακών διακρατικών οργανισμών, όπου η πλειοψηφική παρουσία των αναπτυσσόμενων του Νότου θεωρείται δεδομένη.

Σημαντικό επίσης αναδείχθηκε και το έργο της Seabed Committee που αφορά και στην οργανωτική δομή των εργασιών της Τρίτης Συνδιάσκεψης η οποία και θα ακολουθήσει απόλυτα εκείνην της πρώτης χωρίζοντας έτσι τις εργασίες της σε επίπεδο τριών βασικών Επιτροπών κατ' απόλυτον αναλογία με τις Υποεπιτροπές που είχαν οργανώσει τις εργασίες της Seabed Committee. Έτσι, οι εν λόγω υποεπιτροπές που εξελίχθηκαν σε Επιτροπές θα αφορούν κατά τα δύο τρίτα το νέο δίκαιο της θάλασσας (θεματικές Πρώτης και Τρίτης Επιτροπής) και κατά το ένα τρίτο (θεματικές Δεύτερης Επιτροπής), το λεγόμενο κλασσικό δίκαιο της θάλασσας που αφορούσε κυρίως στις θαλάσσιες ζώνες εθνικής δικαιοδοσίας, επιδεχόμενες και αυτές σημαντικών αλλαγών σχετικά με το καθεστώς το οποίο είχε υιοθετήσει το Συμβατικό πλαίσιο της Γενεύης το 1958. Στον ίδιο χώρο εντάσσεται και η προσπάθεια της Επιτροπής, συνεπικουρούμενη από τον οργανωτικό

21. ...ολοκληρώθηκαν σε 15 συνεδριάσεις ανάμεσα στις οποίες και οι εργασίες της Επιτροπής ειρηνικής χρήσης του βυθού των θαλασσών και των ωκεανών πριν το 1970 (1968-1970). Οι εργασίες της Seabed Committee μετά την υιοθέτηση της Απόφασης 2750 C. ήταν 6 (2 το 1971, 2 το 1972 και 2 το 1973). Στις εν λόγω συνεδριάσεις θα κατατεθούν συνολικά 2.126 παρεμβάσεις των κρατών από τις οποίες θα αναδειχτεί ως κορυφαίο θέμα εκείνο που αφορούσε στο καθεστώς της Ζώνης της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας.
22. Η Εισήγηση της Επιτροπής προς την Γενική Συνέλευση περιλαμβάνεται σε 6 ογκώδεις τόμους, από τους οποίους οι τέσσερεις αφορούν στις θεματικές της Δεύτερης Υπό-Επιτροπής (ζώνες εθνικής δικαιοδοσίας) όπου τα κράτη της Αφρικής έδειξαν κορυφαίο ενδιαφέρον.
23. ...κατατέθηκαν συνολικά 100 σχέδια άρθρων: 29 για την Πρώτη Υπό-Επιτροπή, 48 για την Δεύτερη και 23 για την Τρίτη. Βλ. αναλυτικότερα και Τσάλτα, Γρ., Ι., και Κλάδη - Ευσταθοπούλου, Μαρ., *Το Διεθνές Καθεστώς*, οπ. προηγ. σελ. 139 -144.
24. Βλ. Τσάλτα Γρ., Ι., *Ο Ρόλος των Μετααποικιακών κοινωνιών στη Διαμόρφωση μιας Νέας Διεθνούς Ανθρώπινης Τάξης*, στον Τιμητικό Τόμο του Κυπριακού Κέντρου Μελετών, Λευκωσία, 1991, σ. 193-199. Επίσης, σχετική Απόφαση 36/133 της 14ης/12/1981 της Γ. Σ. των ΗΕ και στο πλαίσιο γενικότερης προαγωγής του δικαιώματος στην ανάπτυξη ως ανθρωπίνου δικαιώματος στο Τσάλτα Γρ. Ι., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, οπ. προηγ., σελ. 243-264.

ΟΗΕ[25], να κάνει χρήση λεπτομερών, σχετικών με τα κυρίαρχα θέματα του υπό διαμόρφωση νέου δικαίου της θάλασσας, ερευνών που βοήθησαν τα κράτη να συνειδητοποιήσουν τις όποιες ιδιαιτερότητες παρουσιάζει ο γεωγραφικός, γεωμορφολογικός θαλάσσιος χώρος, σε συνδυασμό με τις οικονομικές και τεχνικές πολιτικές δυνατότητες εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των φυσικών του πόρων[26].

Τέλος, οι πολιτικές που αναπτύχθηκαν από τα κράτη κατά τη διάρκεια των εργασιών της Seabed Committee σε επίπεδο διαμόρφωσης ειδικότερων ομάδων πίεσης (αναπτυγμένοι, αναπτυσσόμενοι, ελάχιστα αναπτυγμένα κράτη, αλλά και περίκλειστα κράτη, αρχιπελαγικά κράτη, γεωγραφικώς μειονεκτούντα κράτη, καθώς και μεγάλες ναυτιλιακές δυνάμεις, μεγάλες αλιευτικές χώρες, περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένες χώρες, κ.λπ.) θα ξεκαθαρίσουν από την αρχή την κατάσταση και σε επίπεδο μεθόδου υιοθέτησης των νέων κανόνων του δικαίου της θάλασσας που επρόκειτο να προέλθουν από τις εργασίες της Τρίτης Συνδιάσκεψης. Έτσι, οι ατέρμονες ψηφοφορίες του παρελθόντος στο πλαίσιο και της ανατροπής των πλειοψηφικών συσχετισμών θα περιθωριοποιηθούν, υπέρ της επιδίωξης μιας συμφωνίας μετά από συναίνεση (consensus) που θα εξασφάλιζε τη μεγαλύτερη δυνατή αποδοχή του τελικού αποτελέσματος, της Νέας σχετικής Σύμβασης, που θα υιοθετηθεί το 1982 στο Μοντέγκο Μπαίυ της Τζαμάικας.

γ) Οι εργασίες της Τρίτης Συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας (1973-1982)

Η Συνδιάσκεψη του αιώνα, όπως χαρακτηρίστηκε η τρίτη αυτή προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας σε επίπεδο ΟΗΕ με στόχο την κωδικοποίηση του διεθνούς δικαίου της θάλασσας, εκτός του σημαντικότατου αποτελέσματος που αφορά στο Σύνταγμα των Θαλασσών και των Ωκεανών[27], όπως ήδη αναφέρθηκε ότι χαρακτηρίστηκε η Σύμβαση του Μοντέγκο Μπαίυ που υιοθετήθηκε το 1982, έμελλε να αλλάξει επίσης και τη φιλοσοφία των πρακτικών και μεθόδων υιοθέτησης κανόνων διεθνούς δικαίου, με στόχο την αντιμετώπιση σοβαρότατων διεθνών θεμάτων.

Έτσι, ως σημαντικότερα ταυτόχρονα θέματα ρύθμισης κανόνων διεθνούς συμπεριφοράς και εκτός του δικαίου της θάλασσας θα αναδειχτούν και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει γενικότερα το περιβάλλον, με κυρίαρχο εκείνο της κλιματικής αλλαγής, αλλά και την κυρίαρχη σχέση του με το διεθνές αναπτυξιακό φαινόμενο. Το τελευταίο αυτό, μετά τις διαδικασίες που θα ξεκινήσουν το 1992 κατά την ιστορική συνδιάσκεψη των ΗΕ στο Ρίο, θα εξελιχτεί στο κατεξοχήν σφαιρικό φαινόμενο της *βιώσιμης ανάπτυξης*. Πρόκειται για μια σύγχρονη προσέγγιση όλων των διεθνών θεμάτων που με τη σειρά τους θα αποτελέσουν ζητήματα υψηλής διαπραγμάτευσης μιας διαρκούς πλέον συνάντησης όλων των κρατών

25. ... με την παρέμβαση κυρίως των ειδικευμένων του οργανισμών (FAO, IMO, UNESCO, UNCTAD, κ.λπ.), οι οποίοι συμμετείχαν με αντιπροσώπους τους.
26. Για μία πληρέστερη προσέγγιση και ανάλυση των εργασιών της Seabed Committee, βλ. επίσης και Γρ. Ι. Τσάλτα, *Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας,* εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1984, σελ. 82-86.
27. Βλ. αναλυτικότερα, Τσάλτα Γρ. Ι., *Το Σύνταγμα των Θαλασσών και των Ωκεανών*, στο Περράκης Στ., Τσάλτας Γρ. Ι., (επιμ.) Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου. Εφαρμογές Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής, 20 Χρόνια μετά τη Θέση σε Ισχύ της

της διεθνούς κοινότητας, διευρυμένης σε επίπεδο πλέον διεθνούς κοινωνίας αφού συμμετέχουν παράλληλα και όλοι οι διεθνείς δρώντες.

Είναι γεγονός ότι η μεγάλη διαπραγμάτευση που ξεκίνησε το 1970 για το δίκαιο της θάλασσας μέσα από πρακτικές άμεσης νομοπαραγωγής, αναβαθμίζοντας το ρόλο του κράτους ακόμη και σε επίπεδο άμεσης συμμετοχής του στο προπαρασκευαστικό στάδιο της όποιας διεθνούς συνδιάσκεψης με αντικείμενο την υιοθέτηση κανόνων δικαίου, θα αλλάξει ριζικά πλέον τη φιλοσοφία των μεθόδων ρύθμισης όλων των διεθνών θεμάτων. Έτσι, ο παρεπόμενος εκδημοκρατισμός των σύγχρονων μεταπολεμικών διεθνών σχέσεων επρόκειτο να επιτευχθεί μέσα αφενός από την κατάρρευση του αποικιοκρατικού συστήματος και αφετέρου τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας η οποία θα φέρνει διαρκώς στην επικαιρότητα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα στο σύνολό της.

Βιβλιογραφία

Borgese–Mann El., *La Planète Mer*, ed. Seuil, Paris, 1977.

Colliard C.A., Dupuy R. J., Polveche J., et Vaissière R., *Le Fond des Mers*, ed. Armand Colin, Paris, 1971.

Dupuy R.J., *Droit Déclaratoire et Droit Programmatoire, - de la Coutume Sauvage à la Soft Law*, S.F.D.I., Toulouse, 1974.

Gidel, George, *Le Droit International Public de la Mer*, vol. I, Châteauroux, Mellotee, Paris, 1932.

Gidel, George, *Le Droit International Public de la Mer*, (*Le Temps de Paix*), vol., II, III, Châteauroux, Sirey, Paris 1934.

Matesco Matte, N., « *De la Mer Territoriale à l'Aire Territoriale* », éd. Pédone, Paris, 1965.

Τσάλτας Γρ. Ι., *Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας,* εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1984.

Τσάλτας Γρ., Ι., *Ο Ρόλος των Μεταποικιακών κοινωνιών στη Διαμόρφωση μιας Νέας Διεθνούς Ανθρώπινης Τάξης,* στον Τιμητικό Τόμο του Κυπριακού Κέντρου Μελετών, Λευκωσία, 1991.

Τσάλτας, Γρ. Ι., *Ο Εκσυγχρονισμός του Διεθνούς Δικαίου, Άμεση Διεθνής Πολιτική Αναγκαιότητα*, περιοδικό «ΓεωΠολιτική», τεύχος 6, Απρίλιος 2000.

Τσάλτας, Γρ. Ι., και Μ. Κλάδη-Ευσταθοπούλου, Μ., *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών*, τ. πρώτος, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

Τσάλτας Γρ., Ι., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος, Πολιτικές και Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης,* εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010.

Τσάλτα Γρ. Ι., *Το Σύνταγμα των Θαλασσών και των Ωκεανών*, στο Περράκης Στ., Τσάλτας Γρ. Ι., (επιμ.) Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου. Εφαρμογές Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής, 20 Χρόνια μετά τη Θέση σε Ισχύ της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2018, σελ. 27-48.

Τσάλτας, Γρ. Ι., και Τσάλτας, Ι. Μ., *Μεταβολές στην Ισορροπία Ισχύος κατά τη Διαμόρφωση των Κανόνων του Δικαίου της Θάλασσας, 1945-1982*, στο Ανδρ. Γκόφας, Γ. Ευαγγελόπουλος, Μ. Κοππά, «Ενας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019», εκδ. Πεδίο, Αθήνα 2020.

Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2018, σελ. 27-48.

Η Σύμβαση των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας και η Θαλάσσια Ασφάλεια: Βασικές Αρχές και Σύγχρονες Προκλήσεις

9

Σοφία Γαλάνη

Επίκουρη Καθηγήτρια Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Θερμές Ευχαριστίες στον Ομότ. Καθηγητή κ. Περράκη για την ευκαιρία να παρουσιάσω τη θεματική του ανά χείρας άρθρου στις XVII Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου (23-25 Σεπτεμβρίου 2022)

Ι. Εισαγωγή

Η θάλασσα καλύπτει το 70 τοις εκατό της γήινης επιφάνειας.[1] Από την αρχαιότητα, οι θάλασσες αποτελούσαν πηγή στρατιωτικής υπεροχής αλλά και κινδύνων για τα παράκτια Κράτη. Τα Κράτη μπορούσαν να αντλούν σημαντικά οφέλη από την εκμετάλλευση των θαλασσών τους, όπως για παράδειγμα μέσω της ναυτιλίας ή της αλιείας, αλλά έπρεπε και να θωρακίζουν τις παράκτιες περιοχές τους από επιθέσεις εχθρικών Κρατών ή πειρατών.[2]

Σήμερα, το 90 τοις εκατό του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών γίνεται διά μέσω θαλάσσης.[3] Ως εκ τούτου, η ασφάλεια των θαλάσσιων εμπορικών διαδρόμων και πλοίων παραμένει προτεραιότητα των Κρατών. Με την πάροδο των χρόνων, όμως, έχουν πληθύνει τόσο οι δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης μέσω της εκμετάλλευσης των θαλασσών, όπως για παράδειγμα μέσω του τουρισμού και της «μπλε οικονομίας», όσο και οι κίνδυνοι που απειλούν τη θαλάσσια ασφάλεια.[4] Η μόλυνση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, η παρανομη, λαθραία και άναρχη αλιεία (ΠΛΑ αλιεία), οι τρομοκρατικές επιθέσεις ή κυβερνοεπιθέσεις εναντίον πλοίων και λιμενικών εγκαταστάσεων, η παράνομη μετανάστευση και οι συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν μερικές μόνο από τις παράνομες δραστηριότητες που απειλούν την ασφάλεια των θαλασσών και των χρηστών τους.[5]

Η αύξηση των απειλών αυτών έχει οδηγήσει σε έναν έντονο δημόσιο διάλογο αναφορικά με την έννοια της «θαλάσσιας ασφάλειας» (maritime security), καθώς και με το νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο, το οποίο οφείλουν να εφαρμόσουν τα Κράτη ώστε να θέσουν τέλος στις παράνομες δραστηριότητες στη θάλασσα.[6] Επιζητώντας λύση στο πρόβλημα, τα Κράτη στρέφονται, πρώτα από όλα, στη Σύμβαση των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982 (Σύμβαση ΔΘ).[7] Η Σύμβαση ΔΘ αποτέλεσε τη σημαντικότερη προσπάθεια κωδικοποίησης του δικαίου της θάλασσας, επιδιώκοντας, μεταξύ άλλων, να αποσαφηνίσει τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις και τη δικαιοδοσία των Κρατών στις διάφορες θαλάσσιες ζώνες.[8]

Η Σύμβαση ΔΘ, ωστόσο, περιέχει ελάχιστες προβλέψεις για τη θαλάσσια ασφάλεια, περιορίζοντας τις δυνατότητες των Κρατών να αντιμετωπίσουν τις παράνομες δραστηριότητες στη θάλασσα.[9] Ταυτόχρονα, η Σύμβαση ΔΘ έχει κωδικοποιήσει, μεταξύ άλλων, δύο βασικές αρχές του δικαίου της θάλασσας, την αποκλειστική δικαιοδοσία των Κρατών σημαίας και την ελευθερία της ναυσιπλοΐας, οι οποίες, όπως θα εξηγήσουμε στη συνέχεια, περιορίζουν σημαντικά τη δικαιοδοσία που μπορούν να ασκήσουν τα Κράτη για την πρόληψη και καταστολή των παράνομων δραστηριοτήτων στη θάλασσα.[10] Διεθνείς οργανισμοί, όπως ο Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός (ΔΝΟ), μέσω της υιοθέτησης μιας σειράς συμβάσεων, καθώς και διάφορες κρατικές πρωτοβουλίες, έχουν συμπληρώσει κάποια από τα κενά της Σύμβασης ΔΘ.[11] Παρόλα αυτά, κανένα από αυτά τα μέτρα δεν επιτρέπεται να παρεκκλίνει από τις βασικές αρχές της Σύμβασης ΔΘ, με αποτέλεσμα να διαιωνίζονται οι αδυναμίες και τα

1. European Union Maritime Security Strategy, Responding Together to Global Challenges, A guide for stakeholders (2016) <https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/sites/maritimeaffairs/files/leaflet-european-union-maritime-security-strategy_en.pdf>.
2. Βλ., για παράδειγμα, David Abulafia, *The Great Sea: A Human History of the Mediterranean*, (Penguin Books, 2011).
3. A guide for stakeholders (2016).
4. S. Galani and MD Evans, "The Interplay between Maritime Security and the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea: Help or Hindrance?", in MD. Evans and S. Galani (eds.), *Maritime Security and the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea: Help or Hindrance?* (EE, 2020) 1-3.
5. The National Strategy for Maritime Security (September 2005) <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/homeland/maritime-security.html>; Report of the Secretary-General, Oceans and the law of the sea (10 March 2008) (A/63/63) [54]–[113]. Βλ. επίσης, J Kraska & R Pedrozo, *International Maritime Security Law* (Brill, 2013).
6. C Bueger, 'What Is Maritime Security?' (2015) 53 Marine Policy 159; J Kraska James & R Pedrozo, *International Maritime Security Law* (Martinus Nijhoff, 2013), N Klein, *Maritime Security and the Law of the Sea* (OUP, 2012); MD Evans and S Galani (eds.), *Maritime Security and the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea: Help or Hindrance?* (Cheltenham, 2020).
7. Ν. 2321/1995.
8. Βλ. το προοίμιο της Σύμβασης ΔΘ.
9. Galani and Evans (2020) 8-11.
10. C Whomersley, "The Principle of Exclusive Flag State Jurisdiction - Is It Fit for Purpose in the Twenty-First Century?" *Asia-Pacific Journal of Ocean Law and Policy* (2020) 330.
11. H Hesse, "Maritime Security in a Multilateral Context: IMO Activities to Enhance Maritime Security" *IJMCL* (2003) 327; R Balkin, "The International Maritime Organization and Maritime Security" *Tulane Maritime Law Journal* (2006) 1.

κενά της Σύμβασης ΔΘ αναφορικά με τη θαλάσσια ασφάλεια.[12]
Καθώς διανύουμε το τεσσαρακοστό πρώτο έτος από την υιοθέτηση της Σύμβασης ΔΘ, καθίσταται πλέον εφικτό, και συνάμα επιτακτικό, να προβούμε σε μία συνολική αποτίμηση της συμβολής της Σύμβασης ΔΘ στη διασφάλιση (ή μη) των θαλασσών. Στο ανά χείρας άρθρο, θα προβούμε σε μία σύντομη παρουσίαση της σύγχρονης έννοιας της «θαλάσσιας ασφάλειας» μέσα από την εξέταση της σχετικής βιβλιογραφίας και των στρατηγικών θαλάσσιας ασφάλειας περιφερειακών οργανισμών και Κρατών. Εν συνεχεία, θα εξετάσουμε τι προβλέπει η Σύμβαση ΔΘ για τη θαλάσσια ασφάλεια και τι κενά παρουσιάζει αναφορικά με τις σύγχρονες απειλές. Περαιτέρω, θα παρουσιάσουμε κάποιες από τις πρωτοβουλίες διεθνών οργανισμών και Κρατών για την αντιμετώπιση παράνομων δραστηριοτήτων στη θάλασσα, θα αναλύσουμε πώς αυτές λειτουργούν συμπληρωματικά με τη Σύμβαση ΔΘ και αν αυτό επαρκεί για την επίτευξη της θαλάσσιας ασφάλειας. Πριν κλείσουμε, θα κάνουμε μια αναφορά στη σημασία της θαλάσσιας ασφάλειας για την Ελλάδα. Από την εμβάθυνση στα ανωτέρω ζητήματα, θα καταστεί σαφές ότι η Σύμβαση ΔΘ, αν και παραμένει ιδιαιτέρως σημαντική για τη ρύθμιση πολλαπλών ζητημάτων και δραστηριοτήτων στη θάλασσα, αδυνατεί να ανταποκριθεί στις αυξανόμενες απειλές στη θάλασσα. Το συμπέρασμα αυτό δίνει βάση στην επιχειρηματολογία πως είναι καιρός να αναθεωρήσουμε την αποκλειστική δικαιοδοσία των Κρατών σημαίας, έτσι ώστε τα πλοία όλων των Κρατών να μπορούν να απολάβουν την ελεύθερη ναυσιπλοΐας, χωρίς να εμποδίζεται η αποτελεσματική άσκηση δικαιοδοσίας που είναι απαραίτητη για τη θαλάσσια ασφάλεια.

II. Η Έννοια της «Θαλάσσιας Ασφάλειας

Η έννοια της «θαλάσσιας ασφάλειας» δεν έχει διασαφηνιστεί πλήρως, με αποτέλεσμα τόσο στη βιβλιογραφία όσο και στην πρακτική των Κρατών να της αποδίδονται διαφορετικά νοήματα. Ορισμένοι αναλυτές προσεγγίζουν την έννοια της «θαλάσσιας ασφάλειας», ερμηνεύοντας την έννοια της «ασφάλειας».[13] Υποστηρίζουν ότι η ασφάλεια μπορεί να κατανοηθεί ως η έλλειψη κινδύνων (negative definition) ή μέσω της επίτευξης της τάξης (positive definition).[14] Αντιστοίχως, η θαλάσσια ασφάλεια μπορεί να ταυτιστεί με την έλλειψη απειλών στη θάλασσα ή με την επίτευξη της τάξης στη θάλασσα. Άλλοι σχολιαστές δίνουν έμφαση στο τι απειλείται από τις παράνομες δραστηριότητες στη θάλασσα ή τόσο στις παράνομες δραστηριότητες όσο και στα μέτρα που λαμβάνουν τα Κράτη για να τις αντιμετωπίσουν.[15] Συχνά, επιχειρείται μια διάκριση μεταξύ «παραδοσιακών απειλών», οι οποίες αφορούν κυρίως την ασφάλεια του παράκτιου Κράτους, τη ναυτική υπεροχή και τις διακρατικές διαφορές για την οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων τους, και των «νέων απειλών», όπως είναι η τρομοκρατία και η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών.[16] Μια τέτοια διάκριση, όμως, είναι ιδιαιτέρως δύσκολη καθώς κάποιες από αυτές δεν αποτελούν «νέες» απειλές, όπως για παράδειγμα η πειρατεία ή η μόλυνση του περιβάλλοντος, αλλά τα τελευταία χρόνια έχουν λάβει μεγάλες διαστάσεις, απαιτώντας σύγχρονες λύσεις στα προβλήματα που δημιουργούν. Ο Bueger, από την άλλη, υποστηρίζει ότι η θαλάσσια ασφάλεια έχει τέσσερις βασικές διαστάσεις –την εθνική, την ανθρώπινη, την περιβαλλοντική και την οικονομική– και ότι οι διάφορες απειλές εμπίπτουν σε μία από αυτές τις διαστάσεις.[17] Ωστόσο, ούτε αυτή η προσπάθεια κατηγοριοποίησης των απειλών είναι εφικτή. Η κλιματική αλλαγή και η μόλυνση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, για παράδειγμα, επηρεάζουν τόσο το ίδιο το θαλάσσιο περιβάλλον όσο και την ανθρώπινη ασφάλεια.[18] Σημείο καμπής στη διαμόρφωση της σύγχρονης έννοιας της «θαλάσσιας ασφάλειας» αποτέλεσαν οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου. Τα Κράτη ήρθαν αντιμέτωπα με την σκληρή πραγματικότητα των κενών ασφαλείας στα αεροδρόμια, αντιλαμβάνοντας ότι τα λιμάνια, τα πλοία και οι πλωτές εγκαταστάσεις, όπου δεν υπήρχαν συστήματα ασφαλείας, θα μπορούσαν να γίνουν εύκολοι στόχοι των τρομοκρατών. Το Σεπτέμβριο του 2005, οι ΗΠΑ δημοσίευσαν την πρώτη εθνική στρατηγική για τη θαλάσσια ασφάλεια.[19] Αν και η στρατηγική δεν ορίζει την έννοια της θαλάσσιας ασφάλειας, αναφέρεται σε εκείνες τις παράνομες ενέργειες στη θάλασσα, όπως η τρομοκρατία, η πειρατεία, η παράνομη μετανάστευση και η καταστροφή του θαλάσσιου περιβάλλοντος, οι οποίες απειλούν τη θαλάσσια ασφάλεια, την ασφάλεια του ίδιου του Κράτους αλλά και των πολιτών της.[20] Με τον ίδιο τρόπο προσέγγισε τη θαλάσσια ασφάλεια και η έκθεση του Γενικού Γραμματέα των ΗΕ του 2008, η οποία, για πρώτη φορά, αναφέρθηκε σε εφτά παράνομες ενέργειες, οι οποίες απειλούν τους ωκεανούς. Αυτές ήταν οι εξής: (1) η πειρατεία και οι ένοπλες επιθέσεις εναντίον πλοίων (2) η τρομοκρατία (3) το παράνομο εμπόριο όπλων και όπλων μαζικής καταστροφής (4) το παράνομο εμπόριο ναρκωτικών (5) η παράνομη μετανάστευση (6) η ΠΛΑ αλιεία και (7) η καταστροφή του θαλάσσιου περιβάλλοντος.[21] Οι πειρατικές επιθέσεις εναντίον πλοίων και ναυτικών στον Κόλπο του Άντεν ενέτειναν τις προσπάθειες των Κρατών, διεθνών και περιφερειακών οργανισμών να αναπτύξουν στρατηγι-

12. Άρθρο 311 Σύμβαση ΔΘ. Βλ. επίσης Galani and Evans (2020) 11-19.
13. Bueger (2015) 159-160.
14. Ibid.
15. Βλ. η Klein (2012), 8, υποστηρίζει ότι θαλάσσια ασφάλεια σημαίνει "'the protection of a state's land and maritime territory, infrastructure, economy, environment and society from certain harmful acts occurring at sea' και οι Galani & Evans (2020), 3, υποστηρίζουν ότι "maritime security is not simply a concept that needs defining but a blend of threats and activities by state and non-state actors".

16. Bueger (2015), 160-162.
17. Ibid, 161.
18. Βλ., για παράδειγμα, την περίπτωση του Αρκτικού Ωκεανού, Σ. Γαλάνη, «Κλιματική Αλλαγή, Μεταβαλλόμενα Σύνορα και Προκλήσεις στη Θαλάσσια Ασφάλεια του Αρκτικού Ωκεανού», Σ. Περράκης (επιμ.) *Σύνορα: Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές Διαστάσεις* (Ι. Σιδέρης, υπό έκδοση).
19. The National Strategy for Maritime Security (September 2005) <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/homeland/maritime-security.html>.
20. Ibid, 2-3.
21. Report of the Secretary-General, Oceans and the law of the sea (10 March 2008) (A/63/63) [54]–[113].

κές θαλάσσιας ασφάλειας.[22] Μέσα από αυτές τις στρατηγικές, κατέστη πλέον σαφές το πόσο δύσκολο είναι να συμφωνηθεί ένας ορισμός για την έννοια της «θαλάσσιας ασφάλειας». Κάθε Κράτος ή γεωγραφική περιφέρεια φαίνεται να κατανοεί τη θαλάσσια ασφάλεια μέσα από τις απειλές που καλείται να αντιμετωπίσει. Αν και κάποιες παράνομες δραστηριότητες, ιδίως αυτές οι οποίες αναφέρονται στην έκθεση του Γενικού Γραμματέα των ΗΕ, αναφέρονται σε όλες τις στρατηγικές θαλάσσιας ασφάλειας, οι προτεραιότητες των Κρατών καθορίζονται από τις ιδιαίτερες συνθήκες, οι οποίες επικρατούν σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή την εκάστοτε χρονική συγκυρία. Για παράδειγμα, η ΕΕ δίνει έμφαση στην παράνομη μετανάστευση, η Αφρικανική Ένωση στο παράνομο εμπόριο πετρελαιοειδών, η Ένωση Χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας στις διακρατικές διαφορές που απορρέουν από την έλλειψη συμφωνίας για την οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων στην περιοχή και η Καραϊβική Κοινότητα στην παράνομη διακίνηση και εμπορία ναρκωτικών.[23]

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, μπορούμε να εξάγουμε τα εξής συμπεράσματα. Παρότι ο όρος «θαλάσσια ασφάλεια» έχει γίνει πλέον σημείο αναφοράς στη βιβλιογραφία και στο δημόσιο διάλογο, εξακολουθούμε να μην έχουμε καταλήξει σε ένα σαφή ορισμό ως προς τη σημασία του. Αυτό, ωστόσο, δεν έχει εμποδίσει τις προσπάθειες των Κρατών να λάβουν μέτρα και να διαμορφώσουν πολιτικές και στρατηγικές για τη θαλάσσια ασφάλεια. Αντιθέτως, η απουσία ενός ορισμού δίνει στα Κράτη την ευελιξία, την οποία χρειάζονται, ώστε να διαμορφώνουν τις κατάλληλες πολιτικές, οι οποίες είναι απαραίτητες για την αντιμετώπιση των διαφόρων απειλών ανά πάσα χρονική στιγμή. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, τα Κράτη οφείλουν να συμμορφώνονται με το νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο της Σύμβασης ΔΘ. Για αυτό κρίνεται απαραίτητο να δούμε τι προβλέπει η Σύμβαση ΔΘ για τη θαλάσσια ασφάλεια.

III. Η Έννοια της «Θαλάσσιας Ασφάλειας» Μέσα Από το Κείμενο της Σύμβασης ΔΘ

Η Σύμβαση ΔΘ δεν περιέχει συγκεκριμένες διατάξεις για τη θαλάσσια ασφάλεια. Περιέχει, όμως, κάποιες αναφορές σε ζητήματα ασφάλειας, οι οποίες μας βοηθούν να κατανοήσουμε το πώς αντιλαμβανόταν τα Κράτη την ασφάλεια των θαλασσών την περίοδο κατά την οποία συντάχθηκε η Σύμβαση ΔΘ, και να εκτιμήσουμε πόσο συνάδει με ή απέχει από τα σημερινά δεδομένα. Στο προοίμιο της σύμβασης, για παράδειγμα, αναφέρεται ότι ένας εκ των στόχων της σύμβασης είναι η επίτευξη της ειρήνης, της ασφάλειας, της συνεργασίας και των φιλικών σχέσεων μεταξύ των Κρατών.[24] Η αναφορά αυτή φαίνεται να γίνεται περισσότερο σε σχέση με την εθνική ασφάλεια. Το ίδιο προκύπτει και από το άρθρο 19 (1), το οποίο ορίζει ότι «η διέλευση είναι αβλαβής εφόσον δεν διαταράσσει την ειρήνη, την τάξη ή την ασφάλεια του παράκτιου Κράτους». Εν συνεχεία, παρατίθεται μία λίστα δραστηριοτήτων, οι οποίες θεωρούνται ότι διαταράσσουν την ασφάλεια του παράκτιου Κράτους, όπως για παράδειγμα, η χρήση βίας, άλλες στρατιωτικές ενέργειες/ασκήσεις, η εκ προθέσεως σοβαρή ρύπανση και οι αλιευτικές δραστηριότητες ((άρθρο 19 (2)). Η εθνική ασφάλεια φαίνεται να είναι πρωταρχικής σημασίας και στο άρθρο 302, το οποίο επιτρέπει στα Κράτη να μην παρέχουν πληροφορίες των οποίων η αποκάλυψη είναι αντίθετη στα ουσιώδη συμφέροντα της ασφάλειας τους κατά τη δικαστική επίλυση των διαφορών τους.[25] Η Σύμβαση ΔΘ περιέχει, επίσης, πολλαπλές διατάξεις αναφορικά με την ασφάλεια της ναυσιπλοΐας (π.χ. βλ. άρθρα 21, 22, 39, 42, 60, 147, 225) και κάποιες για την ασφάλεια της ανθρώπινης ζωής (άρθρα 94, 146). Πέρα από τις ρητές αναφορές στην ασφάλεια, η Σύμβαση περιέχει διατάξεις αναφορικά με άλλες παράνομες δραστηριότητες στη θάλασσα, όπως για παράδειγμα, στην πειρατεία (άρθρα 100-107), την παράνομη διακίνηση ναρκωτικών ή ψυχοτροπικών ουσιών (άρθρα 27, 108), το δουλεμπόριο (άρθρα 99, 110) και τη μόλυνση του θαλάσσιου περιβάλλοντος (Μέρος XII της Σύμβασης). Οι αναφορές της Σύμβασης ΔΘ στη θαλάσσια ασφάλεια μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως για τους συντάκτες της η ασφάλεια των θαλασσών ήταν πρωτίστως συνδεδεμένη με την ασφάλεια του παράκτιου Κράτους και της ναυσιπλοΐας, χωρίς όμως να λείπουν και οι επιμέρους αναφορές σε παράνομες δραστηριότητες.

IV. Ενισχύει ή περιορίζει η Σύμβαση ΔΘ την επίτευξη της θαλάσσιας ασφάλειας το ζήτημα της αποκλειστικής δικαιοδοσίας του κράτους σημαίας και της ελεύθερης ναυσιπλοΐας

Αξίζει, εν συνεχεία, να εξετάσουμε πώς μπορούν τα Κράτη να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους στη θάλασσα. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η αποκλειστική δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας καθώς και η ελευθερία της ναυσιπλοΐας περιορίζουν σημαντικά

22. NATO Alliance Maritime Strategy (18 March 2011) <www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_75615.htm>, Council of the European Union, European Union Maritime Security Strategy (11205/14) (24 June 2014) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2011205%202014%20INIT/EN/pdf>, African Union, 2050 Africa's Integrated Maritime (AIM) Strategy (29 July 2013) 10–11 <cggrps.org/wp-content/uploads/2050-AIM-Strategy_EN.pdf>, The African Charter on Maritime Security, Safety and Development in Africa (the Lomé Charter) (15 October 2016) <au.int/en/treaties/african-charter-maritime-security-and-safety-and-development-africa-lome-charter>; ASEAN Regional Forum Work Plan for Maritime Security 2018–2020 <aseanregionalforum.asean.org/wp-content/uploads/2019/01/ANNEX-3-.pdf>; Caricom Crime and Security Strategy, Securing the Region (2013) <https://caricomimpacs.org/wp-content/uploads/2020/11/CARICOM-CRIME-AND-SECURITY-STRATEGY.pdf>.
23. Η Καραϊβική Κοινότητα έχει υιοθετήσει την πρώτη συμφωνία για τη θαλάσσια ασφάλεια, η οποία όμως δεν έχει τεθεί ακόμα σε ισχύ, CARICOM Maritime and Airspace Security Cooperation Agreement, 4 July 2008.

24. Στο προοίμιο της Σύμβασης ΔΘ αναφέρεται ότι "[b]elieving that the codification and progressive development of the law of the sea achieved in this Convention will contribute to the strengthening of peace, security, co-operation and friendly relations among all nations in conformity with the principles of justice and equal rights and will promote the economic and social advancement of all peoples of the world, in accordance with the Purposes and Principles of the United Nations as set forth in the Charter".
25. N Klein, 'Maritime Security' in D Rothwell, A Oude Elferink, K Scott and T Stephens (eds), *The Oxford Handbook of the Law of the Sea* (OUP, 2015) 597.

τη δικαιοδοσία που μπορούν να ασκήσουν τρίτα Κράτη για την πρόληψη και καταστολή των παράνομων δραστηριοτήτων στη θάλασσα. Θα εξηγήσουμε τώρα, λοιπόν, γιατί συμβαίνει αυτό.

Η Σύμβαση ΔΘ προβλέπει ότι κάθε Κράτος μπορεί να «καθορίζει τους όρους για τη χορήγηση της εθνικότητας του σε πλοία, για την νηολόγηση πλοίων στην επικράτεια του και για το δικαίωμα να φέρουν τη σημαία του» και ότι θα «πρέπει να υπάρχει πραγματικός δεσμός ανάμεσα στο Κράτος και στο πλοίο» (άρθρο 91). Το Κράτος σημαίας οφείλει να «ασκεί αποτελεσματικά τη δικαιοδοσία και τον έλεγχο του σε διοικητικά, τεχνικά και κοινωνικά θέματα πάνω στα πλοία που φέρουν τη σημαία του» (άρθρο 94), τα οποία στην ανοιχτή θάλασσα υπόκειται στην αποκλειστική δικαιοδοσία του (άρθρο 92). Από τις διατάξεις αυτές συμπεραίνουμε πως σκοπός της Σύμβασης ΔΘ ήταν να διασφαλίσει ότι όλα τα πλοία, όπου και αν αυτά βρίσκονται, υπόκεινται στη δικαιοδοσία τουλάχιστον ενός Κράτους, και όχι να δημιουργήσει θαλάσσιες ζώνες ανομίας.[26] Η αδυναμία της Σύμβασης ΔΘ, ωστόσο, η οποία εμποδίζει την αποτελεσματική άσκηση δικαιοδοσίας στα πλοία, έγκειται στο ότι δεν προσδιορίζεται τι ακριβώς είναι ο «πραγματικός δεσμός» ανάμεσα στο Κράτος και στο πλοίο. Δυστυχώς, ούτε στη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS) διευκρινίζεται τι απαιτείται για να θεμελιωθεί ο «πραγματικός δεσμός» μεταξύ του Κράτους σημαίας και του πλοίου.[27] Αντιθέτως, το ITLOS έχει υποστηρίξει πως ο σκοπός της Σύμβασης ΔΘ δεν ήταν να δημιουργήσει συγκεκριμένα κριτήρια για τη νηολόγηση πλοίων αλλά να διασφαλιστεί η αποτελεσματική άσκηση δικαιοδοσίας του Κράτους σημαίας.[28]

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλά Κράτη να διατηρούν ανοιχτά νηολόγια και να παρέχουν σημαίες ευκαιρίας σε πλοία, χωρίς να ασκείται ουσιαστικός έλεγχος σε αυτά, ώστε να διαπιστωθεί αν συμμορφώνονται με διεθνή πρότυπα ασφάλειας ή αν παρανομούν.[29] Αυτό συμβαίνει είτε γιατί τα Κράτη με ανοιχτά νηολόγια δεν επιθυμούν, κυρίως για οικονομικούς λόγους, είτε γιατί δεν διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα να πραγματοποιήσουν ελέγχους και να ασκήσουν αποτελεσματική δικαιοδοσία σε πλοία που φέρουν τη σημαία τους. Το πρόβλημα είναι ακόμα πιο έντονο στην ανοιχτή θάλασσα, όπου τα πλοία υπόκεινται στην αποκλειστική δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας (άρθρο 92). Το φαινόμενο των σημαιών ευκαιρίας έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις, καθώς τα Κράτη με ανοιχτά νηολόγια, όπως ο Παναμάς, η Λιβερία, και οι Νήσοι Μάρσαλ, βρίσκονται σταθερά στη λίστα των 10 Κρατών με το μεγαλύτερο στόλο εμπορικών πλοίων, με αποτέλεσμα να μην ασκούνται αποτελεσματικοί έλεγχοι για παραβάσεις σε ένα μεγάλο αριθμό πλοίων.[30]

Η ελλιπής άσκηση δικαιοδοσίας από τα Κράτη σημαίας σε συνδυασμό με τα δικαιώματα ναυσιπλοΐας, τα οποία κατοχυρώνονται από τη Σύμβαση ΔΘ, περιορίζουν ακόμα περισσότερο τις δυνατότητες των Κρατών να περιορίσουν τις παράνομες δραστηριότητες στη θάλασσα. Όλα τα πλοία απολαμβάνουν τόσο το δικαίωμα αβλαβούς διέλευσης, το οποίο αναστέλλεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις (άρθρο 25), όσο και το δικαίωμα πλου διέλευσης, το οποίο δεν αναστέλλεται (άρθρο 44). Συγχρόνως, τα πλοία όλων των χωρών εξακολουθούν να απολαύουν το δικαίωμα ελεύθερης ναυσιπλοΐας τόσο στην ΑΟΖ και όσο στην ανοιχτή θάλασσα, καθιστώντας τους ελέγχους σε ξένα πλοία σχεδόν αδύνατους (άρθρα 58 και 87). Το ITLOS, μάλιστα, έχει τονίσει ότι η αποκλειστική άσκηση δικαιοδοσίας από τα Κράτη σημαίας είναι άμεσα συνυφασμένη με το δικαίωμα της ελεύθερης ναυσιπλοΐας στην ανοιχτή θάλασσα.[31]

Για να γίνουν κατανοητοί οι περιορισμοί αυτοί στην πράξη, θα εξετάσουμε την κάθε θαλάσσια ζώνη ξεχωριστά, παραθέτοντας και σχετικά παραδείγματα.

1. Εσωτερικά Ύδατα – Λιμένες

Η κυριαρχία των παράκτιων Κρατών εκτείνεται στα εσωτερικά του ύδατα, όπου βρίσκονται και οι λιμένες (άρθρο 2). Αυτό επιτρέπει στα παράκτια Κράτη να θεσπίζουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις εισόδου στους λιμένες του, τις οποίες οφείλουν να πληρούν τα πλοία υπό ξένη σημαία, όταν καταπλέουν εκούσια στους λιμένες του ή σε πλωτές εγκαταστάσεις (άρθρα 8 και 25). Οι προϋποθέσεις αυτές μπορεί να άπτονται και ζητήματα ασφάλειας, όπως για παράδειγμα, μέτρα κατά της τρομοκρατίας ή της ΠΛΑ αλιείας.

Η Σύμβαση ΔΘ, όμως, δεν ρυθμίζει σαφώς τη δικαιοδοσία, την οποία μπορούν να ασκήσουν τα Κράτη λιμένα σε ξένα πλοία για ζητήματα ασφάλειας. Πέρα από το ζήτημα της μόλυνσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος, το οποίο ρυθμίζεται επαρκώς στο άρθρο 218 της σύμβασης, υπάρχει έθιμο, σύμφωνα με το οποίο, ζητήματα, τα οποία αφορούν την εσωτερική πειθαρχία ή οικονομία ενός ξένου πλοίου συνεχίζουν να εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας. Εξαίρεση φαίνεται να αποτελούν ζητήματα, τα οποία απειλούν την ασφάλεια ή δημόσια τάξη του παράκτιου Κράτους.[32] Δεν είναι όμως πάντα ευνόητο τι μπορεί να απειλεί την ασφάλεια του παράκτιου Κράτους και πότε αυτό μπορεί να ασκήσει δικαιοδοσία. Απειλεί, για παράδειγμα, την ασφάλεια του παράκτιου Κράτους ένα πλοίο το οποίο μεταφέρει μετανάστες ή τρομοκράτες, όταν αυτοί δεν πρόκειται να αποβιβαστούν στο παράκτιο Κράτος; Μπορεί ένα παράκτιο Κράτος να ασκήσει δικαιοδοσία σε ξένο πλοίο στο οποίο βρέθηκαν ψάρια, τα οποία αλιεύθηκαν παράνομα στην ανοιχτή θάλασσα; Δεδομένου του ότι οι έλεγχοι πλοίων διενεργούνται πολύ πιο

26. Βλ. επίσης τη συμβολή του Sir MD Evans στον ίδιο τόμο.
27. T. Scovazzi, "ITLOS and Jurisdiction over Ships" in H. Ringbom (ed.) *Jurisdiction over Ships, Post-UNCLOS Developments in the Law of the Sea* (Brill, 2015).
28. *M/V "Saiga"* (No. 2) (1999) ITLOS Case No. 2 [83], "the purpose of the provisions of the Convention on the need for a genuine link between a ship and its flag State is to secure more effective implementation of the duties of the flag State, and not to establish criteria by reference to which the validity of the registration of ships in a flag State may be challenged by other States." Βλ., επίσης, *M/V "Virginia G"* (2014) ITLOS Case No. 19 [122].
29. Whomersley (2020) 333.
30. Marine Insight, "Top 10 Largest Flag States in the Shipping Industry" (6 April 2022) <https://www.marineinsight.com/maritime-law/top-10-largest-flag-states-in-the-shipping-industry/>.
31. *The M/V "Norstar" Case* (Panama v Italy), ITLOS Case No. 25 [225], "the principle of exclusive flag State jurisdiction is an inherent component of the freedom of navigation under article 87 of the Convention".
32. D Rothwell and T Stephens, *The International Law of the Sea* (Hart, 2010) 56-57.

εύκολα όταν αυτά βρίσκονται σε λιμένες[33] φαίνεται να επικρατεί η άποψη ότι όταν τα παράκτια Κράτη, εφόσον η νομοθεσία τους το επιτρέπει, μπορούν να προβούν και στην άσκηση εκτελεστικής δικαιοδοσίας κατάσχοντας παράνομα εμπορεύματα, συλλαμβάνοντας το πλοίο, το πλήρωμά του ή όσους βρίσκονται παράνομα στο πλοίο.[34] Εξακολουθεί όμως να υπάρχει και ο αντίλογος, με σχολιαστές να παρατηρούν ότι η άσκηση δικαιοδοσίας από το Κράτος λιμένα σε ξένα πλοία για παράνομες δραστηριότητες, οι οποίες τελέστηκαν πέρα από τα χωρικά του ύδατα, αποτελεί μια μορφή εξωεδαφικής δικαιοδοσίας (creeping jurisdiction), η οποία παραβιάζει την αποκλειστική δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας.[35]

2. Χωρικά Ύδατα

Σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ, η κυριαρχία των παράκτιων Κρατών εκτείνεται και στα χωρικά του ύδατα (άρθρο 2). Ως εκ τούτου, τα παράκτια Κράτη μπορούν να υιοθετήσουν νομοθεσία σχετική με οποιοδήποτε ζήτημα άπτεται της θαλάσσιας ασφάλειας και να την εφαρμόσουν στα χωρικά τους ύδατα. Σε περίπτωση που οι αρχές του παράκτιου Κράτους έχουν σοβαρούς λόγους να πιστεύουν ότι ένα ξένο πλοίο παραβίασε τους νόμους και κανονισμούς του, μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα συνεχούς καταδίωξης και να συλλάβει ξένα πλοία, αν διαπιστωθούν παραβάσεις (άρθρο 111).[36]
Σημαντικό περιορισμό στην άσκηση δικαιοδοσίας αποτελεί το δικαίωμα αβλαβούς διέλευσης (άρθρο 17). Τα παράκτια Κράτη μπορούν να υιοθετήσουν κανονισμούς που αναφέρονται στην αβλαβή διέλευση για πλοία που εισέρχονται στα χωρικά του ύδατα, σχετικά με την προστασία της ναυσιπλοΐας, του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των καλωδίων και αγωγών, καθώς και με παραβιάσεις των νόμων περί αλιείας και τελωνειακών, δημοσιονομικών μεταναστευτικών ή υγειονομικών νόμων (άρθρο 21). Συγχρόνως, μπορούν να λάβουν μέτρα προστασίας εναντίον ξένων πλοίων, τα οποία δεν συμμορφώνονται με τους κανονισμούς αυτούς (άρθρο 25). Τα παράκτια Κράτη, όμως, δεν μπορούν να ασκήσουν ποινική δικαιοδοσία πάνω σε ξένο πλοίο διερχόμενο από τη χωρική θάλασσα και να προβούν σε ενέργεια οποιασδήποτε ανάκρισης ή σύλληψης προσώπου για έγκλημα, το οποίο διαπράχθηκε πάνω στο πλοίο κατά τη διάρκεια της διέλευσής του, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, οι οποίες είναι οι εξής (α) αν οι συνέπειες του εγκλήματος επεκτείνονται στο παράκτιο Κράτος (β) αν το έγκλημα είναι τέτοιας φύσεως που να διαταράσσει την ειρήνη της χώρας ή την τάξη στην χωρική θάλασσα (γ) αν έχει ζητηθεί η συνδρομή των τοπικών αρχών από τον πλοίαρχο ή από διπλωματικό πράκτορα ή τον Προξενικό λειτουργό του Κράτους της σημαίας ή (δ) αν τέτοια μέτρα είναι αναγκαία για την καταστολή της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ή ψυχοτροπικών ουσιών (άρθρο 27). Με εξαίρεση τη σαφή αναφορά στην παράνομη διακίνηση ναρκωτικών ή ψυχοτροπικών ουσιών, το άρθρο 27 περιορίζει σημαντικά την άσκηση ποινικής δικαιοδοσίας για άλλες παράνομες δραστηριότητες.[37] Σε πολλές περιπτώσεις, δεν είναι εφικτό να αποδειχθεί ότι οι συνέπειες ενός εγκλήματος, οι οποίες διαπράχθηκαν σε ξένο πλοίο επεκτείνονται στο παράκτιο Κράτος. Για παράδειγμα, θα μπορούσε ένα παράκτιο Κράτος να ασκήσει ποινική δικαιοδοσία σε ξένο διερχόμενο πλοίο, το οποίο μεταφέρει θύματα trafficking ή από το οποίο εξαπολύονται κυβερνοεπιθέσεις σε άλλα ξένα πλοία; Εφόσον, δεν φαίνεται να επηρεάζεται το παράκτιο Κράτος, η απάντηση είναι αρνητική, κάτι που όμως περιορίζει σημαντικά τις δυνατότητες των παράκτιων Κρατών να καταστείλουν παράνομες δραστηριότητες στη χωρική τους θάλασσα.

3. Συνορεύουσα Ζώνη

Σύμφωνα με το άρθρο 33 της Σύμβασης ΔΘ, το παράκτιο Κράτος μπορεί να ασκεί έλεγχο, ώστε να εμποδίζει την παραβίαση των τελωνειακών, δημοσιονομικών, μεταναστευτικών ή υγειονομικών του νόμων και κανονισμών στο έδαφος του ή στη χωρική του θάλασσα. Ο έλεγχος αυτός μπορεί να ασκηθεί από το παράκτιο Κράτος σε ξένα πλοία, τα οποία βρίσκονται στη συνορεύουσα ζώνη του και κατευθύνονται προς τα χωρικά του ύδατα. Η άσκηση ελέγχου για παραβιάσεις των συγκεκριμένων νόμων έχει ιδιαίτερη σημασία για την πρόληψη και καταστολή εγκλημάτων, όπως το εμπόριο λευκής σαρκός ή η παράνομη μετανάστευση. Το άρθρο 33, όμως, αφήνει εκτός πεδίου άλλες παράνομες δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα, τις τρομοκρατικές ενέργειες ή την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παρότι, η συνορεύουσα ζώνη δημιουργήθηκε με σκοπό να ενισχύσει την ασφάλεια των χωρικών υδάτων και του παράκτιου Κράτους, δεν έχει εξελιχθεί σε «ζώνη ασφάλειας».[38] Αυτό επιβεβαιώθηκε και από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ΔΔΧ), σε πρόσφατη απόφαση του, στην οποία εξέτασε το νομικό καθεστώς της συνορεύουσας ζώνης και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πρακτική των Κρατών δεν έχει εξελιχθεί αρκετά, ώστε τα παράκτια Κράτη να μπορούν ασκούν έλεγχο για παραβιάσεις νόμων και κανονισμών πέρα από αυτούς τους οποίους προβλέπει το άρθρο 33.[39]

4. Στενά Διεθνούς Ναυσιπλοΐας

Τα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη ναυσιπλοΐα και το παγκόσμιο εμπόριο, και για

33. Βλ., επίσης, τη συζήτηση για τα Μνημόνια Κατανόησης των Κρατών Λιμένων στην ενότητα V.
34. EJ Molenaar, "Port State Jurisdiction: Toward Comprehensive, Mandatory and Global Coverage" *ODIL* (2007) 225; S Kopela, "Port-State Jurisdiction, Extraterritoriality, and the Protection of Global Commons" *ODIL* (2016) 89; A Honniball, "The Exclusive Jurisdiction of Flag States: A Limitation on Pro-active Port States?" *IJMCL* (2016) 499; C Ryngaert and H Ringbom, H, "Port State Jurisdiction: Challenges and Potential" *IJMCL* (2016) 379.
35. R. Geiss and CJ. Tams, "Non-Flag States as Guardians of the Maritime Order: Creeping Jurisdiction of a Different Kind?" in H. Ringbom (ed.) *Jurisdiction over Ships, Post-UNCLOS Developments in the Law of the Sea* (Brill, 2015); S. Kaye, "Freedom of Navigation in a Post 9/11 World: Security and Creeping Jurisdiction" in D. Freestone, R. Barnes and D. Ong (eds) *The Law of the Sea Progress and Prospects* (OUP, 2006). Βλ., επίσης, την υπόθεση *M/V "Norstar, Case No. 25.*
36. Το ίδιο δικαίωμα μπορεί να ασκηθεί για παραβιάσεις στη συνορεύουσα ζώνη, την ΑΟΖ και την υφαλοκρηπίδα.
37. Klein (2012) 75-78.
38. J. Noyes, "The Territorial Sea and Contiguous Zone" in D. Rothwell, A. Oude Elferink, K. Scott, T. Stephens (eds) *The Oxford Handbook of the Law of the Sea* (OUP, 2015), 101.
39. *Alleged Violations of Sovereign Rights and Maritime Spaces in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Colombia)* (21 April 2022) [154].

αυτό η Σύμβαση ΔΘ προέβλεψε το δικαίωμα πλου διέλευσης (άρθρο 38). Το δικαίωμα πλου διέλευσης ασκείται με σκοπό τον συνεχή και ταχύ διάπλου του στενού μεταξύ ενός τμήματος ανοικτής θάλασσας ή μιας αποκλειστικής οικονομικής ζώνης και ενός άλλου τμήματος ανοικτής θάλασσας ή μιας αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (άρθρο 38). Σημαντική διαφορά με το δικαίωμα αβλαβούς διέλευσης είναι ότι τα παράκτια σε στενά Κράτη δεν δύναται να αναστείλουν το δικαίωμα πλου διέλευσης (άρθρο 44). Ο περιορισμός αυτός, από τη μία, καταδεικνύει την ιδιαίτερη σημασία του δικαιώματος, από την άλλη, περιορίζει σημαντικά τις δυνατότητες των παράκτιων σε στενά Κράτη να λάβουν προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα για τη θαλάσσια ασφάλεια.[40] Τα παράκτια Κράτη δύνανται να υιοθετήσουν νόμους και κανονισμούς αναφορικά με την ασφάλεια της ναυσιπλοΐας, τη ρύπανση από απόρριψη πετρελαίου, την παρεμπόδιση της αλιείας, και την φόρτωση ή εκφόρτωση οποιουδήποτε εμπορεύματος, χρημάτων ή προσώπων κατά παράβαση των τελωνειακών, δημοσιονομικών, μεταναστευτικών ή υγειονομικών νόμων και κανονισμών των παράκτιων στα στενά κρατών (άρθρο 42). Σε περίπτωση παραβίασης αυτών των νόμων, τα πλοία χάνουν το δικαίωμα πλου διέλευσης και τα παράκτια στα στενά Κράτη μπορούν να ασκήσουν δικαιοδοσία. Δεν ισχύει όμως το ίδιο για τις περιπτώσεις πλοίων, τα οποία εμπλέκονται σε παράνομες δραστηριότητες, οι οποίες δεν εμπίπτουν στο άρθρο 42 της Σύμβαση ΔΘ. Πλοία, για παράδειγμα, τα οποία μεταφέρουν όπλα μαζικής καταστροφής ή παράνομους μετανάστες συνεχίζουν να απολαύουν το δικαίωμα πλου διέλευσης, εφόσον δεν προβούν σε φόρτωση ή εκφόρτωση κατά τη διάρκεια του διάπλου, περιορίζοντας έτσι τη δυνατότητα των Κρατών να καταστείλουν τις παράνομες δραστηριότητες στη θάλασσα.

5. Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ)

Ο έλεγχος και η δικαιοδοσία που μπορούν να ασκήσουν τα παράκτια Κράτη περιορίζεται ακόμη περισσότερο στην ΑΟΖ. Το παράκτιο Κράτος μπορεί να ασκεί δικαιοδοσία, μόνο αναφορικά με την άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του που αποσκοπούν στην εξερεύνηση, εκμετάλλευση, διατήρηση και διαχείριση των φυσικών πόρων στην ΑΟΖ του (άρθρο 56). Αυτό συνεπάγεται την άσκηση δικαιοδοσίας αναφορικά με την ασφάλεια των τεχνητών νήσων (άρθρο 60), την αλιεία (άρθρο 73) και τη μόλυνση του περιβάλλοντος (άρθρο 220). Τα τρίτα Κράτη εξακολουθούν να απολάβουν τις ελευθερίες ναυσιπλοΐας, τοποθέτησης καλωδίων και αγωγών καθώς και άλλων ελευθεριών, οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 87 αναφορικά με την ανοιχτή θάλασσα. Αυτό σημαίνει πως πολλές παράνομες δραστηριότητες ξένων πλοίων στην ΑΟΖ ενός Κράτους συνεχίζουν να εμπίπτουν στην αποκλειστική δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας. Για παράδειγμα, ενώ ο παράνομος ανεφοδιασμός καυσίμων αλιευτικών πλοίων εμπίπτει στη δικαιοδοσία του παράκτιου Κράτους, ο παράνομος ανεφοδιασμός καυσίμων γιοτ ή άλλων πλοίων εξακολουθεί να εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας.[41] Το ίδιο ισχύει

40. Klein (2012) 83-87.
41. *M/V 'Virginia G' (Panama/Guinea-Bissau)*, Judgment, ITLOS Reports 2014, 4 [223]. *The*

και για την περίπτωση όπου ένα αλιευτικό σκάφος συμμορφώνεται μεν με τους κανονισμούς αλιείας του παράκτιου Κράτους αλλά στο πλοίο εργάζονται ψαράδες σε συνθήκες δουλείας. Όπως έχει παρατηρήσει ο Evans, η Σύμβαση ΔΘ προβλέπει αυστηρότερα μέτρα προστασίας για τα ψάρια παρά για τους ψαράδες, με αποτέλεσμα να προβλέπεται άσκηση δικαιοδοσίας για την παραβίαση των κανονισμών αλιείας από αλιευτικά σκάφη, αλλά όχι για την ασφάλεια όσων εργάζονται σε αυτά.[42] Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλές παράνομες δραστηριότητες, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στην ΑΟΖ, αλλά δεν αφορούν την προστασία και διαχείριση των φυσικών πόρων, να μένουν ατιμώρητες ακόμη και σε περίπτωση που το παράκτιο Κράτος επιθυμεί και είναι σε θέση να λάβει μέτρα για την πρόληψη και καταστολή τους.

6. Ανοιχτή Θάλασσα

Όπως προαναφέρθηκε, στην ανοιχτή θάλασσα τα πλοία υπόκεινται στην αποκλειστική δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας. Κατά συνέπεια, μόνο τα Κράτη σημαίας μπορούν να ελέγξουν και να τιμωρήσουν τα πλοία τους, αν βρεθούν στοιχεία, για την διάπραξη εγκλημάτων. Το ITLOS έχει υποστηρίξει ότι στην ανοιχτή θάλασσα απαγορεύεται τόσο η άσκηση εκτελεστικής δικαιοδοσίας σε ξένα πλοία όσο και η επέκταση των νομοθετικών αρμοδιοτήτων οποιουδήποτε Κράτους πέραν του Κράτους σημαίας.[43]

Εξαίρεση στην αποκλειστική δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας, αποτελεί το δικαίωμα νηοψίας. Σύμφωνα με το άρθρο 110, πολεμικό πλοίο οποιουδήποτε Κράτους μπορεί να σταματήσει για έλεγχο πλοίο άλλου Κράτους, το οποίο συναντά στην ανοιχτή θάλασσα (εκτός από τα πλοία που απολαύουν πλήρους ετεροδικίας), αν υπάρχει βάσιμος λόγος υποψίας ότι το πλοίο επιδίδεται σε πειρατεία, δουλεμπόριο ή παράνομες εκπομπές, το πλοίο δεν έχει εθνικότητα ή το πλοίο, αν και φέρει ξένη σημαία ή αρνείται να υψώσει τη σημαία του, έχει στην πραγματικότητα την ίδια εθνικότητα με το πολεμικό.[44] Παρά την ιδιαίτερη σημασία της άσκησης του δικαιώματος νηοψίας, το άρθρο 110 αντικατοπτρίζει τις ανησυχίες των Κρατών την εποχή που συντάχθηκε η σύμβαση. Οι παράνομες εκπομπές (unauthorized broadcasting), για παράδειγμα, δεν αποτελούν απειλή για τη θαλάσσια ασφάλεια τον 21ο αι., ενώ πλέον δεν τίθεται ούτε ζήτημα δουλεμπορίου, εκτός αν ερμηνεύσουμε το «δουλεμπόριο» πιο ευρέως, ώστε να συμπεριλαμβάνονται σε αυτό και τα θύματα trafficking. Αν και πολλές παράνομες δραστηριότητες διαπράττονται από πλοία, τα οποία δεν φέρουν σημαία (ghost ships), ενεργοποιώντας το δικαίω-

M/V 'Norstar' Case (Panama v Italy), Case No. 25, ITLOS, Judgment of 10 April 2019 [186-189].
42. House of Lords, International Relations and Defence Select Committee, 2nd Report of Session 2021-2022, "UNCLOS: the law of the sea in the 21st century" (1 March 2022) <https://committees.parliament.uk/publications/9005/documents/159002/default/> § 175.
43. *The "M/V Norstar" Case No.25*, "the principle of exclusive flag State jurisdiction [...] prohibits not only the exercise of enforcement jurisdiction on the high seas by States other than the flag State but also the extension of their prescriptive jurisdiction to lawful activities conducted by foreign ships on the high seas.
44. E Papastavridis, *The Interception of Vessels on the High Seas: Contemporary Challenges to the Legal Order of the Oceans* (Hart, 2013) 50-81.

μα νποψίας, στις περιπτώσεις που το ξένο πλοίο φέρει σημαία, τα πολεμικά πλοία δεν μπορούν να διενεργήσουν κανέναν έλεγχο ακόμη και αν υπάρχει βάσιμος λόγος υποψίας ότι το πλοίο επιδίδεται σε παράνομες πράξεις.

V. Άλλα μέτρα για τη θαλάσσια ασφάλεια

Για να αντιμετωπιστούν κάποια από τα κενά της Σύμβασης ΔΘ και να ενισχυθούν οι προσπάθειες των Κρατών να διασφαλιστούν οι θάλασσες, αρμόδιοι οργανισμοί και Κράτη έχουν προβεί στην υιοθέτηση περαιτέρω μέτρων για την ασφάλεια στη θάλασσα. Παρακάτω, θα εξετάσουμε κάποια από τα πιο σημαντικά μέτρα. Σκοπός μας είναι μέσα από τη σταχυολόγηση ορισμένων παραδειγμάτων να καταδείξουμε ότι ενώ αυτά τα μέτρα λειτουργούν συμπληρωματικά με τη Σύμβαση ΔΘ, βελτιώνοντας κάποια από τα κενά της, δεν παρακάμπτουν ούτε την αποκλειστική δικαιοδοσία των Κρατών σημαίας ούτε την ελευθερία της ναυσιπλοΐας, περιορίζοντας την πρόληψη και καταστολή εγκλημάτων στη θάλασσα, όπως ακριβώς και η Σύμβαση ΔΘ.

Ο πιο αρμόδιος, ίσως, οργανισμός σε θέματα θαλάσσιας ασφάλειας είναι ο ΔΝΟ. Ο ΔΝΟ έχει προχωρήσει στη σύνταξη και επεξεργασία σημαντικών συμβάσεων και κωδικών για την ασφάλεια των πλοίων, την ασφάλεια της ανθρώπινης ζωής στη θάλασσα, την πρόληψη της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από πλοία, την προστασία των λιμενικών εγκαταστάσεων από τρομοκρατικές επιθέσεις και των κυβερνοεπιθέσεων.[45] Χαρακτηριστικό παράδειγμα της προσπάθειας του ΔΝΟ να προστατεύσει τη ναυσιπλοΐα και τους χρήστες της αποτελεί η Σύμβαση του 1988 για την καταστολή των παράνομων πράξεων κατά της ασφάλειας της ναυσιπλοΐας και των συνοδευτικών Πρωτοκόλλων της του 1988 και του 2005.[46] Η σύμβαση θεωρήθηκε αναγκαία μετά την κατάληψη του κρουαζιερόπλοιου *Achille Lauro* από μέλη του Λαϊκού Μετώπου για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης, οι οποίοι απείλησαν να ανατινάξουν το πλοίο, δολοφόνησαν και έριξαν στη θάλασσα έναν ανάπηρο Εβραίο Αμερικάνο υπήκοο.[47] Εφόσον η κατάληψη του πλοίου δεν πληρούσε τον ορισμό της πειρατείας (άρθρο 101 Σύμβαση ΔΘ, η επίθεση δεν έλαβε χώρα στην ανοιχτή θάλασσα από πλήρωμα άλλου πλοίου για ιδιωτικούς σκοπούς),[48] κρίθηκε αναγκαίο να συνταχθεί μια νέα σύμβαση, η οποία θα περιλάμβανε παράνομες ενέργειες κατά πλοίων και των προσώπων που βρίσκονται σε αυτά. Το άρθρο 3 της Σύμβασης του 1988 αναφέρεται σε μία σειρά παράνομων ενεργειών, όπως είναι η επίθεση εναντίον πλοίου ή των ανθρώπων που βρίσκονται σε αυτό, η κατάληψη ή καταστροφή πλοίων ή άλλων εγκαταστάσεων θαλάσσιας ναυσιπλοΐας. Το πρόσθετο στη σύμβαση Πρωτόκολλο του 2005 ενίσχυσε περαιτέρω τη σύμβαση, προσθέτοντας νέες απειλές κατά την ασφάλεια της ναυσιπλοΐας, συμπεριλαμβανομένων και τη μεταφορά βιολογικών, χημικών και πυρηνικών όπλων (άρθρο 3bis).[49] Επίσης, το άρθρο 8 του Πρωτοκόλλου του 2005 προέβλεψε μία διαδικασία επιβίβασης προς έλεγχο πλοίων, τα οποία φέρουν τη σημαία ενός Κράτους Μέλους της σύμβασης, από άλλο Κράτος Μέλος στην ανοιχτή θάλασσα.[50] Για την επιβίβαση προς έλεγχο απαιτείται ρητή συναίνεση του Κράτους σημαίας, το οποίο μπορεί να παρέχει τη συναίνεσή του υπό όρους. Σκοπός της διαδικασίας αυτής ήταν να ενισχυθεί η συνεργασία μεταξύ των Κρατών, ώστε να διενεργούνται αποτελεσματικοί έλεγχοι σε πλοία που παραβιάζουν τη σύμβαση. Ωστόσο, η συναίνεση του Κράτους σημαίας, ως προϋπόθεση για τη διενέργεια ελέγχου, περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα των Κρατών να διενεργήσουν αποτελεσματικούς ελέγχους. Και σε αυτή την περίπτωση, όπως συμβαίνει και με τη Σύμβαση ΔΘ, τα Κράτη σημαίας, και ειδικά τα Κράτη με ανοιχτά νηολόγια ή Κράτη με πυρηνικά όπλα, όπως η Βόρεια Κορέα και το Ιράν, είτε δεν προσχωρούν στο Πρωτόκολλο του 2005 είτε δεν επιτρέπουν τον έλεγχο των πλοίων τους, καθιστώντας ιδιαιτέρως δύσκολους τους ελέγχους. Με πρωτοβουλία των ΗΠΑ, τα Κράτη προσπάθησαν να παρακάμψουν αυτούς τους περιορισμούς μέσω μιας πολιτικής συμφωνίας, της Πρωτοβουλίας Διάδοσης Ασφάλειας (PSI).[51] Τα Κράτη που συμμετέχουν σε αυτή την πρωτοβουλία δεσμεύονται να διενεργούν ελέγχους σε πλοία που φέρουν τη σημαία τους και είναι ύποπτα ότι μεταφέρουν όπλα μαζικής καταστροφής.[52] Επίσης, δεσμεύονται να συνεργάζονται, ώστε να διευκολύνεται η διενέργεια επιβίβασης προς έλεγχο των πλοίων τους από άλλα Κράτη στην ανοιχτή θάλασσα.[53] Και σε αυτή την περίπτωση, όμως, η διενέργεια ελέγχων σε ξένα πλοία προϋποθέτει τη συναίνεση του Κράτους σημαίας.[54] Η συναίνεση του Κράτους σημαίας κρίθηκε απαραίτητη για να μην παραβιαστεί το διεθνές δίκαιο της θάλασσας αλλά και για να βρεθούν Κράτη υποστηρικτές.[55] Σήμερα, το PSI αριθμεί 107 Κράτη υποστηρικτές, και παρότι δεν κατέστη εφικτό να παρακαμφθεί η συναίνεση του Κράτους σημαίας για τη διενέργεια ελέγχων, η πρωτοβουλία έδωσε κίνητρο σε πολλά Κράτη να προχωρήσουν σε διμερείς συμφωνίες, σύμφωνα με

45. Βλ., για παράδειγμα, τη Διεθνή Σύμβαση για την Ασφάλεια της Ανθρώπινης Ζωής στη Θάλασσα, όπως ισχύει (SOLAS 1974 - Ν. 1045/1980) και Πρωτόκολλο του 1988 (SOLASPROT 1988 - Ν. 2208/1994), το Διεθνή Κώδικα για την Ασφάλεια στα Πλοία και στις Λιμενικές Εγκαταστάσεις (Κώδικας ISPS) του 2004, τη Διεθνή Σύμβαση για την Πρόληψη της Ρύπανσης από Πλοία, όπως ισχύει και Πρωτόκολλα του 1978 (MARPOL 73/78 - Ν. 1269/1982) και του 1997 (MARPOLPROT 1997 - Ν. 3104/2003), τη Διεθνή Σύμβαση για τα Πρότυπα Εκπαίδευσης, Πιστοποίησης και Τήρησης Φυλακών των Ναυτικών, όπως ισχύει (STCW 1978/95 - Ν. 1314/1983).
46. Πρωτόκολλο του 1988 για την καταστολή παράνομων πράξεων κατά της ασφάλειας των σταθερών εγκαταστάσεων στην υφαλοκρηπίδα και Πρωτόκολλο του 2005 της Διεθνούς Σύμβασης του 1988 για την καταστολή των παράνομων πράξεων κατά της ασφάλειας της ναυσιπλοΐας και του Πρωτοκόλλου του 2005 στο Πρωτόκολλο του 1988 για την καταστολή παράνομων πράξεων (Ν. 4169/2013).
47. M. Halberstam, "Terrorism on the High Seas: The Achille Lauro, Piracy and the IMO Convention on Maritime Safety" *AJIL* (1988) 269.
48. Ibid.

49. Klein (2012) 170-174.
50. Ibid, 174-185.
51. <https://www.psi-online.info/>.
52. PSI: Statement of Interdiction Principles <https://www.psi-online.info/psi-info-en/botschaft/-/2077920?view=>.
53. Ibid.
54. Ibid. J Cotton, "The Proliferation Security Initiative and North Korea: Legality and Limitations of a Coalition Strateg" *Security Dialogue* (2005) 193.
55. Klein (2012) 193-197.

τις οποίες η συναίνεση του Κράτους σημαίας δίνεται αυτόματα.[56]
Τους ίδιους περιορισμούς, όμως, αναφορικά με τη συναίνεση του Κράτους σημαίας συναντά κανείς και σε αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΕ. Για παράδειγμα, με την απόφαση 2292 (2016), το Συμβούλιο Ασφαλείας επιχείρησε να ενισχύσει το εμπάργκο όπλων που έχει επιβληθεί στη Λιβύη, εξουσιοδοτώντας τα Κράτη να επιθεωρούν πλοία στην ανοιχτή θάλασσα, τα οποία θεωρούνται ύποπτα για τη μεταφορά όπλων από ή προς τη Λιβύη.[57] Οι έλεγχοι πλοίων όμως επιτρέπονται μόνο έπειτα από τη συναίνεση του Κράτους σημαίας.[58] Η αδυναμία εφαρμογής της απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας είναι εμφανής μέσα από τις συνεχείς αρνήσεις της Τουρκίας να επιτρέψει έλεγχο σε τουρκικά πλοία στη Μεσόγειο. Παρά την προσπάθεια των ευρωπαϊκών ναυτικών δυνάμεων να αυξήσουν τους ελέγχους μέσω της επιχείρησης *Irini*,[59] η Τουρκία παραμένει η μόνη χώρα που αρνείται να διενεργηθεί νηοψία στα πλοία της.[60]
Δυσκολίες συναντάμε και με την αποτελεσματική εφαρμογή του άρθρου 17 της Σύμβασης των ΗΕ κατά της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών φαρμάκων και ψυχοτρόπων ουσιών του 1988.[61] Το άρθρο προβλέπει μια διαδικασία επιβίβασης πλοίων από «ένα Μέρος που έχει βάσιμους λόγους να υποπτεύεται ότι πλοίο, που ασκεί δικαίωμα ελευθεροπλοΐας σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και φέρει τη σημαία ή επιδεικνύει διακριτικά νηολογίου άλλου Μέρους, είναι αναμεμειγμένο σε παράνομη διακίνηση».[62] Ωστόσο, και στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο έλεγχος μπορεί να διεξαχθεί μόνο με εξουσιοδότηση του Κράτους σημαίας. Σε περίπτωση άρνησης, δεν μπορεί να διεξαχθεί κανένας έλεγχος, με αποτέλεσμα τα Κράτη να μην μπορούν να λάβουν αποτελεσματικά μέτρα για την πρόληψη και καταστολή της διακίνησης ναρκωτικών.
Στο ίδιο μοτίβο κινείται και το Πρωτόκολλο των ΗΕ κατά της Λαθραίας Διακίνησης Μεταναστών από τη Γη, τη Θάλασσα και τον Αέρα.[63] Ενώ και στο εν λόγω Πρωτόκολλο υπάρχει πρόβλεψη για τη διεξαγωγή ελέγχου σε ύποπτα πλοία που ασκούν το δικαίωμα ελεύθερης ναυσιπλοΐας, ο έλεγχος δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς την εξουσιοδότηση του Κράτους σημαίας.
Μία από τις ελάχιστες προσπάθειες να περιοριστεί, ως ένα βαθμό, η άσκηση της αποκλειστικής δικαιοδοσίας του Κράτους σημαίας έχει γίνει με σκοπό την καταπολέμηση της παράνομης αλιείας. Για παράδειγμα, το άρθρο 18 της Συμφωνίας για την εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης των ΗΕ σχετικά με το Δίκαιο της Θάλασσας της 10ης Δεκεμβρίου 1982, όσον αφορά στη διατήρηση και στη διαχείριση των αλλη-

56. T Perry, "The PSI as a Shared Good: How the Proliferation Security Initiative Both Challenges and Reinforces a Prevailingly Mare Liberum Regime" *ODIL* (2018) 335.
57. Resolution 2292 (2016), adopted by the Security Council at its 7715th meeting, on 14 June 2016, παρ. 3.
58. Ibid.
59. <https://www.operationirini.eu/about-us/>.
60. <https://www.eeas.europa.eu/eeas/operation-eunavfor-med-irini-october-report_en>, Euronews, «Οχτώ όχι της Τουρκίας στην επιχείρηση Ειρήνη στη Λιβύη» (17 Οκτωβρίου 2022) <https://gr.euronews.com/2022/10/17/ee-oxto-oxi-toyrkias-epixeirhsh-eirhnhs-libyh>.
61. N. 1990/1991
62. Kraska and Pedrozo (2013) 529-538.
63. N. 3875/2010.

λοεπικαλυπτόμενων αποθεμάτων και άκρως μεταναστευτικών αποθεμάτων υδροβίων ζώων, προβλέπει την υποχρέωση του Κράτους σημαίας να «λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσει ότι τα σκάφη που φέρουν τη σημαία του, συμμορφώνονται με υποπεριφερειακά και περιφερειακά μέτρα διατήρησης και διαχείρισης». Συγχρόνως, ένα Μέρος της συμφωνίας μπορεί να επιθεωρήσει ξένο πλοίο για να διαπιστωθεί αν συμμορφώνεται με τα όσα προβλέπει η συμφωνία. Σε περίπτωση διαπίστωσης παράβασης, όμως, το πλοίο που διενεργεί τον έλεγχο θα πρέπει να ενημερώσει το Κράτος σημαίας και δεν μπορεί να λάβει περαιτέρω μέτρα, εκτός από το να συλλέξει στοιχεία για την παράβαση, χωρίς τη συναίνεση του Κράτους σημαίας. Και σε αυτή την περίπτωση, διαπιστώνουμε ότι ενώ η σύμβαση έκανε ένα θετικό βήμα προς την ενίσχυση των ελέγχων και διαπίστωση παραβάσεων, τα μέτρα καταστολής εναπόκειται και πάλι στο Κράτος σημαίας.
Αξίζει, επίσης, να σημειώσουμε και τη Συμφωνία σχετικά με τα μετρά που λαμβάνει το Κράτος λιμένα για την πρόληψη, αποτροπή και εξάλειψη της ΠΛΑ αλιείας του 2009. Η εν λόγω συμφωνία προβλέπει τη διενέργεια επιθεωρήσεων σε σκάφη που εισέρχονται σε λιμένες Μερών για να διαπιστωθούν ότι τα αλιεύματα επί των σκαφών έχουν αλιευθεί σύμφωνα με τις ισχύουσες απαιτήσεις συναφούς περιφερειακής οργάνωσης διαχείρισης της αλιείας. Παρότι, οι έλεγχοι ασκούνται σε λιμένες και όχι στην ανοιχτή θάλασσα, και αυτό το μέτρο είναι μια προσπάθεια να αντιμετωπιστεί η ολιγωρία των Κρατών σημαίας στην άσκηση των αρμοδιοτήτων τους. Η σημασία της άσκησης ελέγχων σε πλοία από τα Κράτη λιμένα για την πρόληψη και καταστολή παράνομων δραστηριοτήτων στη θάλασσα επιβεβαιώνεται και από την έμφαση που δίνουν τα Κράτη στα Μνημόνια Κατανόησης μεταξύ των Κρατών λιμένων (Port States MoUs) και στην εφαρμογή του Διεθνή Κώδικα για την Ασφάλεια στα Πλοία και στις Λιμενικές Εγκαταστάσεις (Κώδικας ISPS). Τα Port States MoUs είναι μη νομικώς δεσμευτικές συμφωνίες μεταξύ των Κρατών λιμένων που έχουν ως στόχο να ενισχύσουν τη συνεργασία και την εναρμόνιση εθνικών νομοθεσιών αναφορικά με τη θαλάσσια ασφάλεια.[64] Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της διενέργειας επιθεωρήσεων σε ξένα πλοία, ώστε να διαπιστωθεί αν αυτά συμμορφώνονται με τους διεθνείς κανονισμούς αναφορικά με τις προδιαγραφές ασφάλειας του πλοίου, την προστασία του περιβάλλοντος και τα εργασιακά δικαιώματα. Παγκοσμίως, υπάρχουν εννέα μνημόνια κατανόησης τα οποία, συνολικά, καλύπτουν σχεδόν όλες τις θάλασσες.[65] Το Μνημόνιο Κατανόησης των Παρισίων του 1982 ήταν το πρώτο μνημόνιο και λειτούργησε ως μοντέλο για τη μετέπειτα δημιουργία των υπόλοιπων μνημονίων. Θεωρείται το πιο σημαντικό από τα μνημόνια, καθώς τα 27 Μέλη του διεξάγουν πάνω από 17.000 επι-

64. HS Bang & DJ Jang, "Recent Developments in Regional Memorandums of Understanding on Port State Control" *Ocean Development & International Law* (2012) 170.
65. Αυτά είναι τα εξής: το Μνημόνιο των Παρισίων που καλύπτει την Ευρώπη και τον Βόρειο Ατλαντικό, του Τόκιο που καλύπτει την Ασία και τον Ειρηνικό, το Acuerdo de Viña del Mar που καλύπτει τη Λατινική Αμερική, της Καραϊβικής, της Αμπούτζα που καλύπτει τη Δυτική και Κεντρική Αφρική, της Μαύρης Θάλασσας, της Μεσογείου, του Ινδικού Ωκεανού και του Ριάντ που καλύπτει την περιοχή του Περσικού Κόλπου <https://www.imo.org/en/ourwork/msas/pages/portstatecontrol.aspx>.

θεωρήσεις κάθε χρόνο.[66] Συγχρόνως, έχουν δημιουργήσει μία βάση δεδομένων με τα αποτελέσματα των επιθεωρήσεων, κατηγοριοποιώντας, ανά τρία χρόνια, τα Κράτη σημαίας σε λευκά, γκρίζα και μαύρα (στα τελευταία δεν επιτρέπεται η είσοδος των πλοίων σε λιμένες των Μερών), ανάλογα με τη συμμόρφωση των πλοίων τους με τους διεθνείς κανονισμούς.[67] Από την άλλη, ο Κώδικας ISPS υιοθετήθηκε με αφορμή τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου και στοχεύει στην ενίσχυση της ασφάλειας των πλοίων, των λιμένων, των φορτίων και των ναυτικών από εξωτερικές απειλές μέσω προληπτικών μέτρων και κανονισμών, τα οποία πρέπει να εφαρμόζονται τόσο από τις αρμόδιες λιμενικές αρχές όσο και τις ναυτιλιακές εταιρείες.[68]

VI. Η σημασία της θαλάσσιας ασφάλειας για την Ελλάδα

Η κομβική γεωγραφική θέση της Ελλάδας, εκεί όπου ενώνονται τρεις ήπειροι, και η ισχυρή παρουσία της στην παγκόσμια ναυτιλία καθιστούν τη θαλάσσια ασφάλεια ιδιαιτέρως σημαντική για τη χώρα. Η Ελλάδα διαθέτει μια ακτογραμμή 18.400 χλμ. και περισσότερα από 9,000 νησιά, ενώ περισσότερα από 100.000 σκάφη, ιδίως σκάφη αναψυχής και αλιευτικά σκάφη, εισέρχονται στα χωρικά της ύδατα κάθε χρόνο.[69] Επίσης, οι Έλληνες εφοπλιστές κατέχουν το ένα πέμπτο του παγκόσμιου εμπορικού στόλου.[70] Αυτό σημαίνει πως η ναυτιλία, ο τουρισμός και η εκμετάλλευση των θαλάσσιων διαδρόμων και των λιμένων είναι σημαντική πηγή εσόδων για τη χώρα. Συγχρόνως, η Ελλάδα επενδύει στη μεταφορά ενέργειας μέσω υποβρύχιων ηλεκτρικών καλωδίων και αγωγών, καθώς προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τη κομβική γεωγραφική της θέσης και τις προσπάθειες απεξάρτησης της Ευρώπης από το ρωσικό φυσικό αέριο.[71]

Τα νερά της Ανατολικής Μεσογείου, ωστόσο, έχουν γίνει ιδιαίτερα επικίνδυνα τα τελευταία χρόνια. Η παράνομη μετανάστευση, η επιστροφή των μαχητών του Ισλαμικού Κράτους ή άλλων τρομοκρατών από τη Μέση Ανατολή στην Ευρώπη και την Αφρική, το παράνομο εμπόριο όπλων και

66. Paris MoU, <https://www.parismou.org/about-us/organisation>.
67. Paris MoU, <https://www.parismou.org/detentions-banning/white-grey-and-black-list>.
68. S Kopela, "Tackling maritime security threats from a port state's perspective" in MD Evans and S Galani (eds.) *Maritime Security and the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea: Help or Hindrance?* (EE, 2020) 181-194.
69. Hellenic Strategy for the Implementation of the IMO Instruments Implementation Code (III Code) <https://www.ynanp.gr/media/documents/2021/04/02/Strategy_2021_FINAL.pdf>.
70. ΕΕΕ, Τα Χαρακτηριστικά του ελληνόκτητου στόλου (2022) <https://ugs.gr/gr/greek-shipping-and-economy/greek-shipping-and-economy-2022/characteristics-of-the-greek-owned-fleet/>.
71. Η Καθημερινή, «Υπεγράφη συμφωνία για ηλεκτρική διασύνδεση Ελλάδας – Αιγύπτου» (15 Οκτωβρίου 2021) <https://www.kathimerini.gr/economy/561540346/ypegrafi-symfonia-gia-ilektriki-diasyndesi-elladas-aigyptoy/>, Η Καθημερινή, «Eni: Ο αγωγός EastMed θα ολοκληρωθεί έως το 2025» (6 Σεπτεμβρίου 2022) <https://www.kathimerini.gr/economy/international/562030114/eni-o-agogos-eastmed-tha-oloklirothei-eos-to-2025/>; Η Ναυτεμπορική, «Eastmed: Η ελληνο-ιταλική συνεργασία μπορεί να «αναστήσει» τον αγωγό» (28 Ιανουαρίου 2023) <https://www.naftemporiki.gr/finance/economy/1432605/eastmed-i-ellino-italiki-synergasia-mporei-na-anastisei-ton-agogo/>.

ναρκωτικών, το οποίο πολλές φορές συνδέεται με τη χρηματοδότηση τρομοκρατικών οργανώσεων, οι οποίες απειλούν πλοία, λιμένες, πλωτές εγκαταστάσεις, υποβρύχια καλώδια και αγωγούς, είναι μερικά μόνο παραδείγματα παράνομων δραστηριοτήτων που απειλούν την ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου.[72] Πέρα από τις παράνομες δραστηριότητες, το μικρό μέγεθος της Μεσογείου επιβάλλει την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών ανάμεσα σε γειτονικά και αντικείμενα Κράτη και, όπου αυτό δεν είναι εφικτό, ανακύπτουν σημαντικές διακρατικές διαφορές.[73] Το πρόβλημα αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στην Ανατολική Μεσόγειο και έχει ενταθεί τα τελευταία χρόνια με την ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή.[74] Τα Κράτη της περιοχής έχουν καταβάλλει σημαντικές προσπάθειες να επιλύσουν τις μεταξύ τους διαφορές, προχωρώντας σε μια σειρά συμφωνιών οριοθέτησης.[75] Το πιο χαρακτηριστικό, ίσως, παράδειγμα είναι η συμφωνία, του 2022, μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου για το όριο της ΑΟΖ τους, η οποία επετεύχθη με τη διαμεσολάβηση των ΗΠΑ, καθώς τα Κράτη δεν έχουν διπλωματικές σχέσεις, και έχει ως στόχο την αποτελεσματική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της περιοχής.[76] Η Τουρκία, όμως, συνεχίζει να παίζει ένα αποσταθεροποιητικό ρόλο στην Ανατολική Μεσόγειο τόσο με τις θαλάσσιες διεκδικήσεις στο όνομα της Βόρειας Κύπρου και το τουρκολιβυκό μνημόνιο[77] όσο και

72. S. Galani, "Tensions and Cooperation in Realizing Maritime Security in the Mediterranean Sea: The Examples of Maritime Terrorism and Irregular Migration" *Italian Yearbook of International Law* (2022) 91, A. Rubin and E. Eiran, "Regional Maritime Security in the Eastern Mediterranean: Expectations and Reality" *International Affairs* (2019) 979, G. Persi Paoli & J. Bellasio, "Against the rising tide an overview of the growing criminalization of the Mediterranean basin" RAND Corporation (2017) <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE220.html>.
73. I. Papanicolopulu, "The Mediterranean Sea" in D. Rothwell, A. Oude Elferink, K. Scott and T. Stephens (eds), *The Oxford Handbook of the Law of the Sea* (OUP, 2015).
74. Βλ., για παράδειγμα, Χ. Λιάγγου, «Φυσικό αέριο: Νέο κοίτασμα στην Κύπρο αλλάζει τα δεδομένα» (21 Δεκεμβρίου 2022) *Η Καθημερινή* <https://www.kathimerini.gr/economy/562195960/fysiko-aerio-neo-koitasma-stin-kypro-allazei-ta-dedomena/>, Χ Λιάγγου, «Φυσικό αέριο: Θετικά μηνύματα από ExxonMobil για σημαντικό κοίτασμα στην Κρήτη» *Η Καθημερινή* (25 Ιανουαρίου 2023) <https://www.kathimerini.gr/economy/562245184/fysiko-aerio-thetika-minymata-apo-exxonmobil-gia-simantiko-koitasma-stin-kriti/>. Βλ., επίσης, Ν. Παπαναστασόπουλος, «Η Ανατολική Μεσόγειος ως Περιοχή Κρίσεων και Ευκαιριών: Το Νέο Ενεργειακό Ανατολικό Ζήτημα και η Υψηλή Στρατηγική της Ελλάδας (Σενάρια Κρίσεων και η Αντιμετώπισή τους), Σ. Περράκης (επιμ.), *Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο* (Ι. Σιδέρης, 2021).
75. A. Stanic and S. Karbuz, "The Challenges Facing Eastern Mediterranean Gas and How International Law Can Help Overcome Them" Journal of Energy & Natural Resources Law (2021) 227-232.
76. C. Yiallourides, NA. Ioannides & RA. Partain, "Some Observations on the Agreement between Lebanon and Israel on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone" *EJIL:Talk!* (26 October 2022) <https://www.ejiltalk.org/some-observations-on-the-agreement-between-lebanon-and-israel-on-the-delimitation-of-the-exclusive-economic-zone/>.
77. Memorandum of Understanding between Turkey and Libya on delimitation of the maritime jurisdiction areas in the Mediterranean <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf>, A. Jimenez Garcia-Carriazo, "The Maritime Delimitation

με την εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού.[78]

Η Ελλάδα έχει αναγνωρίσει τη σημασία της θαλάσσιας ασφάλειας και έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην προώθηση θαλάσσιων πολιτικών. Αποτέλεσε ένα από τα ιδρυτικά μέλη του ΔΝΟ και βρίσκεται σταθερά (με εξαίρεση το 1977) στα Κράτη της «Κατηγορίας Α» του Συμβουλίου του ΔΝΟ, στην οποία βρίσκονται χώρες με το «μέγιστο» ενδιαφέρον στην παροχή διεθνών θαλασσίων μεταφορών.[79] Η Ελλάδα συμμετέχει σε όλες τις εργασίες των Επιτροπών και Υποεπιτροπών του ΔΝΟ, προωθώντας και διαμορφώνοντας κανονισμούς και πολιτικές για τη θαλάσσια ασφάλεια. Σημαντικό ρόλο στην προώθηση θαλάσσιων πολιτικών έπαιξε η Ελλάδα και κατά την περίοδο της προεδρίας της στο συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το 2014. Εκ των πιο σημαντικών πρωτοβουλιών ήταν η προώθηση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Θαλάσσιας Ασφάλειας που υιοθετήθηκε στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων του Ιουνίου 2014 και εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον ίδιο μήνα.[80] Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Θαλάσσιας Ασφάλειας αποτέλεσε την πρώτη ολιστική και διατομεακή στρατηγική για την ασφάλεια των θαλασσών της ΕΕ, αλλά και για το ρόλο της ΕΕ ως εγγυητής της ασφάλειας των ωκεανών. Εν αντιθέσει με άλλα Κράτη, η Ελλάδα δεν έχει συντάξει τη δική της στρατηγική θαλάσσια ασφάλειας.[81] Η παράλειψη αυτή δεν επιτρέπει στην Ελλάδα ούτε να θέσει τις δικές της προτεραιότητες θαλάσσιας ασφάλειας ούτε να διαμορφώσει τη δική της στρατηγική ώστε να τις πετύχει. Περαιτέρω, μια εθνική στρατηγική θαλάσσιας ασφάλειας θα επέτρεπε στην Ελλάδα να αναπτύξει και να διαδώσει τις θέσεις και διεκδικήσεις της στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο.

Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, η Ελλάδα έχει προχωρήσει σε σημαντικές

between Turkey and the Libya's Government of National Accord: another Concern for the European Union?" *Peace & Security – Paix et Sécurité Internationales* (2021) 1. Βλ. επίσης, N. Ioannides, *Maritime Claims and Boundary Delimitation - Tensions and Trends in the Eastern Mediterranean Seas* (Routledge, 2021).

78. A. Bilgic, "Turkey is using Syrian refugees as bargaining chips as it moves against the Kurds" *The Conversation* (6 February 2018) <https://theconversation.com/turkey-is-using-syrian-refugees-as-bargaining-chips-as-it-moves-against-the-kurds-90904>, The Economist, "Turkey threatens to let asylum-seekers flood into Europe" (5 March 2020) <https://www.economist.com/europe/2020/03/05/turkey-threatens-to-let-asylum-seekers-flood-into-europe>.
79. https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/greece-elected-to-the-international-maritime-organization-council-category-receiving-the-highest-number-of-votes-10122021.html
80. G. Koumoutsakos, "Maritime themes to 'underpin' Greek presidency" *The Parliament* (9 January 2014) <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/maritime-themes-to-underpin-greek-presidency>, Speech by Koji Sekimizu, Secretary-General of the IMO (7 May 2014) <https://www.imo.org/en/MediaCentre/SecretaryGeneral/Pages/EU-ministers.aspx>.
81. Βλ. για παράδειγμα, UK National Strategy for Maritime Security (2022) <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1098725/national-strategy-for-maritime-security-print-version.pdf>, French National Strategy for the security of the maritime areas (2015) <https://www.gouvernement.fr/sites/default/files/contenu/piece-jointe/2016/01/strategie_nationale_de_surete_des_espaces_maritimes_en_national_strategy_for_the_security_of_maritime_areas.pdf>.

συμφωνίες οριοθέτησης με την Ιταλία και την Αίγυπτο,[82] ενώ συνεχίζονται οι διαβουλεύσεις με την Αλβανία για πιθανή δικαστική επίλυση.[83] Οι συμφωνίες αυτές επιτρέπουν στην Ελλάδα να μειώσει τις εντάσεις που προκύπτουν από διακρατικές διαφορές, αλλά και να θέσει με σαφήνεια τα όρια δικαιοδοσίας της, ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει τις απειλές εναντίον των θαλασσών της. Σημαντικό, επίσης, είναι και το μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ Αιγύπτου και Ελλάδας για την έρευνα και διάσωση, το οποίο προβλέπει νέο επιχειρησιακό σχέδιο στην οριοθετημένη μεταξύ των Κρατών περιοχή.[84] Αγκάθι παραμένει το ζήτημα οριοθέτησης με την Τουρκία στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και η αυθαίρετη επέκταση των ορίων των ζωνών έρευνας και διάσωσης της Τουρκίας, από τα οποία προκύπτουν συνεχείς εντάσεις μεταξύ των Κρατών, αποδυναμώνοντας τις όποιες προσπάθειες να ενισχυθεί η θαλάσσια ασφάλεια στην περιοχή.[85] Παρά τη βελτίωση των διπλωματικών σχέσεων των δύο χωρών μετά τον καταστροφικό σεισμό του Φεβρουαρίου του 2023 στην Τουρκία και την αναδίπλωση της «διπλωματίας των σεισμών» δεν είναι εφικτό να κριθεί το αν θα επιτραπεί η επίλυση των μακροχρόνιων ελληνοτουρκικών διαφορών στο Αιγαίο.[86]

Η Ελλάδα θα μπορούσε να ενισχύσει περαιτέρω τη θέση της με την κήρυξη συνορεύουσας ζώνης. Η Ελλάδα παραμένει ένα από τα ελάχιστα παράκτια Κράτη της Μεσογείου που δεν έχουν συνορεύουσα ζώνη, περιορίζοντας σημαντικά τον έλεγχο που μπορεί να ασκεί για να εμποδίσει την παραβίαση των τελωνειακών,

82. Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Italian Republic on the Delimitation of their Respective Maritime Zones (9 June 2020) <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GreeceItalyTreaty.pdf>, Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries (6 August 2020) <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRCEGY.pdf>, NI Grigoriadis & LT Belke, "UNCLOS and the Delimitation of Maritime Zones in the Eastern Mediterranean" 17 September 2020) ELIAMEP <https://www.eliamep.gr/en/publication/n-σύμβαση-των-ηνωμένων-εθνών-για-το-δίκ/>.
83. Κ. Καψάσκης, «ΑΟΖ: Προσπάθεια για συνυποσχετικό με την Αλβανία» (2 Δεκεμβρίου 2022) *Η Καθημερινή* <https://www.kathimerini.gr/politics/562165930/aoz-prospatheia-gia-synyposchetiko-me-tin-alvania/>. Βλ., επίσης, Ε Παπασταυρίδης, «Η Επίλυση Διαφορών Οριοθετήσεων Θαλασσίων Ζωνών μέσα από τη Σύγχρονη Νομολογία», Σ Περράκης (επιμ.), *Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο* (Ι. Σιδέρης, 2021).
84. Η Καθημερινή, «Ελλάδα – Αίγυπτος: Υπεγράφη το μνημόνιο για συνεργασία σε έρευνα και διάσωση – Τι προβλέπει» (2 Νοεμβρίου 2022) <https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/562149469/ellada-aigyptos-ypegrafi-to-mnimonio-gia-synergasia-se-ereyna-kai-diasosi-ti-provlepei/>.
85. Galani (2022) 110-111.
86. Ε. Χατζόγλου, «Τριανταφύλλου: Ελλάδα και Τουρκία σε φάση διπλωματίας των σεισμών -Πώς μπορεί να αξιοποιηθεί το θετικό κλίμα» (15 Φεβρουαρίου 2023) *iefimerida* <https://www.iefimerida.gr/ellada/triantafylloy-ellada-toyrkia-se-fasi-diplomatias-ton-seismon>. Βλ., για παράδειγμα, Α. Συρίγος, «Η Αμφισβήτηση του Εδαφικού Καθεστώτος στο Αιγαίο και οι Γκρίζες Ζώνες της Τουρκίας», Σ. Περράκης (επιμ.), *Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο* (Ι. Σιδέρης, 2021), Α. Ηρακλείδης, *Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειος: 50+1 Όψεις των Ελληνοτουρκικών Διενέξεων* (Θεμέλιο, 2020).

δημοσιονομικών, μεταναστευτικών ή υγειονομικών του νόμων και κανονισμών στο έδαφος της ή στη χωρική της θάλασσα.[87] Δεδομένου των πολιτικών δυσκολιών για την επέκταση των χωρικών υδάτων στο Αιγαίο και τις αυξημένες μεταναστευτικές ροές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η κήρυξη συνορεύουσας ζώνης θα ενίσχυε τη θέση της Ελλάδας στην πρόληψη της παράνομης μετανάστευσης.

VII. Επίλογος

Η ιδιαίτερη σημασία της θαλάσσιας ασφάλειας τόσο για την Ελλάδα όσο και για τη διεθνή κοινότητα είναι πλέον αναμφισβήτητη. Παρά το γεγονός ότι Κράτη και διεθνείς οργανισμοί συνεχίζουν να ερμηνεύουν την έννοια της «θαλάσσιας ασφάλειας» διαφορετικά και να λαμβάνουν διαφορετικά μέτρα για την επίτευξη της, η καταστολή παράνομων δραστηριοτήτων που απειλούν την ασφάλεια των θαλασσών και των χρηστών τους είναι πλέον προτεραιότητα όλων.

Αναπόφευκτα, σημείο αναφοράς στις προσπάθειες των Κρατών να διασφαλίσουν τους ωκεανούς είναι η Σύμβαση ΔΘ. Η σύμβαση περιέχει πολλαπλές αναφορές στην ασφάλεια των παράκτιων Κρατών, της ναυσιπλοΐας, του περιβάλλοντος, καθώς και στην καταστολή παράνομων δραστηριοτήτων, όπως η πειρατεία και η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών. Ιδιαιτέρως σημαντικός είναι ο τρόπος με τον οποίο η Σύμβαση ΔΘ διασαφηνίζει την άσκηση δικαιοδοσίας για την πρόληψη και καταστολή παράνομων ενεργειών στη θάλασσα. Παρόλα αυτά, η Σύμβαση ΔΘ κωδικοποίησε δύο βασικές αρχές του δικαίου της θάλασσας –την αποκλειστική δικαιοδοσία των Κρατών σημαίας και την ελεύθερη ναυσιπλοΐα– οι οποίες έχουν αποδειχτεί ιδιαιτέρως προβληματικές στην αντιμετώπιση των αυξανόμενων απειλών στη θάλασσα τον 21ο αι. Οι δύο αυτές αρχές καθιστούν τα Κράτη σημαίας πρωταγωνιστές στην άσκηση ελέγχων και διώξεων για την πρόληψη και καταστολή των παράνομων δραστηριοτήτων στη θάλασσα. Όπου, όμως, τα Κράτη αυτά δεν δύνανται ή δεν επιθυμούν να ασκήσουν ελέγχους στα πλοία τους δημιουργείται ένα τεράστιο κενό στην αποτελεσματική άσκηση δικαιοδοσίας και κατά συνέπεια, στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στη θάλασσα.

Αρμόδιοι διεθνείς οργανισμοί και Κράτη έχουν λάβει περαιτέρω μέτρα για την πρόληψη και καταστολή παράνομων δραστηριοτήτων στη θάλασσα, αλλά όπως εξηγήσαμε, αυτά δεν επιτρέπεται να παρεκκλίνουν από τις βασικές αρχές της Σύμβασης ΔΘ. Αυτό σημαίνει ότι, ως ένα βαθμό, λειτουργούν συμπληρωματικά με τη Σύμβαση ΔΘ, χωρίς όμως να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις αδυναμίες της. Δεδομένου του ότι η Σύμβαση ΔΘ είναι οικουμενικώς αποδεκτή και αντικατοπτρίζει εθιμικό δίκαιο θα ήταν ουτοπικό να ισχυριστούμε πως η αναθεώρηση, τροποποίηση, ή αντικατάσταση της θα έδινε λύση στα παραπάνω προβλήματα. Δεν θα πρέπει, ωστόσο, να ξεχνάμε πως η Σύμβαση ΔΘ είναι ένα «ζωντανό όργανο» που μας επιτρέπει να την ερμηνεύουμε σύμφωνα με τις ανάγκες του σήμερα.[88] Οι διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ σχετικά με την δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας, και δη η αναφορά στον «πραγματικό δεσμό» ανάμεσα στο Κράτος σημαίας και στο πλοίο, μας επιτρέπουν να αναθεωρήσουμε τον εξαιρετικά ευέλικτο τρόπο με τον οποίο έχει ερμηνευθεί η σχετική δικαιοδοσία, ώστε να εφαρμοστεί αποτελεσματικά και να ενισχύσει τις προσπάθειες των Κρατών στην επίτευξη της θαλάσσιας ασφάλειας. Τέλος, όπου αυτό δεν είναι εφικτό μέσω της ερμηνείας της Σύμβασης ΔΘ, δεν θα ήταν παράδοξο να υποστηρίξουμε πως είναι καιρός να προχωρήσουμε στην υιοθέτηση νέων μέτρων τα οποία θα επιτρέπουν την συμπληρωματική άσκηση δικαιοδοσίας από άλλα Κράτη, όταν το Κράτος σημαίας αδυνατεί ή αδιαφορεί να επιτελέσει αποτελεσματικά το ρόλο που έχει επιφορτιστεί από τη Σύμβαση ΔΘ, ώστε να επιτευχθεί η ασφάλεια των θαλασσών και των χρηστών τους.

87. UN Table of claims to maritime jurisdiction (as at 15 July 2011), available at: <https://dl.icdst.org/pdfs/files4/0d7918aa76bf4675071f62ab252d598b.pdf>.
88. J. Barrett and R. Barnes (eds.), *Law of the Sea: LOSC as a Living Treaty* (BIICL, 2016).

Pushbacks and the rhetoric of areas of limited statehood

10

Ioanna Pervou

Appointed Instructor in International Law, Law Faculty Democritus University of Thrace

1. Introduction

Pushbacks are currently a well-established practice of states attempting to halt, or decelerate the pace of human flows which are about to enter their territory in unconventional manners.[1] Although this practice is *prima facie* violating the core of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees, and the principle of non-refoulement in particular, States tend to normalize the practice as a necessary requirement for their national security.[2]

However, there is no such interpretation or approach able to reconcile the practice of pushbacks with the principle of non-refoulement. The two remain incompatible given that pushbacks severely cut off people's right to seek for asylum. In other words, violent repulsion of human flows from a State's borders deprives them of the very right to ask for asylum, irrespective of whether they are entitled to it or not. All in all, they cannot make a human rights claim.[3]
The above scheme demonstrates the major difficulty in the principle's functional application; that is, States

1. T. Alexander Aleinikoff, 'State-centered refugee law: From resettlement to containment' (1992) 14 *Immigration and Nationality Law Review* 186-204, 200.
2. Martina Federica Manfredi, 'Non-refoulement, interception and push-back policies' (2014) 6(1) *Cogito: Multidisciplinary Research Journal* 44-52, 45-46.
3. Itamar Mann, *Humanity at Sea, Maritime Migration and the Foundations of International Law* (Cambridge: CUP, 2016) 172.

ought to consider everyone about to enter their soil a potential asylum seeker and consequently allow them to apply for it. Even though this legal scheme is rational, the principle does not take account of increasing human flows and States' inability to control their borders and allow to large numbers of people to apply for asylum.[4] In this regard, it is aptly argued that a stringent, grammatical interpretation of the non-refoulement principle cannot cope with the current challenges confronted by host States due to the sharp increase of human flows.[5] Thereat, the above observations bring forth the need to rationalize and reinterpret the existing legal framework and take into account international and regional particularities. In this context, judicial decisions have gradually put forward the criteria which shape the limits of legitimate state practice in accordance with people's right to access asylum services.[6]

2. Human rights protection at sea

The delicate balance between the principle of non-refoulement and States' need to protect their borders and control human flows reveals a general negative perception towards these flows, either refugee, or migratory, or even flows resulting from human trafficking. Overall, their increasing volume, notwithstanding the flow's qualitative features, creates an ambiance of insecurity for States which are geographically located as entry points for these flows. This scheme becomes even more complicated when it comes to human flows attempting to enter a State's territory through the sea. Crossing sea routes to enter a third State brings more perils and immediately renders pushbacks a rather dangerous state practice. Apparently, there is a conflict of interests between States and such human flows. However, any such conflict does avail States' responsibility to protect the rights of people entering their territory and create safe routes for the flows.[7]
The simultaneous protection of human flows at sea and a State's security interests is an unresolved saga, which has given rise to two distinct concepts: on one hand "human rights protection at sea" and on the other

4. Četta Mainwaring, *At Europe's Edge: Migration and Crisis in the Mediterranean* (Oxford: OUP, 2019) 12.
5. This reality does not target the effectiveness of the system for asylum protection; rather, it points at the principle's application difficulties. The principle of non-refoulement is not only a central feature of refugee law, but also a corollary to the prohibition of torture and the right to life. What is more, it is underlined that the notion of protecting human lives at sea is also a value of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) through the institution of search and rescue operations. Seline Trevisanut, 'The principle of non-refoulement at sea and the effectiveness of asylum protection' in Armin von Bogdandy & Rüdiger Wolfrum (eds) *Max Planck Yearbook of United Nations Law* (Koninklijke Brill NV: The Netherlands, 2008) Vol 12, 205-246.
6. *Hirsi Jamaa and others v. Italy*, App. No. 27765/09 (ECtHR 23 February 2012); *N.D. & N.T. v. Spain*, App. Nos 8675/15 &8697/15 (ECtHR 13 February 2020).
7. Violeta Moreno-Lax, 'Intersectionality, Forced Migration, and the Jus-generation of the Right to Flee: Theorising a Composite Entitlement to Leave to Escape Irreversible Harm' in Başak Çali, Ledi Bianku & Iulia Motoc (eds) *Migration and the European Convention on Human Rights* (Oxford: OUP, 2021) 43-84, 51.

"irregular mixed migration".[8] The former pertains to the need to effectively protect human rights at sea, while the second reveals how the increase in human flows renders migration an uncontrollable condition. Both concepts are steadily gaining grounds in legal debate. However, these concepts are essentially contested since human rights protection at sea cannot be dependent on the qualitative features of migratory flows. In other words, the scope of human rights protection at sea is decreased from the very beginning since it does not focus on its humane aspect; rather it emphasizes its mixed character which renders it in turn irregular. The Geneva Declaration on Human Rights at Sea is laminating in this sense, as it provides that the term irregular mixed migration

> covers a host of different activities, from migration for economic reasons by people seeking a better life for themselves and their families, refugees fleeing profoundly threatening situations in their own countries and seeking protection through asylum, as well as people being trafficked by criminally motivated gangs and networks for the purpose of forced labour, including of a sexual nature. Although the majority of these people are themselves doing nothing unlawful, it is common to see them referred to as illegal migrants. [...] Recent experiences with it have involved attempts to prevent movement by the interdiction of migrant vessels, including attempts to force them to return to their points of departure (pushbacks).[9]

This document, whose primary scope is to shed light to issues of human rights protection at sea and guarantee that all actors involved shall emphasize on human safety and the preservation of people's well-being, mitigates this scope with pushbacks and recognizes the function of this State practice. Moreover, pushbacks elevate to a State practice combating criminality at sea, a useful tool to States' preservation of national security. At the same time, this approach also points at the fact that irregular mixed migration runs by definition contrary to established international legal rules.[10] All in all, it is evident that international organizations (either governmental or non-governmental) understand how pushbacks have become an inevitable part of State policy guaranteeing the protection of states' sea borders.

This view is upheld sideways by the European Court on Human Rights (ECtHR) too. In its long expected *Safi and others v Greece*[11] judgment, the Court leaves little leeway for States to sidestep their non-refoulement obligation. More specifically, the ECtHR found a violation of the procedural limb of Articles 2 and 3 of the Convention and not of its substantive one. To establish the case's factual background and examine whether there is a violation

8. The term is close to "unsafe mixed migration by sea" adopted by the IMO (Available here, accessed 16 November 2022).
9. Human Rights at Sea, 'Geneva Declaration on Human Rights at Sea' (January 2022), available here, accessed 16 November 2022.
10. Barbara Miltner, 'Irregular maritime migration: Refugee protection issues in rescue and interception' (2006) 30(1) *Fordham International Law Journal* 75-125, 93.
11. *Safi and others v. Greece*, App. No. 5418/15 (ECtHR, 7 July 2022).

of the respective provisions, the Court sets a high evidentiary threshold "beyond reasonable doubt". Taking this as a starting point, the Court found that the evidence presented to it was not sufficient proof of the victims' pushback by the respondent State to the Turkish shores. Particular aspects of applicants' allegations could not be proved beyond reasonable doubt, because of the absence of thorough and effective investigation by the respondent State. It is this negligence to investigate applicants' allegations which constitutes violation of Article's 2 procedural limb. Paragraph 155 of the decision provides that

> [e]u égard à ses conclusions sous le volet procédural de l'article 2 de la Convention, la Cour considère qu'il n'existe pas en l'espèce d'éléments suffisants permettant d'établir certains des faits en cause au-delà de tout doute raisonnable. En particulier, elle ne peut pas se prononcer sur plusieurs détails spécifiques de l'opération qui s'est déroulée le 20 janvier 2014 ni sur le fait de savoir si les requérants ont fait l'objet d'une tentative de refoulement vers les côtes turques. À cet égard, elle tient toutefois à souligner que cette impossibilité découle en grande partie de l'absence d'une enquête approfondie et effective par les autorités nationals.[12]

Therefore, in case there are allegations of violent pushbacks by States, the absence of thorough and effective investigation by the pertinent national authorities hinders the establishment of facts beyond reasonable doubt. In turn, if there is a dispute over facts by litigants, or the file material available to the Court is insufficient, then there is only a violation of the procedural limb of Article 3. Therefore, the Court's inability to reach a conclusion whether facts are proven beyond reasonable doubt, allows respondent States to circumvent their responsibility to carry search and rescue operations at sea. In other words, the more inadequate and insufficient national investigations are, the more likely a State is to get away with refoulement.[13]

Pushbacks are currently a general concern of the international community, given that human losses increase inasmuch as migratory flows grow. According to the International Organization for Migration's Missing Migrants Project, 48.423 deaths of migrants have been recorded from January 1, 2014 till today.[14] From this perspective, States that attempt to protect their sea borders and lessen the entry of human flows in their territory are at the epicenter of international attention.

3. Greece's policy towards migratory flows

Greece's policy with regards to human flows has been an issue of international concern during the last

12. *Safi and others v. Greece*, para 155.
13. Spyridoula (Sissy) Katsoni, 'How to get away with refoulement: Some thoughts on Safi and others v. Greece' (7 September 2022) Strasbourg Observers, available here, accessed 16 November 2022.
14. Migration Data Portal, 'Migrant deaths and disappearances' (last updated 14 June 2022), available here, accessed 16 November 2022.

years. The State's geographical location renders it a migratory route, as it is the entry point to the European continent. The UN Special Rapporteur on the human rights of migrants in the thematic report "Human rights violations at international borders: trends, prevention and accountability" mentions that

> [i]n Greece, pushbacks at land and sea borders have become de facto general policy. UNHCR has recorded almost 540 separate incidents during the period 2020–2021, 40 involving at least 17,000 people who were reportedly returned by force, informally, to Turkey. The Special Rapporteur is concerned about the significant increase in the number of people prevented from entering Greek territory, as part of the declared strategy of the authorities [...] In the Aegean Sea, NGOs have documented at least 147 incidents of the forcible return of 7,000 migrants, including children, to Turkey by the Hellenic Coast Guard, without due process.[15]

The UN Special Rapporteur demonstrates the existence of a well-established State practice regarding the forcible return of people both at land and at sea borders. The report refers to Greece, among many others States adopting such strategies, and expressly mentions that authorities act in accordance with the country's national legislation.[16] The meaning of this observation is twofold. On one hand it definitely links pushbacks with human rights violations: apart from the danger of human losses, this practice excludes migrants from their right to seek asylum, while there is absence of due process guarantees. On the other hand, it becomes evident that States embrace and legalize pushbacks, as they value national security higher than people's access to asylum. This declared strategy is definitely serving a State's national interest, since it prevents and ultimately prohibits large migratory flows to reach and enter its territory. In this respect, it avoids the risk to provide a safe haven and shelter to criminals or terrorists.

In this sense, pushbacks serve a State's national security, as well as regional safety and this ultimate goal seems to sidestep denial to access asylum services to a large number of people. However, this practice does not contravene rights related to asylum only. It is reported that pushbacks

15. Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of migrants, Felipe González Morales, 'Human rights violations at international borders: trends, prevention and accountability' (26 April 2022) UN Doc A/HRC/50/31, para 32.
16. According to State legislation, Art. 40, Law 4825/21 (State Gazette A΄ 157/04.09.2021), particular prerequisites and limiting conditions are set with regards to private entities and non-governmental organizations who wish to voluntarily assist in search and rescue operations. Recently enacted legislation diminishes the involvement of private actors, while it requires them to be previously enrolled in national catalogues and request authorization from coast guard authorities before they engage in any operation. Although these legal requisites sound reasonable, they result in undermining attempts to keep updated databases and have complete statistic information on the numbers of people who reached national shores. In other words, although national authorities are vested with the power to coordinate such operations, these legal prerequisites reduce the ability to independently report on State practices which constitute flagrant infringements of migrants' and asylum seekers' human rights.

do not reduce transnational criminality as it is suggested. People's forcible return before entrance to a State's territory further endangers migrants' and asylum seekers' lives as traffickers choose perilous migratory roots.[17] As a result, human trafficking and smuggling are intensified.[18] Existing data shows that irregular mixed migration and the implemented state practices confronting it are detrimental to human rights protection at sea, while it becomes clear that the absence of relative transnational coordination lowers international protection thresholds for human flows.

The increased risk migrants and asylum seekers take in their attempt to enter the Greek soil, and thus European territory, is also highlighted by the UN Committee on Enforced Disappearances (CED) in its concluding observations on the report submitted by Greece under its obligation as a member-state of the Convention against Disappearances. The Committee mentions in particular that it

> is concerned about the reportedly high number of migrants who have disappeared in Greek waters of the Mediterranean Sea and the Evros River while attempting to reach Greece, and it regrets not having received official statistical information thereon [and] urges the State party to ensure that the principle of nonrefoulement enshrined in article 16 (1) of the Convention is strictly respected in all cases and recommends that the State party: (a) Refrain from carrying out pushbacks and collectively expelling migrants and ensure that all allegations of such practices are duly.[19]

CED's reference to Greece's pushbacks makes an association between the practice and the prohibition of disappearances, further proving that this state practice is perilous to a series of human rights and does not relate to the international refugee regime alone. CED confirms that the principle of non-refoulement is cardinal to the international human rights protection issue.

As far as the disappearance of migrants and asylum seekers is concerned, the Committee's report offers a dynamic interpretation of disappearances, given that the prohibition's archetypical form requires State agents to proceed with the arrest, detention, abduction, or other similar acts, coupled with the concealment of their whereabouts, eventually leading to losing track of their whereabouts. In the case of pushbacks, State agents force migrants back over their borders, thus rendering them vulnerable to transnational criminal networks. A grammatical interpretation of the prohibition would not allow for pushbacks to be considered a practice leading to the victims' disappearance

17. Witold Klaus & Marta Pachocka, 'Examining the global north migration policies: A "push-out-push-back" approach to forced migration' (2019) 57(5) *International Migration* 280-293, 283.
18. Angeliki Dimitriadi, 'The interrelationship between trafficking and irregular migration' in Sergio Carrera & Elspeth Guild (eds) *Irregular Migration, Trafficking and Smuggling of Human Beings: Policy Dilemmas in the EU* (Brussels: Centre for European Policy Studies, 2016) 64-69.
19. Committee on Enforced Disappearances, 'Concluding observations on the report submitted by Greece under article 29, paragraph 1, of the Convention' (12 April 2022) UN Doc CED/C/GRC/CO/1, paras 26-29.

and most importantly there is no concealment of the victims' whereabouts on behalf of the state.[20] This requirement is fulfilled only if one equates the absence of effective investigation, or databases containing information which would allow migrants' relatives to locate them. Yet again, this approach contains a leap of logic as States embracing the practice of pushbacks cannot possibly hold record of missing migrants and asylum seekers. In this scheme, it could be argued that the Committee moves to a doctrinally inconsistent interpretation of the prohibition. However, even if one concedes that this approach brings up normative and legal queries, then again CED's report underlines that pushbacks increase the number of missing migrants and make their finding a complex puzzle.

The excerpts of the UN Special Rapporteur's and CED's reports are indicative of the growing concerns over Greece's pushback policy, which transforms the State's maritime borders to a risky zone.[21] In addition, the above indicate that human rights at sea are not effectively protected, even though several human rights bodies point at the issue and analyze how such policies contravene legally binding instruments. Therefore, the protection of human rights at sea is a major concern in the international scene and not only a matter of regional interest, revolving around the principle of non-refoulement.

4. Pushbacks and the law of the sea

The general difficulty to guarantee that human rights are equally protected at sea brings back the question whether human protection at sea shall not be treated solely as a human rights issue, and it shall come under the law of the sea. The debate on whether there is a common reference point between the two legal fields lasts long and includes voices supporting that the law of the sea cannot neglect the human parameter. On one hand, UNCLOS is not an instrument meant to take into consideration aspects of human rights, as they do not form part of sea regulation. On the other hand, the opposite argument is framed: the law of the sea by definition shall incorporate the human parameter and UNCLOS may well be interpreted, so as to strengthen human rights respect.[22]

This discussion is illustrated by the example of UNCLOS Art. 98 on the Duty to render assistance addressing cases of people in danger of being lost at sea or in distress. The interpretation of this provision through the principle of systemic integration and VCLT's Art. 31§3(c) is a laminate example of the two fields' coexistence.[23] The duty to render assistance to people in distress is a fundamental and well-established principle of the law of the sea and international maritime law[24] and requires governments to ensure that all necessary arrangements are made for distress communication and co-ordination in their area of responsibility and for the rescue of persons in distress at sea round their coasts,[25] irrespective of their nationality, status and the circumstances in which they are found.[26]

This set of legal provisions creates a safety net to minimize navigational dangers, including the protection of human flows. Legal literature on the interpretation and application of these provisions is extensive and gives rise to two points of concern.

First, if the duty to provide assistance to those in distress at sea is connected with the principle of non-refoulement. Although the two have as their common denominator the need people to avoid risky and dangerous situations, their interrelation is not a given.[27] The duty to render assistance requires that

> [o]nce persons in distress are saved, there are two duties incumbent upon the master of the ship which has saved them. The first is to treat these people humanely, in conformity with obligations arising under human rights treaties. Humane treatment is mandated, taking into account the practical limitations encountered on board vessels, such as lack of space and the need to avoid the spreading of diseases. The second is to deliver these people to a place of safety.[28]

These ensuing duties imply that the principle's purpose is to guarantee elimination of danger for those found in distress; humane treatment coupled with their delivery to a place of safety suffice for the duty's accomplishment. However, these circumstances are not always met, while in most cases state practice lowers the threshold as far as humane treatment and safety are concerned. In this regard, it is not surprise that there are several incidents concerning migrants and asylum seekers found in distress, whose subsequent treatment is far from humane. In addition, these conditions do not secure in advance that non-refoulement will not take place.

Second, it reveals the clash between international norms and the practice of pushbacks. Overall, assistance of people or vessels in distress is an

20. Valentina Azarova, Amanda Danson Brown & Itamar Mann, 'The enforced disappearance of migrants' (2022) 40(1) *Boston University International Law Journal* 133-204, 153.
21. These observations pertain to Mediterranean states in general and not to Greece alone. Pushbacks are practiced by CoE and EU member states. Some indicative cases before the ECtHR are *S.S. and others v. Italy*, App. No. 21660/18 (ECtHR, 14 November 2019); *Sonko (on behalf of Sonko) v. Spain*, Admissibility & Merits, UN Doc CAT/C/47/D/368/2008. The practice is common among states found on migratory routes, while incidents of mass forcible returns become extremely violent during tense periods.
22. Irini Papanicolopulu, 'International judges and the protection of human rights at sea' in Nerina Boschiero et al. (eds) *International Courts and the Development of International Law, Essays in Honour of Tullio Treves* (The Hague: Springer, 2013) 535-544.
23. Panos Merkouris, *Article 31(3)(c) VCLT and the Principle of Systemic Integration, Normative Shadows in Plato's Cave* (Leiden: Brill/Nijhoff, 2015).
24. International Maritime Organization (IMO), *International Convention for the Safety of Life at Sea* (1 November 1974) 1184 UNTS 3, Chapter V/7.
25. IMO, '"Places of refuge" – addressing the problem of providing places of refuge to vessels in distress', available here, accessed 16 November 2022.
26. IMO, *International Convention on Maritime Search and Rescue* (27 April 1979) 1403 UNTS, 2.1.10.
27. Frederick J. Kenney Jr. & Vasilios Tasikas, 'The *Tampa* incident: IMO perspectives and responses o the treatment of persons rescued at sea' (2003)12(1) *Pacific Rim Law and Policy Journal* 143-177; IMO, 'Review of safety measures and procedures for the treatment of persons rescued at sea' Resolution A.920(22) (29 November 2001).
28. Irini Papanicolopulu, 'The duty to rescue at sea, in peacetime and in war: A general overview' (2016) 98(2) *International Review of the Red Cross* 491-514, 498.

undisputed legal norm, as the sea is inherently dangerous, and the principle's conventional stipulation and customary value are not doubted. In this sense, it is clear that pushbacks do not avail people at sea from existing or potential distress, as forcible returns prolong their stay away from land. This practice compromises the well-being of migrant flows and maximizes the possibility of accidents. Although this connection is self-evident it finds little support so far, since there is no complete record correlating forcible returns with incidents of shipwrecks.[29]

This consideration leads to the conclusion that the practice of pushbacks, apart from an infringement to the principle of non-refoulement, is also not in accordance with the concept of not putting people in danger while at sea, or prolonging their distress. In this framework, it is questionable whether the current national legislation in Greece (and other States alike) and its application thereafter are compatible with international legal standards.

From this angle, the two fields, i.e. human rights protection and the law of the sea, are at the same pace as far as human flows' protection at sea is concerned. By way of contrast, the practice of pushbacks is at least legally precarious from all sides. The major counter-argument States make is that their obligations to assist someone in distress are exhausted within their borders, that is territorial waters. This jurisdictional limit to their international obligations proposed by States is not anew; yet, it overlooks legal developments. In terms of human rights law, the extraterritorial application of human rights conventions is by now a well-founded principle, whilst UNCLOS' Art.98 interpretation leads many scholars to suggest that when you locate someone in distress at sea you immediately have control over them. It is sort of a "contactless control"[30] which emanates from distress and tramps any criteria which have been proposed at times, like proximity, or vulnerability.

5. Pushbacks and the rhetoric of areas of limited statehood

Pushbacks is a practice not fully in alignment with the international legal framework, although it is tolerated as States project the need to effectively guard their borders and decelerate the entry of migrants and asylum seekers in their territory. This observation is not a novelty and has been elaborated by legal scholars on the occasion of various incidents.[31] The interesting point in States' rhetoric

29. Papastavridis remarks that "Art. 98(1) is non-self-executing and requires implementing legislation to acquire the force of law. There is no other obligation of result, such as to guarantee that the people in distress will be saved". Efthymios Papastavridis, 'The European Convention on Human Rights and migration at sea: Reading the "jurisdictional threshold" of the Convention under the Law of the Sea paradigm' (2022) 21(3) *German Law Journal* 417-435, 430.
30. Violeta Moreno-Lax, 'The architecture of functional jurisdiction: Unpacking contactless control - On public powers, S.S. and others v. Italy, and the "operational model"' (2022) 21(3) *German Law Journal* 385-416.
31. *See* among others Alexandra Larkin, 'Italy and the Aquarius: A migrant crisis' (2019) 32(1) *Pace International Law Review* 137-169.

though, is that they treat their maritime borders as areas where limited control and monitoring is feasible. This rationale is close to the concept of areas of limited statehood.

According to Hamid and Wouters, the term refers to areas where states lack the ability to exercise the full depth of their governmental authority,[32] thus requiring the application of a different form of governance.[33] This concept pertains to the limits to States' capacity to provide governance services. More specifically, it also refers to the low degrees of administrative capacity and developed presence in migration governance.[34] In this sense, high migratory flows test the administrative preparedness and budgetary confines of a State. Areas of limited statehood, as opposed to 'areas of consolidated statehood', may well address the policy of States which engage in

> intensive external governance promotion towards countries of origin and transit of migrants in an attempt to regain control over undesired migration flows' While symbolically upholding the notion of sovereignty, these practices of externalization may be interpreted as deliberate limitation of statehood.[35]

From this perspective, the forcible return of migrants upon their entry in a State's borders is a form of deliberate limitation of statehood for two reasons: a) recourse to pushbacks signifies the State's inability and unwillingness to fulfill its international obligations vis-à-vis human flows, including potential asylum seekers, and b) external governance promotion demonstrates lack of solid rule of law institutions of the respective State. This theory presents the paradox that States attempt to solidify their border control as cover for long-lasting structural deficiencies. The practice of pushbacks turns to a sign of inefficiency to cope with the phenomenon, another facet of the "not in my backyard doctrine".[36] Moreover, although the term "areas of limited statehood" initially referred to states at the verge of failure and governance breakdown, whose control over their territory is not effective, when it comes to migration, is connected to States attempting to shift the phenomenon's consequences, promoting their national interest over regional needs and international obligations. Put it simple, pushbacks and like practices run contrary to the idea of consolidated statehood, as they dissociate sovereignty from migration. The two are mutually constitutive, since a State's effectiveness to control the composition of its

32. Linda Hamid & Jan Wouters, 'Rule of law and areas of limited statehood: introduction and perspective' in Linda Hamid & Jan Wouters (eds), *Rule of Law and Areas of Limited Statehood: Domestic and International Dimensions* (Cheltenham: Edward Elgar, 2021) 2-22, 6.
33. *See* Anke Draude et al. (eds) *The Oxford Handbook of Governance and Limited Statehood* (Oxford: OUP, 2018).
34. Sandra Lavenex & Nicola Piper, 'Regions and global migration governance: perspectives 'from above', 'from below' and 'from beyond'' (2022) 48(12) *Journal of Ethnic and Migration Studies* 2837-2854, 2841-2842.
35. Sandra Lavenex, 'Migration' in Anke Draude et al. (eds) *The Oxford Handbook of Governance and Limited Statehood* (Oxford: OUP, 2018) 520-540, 520.
36. Tally Kritzman-Amir, 'Not in my backyard: On the morality of responsibility sharing in refugee law' (2009) 34(2) *Brooklyn Journal of International Law* 355-393.

population, including migratory flows, has been conceived as one of its key functions.

6. Conclusions

The practice of pushbacks applied by States as a deterrent to the ever-growing migratory flows is dubious according to international law, as it is contrary to the principle of non-refoulement and the duty to render assistance to those in distress at sea. The practice is tolerated as a result of the absence in regional and international collaboration to effectively deal with migratory flows. In some cases, it is also considered a means to minimize criminality at sea and cope with irregular mixed migration. Pushbacks though have become a common feature of States found at migratory routes, while shipwreck incidents are constantly increasing.

Apart from its contravention with human rights law and the law of the sea, the practice signifies deficits in States' rule of law. Pushbacks read in conjunction with the concept of 'areas of limited statehood' testify the existence of fragile rule of law and insufficient migration governance.

These observations are verified in the case of Greece by way of induction. The State's deliberate choice to forcibly return migrants and asylum seekers to their point of departure as a means to combat irregular mixed migration and protect its borders has been criticized both as a practice which renders human rights protection at borders uncertain and gives rise to enforced disappearances cases.

Εξέταση της Άσκησης του Ελέγχου και της Επίσκεψης στην Ανοικτή Θάλασσα υπό το Θεσμό του Κράτους Σημαίας, για την Τήρηση Καθεστώτος Κυρώσεων

11

Κωνσταντίνος Αργυρόπουλος

Υποψήφιος Διδάκτωρ Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου, Νομική Σχολή, ΕΚΠΑ

Εισαγωγή: Ιστορική Προσέγγιση

Η πράξη της «*Νποψίας*» διαμορφώθηκε ως συνήθη πρακτική των Κρατών κατά το πέρασμα των χρόνων και οδήγησε στην κωδικοποίηση και διαμόρφωση του σχετικού «*δικαιώματος*» για τα Κράτη, όπως αποτυπώνεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982 (εφεξής ΣΔΘ), με τους όρους «*right of visit*» (...*and search*) / «*droit de visite*». Κύρια προσπάθεια του καθορισμού μίας νομικής έννοιας διεθνώς αποδεκτή, συναντάται στις διασκέψεις για τον καθορισμό των κανόνων διεξαγωγής του πολέμου, κατά τις προπαρασκευαστικές διεργασίες της κωδικοποίησης του *Δικαίου των Ενόπλων Συρράξεων* (εφεξής ΔΕΣ).

Εισήγηση στο 4ο Συμπόσιο της Ρόδου/Καστελόριζου της ΕΕΔΔΔΣ "40χρονα της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης του Montego Bay 1982" (11-13 Σεπτεμβρίου 2022)

Αρκετά χρόνια μετά, κρίθηκε επιβεβλημένη η εξέταση του θέματος κατά τις διεργασίες των Κρατών για τη διαμόρφωση του *Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας* (εφεξής ΔΔΘ). Τότε τέθηκε ως ζητούμενο η κωδικοποίηση της άσκησης της νποψίας, πέραν από το δικαϊικό πλαίσιο των συρράξεων, γεγονός που οδήγησε στη διαμόρφωση των σημερινών σχετικών διατάξεων.

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η νομιμοποίηση της άσκηση νποψίας για τα Κράτη πηγάζει από τις διατάξεις των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των εμπολέμων στη θάλασσα, κατά την περίοδο διεξαγωγής ένοπλης σύρραξης. Η σχετική ρύθμιση περιλαμβάνεται στη Σύμβαση της Χάγης του 1907 (εφεξής

ΣΧ), η οποία αφορούσε τη διεξαγωγή του πολέμου στη θάλασσα και έθετε το δικαιϊκό πλαίσιο, τόσο μεταξύ των εμπολέμων, όσο και των ουδετέρων Κρατών. Ωστόσο, υπάρχουν προγενέστερες σχετικές αναφορές, από τις αρχές του 15ου αιώνα, κατά τις οποίες ο έλεγχος των πλοίων παρουσιαζόταν ως μία συνήθης πρακτική των κρατών/βασιλείων της εποχής. Χαρακτηριστική είναι η διμερής Συνθήκη Tournai, μεταξύ του Βασιλιά της Γαλλίας και του Βασιλιά της Ολλανδίας, του 1407, στην οποία καταγράφεται η αναγνώριση της νηοψίας ως δικαιώματος των αρχών, στην προσπάθεια αναγνώρισης των προθέσεων και του χαρακτήρα ενός εμπορικού πλοίου.[1]

Η δυναμική που ανέπτυξε η πρακτική των Κρατών να ελέγχουν τα πλοία που διέσχιζαν τις θαλάσσιες περιοχές ενδιαφέροντός τους επιβιβάζοντας σε αυτά ειδική ομάδα ελέγχου, οδήγησε στην ανάγκη δημιουργίας ενός αυστηρού καθορισμού της διαδικασίας με σκοπό τον περιορισμό της. Υπό το πρίσμα αυτό, πέραν από τις αρχικές ρυθμίσεις του ΔΕΣ ως το δικαίωμα «*της επίσκεψης και του ελέγχου*» (*right of visit and search*), η νηοψία θεσμοθετήθηκε υπό αυστηρές προϋποθέσεις και περιορισμούς, όπως προβλέπουν οι σχετικές διατάξεις του Άρθρου 110 της ΣΔΘ. Αναφερόμενο ως το *Δικαίωμα της Επίσκεψης* (Right of Visit), η νηοψία εκτελείτε για συγκεκριμένες περιπτώσεις και μόνο κατά εμπορικών πλοίων.

Το εν λόγω συμβατικό δικαίωμα μετουσιώνεται σε δύο επιχειρησιακές φάσεις εκτέλεσης. Αρχικά, ασκείται ο έλεγχος της εθνικότητας ενός πλοίου με την εκτέλεση της λεγόμενη «*επίσκεψης*» (visit) σε αυτό, δηλαδή της επιβίβασης μίας ειδικής ομάδας νηοψίας υπό τη διοίκηση αξιωματικού για την πιστοποίηση των στοιχείων ενός ύποπτου εμπορικού πλοίου τρίτου Κράτους. Στη συνέχεια, λαμβάνει χώρα η *«έρευνα»* (search), η οποία αφορά σε περαιτέρω έλεγχο των εγγράφων, του προσωπικού και του φορτίου του ύποπτου πλοίου. Τα αποτελέσματα των ανωτέρω ελέγχων δύναται να οδηγήσουν ακόμα και στη *σύλληψη (capture)* / τη δέσμευση του ύποπτου εμπορικού από τις αρμόδιες αρχές.

Η θεσμοθέτηση του δικαιώματος της νηοψίας κατά εμπορικού πλοίου τρίτου Κράτους, υπό το πρίσμα των κανόνων και των αρχών του ΔΔΘ, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι βρίσκεται σε αντίθεση με την εφαρμογή της γενικής αρχής της «*ελευθερίας των θαλασσών*» για τα πλοία όλων των κρατών. Η εν λόγω αρχή διαμορφώθηκε πρωταρχικά από τον *Hugo Grotius*, στο έργο του *Mare Liberum* το 1609, κατά το οποίο προσπάθησε να καταδείξει ως παράνομη την άσκηση βίας εναντίων εμπορικών πλοίων και την κατάσχεση των εμπορευμάτων τους, κατά την εκτέλεση του ταξιδιού τους.[2]

Η ανωτέρω προσέγγιση βοήθησε στη διαμόρφωση της ανεμπόδιστης διεξαγωγής του εμπορίου *"δια θαλάσσης"*. Τα Κράτη παρουσιάστηκαν

1. Βλ. σχετικά Papastavridis Efthymios, *The Interception of Vessels on the High Seas Contemporary Challenges to the Legal Order of the Oceans*, OXFORD AND PORTLAND, OREGON, 2013, σελ. 43 - 44. Βλ. επίσης Κλάδη-Ευσταθοπούλου Μαριάνθη, *Νηοψία και Συνεχής Καταδίωξη στην Ανοιχτή Θάλασσα: Σύγχρονη Νομική Προσέγγιση*, στο (επιμ.) Περράκης Στ.-Τσάλτας Ι. Γρ., *Ασφάλεια και Πειρατεία στην Ανοιχτή Θάλασσα,* Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 73.
2. Βλ. σχετικά Churchill R.R. – Lowe A.V., *The Law of the Sea*, Juris Publishing, Manchester University Press, England, σελ. 204-205.

συνετά στην εφαρμογή της εν λόγω αρχής, καθώς και των παραγόμενων κανόνων αυτής (υποχρεώσεων και δικαιωμάτων). Οι σχετικές ρυθμίσεις έτυχαν τη στήριξη των μεγάλων ναυτικών δυνάμεων κάθε εποχής και οδήγησαν στην ευρεία και συνεχώς αυξανόμενη χρήση των θαλασσίων διόδων, αναδεικνύοντας αυτές ως το κύριο μέσο διεξαγωγής του εμπορίου, ακόμα και σήμερα. Η έκφραση της εν λόγω αρχής μετουσιώνεται σήμερα στον σχετικό συμβατικό κανόνα για την προστασία της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας, στο Άρθρο 87 της ΣΔΘ.[3]

Το Δικαίωμα Νηοψίας του Άρθρου 110 της ΣΔΘ και η Άσκηση Ελέγχου της Σημαίας

Η άσκηση νηοψίας, κατ' εφαρμογή του δικαιϊκού πλαισίου που διέπει τη συμπεριφορά των κρατών πριν από την έναρξη ενόπλου συρράξεως, δηλαδή κατά την εφαρμογή των κανόνων του *jus ad bellum*, έχει προσδιοριστεί ως πράξη εξουσίας του αρμόδιου Κράτους σε περίοδο ειρήνης, η οποία όμως τίθεται υπό αυστηρές προϋποθέσεις και περιορισμούς. Πρωταρχικό και ουσιώδης στοιχείο στην εξέταση του δικαιώματος της εκτέλεσης νηοψίας αποτελεί ο συμβατικός κανόνας καθορισμού του νομικού δεσμού ενός πλοίου με ένα Κράτος. Αυτός ο δεσμός καθορίζεται με τη λεγόμενη απόδοση της ιθαγένειας ενός πλοίου, δηλαδή την υπαγωγή του στο δικαιϊκό σύστημα ενός Κράτους. Η νομική σχέση του πλοίου με ένα Κράτος μετουσιώνεται στον αναφερόμενο ως ο θεσμός του «κράτους σημαίας», ο οποίος παρέχει στις αρμόδιες αρχές του Κράτους την αποκλειστική δικαιοδοσία ασκήσεως εξουσίας και ελέγχου επί του υπαγόμενου πλοίου.[4] Παράλληλα, για το πλοίο, η εν λόγω υπαγωγή του στη νομική δικαιοδοσία ενός κράτους, του εξασφαλίζει την προστασία έναντι τρίτων κρατών και του διασφαλίζει την απρόσκοπτη άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης ναυσιπλοΐας στην Ανοιχτής θάλασσας (εφεξής ΑΘ). Ωστόσο, ο αποκλειστικός αυτός δεσμός παρατηρείται να διαρρηγνύεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Όπως καθορίζει το Άρθρο 110 της ΣΔΘ, το δικαίωμα άσκησης νηοψίας δύναται να εκτελείται κατά εμπορικών πλοίων τρίτου Κράτους, υπό μορφή εξαιρέσεως του γενικού κανόνα της αποκλειστικής αρμοδιότητας του κράτους σημαίας.

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η πράξη της *νηοψίας* αφορά στο δικαίωμα της άσκησης ελέγχου επί ενός πλοίου. Ο έλεγχος εκτελείται υπό τη βάση των πράξεων της επίσκεψης και της έρευνας (right of visit and search), με συνεπακόλουθο δικαίωμα, όταν διαπιστωθεί η ύπαρξη κάποιας παραβατικής συμπεριφοράς να επιτραπεί η εκτροπή του πλοίου προς κάποιο κοντινό λιμάνι για περαιτέρω διερεύνηση και τυχόν σύλληψης (capture) του πλοίου και δέσμευση του φορτίου του. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, η εν λόγω άσκηση Νηοψίας *(right of visit)* πρέπει να διακρί-

3. Βλ. Άρθρο 87 της ΣΔΘ, «*Ελευθερία της Ανοικτής Θάλασσας*». Βλ. σχετικά Klein Natalie, *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge University Press, UK, 2005, σελ. 5-24
4. Βλ. Άρθρα 92 και 94 της ΣΔΘ. Βλ σχετικά Craig H. Allen, *The Peacetime Right of Approach and Visit and Effective Security Council Sanctions Enforcement at Sea*, στο International Law Studies Vol. 95, Stockton Center for International Law, 2019, σελ. 15-22.

νεται από το ονομαζόμενο δικαίωμα του «*ελέγχου της σημαίας» (right of approach)*. Η τελευταία περίπτωση, αναφέρεται σε εθιμικής προέλευσης δικαιώματος που αναγνωρίζεται στα πολεμικά πλοία, με σκοπό την εξακρίβωση των στοιχείων της ταυτότητας και της εθνικότητας των εμπορικών πλοίων στην Ανοιχτή Θάλασσα.[5]

Το ανωτέρω εθιμικό δικαίωμα, συχνά συναντάται και με τους όρους «*δικαίωμα της προσέγγισης»* ή «δικαίωμα της επίσκεψης»,[6] το οποίο ασκείται εν γένει από τα αρμόδια πλοία των Κρατών, κυρίως πολεμικά πλοία, με σκοπό την αστυνόμευση και τον έλεγχο εξ΄αποστάσεως της εθνικότητας κάποιου αλλοδαπού εμπορικού πλοίου που πλέει στην ανοικτή θάλασσα. Κατά την εκτέλεση του σχετικού ελέγχου ζητείται από ένα πλοίο να αναφέρει την εθνικότητά του, την πορεία του και τον λόγο του ταξιδιού του. Η διαδικασία αυτή δεν δίνει τη δυνατότητα στο πολεμικό πλοίο να επιβάλει την ανακοπή ή την εκτροπή της πορείας του ελεγχόμενου πλοίου, πολύ περισσότερο δεν επιτρέπει την επιβίβαση ειδικής ομάδας ελέγχου επί αυτού. Επίσης, απαγορεύει την περαιτέρω άσκηση πράξεων εξουσίας κατά του εμπορικού πλοίου, όπως δύναται να εκτελεσθεί κατά την άσκηση του συμβατικού δικαιώματος της νοψίας. Ωστόσο, παρατηρείται ότι κατά την εκτέλεση του ελέγχου της σημαίας, συχνά οι αρμόδιες αρχές ζητούν από το εμπορικό πλοίο να δεχτεί την επίσκεψη μίας ειδικής ομάδας για την εκτέλεση μίας φιλικής/τυπικής εξακρίβωσης των ήδη παραχωρημένων στοιχείων του εμπορικού πλοίου. Η εν λόγω επίσκεψη θεωρείται ότι εκτελείται με τη συνεργασία του εμπορικού πλοίου και την ύπαρξη εκφρασμένης θετικής βούλησης του καπετάνιου του εμπορικού. Κατά αυτό τον τρόπο, εμφανίζεται ως μία διαδικασία που μπορεί να ξεπερνά το εμπόδιο της αναγκαίας έκφρασης της συναίνεσης του κράτους σημαίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο χαρακτήρας αυτής της συνεργασίας αντιδιαστέλλεται με τη διαδικασία εκτέλεσης της νοψίας, σύμφωνα με το Άρθρο 110 της ΣΔΘ, και της πράξεως της επίσκεψης με σκοπό την έρευνα επί του πλοίου.[7]

Η διαφορετικότητα των ανωτέρω εννοιών προκύπτει εμφανώς κατά την ανάλυση των προϋποθέσεων του συμβατικού δικαιώματος της νοψίας (Right of Visit), όπως υπαγορεύει η Σύμβαση του 1982. Η εν λόγω διάταξη, στο ελληνικό κείμενο, αποδόθηκε με τον όρο, *Δικαίωμα Νοψίας*, όπως αναγράφεται στον κυρωτικό Νόμο 2321 του 1995.[8] Συγκεκριμένα, στην παράγραφο 1 του άρθρου υπαγορεύεται ως απαραίτητη και αναγκαία προϋπόθεση για την άσκηση ενός ελέγχου κατά εμπορικού πλοίου η ύπαρξη σοβαρού (βάσιμου) λόγου υποψίας εναντίων του, για πράξεις που σχετίζονται με μία από τις προβλεπόμενες έκνομες ενέργειες που αναφέρονται στο εν λόγω άρθρο. Συγκεκριμένα, οι πράξεις αυτές αφορούν στην εκτέλεση της πειρατείας, του δουλεμπορίου, των παράνομων εκπομπών και περιπτώσεων στις οποίες ένα εμπορικό πλοίο δεν έχει ιθαγένεια, είτε φέρει άλλη σημαία από του κράτους σημαίας του ή αρνείται να την αναρτήσει, με σκοπό την αποφύγει της ασκήσεως ελέγχου εναντίων του.

Η προϋπόθεση ύπαρξης σοβαρής υποψίας ότι διαπράττεται μία εκ των ανωτέρω παραβατικών ενεργειών από αλλοδαπό εμπορικό πλοίο, σύμφωνα με το Άρθρο 110, παρέχει το δικαίωμα στα πλοία και στα αεροσκάφη των αρμόδιων αρχών οποιουδήποτε Κράτους να προβούν στη διακοπή της πορείας του ύποπτου πλοίου στην ανοικτή θάλασσα και να προβούν στην εκτέλεση ελέγχου. Επιπρόσθετα, σε περίπτωση εκτέλεσης νοψίας κατά ύποπτου εμπορικού πλοίου, το οποίο προβαίνει σε παράνομες εκπομπές, τίθεται επιπλέον περιορισμός παραπέμποντας στη σχετική διάταξη του Άρθρου 109 της σύμβασης. Το σχετικό άρθρο προσδιορίζει τις παράνομες εκπομπές στην Ανοικτή Θάλασσα και καθορίζει ποιες είναι οι αρμόδιες αρχές, οι οποίες έχουν το δικαίωμα της άσκησης δικαστικού ελέγχου. Κατά το γράμμα του άρθρου αποδίδεται το δικαίωμα της άσκησης νοψίας μόνο στις αρμόδιες αρχές του Κράτους που έχει δεσμό ιθαγένειας με το πλοίο ή το πλήρωμα αυτού, είτε υπέστη τις συνέπειες των παράνομων εκπομπών.[9]

Πέραν των ανωτέρω, το Άρθρο 110 της ΣΔΘ καθορίζει τη δυνατότητα της άσκησης του δικαιώματος της νοψίας και για περιπτώσεις που υπαγορεύεται από άλλες συνθήκες μεταξύ των Κρατών. Ο χαρακτήρας του παραγόμενου αυτού δικαιώματος από τρίτες συνθήκες μπορεί να ασκείται μόνο μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών. Επομένως, η νοψία θα διεξάγεται από τα πλοία των αρμόδιων αρχών ενός συμβαλλόμενου Κράτους, προς τα εμπορικά πλοία άλλου συμβαλλόμενου Κράτους και κάτω από τις προϋποθέσεις της σχετικής συμφωνίας. Περαιτέρω, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι εν συνόλω το πνεύμα των διατάξεων του Άρθρου 110 παρέχουν κατ΄εξαίρεση το δικαίωμα της άσκησης του ελέγχου σε εμπορικά πλοία τρίτου κράτους στην ανοικτή θάλασσα κατά την περίοδο μη ύπαρξης ένοπλης σύρραξης. Για το λόγω αυτό υφίστανται οι περιοριστικές διατάξεις εκτέλεσης της νοψίας, δηλαδή το δικαίωμα εγείρεται για συγκεκριμένες περιπτώσεις και υπό την προϋπόθεση ύπαρξης εύλογης υποψίας, με σκοπό να μην θιγεί το δικαίωμα ελευθερίας της ναυσιπλοΐας.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω περιοριστικών διατάξεων, η εκτέλεση του συμβατικού δικαιώματος της νοψίας ασκείται αρχικά ως έλεγχος εξακρίβωσης της ιθαγένειας ενός πλοίου. Οι αρμόδιες αρχές εξετάζουν τα στοιχεία του εμπορικού πλοίου για την εξακρίβωση της ταυτότητας και της εθνικότητάς του, διαπιστώνοντας την ύπαρξη του δικαιώματος του να φέρει τη σημαία που έχει υψωμένη. Στο στάδιο αυτό, η εν λόγω πράξη ομοιάζει με την εκτέλεση του εθιμικού δικαιώματος του ελέγχου της σημαίας. Στο σημείο αυτό, πρέπει να σημειωθεί

5. Βλ. σχετικά Παπασταυρίδης Ευ., *Η Επέμβαση ή Το Δικαίωμα Επισκέψεως στην Ανοικτή Θάλασσα στον 21ο Αιώνα: Εξελίξεις και Προκλήσεις για το Δίκαιο της Θάλασσας*, στο Περράκης Στ. – Τσάλτας Ι. Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας το Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου. Εφαρμογές Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής 20 Χρόνια Μετά τη Θέση σε Ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 233-235. Βλ. επίσης Papastavridis, 2013, σελ. 50-72
6. Βλ. σχετικά στο Κλάδη-Ευσταθοπούλου Μαριάνθη, *Ανοιχτή Θάλασσα*, στο Τσάλτας Ι. Γρ. - Κλάδη-Ευσταθοπούλου Μαριάνθη (επιμ.), *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών*, Τόμος Πρώτος, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 360-363
7. Βλ. σχετικά Παπασταυρίδης, 2018, σελ. 230-235.
8. Βλ. Άρθρο 110 *«Δικαίωμα Νοψίας»*, ως αναφέρεται στον ελληνικό κυρωτικό νόμο της ΣΔΘ, στο https://www.e-nomothesia.gr/diethneis-sunthekes/nomos-2321-1995-phek-136-a-23-6-1995.html, (ενεργό στις 18/2/23).
9. Βλ. σχετικά Yoshifumi Tanaka, *The International Law of the Sea*, Third Edition, Cambridge University Press, 2019, σελ. 198-202

ότι η εξέλιξη του κλάδου της ναυτιλίας προσφέρει σύγχρονα μέσα και ναυτιλιακά βοηθήματα, καθώς επίσης και συστήματα αναγνώρισης της ταυτότητας ενός πλοίου,[10] γεγονός που προσφέρει γρήγορη πληροφόρηση για τα στοιχεία ενός εμπορικού πλοίου που πλέει σε συγκεκριμένη περιοχή. Επομένως, η διαδικασία εξακρίβωσης της ιθαγένειας ενός πλοίου, τις περισσότερες φορές, μπορεί να εκτελεστεί χωρίς να υπάρχει ανάγκη επικοινωνίας μεταξύ της αρμόδιας αρχής και του ελεγχόμενου πλοίου.[11] Επομένως, το εθιμικό δικαίωμα του ελέγχου σημαίας έχει απολέσει τον πρακτικό του χαρακτήρα

Αντιθέτως, κατά την εκτέλεση του δικαιώματος της νηοψίας στην ανοικτή θάλασσα, σύμφωνα με το Άρθρο 110, στην περίπτωση που οι υποψίες ως προς την εθνικότητα του εμπορικού πλοίου εξακολουθούν να υφίστανται, είτε υπάρχουν άλλες εύλογες υποψίες για παραβίαση σχετικών διατάξεων του άρθρου, τότε η διαδικασία δύναται να συνεχιστεί με την πράξη της επίσκεψης επί του εμπορικού πλοίου. Η διαδικασία αυτή ασκείται υπό τις συνήθεις επιχειρησιακές διαδικασίες, όπως έχουν καθιερωθεί από την πρακτική των Κρατών. Αρχικά, το εμπορικό πλοίο ενημερώνεται να διακόψει τον πλου του, να παράσχει τις πληροφορίες της ταυτότητάς του και να επιδείξει/επιβεβαιώσει τη σημαία του. Σε περίπτωση που το ύποπτο εμπορικό πλοίο δεν συμμορφωθεί, το πολεμικό πλοίο δύναται να προβεί σε προειδοποιητικές βολές, με σκοπό να αναγκάσει το πλοίο να ανακόψει την πορεία του για να στείλει ειδικά εκπαιδευμένο άγημα υπό τη διοίκηση αξιωματικού, το οποίο επιβιβάζεται στο εμπορικό και εκτελεί έλεγχο επί των ναυτιλιακών εγγράφων.

Περαιτέρω, εάν υφίστανται στοιχεία που εξακολουθούν να διατηρούν τις εύλογες υποψίες, εκτελείται περαιτέρω λεπτομερής έλεγχος/έρευνα επί του εμπορικού πλοίου, πάντα με την προϋπόθεση της τήρησης του πρέποντα σεβασμό, ως αναφέρεται στο Άρθρο 110. Με την ολοκλήρωση του ελέγχου εάν αποδειχθούν αβάσιμες οι υποψίες και το εμπορικό πλοίο δεν έχει διαπράξει κάποιο παράπτωμα από τις ενέργειες που υπαγορεύει η παράγραφος 1 του άρθρου, τότε το κράτος του πολεμικού πλοίου οφείλει να αποζημιώσει για κάθε απώλεια ή ζημία που μπορεί να υπέστη το εμπορικό πλοίο από τη διακοπή/καθυστέρηση του ταξιδίου του, όπως αναφέρει η σχετική παράγραφος 3.

Από την ανωτέρω εξέταση του θέματος παρατηρείται ότι η πράξη της επίσκεψης σε ένα πλοίο που πλέει στη ΑΘ, δύναται να εκτελεσθεί μόνο υπό τις προβλέψεις του συμβατικού δικαιώματος της νηοψίας, οι οποίες προσπαθούν να διαμορφώσουν έναν μη καταχρηστικό χαρακτήρα του δικαιώματος εις βάρος της ελεύθερης ναυσιπλοΐας. Η επιχειρησιακή φάση της επίσκεψης επί αλλοδαπού εμπορικού πλοίου δεν νομιμοποιείται να λάβει χώρα κατά την άσκηση του εθιμικού δικαιώματος της προσέγγισης. Ωστόσο, συχνά τα Κράτη προσπαθούν να αποδώσουν μία εννοιολογική ταύτιση των δύο εννοιών με σκοπό την εξίσωσή των παραγόμενων δικαιωμάτων τους. Επιπλέον, συναντάται συχνά η

10. Ένα από τα πλέον πιστοποιημένα και ευρέως χρησιμοποιούμενα μέσα είναι το σύστημα αυτόματης αναγνώρισης AIS (Automatic Identification System), το οποίο έχει θεσμοθετηθεί από τον IMO.
11. Βλ. σχετικά Papastavridis, 2013, σελ. 54-57

υποστήριξη της άποψης ότι η άσκηση νηοψίας πρέπει να υφίσταται χωρίς περιορισμούς ως συνέχεια του δικαιώματος που πηγάζει από τις διατάξεις του ΔΕΣ, καθώς και της επίκλησης της αρχής της νόμιμης άμυνας. Η πρακτική αυτή έχει ως σκοπό να υπερκεράσει τους αυστηρούς περιορισμούς της εκτέλεσης της επίσκεψης και της έρευνας κατά πλοίων που πλέουν στην ανοικτή θάλασσα.[12] Οι προσεγγίσεις αυτές δεν αλλάζουν το διαφορετικό χαρακτήρα των δύο διατάξεων και δεν έχουν επιφέρει κάποια αλλαγή του συμβατικού δικαιώματος της νηοψίας. Ακόμα και στις περιπτώσεις εκτέλεσης μίας συναινετικής νηοψίας, η οποία προέκυψε κατόπιν αιτήματος του πλοίου των αρμοδίων αρχών και αποδόθηκε με την εκπεφρασμένη θετική βούληση του εμπορικού πλοίου, η διαδικασία πρέπει να εκτελείται υπό τους περιορισμούς του πνεύματος της αγαστής συνεργασίας.

Η Ανοικτή Θάλασσα (ΑΘ) και η Εκτέλεση του Δικαιώματος της Νηοψίας

Όπως εξετάσθηκε ανωτέρω, οι διατάξεις του Άρθρου 110 της ΣΔΘ καθορίζουν το δικαίωμα της άσκησης νηοψίας από τις αρμόδιες αρχές ενός Κράτους αποκλειστικά στη θαλάσσια ζώνη της ΑΘ. Χαρακτηριστικό στοιχείο της εν λόγω ζώνης αποτελεί το γεγονός ότι κανένα Κράτος δεν έχει δικαίωμα στην άσκηση κυριαρχίας επί αυτής. Αποτελεί την περιοχή που όλα τα Κράτη απολαμβάνουν την ελευθερία χρήσης της. Η θεσμοθέτηση του δικαιώματος αυτού, όπως αναφέρθηκε, πηγάζει από την έννοια που ανέπτυξε ο *Hugo Grotius* και η οποία σταδιακά κέρδισε την αποδοχή των Κρατών. Εντάχθηκε ως θεματική στις διπλωματικές διεργασίες των κρατών κατά την πρώτη προσπάθεια διαμόρφωσης μίας πολυμερούς συμφωνίας για το δίκαιο της θάλασσας, στη Σύμβαση της Γενεύης του 1958. Αυτή αποτέλεσε την πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια για την κωδικοποίηση της ζώνης της ΑΘ και τον προσδιορισμό των σχετικών ελευθερίων που προσφέρονται για όλα τα Κράτη στην περιοχή αυτή.[13]

Το σημερινό καθεστώς της ΑΘ διαμορφώθηκε κατά τις διεργασίες της ΣΔΘ του 1982. Ο προσδιορισμός της περιοχής αυτής δόθηκε με τη μορφή μίας αρνητικής διατύπωσης, στο Άρθρο 86 της Σύμβασης, αποκλείοντας τις θαλάσσιες περιοχές που καθορίζουν λοιπές θαλάσσιες ζώνες, όπως τα εσωτερικά ύδατα, η χωρική θάλασσα και η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (εφεξής ΑΟΖ). Επιπλέον των ανωτέρω, ο καθορισμός του όρου «*Περιοχή*», άλλαξε τη γεωφυσική σύσταση της ΑΘ. Στη Σύμβαση του 1982, δημιουργήθηκαν νέες παράμετροι, λόγω του γεγονότος ότι εν γένει ο χώρος του βυθού και του υπεδάφους των θαλασσίων περιοχών θα αποτελούσε, είτε την Υφαλοκρηπίδα (εφεξής ΥΦ) ενός Κράτους, είτε μέρος του Διεθνούς Βυθού. Απόρροια των ανωτέρω είναι ότι στην πρώτη περίπτωση της ΥΦ, ο βυθός και το υπέδαφος ανήκει σε κάποιο Κράτος, ενώ στη δεύτερη αποδίδεται ως *κοινό κτήμα της ανθρωπότητας*. Υπό αυτά τα στοιχεία, η περιοχή της ΑΘ, πλέον, δεν περιλαμ-

12. Βλ. σχετικά Κλάδη-Ευσταθοπούλου, 2006, σελ. 80-81.
13. Βλ. σχετικά Τσάλτας Ι. Γρ., *Διεθνής Πολιτική και Δίκαιο της Θάλασσας*, στο Τσάλτας Ι. Γρ. - Κλάδη-Ευσταθοπούλου Μαριάνθη (επιμ.), *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών*, Τόμος Πρώτος, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 99-102.

βάνει τους χώρους του βυθού και του υπεδάφους. Επομένως, στη νέα ΣΔΘ παρέμεινε η έννοια της ΑΘ, αλλά περιορίστηκε ο χώρος εφαρμογής της στα μέρη της θάλασσας και του αέρα, σύμφωνα με τις σχετικές συμβατικές διατάξεις.[14]

Περαιτέρω, στο Άρθρο 89 της Σύμβασης επιβεβαιώθηκε η απουσία της ύπαρξης κυριαρχίας οποιουδήποτε Κράτους στην ΑΘ, καθώς και με το Άρθρο 88 προσδιορίστηκε η δυνατότητα χρήσης της από όλους, με την προϋπόθεση της χρήσης για ειρηνικούς σκοπούς.[15] Οι διατάξεις του Άρθρου 87 προχώρησαν στον προσδιορισμό συγκεκριμένων περιπτώσεων ελευθεριών για τα Κράτη. Η ειδική αναφορά στην απαρίθμηση συγκεκριμένων περιπτώσεων διαμόρφωσε μία ρητή επιβεβαίωση των ελευθεριών αυτών. Σημειώνεται, ότι με αυτόν τον τρόπο τίθεται αδιαμφισβήτητο το στοιχείο την ελευθερίες για τις σημαντικότερες χρήσης της ΑΘ από τα Κράτη. Ειδικότερα το άρθρο αναφέρει ότι, μεταξύ άλλων, στην ΑΘ περιλαμβάνεται η ελευθερία της ναυσιπλοΐας και της υπέρπτησης, η τοποθέτηση υποβρύχιων αγωγών και καλωδίων, η κατασκευή τεχνητών νησιών και εγκαταστάσεων, η ελευθερία της αλιείας και της διεξαγωγής επιστημονικής έρευνας, για παράκτια και περίκλειστα Κράτη.

Πέραν των ανωτέρω διατάξεων, η άσκηση των ελευθεριών στην ΑΘ θα πρέπει να εξετάζεται υπό το πλαίσιο των γενικών διατάξεων της Σύμβασης. Στο Άρθρο 301 καθορίζεται η απαγόρευση της απειλής ή της χρήσης βίας από τα Κράτη κατά την άσκηση των δικαιωμάτων τους, τα οποία πηγάζουν από αυτή.[16] Παρατηρείται, ότι το συγκεκριμένο άρθρο εκφράζει τη βούληση των Κρατών να αναδιατυπώσουν στο νέο ρυθμιστικό πλαισίου του θαλασσίου χώρου, την αναγκαστική διάταξη κανόνα jus cogens, του Άρθρο 2(4) του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (εφεξής ΧτΗΕ). Υπό το πρίσμα των ανωτέρω γίνεται αντιληπτό το εν γένει περιοριστικό συμβατικό πλαίσιο που ισχύει για τη χρήση της ΑΘ από τα Κράτη και τυχόν διαφορετική συμπεριφορά μπορεί να επιφέρει την απόδοση διεθνούς ευθύνης ενός Κράτους.

Παρά το γεγονός, της έλλειψης ρητής αναφοράς στη Σύμβαση σχετικά με τη διεξαγωγή ναυτικών/στρατιωτικών γυμνασίων στην ΑΘ, αυτά αποτελούν παραδοσιακά μία συνήθη πρακτική των Κρατών. Επίσης, δεν υφίστανται διατάξεις που να απαγορεύουν τη διεξαγωγή τους. Ωστόσο, η εκτέλεσή γυμνασίων πρέπει να γίνεται υπό τους συμβατικούς περιορισμούς, όπως η απουσία απειλής ή χρήσης βίας και η ειρηνική χρήση της ΑΘ, γεγονός το οποίο περιορίζει τη δράση τους.[17] Θέτει αυστηρό πλαίσιο στον σχεδιασμό των ναυτικών γυμνασίων, απαγορεύοντας την εκτέλεσή τους με σκοπό την απειλή ή τη

14. Βλ. Άρθρο 86 του Μέρους VII της ΣΔΘ "*Εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος μέρους*" στην ΑΘ, στο οποίο αναφέρονται οι εξαιρέσεις από την περιοχή εφαρμογής των διατάξεων της ΑΘ. Ειδικότερα εξαιρούνται η ΑΟΖ, η Χωρική Θάλασσα και τα Εσωτερικά Ύδατα ενός Κράτους, καθώς επίσης τα Αρχιπελαγικά Ύδατα ενός αρχιπελαγικού Κράτους. Βλ. σχετικά Τσάλτας – Κλάδη, 2003, σελ. 346-384
15. Βλ. Άρθρο 88 της ΣΔΘ, Διαφύλαξη της ανοικτής θάλασσας για ειρηνικούς σκοπούς. Βλ. σχετικά Klein Natalie, 2005, σελ. 285-292
16. Βλ. Άρθρο 301 του ΧτΗΕ, *Ειρηνικές χρήσεις των θαλασσών*. Βλ. σχετικά Κρατερός Ιω. - Στρατή Α., *Δίκαιο της Θάλασσας*, Β' Έκδοση, ΑΝΤ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000, σελ. 231.
17. Ibid σελ. 226-234 και 241-251

χρήση ενάντια στην εδαφική κυριαρχία και πολιτική ανεξαρτησία τρίτων Κρατών. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι τυχόν περαιτέρω περιοριστικές διατάξεις της Σύμβασης δεν θα προσέδιδαν έναν περαιτέρω απαγορευτικό χαρακτήρα, λαμβάνοντας υπόψη ότι η θαλάσσια περιοχή της ΑΘ κατά την περίοδο διεξαγωγής ενόπλων συρράξεων γίνεται χώρος πραγματοποίησης εχθροπραξιών μεταξύ των εμπολέμων. Επομένως, αποτελεί έναν χώρο, στον οποίον τα Κράτη επιδιώκουν να ασκούνται και να βρίσκονται σε ετοιμότητα για το ενδεχόμενο εκτέλεσης του φυσικού δικαιώματος τους στη νόμιμη άμυνα, εφόσον έχουν δεχτεί προηγουμένως ένοπλη επίθεση. Παρουσιάζεται λοιπόν ένα διαφορετικό κατά περίπτωση καθεστώς στην ΑΘ, κατά το οποίο από τη μία τα Κράτη απολαμβάνουν την ελευθερία χρήσης της, ενώ κατά την περίοδο συρράξεων μπορεί να τεθεί περιορισμός των ελευθεριών αυτών, όπως η εμπόδιση της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας των πλοίων σε συγκεκριμένη περιοχή.[18]

Από την ανωτέρω εξέταση των χαρακτηριστικών της ΑΘ, όπως έχουν καθοριστεί στις διατάξεις της ΣΔΘ του 1982, θα πρέπει να τονιστεί ότι η έλλειψη κρατικής κυριαρχίας δεν την καθιστά έναν θαλάσσιο χώρο ο οποίος είναι res nullius, δηλαδή ένα αδέσποτο πράγμα, λόγω του γεγονότος ότι κανένα Κράτος δεν μπορεί να ασκήσει πράξεις εξουσίας. Χαρακτηριστικά για το ζήτημα ο Καθηγητής Εμμανουήλ Ρούκουνας έχει τονίσει ότι η θαλάσσια ζώνη της Ανοικτής Θάλασσας αποτελεί χώρο «κοινής χρήσεως» (communis usus) και σημειώνει τα λόγια του Ιω. Σπυρόπουλου, ο οποίος ανέφερε ότι με τον όρο αυτόν προσπαθούμε να προσδιορίσουμε "περίπου" το νομικό καθεστώς της ανοικτής θάλασσας.[19] Ωστόσο, το θεσμικό πλαίσιο της ζώνης αυτής τεκμαίρεται από τα συμβατικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις κάθε Κράτους κατά τη χρήση της. Το υφιστάμενο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου της θάλασσας προσφέρει τη δυνατότητα ασκήσεως αποτελεσματικού ελέγχου των δραστηριοτήτων των πλοίων στην ΑΘ. Προϋπόθεση αποτελεί η συμπεριφορά των Κρατών – Μερών της Σύμβασης, τα οποία θα πρέπει να προσέρχονται με καλή πίστη για την εφαρμογή των σχετικών διατάξεών της, όπως υπογραμμίζεται στο Άρθρο 300, καθώς επίσης και να εργάζονται για την τήρηση εν γένει των κανόνων του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου.[20]

Περαιτέρω, ο καθοριστικός παράγοντας για την άσκηση ελέγχου σε ένα πλοίο που πλέει στην ΑΘ αποτελεί ο θεσμός του κράτους σημαίας και οι

18. Βλ. σχετικά στο Churchill – Lowe, σελ. 421-430. Βλ. επίσης Yoshifumi Tanaka, 2019, σελ. 469-472
19. Βλ. σχετικά Ρούκουνας, 2010, σελ. 276
20. Το Άρθρο 300 της ΣΔΘ εναρμονίζεται με το Άρθρο 2(2) του ΧτΗΕ, καθώς και με τη γενική αρχή όπως εμπεριέχεται στο Άρθρο 31(1) της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών του 1969. Επιπλέον, η Απόφαση 2625 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ αναφέρει ότι *«Όλα τα Κράτη θα συμμορφώνονται με καλή πίστη προς τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από τις γενικώς αναγνωρισμένες αρχές και τους κανόνες του διεθνούς δικαίου σχετικά με τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας...»*, Βλ. σχετικά Κρατερός - Στρατή, 2000, σελ. 17-18. Βλ. επίσης Roberto Virzo, *The 'General Rule of Interpretation' in the International Jurisprudence Relating to the United Nations Convention on the Law of the Sea*, στο Angela Del Vecchio - Roberto Virzo (Editors), *Interpretations of the United Nations Convention on the Law of the Sea by International Courts and Tribunals*, Springer Nature Switzerland, 2019, σελ. 17-19

παραγόμενες αρμοδιότητες δικαιοδοσίας που παρέχει. Καθορίζεται για κάθε Κράτος η ύπαρξη αποκλειστικής δικαιοδοσίας στην άσκηση του ελέγχου επί των πλοίων ιθαγένειας του. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, αυτό το στοιχείο αποτελεί το κύριο κριτήριο για τη νόμιμη άσκηση του ελέγχου ενός Κράτους επί ενός πλοίου αρμοδιότητας του στην ΑΘ και παράλληλα προσδιορίζει ότι το Κράτος είναι υπόλογο για τις πράξεις των πλοίων που φέρουν τη σημαία του. Ωστόσο, υπάρχει επιπλέον μία δυνατότητα της άσκησης ελέγχου επί ενός εμπορικού πλοίου στην ΑΘ, υπό την απόδοση οικουμενικής αρμοδιότητας των Κρατών. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι περιπτώσεις εκείνες που η διεθνής κοινότητα δεν διαθέτει αυτοτελείς μηχανισμούς αντιμετώπισης πράξεων που στρέφονται κατά του συνόλου της διεθνούς κοινότητας. Για το σκοπό αυτό παραχωρείται η άσκηση αρμοδιότητας σε όλα τα Κράτη να ενεργήσουν νόμιμα για την αντιμετώπιση αυτών των παραβατικών ενεργειών. Στη ΣΔΘ του 1982 επιτεύχθηκε η υπαγωγή συμβατικών υποχρεώσεων υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις σε περιπτώσεις απόδοσης οικουμενικής αρμοδιότητας, όπως η αντιμετώπιση της πειρατεία.[21] Η άσκηση του ελέγχου της περίπτωσης αυτής εντάχθηκε στις διατάξεις του δικαιώματος της νηοψίας, στο Άρθρο 110, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω.

Ο Θεσμός του Κράτους Σημαίας και το Δικαίωμα Νηοψίας

Υπό τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου της θάλασσας κάθε πλοίο έχει έναν αποκλειστικό νομικό δεσμό με ένα Κράτος. Το γεγονός αυτό προσδίδει στο Κράτος την ευθύνη για τον έλεγχο των πράξεων των υπαγόμενων πλοίων του. Η διαδικασία της απόδοσης ιθαγένειας, όπως αναφέρει το Άρθρο 91 της ΣΔΘ, προσδιορίζεται από τις εσωτερικές διατάξεις εκάστοτε Κράτους. ΜΕ τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται η αποκλειστική υπαγωγή ενός πλοίου στη δικαιοδοσία ενός Κράτους, δημιουργώντας τον αναφερόμενο θεσμό του «*κράτους σημαίας*». Σύμφωνα με τα ανωτέρω και υπό τις διατάξεις του Άρθρου 94, ένα πλοίο έχει την υποχρέωση της τήρησης του σχετικού κώδικα, ναυτικού δικαίου και εμπορικής ναυτιλίας του κράτους σημαίας του, καθώς και εν γένει το νομικό πλαίσιο του εσωτερικού δικαίου του εν λόγω Κράτους. Επιπλέον, όλα τα πλοία καλούνται να συμμορφώνονται με τις γενικές διατάξεις του διεθνούς δικαίου της θάλασσας, όπως η ασφάλεια και η τήρηση κανόνων ναυσιπλοΐας, η προστασία της ανθρώπινης ζωής στη θάλασσα, η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, οι όροι εργασίας και διαβιώσεως στο πλοίο των εργατών θαλάσσης, κ.λπ.

Σχετικά με το ζήτημα της απόκτησης ιθαγένειας ενός πλοίου, θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν ταυτίζεται απαραίτητα με εκείνη που κατέχει ο ιδιοκτήτης του. Κάθε πλοίο πρέπει να εγγράφεται στο «*νηολόγιο*» ενός κράτους και να κοινοποιεί την υπαγωγή του στους τρίτους, να φέρει υψωμένη την αντίστοιχη εθνική σημαία και να αναγράφει τα στοιχεία της νηολόγησής του, δηλαδή το όνομα και το λιμένα βάσης του. Τα ανωτέρω στοιχεία επιβεβαιώνονται από τα αποδεικτικά ναυτιλιακά έγγραφα του πλοίου, τα οποία παρέχονται από τις αρμόδιες

21. Βλ. σχετικά Κρατερός - Στρατή, 2000, σελ 255-256

κρατικές αρχές και αποτελούν τους τίτλους της εθνικότητάς του. Τα έγγραφα αυτά πρέπει να υπάρχουν επί του πλοίου και να παρατίθενται προς εξέταση στις αρμόδιες ελεγκτικές αρχές σε περιπτώσεις εξακρίβωσης των στοιχείων του πλοίου, καθώς και σε τυχόν εκτέλεση νηοψίας από τις αρμόδιες αρχές τρίτου Κράτους.[22]

Ο θεσμός τους κράτους σημαίας προσδίδει σε ένα εμπορικό πλοίο προστασία έναντι ελεγκτικών πράξεων άλλου κράτους, επιτυγχάνοντας την απρόσκοπτη εκτέλεση της άσκησης του δικαιώματος της ελεύθερης ναυσιπλοΐας στην Ανοικτή Θάλασσα, σύμφωνα με το Άρθρο 92 της ΣΔΘ του 1982. Περαιτέρω των διατάξεων αυτών, τα πολεμικά πλοία, καθώς και τα πλοία που χρησιμοποιούνται "σε κρατική μη εμπορική υπηρεσία" απολαμβάνουν πλήρους ετεροδικίας, όπως καθορίζουν οι διατάξεις των Άρθρων 95 και 96 της Σύμβασης, καθώς και ασυλίας, σύμφωνα με το Άρθρο 32. Οι διατάξεις αυτές καθορίζουν τη ρητή απαγόρευση οποιασδήποτε άσκησης δικαιοδοσίας άλλου Κράτους επί των αναφερόμενων ως κρατικών πλοίων πέραν από του κράτους σημαίας τους.[23]

Ωστόσο, στην περίπτωση ενός εμπορικού πλοίου ο αποκλειστικός δεσμός με το κράτος σημαίας του διαρρηγνύεται κατά την εφαρμογή των συμβατικών διατάξεων της άσκησης νηοψίας του Άρθρου 110, πάντα βέβαια υπό συγκεκριμένες συμβατικές περιπτώσεις και υπό προϋποθέσεις. Επίσης, όπως εξετάσθηκε ανωτέρω υφίσταται ακόμα μία περίπτωση βασισμένη στην πρακτική των Κρατών, η άσκηση του εθιμικού δικαιώματος του ελέγχου της σημαίας στην Ανοικτή Θάλασσα, κατά το οποίο, όμως, δεν αποδίδεται δικαίωμα επιβίβασης επί του ελεγχόμενου εμπορικού αλλοδαπού πλοίου. Ωστόσο, πολλές φορές το πολεμικό πλοίο αιτεί από το εμπορικό να του επιτραπεί η επιβίβαση σε αυτό, εκτελώντας, όπως αναφέρεται, μία συναινετική/φιλική επιβίβασης επί του πλοίου (peaceful approach).[24] Παρατηρείται επομένως ότι η σχετική περίπτωση μπορεί να αποτελέσει μία ακόμη εξαίρεση του αποκλειστικού δεσμού ενός εμπορικού πλοίου με το κράτος σημαίας του στην Ανοικτή Θάλασσα, ακόμα και εάν τίθεται υπό συζήτηση η νομική υπόσταση των ενεργειών αυτών.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί η διαφορετικότητα της περίπτωσης, κατά την οποία ένα εμπορικό πλοίο πλέει εντός ξένων χωρικών υδάτων. Τότε το παράκτιο Κράτος έχει το δικαίωμα της άσκησης ελέγχου με την εκτέλεση νηοψίας, η οποία, όμως, δεν εντάσσεται στις περιπτώσεις που αναφέρουν οι διατάξεις του Άρθρου 110. Το δικαίωμα αυτό τεκμαίρεται από το καθεστώς της άσκησης κυριαρχίας που κατέχει το παράκτιο Κράτος στην Αιγιαλίτιδα Ζώνη. Υπό το πρίσμα αυτό, παρέχεται το δικαίωμα στην άσκηση αστυνόμευσης και έλεγχου στην εν λόγω περιοχή για περιπτώσεις πλοίων, τα οποία έχουν παραβιάσει διατάξεις της εσωτερικής του νομοθεσίας. Επομένως, ένα αλλοδαπό εμπορικό πλοίο που εισέρχεται στην περιοχή της Αιγιαλίτιδας Ζώνης τρίτου Κράτους υπόκειται στην εδαφική του αρμοδιότητα

22. Βλ. σχετικά Ρούκουνας, 2010, σελ. 236.
23. Βλ. σχετικά Nguyen Quoc Dinh – Daillet Patrick – Pellet Alain, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Το Δίκαιο της Θάλασσας*, 3η Έκδοση, (επιμ.) Δίπλα Χαριτίνη, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1991, σελ. 115-116. Βλ. επίσης Ρούκουνας, 2010, σελ. 239-240.
24. Βλ. σχετικά Papastavridis, 2013, σελ. 59-60

και δικαιοδοσία.[25] Συνήθως, τον σχετικό έλεγχο εκτελούν πλοία της ακτοφυλακής και του λιμενικού σώματος, χωρίς να αποκλείεται η περίπτωση να ενεργήσαν και τα πολεμικά πλοία κατ' εντολή των αρμόδιων αρχών του Κράτους.

Άσκηση Ελέγχου και Επίσκεψης από Πολυεθνικές Ναυτικές Επιχειρήσεις κατ' εφαρμογή Αποφάσεων του ΣΑ ΟΗΕ

Ο συμβατικός κανόνας του δικαιώματος της νηοψία, του Άρθρου 110 της ΣΔΘ, παρέχει στα Κράτη τη δυνατότητα εκτέλεσης ελέγχων σε αλλοδαπά εμπορικά πλοία στην ανοικτή θάλασσα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Επίσης, στο ίδιο άρθρο παρέχεται το δικαίωμα στα Κράτη να συνάπτουν διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες, με τις οποίες θα προβλέπεται το δικαίωμα της επέμβασης σε εμπορικά πλοία των Κρατών-Μελών της σχετικής συμφωνίας. Σκοπός τέτοιων διακρατικών συμφωνιών, συχνά, είναι η αντιμετώπιση σημαντικών παραβάσεων που διαπράττονται στον θαλάσσιο χώρο, όπως η παράνομη διακίνηση ψυχοτρόπων ουσιών/ναρκωτικών ουσιών, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, η παράνομη αλιεία, η διεθνής τρομοκρατία και η διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής. Επιπλέον, οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (εφεξής ΣΑ) αποτελούν ειδικές περιπτώσεις, κατά τις οποίες μεταβιβάζεται σε κράτη και σε διεθνείς οργανισμούς το δικαίωμα άσκησης οικουμενικής δικαιοδοσίας ελέγχων για την αντιμετώπιση ζητημάτων που απασχολούν τη διεθνή κοινότητα, σύμφωνα με το Άρθρο 49 του ΧτΗΕ.

Οι Διακρατικοί Διεθνείς Οργανισμοί με δυνατότητα στρατιωτικής δράσης, όπως το ΝΑΤΟ και η ΕΕ, συχνά συμβάλλουν αυτοτελώς στην εφαρμογή των αποφάσεων του ΣΑ. Ειδικότερα, στην εφαρμογή αυτών στον θαλάσσιο χώρο, διαμορφώνονται πολυεθνικές ναυτικές επιχειρήσεις, οι οποίες καλούνται να υλοποιήσουν τις διατάξεις της σχετικής απόφασης. Η λεγόμενη "εντολή" (mandate) των επιχειρήσεων αυτών διαμορφώνεται από τις διατάξεις της σχετικής απόφασης. Οι ναυτικές επιχειρήσεις αποτελούν το εκτελεστικό εργαλείο κατά το οποίο τα πολεμικά πλοία των Κρατών-Μελών διεξάγουν περιπολίες και ελέγχους σε μία θαλάσσια περιοχής ευθύνης, η οποία καθορίζεται από το πλαίσιο της επιχείρησης που εναρμονίζεται με τις διατάξεις της σχετικής Απόφασης του ΣΑ. Στη Μεσόγειο έχει διεξαχθεί αριθμός ναυτικών επιχειρήσεων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα μακράς παρουσίας και δράσης την επιχείρηση ACTIVE ENDEAVOUR του ΝΑΤΟ, που συστάθηκε στο πλαίσιο εφαρμογής των Αποφάσεων του ΣΑ 1368 και 1373 το 2001. Αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα στον έλεγχο χρήσης των θαλασσίων διόδων στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Το 2016 η επιχείρηση μετονομάστηκε σε Operation Sea Guardian με καθήκοντα, μεταξύ άλλων, την καταπολέμηση της διάδοσης όπλων μαζικής καταστροφής.[26]

Επίσης, η ναυτική επιχείρηση EUNAVFOR MED Sophia της ΕΕ, δημιουργήθηκε για την αντιμετώπιση της διακίνησης ανθρώπων από τις Λιβυκές Ακτές προς την Ιταλία. Αν και συστάθηκε χωρίς προηγούμενη απόφαση του ΣΑ, έβρισκε νομικό έρεισμα επί τη βάση της απαγόρευσης του δουλεμπορίου ως συμβατικό και εθιμικό κανόνα, το οποίο μετουσιώνεται σήμερα ως η πράξη της παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Επιπλέον, στηριζόταν σε προγενέστερη απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ του 2010, σχετικά με τη διαμόρφωση του «*Global Plan of Action to Combat Trafficking in Person*».[27] Η Απόφαση 2240 του ΣΑ του 2015, προσέδωσε τη νομική υπόσταση της δράσης της εν λόγω επιχείρησης, γεγονός το οποίο επιβεβαιώθηκε και με επόμενες αποφάσεις, όπως η 2292 του 2016[28] και η 2357 του 2017.[29] Με αυτές προστέθηκε, μεταξύ άλλων, και η εντολή άσκησης ελέγχου των πλοίων στην ΑΘ της περιοχής ανατολικής και κεντρικής Μεσογείου, για την εφαρμογή της απαγόρευσης μεταφοράς όπλων στη Λιβύη (arms embargo). Η επιχείρηση αντικαταστάθηκε στις 31 Μαρτίου 2020 από την EUNAVFOR MED Operation IRINI με τα ίδια καθήκοντα. Στις περιπτώσεις αυτές, τα πολεμικά πλοία των κρατών που συμμετάσχουν στην αποστολή προβαίνουν στην εκτέλεση νηοψίας κατά εμπορικών πλοίων που βρίσκονται στην Ανοικτή Θάλασσα. Κατά τις εν λόγω περιπτώσεις άσκησης του ελέγχου αλλοδαπού εμπορικού πλοίου τηρούνται οι βασικές προϋποθέσεις της εκτέλεσης νηοψίας. Η έναρξη της σχετικής διαδικασίας γίνεται με την ύπαρξη βάσιμης υποψίας ότι το ύποπτο εμπορικό πλοίο παραβιάζει τις διατάξεις της Απόφασης του ΣΑ, συνεχίζεται με την επικοινωνία και τον έλεγχο της ιθαγένειας του πλοίου και καταλήγει στην εκτέλεση επιβίβασης επί του πλοίου για την άσκηση της έρευνας, κατά την οποία τηρείται ο πρέποντας σεβασμός προς το πλήρωμά και το εμπόρευμα που μεταφέρει.

Το κύριο στοιχείο της δημιουργίας των ανωτέρω ναυτικών επιχειρήσεων πηγάζει από τον δεσμευτικό χαρακτήρα των αποφάσεων του ΣΑ. Σύμφωνα με το Άρθρο 25 του ΧτΗΕ, υποχρεούνται όλα τα Κράτη του ΟΗΕ να εργαστούν για την εφαρμογή της σχετικής απόφασης, με σκοπό να επιτύχει την αντιμετώπιση των ενεργειών εκείνων που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Ωστόσο, από την πρακτική των Κρατών καταγράφονται δύο σημαντικές δυσκολίες στην υλοποίηση των αποφάσεων. Πρώτον, λαμβάνοντας υπόψη ότι η συμμετοχή ενός Κράτους σε μία αποστολή γίνεται κατόπιν της θετικής εκφρασμένης βούλησης του για τη συγκεκριμένη περίπτωση, έχει παρατηρηθεί η ύπαρξη δυσκολίας εύρεσης πρόθυμων Κρατών για την παραχώρηση στρατιωτικών δυνάμεών σε διεθνείς αποστολές κατ' εντολή μίας απόφασης του ΣΑ.[30] Δεύτερον, έχουν παρατηρηθεί περιπτώσεις στις οποίες τα Κράτη

25. Βλ. σχετικά Yoshifumi Tanaka, 2019, σελ. 102-116
26. Βλ. σχετικά παρ. 91 του Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#oae, (ενεργό στις 18/2/23)
27. Βλ. Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, A/Res/64/293 (2010), https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/2000-2009/2009/General_Assembly/A-RES-64-293.pdf, (ενεργό στις 18/2/23)
28. Βλ. UNSC Resolution 2292 (2016), http://unscr.com/en/resolutions/2292, (ενεργό στις 18/2/23)
29. Βλ. UNSC Resolution 2357 (2017), http://unscr.com/en/resolutions/2357, (ενεργό στις 18/2/23)
30. Βλ. σχετικά Κλάδη-Ευσταθοπούλου, 2006, σελ.75.

δεν δέχονται την άσκηση ελέγχου επί των εμπορικών πλοίων δικαιοδοσίας τους, παρά το γεγονός ότι εκτελούνται κατ΄ εφαρμογή αποφάσεων του ΣΑ. Σε τέτοιες περιπτώσεις διαπιστώνεται συχνά, ότι το αρμόδιο Κράτος δεν προβαίνει σε περαιτέρω ερευνητική διαδικασία ελέγχου του υπαγόμενου σε αυτό ύποπτου εμπορικού πλοίου, όπως οφείλει, με αποτέλεσμα να μην ερευνάται η περίπτωση τυχόν διενέργειας παραβατικής δράσης. Παρά το γεγονός ότι ο αποκλειστικός δεσμός του κράτους σημαίας με τα πλοία υπαγωγής του υποδεικνύει την ευθύνη του πρώτου έναντι της διεθνούς κοινότητας για τις πράξεις του τελευταίου, ωστόσο, καταγράφονται περιπτώσεις κρατικής συμπεριφοράς, χαρακτηριζόμενης από απραξία, που θέτουν εν αμφιβόλω την εφαρμογή των διατάξεων μίας απόφασης του ΣΑ.

Προκλήσεις του Καθεστώτος Ελέγχου και Επίσκεψης κατά Εμπορικών Πλοίων στην Ανοικτή Θάλασσα

Οι προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα πολεμικά πλοία κατά τη συμμετοχή τους στις ναυτικές επιχειρήσεις στο πλαίσιο εκτέλεσης διεθνών, αλλά και εθνικών αποστολών έχουν αυξηθεί. Συχνά, κατά την εκτέλεση του ανατιθέμενου έργου αντιμετώπισης συγκεκριμένων παραβατικών πράξεων, τα πλοία των ναυτικών επιχειρήσεων έρχονται αντιμέτωπα με λοιπές παραβατικές πράξεις που εκφεύγουν του συγκεκριμένου νομικού πλαισίου της εντολής τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας επιχείρησης αποτέλεσε η ναυτική επιχείρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της πειρατείας στη θαλάσσια περιοχή της Σομαλίας, EUNAVFOR Operation ATALANTA. Τα πλοία των ενόπλων δυνάμεων που συμμετείχαν στην επιχείρηση κατά την εκτέλεση περιπολιών τους διαπίστωναν την ύπαρξη παράνομης διακίνησης ανθρώπων (human trafficking), ενέργεια η οποία, όμως, δεν περιλαμβανόταν στις συγκεκριμένες αρμοδιότητες που είχαν δοθεί στα πλοία της επιχείρησης. Το φαινόμενο αυτό δεν αποτελεί μεμονωμένο γεγονός της συγκεκριμένης ναυτικής επιχείρησης, λόγω του γεγονότος της ύπαρξης έντονης δραστηριότητας των εγκληματικών οργανώσεων εν γένει στο θαλάσσιο χώρο. Από τα ανωτέρω διαπιστώνεται η ανάγκη της αντιμετώπισης περισσότερων παραβατικών πράξεων κατά την εκτέλεση πολυεθνικών ναυτικών επιχειρήσεων. Επομένως, θα πρέπει στους κανόνες εμπλοκής των Ναυτικών Επιχειρήσεων (ROE - Rules of Engagement) να περιλαμβάνονται περαιτέρω εντολές αντιμετώπισης έκνομων πράξεων στο θαλάσσιο χώρο, ωστόσο τις περισσότερες φορές δεν υφίσταται η νομιμοποιητική βάση για να επιτρέψει ένα ευρύτερο καθεστώς εντολής.

Μία άλλη ιδιαίτερη περίπτωση αποτελούν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η διάπραξη έκνομων ενεργειών στη θάλασσα εκτελείται από πλοία που δεν αναρτούν την εθνικότητά τους. Οι περιπτώσεις αυτές εμπίπτουν στις συμβατικές περιπτώσεις της εκτέλεσης νηοψίας στην Ανοικτή Θάλασσα, σύμφωνα με το Άρθρο 110 της ΣΔΘ και επομένως δύναται η δυνατότητα δράσεως ενός πολεμικού πλοίου.[31] Ωστόσο, ανακύπτει ένα ερώτημα σχετικά με το ποιο είναι το εύρος αρμοδιότητας εκτέλεσης ελέγχου από το πολεμικό πλοίο και ποιες ανακριτικές διαδικασίες μπορεί να εκτελέσει. Το ίδιο ερώτημα, τηρουμένων των αναλογιών, τίθεται και κατά την εκτέλεση του εθιμικού δικαιώματος του ελέγχου της σημαίας, κατά την περαιτέρω επιβίβαση (boarding) σε εμπορικό πλοίο στην ανοικτή θάλασσα, όπως εξετάσθηκε ανωτέρω.

Στην ανωτέρω περίπτωση της μη ανάρτησης της σημαίας, η εξέταση περιστατικών δράσεις των αρμόδιων αρχών των κρατών διαμορφώνει δύο κύριες προσεγγίσεις για το ζήτημα. Η πρώτη υποστηρίζει ότι το Κράτος πέραν της νηοψίας μπορεί να προχωρήσει και στην άσκηση ποινικής δικαιοδοσίας επί του ανιθαγενούς εμπορικού πλοίου για το λόγω ότι το πλοίο δεν διαθέτει την προστασία κανενός Κράτους και επομένως υπάρχει απουσία ύπαρξης του απόλυτου νομικού δεσμού μεταξύ του κράτους σημαίας και των υπαγόμενων σε αυτό πλοίων. Ωστόσο, η δεύτερη προσέγγιση υποστηρίζει ότι το πολεμικό πλοίο, ενώ έχει τη δυνατότητα να συνοδεύσει το ανιθαγενούς εμπορικό πλοίο σε κάποιο λιμένα (λιμένα εκτροπής) για να ασκήσει έλεγχο, δεν μπορεί να προχωρήσει στη σύλληψη του πλοίου. Η άσκηση πράξεων δικαιοδοσίας πέραν της εκτροπής και του ελέγχου, απαιτούν τη διαπίστωση κάποιας άλλης έκνομης πράξης, η οποία θα εμπίπτει στις διατάξεις της οικουμενικής δικαιοδοσίας, είτε στις συγκεκριμένες διατάξεις της νηοψίας, του Άρθρου 110, κατά τις οποίες ένα πλοίο επιδίδεται σε πειρατεία ή δουλεμπόριο ή παράνομες εκπομπές.[32]

Όπως εξετάσθηκε στην παρούσα μελέτη, το δικαίωμα της προσέγγισης δεν περιλαμβάνει τις πράξεις της ανακοπής, είτε της επιβίβασης σε αλλοδαπό εμπορικό πλοίο στην ανοικτή θάλασσα, εν αντιθέσει με τις συμβατικές διατάξεις της νηοψίας. Εντούτοις, η πρακτική των Κρατών παρατηρείται να εφαρμόζει την αναφερόμενη ως φιλική/ειρηνική προσέγγιση (peaceful approach) για να δικαιολογήσει την εκτέλεση επιβίβασης και ελέγχου των εγγράφων ενός εμπορικού πλοίου. Η προσέγγιση αυτή έχει ως στόχο την αποφυγή των αρμόδιων αρχών να ζητούν τη συναίνεση του κράτους σημαίας. Υπό το ίδιο πνεύμα, συχνά, δραστηριοποιούνται και οι πολυεθνικές ναυτικές επιχειρήσεις αναφέροντας τη δυνατότητα εκτέλεσης συναινετικής, άτυπης επιβίβασης πάνω στο πλοίο, ώστε να συνεχιστεί η συζήτηση με τον καπετάνιο του πλοίου, χωρίς όμως να περιλαμβάνεται η εκτέλεση έρευνας, είτε άλλες περαιτέρω ενέργειες.[33]

Επιπλέον, υπάρχουν και άλλες περιπτώσεις επέμβασης σε αλλοδαπό πλοίο στην ανοικτή θάλασσα που εκφεύγουν το γράμμα των διατάξεων του Άρθρου 110 της ΣΔΘ. Έχει παρατηρηθεί η ύπαρξη ενεργειών των αρμόδιων αρχών ενός Κράτους να αποσπάσουν μία *ad hoc* συναίνεση του κράτους σημαίας, με σκοπό να προβούν στην εκτέλεση επιβίβασης (consensual boarding) σε αλλοδαπό πλοίο. Αν και δεν υπάρχει η ύπαρξη των προϋποθέσεων εκείνων που υπαγορεύουν οι συμβατικές διατάξεις για την άσκηση νηοψίας, ζητείται η προφορική συναίνεση του κράτους σημαίας. Η περίπτωση αυτή υποστηρίζεται ότι εδράζεται στην ερμηνεία

31. Βλ. σχετικά Παπασταυρίδης, 2018, σελ, 241-243

32. Ibid σελ. 405-408

33. Βλ. σχετικά Επιχείρηση EUNAVFOR MED IRINI, *INFORMATION FOR SHIPPING*, https://www.operationirini.eu/information-for-shipping/, (ενεργό στις 18/2/23)

των διατάξεων του Άρθρου 110, στο οποίο καθορίζεται η δυνατότητα διαμόρφωσης άλλων συμφωνιών μεταξύ των Κρατών για την άσκηση νηοψίας. Παρά το γεγονός ότι η συναίνεση που επιζητούν οι αρμόδιες αρχές ενός Κράτους δεν αποτελεί μία γραπτή συνθήκη, αλλά μία προφορική συμφωνία, φαίνεται να παρέχει επαρκή νομιμότητα για την εκτέλεση της επιβίβασης σε ένα πλοίο, ως συνέπεια της σχετικής μεταξύ τους συμφωνίας. Πρέπει να τονιστεί το γεγονός ότι, οι προφορικές συμφωνίες δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών του 1969, ωστόσο γίνεται δεκτό ότι δημιουργούν έννομα αποτελέσματα μεταξύ των συγκεκριμένων κρατών.

Ειδικότερα για το ζήτημα αυτό, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση *Medvedyev*, που αφορούσε σε επέμβαση των Γαλλικών αρχών στο πλοίο *Winner* επιβεβαίωσε τη νομική ισχύ μίας τέτοιας προφορικής συμφωνίας.[34] Επίσης, η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου (εφεξής ΕΔΔ) του ΟΗΕ στο Σχέδιο Άρθρων της σχετικά με τη Διεθνή Ευθύνη των Κρατών που Προέρχονται από Διεθνείς Αδικοπραξίες, του 2001,[35] στο Άρθρο 20 αναφέρει ότι σε περίπτωση συναίνεσης Κράτους στην εκτέλεση συγκεκριμένων πράξεων από άλλο Κράτος, τότε αίρει τον άδικο χαρακτήρα των ενεργειών αυτών. Επομένως, διεθνή ευθύνη του κράτους σημαίας για πράξεις πολεμικού του πλοίου, το οποίο παραβιάζει τον απρόσκοπτο πλόα ύποπτου αλλοδαπού πλοίου και ως ακολούθως την αρχή της ελευθερίας ναυσιπλοΐας, θα αίρετο λόγω της ύπαρξης προηγούμενης συναίνεσης για τη συγκεκριμένη πράξη.

Ένα επιπλέον στοιχείο που χρίζει περαιτέρω εξέταση, στο πλαίσιο της συναινετικής επίσκεψης, αποτελεί η πρακτική των κρατών να λαμβάνουν μόνο τη συναίνεση του καπετάνιου ενός εμπορικού πλοίου για την επιβίβαση σε αυτό, χωρίς την αντίστοιχη έγκριση του κράτους σημαίας. Στη περίπτωση αυτή προκύπτει το ερώτημα εάν αυτή η συναίνεση έχει επαρκή νομική βάση, είτε θα πρέπει να δοθεί από τις επίσημες αρχές του κράτους σημαίας. Σύμφωνα με τα σχόλια της ΕΔΔ σχετικά με το ζήτημα της συναίνεσης αναφέρει ότι, το μείζον ζήτημα ανακύπτει στην εξέταση του κατά πόσο η συναίνεση του καπετάνιου/κυβερνήτη είναι έγκυρη. Ειδικότερα, εάν του έχει παραχωρηθεί τέτοια διοικητική αρμοδιότητα, κατά την οποία έχει τη δικαιοδοσία να απαντήσει σε σχετικό αίτημα, που αφορά στην επιβίβαση επί του πλοίου ομάδας ελέγχου τρίτου Κράτους. Σε περίπτωση απουσίας απόδοσης τέτοιας αρμοδιότητας, η Επιτροπή τονίζει ότι η σχετική άδεια θα πρέπει να παραχωρείται από ένα όργανο του κράτους που κατέχει την αρμοδιότητα αυτή. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το ζήτημα φαίνεται να ανακύπτει στην εφαρμογή των σχετικών διατάξεων του εσωτερικού δικαίου ενός Κράτους, δηλαδή κατά πόσο παρέχεται εξουσιοδότηση στον καπετάνιο ενός πλοίου να προβεί στη σχετική άδεια.

Η αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους σημαίας επί των πλοίων υπαγωγής του, σύμφωνα με το Άρθρο 92, καθώς και το πνεύμα των διατάξεων της ελευθερίας ναυσιπλοΐας, του Άρθρου 87 της Σύμβασης, επιβεβαιώνουν την ύπαρξη της αποκλειστικής αρμοδιότητας ενός Κράτους επί των πλοίων ιθαγένειάς του, καθώς και στην εκτέλεση τεκμαιρόμενων δικαιωμάτων που πηγάζουν εν γένει από τη Σύμβαση. Επομένως, η αρμοδιότητα για την έκδοση συναίνεσης ανήκει αποκλειστικά στο κράτος σημαίας, το οποίο είναι ο αρμόδιος φορέας που θα καθορίσει τις διαδικασίες και τα θεσμικά πρόσωπα που θα ασκούν συγκεκριμένες αρμοδιότητες. Για το συγκεκριμένο ζήτημα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η προσέγγιση των ΗΠΑ, κατά την οποία υποστηρίζεται ότι η εκδοθείσα συναίνεση του καπετάνιου ενός πλοίου ισχύει μόνο για την πράξη της επιβίβασης και του ελέγχου των εγγράφων του πλοίου, αλλά όχι για την περαιτέρω άσκηση κατασταλτικών μέτρων.[36] Η εν λόγω προσέγγιση δημιουργεί εύλογα ερωτήματα στο κατά πόσο η ύπαρξη αυτής της περιορισμένης άδειας του καπετάνιου, για την εκτέλεση της επιβίβασης επί του εμπορικού πλοίου στην ανοικτή θάλασσα, διασφαλίζει ότι δεν θίγεται ο χαρακτήρας την αρχής της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας που διασφαλίζεται υπό το θεσμό του κράτους σημαίας. Επιπλέον, στην εν λόγω περίπτωση διαμορφώνεται μία ανισοβαρή σχέση μεταξύ των δύο φορέων της διαπραγμάτευσης, δηλαδή από τη μία πλευρά υπάρχει ένα φυσικό πρόσωπο, ο καπετάνιος ενός εμπορικού πλοίου, και από την άλλη πλευρά ένα Κράτος, γεγονός που θέτει εν αμφιβόλω την ακεραιότητα της διαδικασίας.

Άσκηση Νηοψίας και Απόδοση Διεθνής Ευθύνης Κράτους

Κατά την περίοδο των 40 ετών από την υπογραφή της Σύμβασης στο Montego Bay, του 1982, το δικαίωμα νηοψίας αποτελεί μία παγιωμένη πρακτική των Κρατών. Ωστόσο, καταγράφεται αριθμός περιπτώσεων, στις οποίες το κράτος σημαίας επιδίδεται σε ενέργειες αποφυγής της εκτέλεσης νηοψίας, κατά ύποπτου εμπορικού πλοίου αρμοδιότητάς του στην ανοικτή θάλασσα. Η εκτέλεση ελέγχου από πολεμικό πλοίο τρίτου Κράτους, συχνά σταματά στην άρνηση της συνεργασίας του κράτους σημαίας, είτε σε περιπτώσεις εκτέλεσης στο πλαίσιο εθνικής, είτε πολυεθνικής επιχείρησης που ενεργεί κατ΄ εφαρμογή των υποχρεωτικών διατάξεων μίας απόφασης του ΣΑ. Οι συνηθέστεροι τρόποι που επιβουλεύεται το κράτος σημαίας για την αποφυγή του ελέγχου σε υπαγόμενα σε αυτό εμπορικά πλοία, σχετίζονται με τη άρνηση παραχώρησης της συναίνεσης σε αίτημα τρίτου Κράτους για την εκτέλεση νηοψίας. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η μεθόδευση της εσκεμμένης καθυστέρησης, από πλευράς του κράτους σημαίας, στο να προβεί σε ενημέρωση των λοιπών Κρατών ότι ένα πλοίο δραστηριοποιείται στο πλαίσιο κρατικής, μη εμπορικής υπηρεσίας και τελεί υπό τη δικαιοδοσία του. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η ανωτέρω ενημέρωση εκτελείται μετά την παρέλευση σημαντικού χρόνου από την έκδοση ενός σχετικού αιτήματος των αρμόδιων αρχών άλλου Κράτους, με σκοπό την δημιουργία μεγάλης χρονικής καθυστέρησης και

34. Βλ. σχετικά Παπασταυρίδης, 2018, σελ, 236
35. Βλ. *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, 2001, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf, (ενεργό στις 18/2/23)
36. Βλ. σχετικά U.S. NAVY, *The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations*, Edition 2017, Chapter 3.4: Right of Approach and Visit.

εν τέλει την αποτροπή της διεξαγωγής της νηοψίας.
Τέτοιες μεθοδεύσεις των Κρατών, τις περισσότερες φορές βασίζονται καταχρηστικά στον συμβατικό κανόνα της ετεροδικίας του Άρθρου 96 της ΣΔΘ, με σκοπό τον αποκλεισμό της δυνατότητας άσκησης ελέγχου από πολεμικά πλοία τρίτων Κρατών. Ακόμα όμως και στην κατάχρηση της σχετικής συμβατικής διάταξης, η μεθόδευση του Κράτους ιθαγένειας δεν διαμορφώνει κάποιο καθεστώς απουσίας άσκησης ελέγχου, είτε απουσία ύπαρξης αρμοδιότητας ως προς την εκτέλεση του ελέγχου σε περιπτώσεις ύπαρξης παραβατικών πράξεων ενός πλοίου. Λαμβάνοντας υπόψη τις αρμοδιότητες που πηγάζουν από τον αποκλειστικό δεσμό του κράτους σημαίας προς τα πλοία υπαγωγής του, η αρμοδιότητα προσδιορίζεται σε αυτό. Ωστόσο, παρατηρείται συχνά ένα Κράτος να μην προβαίνει στην εκτέλεση των σχετικών αρμοδιοτήτων έρευνας επί του πλοίου υπαγωγής του. Εντοπίζεται αριθμός περιπτώσεων κατά τις οποίες το κράτος σημαίας λαμβάνει ενημέρωση, για την ύπαρξη βάσιμης υποψίας σχετικά με την εκδήλωση παραβατικών ενεργειών από πλοία αρμοδιότητάς του, τόσο από τρίτο Κράτος, όσο και από κάποιο επιχειρησιακό στρατηγείο πολυεθνικής ναυτικής επιχείρησης και, εντούτοις, δεν προβαίνει σε καμία εκτέλεση διαδικασίας ελέγχου.
Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η αντιμετώπιση των παραβατικών ενεργειών που λαμβάνουν χώρα στο θαλάσσιο χώρο αποτελούν σημαντικό ζήτημα για την ασφάλεια της ναυτιλίας. Πολύ περισσότερο, όμως, παραβατικές ενέργειες που παραβαίνουν την εφαρμογή ενός διεθνούς καθεστώτος κυρώσεων, δημιουργούν επιδείνωση καταστάσεων που μπορεί να είναι επιζήμιες για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Η ανάγκη αντιμετώπισης των ανωτέρω περιπτώσεων έχει διαμορφώσει μία εναλλακτική πρακτική των Κρατών στην αντιμετώπιση περιστατικών ηθελημένης καθυστέρησης ενός κράτους σημαίας να απαντήσει σε σχετικό αίτημα, κατά το οποίο του ζητείται η συναίνεση να εκτελεσθεί νηοψία σε ύποπτο εμπορικό πλοίο. Ο Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός (IMO) στην προσπάθεια δημιουργίας ενός θεσμικού πλαισίου αντιμετώπισης της διεξαγωγής παράνομων πράξεων στο θαλάσσιο χώρο,[37] στη σχετική Σύμβαση για τις παράνομες ενέργειες που τίθενται ενάντια στην ασφάλειας της ναυσιπλοΐας έχει καθορίσει ότι σε περιπτώσεις που παρέλθει ο χρόνος των τεσσάρων ωρών χωρίς να υπάρχει απάντηση από το κράτος σημαίας, τότε το αρμόδιο πλοίο του Κράτους που εξέδωσε το αίτημα μπορεί να ενεργήσει νόμιμα, παρά την απουσία συναίνεσης.[38] Στόχος της ανωτέρω διάταξης είναι η παρακάμψει της εσκεμμένης καθυστέρησης και εν τέλει απουσία απάντησης του κράτους σημαίας, με σκοπό τη διασφάλιση της δυνατότητας εκτέλεσης ελέγχου επί ύποπτων εμπορικών πλοίων στην

37. Βλ. *IMO: Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation*, Protocol for the *Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf*, https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/SUA-Treaties.aspx, (ενεργό στις 18/2/23)
38. Ειδικότερα αναφέρει ότι ένα Κράτος-Μέλος μπορεί να επιτρέψει την επιβίβαση και την έρευνα σε αλλοδαπό εμπορικό πλοίο, στο φορτίο του και στα άτομα που επιβαίνουν σε αυτό, εάν εντός τεσσάρων ωρών δεν υπάρξει απάντηση από το κράτος σημαίας και εφόσον έχει κοινοποιήσει στον Γενικό Γραμματέα την εν λόγω πρόθεσή του.

ανοικτή θάλασσα, κατ' εφαρμογή των διατάξεων των κύριων πηγών του ΔΔΘ, καθώς και των παραγόμενων διατάξεων που έχουν εφαρμογή στο θαλάσσιο χώρο, όπως των σχετικών αποφάσεων του ΣΑ.
Η εφαρμογή της ανωτέρω διάταξης αποτελεί πλέον μία πάγια πρακτική από τις πολυεθνικές ναυτικές επιχειρήσεις κατά τη διαδικασία εκτέλεσης νηοψίας, καλούμενη ως ο "κανόνας των τεσσάρων ωρών". Στόχος η παράκαμψη των περιπτώσεων που ένα κράτος σημαίας αποφεύγει να απαντήσει σε σχετικό αίτημα και θέτει σε παύση την άσκηση δικαιοδοσίας από συμβατικές και παραγόμενες διατάξεις.[39] Χαρακτηριστικό παράδειγμα των ανωτέρω αποτελούν δύο περιπτώσεις που έλαβαν χώρα κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2020 στη θαλάσσια περιοχή της Μεσογείου κατά τη δραστηριοποίηση της Ευρωπαϊκής Ναυτικής Επιχείρησης IRINI, στο πλαίσιο εκτέλεσης της Απόφασης του ΣΑ για την απαγόρευση μεταφοράς όπλων στην περιοχή της Λιβύης. Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης ελήφθησαν συγκεκριμένα στοιχεία που υποδείκνυαν συγκεκριμένα τουρκικά εμπορικά πλοία να επιδίδονται σε σχετικές παράνομες μεταφορές. Για την εξακρίβωση των πληροφοριών αυτών και στο πλαίσιο της επιχειρησιακής εκτέλεσης των καθηκόντων της αποστολής, έπρεπε να εκτελεσθεί περαιτέρω έλεγχος επί των σχετικών πλοίων.
Το πρώτο περιστατικό πραγματοποιήθηκε στις 10 Ιουνίου 2020, κατά το οποίο διατάχθηκε το οργανικό ελικόπτερο της ελληνικής Φ/Γ ΣΠΕΤΣΑΙ, που συμμετείχε στην επιχείρηση, να μεταβεί στο ύποπτο εμπορικό πλοίο Cirkin, σημαίας Τανζανίας για την εκτέλεση νηοψίας, στο πλαίσιο αξιολόγησης πληροφοριών ότι επιδίδεται σε παράνομη μεταφορά όπλων από την Τουρκία στην Τρίπολη της Λιβύης. Προηγουμένως, ο τακτικός διοικητής της επιχείρησης δεν ελάμβανε ανταπόκριση στις κλήσεις του προς το εμπορικό πλοίο, καθώς και σε αντίστοιχες προς το κράτος σημαίας. Το ελληνικό ελικόπτερο, πριν προβεί η ειδική ομάδα εκτέλεσης νηοψίας που επέβαινε σε αυτό να εκτελέσει την κάθοδο της επί του εμπορικού, έλαβε κλήση από τουρκική φρεγάτα, που συνόδευε από απόσταση το πλοίο, ότι το πλοίο βρίσκεται υπό την προστασία της Τουρκικής Δημοκρατίας και δεν δεχόταν να εκτελεσθεί κανένας έλεγχος από δυνάμεις της Επιχείρησης IRINI. Ακολούθως, τις επόμενες μέρες έλαβε χώρα παρόμοιο περιστατικό με γαλλική φρεγάτα που συμμετείχε στην επιχείρηση και εκδήλωσε τη βούληση της να εκτελέσει σχετικό έλεγχο επί του ύποπτου πλοίου. Η επαναλαμβανόμενη άρνηση της εκτέλεσης από τα τουρκικά πολεμικά εξελίχθηκε σε ένα περιορισμένης έντασης ναυτικό επεισόδιο με την πραγματοποίηση της στοχοποίησης (εγκλωβισμό) του γαλλικού πολεμικού από τα οπλικά συστήματα της τουρκικής φρεγάτας. Αυτό προκάλεσε την ένταση στις σχέσεις μεταξύ των δύο Κρατών, με την Τουρκία να επικαλείται ότι το εμπορικό πλοίο απολάμβανε την προστασία του τουρκικού Κράτους και επομένως η επέμβαση θεωρείτο μη αναγκαία. Το ίδιο επιχείρημα είχε χρησιμοποιήσει και νωρίτερα κατά τις αντίστοιχες καταγγελίες που είχαν προβάλει οι ελληνικές αρχές.[40]
Το δεύτερο περιστατικό διεξήχθη στις

39. Βλ. σχετικά Craig H. Allen, 2019, σελ. 401-429.
40. Βλ. σχετικά Sulmoni Chiara, *EUNAVFORMED "Irini" operation: constraints and two criti-*

22 Νοεμβρίου 2020, στο οποίο αποφασίστηκε η εκτέλεση νηοψίας στο τουρκικής σημαίας εμπορικό πλοίο ROSELINE A, από δυνάμεις της ίδιας ναυτικής επιχείρησης, στο πλαίσιο εφαρμογής της σχετικής απόφασης για την απαγόρευση μεταφοράς όπλων στη Λιβύη. Από το στρατηγείο της Επιχείρησης IRINI, στη Ρώμη, εκδόθηκε αίτημα προς τις τουρκικές προξενικές αρχές ζητώντας τη συναινέσει για την εκτέλεση ελέγχου επί του τουρκικού εμπορικού. Ωστόσο, δεν ελήφθη καμία απάντηση από τις τουρκικές αρχές και εν απουσία απόκρισης του κράτους σημαίας, μετά την παρέλευση τεσσάρων ωρών, η γερμανική Φρεγάτα Hamburg διατάχθηκε να εκτελέσει επιβίβαση και έλεγχο επί του ύποπτου πλοίου. Παρά το γεγονός ότι η ειδική γερμανική ομάδα νηοψίας βρισκόταν επί του πλοίου και εκτελούσε έλεγχο, οι τουρκικές αρχές ενημέρωσαν ότι αρνούνται την εκτέλεση του σχετικού ελέγχου επί του πλοίου. Η ενημέρωση αυτή ανάγκασε την επιχείρηση να δώσει εντολή διακοπής κάθε ενέργειας ελέγχου και την επιστροφή της ειδικής γερμανικής ομάδας, καθώς και την αποδέσμευση του εμπορικού πλοίου ώστε να συνεχίσει το ταξίδι του.[41]

Και στις δύο ανωτέρω περιπτώσεις σημειώνεται η συμπεριφορά της Τουρκίας, η οποία μεθόδευε την απαγόρευση της εκτέλεσης ελέγχου στα εμπορικά πλοία αρμοδιότητάς της, ενώ έπλεαν στην ανοικτή θάλασσα, ενημερώνοντας ότι εμπίπτουν αποκλειστικά στη δική της δικαιοδοσία. Στην πράξη, η πρακτική αυτή επιβάλει την εξαίρεση του ελέγχου από τρίτα Κράτη, όμως, δεν δύναται να αντιταθεί στις διατάξεις της σχετικής απόφασης του ΣΑ σχετικά με την απαγόρευση μεταφοράς όπλων στη Λιβύη. Υπογραμμίζεται ο υποχρεωτικός χαρακτήρας των αποφάσεων του ΣΑ για όλα τα Κράτη, σύμφωνα με το Άρθρο 25 του ΧτΗΕ, κατά το οποίο τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών αποδέχονται την εφαρμογή των αποφάσεων του Συμβουλίου. Ως εκ τούτου, στις ανωτέρω περιπτώσεις υπήρχε ενεργή υποχρέωση του Τουρκικού κράτους στην εφαρμογή της σχετικής απόφασης του ΣΑ. Αυτό συνεπάγεται ότι η Τουρκία ήταν υπεύθυνη για τις πράξεις των εν λόγω πλοίων και θα έπρεπε να ενεργήσει με σκοπό τη διασφάλιση της νομιμότητας των πράξεων των πλοίων υπαγωγής της. Ωστόσο, στα προαναφερθέντα περιστατικά δεν υπήρξε καμία περαιτέρω ενημέρωση από τις τουρκικές αρχές για την άσκηση σχετικών ελέγχων επί των ύποπτων πλοίων.

Στο σημείο αυτό τίθεται προς εξέταση κατά πόσο τέτοια περιστατικά μπορούν να υποδείξουν την ύπαρξη διεθνούς ευθύνης ενός Κράτους. Το ζήτημα αυτό πρέπει να εξετάζει αρχικά την ύπαρξη εκφρασμένης ή σιωπηρής απαγόρευσης από ένα κράτος σημαίας να επιτρέψει σε τρίτα Κράτη να προβούν σε έλεγχο επί των εμπορικών πλοίων αρμοδιότητάς του, δηλαδή μεθοδεύσεις για τη μη άσκηση νηοψίας, ακόμα και σε περιπτώσεις που εκτελούνται κατ΄ εφαρμογή των διατάξεων μίας αναγκαστικής απόφασης του ΣΑ. Μετέπειτα, θα πρέπει να εξετάζονται οι επακόλουθες ενέργειες που θα εκτελέσει το κράτος σημαίας και οι οποίες δύναται

cal issues, Start in Sight, 25 September 2020, https://www.startinsight.eu/en/eunavformed-irini-operation-constraints-and-two-critical-issues/, (ενεργό στις 18/2/23)

41. Βλ. σχετικά την ανακοίνωση της Operation EUNAVFOR MED IRINI, *Libya: Operation IRINI inspected a Turkish-flagged vessel*, https://www.operationirini.eu/libya-operation-irini-inspected-turkish-flagged-vessel/, (ενεργό στις 18/2/23)

να αποτελέσουν στοιχείο για το εάν διαμορφώνεται μία παραβατική συμπεριφορά του Κράτους ως προς τη συμμόρφωση σε διεθνείς υποχρεώσεις του, από πράξεις ή/και παραλήψεις του. Στην περίπτωση μη άσκησης ελέγχου του κράτους σημαίας επί των ύποπτων εμπορικών πλοίων αρμοδιότητάς του, τότε εγείρονται στοιχεία για την ύπαρξη διεθνούς ευθύνης του.

Το Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS) χαρακτηριστικά ανέφερε στην Υπόθεση M/V «Norstar» (Παναμά κατά Ιταλίας), ότι κάθε διεθνώς παράνομη πράξη ενός κράτους συνεπάγεται τη διεθνή ευθύνη του εν λόγω Κράτους.[42] Τα ανωτέρω επιβεβαιώνονται και στο Άρθρο 1 του σχεδίου κειμένου για τη Διεθνή Ευθύνη των Κρατών που Προέρχονται από Διεθνείς Αδικοπραξίες της ΕΔΔ.[43] Η απουσία των σχετικών ελέγχων του κράτους σημαίας αντιτίθεται στο πνεύμα των διατάξεων του Άρθρου 94 της ΣΔΘ, σύμφωνα με το οποίο υποχρεούται στην άσκηση αποτελεσματικού ελέγχου επί διοικητικών, τεχνικών και κοινωνικών θεμάτων επί των πλοίων αρμοδιότητάς του. Υπό την ανωτέρω διάταξη τεκμαίρεται ότι το Κράτος καθίσταται υπόλογο για τις πράξεις των εμπορικών πλοίων υπαγωγής του, καθώς και εκείνες των κρατικών οργάνων του. Στην Υπόθεση *The «Enrica Lexie» Incident,* Ιταλίας κατά Ινδίας, το Διαιτητικό Δικαστήριο, το οποίο συγκροτήθηκε βάσει του Παραρτήματος VII της ΣΔΘ του 1982, αναφέρθηκε στον καταλογισμό της ευθύνης του Κράτους για τη συμπεριφορά κρατικού οργάνου που ενεργεί υπό την επίσημη ιδιότητά του. Επιπλέον αυτών, σημείωσε την ύπαρξη ευθύνης του Κράτους, ακόμα και σε περιπτώσεις που μπορεί τα κρατικά όργανα να υπερβαίνουν την εξουσία τους ή να αντιβαίνουν στις οδηγίες του Κράτους.[44]

Στο ίδιο σκεπτικό και η Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS), στις 2 Απριλίου 2015, σχετικά με την αίτηση της Υπο-Περιφερειακής Επιτροπής Αλιείας (Sub-Regional Fisheries Commission - ITLOS, Advisory Opinion, Case 21). Σημείωσε την υποχρέωση του κράτους σημαίας στην εφαρμογή των διατάξεων του Άρθρου 94 της ΣΔΘ, ως άσκηση δικαιοδοσίας του με σκοπό να διασφαλίσει τη νομιμότητα των πλοίων υπαγωγής του, δηλαδή στην εφαρμογή των κανόνων εσωτερικού και διεθνούς δικαίου. Η ανωτέρω διάταξη τίθεται αναγκαστική για τα Κράτη και σε αντίθετη περίπτωση μπορεί να επιφέρει τη διεθνή ευθύνη τους. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η εξέταση του κατά πόσο η ανωτέρω δέσμευση των Κρατών ερμηνεύεται ως υποχρέωση της επίτευξης του επιδιωκόμενου αποτελέσματος, είτε τίθεται μέχρι το επίπεδο της συμπεριφοράς των αρμόδιων αρχών. Δηλαδή, εάν αφορά μία υποχρέωση του Κράτους που πρέπει να επιτύχει την εκπλήρωση της εφαρμογής των

42. Βλ. Υπόθεση *M/V "Norstar"*, στο ITLOS Reports 2018–2019, σελ. 10 και 94
43. Βλ. General Assembly of UN, A/77/74, 29 April 2022, *Responsibility of a State for its internationally wrongful acts. Compilation of decisions of international courts, tribunals and other bodies*, https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/334/90/PDF/N2233490.pdf?OpenElement, (ενεργό στις 18/2/23)
44. Βλ. σχετικά Cannone Andrea, *The Provisional Measures in The "Enrica Lexie" Incident Case*, στο Angela Del Vecchio - Roberto Virzo (Editors), *Interpretations of the United Nations Convention on the Law of the Sea by International Courts and Tribunals*, Springer, Switzerland, 2019, σελ. 157-170

σχετικών διατάξεων, είτε αφορά μόνο υποχρέωση εκτέλεσης των απαιτούμενων σχετικών ενεργειών χωρίς όμως να προσμετρείται εάν τελικώς επιτυγχάνεται η διασφάλιση του σχετικού νομοθετικού πλαισίου.[45]

Η εξέταση του θέματος προσεγγίζει την αρχή της προσήκουσας επιμέλειας (due diligence), υπό την εφαρμογή της οποίας το κράτος σημαίας, αν και τίθεται ως ο παράγοντας της προστασίας των πλοίων υπαγωγής του, παράλληλα οφείλει να διασφαλίζει την τήρηση της νομιμότητας των πράξεων τους έναντι της διεθνούς κοινότητας. Η ερμηνεία της έννοιας της δέουσας επιμέλειας τονίζει ότι τα Κράτη πρέπει να προσεγγίζουν ένα ζήτημα με σωφροσύνη και με καλή πίστη για την αποφυγή πρόκλησης κινδύνου και τυχόν βλάβης. Συνεπώς, υπαγορεύει τη σχεδίαση των ενεργειών τους με γνώμονα την πρόληψη και με σκοπό την αποφυγή τυχόν πρόκλησης κινδύνου, καθώς και σε περιπτώσεις που υφίσταται ήδη τη διαχείρισή του.[46]

Καταληκτικά Συμπεράσματα

Από την παρούσα μελέτη γίνεται αντιληπτό ότι σε περιπτώσεις εκτέλεσης αποφάσεων του ΣΑ για την υποχρεωτική επιβολή διεθνών κυρώσεων, δύναται να στοιχειοθετηθεί η ύπαρξη διεθνής ευθύνης ενός κράτους σημαίας στην περίπτωση απόκλισή του κατά την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων. Επίσης, τίθεται περίπτωση ύπαρξης πιθανής ευθύνης Κρατών που έχουν αναλάβει την εκτέλεση μίας απόφασης του ΣΑ και συμμετέχουν σε κάποια ναυτική επιχείρηση για την άσκηση της επιτήρησης συγκεκριμένου θαλάσσιου χώρου. Όταν υφίστανται γεγονότα παραβατικής συμπεριφοράς ενός κράτους σημαίας θα πρέπει να καταγγέλλονται από τα λοιπά Κράτη και ιδιαίτερα από αυτά που έχουν αναλάβει τον έλεγχο εφαρμογής μίας απόφασης. Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνεται και η περίπτωση όπου θα πρέπει να καταγγέλλεται ένα κράτος σημαίας όταν μεθοδεύει την αποφυγή του ελέγχου από τρίτους, δηλαδή την εκτέλεση νηοψίας σε ύποπτα πλοία υπαγωγής του στην ΑΘ και ακολούθως δεν ασκεί τον απαιτούμενο ως προβλέπεται έλεγχο αρμοδιότητάς του. Σε αντίθετη περίπτωση τα λοιπά Κράτη που δεν προβαίνουν στην σχετική καταγγελία τίθενται τα ίδια υπό εξέταση για την ύπαρξη δικής τους διεθνής ευθύνης από παράληψη.

Τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν στην παρούσα μελέτη προσφέρονται για την κατανόηση της ύπαρξης διεθνούς ευθύνης και από τις δύο πλευρές. Πέραν από τις αποκλίνουσες ενέργειες της Τουρκίας στην εφαρμογή της σχετικής Απόφασης του ΣΑ για την απαγόρευση της μεταφοράς όπλων στη Λιβύη, τα λοιπά Κράτη δεν προέβησαν στην καταγγελία των ενεργειών αυτών, γεγονός που εγείρει ζήτημα υπόστασης της δικής τους διεθνούς ευθύνης. Επομένως, σε οποιαδήποτε περίπτωση από τις δύο μπορεί να ζητηθεί η εξέταση της ύπαρξης απόδοσης διεθνούς ευθύνης ενός Κράτους, στην προκειμένη περίπτωση, είτε της Τουρκίας, είτε των κρατών που συμμετείχαν στην ευρωπαϊκή ναυτική επιχείρηση. Η διαδικασία θα μπορούσε να επιφέρει

45. Βλ. σχετικά Παπασταυρίδης, 2018, σελ. 401.
46. Βλ. σχετικά Lammers Johan, *Pollution of International Watercourses*, Nnizhoff, The Hague, 1984, σελ. 527

τη σύγκληση του ΣΑ για την εξέταση της δυνατότητας διαμόρφωσης μίας απόφασης με αναγκαστικά μέτρα, πιθανόν με τη μορφή διεθνών κυρώσεων.[47] Ακόμα και στην περίπτωση που δεν θα υπάρξει έκδοση μιας σχετικής απόφασης στο ΣΑ, η διεθνοποίηση της παραβατικής στάσης ενός Κράτους μπορεί να εγείρει τις αντιδράσεις αρκετών Κρατών εναντίων του και κατ' επέκταση τη διαμόρφωση ενός πεδίου πολιτικής πίεσης. Ωστόσο, τέτοιες περιπτώσεις όταν καταλήγουν στη μη υπαγωγή τους στις υπάρχουσες διατάξεις του δικαίου της θάλασσας, αλλά και των σχετικών γενικών διατάξεων του διεθνούς δικαίου διαμορφώνουν την επικίνδυνη πεποίθηση ότι υπάρχει δυνατότητα ενός υποκειμένου του διεθνούς δικαίου να αποκλίνει από την εφαρμογή του διεθνοδικαϊικού πλαισίου. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται μία μορφή παράλυσης της διεθνούς έννομης τάξης, γεγονός που έχει παρατηρηθεί ότι αξιοποιείται από τα Κράτη που θέλουν να επιβουλευτούν των καταστάσεων.

47. Βλ. σχετικά International Law Association, *Study Group on Due Diligence in International Law* (First Report), ILA, 7 March 2014, https://olympereseauinternational.files.wordpress.com/2015/07/due_diligence_-_first_report_2014.pdf, (ενεργό στις 18/2/23)

Υποχρεωτικοί κανόνες και μη-δεσμευτικές συστάσεις και οδηγίες για την καταπολέμηση της πανδημίας COVID-19 στο πλαίσιο της παγκόσμιας υγειονομικής τάξης

12

Αντώνης Μπρεδήμας

Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Ι. Εισαγωγή

Η πρόσφατη, και μη λήξασα, πανδημία του κορωνοϊού (COVID-19) αποτελεί την σφοδρότερη πανδημία που γνώρισε η υφήλιος εδώ και 100 χρόνια, από την εποχή δηλαδή της ισπανικής γρίπης (1918). Είναι σφοδρότερη, αφενός γιατί επεκτάθηκε σε όλα σχεδόν τα κράτη, ενώ ως προς τον αριθμό των θυμάτων, μπορεί να κυμαίνεται στα ίδια περίπου επίπεδα αριθμών, αλλά στην πραγματικότητα την υπερβαίνει κατά πολύ, αν λάβει κανείς υπόψη του την πρόοδο που έχει επιτελεστεί στο πεδίο της υγείας και της τεχνολογίας της υγείας (εμβόλια).

Παράλληλα, η διεθνής κοινότητα είναι καλύτερα εξοπλισμένη από ότι στο παρελθόν για την αντιμετώπιση των πανδημιών, με την υιοθέτηση, ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, ιδιαίτερα όμως κατά τη μεταπολεμική περίοδο, των *Υγειονομικών Κανονισμών* που συμπυκνώνουν την εκάστοτε εμπειρία από τις πανδημίες, υπό την αιγίδα και καθοδήγηση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας[1].

1. Ο Κανονισμός του 1951 αντικατέστησε 16 προϋπάρχουσες διεθνείς υγειονομικές συμβάσεις που είχαν περιέλθει σε αχρησία. Το ίδιο συνέβη και με τον Κανονισμό του 2005. Βλ. αντίστοιχα, Z. Haquani, Promotion des relations scientifiques, culturelles et sanitaires, R.-J. Dupuy (dir.), *Manuel sur les organisations internationales*, Dordrecht, 1998, σ. 641, και Α. Μπρεδήμα, *Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας και η καταπολέμηση των επιδημιών/πανδημιών*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2020, σ. 8 (υποσημ. 26).

Γιατί, παρά όλη αυτή την πρόοδο που επιτεύχθηκε στη διάρκεια των τελευταίων 70 ετών, η ανθρωπότητα βρέθηκε αν όχι άοπλη, πάντως ανέτοιμη για την αντιμετώπιση αυτής της πρωτοφανούς πανδημίας; Θα μπορούσε ασφαλώς να υποστηρίξει κανείς, κοιτώντας το «ποτήρι μισογεμάτο», ότι ήταν ακριβώς αυτή η πρόοδος στο πεδίο της υγείας που δεν άφησε την πανδημία να μετατραπεί σε σύγχρονο Αρμαγεδώνα. Παρ' όλα αυτά το σύνολο των επιπτώσεων της πανδημίας του COVID-19 –θάνατοι, παράπλευρες ασθένειες, ψυχολογικές επιπτώσεις και, γιατί όχι, οικονομικές συνέπειες για τη διεθνή και τις εθνικές οικονομίες– όλα αυτά συνηγορούν στο να κοιτάζει κανείς το ποτήρι ως «μισόάδειο», και να διερωτάται αν υπάρχουν και άλλα αίτια γι' αυτήν την ανεπάρκεια, και όχι μόνο οι ατέλειες των υγειονομικών εργαλείων. Ερώτημα που συναρτάται με την εκτίμηση των ειδικών ότι δεν έχουμε ξεμπερδέψει ακόμα από τη μάστιγα των επιδημιών. Είναι αναμφίβολο ότι η πανδημία του COVID-19 έχει προκαλέσει «ηλεκτροσόκ» στη διεθνή επιστημονική κοινότητα, αλλά και γενικότερα, σε σχέση με τις αδυναμίες, παραλείψεις, αντιφάσεις και άλλα πολλά που χαρακτήρισαν τις προσπάθειες αντιμετώπισής του, τόσο σε διεθνές όσο και, κυρίως, σε εθνικό επίπεδο. Και αυτό θέτει το συνοδό ερώτημα τού κατά πόσον είμαστε σε θέση με το σημερινό θεσμικό υγειονομικό οπλοστάσιο να ανταποκριθούμε σε ενδεχόμενες μελλοντικές επιδημίες. Είναι γνωστό ότι, μετά από κάθε επί μέρους πανδημία διατυπώνονται από πολλές πλευρές κριτικές και αυτοκριτικές και προτείνονται μέτρα θεραπείας, με ιδιαίτερη σημασία να έχουν οι εκθέσεις εμπειρογνωμόνων σχετικά με την ικανότητα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας να ανταποκρίνεται στις εκάστοτε ανάγκες. Και αυτό, γιατί οι πανδημίες δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν σε εθνικό επίπεδο μόνο, δεδομένου ότι, όπως έχει λεχθεί, «οι επιδημίες δεν γνωρίζουν σύνορα».

Η διαπίστωση αυτή μας φέρνει πίσω στο ερώτημα αν τα διεθνή θεσμικά εργαλεία για την αντιμετώπιση των πανδημιών, και συγκεκριμένα *ο Διεθνής Υγειονομικός Κανονισμός του 2005*[2], αλλά και η λειτουργία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, που χειρίζεται αυτόν τον Κανονισμό, είναι επαρκή, με τη μεσολάβηση ορισμένων βελτιώσεων και «ρετούς», *πρώτο*, να προλάβουν την εμφάνιση των πανδημιών, και αν όχι, *δεύτερο*, να τις καταπολεμήσουν προτού χαθεί χρόνος. Σίγουρα, οι προαναφερθείσες εκθέσεις των εμπειρογνωμόνων θα ρίξουν φως σε πολλά σημεία ανεπάρκειας του σημερινού συστήματος. Δεδομένου όμως ότι παρόμοιες εκθέσεις συντάχθηκαν στο παρελθόν, σε σχέση με μικρότερου κινδύνου πανδημίες, και δεν εισακούστηκαν ή εισακούστηκαν εν μέρει μόνο, από αυτούς που λαμβάνουν τις αποφάσεις, μπορεί κανείς να διερωτηθεί αν το «ηλεκτροσόκ» του COVID-19 θα επηρεάσει νοοτροπίες και πολιτικές.

Ένα ζήτημα που αξίζει να μελετηθεί είναι *η δεσμευτικότητα* των υγειονομικών κανονισμών για τα κράτη, δεδο-

2. Ο Κανονισμός αυτός κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 3991/ 2011 (ΦΕΚ Α΄ 162/2011). Βλ., μεταξύ άλλων, D. Fidler, From International Sanitary Convention to global health security; the new International Health Regulation, *Chinese Journal of International Law*, 2005, σ. 325 επ.

μένου ότι εκεί «παίζεται το παιχνίδι». Χωρίς την αποτελεσματική συμμετοχή των κρατών στην αντιμετώπιση των πανδημιών, το αποτέλεσμα θα είναι, στην καλύτερη περίπτωση, μέτριο.

ΙΙ. Οι Υποχρεωτικοί και επιτρεπτικοί κανόνες καταπολέμησης των πανδημιών, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του Διεθνούς Υγειονομικού Κανονισμού του 2005

Α. Οι βασικές αρχές

Οι αρχές αυτές διέπουν την εφαρμογή του Διεθνούς Υγειονομικού Κανονισμού του 2005. Αφορούν το σύνολο των παραγόντων, δηλαδή τόσο τον ΠΟΥ, όσο και, κυρίως, τα κράτη μέρη. Δύο από αυτές τις βασικές αρχές παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την παρούσα μελέτη: *πρώτο*, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και *δεύτερο*, η προτεραιότητα της εθνικής κυριαρχίας.

Ως προς το *πρώτο*, ο ΔΥΚ προβλέπει ότι η εφαρμογή του Κανονισμού θα γίνεται με μεγάλο σεβασμό για την αξιοπρέπεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των προσώπων[3]. Ποιά είναι αυτά τα συγκεκριμένα δικαιώματα καθορίζεται αφενός από τα κείμενα και την πρακτική των Ηνωμένων Εθνών, ιδιαίτερα δε τα δύο Σύμφωνα του 1966 για τα ατομικά/ πολιτικά και για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, αφετέρου από τα περιφερειακά κείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ, Διαμερικανική Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα γενικά, ήδη περιγράφονται αναλυτικά στις Οδηγίες (Guidance) του Γραφείου του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου[4].

Όσον αφορά *την αξιοπρέπεια*, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι πρόκειται για μία έννοια που αποτελεί το θεμέλιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παρουσιάζει όμως την αδυναμία ότι δεν υπάρχει ομοφωνία σχετικά με το περιεχόμενό της[5].

Αξίζει να παρατηρηθεί ότι αρκετά από τα ανθρώπινα δικαιώματα που πρέπει να προστατεύονται κατά τη διάρκεια μιας πανδημίας συμπίπτουν με τις ρυθμίσεις που περιλαμβάνονται στις μη-δεσμευτικές συστάσεις και οδηγίες του ΠΟΥ. Μία λ.χ. από αυτές τις (μη-δεσμευτικές) ρυθμίσεις είναι εκείνη που προστατεύει τα πρόσωπα που βρίσκονται σε «δομές», όπως τα στρατόπεδα για πρόσφυγες, μετανάστες κ.λπ.[6] Από την άλλη μεριά, τα δικαιώματα του ανθρώπου προστατεύουν *τη ζωή, υγεία* κ.λπ. των προσώπων και είναι δεσμευτικά για τα κράτη. Έτσι, στην πρώτη διεθνή δικαιοδοτική απόφαση για το θέμα της πανδημίας του COVID-19, η Διαμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων θεώρησε ότι η μη λήψη μέτρων κατά της διάδοσης του COVID-19 για τα στρατόπεδα προσφύγων από τον Παναμά, συνιστούσε παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και επέβαλε στη χώρα αυτή να υιοθετήσει τα κατάλληλα μέτρα[7]. Αντίθετα, αν μείνει κανείς

3. ΔΥΚ, Άρθρο 3 (1).
4. Βλ. *United Nations Human Rights Office of the High Commissiones, COVID-19 Responses*.
5. Βλ. Ph. Boillat, Introductory address, στο: S. Perrakis, M.D. Marouda (ed.), *Human dignity is periods of conflicts and crises*, Athens, 2019, σ. 21.
6. Βλ. παρακάτω, κείμενο υποσημ. (60) επ.
7. Βλ. σχετικά N. Carrillo-Santabelli, IACHR decision *Velez Loour v. Panama* and human rights

στη νομική διάσταση των συστάσεων του ΠΟΥ, ο Παναμάς δεν θα ήταν υποχρεωμένος να προβεί στη λήψη παρόμοιων μέτρων.

Όσον αφορά την *εθνική κυριαρχία*, ο ΔΥΚ *προβλέπει ότι τα κράτη έχουν, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και τις αρχές του διεθνούς δικαίου, το κυριαρχικό δικαίωμα να νομοθετούν και να εφαρμόζουν νομοθεσία κατ' εφαρμογήν των πολιτικών τους σε θέματα δημόσιας υγείας. Πράττοντας έτσι, θα πρέπει να υποστηρίζουν τον σκοπό του Κανονισμού*[8]. Δεδομένου όμως ότι η εθνική κυριαρχία δεν έχει ένα απόλυτο χαρακτήρα, μπορεί να περιορίζεται από το διεθνές δίκαιο. Και αν αυτό ισχύει ως προς τους δεσμευτικούς κανόνες του ΔΥΚ, δεν παύει να επηρεάζει, ως ένα βαθμό, και τις μη-δεσμευτικές συστάσεις και οδηγίες. Και αυτό εξηγεί την παρουσία του δεύτερου εδαφίου της παραπάνω διάταξης, η οποία δεν αποτελεί απλώς προτροπή πολιτικού χαρακτήρα, αλλά περιέχει και ερμηνεία της διάταξης. Αυτό σημαίνει, με τη σειρά του, ότι ναι μεν ο ΠΟΥ μπορεί να υιοθετεί τις μη-δεσμευτικές συστάσεις και οδηγίες, αλλά και τα κράτη είναι ελεύθερα να μη λαμβάνουν συστηματικά υπόψη τις συστάσεις αυτές, γιατί αυτό θα αποτελούσε πλήγμα για την προσπάθεια καταπολέμησης της πανδημίας. Έτσι, ο ΔΥΚ εγκαθιδρύει μία κάποια ισορροπία ανάμεσα στις μη-δεσμευτικού χαρακτήρα των συστάσεων και στις πραγματικές ανάγκες, ισορροπίας όμως που έχει ένα γενικό χαρακτήρα, ο οποίος μπορεί να ανατρέπεται σε επί μέρους περιπτώσεις.

1. Οι δεσμευτικοί κανόνες

Το ζήτημα της επιβολής δεσμευτικών, για τα κράτη, κανόνων σχετικά με την καταπολέμηση των πανδημιών αποτέλεσε αντικείμενο αντιδράσεων από τα κράτη, τα οποία θεωρούσαν ανέκαθεν τα θέματα προστασίας της υγείας ως υπαγόμενα στην αποκλειστική δικαιοδοσία τους. Αν λόγοι επιτακτικοί, όπως αυτοί της καταπολέμησης των πανδημιών, ανάγκασαν τα κράτη, ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, να συνάπτουν διεθνείς συμφωνίες για το θέμα αυτό, η συνεργασία που προβλεπόταν στηρίζονταν στην οικειοθελή αποδοχή τους από τα κράτη. Η δεσμευτικότητα, ενδεχομένως, ορισμένων διατάξεων περιοριζόταν στο ελάχιστο δυνατό. Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα που δημιουργήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο με την ανάπτυξη της διακρατικής συνεργασίας σε διάφορα επίπεδα, και η λειτουργία, μετά το 1947, του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, έδωσαν ώθηση για μία συνεκτικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου των πανδημιών, που εκδηλώθηκε με τη σύναψη διαδοχικών διεθνών Υγειονομικών Κανονισμών (1951, 1964). Ο βασικός λόγος για την υιοθέτηση αυτών των Κανονισμών υπήρξε, πρώτα από όλα, η ταχεία μεταπολεμική ανάπτυξη των διεθνών εμπορικών συναλλαγών, γεγονός που συνεπαγόταν τον κίνδυνο ταχείας μετάδοσης των ασθενειών, αλλά και η ύπαρξη, μέχρι τότε, πολυάριθμων διεθνών υγειονομικών συμβάσεων που προκαλούσε αμέτρητα προβλήματα.

Όμως, παρά τις προσπάθειες αυτές, και παρά το γεγονός ότι σε άλλους τομείς της διεθνούς ζωής, η συνεργασία έπαιρνε ολοένα και περισσότε-

in the Courts, 30 May 2010, Opinion-juris. Org/2020/05/30/iachr.decision-in-velez-loor-vpanama-covid-19andhuman-right-in-the-covits/.
8. ΔΥΚ, άρθρο 3 (4).

ρο δεσμευτικές μορφές, η συνεργασία στο πλαίσιο των παραπάνω Κανονισμών παρέμενε στοιχειώδης όσον αφορά τη δεσμευτικότητα των κανόνων. Αυτό είναι απόλυτα κατανοητό αν σκεφθεί κανείς ότι, ακόμα και στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα σχετικά με την υγεία θέματα παρέμειναν και παραμένουν στο χαμηλότερο επίπεδο της υπερεθνικής συνεργασίας, θεωρούμενα ως θέματα «*επικουρικής αρμοδιότητας*»[9]. Μια σημαντική εξέλιξη παρατηρήθηκε με τον Διεθνή Υγειονομικό Κανονισμό του 2005, με την υιοθέτηση διατάξεων και ρυθμίσεων που αποτέλεσαν, όπως έχει χαρακτηριστεί, ως *επιδρομή* (incursion) στην κρατική κυριαρχία, γεγονός που έχει προκαλέσει αντιδράσεις στα κράτη μέλη του ΠΟΥ, τα οποία προσπαθούν με διάφορους τρόπους να μετριάσουν αυτή την απώλεια δικαιοδοσίας/κυριαρχίας. Αυτές οι δύο τάσεις –της υποχρεωτικότητας των κανόνων του ΔΥΚ αφενός, και της αποφυγής ή μάλλον προαιρετικότητας των εν λόγω κανόνων, και που αποτελούν το αντικείμενο των σελίδων που ακολουθούν– δημιουργούν ένα είδος ισορροπίας ανάμεσα στα αντιτιθέμενα συμφέροντα. Είναι δε ο ίδιος ο ΔΥΚ ο οποίος αναγνωρίζει την ανάγκη αυτής της ισορροπίας, προκειμένου να επιτευχθεί η αποτελεσματικότερη δυνατή συνεργασία.

Οι βασικές υποχρεώσεις των κρατών, κατά την εφαρμογή του Κανονισμού του 2005, είναι αφενός *γενικού* χαρακτήρα, αφετέρου *ειδικού* χαρακτήρα.

(α) Οι γενικού χαρακτήρα υποχρεώσεις

Αυτές αφορούν: (i) την επιτήρηση, (ii) την κοινοποίηση, (iii) την γνωστοποίηση, και (iv) την υγειονομική αντιμετώπιση.

(i) Η επιτήρηση

Το κράτος μέρος θα πρέπει να αναπτύσσει, ενισχύει και διατηρεί μέσα στο συντομότερο χρονικό διάστημα από την επικύρωση του Κανονισμού, και σε κάθε περίπτωση έχει πάνω από πέντε χρόνια, το δυναμικό ανίχνευσης, αξιολόγησης, αξιοποίησης και αναφοράς περιστατικών πανδημίας[10]. Η επιτήρηση πραγματοποιείται με τη χρησιμοποίηση *των εθνικών δομών και πόρων* που διαθέτει, αφορά δε καθορισμένες δραστηριότητες σε σχέση με *καθορισμένους* λιμένες, αεροδρόμια και χερσαίες (συνοριακές) διαβάσεις. Προς τον σκοπό αυτό, το κράτος αναλαμβάνει την υποχρέωση να αξιολογήσει, μέσα σε δύο χρόνια από την ισχύ του Κανονισμού απέναντί του, την ικανότητα των εθνικών δομών και πόρων να ανταποκριθεί στις ελάχιστες απαιτήσεις του Κανονισμού, καθώς επίσης και να αναπτύξει και εφαρμόσει σχέδια δράσης έτσι ώστε το δυναμικό αυτό να λειτουργεί στο σύνολο του εδάφους του[11].

Παράλληλα, γίνεται μία διάκριση της λειτουργίας του βασικού δυναμικού σε τρία επίπεδα: το πρώτο είναι στο επίπεδο *της πρωτοβάθμιας* υγειονομικής αντιμετώπισης, όπου πραγματοποιείται ανίχνευση περιστατικών (κρουσμάτων) που αφορούν νόσηση ή θάνατο *άνω του αναμενόμενου ορίου*, οπότε και γίνεται αναφορά όλων

9. Vl. Constantinesco, Les compétences et la principe de subsidiarité, *Revue Trimestrielle de Droit Européen*, 2005, σ. 305 επ.
10. ΔΥΚ, άρθρο 5 (1).
11. ΔΥΚ, Παράρτημα 1, παρ. Α.2.

των διαθέσιμων ουσιωδών πληροφοριών στα αρμόδια κέντρα του επόμενου επιπέδου[12]. Το δεύτερο επίπεδο είναι *το ενδιάμεσο* επίπεδο υγειονομικής προστασίας, όπου επιβεβαιώνεται η κατάσταση των περιστατικών που αναφέρθηκαν και εξετάζει αν χρειάζονται πρόσθετα μέτρα ελέγχου. Σε περίπτωση που από την αξιολόγηση αυτή προκύψει ότι πρόκειται *για επείγουσα* κατάσταση, θα πρέπει να γίνεται αναφορά στο τρίτο επίπεδο, *το εθνικό* επίπεδο[13].

Σε αυτό *το τρίτο στάδιο* πραγματοποιείται *η αξιολόγηση όλων* των αναφορών των επειγόντων περιστατικών μέσα σε χρονικό διάστημα 48 ωρών, μετά από το οποίο θα πρέπει να υπάρχει *άμεση ειδοποίηση* του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, εφόσον πρόκειται για περιστατικά που πρέπει να κοινοποιηθούν, σύμφωνα με τους κανόνες του ΠΟΥ. Σε εθνικό επίπεδο πραγματοποιείται και μία άλλη λειτουργία, αυτή της υγειονομικής αντιμετώπισης των περιστατικών, τουτέστιν: *του ταχέως προσδιορισμού των απαιτούμενων μέτρων*, την παροχή υποστήριξης μέσω εξειδικευμένου προσωπικού, εργαστηριακής ανάλυσης και υλικοτεχνικής υποδομής και μία σειρά από άλλα μέτρα[14].

Η παραπάνω ταχύτητα προσδιορισμού των μέτρων έχει κεφαλαιώδη σημασία για την αντιμετώπιση της πανδημίας εξαιτίας των επιπτώσεων που συνεπάγονται για τη διασπορά της. Είναι δε ακριβώς το ζήτημα της περιορισμένης ταχύτητας με την οποία η Κίνα αντιμετώπισε την εμφάνιση στο έδαφός της των περιστατικών COVID-19 και τη λήψη μέτρων που προκάλεσε καθυστέρηση στην κοινοποίηση στον ΠΟΥ και, κατά παρέκταση και την αντίστοιχη καθυστέρηση στην παρέμβαση του ΠΟΥ[15].

(ii) Η κοινοποίηση

Αφορά την υποχρέωση του κράτους να κοινοποιήσει, μετά την αξιολόγηση των περιστατικών που συμβαίνουν στο έδαφός του, στον ΠΟΥ *εντός 24 ωρών* από την αξιολόγηση, εφόσον πρόκειται για περιστατικά που *ίσως αποτελούν επείγον περιστατικό δημόσιας υγείας διεθνούς εμβέλειας*, καθώς και τα μέτρα δημόσιας υγείας που έχει εφαρμόσει για την αντιμετώπισή τους[16]. Αλλά και στη συνέχεια, το κράτος πρέπει να γνωστοποιεί στον ΠΟΥ *εγκαίρως* ακριβή και λεπτομερή υγειονομικά στοιχεία για το εν λόγω περιστατικό –αριθμό κρουσμάτων, εργαστηριακά αποτελέσματα, θάνατοι, πηγές και τόπους κινδύνου, συνθήκες που επηρεάζουν την εξάπλωση της νόσου–, καθώς και τις δυσκολίες που συναντά, αλλά και την υποστήριξη που χρειάζεται για την αντιμετώπιση της πανδημίας.

(iii) Γνωστοποίηση

Αφορά τη γνωστοποίηση από το κράτος στον ΠΟΥ στοιχείων κατά τη διάρκεια *απροσδόκητων ή ασυνήθιστων* περιστατικών δημόσιας υγείας, ανεξάρτητα από την προέλευση ή πηγή τους, που *μπορεί* όμως να αποτελεί *επείγον* περιστατικό δημόσιας υγείας διεθνούς εμβέλειας[17]. Για τα περιστατικά αυτά το κράτος *μπορεί* να διατηρεί

12. ΔΥΚ, Παράρτημα 1, παρ. Α.4.
13. ΔΥΚ, Παράρτημα 1, παρ. Α5, β.
14. Άρθρο 1 του ΔΥΚ και Παράρτημα 2, άρθρο 7, 2.
15. Για μια σχετική συζήτηση, βλ. Α. Μπρεδήμα, όπ.π., υποσημ. (1), σ. 190 επ.
16. Άρθρο 6 του ΔΥΚ, Παράρτημα 1, παρ. Α.4.
17. ΔΥΚ, άρθρο 7.

τον ΠΟΥ ενήμερο και να διαβουλεύεται με αυτόν την υιοθέτηση κατάλληλων μέτρων δημόσιας υγείας. Επίσης, το κράτος θα πρέπει να ενημερώσει τον ΠΟΥ, όταν αυτό είναι εφαρμόσιμο, και εντός 24 ωρών, σχετικά με ένα κίνδυνο δημόσιας υγείας, που έχει αναγνωριστεί *εκτός* του εδάφους του, κίνδυνος που θα μπορούσε να προκαλέσει τη διεθνή εξάπλωση της νόσου με βάση ορισμένα κριτήρια.

(iv) Η υγειονομική αντιμετώπιση

Το κράτος αναλαμβάνει την υποχρέωση να αναπτύσσει, ενισχύει και να διατηρεί το συντομότερο δυνατόν, αλλά όχι πέραν των πέντε ετών από τη θέση σε ισχύ του Κανονισμού απέναντί του, το δυναμικό της άμεσης και αποτελεσματικής αντιμετώπισης κινδύνων δημόσιας υγείας και επειγόντων περιστατικών δημόσιας υγείας διεθνούς εμβέλειας. Προβλέπεται η δυνατότητα χρονικής παράτασης δύο επί πλέον ετών για αυτή την προθεσμία, βάσει δικαιολογημένων αναγκών, ή, ακόμη, και περαιτέρω δυνατής παράτασης[18].
Η ανάπτυξη των εθνικών δυνατοτήτων αντιμετώπισης των ασθενειών συνίσταται στην ύπαρξη ενός δημόσιου συστήματος υγείας, περιλαμβανομένης και της επίβλεψης των κρουσμάτων και στην ευρεία ικανότητα διάγνωσης των εργαστηρίων. Συνίσταται επί πλέον, στην ύπαρξη νόμων, κανονισμών και σχεδίων για συνεργασία και εφαρμογή στρατηγικής για την αντιμετώπιση της επείγουσας κατάστασης[19].
Αυτή η εθνική ικανότητα υγειονομικής αντιμετώπισης αποτελεί το θεμέλιο της παγκόσμιας υγειονομικής ασφάλειας. Προϋποθέτει όμως τη διάθεση εθνικών πόρων, καθώς και, σε σχέση με τα ασθενέστερα οικονομικά κράτη, τη διεθνή βοήθεια. Σε αρκετές περιπτώσεις όμως, οι μεν εθνικοί προϋπολογισμοί δεν ανταποκρίνονται πλήρως σε αυτή την ανάγκη, ενώ η διεθνής βοήθεια απουσιάζει, πλην εξαιρέσεων.

(β) Οι ειδικοί κανόνες

Οι κανόνες αυτοί αφορούν: (i) τα σημεία εισόδου, (ii) τα μέτρα δημόσιας υγείας κατά την άφιξη και αναχώρηση των ταξιδιωτών, και (iii) μέτρα δημόσιας υγείας που αφορούν την είσοδο ταξιδιωτών. Τους κανόνες αυτούς εξετάζουμε, με συνοπτικό τρόπο, στις γραμμές που ακολουθούν.

(i) Τα σημεία εισόδου

Το κράτος ορίζει τα σημεία για *τη διεθνή* είσοδο ή έξοδο ταξιδιωτών, φορτίων, μεταφορικών μέσων κ.λπ., καθώς και τις υπηρεσίες και τους χώρους όπου παρέχονται οι υπηρεσίες. Το κράτος αναλαμβάνει την υποχρέωση να εξασφαλίζει το απαραίτητο δυναμικό, να ορίζει τις αρμόδιες αρχές για κάθε σημείο εισόδου και να παρέχει στον ΠΟΥ, όπου αυτό είναι εφαρμόσιμο, σχετικά στοιχεία που αφορούν τις πηγές λοίμωξης, συμπεριλαμβανομένων και των φορέων στα σημεία εισόδου, σε σχέση με ενδεχόμενο κίνδυνο δημόσιας υγείας.
Καθιερώνονται ειδικότερες υποχρεώσεις που αφορούν τα αεροδρόμια και λιμάνια, καθώς και *τις χερσαίες διαβάσεις*:
Στα *αεροδρόμια και λιμάνια* το κράτος εξασφαλίζει την έκδοση πιστοποιητικών *Απαλλαγής Υγειονομικού Ελέγχου* εξάμηνης διάρκειας. Αν δεν προσκομιστεί παρόμοιο πιστοποιητικό ή αν διαπιστωθούν στοιχεία κινδύνου δημόσιας υγείας, το κράτος προβαίνει σε ορισμένες ενέργειες αντιμετώπισης, όπως *η απολύμανση, απεντόμωση* και *μυοκτονία*[20]. Μπορεί, επίσης, να εφαρμόσει και *πρόσθετα μέτρα υγείας*, όπως *την απομόνωση* του πλοίου (καραντίνα), προκειμένου να αποφευχθεί η εξάπλωση της νόσου.
Ως προς *τις χερσαίες διαβάσεις*, το κράτος καθορίζει τις χωριστές διαβάσεις, όπου αναπτύσσει το δυναμικό για επιτήρηση και αντιμετώπιση με κριτήριο τον όγκο και τη συχνότητα της διεθνούς μετακίνησης και των κινδύνων δημόσιας υγείας που υπάρχουν στην περιοχή από όπου προέρχεται ή διέρχεται μία διεθνής μετακίνηση[21].
Η υποχρέωση των αρμόδιων αρχών συνίσταται στο να διατηρούν τα εμπορεύματα, αποσκευές κλπ. σε κατάσταση ελεύθερα από λοιμώξεις, καθώς και τις εγκαταστάσεις που χρησιμοποιούν οι ταξιδιώτες, να διενεργούν επιθεωρήσεις και ιατρικές εξετάσεις, όπου αυτό απαιτείται[22].

(ii) Μέτρα δημόσιας υγείας κατά την άφιξη και αναχώρηση των ταξιδιωτών

Τα μέτρα αυτά, που δεν έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα, συνίστανται στη δυνατότητα του κράτους να απαιτεί πληροφορίες από τους ταξιδιώτες σχετικά με *τον προορισμό τους* ή σχετικά με *το δρομολόγιό τους*, προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη μετακίνησής τους εντός ή πλησίον περιοχών που έχουν προσβληθεί από νόσηση ή λοίμωξη[23]. Μπορεί δε να προβεί και σε *παρεμβατική ιατρική εξέταση*, τη λιγότερη οχληρή για την επίτευξη του υγειονομικού στόχου. Μπορεί να εφαρμοστούν πρόσθετα μέτρα δημόσιας υγείας, αλλά πάντοτε με σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ταξιδιωτών. Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι καμιά ιατρική εξέταση, εμβολιασμός, προφύλαξη ή μέτρα δημόσιας υγείας δεν θα διενεργείται σε ταξιδιώτη *χωρίς την προηγούμενη ρητή και ενημερωμένη συγκατάθεσή του*. Σ' αυτά υπάρχουν ορισμένες εξαιρέσεις[24].

(iii) Ειδικότερες διατάξεις για τα μεταφορικά μέσα

Όσον αφορά τα *πλοία* και *αεροσκάφη*, προβλέπεται ότι το κράτος εισόδου δεν μπορεί να παρεμποδίσει σε αυτά να προσεγγίσουν ένα σημείο εισόδου για λόγους δημόσιας υγείας. Αν όμως το σημείο αυτό εισόδου δεν είναι επαρκώς εξοπλισμένο για την αντιμετώπιση ενός κινδύνου δημόσιας υγείας, τότε μπορεί να δώσει διαταγή να συνεχίσουν με δική τους ευθύνη, στο πλησιέστερο κατάλληλο σημείο εισόδου. Το κράτος δεν μπορεί να απαγορεύσει στο πλοίο ή αεροσκάφος την *ελευθεροκοινωνία* για λόγους δημόσιας υγείας, μπορεί όμως να επιβάλλουν στο πλοίο/αεροσκάφος σε επιθεώρηση και αν βρεθεί πηγή μόλυνσης σε αυτό να τα υποβάλλει στην απαραίτητη απολύμανση, προκειμένου να παρεμποδίσει την εξάπλωσή της[25].

18. ΔΥΚ, άρθρο 7.
19. Βλ. αναλυτικά, E. Sorrelli, Preparedness and resilience in public health energencies, στο: S. Rushton, J. Youda (ed.), *Routledge Handbook on global health security*, Routledge, 2019, κεφ. 12°, σ. 201 επ., 208.
20. ΔΥΚ, άρθρο 20 (2).
21. ΔΥΚ, άρθρο 20 (4).
22. ΔΥΚ, άρθρο 22 (1)α).
23. ΔΥΚ, άρθρο 23 (1) α) (i) και (ii).
24. ΔΥΚ, άρθρο 23 (2).
25. ΔΥΚ, άρθρο 28.

(iv) Μέτρα δημόσιας υγείας που αφορούν την είσοδο ταξιδιωτών

Ενώ, σαν γενικός κανόνας, το κράτος εισόδου δεν μπορεί να απαιτήσει από τον ταξιδιώτη παρεμβατική ιατρική εξέταση, εμβολιασμό κ.λπ., *κατ' εξαίρεση* μπορεί να ζητήσει παρόμοιες εξετάσεις σε μία σειρά από περιπτώσεις, όπως: όταν αυτό απαιτείται για τον προσδιορισμό της ύπαρξης ή όχι κινδύνου δημόσιας υγείας ή ως προϋπόθεση εισόδου για ταξιδιώτες που αναζητούν προσωρινή ή μόνιμη διαμονή, καθώς και σε ορισμένες άλλες περιπτώσεις[26]. Αν ο ταξιδιώτης δεν δίνει τη συγκατάθεσή του ή αρνηθεί να δώσει πληροφορίες ή έγγραφα, το κράτος μπορεί, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, να αρνηθεί την είσοδο στον ταξιδιώτη. Αν δε υπάρχουν στοιχεία *επικείμενου* κινδύνου δημόσιας υγείας, το κράτος μπορεί: (α) *να υποχρεώσει* τον ταξιδιώτη να υποβληθεί ή να του συστήσει να υποβληθεί στην ολιγότερο παρεμβατική και οχληρή ιατρική εξέταση που μπορεί να επιτύχει τον υγειονομικό στόχο, (β) να τον υποχρεώσει σε εμβολιασμό ή άλλη προφύλαξη, και (γ) να τον υποβάλλει σε απομόνωση, καραντίνα ή σε θέση του ταξιδιώτη σε υγειονομική επιτήρηση[27].
Καίριας σημασίας είναι οι διατάξεις του ΔΥΚ σχετικά με *τον τρόπο* αντιμετώπισης από το κράτος της εισόδου των ταξιδιωτών. Έτσι προβλέπεται ότι το κράτος μπορεί να υιοθετήσει *πρόσθετα μέτρα* δημόσιας υγείας, τα οποία, *πρώτο*, θα επιτυγχάνουν *το ίδιο ή μεγαλύτερο επίπεδο προστασίας* της υγείας από αυτό των συστάσεων του ΠΟΥ, και *δεύτερο*, απαγορεύονται από άλλες διατάξεις του ΔΥΚ και δεν έρχονται σε αντίθεση με αυτόν. Επί πλέον, τα μέτρα αυτά δεν είναι περισσότερο περιοριστικά για τη διεθνή μετακίνηση ούτε περισσότερο παρεμβατικά ή οχληρά για τα πρόσωπα σε σχέση με εύλογα διαθέσιμα *εναλλακτικά μέτρα*, ενώ θα μπορούν να επιτύχουν το κατάλληλο επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας[28].
Αυτά τα πρόσθετα μέτρα δημόσιας υγείας υιοθετούνται λαμβάνοντας υπόψη ορισμένα στοιχεία, όπως *οι επιστημονικές αρχές, τα διαθέσιμα επιστημονικά στοιχεία κινδύνου* για την ανθρώπινη υγεία, ή, όταν τα στοιχεία αυτά είναι ανεπαρκή, οι διαθέσιμες πληροφορίες, προερχόμενες είτε από τον ΠΟΥ είτε από άλλους διακυβερνητικούς διεθνείς οργανισμούς[29].

Β. Οι επιτρεπτικοί κανόνες: συστάσεις και οδηγίες σχετικά με την καταπολέμηση της πανδημίας COVID-19

1. Γενικά στοιχεία

Οι συστάσεις στο πλαίσιο του ΠΟΥ έχουν χαρακτηριστεί ως "soft global health norms"[30] (προβλέπονται δε στο άρθρο 23 του Συντάγματος του ΠΟΥ). Στο πλαίσιο του ΔΥΚ διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: (α) στις προσωρινές, και (β) στις πάγιες συστάσεις.

(α) Οι προσωρινές συστάσεις

Οι *προσωρινές συστάσεις* προσδιορίζονται ως οι «*μη - δεσμευτικές εισηγήσεις, εκδιδόμενες από τον ΠΟΥ για την εφαρμογή στη βάση περιοριστικού χρονικού διαστήματος για την αντιμετώπιση συγκεκριμένου κινδύνου ως απόκριση σε επείγον περιστατικό δημόσιας υγείας διεθνούς εμβέλειας για την παρέμβαση στη διεθνή μετακίνηση*»[31]. Οι συστάσεις μπορούν να τροποποιούνται ή να επεκτείνονται κατά περίπτωση. Περιλαμβάνουν μέτρα δημόσιας υγείας που θα πρέπει να εφαρμοστούν από τα κράτη και αφορούν τόσο τα πρόσωπα όσο και διάφορα αντικείμενα 9π.χ. εμπορεύματα, αποσκευές κ.ά.). Οι προσωρινές συστάσεις μπορούν να λήξουν ανά πάσα στιγμή, ενώ η διάρκειά τους δεν μπορεί να υπερβεί τους τρεις μήνες[32].

(β) Οι πάγιες συστάσεις

Πάγιες συστάσεις είναι οι μη-δεσμευτικές εισηγήσεις που εκδίδει ο ΠΟΥ για *συγκεκριμένους συνεχόμενους κινδύνους* δημόσιας υγείας, σχετικά με τα κατάλληλα μέτρα δημόσιας υγείας συνεχούς ή περιοδικής εφαρμογής που απαιτούνται για την πρόληψη ή τον περιορισμό της διεθνούς εξάπλωσής τους και την ελαχιστοποίηση της παρέμβασης στη διεθνή μετακίνηση. Οι πάγιες συστάσεις αφορούν τα ίδια πρόσωπα και τα ίδια αντικείμενα, όπως οι προσωρινές συστάσεις[33].
Και οι δύο παραπάνω κατηγορίες συστάσεων παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον σε σχέση με την πρακτική των κρατών, γιατί, αν και μη-δεσμευτικές, δεν παύουν να αποτελούν την πυξίδα ή έναν «μπούσουλα» που τα κράτη θα πρέπει να ακολουθούν για την αντιμετώπιση των πανδημιών.

2. Το περιεχόμενο των συστάσεων του ΠΟΥ σχετικά με την πανδημία COVID-19

Μετά το επίσημο ξέσπασμα του COVID-19 στις 30 Ιανουαρίου 2020 από τον ΠΟΥ, ο Οργανισμός υιοθέτησε μία σειρά από μέτρα αντιμετώπισής του, μεταξύ των οποίων *το Σχέδιο Στρατηγικής Ετοιμότητας και Απάντησης για τον COVID-19*, που στόχευε στην επιβράδυνση και στον τερματισμό της μετάδοσης, την πρόληψη του ξεσπάσματος (outbreak) και την καθυστέρηση της διασποράς, την παροχή καλύτερης δυνατής φροντίδας για όλους τους ασθενείς, ιδιαίτερα τους σοβαρά ασθενείς και την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων της πανδημίας στα συστήματα υγείας, στις οικονομικές υπηρεσίες και στην οικονομική δραστηριότητα. Στη συνέχεια υιοθετήθηκαν μία σειρά από άλλα κείμενα, όπως αυτά που αφορούσαν «*τις επιχειρησιακές αντιλήψεις για διαχείριση περιστατικών COVID-19 στις υπηρεσίες και στην κοινότητα υγείας*». Την «*επιχειρησιακή καθοδήγηση για τη διατήρηση βασικών υπηρεσιών υγείας στη διάρκεια ενός ξεσπάσματος πανδημίας COVID-19*», την «*στρατηγική εργαστηριακού testing για τον COVID-19*, καθώς και –σε συνεργασία με άλλους διεθνείς οργανισμούς– την «*ενδιάμεση καθοδήγηση: κλιμακώνοντας τις επιχειρήσεις ετοιμότητας και απάντησης στο ξέσπασμα του COVID-19 σε ανθρωπιστικές εγκαταστάσεις, περιλαμβανομένων των δομών και οιονεί δομών εγκαταστάσεων*». Παράλληλα, ο ΠΟΥ προέβη στην έκδοση οδηγιών για μία σειρά από επί μέρους θέματα σχετικών με τον CO-

26. ΔΥΚ, άρθρο 31.
27. ΔΥΚ, άρθρο 31.
28. ΔΥΚ, άρθρο 43 (1).
29. ΔΥΚ, άρθρο 43 (2).
30. Βλ. L. Gostin, D. Schrider, D. Hongenbolber, *The normative authority of the World Health Organization*, Georgetown University Law Center, 2015, σ. 2.
31. Άρθρο 1 ΔΥΚ: ορισμοί.
32. ΔΥΚ, άρθρο 12, 3.
33. ΔΥΚ, άρθρο 16.

VID-19. Από το παραπάνω κείμενο προκύπτουν μία σειρά από συστάσεις και οδηγίες του ΠΟΥ, που τα κράτη καλούνται να εφαρμόσουν.

(α) Η αρχική απάντηση στη διάδοση του COVID-19

Αποτελείται από εννέα μέτρα που στοχεύουν στην προετοιμασία σε περίπτωση εξάπλωσης του κορωνοϊού:

(i) Ο εθνικός συντονισμός

Κρίνεται απαραίτητο να ενεργοποιηθούν οι μηχανισμοί συντονισμού στα κράτη, όσο το δυνατόν πιο ενωρίς, και πριν να υπάρξει διάδοση στο ευρύ κοινό. Αυτό σημαίνει ότι τα εθνικά σχέδια προετοιμασίας και τα συστήματα διαχείρισης των περιστατικών υγείας πρέπει να αναθεωρηθούν. Θα πρέπει να υιοθετηθεί στρατηγική πρόληψης και ελέγχου για μείωση της μετάδοσης της νόσου, που συνίσταται: (α) στην ενίσχυση των μηχανισμών συντονισμού για την προετοιμασία και απάντηση στην πανδημία, (β) στην ευαισθητοποίηση του κοινού, (γ) στην ενίσχυση των σχεδίων προετοιμασίας των νοσοκομείων, και (δ) στην εξασφάλιση ότι το μέγεθος, η στελέχωση και ο εφοδιασμός είναι επαρκής για μία μεγάλη αύξηση όσον αφορά τη φροντίδα ασθενών[34].

(ii) Η ανακοίνωση του κινδύνου και η συμμετοχή της κοινότητας

Η κυβέρνηση κάθε κράτους θα πρέπει να αναγγείλει τη στρατηγική προετοιμασίας, απάντησης και παρέμβασης και να την εξηγήσει στο ευρύ κοινό για τον επερχόμενο κίνδυνο, καθώς και για τις επερχόμενες αλλαγές. Είναι απαραίτητο να εξηγηθεί στο κοινό τί γνωρίζουμε και τί όχι για τη νόσο και ποιά μέτρα λαμβάνονται για την πρόληψη και μετάδοσή της. Τα μηνύματα πρέπει να έχουν τον κατάλληλο χαρακτήρα, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης. Προς τούτο θα χρησιμοποιούνται όλα τα ΜΜΕ, κοινωνικά δίκτυα, αλλά και η Τοπική Αυτοδιοίκηση και οι Μη-Κυβερνητικές οργανώσεις[35].

(iii) Μέτρα δημόσιας υγείας

Πρόκειται για μέτρα που στοχεύουν στην επιβράδυνση της μετάδοσης και επέκτασης της μεταδοτικής νόσου, αφορούν δε *την ατομική προστασία, το περιβάλλον, την απόσταση μεταξύ ατόμων* και *την κυκλοφορία*. Συνιστάται ο καθορισμός κριτηρίων σε σχέση με τη χρήση μέτρων κοινωνικής απόστασης, όπως *η ακύρωση των μαζικών συγκεντρώσεων* και *το κλείσιμο των σχολείων, το κλείσιμο χώρων εργασίας* και *των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς*. Συνιστάται επίσης η χρήση υπαρχόντων ήδη μέτρων, όπως λ.χ. αυτών για την αντιμετώπιση της πανδημίας της γρίπης: υγιεινή χώρων, η χρήση μάσκας για άτομα με συμπτώματα, η απομόνωση (καραντίνα), η υγεία των ταξιδιωτών και ο καθαρισμός του περιβάλλοντος χώρου[36].

(iv) Η διαχείριση και οι υπηρεσίες υγείας

Οι υπηρεσίες αυτές πρέπει να είναι προετοιμασμένες για μία σημαντική αύξηση των περιστατικών COVID-19. Παράλληλα όμως θα πρέπει να διατηρούνται και άλλες *βασικές υπηρεσίες υγείας*, προκειμένου να περιοριστεί ο κίνδυνος έκθεσης άλλων προσώπων

34. WHO, *Responding to community speed in COVID-19, Interim Guidance*, 7.3.2020.
35. Όπ.π., σ. 2.
36. Όπ.π., σ. 2.

στον COVID-19. Θα πρέπει να υπάρξει ανταπόκριση στις ανάγκες για προσωπικό, μέσα και προμήθειες, ενώ είναι απαραίτητη *η εμπλοκή* σε πολλές χώρες *του ιδιωτικού τομέα υγείας* στην παροχή υπηρεσιών[37].

(v) Η πρόληψη και ο έλεγχος των μολύνσεων (ΠΕΜ)

Οι εγκαταστάσεις φροντίδας υγείας πρέπει να είναι προετοιμασμένες για μία σημαντική αύξηση των περιστατικών COVID-19. Το προσωπικό υγείας πρέπει να είναι ικανό να αναγνωρίζει σημάδια ή συμπτώματα της νόσου, να διαπιστώνει γνωστές επιπλοκές και να χορηγεί κατάλληλη θεραπεία. Κλειδί στην όλη προσπάθεια αποτελεί η πρόληψη της μόλυνσης του υγειονομικού προσωπικού και η αποφυγή της διάδοσης της νόσου μεταξύ των ασθενών. Στο σχεδιασμό και στις δραστηριότητες της πρόληψης και ελέγχου θα πρέπει να συμπεριληφθεί *και ο ιδιωτικός τομέας υγείας*. Συνιστάται, μεταξύ άλλων, η ταυτοποίηση και κινητοποίηση εκπαιδευμένου προσωπικού με το κύρος και την τεχνική εμπειρογνωμόνων για την εφαρμογή των μέτρων ΠΕΜ στις υποβαθμισμένες (ευάλωτες) εγκαταστάσεις υγείας και η εφαρμογή ενός σχεδίου για την παρακολούθηση του υγειονομικού προσωπικού που εκτίθεται σε επιβεβαιωμένες περιπτώσεις COVID-19 για αναπνευστικές ασθένειες και για σχετικές μολύνσεις[38].

(vi) Επίβλεψη και εξακρίβωση του κινδύνου και της σοβαρότητάς του

Ο ΠΟΥ συνιστά τη χρήση μιας προσέγγισης επίβλεψης βασισμένης στο *Ολικό Σύστημα Επίβλεψης και Απάντησης στη Γρίπη*, που διευκολύνει την παρακολούθηση της νόσου με μικρότερη δαπάνη πόρων[39]. Μόνο με την εξακρίβωση της κλινικής σοβαρότητας του COVID-19 μπορεί να κατανοηθεί η νοσηρότητα και η θνησιμότητα, η εκτίμηση της επίπτωσης στο σύστημα υγείας και η κατάρτιση ενός σχεδίου για μελλοντικές ανάγκες. Συνιστάται ιδιαίτερα η εφαρμογή στρατηγικών επίβλεψης για την παρακολούθηση και την αναφορά τάσεων ασθενειών, τη σοβαρότητα των ασθενειών και την επίπτωση σε υγιείς και άλλα συστήματα[40].

(vii) Εθνικά εργαστηριακά συστήματα

Τα εργαστήρια κάθε κράτους, ενόψει μιας ευρείας διάδοσης της νόσου, θα πρέπει να προετοιμαστούν για μία σημαντική αύξηση των φαρμάκων που θα δοκιμαστούν για την αντιμετώπιση του COVID-19. Χρειάζεται, κατά συνέπεια, η εξασφάλιση πρόσβασης σε αντιδραστήρια, ο εφοδιασμός με Πρωτόκολλα Εργαστηρίων και η διατήρηση πρόσβασης σε διεθνή εργαστήρια αναφοράς COVID-19 που αναγνωρίζονται από τον ΠΟΥ[41].

(viii) Διαχείριση, προμήθειες και εφοδιασμοί

Θα πρέπει να εξετάζονται οι *λογισμικές* διευθετήσεις για την υποστήριξη των μέτρων πρόληψης και τον έλεγχο του COVID-19, ιδιαίτερα δε θα πρέπει να προβλεφθεί η αύξηση, σε όλες τις περιοχές του κράτους, σε προσωπικό, κατανομή και προμήθεια. Αυτό απαιτεί την εφαρμογή ελέγχων στην αλυσίδα εφοδιασμού, ασφάλειας, μεταφοράς,

37. Όπ.π., σ. 3.
38. Ibid.
39. *Global Influenza Surveillance and Response System*.
40. Όπ.π., σ. 4.
41. Όπ.π., σ. 5.

καθώς και την ύπαρξη ενός συστήματος διαχείρισης για στοκάρισμα και διανομή, τα αποθέματα, περιλαμβανομένου και ενός κεντρικού αποθέματος για τη διαχείριση του[42].

(ix) Διατήρηση βασικών υπηρεσιών

Η μετάδοση του COVID-19 στην κοινότητα μπορεί να οδηγήσει στη διακοπή των βασικών υπηρεσιών στις περιοχές όπου αναπτύσσεται. Για τον λόγο αυτό συνιστάται: (α) η προσαρμογή και εφαρμογή εθνικών διατομεακών σχεδίων για τη συνέχιση της προετοιμασίας για επείγουσες καταστάσεις COVID-19, και (β) η συνεργασία, σε διεθνές και σε εθνικό επίπεδο, για την ταυτοποίηση και υποστήριξη της συνέχειας κρίσιμων λειτουργιών (νερό, αποχέτευση, καύσιμα και ενέργειας, τρόφιμα, τηλεπικοινωνίες, χρηματοδότηση, εκπαίδευση και μεταφορά απαραίτητων πόρων, ιδιαίτερα του βασικού εργασιακού δυναμικού[43].

(β) Οδηγίες προς τις αρμόδιες Αρχές για τη φροντίδα των ασθενών από COVID-19

Οι Οδηγίες του ΠΟΥ απευθύνονται στα Υπουργεία Υγείας των κρατών, στους Διευθυντές του συστήματος υγείας και άλλους decision-makers, προκειμένου να υπάρξει πρόβλεψη ως προς την ικανότητα απάντησης των συστημάτων υγείας για να εξασφαλίσει ότι οι ασθενείς COVID-19 μπορούν να έχουν πρόσβαση σε θεραπεία που σώζει ζωές, χωρίς, ταυτόχρονα, να διακυβεύονται οι στόχοι δημόσιας υγείας η ασφάλεια του υγειονομικού προσωπικού.

Ως *στόχοι δημόσιας υγείας*, για όλα τα στάδια προετοιμασίας και απάντησης στον COVID-19, είναι: (α) η πρόληψη των ξεσπασμάτων (outbreaks), (β) η καθυστέρηση της διασποράς και ο τερματισμός της διάδοσης, (γ) η παροχή της καλύτερης δυνατής φροντίδας για όλους τους ασθενείς, ιδιαίτερα των σοβαρών ασθενών, και (δ) η ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων της πανδημίας στα συστήματα υγείας, κοινωνικών υπηρεσιών και οικονομικής δραστηριότητας[44].
Προς τον σκοπό αυτό, ο ΠΟΥ συνιστά στρατηγική *προτεραιότητα*, ανάλογα με τέσσερα σενάρια: (α) όταν δεν υπάρχουν περιστατικά, (β) όταν τα περιστατικά είναι σποραδικά, (γ) όταν υπάρχει διασπορά των περιστατικών και (δ) όταν υπάρχει διάδοση στην κοινωνία[45]. Συγκεκριμένα, οι συστάσεις αφορούν τους εξής στόχους:

1. Τα μηνύματα προς την κοινωνία

Τα μηνύματα αυτά αναφέρονται στα συστήματα του COVID-19, κάνοντας ταυτόχρονα διάκριση ανάμεσα στα σοβαρά και στα ήπια συμπτώματα. Οι ασθενείς με ήπια συμπτώματα θα πρέπει να απομονώνονται προκειμένου να μειωθεί η μετάδοση ή να καλούνται να αυτοαπομονωθούν στο σπίτι τους. Η απομόνωση αυτή για τους ασθενείς ήπιας και μετριοπαθούς κατάστασης μπορεί να γίνει και σε υγειονομικές εγκαταστάσεις ή σε κοινοτικές, όπως στάδια, γυμναστήρια, ξενοδοχεία κλπ. Οι σοβαρά ασθενείς θα πρέπει να καλούν τη «ζεστή γραμμή» (hot line) για τον COVID-19 και να ζητούν την επείγουσα μεταφορά τους σε υγειονομικές εγκαταστάσεις. Με τα μηνύματα καλούνται όλοι να πλένουν τα χέρια τους και να τηρούν φυσική απόσταση ανάμεσά τους, να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες για τον COVID-19 στην "hot line" και σε κοινωνικά μέσα των τοπικών αρχών, καθώς και μία σειρά από άλλες πληροφορίες[46].

2. Η ετοιμότητα των υγειονομικών εγκαταστάσεων

Το κράτος μεριμνά για: (α) την εξακρίβωση της ετοιμότητας των υγειονομικών εγκαταστάσεων, προκειμένου να εκτιμηθεί η ικανότητα απάντησης στον COVID-19, (β) τη σύνταξη Πρωτοκόλλων για εξέταση και διαλογή σε όλα τα σημεία πρώτης πρόσβασης στο σύστημα υγείας, (γ) την εξασφάλιση ότι κάθε εγκατάσταση είναι ικανή να εφαρμόσει βασική επείγουσα φροντίδα για σοβαρά ασθενείς, (δ) την ανάπτυξη ενός σχεδίου προμήθειας και διανομής για μέσα προσωπικής προστασίας και βιοϊατρικά μέσα, περιλαμβανομένων οξυγόνου και διασωλήνωσης, (ε) ανάπτυξη πολιτικών για περιορισμό των επισκεπτών, και (στ) εξακρίβωση της ικανότητας για τεστ και εργαστηριακές εργασίες[47].

3. Η ετοιμότητα του υγειονομικού προσωπικού

Η ετοιμότητα αυτή συνίσταται: (α) στην εξασφάλιση προσωπικού για την επαφή με συγγενείς, επισκέπτες και ΜΜΕ, όπου αυτό απαιτείται, (β) στην ενδυνάμωση των μέτρων πρόληψης και ελέγχου των μολύνσεων όσον αφορά το υγειονομικό προσωπικό, (γ) στην ενδυνάμωση της κλινικής διαχείρισης και άσκησης για συγκεκριμένο κλινικό προσωπικό σε θέματα COVID-19, (δ) στην ανάπτυξη σχεδίων για την ταυτοποίηση και κατάλληλη επίβλεψη προσωπικού, προκειμένου να γίνει επαναπροσδιορισμός στόχων (res prosing) στο επίπεδο των υγειονομικών εγκαταστάσεων, (ε) στην ενδυνάμωση των μέτρων για την προστασία της υγείας και ασφάλειας του υγειονομικού προσωπικού, αντιμετώπιση της κούρασης κ.ά.[48]

4. Ετοιμότητα του συστήματος αναφοράς (referral system)

Η σύσταση αυτή περιλαμβάνει την επίτευξη στόχων, όπως: (α) η γνωστοποίηση των εγκαταστάσεων που προσδιορίζονται ως κέντρα COVID-19, προκειμένου να γίνει η επιλογή του κατάλληλου προσωπικού, (β) η αφιέρωση μέσων μεταφοράς και ασθενοφόρων για όλα τα ύποπτα ή επιβεβαιωμένα περιστατικά COVID-19, με εξασφάλιση των μέτρων πρόληψης και ελέγχων κατά τη μεταφορά ασθενών, και (γ) η εξέταση της δυνατότητας για σύσταση αναπτυγμένων εξετάσεων, όπως λ.χ. κλινικές, πυρετού κ.ά.[49]

5. Καθορισμός περιοχών θεραπείας του COVID-19 σε υγειονομικές εγκαταστάσεις

Στην κατηγορία αυτή υπάγονται|: (α) ο καθορισμός περιοχών, όπως λ.χ. δωμάτια φύλαξης, μονάδας ή προσδιορισμός νοσοκομείων ξεχωριστών για την αντιμετώπιση του COVID-19, (β) ορισμένες από αυτές τις περιοχές θα καθοριστούν για *όλες* τις απαιτούμενες περιπτώσεις πρόληψης και ελέγ-

42. Ibid.
43. Ibid.
44. WHO, *Operational considerations for case management of COVID-19 in health facility and community. Interim Guidance*, 19 March 2020, σ. 1.
45. Ibid.
46. Όπ.π., σ. 4, table 3.
47. Ibid.
48. Ibid.
49. Όπ.π., σ. 4-5.

χων, (γ) ορισμένες άλλες περιοχές θα καθορίζονται προκειμένου να προσφέρεται θεραπεία εξυγίανσης για διάσωση ζωής. Η προοπτική είναι ότι οι περισσότεροι ασθενείς, που νοσηλεύονται με σοβαρή ασθένεια, θα χρειαστούν οξυγόνο, ενώ ένας μικρότερος αριθμός θα χρειαστεί διασωλήνωση[50]. Σε περίπτωση που υπάρξει ραγδαία άνοδος του COVID-19, θα πρέπει να υπάρχει σχέδιο για αναδιάταξη στόχων για τους σε σοβαρή ή κρίσιμη κατάσταση ασθενείς, καθώς και σχέδιο για κοινοτικές εγκαταστάσεις απομόνωσης για τους ασθενείς με ήπια ή μετριοπαθή κατάσταση[51].

6. Η διατήρηση των βασικών υπηρεσιών υγείας στη διάρκεια του ξεσπάσματος της πανδημίας COVID-19

Είναι γνωστό ότι σε περίπτωση ξεσπάσματος μιας πανδημίας τα συστήματα υγείας αντιμετωπίζουν αυξημένη ζήτηση των υπηρεσιών τους. Αυτό συνεπάγεται την δραματική αύξηση των θανάτων, όχι μόνο ως άμεση συνέπεια της πανδημίας, αλλά και ως έμμεση συνέπεια της επιδείνωσης των συνθηκών αντιμετώπισης των άλλων «κοινών» ασθενών. Η ικανότητα ενός συστήματος υγείας να διατηρήσει την περιοχή των βασικών υπηρεσιών υγείας εξαρτάται, αφενός από την αυτοτελή του ικανότητα και αφετέρου από το βάρος της πανδημίας. Επομένως, η διατήρηση ενός καλά οργανωμένου και προετοιμασμένου συστήματος υγείας είναι απαραίτητη συνθήκη για τον περιορισμό των θανάτων, άμεσων ή έμμεσων[52].

Σε περίπτωση υψηλής σώρευσης κρουσμάτων COVID-19 και/ή όταν το υγειονομικό προσωπικό μειώνεται, ως συνέπεια της μόλυνσης, χρειάζεται να γίνουν στρατηγικές μετακίνησης, προκειμένου τα ολοένα και πιο περιορισμένα διαθέσιμα μέσα να προσφέρουν το μέγιστο δυνατό όφελος για τον πληθυσμό. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη πρέπει να προβαίνουν σε δύσκολες επιλογές προκειμένου να εξισορροπήσουν την ανάγκη αντιμετώπισης του COVID-19, με την παράλληλη υιοθέτηση ενός στρατηγικού σχεδιασμού και συντονισμένης δράσης για τη διατήρηση της προσφοράς των βασικών υπηρεσιών υγείας, έτσι ώστε να αποφευχθεί η να μετριαστεί ο κίνδυνος κατάρρευσης του συστήματος. Οι συστάσεις και οδηγίες που έχει εκδώσει ο ΠΟΥ στο θέμα αυτό είναι οι παρακάτω:

(α) Δημιουργία απλοποιημένων μηχανισμών στοχευμένης σχεδιασμένης διοίκησης και συντονισμού

Όταν οι συνήθεις υπηρεσίες αρχίσουν να διακυβεύονται, θα πρέπει να γίνεται επιλογή μιας κατά φάσης *αναπροτεραιοποίησης* των υπηρεσιών, σε συνεργασία με τις αρμόδιες Αρχές, προκειμένου να υπάρξει συντονισμός με τους δημόσιους και ιδιωτικούς παρόχους υπηρεσιών υγείας και αναπροσανατολισμός των επόμενων σταδίων. Αλλά, ακόμη και από την αρχή της πανδημίας, όταν τα περιστατικά ήταν ακόμα διαχειρίσιμα, και οι συνήθεις υπηρεσίες δεν κινδύνευαν, θα πρέπει να ορίζεται ένα μέλος της ομάδας αντιμετώπισης του COVID-19, προκειμένου να βοηθήσει στην αναδιάταξη

50. Όπ.π., σ. 5.
51. Ibid.
52. WHO, *COVID-19: Operational guidance for the maintaining essential health services during an outbreak. Interim Guidance*, 25 March 2020.

στόχων των ανθρωπίνων, χρηματοδοτικών και άλλων πόρων από τις συνήθεις υπηρεσίες και να κινητοποιήσει πρόσθετους πόρους[53].

(β) Η ταυτοποίηση βασικών υπηρεσιών σχετικά με το πλαίσιο (context)

Θα πρέπει να ταυτοποιηθούν εκείνες οι υπηρεσίες οι οποίες θα έχουν *προτεραιότητα* στην προσπάθεια διατήρησης της συνέχειας της προσφοράς των υπηρεσιών, και συγκεκριμένα: οι υπηρεσίες πρόληψης για την αναπαραγωγική υγεία, ιδιαίτερα του εμβολιασμού, καθώς και αυτές που έχουν σχέση με την κύηση και τη γέννηση· οι υπηρεσίες για τη φροντίδα των ευπαθών ομάδων, όπως τα μικρά παιδιά και οι ηλικιωμένοι· η χορήγηση φαρμάκων και εφοδίων για την άρχουσα διαχείριση των χρόνιων ασθενειών, περιλαμβανομένων και των υπηρεσιών ψυχικής υγείας· τη συνέχιση των θεραπειών των ασθενών σε κρίσιμη κατάσταση και ορισμένες άλλες υπηρεσίες[54].

Η επιλογή των προτεραιοτήτων θα προσδιορίζεται από τις συνθήκες του υγειονομικού συστήματος και από το τοπικό βάρος της ασθένειας και θα πρέπει αρχικά να είναι προσανατολισμένη στην *πρόληψη* των μεταδοτικών ασθενειών και των οξείων, χρόνιων κ.ά.

Επειδή όμως η διαθεσιμότητα των βασικών υπηρεσιών μπορεί να είναι περιορισμένη στο πλαίσιο της αυξανόμενης ζήτησης για το υγειονομικό σύστημα εξαιτίας του COVID-19, όλο το υγειονομικό προσωπικό θα πρέπει να είναι προετοιμασμένο να αναλάβει πρόσθετες ευθύνες σχετικά με τη διαχείριση κρίσιμων συνδρόμων, που απειλούν τη ζωή, όπως λ.χ. δυσκολίες αναπνοής, αλλοιωμένη ψυχική κατάσταση και βλάβη σε ασθενείς όλων των ηλικιών. Τέλος, οι υπηρεσίες επειγόντων περιστατικών στα νοσοκομεία πρώτου επιπέδου, μπορεί να γίνουν ο πρωταρχικός τόπος για τη διατήρηση και φροντίδα κοινών συμπτωματικών καταστάσεων, όπως ο πυρετός και η αιμορραγία[55].

(γ) Η βελτίωση των εγκαταστάσεων και πλατφορμών παροχής υπηρεσιών

Επιβάλλεται η ανάγκη να τροποποιηθούν οι εγκαταστάσεις όπου παρέχονται ειδικές βασικές υπηρεσίες, για μία σειρά από λόγους, όπως:

- οι υπάρχοντες τόποι υπηρεσιών να μην είναι διαθέσιμοι, επειδή έχουν αφιερωθεί στην αποκλειστική φροντίδα των ασθενών από COVID-19,
- η παροχή συνήθων υγειονομικών υπηρεσιών μπορεί να χρειαστεί να προσαρμοστεί, όπως λ.χ. εμβολιασμοί ή μεταγεννητική φροντίδα παρεχόμενη κατ' οίκον[56].

(δ) Η εξασφάλιση αποτελεσματικής ροής ασθενών, εξέταση, διαλογή και στοχευμένη αναφορά σε άλλα επίπεδα

Τα άτομα με ή χωρίς COVID-19 θα έχουν πρόσβαση στο υγειονομικό σύστημα με τον ίδιο τρόπο. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να προωθούνται βασικά μέτρα πρόληψης μετάδοσης (υγιεινή χεριών, φυσική απόσταση κλπ.). Σε ορισμένες περιπτώσεις θα πρέπει να προωθείται ο αυτοπεριορισμός αυτών που παρουσιάζουν ήπια

53. Όπ.π., Section 1.
54. Όπ.π., Section 2.
55. Ibid.
56. Όπ.π., Section 3.

αναπνευστικά συμπτώματα, προκειμένου να μειωθεί η μαζική προσέλευση στις εγκαταστάσεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να ορίζονται συγκεκριμένες εγκαταστάσεις για τη φροντίδα ασθενών με COVID-19, ενώ σε άλλες περιστάσεις μπορεί να υπάρχει ένα μόνο νοσοκομείο για τις άλλες, συνήθεις, περιπτώσεις, και αυτό είναι κρίσιμης σημασίας για την αποφυγή της υπερβολικής επιβάρυνσης του συστήματος υγείας[57].

(δ) Η ταχεία αναδιάταξη της ικανότητας του υγειονομικού προσωπικού

Η ύπαρξη επαρκούς και ικανού υγειονομικού προσωπικού αποτελεί κεντρική προϋπόθεση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των πανδημιών. Πολλές χώρες αντιμετωπίζουν προκλήσεις σχετικά με το υπάρχον υγειονομικό προσωπικό, όπως έλλειψη, κακή κατανομή και μη-σωστή κατανομή ανάμεσα στις υγειονομικές ανάγκες του πληθυσμού και τις δυνατότητες του υγειονομικού προσωπικού. Άλλοι παράγοντες του διαθέσιμου προσωπικού είναι η μετακίνησή του για την αντιμετώπιση του αυξημένου αριθμού ασθενών με COVID-19, και η απώλεια προσωπικού που πρέπει να μπουν σε καραντίνα επειδή μολύνθηκαν[58]. Η κατάσταση αυτή βάζει σοβαρούς περιορισμούς στην ικανότητα διατήρησης των βασικών υπηρεσιών, που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν με μία σειρά από μέτρα, όπως:
(α) Απαίτηση από το υγειονομικό προσωπικό μερικής απασχόλησης να αυξήσει τις ώρες απασχόλησης και από το προσωπικό πλήρους απασχόλησης να κάνει πληρωμένες υπερωρίες, (β) επανατοποθέτηση του προσωπικού από μη-προσβεβλημένες περιοχές, με εξασφάλιση σχετικής αποζημίωσης, (γ) ταυτοποίηση ειδικευμένου προσωπικού, ιδιαίτερα συνταξιούχων και ασκούμενων, (δ) κινητοποίηση μη-κυβερνητικού προσωπικού, του Ερυθρού Σταυρού, καθώς και υγειονομικού προσωπικού του ιδιωτικού τομέα, (ε) επιταχυνόμενη άσκηση και πρώιμη πιστοποίηση σημαντικών ομάδων ασκουμένων που θα χρησιμοποιηθούν για υποστηρικτικούς σκοπούς.

(ε) Η ταυτοποίηση μηχανισμών διατήρησης και διαθεσιμότητας βασικών φαρμάκων, εξοπλισμού και προμηθειών

Η πανδημία COVID-19 επηρεάζει σημαντικά τη διαθεσιμότητα πόρων που προορίζονται για τη διατήρηση των βασικών υπηρεσιών υγείας, αφενός γιατί μεγάλο μέρος των πόρων αυτών κατευθύνονται πλέον για την αντιμετώπιση του COVID-19, αφετέρου γιατί διακόπτεται η αλυσίδα του γενικού εφοδιασμού εξαιτίας των επιπτώσεων του COVID-19. Για τον λόγο αυτό, θα πρέπει να συντάσσονται κατάλογοι προτεραιότητας για τους πόρους και θα πρέπει ο σχεδιασμός να εκτελείται σε συντονισμό με τη συνολική απάντηση στο ξέσπασμα της πανδημίας[59].

(στ) Η αντιμετώπιση από κοινού από τον ΠΟΥ και άλλους διεθνείς οργανισμούς του COVID-19 σε ανθρωπιστικές δομές

Στις δομές αυτές βρίσκεται μεγάλος αριθμός προσώπων, με διάφορες ιδιότητες: ηλικιωμένοι (οίκοι ευγηρίας), πρόσφυγες, μετανάστες, φυλακισμένοι κ.ά. Θέμα που αφορά πολλαπλώς

57. Όπ.π., Section 4.
58. Όπ.π., Section 5.
59. Όπ.π., Section 6.

την Ελλάδα, με την ύπαρξη δομών προσφύγων στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και αλλού. Τα προβλήματα που παρουσιάζουν οι δομές αυτές σε περίπτωση πανδημιών, και, ιδιαίτερα στην περίπτωση του COVID-19 με την έντονη μεταδοτικότητά του, είναι *η ευαλοτότητα* (vulnerability) των εκεί ευρισκομένων προσώπων, που θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τον σχεδιασμό για την ετοιμότητα και απάντηση στο ξέσπασμα του COVID-19. Η προστασία εξάλλου των προσώπων αυτών μπορεί να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνεται στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και δεν είναι ίσως τυχαίο ότι η πρώτη γνωστή διεθνής δικαιοδοτική απόφαση σε σχέση με τον COVID-19 αφορούσε δομές μεταναστών. Η επίβλεψη και καθοδήγηση από τους διεθνείς οργανισμούς περιλαμβάνει τα παρακάτω σημεία[60]:

(1) Ειδικές αντιλήψεις για συλλογικές τοποθεσίες (sites)

Τα πρόσωπα που διαμένουν σε δομές και ιδιαίτερα σε στρατόπεδα προσφύγων, είναι ευάλωτα στον COVID-19 εξαιτίας κυρίως των κινδύνων υγείας που οφείλονται σε μία σειρά από λόγους, όπως η αυξημένη έκθεση σε κλιματικές συνθήκες, προϊόν της υποβαθμισμένης προστασίας, και το φτωχό καθεστώς διατροφής και υγείας.

(2) Αντιλήψεις για την προστασία

Κατά την εφαρμογή των όποιων μέτρων συντονισμού που επιβάλλονται στο πλαίσιο της ετοιμότητας και απάντησης στον COVID-19 (αυτοαπομόνωση, κλείσιμο των τοπικών αγορών, μετάθεση της παροχής τροφής, περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας εντός και εκτός των στρατοπέδων), θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι επιπτώσεις τους στην ευημερία και ικανοποίηση των βασικών αναγκών τους και θα πρέπει να ετοιμαστεί ένα σχέδιο για εναλλακτική παροχή υπηρεσιών και βοήθεια στους ενδιαφερόμενους[61].

(3) Συντονισμός και σχεδιασμός

Θα πρέπει να πραγματοποιείται μία ειδική επιδημιολογική *εκτίμηση κινδύνου* (risk assessment) σε σχέση με τον κίνδυνο εισαγωγής και διάδοσης στις δομές του COVID-19, καθώς και στις ταξιδιωτικές και εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δομών και στις περιοχές όπου παρατηρούνται κρούσματα COVID-19. Θα πρέπει να υπάρχουν σχέδια ετοιμότητας και απάντησης στα συγκεκριμένα ξεσπάσματα του COVID-19 και για κάθε δομή σε συντονισμό με τα εθνικά και τοπικά σχέδια. Επίσης θα πρέπει να καταρτιστεί ένας Χάρτης εξακρίβωσης των περιοχών που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο, ιδιαίτερα εκεί όπου ο πληθυσμός της δομής είναι μεγάλος και με υψηλότερο ποσοστό ευπαθών ομάδων, έτσι ώστε να λαμβάνονται μέτρα για ένα υψηλότερο επίπεδο προστασίας (διαθέσιμοι χώροι, βελτίωση της στάνταρ προστασίας)[62]. Παράλληλα, θα πρέπει να προβλέπεται η δημιουργία συνθηκών για ενδεχόμενη απομόνωση προσώπων με κρούσμα COVID-19. Όταν θα επιβεβαιώνεται ένα κρούσμα στη δομή, το προσωπικό και οι διαμένοντες εκεί, που ήλθαν σε επαφή

60. IASC (Inter / Agency Standing Committee), *Interim Guidance Scalling-up COVID-19 outbreak readiness and responses in humanitarian situations. Including camps and camp-like settings*, 1 March 2020, IFRC, IOM, UNHCR, WHO.
61. Όπ.π., σ. 3.
62. Όπ.π., σ. 4.

μαζί του, πρέπει να ακολουθήσουν τις κανονικές διαδικασίες αυτοαπομόνωσης ή παρακολούθησης. Ειδικά δε ως προς το προσωπικό που εργάζεται στις δομές πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για την αυτοπροστασία του, καθώς και να εκπαιδεύεται σε αυτό, ενώ πρέπει να αποφεύγεται η είσοδος στη δομή του προσωπικού που ενδέχεται να έχει εκτεθεί στον COVID-19, παρά μόνο μετά από την παρέλευση 14 ημερών[63].

(4) Επίβλεψη, έρευνα για κρούσματα και ομάδα ταχείας απάντησης στο ξέσπασμα του COVID-19

Οι δραστηριότητες αυτές διενεργούνται σύμφωνα με τις εθνικές οδηγίες και τις οδηγίες του ΠΟΥ στη βάση πληροφόρησης που παρέχεται από το σύστημα UNHCR της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες. Μόλις επιβεβαιωθεί ένα κρούσμα, θα πρέπει να αναφερθεί στις εθνικές αρχές και στο UNHCR. Θα πρέπει να πραγματοποιηθεί εξακρίβωση των επαφών και παρακολούθηση για 14 ημέρες, ακόμα και αν η απομόνωση ή η καραντίνα δεν είναι δυνατή. Έμφαση πρέπει να δίνεται στον περιορισμό επαφής με άλλους και στον περιορισμό κινήσεων έξω από την οικία. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην πρόσβαση από τις γυναίκες/κορίτσια σε υποστηρικτικές δραστηριότητες[64].

(5) Εξέταση της ατομικής υγείας

Αυτή πρέπει να εφαρμόζεται στους νεοφερμένους στη δομή. Σε περίπτωση που προέρχονται από περιοχή όπου υπάρχει διάδοση στην κοινότητα COVID-19, θα πρέπει η διαδικασία εξέτασης να επικεντρώνεται στις ενδείξεις και τα συμπτώματα COVID-19: οπτικές ενδείξεις, αναπνευστική ασθένεια, εμετός κ.λπ., αλλά και επαφή με κρούσματα COVID-19. Μπορεί δε να χρειαστεί προσωρινή απομάκρυνση εκ των προτέρων, προκειμένου ο ύποπτος να κρατηθεί μακριά από τους άλλους διαμένοντες στη δομή[65].

(6) Πρόληψη και έλεγχος των μολύνσεων

Θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα τόσο για τα νοικοκυριά στις δομές, όσο και για τους κοινόχρηστους χώρους, μέτρα προσαρμοσμένα στα χαρακτηριστικά της κάθε επί μέρους δομής. Καίρια σημεία έχουν η εκπαίδευση του προσωπικού, τα υλικά και οι άλλες παροχές, ενώ απαιτούνται ενισχυμένα ελάχιστα standards σε σχέση με το πλύσιμο χεριών, την ενισχυμένη παροχή νερού κ.ά., καθώς και η κατάλληλη διαχείριση των ιατρικών απορριμμάτων[66].

III. Συμπεράσματα

Εξετάζοντας τους κανόνες αυτούς –υποχρεωτικούς και μη-δεσμευτικούς– του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας σε σχέση με την αποτελεσματικότητά τους στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η εφαρμογή τους δεν υπήρξε πάντοτε ικανοποιητική. Αφενός, όσον αφορά *τους υποχρεωτικούς κανόνες*, τα κράτη, ιδίως τα αναπτυσσόμενα, αλλά και αρκετά αναπτυγμένα, δεν είχαν δημιουργήσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις, σε προσωπικό και δομές, προκειμένου να αντιμετωπίσουν την πανδημία. Όσον αφορά *τις συστάσεις και οδηγίες* του ΠΟΥ, θα πρέπει να παραδεχθεί κανείς ότι αντιμετώπιζαν επαρκώς την πανδημία, προϊόν ασφαλώς της μακρόχρονης πείρας, ακόμη και αν σε ορισμένες περιπτώσεις –λ.χ. χρήση μάσκας ή όχι– φάνηκε να υπάρχει κάποια αδυναμία. Όσον αφορά την εφαρμογή των συστάσεων και οδηγιών από τα κράτη, εδώ φάνηκαν οι αδυναμίες των εθνικών υγειονομικών συστημάτων, τουλάχιστον στις περισσότερες περιπτώσεις, οφειλόμενες αφενός στην απότομη διάδοση του COVID-19, αφετέρου στη μη-ικανοποιητική εφαρμογή τους λόγω συγγενών αδυναμιών (διαθέσιμες εγκαταστάσεις και προσωπικό, μη-συνεργασία του ιδιωτικού τομέα υγείας κ.ά.). Τί πρέπει να γίνει προκειμένου να μην επαναληφθεί η εμπειρία του COVID-19, με τα εκατομμύρια θανάτους και άλλες πολλές συνέπειες; Ποιές αλλαγές πρέπει να επέλθουν;

Δεν ανήκει στον συγγραφέα της παρούσας εισήγησης, ούτε έχει την ικανότητα, να προτείνει ποιές μπορεί να είναι αυτές οι θεμελιώδεις αλλαγές που πρέπει να επέλθουν στο σημερινό παγκόσμιο σύστημα υγείας. Μπορούμε όμως να υποστηρίξουμε ότι οι αλλαγές αυτές πρέπει να κινηθούν προς την κατεύθυνση *του περιορισμού της εθνικής κυριαρχίας* των κρατών. Το πώς θα γίνει αυτό, μπορεί να προταθεί από μία ex-post facto επιτροπή εμπειρογνωμόνων, που αυτή τη φορά δεν θα «μασήσει» τα λόγια της. Και τότε, το κρίσιμο ερώτημα είναι: θα είναι πολιτικά διατεθειμένα τα κράτη, ιδιαίτερα τα ισχυρότερα, να παραχωρήσουν μέρος της εθνικής τους κυριαρχίας; Ενώ ένα άλλο ερώτημα αναφύεται από τις τρέχουσες διεθνείς εξελίξεις: Με τον πόλεμο στην Ουκρανία μεταβάλλεται για τις προσεχείς δεκαετίες το γεωπολιτικό τοπίο παγκοσμίως, με την έγερση αναχωμάτων μεταξύ των διαφόρων μπλοκ, στο πολιτικό και στο οικονομικό πεδίο. Μπορεί αυτή η εξέλιξη να αποτελέσει τον κρίσιμο παράγοντα που θα διαψεύσει τις ελπίδες για μία διαφορετική παγκόσμια υγειονομική τάξη; Φοβάμαι, ότι, όπως και τα άτομα, έτσι και τα κράτη δεν συμπεριφέρονται πάντοτε με ορθολογικά κριτήρια. Κοιτώντας το ποτήρι αν είναι «μισογεμάτο» ή «μισοάδειο», δύσκολα μπορεί να προκρίνει κανείς την πρώτη εκδοχή.

63. Ibid.
64. Όπ.π., σ. 6.
65. Ibid.
66. Όπ.π., σ. 7.

V. Επισημάνσεις και Σχολιασμοί

Ένας πόλεμος, ένας Θεσμός, ένα ανθρώπινο δικαίωμα και ένας αθλητής...

1

Διονύσης Γάγγας

Σύμβουλος της Διεθνούς Ολυμπιακής Ακαδημίας
Μέλος της Επιτροπής της ΔΟΕ για τον Πολιτισμό και την Ολυμπιακή Κληρονομιά

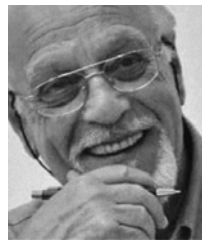

«Κανένας δεν έχει το δικαίωμα να στερήσει από έναν αθλητή το δικαίωμα να αγωνίζεται. Ούτε ένας πόλεμος...».

Όταν η Ρωσία εισέβαλε στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου του 2022, παραβιάζοντας τόσο βάναυσα τη Διεθνή Ολυμπιακή Εκεχειρία στο πλαίσιο των Παραολυμπιακών Αγώνων του Πεκίνου, οι περισσότεροι πίστεψαν πως οι πολεμικές επιχειρήσεις δεν θα κρατούσαν περισσότερο από λίγες μέρες, όπως έγινε στις 7 Αυγούστου του 2008, μία μέρα πριν την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων του Πεκίνου, όταν γίναμε μάρτυρες μιας αντίστοιχης εισβολής της Ρωσίας και πάλι στην Γεωργία. Και όμως έκαναν λάθος!

Η εισβολή μετατράπηκε σε πόλεμο και αυτός κρατάει ακόμα, με την ίδια ένταση και με απρόβλεπτες συνέπειες σε παγκόσμια κλίμακα, τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό, πολιτιστικό αλλά κυρίως στο ανθρωπιστικό επίπεδο. Οι ανθρώπινες απώλειες στο Ουκρανικό έδαφος αυξάνονται δραματικά και η δυστυχία που επικρατεί στη χώρα αυτή δυσκολεύει κάθε μέρα που περνά, ακόμα πιο πολύ, τις όποιες πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί για μια ειρηνική διέξοδο από την κρίση.

Χωρίς καμία διάθεση υποβάθμισης των πολιτικών και οικονομικών επιπλοκών που επέφερε η εξέλιξη του πολέμου αυτού παγκοσμίως, ο αθλητισμός και το Ολυμπιακό Κίνημα, όπως ήταν αναμενόμενο πληγώθηκαν αντίστοιχα βαρύτατα και ειδικότερα, σε μεγαλύτερο βαθμό, στον τομέα του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η βίαιη αυτή πολεμική κατάσταση, μεταφέρθηκε ταχύτατα και στον χώρο του αθλητισμού με τις προσπάθειες και των δύο πλευρών να επιβάλουν τις πολιτικές τους θέσεις, εκμεταλλευόμενες το δίλημμα που αντιμετωπίζει το Ολυμπιακό Κίνημα με την συμμετοχή ή όχι των αθλητών όλων των εμπλεκομένων χωρών στις διεθνείς και Ολυμπιακές διοργανώσεις.
Η σύγκρουση αυτή, μεταξύ του ονομαζόμενου πολιτικού ρεαλισμού και της Ολυμπιακής ιδεολογίας, άρχισε να θυμίζει λίγο από τις εποχές των μποϋκοτάζ των Αγώνων της Μόσχας του 1980 και του Λος Άντζελες του 1984. Στις περιπτώσεις εκείνες όμως, αν και η πολιτική μπορεί να έδειξε με τον πιο άκομψο τρόπο τις προθέσεις της να ποδηγετήσει τον αθλητισμό, τελικά ο Ολυμπισμός κατόρθωσε να βγει, πληγωμένος μεν αλλά δυνατότερος από τη σύγκρουση αυτή, αποδεικνύοντας πως οι Αξίες του Ολυμπιακού Κινήματος έχουν μια διαχρονική δυναμική σε αντίθεση με τις εφήμερες πολιτικές σκοπιμότητες. Θα τα καταφέρει όμως και σήμερα, στις δύσκολες επιπλοκές που έχει δημιουργήσει ο πόλεμος στην Ουκρανία;

1. Το ανθρώπινο δικαίωμα της «ελευθερίας άσκησης του αθλητισμού»

Παρά το γεγονός ότι η ελευθερία της σωματικής άσκησης και του αθλητισμού χωρίς διακρίσεις αποτέλεσε από την εποχή ακόμα του αναβιωτή των Ολυμπιακών Αγώνων Pierre de Coubertin μια από βασικές αρχές του σύγχρονου Ολυμπισμού, η ειδική και ρητή αναφορά της ελευθερίας αυτής ως «ανθρωπίνου δικαιώματος», συμπεριλήφθηκε μεταξύ των θεμελιωδών Αρχών του Καταστατικού Χάρτη της ΔΟΕ μόλις το 1996![1]Έπρεπε να προηγηθούν τα δύο μποϋκοτάζ Ολυμπιακών Αγώνων, Μόσχας και Λος Άντζελες, η πτώση του τείχους του Βερολίνου και του ρατσιστικού καθεστώτος της Νότιας Αφρικής και η επάνοδος των αθλητών της τελευταίας στους Ολυμπιακούς Αγώνες, για να αποφασίσει η ΔΟΕ να προσδιορίσει ρητά την «αθλητική άσκηση» ως ένα ξεχωριστό ανθρώπινο δικαίωμα.
Πολύ γρήγορα, το ερώτημα «πως θα αντιμετωπιστούν οι αθλητές της Ρωσίας και της Λευκορωσίας» έδειξε να απασχολεί, όχι μόνον τους ίδιους τους αθλητές των χωρών αυτών αλλά και το σύνολο της Ολυμπιακής οικογένειας. Η ΔΟΕ βρέθηκε για πρώτη φορά μπροστά σε ένα τέτοιο δίλημμα! Όπως παραδέχθηκε πρόσφατα και ο ίδιος ο Πρόεδρος Thomas Bach, η πρώτη τοποθέτηση της Εκτελεστικής Επιτροπής στις 28 Φεβρουαρίου 2022 να μην προσκληθούν να συμμετάσχουν αθλητές με διαβατήρια Ρωσίας και Λευκορωσίας σε διεθνείς αγώνες, ήταν μια εισήγηση συναισθηματικά φορτισμένη αλλά αντίθετη με το πνεύμα του Ολυμπιακού Κινήματος.[2]
Η εισήγηση αυτή της Ε.Ε. στηρίχθηκε σε δύο παραδοχές: α. ότι οι συμμετοχές των αθλητών από τις δύο χώρες αποφασίζονταν από τις Κυβερνήσεις τους οι οποίες είχαν εισβάλει σε μια ανεξάρτητη χώρα παραβιάζοντας τη διεθνή Εκεχειρία και β. ότι η πιθανή συμμετοχή στους αγώνες αθλητών από τις χώρες αυτές θα δημιουργούσε σοβαρό κίνδυνο στις σχέσεις τους με αθλητές άλλων χωρών.

1. Καταστατικός Χάρτης της ΔΟΕ (2021) – Θεμελιώδης Αρχή Νο 4
2. Perez, Carmen: "Ahead of the Game? Sporting sanctions against Russia following the invasion of Ukraine". https://www.ejiltalk.org/ - 09/03/22

Κάποιοι βιάστηκαν να παραλληλίσουν την εισήγηση αυτή με τις αντίστοιχες αποφάσεις να μην λάβουν μέρος οι αθλητές των κρατών που θεωρήθηκαν υπαίτιες για τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Αμβέρσας (1920) και Λονδίνου (1948). Όμως, στις περιπτώσεις αυτές, οι αποφάσεις πάρθηκαν από τις Οργανωτικές Επιτροπές των Αγώνων, που ήταν αρμόδιες για τις επιλογές όπως ίσχυε τότε, και όχι από την ΔΟΕ, όπως ισχύει σήμερα. Έτσι το βάρος της συμμετοχής ή μη των αθλητών στις διεθνείς εκδηλώσεις ανήκει στις αντίστοιχες Διεθνείς Ομοσπονδίες και στους Ολυμπιακούς Αγώνες στην ΔΟΕ.
Και στις δύο όμως πιο πάνω περιπτώσεις, μια απόφαση απαγόρευσης συμμετοχής αθλητών με διαβατήρια των υπαίτιων χωρών ενός πολέμου, οδηγεί μαθηματικά στην παραβίαση του «ανθρωπίνου δικαιώματος της ελευθερίας άσκησης του αθλητισμού»! Το αναγνωρισμένο ιστορικά λάθος των περιπτώσεων Αμβέρσας και Λονδίνου, δεν επιτρέπεται να επαναληφθεί σήμερα, που ο αθλητισμός έχει αποκτήσει την αυτονομία του απέναντι στις πολιτικές σκοπιμότητες. Θα μπορούσε μάλιστα κάποιος να ισχυριστεί βάσιμα πως μια επανάληψη του ίδιου λάθους, θα οδηγούσε στην «πολιτικοποίηση» των Αγώνων, κάτι που ασφαλώς δεν εκφράζει τα πιστεύω του Ολυμπιακού Κινήματος.
Τον περασμένο Απρίλιο, η ΔΟΕ οδηγήθηκε στην τροποποίηση της πιο πάνω αμφιλεγόμενης εισήγησης αλλάζοντας ολοκληρωτικά το τοπίο στον χώρο των διεθνών αθλητικών διοργανώσεων.[3] Εισηγήθηκε στις διεθνείς ομοσπονδίες, που είναι υπεύθυνες για το κάθε άθλημα, τη συμμετοχή σε αυτές αθλητών με διαβατήρια Ρωσίας και Λευκορωσίας, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, που θα εξασφάλιζαν τον σεβασμό του δικαιώματος της χωρίς διακρίσεις συμμετοχής «ουδέτερων» αθλητών από τις χώρες αυτές.

1. Αθλητές με ρωσικό ή λευκορωσικό διαβατήριο πρέπει να αγωνίζονται μόνο ως Ανεξάρτητοι Ουδέτεροι Αθλητές.
2. Οι αθλητές που υποστηρίζουν ενεργά τον πόλεμο δεν μπορούν να αγωνιστούν.
3. Οι αθλητές ή το υποστηρικτικό προσωπικό που είναι συμβεβλημένοι με τις Ρωσικές ή Λευκορωσικές στρατιωτικές υπηρεσίες ή υπηρεσίες εθνικής ασφάλειας δεν μπορούν να αγωνιστούν.

Ποιοι ήσαν οι λόγοι που υποχρέωσαν τελικά την ΔΟΕ να αλλάξει την αρχική της τοποθέτηση;
Πρώτον, η ρεαλιστική αντιμετώπιση της όλης κατάστασης από μια σειρά Διεθνών Ομοσπονδιών που, παρά την αρχική εισήγηση της ΔΟΕ, επέτρεψαν τη συμμετοχή «ουδέτερων» αθλητών με ρωσικά και λευκορωσικά διαβατήρια σε διεθνείς αγώνες, μια τακτική που εφαρμόστηκε και λειτούργησε αποτελεσματικά και χωρίς αντιδράσεις όπως σε διοργανώσεις του τένις, του πινγκ-πονγκ, της ποδηλασίας, του χάντμπολ, του χόκεϊ επί πάγου, και του ποδοσφαίρου στην Ευρώπη και σε άλλες ηπείρους.
Δεύτερον, και το σημαντικότερο ίσως γεγονός που άλλαξε τη θέση της ΔΟΕ, ήταν η επιστολή που έλαβε από δύο Ειδικούς Εισηγητές του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, τον Σεπτέμβριο του '22, οι οποίοι διατύπωσαν μια διαφορετική

3. https://olympics.com/ioc/news - 05/04/23

προσέγγιση στο ζήτημα.[4] Αν και θεώρησαν απόλυτα σωστή την απόφαση της ΔΟΕ περί απαγόρευσης διεξαγωγής διεθνών συναντήσεων στα εδάφη των υπαίτιων της εισβολής στην Ουκρανία χωρών, υποστήριξαν με έμφαση πως μια γενική απαγόρευση σε Ρώσους και Λευκορώσους αθλητές να συμμετάσχουν στους Αγώνες θα συνιστούσε ανεπίτρεπτη διάκριση και κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφού «οποιοσδήποτε έχει το δικαίωμα να μην υφίσταται διακρίσεις με βάση το διαβατήριο του».

2. Η πολιτική παρέμβαση

Η απόφαση της ΔΟΕ για απαγόρευση χρήσης της σημαίας και του εθνικού ύμνου των υπαίτιων για την εισβολή χωρών σε όλες τις διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις, και παράλληλα να επιτρέψει τη συμμετοχή των αθλητών τους υπό το καθεστώς ουδετερότητας, φάνηκε αρχικά να ομαλοποιεί την κατάσταση. Όχι όμως για πολύ! Ο «πολιτικός ρεαλισμός», ή κυνισμός όπως θα μπορούσε να υποστηριχθεί βάσιμα από κάποιους, έκανε πάλι την εμφάνισή του για πρώτη φορά μετά από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Σεούλ το 1988!

Η σταδιακή αλλαγή στις σχέσεις αθλητισμού και πολιτικής, που συντελέστηκε μετά την κατάρρευση του του ανατολικού μπλοκ και είχε ως συνέπεια τη ριζική μείωση του ανταγωνισμού σχετικά με το ποιο σύστημα είναι επικρατέστερο, αυτό του υπαρκτού σοσιαλισμού ή εκείνο της ελεύθερης οικονομίας, απέδειξε στις τρεις δεκαετίες που μεσολάβησαν πως το Ολυμπιακό Κίνημα ήταν πλέον σε θέση να επιβάλει τους δικούς του κανόνες και προτεραιότητες.[5]

Παρά ταύτα, η πιθανότητα ενός νέου μποϋκοτάζ μιας μεγάλης μερίδας κυρίως ευρωπαϊκών κρατών στους προσεχείς Ολυμπιακούς Αγώνες στο Παρίσι το 2024, ως αντίδραση στην αναμενόμενη, μέχρι τη στιγμή που γράφονται οι γραμμές αυτές, τελική απόφαση της ΔΟΕ υπέρ της συμμετοχής Ρώσων και Λευκορώσων αθλητών υπό το καθεστώς της ουδετερότητας, διαφαίνεται δυστυχώς πιθανή, δημιουργώντας τις βάσεις για μια νέα μορφή τριβής μεταξύ Ολυμπιακού Κινήματος και πολιτικής. Αν και οι εθνικές αθλητικές ομοσπονδίες των χωρών που απειλούν να μποϋκοτάρουν τους Αγώνες, εξέφρασαν την αντίθεσή τους με τις κυβερνητικές θέσεις στο ζήτημα και την υποστήριξή τους προς την απόφαση της ΔΟΕ, αναγνωρίζοντας με τον τρόπο αυτόν την αυτονομία του αθλητισμού, η προσπάθεια πολιτικής πίεσης συνεχίζεται αμείωτη.

Η κυβέρνηση της Ουκρανίας, διαισθανόμενη ότι η τάση αυτή πολιτικής υποστήριξης στις θέσεις της, δημιουργεί έναν πρόσθετο μοχλό πίεσης σε βάρος Ρωσίας και Λευκορωσίας, στις 3 Απριλίου ανακοίνωσε την απόφασή της περί μη συμμετοχής Ουκρανών αθλητών σε όλους τους διεθνείς αγώνες, εφόσον σε αυτούς συμμετέχουν Ρώσοι ή Λευκορώσοι αθλητές. Πολλά μέλη της Ουκρανικής αθλητικής οικογένειας εξέφρασαν την απογοήτευσή τους για τη στάση αυτή του Υπουργείου Αθλητισμού της χώρας, που μαθηματικά θα οδηγήσει στη στέρηση από τους Ουκρανούς αθλητές της δυνατότητας συμμετοχής τους στον μεγαλύτερο αθλητικό και πολιτιστικό θεσμό, στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2024.

Εντυπωσιακό πάντως είναι το γεγονός πως, αντίθετα με τις ακραίες πολιτικές δηλώσεις κάποιων κυβερνήσεων για μποϋκοτάζ των Ολυμπιακών Αγώνων, σύσσωμη η Ολυμπιακή Οικογένεια μέσα από ομόφωνες αποφάσεις των οργάνων της, υποστηρίζουν με έμφαση τις θέσεις της ΔΟΕ, την αυτονομία του αθλητισμού και την υπεροχή του ανθρώπινου δικαιώματος της άθλησης χωρίς διακρίσεις έναντι οποιασδήποτε θέσης πολιτικής σκοπιμότητας. Ακόμα και όταν η τελευταία έχει το βάρος της καταδίκης μιας βάρβαρης εισβολής, που αγνοεί άλλα, σοβαρότατα πράγματι ανθρώπινα δικαιώματα!

Και εδώ ακριβώς βρίσκεται η πολυπλοκότητα της υπόθεσης αυτής. Ερωτάται: Πρέπει να θυσιάσεις ένα ανθρώπινο δικαίωμα, που κατακτήθηκε με κόπο, συγκρούσεις και πολύ πόνο στα 130 χρόνια ζωής του σύγχρονου Ολυμπιακού Κινήματος, προκειμένου να πιέσεις για εξεύρεση λύσης σε μια παράλογη εισβολή που επιφέρει μέχρι σήμερα την έλλειψη σεβασμού απέναντι σε μια σειρά άλλων ανθρώπινων δικαιωμάτων;

Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως, η πρόταση της ΔΟΕ για τη συμμετοχή Ρώσων και Λευκορώσων αθλητών σε αθλητικές διοργανώσεις υπό το καθεστώς της ουδετερότητας, απορρίπτεται από την Ουκρανία και άλλες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, οι οποίες διατυπώνουν την άποψη ότι μια τέτοια λύση θα έβγαζε την Ρωσία από τη δυσχερή θέση που βρίσκεται μετά την εισβολή, επικροτώντας έμμεσα την πράξη αυτή.

Αλλά η πιο πάνω εισήγηση της ΔΟΕ απορρίπτεται και από την ρωσική κυβέρνηση, η οποία την αποκαλεί «φάρσα» υποστηριζόμενη από τις ΗΠΑ και «αντίθετη με τις βασικές Αρχές του Καταστατικού Χάρτη της ΔΟΕ»!

Η ΔΟΕ στην τελευταία της επίσημη ανακοίνωση, στις 5 Απριλίου, διαπιστώνει με νόημα:

«Είναι λυπηρό να βλέπουμε ορισμένες κυβερνήσεις να μην σέβονται την πλειοψηφία στο Ολυμπιακό Κίνημα ή την αυτονομία του αθλητισμού... Δεν έχουμε δει ούτε ένα σχόλιο από αυτές απέναντι στη συμμετοχή αθλητών οι χώρες των οποίων εμπλέκονται στους άλλους 70 πολέμους, ένοπλες συγκρούσεις και κρίσεις στον κόσμο».

Στην ίδια ανακοίνωση η ΔΟΕ επισημαίνει: «Το γεγονός ότι και οι δύο πλευρές σε αυτή την αντιπαράθεση δεν είναι ικανοποιημένες από την εισήγηση της ΔΟΕ, μάλλον υποδηλώνει ότι ο Θεσμός έχει βρει κάποια μέση οδό στην οποία όλες οι πλευρές μπορούν να προχωρήσουν για να συνεισφέρουν στην κατανόηση και την ειρήνη».

Θα πρέπει όμως να γίνει κατανοητό από όλους, πως η ΔΟΕ δεν είναι Οργανισμός επιβολής ή διατήρησης της ειρήνης. Αυτό το έργο ανήκει σε άλλους Οργανισμούς, καθαρά πολιτικούς. Είναι ένας αθλητικός θεσμός που επιδιώκει μέσα από την παγκοσμιοποίησή του, να εμπνεύσει χτίζοντας γέφυρες, οδηγώντας σε μια αποτελεσματικότερη κατανόηση μεταξύ των ανθρώπων. Αυτό που μπορούν να κάνει ένας Ολυμπιακός θεσμός είναι να ανοίξει την πόρτα σε ένα διάλογο για την οικοδόμηση της ειρήνης, κάτι που ασφαλώς δεν επιτυγχάνεται με τον αποκλεισμό και τον διχασμό. Είναι επίσης σημαντικό να επισημανθεί ότι, η υποστήριξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από πλευράς Ολυμπιακού Κινήματος, περιορίζεται, από την ίδια την φύση της κοινωνικής φιλοσοφίας

4. Wiater, Patricia: «On war, international sports and human rights standards». – https://www.ejiltalk.org/ - 03/04/23
5. Γάγγας Διονύσης: Ο Αθλητισμός ως εργαλείο άσκησης εθνικής και διεθνούς πολιτικής. - «Ένας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019» - ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ – Επιμέλεια: Α. Γκόφας, Γ. Ευαγγελόπουλος, Μ. Κοππά – (2020) - σελ. 460

του Ολυμπισμού, στα δικαιώματα εκείνα που αφορούν στον «αθλητή» και δεν εκτείνονται στην καταδίκη μιας κυβέρνησης για έλλειψη σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα γενικώς.[6]

3. Ολυμπιακοί Αγώνες - Παρίσι 2024: Μποϋκοτάζ ή καθεστώς ουδετερότητας για όσους Ρώσους και Λευκορώσους αθλητές επιλέξουν να συμμετάσχουν σε αυτούς;

Δεκαπέντε μήνες πριν από τους, ίσως, κρισιμότερους Ολυμπιακούς Αγώνες των τελευταίων 40 ετών, και ακόμα βρισκόμαστε στο απόλυτο μηδέν! Ούτε η ΔΟΕ έχει πάρει την αναμενόμενη απόφαση περί των προϋποθέσεων συμμετοχής σε αυτούς των Ρώσων και Λευκορώσων αθλητών, ούτε αν το απειλούμενο μποϋκοτάζ μιας σειράς ευρωπαϊκών χωρών θα πραγματοποιηθεί. Εφόσον η ΔΟΕ επιμείνει στην εφαρμογή του δικαιώματος της ελεύθερης άθλησης, θα έχει αποδείξει έμπρακτα τον σεβασμό της στην Αρχή αυτή του Καταστατικού της Χάρτη. Εάν από την άλλη, κάποιες κυβερνήσεις επιμείνουν στην παρέμβαση στα αθλητικά δρώμενα, θα βρεθούμε μπροστά σε άλλη μία εκμετάλλευση του αθλητισμού για πολιτικές σκοπιμότητες. Βέβαια, δεν θα πρέπει να αγνοείται το γεγονός ότι η αυτονομία του αθλητισμού επιβάλλει την επιλογή της συμμετοχής ή όχι στους Ολυμπιακούς Αγώνες να μην έχει η εκάστοτε κυβέρνηση αλλά οι αντίστοιχες Εθνικές Ολυμπιακές Επιτροπές. Εκτός και αν κάποιοι αθλητές αποφασίσουν να συμμετάσχουν ως ανεξάρτητοι, είτε προερχόμενοι από την Ρωσία και την Λευκορωσία, είτε προερχόμενοι από τις χώρες που θα επιλέξουν το μποϋκοτάζ. Κάτι δηλαδή αντίστοιχο με αυτό που έγινε στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας, όταν οι Ολυμπιακές Επιτροπές και εθνικές ομοσπονδίες από 15 χώρες, που είχαν αποφασίσει να μποϋκοτάρουν τους Αγώνες, έστειλαν 1.182 αθλητές, οι οποίοι παρέλασαν κάτω από την Ολυμπιακή σημαία και όσοι βρέθηκαν στο πρώτο σκαλί του βάθρου, άκουσαν τον Ολυμπιακό ύμνο και όχι της χώρας τους! Ήταν τότε που το Ολυμπιακό Κίνημα βγήκε δυνατότερο από τη σύγκρουσή του με την πολιτική.
Η ιστορία θα δείξει ποιος κάνει, και αυτή τη φορά, περισσότερα για την ειρήνη: εκείνοι που προσπαθούν να κρατήσουν ανοιχτές τις γραμμές επικοινωνίας ή εκείνοι που θέλουν να απομονώσουν ή να διχάσουν.
Είναι πάντως διάχυτη η πεποίθηση πως η Ολυμπιακή οικογένεια θα αντιμετωπίσει και αυτήν την πρόκληση με τον ίδιο αποφασιστικό τρόπο που το έκανε και σε άλλες περιπτώσεις, στηρίζοντας το δικαίωμα του κάθε αθλητή στην άθληση, χωρίς διακρίσεις και πολιτικές σκοπιμότητες. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Παρισιού είναι πλέον πολύ κοντά...

6. Γάγγας Διονύσης: «Ολυμπιακό Κίνημα και Διεθνής Πολιτική: Μια διαχρονική σχέση συγκρουσιακής συνύπαρξης». – Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ – (2019) – σελ. 73

It takes more than two to execute the ECHR judgments

2

Nikolaos Sitaropoulos

Head of Division in the Department for the execution of ECHR judgments, Council of Europe. All views expressed are strictly personal

Αναρτήθηκε επίσης στο blog του University of Utrecht

Introduction

In early April this year the Council of Europe Committee of Ministers (CM) issued its 2022 Annual Report on the execution of ECHR judgments (the annual report). As usual, this report did not hit national or European media headlines, although it refers to fundamental issues concerning rule of law, democracy and human rights in European states.

The Secretary General of the Council of Europe underlined this in her statement that accompanied this time the publication of the annual report. Noting the essential role played by execution of court rulings in the rule of law context, and the positive impact of ECHR on human lives in Europe over the years, she added that "[i]n order for this positive impact to continue, our member states must demonstrate the political will to implement judgments fully and consistently." This is also one the major issues that a number of stakeholders have proposed to be on the table of the 4th Summit of the Council of Europe (e.g. PACE Recommendation 2245 (2023) on *The Reykjavik Summit*).
Below an attempt is made to provide an overview of the major challenges states are faced with in the context of execution. They concern primarily their capacity to act promptly to ensure full and effective execution of ECHR judgments, a number of long-lasting challenges arising out of certain major, structural and/or complex human rights problems, and the need to further enhance the participatory character

of execution at national level, engaging proactively with major national stakeholders such as parliaments, NHRIs and civil society organisations.

Challenges related to states' capacity to execute promptly and effectively ECHR judgments

The data contained in the annual report clearly indicate that, although member states, under the principle of subsidiarity now enshrined in the preamble of ECHR, "have the primary responsibility to secure the rights and freedoms defined in this Convention", the capacity of many of them to execute promptly and effectively the ECHR judgments remains feeble.
The annual report highlights that there has been a continuing rise of new judgments transmitted to the CM from the Court. In 2021 there was a 40% increase and in 2022 an additional one of 6%. This additional caseload pressure on the CM and on respondent states is arguably reflected on the fact that as of end 2022 there was a record number of 2,257 cases on which on information on payment of just satisfaction awarded by the European Court was not submitted to the CM by respondent states (1,847 of these cases concerned five states: Hungary, Romania, Russia, Türkiye and Ukraine). Also, in 2022 there was a delay by a large number of states in the submission of action plans or reports, which are due six months after the finality of ECHR judgments. Thus, a record number of 92 "reminder letters" were sent to 17 states by the Department for the Execution of ECHR Judgments which assists and advises the CM in its function of supervising execution.
Moreover, another record number of 11 leading cases/groups of cases concerning seven states were transferred the same year from standard to enhanced supervision. According to the CM working methods, in enhanced supervision are placed, in principle, cases requiring urgent individual measures, pilot, structural/complex issues related judgments, and interstate cases. Such "trigger ups" may also occur in practice if there exist other indications, such as slowness in execution, showing that the execution of a judgment requires the CM's particular attention, notably through examination of this case in one of the four CM Human Rights meetings in Strasbourg, and reinforced dialogue with and support (through Council of Europe expertise) to the national authorities concerned.
It is also worthy to be noted that the number of leading cases, that is, cases which in principle require the adoption of general measures to prevent similar violations, despite many closures every year, remained relatively high in 2022: 1,299 (compared to 1,300 in 2021 and 1,258 in 2020). What is of particular and continuing concern in this context is that the main themes of leading cases under enhanced supervision (cf. section E.5 of the annual report) remain, more or less, unchanged for many years. They include, among others, actions of security forces (related primarily to ill-treatment and ineffective investigations), conditions of detention, length of judicial proceedings, enforcement of domestic judicial decisions, freedom of expression, freedom of assembly and association. It is to be noted that the first theme concerning actions of security forces remains the bulkiest one among the leading cases

under enhanced supervision for many years (12% in 2022 and 2021, while, ten years ago, in the 2013 CM annual report the relevant percentage was 16%). There is no doubt that the above themes are cross-cutting country-wise and are often of a structural and/or complex nature requiring particular attention and action by respondent states and the CM.
This situation has not gone unnoticed by the CM which, especially since the early 2000s, has adopted and issued a number of recommendations in order to enhance states' capacity to respond and execute effectively ECHR judgments, and embed the European Court's case-law in their legal systems. In September 2022 the CM adopted a useful set of Guidelines on the prevention and remedying of ECHR violations. The CM underlined therein that despite the progress achieved at national level, "the Convention system continues to face significant and enduring challenges, including delays at different stages of its functioning, the persistence of serious or widespread violations, systemic and structural problems in the member States". It strongly encouraged national decision makers to take the ECHR requirements more proactively into account. It stressed that such proactive attitude should involve in particular the development of parliamentary, executive and judicial capacity in order to incorporate the European Court's case-law in the national legal systems. Particularly noteworthy is that the 2022 CM Guidelines highlighted not only the pivotal role and responsibilities of the respondent States but also the fact that the execution involves many more important stakeholders at national level with whom national authorities need to synergise to achieve prompt and effective execution of ECHR judgments. Thus, the Guidelines stressed the need for member states to enhance support to national co-ordinators/co-ordinating structures, through more resources, status/authority and capacity-building so that action plans are timely prepared and they achieve notably the resolution of structural or complex problems, such as those noted above.
It takes though many more to effectively execute ECHR judgments that pertain notably to structural/complex human rights issues. As stressed by Rosalyn Higgins in one of the early and then rare publications on execution concerning such issues (1978 *RevHellDI*, 39), "the question of execution of decisions of the organs of the [ECHR] is a subtle and complex matter, going beyond legal formalism".
One of the major national stakeholders in this context is national parliaments which often have to adopt new legislation in response to leading ECHR judgments requiring adoption of general measures. It is thus logical that the above Guidelines underlined the need for national MPs and parliamentary legal staff to enhance their knowledge of the ECHR system and the case-law of the Court. Secondly, and importantly, states are encouraged to further develop parliamentary mechanisms and procedures for the effective control of the execution of ECHR judgments. In a similar vein, the Council of Europe Parliamentary Assembly in its recent Resolution 2494 (2023) on *Implementation of ECHR judgments*, called on "human rights or constitutional committees of national parliaments to engage in monitoring the implementation of the Court's judgments, including through

taking a pro-active role in finding solutions to potential frictions with the Court, by proposing necessary legislative reforms".
There is nonetheless much more that states can and should do in order to have a "wide national dialogue to discuss matters related to the national implementation of the Convention". As underlined also by the CM 2022 Guidelines, there is also a need for states to strengthen and engage with NHRIs, relevant civil society organisations (CSOs) and representatives of legal professions when implementing the Convention, given their rich expertise. As regards in particular the process of execution of ECHR judgments, this engagement should also take place "at the earliest possible stage" when draft laws and policy strategies are under consideration by respondent states.
The significance of participation in the execution process of NHRIs and CSOs had been highlighted by the CM already in 2006 when for the first time the CM Rules allowed the submission by NHRIs and CSOs of communications to the CM on the execution of ECHR judgments. Over the years, such communications have proven to be of particular value to the CM and have helped it have a more comprehensive picture of the human rights issues it examines. The NHRIs and CSOs' communications have increased over the last years: from 47 in 2011 they reached 217 in 2022. However, the vast majority originate in CSOs, the NHRIs' submissions remaining low (17 in 2022 and 11 in 2021). The enhancement of NHRIs' engagement in the execution process is thus an important issue linked also to states' national capacity, given the important human rights advisory role vis-à-vis national authorities that these institutions play.

Conclusion

When the 2012 Brighton Declaration proposed the inclusion of the principle of subsidiarity in the preamble of ECHR, it also recalled the states' obligation and commitment to secure the human rights enshrined therein (cf. Explanatory Report to Protocol No 15 to ECHR). Indeed, the execution of ECHR judgments takes place "at home" and not in Strasbourg where only the supervision of execution happens. When structural or complex problems at national level arise, the execution process is certainly also complex and takes more than two (the respondent government and the CM) "to tango". It requires the synergies of all the above-mentioned major national stakeholders.
The Council of Europe provides a wide range of cooperation projects to member states in this context and many of them have been benefiting therefrom for decades now. However, if lacunae persist in the national process of implementation of the Convention, including the execution of ECHR judgments, such lacunae are bound to affect and be reflected on the supervisory system itself which has been set up. The 2022 annual report provides a clear picture of these challenges, and the 2022 CM Guidelines propose a wealth of advice to member states on which the latter may draw in order to further reinforce their capacity to execute the ECHR judgments. To this end, political will is key.

The Association Agreement or ("Ankara Agreement") between European Economic Community and Turkey on 12 September 1963 as integral part of the European Community law and the exclusive jurisdiction of the CJEU

Georgios Anthrakefs
Lawyer, Athens

Απόσπασμα/Σκέψεις από τη διδακτορική διατριβή του The Right to Exploit Offshore Hydrocarbon in the Southeastern Mediterranean in the Light of Public International Law

International economic relations between the current EU and Turkey have their legal roots in the Ankara Agreement concluded in September 1963[1]. Despite the reason for Turkey's prospects of joining the EU (which has meanwhile become a long way off), today the trade and development policy elements of the association are in the foreground.

Further essential principles of the economic association are determined by an additional protocol of November 1970, which provides in particular for the creation of freedom of movement for workers and the liberalization of restrictions on establishments, the movement of services, payments and capital as well as the harmonization of the competition and tax systems[2]. In December 1995, the most important step to date in the further development of the association relationship between the EU and Turkey was taken with the establishment of a customs union (Resolution 1/95 of the Association Council). The customs union consists of three main features: Firstly, the free movement of goods between the EU and Turkey and, secondly, the adoption of the EU external tariff and the common trade policy - almost all goods (except coal, steel and agricultural products) that corre-

1. See Official Journal of the European Communities No L 361/29, signed in Ankara (Turkey) on 12 September 1963.
2. https://www.landtag.nrw.de/portal/WWW/dokumentenarchiv/Dokument/MMI17-280.pdf, Pages 98-99. Peter-Tobias Stoll, Prof. Dr, Landtag Nordrhein-Westfalen - Enquetekommission II, Landtag NRW 17. Wahlperiode, Information 17/280.

spond to the common tariff in the EU or in Turkey imported into the internal market (regardless of their origin) can thus be traded duty-free between the EU and Turkey. Special preferential agreements exist for agricultural products as well as coal and steel. In addition, Turkey is, thirdly, required to comprehensively align Turkish legal provisions relevant to the internal market and for the functioning of the customs union with EU law (and has already done so to a large extent)[3]. The main such areas are competition law, state aid rules, rules on the protection of intellectual and industrial property rights, legislation on the elimination of technical barriers to trade in industrial goods and customs legislation. Turkey is the first and only country to be economically integrated in such an intensive way without being a full member of the former EEC and the current EU[4].

The Nature and Objectives of this Ankara agreement are the following:

The Ankara Agreement is an association agreement in terms of Article 238 of the former EEC Treaty, i.e. an agreement with a European country. It has been negotiated by the EEC signed by the parties and ratified by Turkey and the EEC member states in accordance with the procedure laid down in the above-mentioned article. According to its nature an association agreement is a *sui generis* international treaty and signifies less than admission to the EEC but more than a mere trade agreement[5]. This special characteristic will be seen more clearly in the light of the interpretation and application of the Ankara Agreement. However it is a regular international commitment binding the parties thereto, i.e. Turkey, on one hand and the EEC as well as the EEC member states, on the other. In that respect it creates reciprocal rights and obligations within its own terms. Therefore, its peculiarities apart, an association agreement are for all intents and purposes a treaty-contract in the classical sense of International Law[6]. In the sense of European Community law the primary object of an association agreement is to create a customs union between the EEC and the associated state (Turkey). However, as we shall see later, the object of the Ankara Agreement on 12 September 1963 is far more ambitious because, in addition to the customs union, it envisages several other areas of economic co-operation and serves as a preparatory stage to the fully membership of the EEC[7].

According to article 2 (1) the aim of the Ankara Agreement is to promote the continuous and balanced strengthening of trade and economic relations between the parties, while taking full account of the need to ensure an accelerated development of the Turkish economy and to improve the level of employment and the living conditions of the Turkish people[8]. This

3. *Ibid*.
4. *Ibid*.
5. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1580, *The Ankara Agreement Principles and Interpretation*, in Marmara Journal of European Studies, Vol. I, Issue 1 and 2, 27-47, 23.02.2015, Lasok, D., p. 27, (accessed 10 February 2022).
6. *Ibid*.
7. *Ibid*.
8. See Art. 2 (1) of the Ankara Agreement.

general aim underlines the uniqueness of the Agreement and, coupled with the specific provisions, makes this Agreement the most extensive of its kind[9]. The progressive and expanding nature of the Agreement is underlined by the provision of an orderly timetable whereby the relationship should develop by a preparatory stage, transitional stage and final stage spaced over a period of years [Art 2 (3)]. Each stage comprises certain rights and obligations which the parties have accepted[10]. The EEC Treaty consists, inter alia, of economic policies which, when carried into effect will accomplish the first task of the Community i.e. the creation of the Common Market and lead from that base to an Economic Union in accordance with Article 2 of the Treaty[11]. In the EEC every member state is involved in the process. New members have to catch up as they are bound to accept unconditionally and unreservedly (subject only to a negotiated transitory regime) the obligations arising from the membership of the EEC as it is at the time of their accession. It means the so-called acquis communitaire which entails adaptation of their legal, economic and social system to that demanded by the EEC[12]. The elements of the Customs Union envisaged in the Agreement have been expressly laid down in Article 10. Thus it shall cover all trade in goods. In brief the Customs Union rules cover both the internal and the external trade of the Community, i.e. the trade between the Member States and the trade between the Member States and non-Communtiy countries[13]. Article 10 also mentions external trade. The Common Market differs from a free trade area in so far as in the former the Member States no longer regulate their external trade. At the time of the signing of the Agreement the EEC rules governing external trade were only rudimentary but they already comprised elements of the Common Customs Tariff and of the Common Commercial Policy. Here again Turkey was bound to adjust her external trade rules to the developing Community rules in that particular field[14]. It meant the adoption of rules on external trade agreements (i. e. agreements with non-Community countries)[15].

The Agreement provides a mechanism for the decision-making process and a procedure for the resolution of disputes. These matters are within the power of the Council of Association. The Council of Association consists of members of the Governments of the member states and members of the Council and of the Commission of the EEC on one side and of members of the Turkish Government, on the other. However to redress the balance of numbers decisions must be taken unanimously [Art. 23]. The sovereign equality reflects the international character of the Agreement. Like in the EEC the office of President

9. See *The Ankara Agreement Principles and Interpretation*, in Marmara Journal of European Studies, Vol. I, Issue 1 and 2, 27-47, Lasok, D., p. 28.
10. *Ibid*.
11. *Ibid*., p. 30.
12. *Ibid*.
13. *Ibid*., p.31.
14. *Ibid*.
15. *Ibid*, such as the LOS Convention.

of the Council is held for the term of six months by a representative of the EEC and of Turkey alternately. It is clear that, like in the EEC, the Presidency ought to provide leadership for the Council and to that end it ought to prepare an agenda for the meetings in accordance with the Council's rules of procedure. The Council may also set up committees to assist in the performance of its tasks and to lay down the terms of reference of these committees [Art. 24][16]. Any dispute relating to the application or interpretation of the Agreement which concerns the EEC, a member state or Turkey has to submit to the Council, the right to seek resolution to be exercised by the parties to the Agreement [Art. 25 (1)]. The Council may resolve the dispute by decision which shall be binding upon the parties concerned since each party is required to take the measures necessary to comply with such decisions. The Council may also decide to submit the dispute to the Community Court (current CJEU) or "any other existing court or tribunal" [Art. 25 (2), (3)]. Thus judicial settlement is to be the ultimate recourse[17]. However, whilst the reference to the Community Court (current CJEU) is very clear, because the exclusive jurisdiction for the interpretation of the EEC law. Currently is Article 19 of TEU. The reference to "any other existing court or tribunal" lacks clarity and can not be applied because it will violate Article 19 of TEU. The Agreement provides for a situation where the dispute cannot be resolved as aforesaid. In such a case the Council shall determine in accordance with Article 8 or this Agreement (reference to the Provisional Protocol which provided for the modalities of the implementation of the Agreement), the Council determining the detailed rules for arbitration or for any other judicial procedure to which the parties may resort during the transitional and final stages of the Agreement [Art. 25 (4)]. The Agreement envisages a judicial rather than diplomatic resolution of disputes if the Council cannot solve such disputes within the decision making process[18]. In principle every international treaty, convention or agreement is expressed in contractual terms as it conveys a reciprocal obligation[19].

The interpretation of treaties to which the EEC is a party follows the rules of International Law. It means that, in principle, only the signatories of treaties are the bearers of rights and duties arising there from the Agreement[20]. It follows that association agreements, which are treaties between the EEC and the member states on one side and the associated third country on the other, are binding upon the parties thereto[21]. The implementation of the terms of the Ankara Agreement is in the hands of the Council of Association whose decisions are binding upon the signatories i.e. the EEC, the member states and Turkey. Thus the Council gives life to the Agreement by transforming its provisions into binding rules of law. Without that transformation the Agreement remains

16. *Ibid*., p. 35.
17. *Ibid*., p. 36.
18. *Ibid*.
19. *Ibid*., p. 38.
20. *Ibid*., p. 46.
21. *Ibid*., p. 47.

only an expression of expectations or a programme of action. The decisions of the Council, as confirmed by the Community Court, have a binding force and, as demonstrated in the cases in which Greece attempted to paralyse the financial arrangements, will be given effect. Therein lies the strength of the Agreement but also the source of disappointment if the decision-making process has proved ineffective[22]. The Ankara Agreement lays down a procedure for the resolution of disputes arising from its application or interpretation. Here again the Council plays a crucial role since such conflicts have to be referred to it in the first place. Thus the Council plays a dual role: as a legislator and an arbitrator of conflicts between the parties. If the conciliation within the Council fails the Council may refer the dispute to the Community Court or CJEU. In the final analysis the Ankara Agreement reveals a great potential as a framework agreement for a fruitful association leading to full membership[23]. The Ankara Agreement was divised to lead to a customs union between the two entities. The Ankara Agreement has hitherto served its aim whils, at the same time, contributing to the acquis communautaire. This contribution does not emerge from its mere existence, as a matter of fact, the CJEU held, that the Ankara Agreement provisions were directly applicable (as acquis communautaire)[24]. As evidence is the aforementioned in this study CJEU case-law on 19 February 2009, C- 228/06. The contribution of the Ankara Agreement has gone so far as to create, via the decisions of the Association Council directly applicable rights for individuals[25]. From the Ankara Agreement arise following obligations for the parties: Duty to take all appropriate measures to ensure the fulfilment of the obligations arising from the Agreement: Article 7. Duty to refrain from any measures to jeopardise the Agreement objectives: Article 7 (2). The other candidate states that are from central and eastern Europe signed an association Agreement which is called "Europe Agreement" at much later dates wixh almost concided with the approval of their EU candidacy[26]. In the same line of ideas, the EU determines as a precondition to aspirant states that all maritime delimitation disputes with EU member states be definitively resolved before EU's accession, not only in order to reduce inner-EU's conflicts but also to pursue a common foreign and security policy[27].

The exclusive jurisdiction of the Court of Justice of the European Union toward the maritime disputes of the LOS Convention between Greece-RoC-Turkey

Closely related to the above, the EU has been an active and full party to the LOS Convention since then[28] and

22. *Ibid*.
23. *Ibid*.
24. *Ibid*.
25. *Ibid*.
26. *Ibid*., p. 337.
27. Falkenberg, K. J., *ibid*., p. 116.
28. [Online] available: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_05_475,

in this respect, The RoC and Greece as EU member's states and signatories parties to the LOS Convention are entitled to invoke the application of the Article 25 of the Ankara Agreement against Turkey as an EU candidate. Article 25 (1): "The Contracting Parties may submit to the Council of Association any dispute relating to the application or interpretation of this Agreement which concerns the EEC, a member state of the EEC, or Turkey". Article 25 (2): "The Council of Association may settle the dispute by decision; it may also decide to submit the dispute before the EEC Court (current appellation CJEU) or to any other existing court or tribunal". Article 25 (3): "Each Party shall be required to take the measures necessary to comply with such decisions". Article 25 (4): "Where the dispute cannot be settled in accordance with paragraphs 2 of this Article, the Council of Association shall determine, in accordance with Article 8 of this Agreement, the detailed rules". In order to accept the exclusive Jurisdiction of the CJEU is very appropriate to refer at the judgment of the CJEU (First Chamber) on 19 February 2009, in Case C-228/06[29], Mehmet Soysal and Ibrahim Savatli, versus Republic of Germany for a preliminary ruling under the former Article 234 EEC (currently is Article 267 of TFEU) from the Oberverwaltungsgericht Berlin-Brandenburg (Germany), made by decision of 30 March 2006, received at the CJEU in Luxembourg on 19 May 2006, This reference for a preliminary ruling concerns the interpretation of Article 41(1) of the Additional Protocol of the Ankara Agreement, which was signed on 23 November 1970 at Brussels and concluded, approved and confirmed on behalf of the EEC by Council Regulation (EEC) No 2760/72 of 19 December 1972 (OJ 1977 L 361, p. 60) ('the Additional Protocol'). 2. The reference was made in the context of proceedings brought by Messrs, Soysal and Savatli, Turkish nationals, against the Republic of Germany in respect of the requirement for Turkish lorry drivers to obtain visas in order to provide services consisting in the international transport of goods by road.

The Court has jurisdiction to rule on the questions referred by the Oberverwaltungsgericht Berlin-Brandenburg. The autonomous nature of European Union law applies in particular in relation to public international law, as recently highlighted in the CJEU's Opinion 2/13 (18 December 2014) concerning the EU Accession Agreement to the European Convention of Human Rights, the CJEU took a long view from its classic rulings –van Gend and Loos, Costa v. Enel[30]– confirming that the European Union law constitutes a separate legal order with its own institutions and specific character. In particular, it stated that an international agreement should not affect the allocation of the powers established in the Treaties and thus the autonomy of the EU legal system, the observance of which is for the Court to ensure. This entails that the member cannot submit a dispute concerning the

(accessed 14 May 2017).

29. https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf.
30. See CJEU on 5 February1963, C-26/62, Van Gend and Loos. See also CJEU on 15 July 1964, C- 6/64, Costa v. Enel.

interpretation or application of the Treaties to any other dispute settlement procedure. It also entails that it is not for an outside body to take final and binding decisions regarding the division of powers between the EU and the member states[31]. Regarding the question of international courts, pursuant to Article 344 of the TFEU, the EU member states "undertake not to submit a dispute concerning the interpretation and application of the Treaties to any method of settlement other than those provided for therein". In addition pursuant to Article 273 of the TFEU the Court of Justice shall have jurisdiction in any dispute between member states which relates to the subject matter of the Treaties if the dispute is submitted to it under a special agreement between the parties. Closely related to the above and after these legal assumptions Greece and RoC have the right -according to Article 25 of the Ankara Agreement of 1963 and the EEC Council Decision in Helsinki on 10-11 December 1999 about the Turkey´s candidate official status for the EU accession to submit before the Council of Association for judicial settlement their respective maritime disputes with Turkey arising from the LOS Convention as acquis communautaire and as integral part of the EU law. The Council of Association with dual function as dual a legislator and an arbitrator of conflicts between the parties may settle the dispute by decision. If the conciliation within the Council fails the Council must refer the dispute settlement before the CJEU as exclusive jurisdiction, because as aforementioned the European Union law forms an autonomous legal order in the EU area and all member states and candidate states through the Associations Agreements and the acquis communautaire principle must recognize the CJEU's exclusive jurisdiction for the interpretation of this law.

Consequently, the EU as supranational entity, its 28 member´s states and all candidate states to acces to the EU and in particular Turkey under the Ankara Agreement as *sui generis* Agreement and by virtue of the EEC Council Decision in Helsinki on 10-11 December 1999 und the aforementioned Copenhagen criteria must comply with the LOS Convention on the basis of the legally binding effect of the acquis communautaire[32]. Closely related to the above, the Association Council as "guardian" of the Ankara Agreement of 1963 pursuant to Article 25 has discretionary powers to institute infringements proceedings of breach of EU law before CJEU against an EU member state, against EU Commission as representative organ of the EU and against an EU candidate state such as Turkey for failure to comply with the LOS Convention as acquis communautaire obligation arising directly from the Ankara Agreement and the European Union Council Decision in Helsinki on 10-11 December 1999 and the aforementioned Copenhagen criteria . Having regard to those considerations, as evidence of this is the official legal statement of the EU Commission of 20 December 2021[33]. In this spirit, it is important to

31. *Ibid*., p. 1061.
32. As evidence see the Answer given by Mr. Olivér Várhelyi, EU-Commissioner for Neighborhood and Enlargementon behalf of the EU-Commission on 20.12.2021, document Nr. E-004660/2021.
33. See the EU-Kommission statement on 20 December 2021.

stress that the CJEU are the only EU institutional body that can provide an authentic interpretation about the attribution of EU competence in relation to matters covered by the LOS Convention[34]. The CJEU pursuant to the Article 19 TEU, as "guardian" of the interpretation of the European Union law, has exclusive competence over all European Union law matters and through its well-established case-law will thus continue to contribute to the implementation and interpretation of LOS Convention in an EU legal context. Crucially, the LOS Convention now forms an integral part of the EU legal order and there are many references to its provisions in the case -law of the CJEU[35]. The CJEU has including: the attribution and division of competence within the EU legal order in relation to LOS Convention dispute settlement[36].

Similarly, Turkey should endorse a capacity building program in the field on the LOS Convention along the example of the Arctic and Antarctic law programs. The Turkish accession to the LOS Convention would have more weight in discussion about the Aegean Sea, as well as, in the maritime dispute with the RoC if Turkey were a signatory of LOS Convention and the accession to LOS Convention would show a landmark commitment to these goals[37]. In order to confirm the exclusive Jurisdiction of the CJEU between EU member states such as Greece and RoC –according to Article 344 TFEU– relating the setlement of dispute of the interpretation or application of LOS Convention is very appropriate to mention that: On 30 May 2006, the CJEU ruled on the case C-459/03, EU Commission versus Ireland[38], brought by the EU Commission and alleging Ireland's failure to fulfill obligations under the Treaty Establishing the EEC (hereafter "EC Treaty"). The legal basis is a follows: Failure of a member state to fulfil obligations – United Nations Convention on the Law of the Sea – Part XII– Dispute-settlement system provided for under that Convention – Arbitration proceedings initiated on the basis of that system by Ireland against the United Kingdom – Dispute relating to the MOX plant at Sellafield (United Kingdom) – Irish Sea – Articles 292 EEC and 193 EA – Undertaking not to submit a dispute relating to the interpretation or application of the Treaty to a method of settlement other than those provided for by the Treaty – Mixed agreement – EEC competence – Articles 10 EEC and 192 EA – Duty of cooperation). In 2001, Ireland had initiated proceedings against the United Kingdom before an *ad hoc* Arbitral Tribunal, pursuant to the Annex VII dispute settlement procedures of the LOS Convention. In the present case,

34. Churchill, R., & Scott, J., *The MOX Plant Litigation: The First Half Life*, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 53, Issue III, p. 643-665.
35. See Article 216 paragraph 2 of the TFEU. See CJEU, 30 May 2006, C-459/03, EU Commission v. Ireland (Mox Plant Case I-4635), Note 18, paragraph 82, see also CJEU, 3 June 2008, C-308/06, Intertanko and others, CJEU I-4057, paragraph 53. [Online] available: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62006CJ0308&from=EN, (accessed 17 May 2018).
36. CJEU, 19 March 2002, C-13/00, EU Commission v. Ireland, CJEU I-2943.
37. *Ibid*., p. 117.
38. *Ibid*.

the EC Commission alleged, first, that Ireland breached Article 292 of the EC Treaty and Article 193 of the EURATOM Treaty (hereafter "EA Treaty") because, by submitting the dispute to Annex VII arbitration, Ireland failed to respect the CJEU's exclusive jurisdiction on the interpretation and application of European Union law. Second, the EU Commission claimed that Ireland had infringed Article 10 of the EEC Treaty and Article 192 of the EA Treaty because, by not consulting with the EU Commission before initiating arbitral proceedings, Ireland had hindered the achievement of the EC's tasks and jeopardized the attainment of the objectives of the EC Treaty. The CJEU upheld all complaints and confirmed that the LOS Convention forms an integral part of the EU legal order and that it has exclusive jurisdiction to deal with disputes relating to the interpretation and application of the provisions[39]. The judgment thereby clarifies the exclusive jurisdiction of the CJEU vis-à-vis other international competent courts and tribunals in relation to dispute settlement under the LOS Convention[40].

Article 192: States have the obligation to protect and preserve the marine environment. Article 193: States have sovereign right to exploit their natural resources. States have the sovereign right to exploit their natural resources pursuant to their environmental policies and in accordance with their duty to protect and preserve the marine environment. In addition and in order to confirm the exclusive Jurisdiction of the CJEU between EU member´s states such as Greece and RoC –according to Article 273 TFEU– relating a special settlement agreement of the interpretation or application of LOS Convention is very appropriate to mention that: According to Article 273 TFEU: The CJEU shall have jurisdiction in any dispute between member states which relates to the subject matter of the Treaties if the dispute is submitted to it under a special agreement between the parties. The CJEU (Grand Chamber) on 12 September 2017, C-648/15, has rulled in case Republic of Austria versus Federal Republic of Germany the following[41]: (Article 273 TFEU: Dispute between Member States submitted to the Court under a special agreement. Legal context: The Vienna Convention. 2. Article 31 (1) of the Vienna Convention on the Law of Treaties of 23 May 1969 (United Nations Treaty Series, vol. 1155, p. 331) ('the Vienna Convention') reads as follows: "A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose". The application for settlement of the dispute: Jurisdiction of the Court. The application has been brought before the Court pursuant to Article 273 TFEU, under which the Court may rule on "any dispute between member states which relates to the subject matter of the Treaties if the dispute is submitted to it under a special agreement between the parties". That provision makes the jurisdiction of the Court,

39. *Ibid*., p. 441.
40. Lavranos, N., *The epilogue in the MOX plant dispute: An end without findings*', European Energy and Environmental Law Review; Vol. 18, Issue III, June, 2009, p. 180-184.
41. https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf.

subject, on the one hand, to the existence of a dispute between member states, which is beyond doubt in the present case.

Lastly, the Court has jurisdiction to rule on an application under Article 273 TFEU only if it is submitted to the Court under a special agreement between the parties. However, in the light of the objective pursued by Article 273 TFEU, which consists in affording the member states a means of resolving those of their disputes which relate to the subject matter of the Treaties within the framework of the EU judicature, there is no reason for the parties not to acknowledge, before a dispute arises, an agreement on the referral to the Court of any potential dispute in predefined circumstances. 30. The Court has therefore jurisdiction to rule on this dispute. The EU has exclusive competence for certain matters and shares competence with its member's states for certain other matters. The crucial result is that the EU has an autonomous judicial system for Law of the Sea dispute settlement including the inter-state maritime delimitations. In the Mox Plant case-law, as aforementioned above, Ireland had thus breached its duty under the EEC Treaty not to submit a dispute concerning the interpretation or application of European Union law to the CJEU[42]. Again, this case demonstrates how the LOS Convention may be relied upon by member's states (such as Greece and RoC) on the LOS Convention disputes at a regional level within the EU, as a matter of EU law, and not as a question of public international law. Furthermore, it underlines the importance of Article 282 of the LOS Convention, which preserves the autonomy of the EU legal system and facilitates the CJEU in exercising its exclusive jurisdiction to deal with such maritime delimitation disputes. In the ground of the above legal context the CJEU must be the first and exclusive choice judicial body to settle maritime delimitation disputes or peacefully arrangements under a special agreement between the RoC and Greece. In the same order of ideas, the system for the resolution of disputes concerning the EU law set out in the Articles 258, 259 and 260 of the TFEU, therefore is part of the dispute settlement procedures provided for in Part XV of the LOS Convention provided the substance of the dispute comes within the scope of EU´s exlusive competence or shared competence with the member states[43]. In view of the unique and autonomous character of European Union law, the aforementioned judgment of the CJEU in the Mox Plant case is well founded and does not undermine the inherent features of dispute settlement under the LOS Convention. This case was ostensibly about an EU inter-member's states dispute. Although, this paramount judgment (the Mox Plant case-law) may have a number of consequences for any future maritime disagreements –by virtue of Article 344 TFEU– or for peacefully arrangements under a special agreement between the parties –by virtue of Article 273 TFEU– concerning maritime delimitation settlement between EU member´s states concerning an alleged failure to comply with EU law

42. See Article 344 of the TFEU.
43. Long, R. J., *ibid*., p. 442.

provisions arising from the provisions of the LOS Convention, then the appropriate procedure is for the aggrieved member state (s) to institute infringements proceedings of breach of EU law from the EU Commission pursuant to Article 258 of the TFEU against the defaulting member state (s) before the CJEU[44].

The maritime delimitation settlement procedure between Greece and RoC as EU member's states appears the most appropriate and exclusive for the CJEU pursuant to Article 344 and 273 of TFEU. An important corollary of the CJEU Mox Plant judgment, which is seldom highlighted in the academic literature, is that for the failure of member state (s) to comply with the terms of an international agreement, where the EU is a full party to the said agreement and where the contested matter comes within the scope of EU competence[45] within the Articles 258 and 260 of the TFEU. There is the prospect of liability on the part of the EU, in instances where a member state has not complied with its legal obligations (acquis communautaire) under international and regional agreements. This in turn opens the door for enforcement proceedings by the EU Commission against a member state for failure to comply with its international obligations[46]. Apart from the Mox Plant case, the CJEU has dealt with several cases concerning the applicability of international legal instruments that are aimed at protecting the marine environment in the member's states. These cases shed a great deal of light on the relationship between EU law and public international law in general, and in relation to the LOS Convention and maritime treaties in particular. Furthermore, they are indicative of the approach taken by the CJEU to maritime matters internally within the EU in light of the obligations that arise out of agreements where some parts of the agreements fall within EU competence and other parts fall within member´s state competence (commonly referred to as “mixed agreements”) in the case law of the CJEU. Importantly, it is well settled that mixed agreements concluded by the EU and the member´s states with third-party states have the same status in the EU legal order as purely EU agreements in so far as the provisions fall within the scope of EU competence[47]. As a matter of EU law, the LOS Convention is clearly binding on the EU by virtue of Article 216 paragraph 2 of the TFEU. In general, the determination of maritime boundaries is a matter that comes within the exclusive competence of the member´s states. There have been several disputes between EU member´s states concerning the delimitation of their maritime boundaries that impinge upon EU law both directly and indirectly. Again there appears to be a lack of uniformity in the practice of EU member states regarding how

44. See Article 259 of the TFEU.
45. Sands, P., Peel, J., Fabra, A., & Mac Kenzie, R., *Principles of International Law*, 3rd ed., Cambridge Univ. Press, Cambridge, 2012, p. 179.
46. See Article 258 of the TFEU.
47. CJEU, 30 September 1987, C-12/86, Meryem Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd, CJEU I- 3719, paragraph 9, see also CJEU, 19 March 2002, C-13/00, EU Commission v. Ireland CJEU I-2943, paragraph 14.

they use dispute settlement mechanisms to resolve such disputes[48].

There is a similar trend in the declarations lodged by member states regarding the compulsory jurisdiction of the ICJ. There are many instances in EU where maritime boundaries remain to be settled between opposite and adjacent states. This is particularly the case in the Mediterranean Sea and the Adriatic Sea, which can be problematic for historical and political reasons. Elsewhere in EU, there is considerable regional variation, such as in the approaches to the English Channel and in the North Sea, where many maritime boundaries have been resolved by diplomacy and negotiation, with others settled after the parties have had recourse to curial and arbitration proceedings[49]. EU member´s states had recourse to different forms of settlement in the Anglo-French Continental Shelf Arbitration (judgement of 30 June 1977) and in the landmark North Sea Continental Shelf Cases Federal Republic of Germany v. Denmark and Federal Republic of Germany v. Netherlands (judgments of 20 February 1969). One notable feature in these cases is that they involve recourse to dispute settlement proceedings before the ICJ and outside of the EU legal order and the CJEU in particular. In accordance with Article 52 of the TEU (or Treaty of Lisbon) entered into force on 1 December 2009, the Treaties apply to the member's states without containing any definition of EU area. This is generally understood as referring to all the areas that are within sovereignty/jurisdiction of the member states including maritime areas[50]. The CJEU´s Advocate General A. Cruz Villalón, described the point as follows:[51] "As stated in Article 1 TEU, the EU is the result of the desire of the states establishing it to attain their common objectives by conferring on it certain competences. Whether such competences belong to the member states by virtue of their sovereignty/jurisdiction or were originally the result of public international law conferring a sovereign right is immaterial for the purposes of defining the limits of EU competences, as the EU will exercise precisely those competences conferred on it (Article 5 of the TEU), on the terms agreed in the Treaties, having regard to the content and extent of such competences when exercised by the states themselves prior to entering into the EU. The determining factor in defining the scope of EU law is, therefore, the extent of the competences lawfully exercised by the member's states within the framework of public international law.

EU law will apply to whatever extent the member´s states exercise official authority in the areas of competence conferred on the EU, subject to conditions established by EU law and irrespective of the source of the entitlement to the state competence transferred to the EU; in other words,

48. Long, R. J., *ibid*., p. 448.
49. Long, R, J., *Stepping over Maritime Boundaries to Apply New Normative Tools in EU Law and Policy* in Nordquist, M. H., Moore, J. N., (eds), *Maritime Border Diplomacy,* Martinus Nijhoff Publishers, Boston-Leiden, 2012, p. 213, 221.
50. Opinion of CJEU´s Advocate General A. Cruz Villalón, 8 September 2011, A. Salemink v. Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen, C-347/10, paragraphs 54-55.
51. CJEU, 29 March 2007, C-111/05, Aktiebolaget NN v. Skatteverket, paragraph 53.

irrespective of whether the source of the entitlement was state sovereignty itself (as recognized and protected by public international law) or the conferral by the international community of a sovereign right". On the basis of the above legal context, it is assumed that the territorial scope of application of EU legislation may extend to all areas and activities where the member´s states exercise full sovereignty/jurisdiction or enjoy "sovereign rights". EU therefore normally applies to the member´s states. Inland, coastal, and territorial waters, as well as to the EEZ (within the limits of the enjoyed sovereign rights) and to the vessels flying the flag of a member state. On signing the LOS Convention in 1994 the EU declares that *the Convention constitutes, within the framework of the Law of the Sea, a major effort in the codification and progressive development of public international law. The EU would like to express the hope that this development will become a useful means for promoting co-operation and stable relations between all countries in these fields.* In accordance with the provisions referred to above this declaration indicates the exclusive competence of the EU in matters governed by the LOS Convention[52]. In the same spirit, the acquis communautaire represents the *conditio sine qua non* for becoming a member state of the EU. Member's states and candidate state (s) such as Turkey cannot require amendments to the acquis communautaire. The acquis communautaire plays a pivotal role in the EU accession negotiations: it represents a preliminary condition for eventual inclusions of new member´s states and, at the same time, it can be a source of penalties for those candidate states that infringe it pursuant to Articles 2 and 7 of TEU. In this specific case, the CJEU should be competent if Greece and the RoC as EU member's states file an action by virtue of Articles 344 and 273 of TFEU to that Court in order to obtain the interpretation and application of the rules of the LOS Convention in the case of common maritime delimitation. As mentioned above, the EU is a full party to that Convention, and the Convention has constituted primary European Union law since the EU´s ratification on 1 April 1998, and it cannot be derogated. Evidently, the fulfillment of obligations by candidate states for accession to the EU results on the one hand from the Ankara Agreement as acquis communautaire and on the other hand because Turkey, of the significant funding it receives from the EU as a candidate state for accession to the EU, must fulfill all the legal criteria and obligations associated with being a member state of the EU. Nevertheless, Turkey as non-party to any international convention on the Law of the Sea such as 1958 Geneva Convention on the Continental Shelf and 1982 LOS Convention alleges officially that it is not legally bound to implement the legal provisions on the Law of the Sea, but instead is bound only by the rules of customary international law[53].

52. [Online] available: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII, (accessed 14 May 2017).
53. Skourtos, N., *Legal effects for parties and non parties: the impact of the Law of the Sea Convention*, in Nordquist, M.H., & Norton, M.J., (eds.), *Entry into force of the Law of the Sea Convention*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague-Boston-London, 1994, p. 194. See also Acer, Y., *ibid*. p. 106.

Η «εξωτερίκευση» της διαχείρισης των ευρωπαϊκών συνόρων στο πλαίσιο του νέου σύμφωνου μεταναστευτικής πολιτικής και ασύλου: η Αφρική ως μελέτη περίπτωσης

4

Δρ Παρασκευή Ελευθερία Φτακλάκη

Πολιτικός Επιστήμων/ Διεθνολόγος, Διδάκτωρ Ευρωπαϊκών Σπουδών, Περιφερειακών & Διεθνών συνεργασιών. Μετα-διδακτορική ερευνήτρια και διδάσκουσα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου (JMM EU.E.N.I.C)

Περίληψη

Κατά τη διαδικασία αξιολόγησης και επαναπροσδιορισμού της μεταναστευτικής πολιτικής και της πολιτικής ασύλου της ΕΕ, δεν αρκεί μόνο η διασφάλιση των συνόρων, αλλά είναι πολύ σημαντικό να δοθεί προσοχή στην «εξωτερίκευση» (externalisation) αυτής της πολιτικής και στη διαχείριση του προβλήματος της μετανάστευσης εκτός των συνόρων της ΕΕ και εντός των τρίτων χωρών από τις οποίες προέρχονται οι μεταναστευτικές ροές.

Η «εξωτερίκευση» της διαχείρισης της μετανάστευσης μέσω συμφωνιών «ήπιου» δικαίου γίνεται όλο και περισσότερο το νέο μοντέλο που υιοθετεί η ΕΕ για τον εξορθολογισμό της πολιτικής των εξωτερικών της σχέσεων και του περιορισμού του αριθμού των παράνομων μεταναστών στην ΕΕ. Όμως αυτή η προσέγγιση πόσο αποτυπώνεται στο Νέο Σύμφωνο Μετανάστευσης και Ασύλου; Η εξέταση της εξωτερικής διάστασης των μεταναστευτικών πολιτικών της ΕΕ, του ασύλου και των συνόρων, η εστίαση στη σύναψη συμφωνιών συνεργασίας με τρίτες χώρες – και εν προκειμένω με την Αφρική, η ανάλυση των επιπτώσεων αυτών των συμφωνιών και των χρηματοδοτικών τους εργαλείων σε συνάρτηση και με το Νέο Σύμφωνο Μετανάστευσης και Ασύλου, αποτελούν αντικείμενο αυτής της δημοσίευσης. Ειδικότερα, εξετάζονται οι πολιτικές και οι δράσεις στο πλαίσιο: i) της νέας Συμφωνίας της εταιρικής σχέσης Ο.Α.Κ.Ε.-ΕΕ (συμφωνία μετα-Cotonou) καθώς και ii) η Κοινή

Στρατηγική ΕΕ-Αφρικής (Joint Africa-EU Strategy/εφεξής JAES).
Το διακύβευμα αυτού του επιστημονικού άρθρου αφορά στην προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις σε συγκεκριμένα ερωτήματα αναφορικά με τις πολιτικές της ΕΕ για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών από τρίτες χώρες που γειτνιάζουν με την Ευρώπη, όπως η Αφρική.

1. Εισαγωγή

Η άνοδος των αφίξεων μεταναστευτικών ροών στην Ευρώπη, το 2015, ανέδειξε τους περιορισμούς στο σχεδιασμό και την εφαρμογή της ΕΕ ως προς τις πολιτικές ασύλου και της επαναπροώθησης και κυρίως στο διαρθρωτικό έλλειμμα αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών της καθώς δεν υπήρχε σύμπνοια και συναίνεση για την από κοινού αντιμετώπιση του ζητήματος και αδυναμία να προτείνουν λύσεις για μια πραγματικά δίκαιη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων. Το Δουβλίνο (I-III) αποδείχθηκε ανεπαρκές[1] γιατί όπως είχε σχεδιαστεί, δεν συνέβαλε σε μια δίκαιη κατανομή του επιμερισμού της ευθύνης μεταξύ των κρατών μελών, καθώς στην πράξη το μεγαλύτερο βάρος ανέλαβαν τα κράτη μέλη που αποτελούν τα εξωτερικά θαλάσσια σύνορα της ΕΕ, μια πραγματικότητα που βίωσαν τα 5 ελληνικά νησιά του Αιγαίου (Λέσβος, Χίος, Σάμος, Κως, Λέρος).
Σήμερα, η Ένωση λόγω του «τραύματος» της προσφυγικής κρίσης του 2015, όπου περίπου 1 εκατομμύριο άνθρωποι εισήλθαν στην Ευρώπη, λειτουργεί πλέον με ταχύτερα και αυστηρότερα αντανακλαστικά, σε μια προσπάθεια μιας πιο ολοκληρωμένης αντιμετώπισης του μεταναστευτικού προβλήματος τόσο σε ενωσιακό, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Σε αυτό το νέο περιβάλλον, η Επιτροπή με το νέο Σύμφωνο Μετανάστευσης και Ασύλου, ανοίγει μια νέα δημόσια διαβούλευση για τη λειτουργικότητα και την αποτελεσματικότητα της αντιμετώπισης του προβλήματος που αφορά στην ανεξέλεγκτη και στην παράτυπη/παράνομη εισροή μεταναστών/προσφύγων στην Ευρώπη. Όπως υποστηρίζει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο[2], είναι απολύτως σαφές πως ο πυρήνας των εξελίξεων στη μεταναστευτική πολιτική και πολιτική ασύλου από την ΕΕ πρέπει να βασίζεται σε μια «ολιστική προσέγγιση της μετανάστευσης», όπου δεν αρκεί μόνο η φύλαξη των συνόρων, αλλά είναι πολύ σημαντικό να δοθεί μια βαρύτητα στην «εξωτερίκευση» (“externalization”) αυτής της πολιτικής με τη διαχείριση του προβλήματος της μετανάστευσης εκτός των συνόρων της ΕΕ και εντός των τρίτων χωρών απ’ όπου προέρχονται τα μεταναστευτικά/προσφυγικά κύματα. Σε συνδυασμό με τις προσπάθειές τους να ενισχύσουν την ασφάλεια των συνόρων, η ΕΕ και τα Κ Μ της δίνουν όλο και μεγαλύτερη έμφαση στη συνεργασία με τρίτες χώρες. Το έχουν παρουσιάσει αυτό ως μια ανθρωπιστική κίνηση που ενισχύει την τοπική ικανότητα (managing capacity), περιορίζοντας την ανάγκη για μετανάστευση, αποτρέποντας τους μετανάστες από το να διακινδυνεύσουν τη ζωή τους ξεκινώντας επικίνδυνα ταξίδια.

1. Αναλυτικότερα βλ., La réforme du Règlement Dublin II (2003) et de son prédécesseur Convention de Dublin (1990). EUI Working Paper LAW No. 2004/6
2. European Parliament, Resolution of 16 April 2016 on the situation in the Mediterranean and the need for a holistic EU approach to migration [2015/2095(INI)] (‘2016 Mediterranean Resolution’).

Η συνεργασία με τρίτες χώρες για τη διακυβέρνηση της μετανάστευσης δεν είναι κάτι καινούργιο: οι Ευρωπαίοι ηγέτες ανακοίνωσαν ότι αποτελεί «βασική προτεραιότητα» ήδη από τη Σύνοδο Κορυφής του Τάμπερε (1999)[3]. Έκτοτε, αυτή η διάσταση της διακυβέρνησης της μετανάστευσης έχει αυξηθεί δραματικά σε διατιθέμενη χρηματοδότηση και πολιτική βαρύτητα. Η εξωτερίκευση της διαχείρισης της Μετανάστευσης και Ασύλου μέσω Συμφωνιών ήπιου δικαίου γίνεται όλο και περισσότερο το νέο μοντέλο που υιοθετεί η ΕΕ για τον εξορθολογισμό της πολιτικής των εξωτερικών σχέσεων της και του περιορισμού των μεταναστών/προσφύγων στην ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕ «εξωτερικεύει» τα σύνορα της μέσω υπηρεσιών και συμφωνιών ασφαλείας που συνάπτει σε συνεργασία με γειτονικές χώρες και χώρες καταγωγής των μεταναστών/προσφύγων. Όμως το τρωτό σημείο αυτό των συμφωνιών, που υπογράφονται συνήθως με ονομασίες όπως «φιλία», «υποστήριξη», «αλληλεγγύη», «συνεργασία», κ.ά., υποκρύπτει την παραβίαση των διεθνών νόμων που σχετίζονται με το δικαίωμα ασύλου και την αρχή της μη επαναπροώθησης.

Με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας τρία βασικά έγγραφα διαμόρφωσαν την προσέγγιση της ΕΕ ως προς τη διαχείριση της εξωτερικής διάστασης της μετανάστευσης και του ασύλου: α) Η Παγκόσμια Προσέγγιση για τη Μετανάστευση και την Κινητικότητα το 2011 (Global Approach to Migration and Mobility – εφεξής GAMM)[4], β) η Ατζέντα για τη Μετανάστευση 2015 (Agenda on Migration)[5], και γ) το Πλαίσιο Συνεργασίας για τη Μετανάστευση του 2016 (Migration Partnership Framework-MPF)[6].

3. Συμπεράσματα της Προεδρίας - Τάμπερε, 15 και 16 Οκτωβρίου 1999, διαθέσιμο στο https://www.consilium.europa.eu/media/21052/91400.pdf [Ανακτήθηκε: 20.10.2021]
4. Global Approach to Migration and Mobility ('GAMM'): Η Παγκόσμια προσέγγιση της μετανάστευσης και της κινητικότητας (GAMM) στοχεύει στην ανάπτυξη μιας «συνεκτικής και ολοκληρωμένης πολιτικής μετανάστευσης» προωθώντας: (1) τη νόμιμη μετανάστευση και κινητικότητα · (2) την καταπολέμηση της παράτυπης μετανάστευσης · (3) τη διαδικασία ασύλου · και (4) το σύνδεσμο «μετανάστευσης-ανάπτυξης», αλλά με εστίαση στην καταπολέμηση της παράτυπης μετανάστευσης. Η προϋπόθεση είναι ότι «χωρίς καλή λειτουργία των συνοριακών ελέγχων, χαμηλότερα επίπεδα παράτυπης μετανάστευσης και αποτελεσματική πολιτική επιστροφής, δεν είναι δυνατό για την ΕΕ να προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες για νόμιμη μετανάστευση αναλυτικότερα στο Establishing a new Partnership Framework ('MPF'), COM(2016) 385 final, 7.6.2016
5. Η Ατζέντα για τη Μετανάστευση (2015), αφορά στα βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα μέτρα που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της «προσφυγικής κρίσης» και τα επακόλουθά της. Επικεντρώνεται έτσι στην «άμεση δράση», με στόχο: θανάτους στη θάλασσα, τα δίκτυα λαθρεμπορίου, τη μετεγκατάσταση και την επανεγκατάσταση των προσφύγων, τη βοήθεια στα κράτη μέλη στα εξωτερικά
6. Το Πλαίσιο εταιρικής σχέσης για τη μετανάστευση (Migration Partnership Framework/MPF), εισάγει επίσης τις προϋποθέσεις διαχείρισης της μετανάστευσης που συνεπάγονται την κινητοποίηση «όλων των διαθέσιμων εργαλείων» και τη χρήση ενός «συνδυασμού θετικών και αρνητικών κινήτρων», «φέρνοντας τη μέγιστη μόχλευση» και καθοδηγείται «από την ικανότητα και την προθυμία των [τρίτων] χωρών να συνεργάζονται για τη διαχείριση της μετανάστευσης, [με κύριο στόχο] την αποτελεσματική πρόληψη της παράτυπης μετανάστευσης και επανεισδοχή παράτυπων μεταναστών». Το MPF βραχυπρόθεσμα επιδιώκει τρεις (3) προτεραιότητες: (1) «Αύξηση του ποσοστού απόδοση», πιθανώς εντός «ενός πλαισίου που σέβεται πλήρως το διεθνές δίκαιο και τα θεμελιώδη δικαιώματα», και ιδίως«την αξιοπρέπεια των ενδιαφερόμενων πρόσωπα καθώς και την αρχή της μη επαναπροώθησης, (2) «Δυνατότητα στους μετανάστες να παραμείνουν κοντά στο σπίτι τους», «Συνεργαζόμενοι με βασικούς εταίρους για τη βελτίωση του νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου για τη μετανάστευση», παρέχοντάς τους «συγκεκριμένη βοήθεια για τη δημιουργία ικανοτήτων διαχείρισης των συνόρων

Επίσης, η χρηματοδότηση της ΕΕ αποτέλεσε μέρος της εργαλειοθήκης αλληλεγγύης για τις αυξημένες αφίξεις από τη Μεσόγειο. Η κεντρική συνιστώσα χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης του Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (Asylum, Migration and Integration Fund / AMIF)[7], αποδείχθηκε πιο επιτυχημένη από την κοινή διαχείριση εθνικών προγραμμάτων καθώς η έκτακτη χρηματοδότηση εξυπηρετεί καλύτερα το σκοπό της δίκαιης κατανομής, διότι δεν προσβλέπει στη συγχρηματοδότηση από τα δικαιούχα κράτη μέλη, με αποτέλεσμα να απελευθερώνεται με βάση τη μεταναστευτική πίεση. Συνεπώς, δεν πρέπει να αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό τα κράτη μέλη στράφηκαν στην έκτακτη χρηματοδότηση κατά τη διάρκεια της «προσφυγικής κρίσης»[8], γεγονός που δείχνει μια αυξανόμενη ζήτηση για διαρθρωτικές μορφές ευρωπαϊκής χρηματοδότησης (ως μορφή αλληλεγγύης και δίκαιο καταμερισμό της ευθύνης) στον τομέα του ασύλου. Επίσης, έχουν σημειωθεί δύο εξελίξεις όσον αφορά στους πόρους. Πρώτον, πολλά κράτη μέλη ζήτησαν για πρώτη φορά την ενεργοποίηση του Μηχανισμού Πολιτικής Προστασίας[9] για τους σκοπούς που σχετίζονται με τη μετανάστευση, μια διαδικασία που επιτρέπει τη συγκέντρωση και τη μεταφορά μη χρηματοδοτικών πόρων μέσω εθελοντικών συνεισφορών από τα ΚΜ. Η δεύτερη εξέλιξη αφορά στη δημιουργία μιας ανθρωπιστικής βοήθειας εντός της γραμμής του ενωσιακού προϋπολογισμού[10], δηλ. από τον γενικό προϋπολογισμό της ΕΕ και όχι ειδικά για τη μετανάστευση.

2. Το νέο Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο: Θέσεις- Αντιθέσεις

Σε αυτό το πλαίσιο, το Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο επιδιώκει τη δημιουργία «ενός κοινού ευρωπαϊκού πλαισίου» για την καλύτερη διακυβέρνηση της μετανάστευσης και της διαχείρισης ασύλου, συμπεριλαμβανομένου ενός νέου συστήματος αλληλεγγύης που να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις τόσο σε φυσιολογικές συνθήκες, όσο και σε καταστάσεις πίεσης και κρίσης. Απο-

7. Το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (AMIF) δημιουργήθηκε την περίοδο 2014-20, με συνολικό ποσό 3,137 δις ευρώ για επτά χρόνια με στόχο: α) την προώθηση και αποτελεσματική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, και β) την εφαρμογή, την ενίσχυση και την ανάπτυξη μιας κοινής προσέγγισης της Ένωσης για το άσυλο και τη μετανάστευση, βλ. Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF), https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/migration-asylum-borders/asylum-migration-integration-fund_en, [Ανακτήθηκε στις 03.10.2021]
8. Μέχρι τον Αύγουστο του 2018, είχε χορηγηθεί συνολικά 7,5 εκατομμύρια ευρώ σε επείγουσα χρηματοδότηση στο πλαίσιο του AMIF. Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Διαχείριση η προσφυγική κρίση: Πρόοδος εφαρμογής των δράσεων προτεραιότητας στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ατζέντας για τη μετανάστευση, COM (2015) 510 τελικό
9. Council Decision 1313/2013/EU, On a Union Civil Protection Mechanism, [2013] OJ L 347/924 ('Union Civil Protection Mechanism Decision').
10. Council Regulation (EU) 2016/369, On the Provision of Emergency Support within the Union, [2016] OJ L 70/1 ('Humanitarian Assistance Regulation')

σκοπεί στη βελτίωση των διαδικασιών ασύλου και επιστροφής στα σύνορα, με στόχο τη συνέπεια και την αποτελεσματικότητα και στη διασφάλιση ενός προτύπου συνθηκών υποδοχής στα κράτη μέλη. Τέλος, η ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων παρουσιάζεται ως βασικό συστατικό μιας ολοκληρωμένης μεταναστευτικής πολιτικής και ως προϋπόθεση για αποτελεσματικές αντιδράσεις στον τομέα του ασύλου και επιστροφής[11].

Σύμφωνα με το Νέο Σύμφωνο, η μη ασφαλής και παράτυπη είσοδος πρέπει να μειωθεί υπέρ βιώσιμων και ασφαλών νομικών οδών για όσους έχουν ανάγκη προστασίας. Επίσης, το Νέο Σύμφωνο δίνει μεγάλη έμφαση στη συνεργασία με τρίτες χώρες στη διαχείριση της μετανάστευσης και επιστροφής, με την προϋπόθεση ότι *η εσωτερική και εξωτερική διάσταση της μετανάστευσης είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένες*[12]. Απαιτεί τη δημιουργία ολοκληρωμένων, ισορροπημένων και εξατομικευμένων συνεργασιών με τρίτες χώρες για την επίτευξη ποικίλων στόχων, όπως την αντιμετώπιση των βασικών αιτιών της παράτυπης μετανάστευσης, την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου μεταναστών, τη βοήθεια προσφύγων που διαμένουν σε τρίτες χώρες και την υποστήριξη της καλά διαχειριζόμενης νόμιμης μετανάστευσης, καθώς και τη σύναψη επίσημων και ανεπίσημων συμφωνιών επανεισδοχής και ρυθμίσεις που θα αυξήσουν τα ποσοστά απόδοσης.

Είναι γεγονός πως με βάση τα μέχρι σήμερα δεδομένα, το νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο[13] δεν αντιπροσωπεύει ένα «νέο ξεκίνημα», αλλά κληρονομεί μάλλον τον προσανατολισμό και το βασικό περιεχόμενο του πλαισίου εταιρικής σχέσης για τη μετανάστευση (MPF) και τα προηγούμενα εργαλεία[14]. Ενώ δηλώνει ότι «*το καθήκον που αντιμετωπίζει η ΕΕ και τα κράτη μέλη της... είναι η οικοδόμηση ενός συστήματος που θα διαχειρίζεται και θα εξομαλύνει τη μετανάστευση μακροπρόθεσμα και θα είναι πλήρως θεμελιωμένο στις ευρωπαϊκές αξίες και το διεθνές δίκαιο*, υποδεικνύοντας ακόμη και την ανάπτυξη νομικών οδών για σκοπούς προστασίας και νόμιμης μετανάστευσης, μέσω των «Talent Partnerships'» και ενίσχυσης της επανεγκατάστασης, εντέλει, η κύρια εστίαση παραμένει στον περιορισμό και στην αποτροπή των παράτυπων μετακινήσεων[15].

11. European Commission, Migration and Asylum Package: New Pact on Migration and Asylum documents adopted on 23 September 2020, online: https://ec.europa.eu/info/publications/migration-and-asylum-package-new-pact-migration-andasylum-documents-adopted-23-september-2020_en
12. European Commission, Migration and Asylum Package: New Pact on Migration and Asylum documents adopted on 23 September 2020, online: https://ec.europa.eu/info/publications/migration-and-asylum-package-new-pact-migration-andasylum-documents-adopted-23-september-2020_en
13. European Commission, Communication on a New Pact on Migration and Asylum, COM(2020) 609 final, Brussels, 23.9.2020, p. 2; European Commission, Staff Working Document Accompanying the document Proposal on Asylum and Migration Management and amending Council Directive (EC) 2003/109, and the proposed Regulation (EU)XXX/XXX [Asylum and Migration Fund] Brussels, 23.9.2020 SWD(2020) 207 final
14. New Pact on Migration and Asylum (n 2), p. 1. See also García Andrade, 'EU cooperation on migration with partner countries within the New Pact: new instruments for a new paradigm?', EU Migration Law, 8.12.2020
15. New Pact on Migration and Asylum, pp. 15-16 and Answer by Ms Johansson on behalf of the European Commission, Question E-005942/2020.

Εκτός από τις ουσιαστικές ανησυχίες, υπάρχουν επιπτώσεις για την αρχή της εταιρικής σχέσης, η οποία απαιτεί από την ΕΕ να *χτίσει γνήσιες εταιρικές σχέσεις με τρίτες χώρες* και την *προώθηση πολυμερών λύσεων σε κοινά προβλήματα*[16].

Εν κατακλείδι, ως προς το Νέο Σύμφωνο Μετανάστευσης και Ασύλου[17], η Επιτροπή[18] τονίζει την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που συγκεντρώνει πολιτικές στους τομείς της μετανάστευσης, του ασύλου και της ένταξης και των συνόρων διαχείρισης, αναγνωρίζοντας ότι η αποτελεσματικότητα εξαρτάται από την πρόοδο σε όλα τα μέτωπα. Αυτό έχει μεταφραστεί σε μια δέσμη πέντε νομοθετικών προτάσεων που συνοδεύουν το Σύμφωνο, όμως επί της παρούσης, δεν θα δοθεί περαιτέρω ανάλυση και κριτική στο περιεχόμενο του Συμφώνου, αλλά στις συγκεκριμένες πολιτικές που αφορούν στην εξωτερίκευση της διαχείρισης της Μετανάστευσης,

Μια καινοτομία που χαρακτηρίζει το νέο Σύμφωνο σχετίζεται με το ρόλο του στην αναστροφή της διαδικασίας της «Λισσαβωνοποίησης» («Lisbonisation») και ανατροφοδότησης του διακυβερνητισμού στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, στο άσυλο και στις μεταναστευτικές πολιτικές. Αυτό το κεφάλαιο υπογράμμισε τους κινδύνους που συνδέονται με την «οικοδόμηση συναίνεσης» που προωθεί η Επιτροπή στο Σύμφωνο, και συγκεκριμένα στην αναζήτηση δυνατών «συμβιβασμών» μεταξύ των υπουργείων των κρατών μελών πριν από την παρουσίαση νομοθετικών προτάσεων. Αυτή η προσέγγιση έρχεται σε αντίθεση με το προχωρημένο στάδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου[19].

Οι παράτυπες αφίξεις στις ευρωπαϊκές ακτές έχουν μειωθεί κατά πολύ από το 2015[20], όμως αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως σχεδόν ένα εκατομμύριο άνθρωποι υπέβαλαν αίτηση ασύλου το 2022 στην ΕΕ, τη Νορβηγία και την Ελβετία[21], ένα ποσό διπλάσιο από αυτό του 2021. Πολλοί εισήλθαν νόμιμα, όμως πολλοί ήταν εκείνοι που μπήκαν σε μια βάρκα με προορισμό τις ακτές της Γηραίας Ηπείρου, παρ' όλα αυτά τα θεσμικά όργανα και τα κράτη της ΕΕ έχουν αυξήσει την εστίαση τους στην επιστροφή των μεταναστών που δεν έχουν νόμιμα δικαιώματα παραμονής. Κι αυτό ίσως συμβαίνει καθώς η μετανάστευση

16. TEU, Art 21(1)
17. European Commission, Communication on a New Pact on Migration and Asylum, COM(2020) 609 final, Brussels, 23.9.2020
18. European Commission, Communication on a New Pact on Migration and Asylum, COM(2020) 609 final, Brussels, 23.9.2020, p. 2; European Commission, Staff Working Document Accompanying the document Proposal on Asylum and Migration Management and amending Council Directive (EC) 2003/109, and the proposed Regulation (EU)XXX/XXX [Asylum and Migration Fund] Brussels, 23.9.2020 SWD(2020) 207 final, p. 28.
19. Carrera, "Whose Pact?" The Cognitive Dimensions of the New EU Pact on Migration and Asylum', CEPS Policy Insight, September 2020
20. Το 2023 καταγράφηκαν 37 949 παράτυπες αφίξεις. Η κατανομή ανά μεταναστευτική διαδρομή έχει ως εξής: Κεντρική διαδρομή: 42 165 αφίξεις, Ανατολική διαδρομή: 7 856 αφίξεις, και Δυτικές διαδρομές: 6 525 αφίξεις, βλ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της ΕΕ, Ενημερωτικό γράφημα - Migration flows: Eastern, Central and Western routes https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/migration-flows-to-europe/ [Accessed:30.05.2023]
21. Ευρωπαϊκή Ένωση: Ένα εκατομμύριο πρόσφυγες και μετανάστες ζήτησαν άσυλο το 2022 https://gr.euronews.com/my-europe/2023/02/22/eyropaiki-enosi-ena-ekatommyrio-prosfiges-zitisan-asilo-to-2022

αποτελεί μια βαθιά διχαστική πολιτική μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και η επιβολή των επιστροφών είναι ένα από τα λίγα ενοποιητικά θέματα αυτής της αντιπαλότητας. Μεγάλο μέρος της πίεσης για την αποδοχή και τη διευκόλυνση των επιστροφών έχει στραφεί στην Αφρική καθώς από τις 16 χώρες προτεραιότητας σύμφωνα με το Νέο Πλαίσιο Εταιρικής Σχέσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής βρίσκονται στην Αφρική[22].

Το Νέο Σύμφωνο υιοθετεί ένα «υποχρεωτικό αλλά ευέλικτο σύστημα» που επιτρέπει στις χώρες να επιλέξουν μεταξύ της αποδοχής προσφύγων και της επιχορήγησης επιστροφών καθώς προτείνει την αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων εργαλείων για την επιβολή περισσότερων επιστροφών. Σε αυτά τα εργαλεία, περιλαμβάνεται και η προσφορά πρόσθετης αναπτυξιακής βοήθειας, ύψους 10%, στις χώρες που συνεργάζονται. Ενώ αντίθετα, σε όσες δεν συνεργάζονται, θα επιβάλλεται η εφαρμογή περιοριστικών μέτρων θεώρησης. Η αναπτυξιακή βοήθεια της ΕΕ θα πρέπει να δαπανάται για να βοηθηθούν όσοι έχουν ανάγκη, ενώ τα μέτρα θεώρησης θα πρέπει να παραμείνουν .

Ως προς αυτές τις θέσεις της Επιτροπής, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το κοινό έγγραφο των τεσσάρων (4) Κρατών Μελών (εφεξής ΚΜ) – της Ελλάδας, Ιταλίας, Μάλτας και Ισπανίας, που κατέθεσαν στην Επιτροπή. Οι θέσεις των ΚΜ δίνουν έμφαση στην εξωτερική διάσταση της διαχείρισης της Μετανάστευσης, η οποία θα πρέπει να παραμείνει βασικό στοιχείο του νέου Συμφώνου για τη Μετανάστευση και το Άσυλο και θα πρέπει να συμβαδίζει με όλες τις άλλες προτάσεις της Επιτροπής. Η κριτική που ασκείται στην Επιτροπή για το θέμα αυτό, επικεντρώνεται στο γεγονός πως η γλώσσα αυτού του τμήματος (της εξωτερικοποίησης του Συμφώνου) *δεν είναι επαρκώς συγκεκριμένη και απτή. Η προσέγγιση των σχέσεων με τις τρίτες χώρες πρέπει να γίνει σαφέστερη, καθώς και τα χρηματοδοτικά μέσα που προορίζονται να στηρίξουν την προσπάθεια αυτή. Η προώθηση των συμφωνιών με τρίτες χώρες πρέπει να ενισχυθεί άμεσα και να τεθεί σε εφαρμογή χωρίς περαιτέρω καθυστερήσεις.*[23] Μεταξύ άλλων, τα 4 ΚΜ, ζητούν σαφέστερους κανόνες αναφορικά με Νέο Σύμφωνο της ΕΕ για τη Μετανάστευση και το Άσυλο καθώς και στο ζήτημα της μετεγκατάστασης των μεταναστών, όπου θεωρούν πως πρέπει να παραμείνει όχι μόνο υποχρεωτική αλλά να αποτελέσει και το «κύριο εργαλείο αλληλεγγύης» του Συμφώνου[24].

Επίσης, στο κοινό κείμενο τους, τα 4 ΚΜ θέτουν το ζήτημα των επιστροφών, που παρουσιάζεται από την Επιτροπή ως πυλώνας του Συμφώνου και συνδέεται στενά με την εξωτερική διάσταση, όπου ναι μεν συμφωνούν με τη χορηγία της επιστροφής ως ένα νέο κανάλι αλληλεγγύης. Ωστόσο, τονίζουν πως για να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την ενίσχυση της πολιτικής επιστροφών και ένα αποτελεσματικό μέτρο για την ελάφρυνση του βάρους των κρατών μελών πρώτης γραμμής, ο χρόνος και οι τρόποι θα πρέπει να γίνουν πιο αποτελεσματικοί και αποδεκτοί. Η εσωτερική και η εξωτερική διάσταση του ζητήματος της μετανάστευσης θα πρέπει να συνδεθούν μέσω ενός πυκνού δικτύου στενών εταιρικών σχέσεων με τις χώρες προέλευσης και διέλευσης και ενός συνεκτικού συνόλου συμφωνιών για την επανεισδοχή με ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση ευρείας κλίμακας δεσμεύσεων με τη συμμετοχή τρίτων χωρών, μέσω θετικών κινήτρων[25].

Επίσης, έμφαση πρέπει να δίνεται στις πολιτικές σχέσεις με τους εταίρους ιδίως με τις νότιες γειτονικές χώρες της ΕΕ. Αυτό σημαίνει, πρώτον, την οικοδόμηση σχέσεων που βασίζονται στην εμπιστοσύνη και την ισότιμη βάση μέσω συχνών επαφών σε πολιτικό επίπεδο, την παγίωση αυτών των σχέσεων στον τομέα της μετανάστευσης, τη σφυρηλάτηση εργαλείων πολιτικής με κονδύλια που προορίζονται για δράσεις στις χώρες αυτές. Οι τρίτες χώρες πρέπει να είναι πλήρως εξοπλισμένες για τη διαχείριση της μετανάστευσής τους με τα απαραίτητα μέτρα ανάπτυξης ικανοτήτων, συμπεριλαμβανομένου του εξοπλισμού, ώστε να μπορούν να βελτιώσουν τις επιδόσεις τους στον περιορισμό των ροών παράτυπης μετανάστευσης. Αυτό δεν είναι απλώς θέμα περισσότερων χρημάτων, αλλά μάλλον θέμα δράσεων που να ανταποκρίνονται πραγματικά στα συμφέροντα των εταίρων της ΕΕ, να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους και, κατά συνέπεια, να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις επιχειρησιακές ανάγκες της διαχείρισης της μετανάστευσης. Για τον σκοπό αυτό, ζητούν τα ταμεία συνεργασίας για τη μετανάστευση να διαχειρίζονται με την ίδια ευελιξία, ανταπόκριση και εστίαση στις ανάγκες των εταίρων της ΕΕ στον τομέα της μετανάστευσης κατά το πρότυπο του Καταπιστευματικού Ταμείου για την Αφρική (που θα αναπτυχθεί παρακάτω). *Ο προγραμματισμός και η εκταμίευση των κονδυλίων που πραγματοποιείται εντός ενός σταθερού νομικού πλαισίου, συμπεριλαμβανομένης της διαρκούς εστίασης στα αποτελέσματα, θα διευκολύνει τη μακροπρόθεσμη συμμετοχή των εταίρων της μετανάστευσης.*[26]

Συμπερασματικά, η ουσιαστική συνεργασία απαιτεί μια συνεχή διεπαφή για την τόνωση της πολιτικής κατανόησης και της συμφωνίας για βασικές έννοιες. Μόνο ένας περιεκτικός διάλογος, στον οποίο συμμετέχουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη - όχι μόνο ο άξονας των Βρυξελλών-Αντίς Αμπέμπα, αλλά επίσης τα κράτη μέλη της ΕΕ και της Αφρικανικής Ένωσης καθώς οι υποεθνικοί δρώντες - μπορεί να διασφαλίσουν την πραγματική εφαρμογή κοινών προγραμμάτων. Επίσης, η ενδυνάμωση της συμμετοχής φορέων της κοινωνίας των πολιτών επικεντρώνεται στη αρχή μιας *ευρείας βάσης και ευρείας εμβέλειας ανθρωποκεντρικών εταίρων προς όφελος όλων των εμπλεκομένων μερών*[27].

22. European Commission, 2016. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN INVESTMENT BANK, on establishing a new Partnership Framework with third countries under the European Agenda on MigrationCOM(2016) 385 final, available at https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2016/0385/COM_COM(2016)0385_EN.pdf, [Accessed:20.10.2021]
23. New Pact on Migration and Asylum: comments by Greece, Italy, Malta and Spain
24. New Pact on Migration and Asylum: comments by Greece, Italy, Malta and Spain
25. New Pact on Migration and Asylum: comments by Greece, Italy, Malta and Spain
26. New Pact on Migration and Asylum: comments by Greece, Italy, Malta and Spain
27. Council of the European Union., 2007. *The Africa-Eu Strategic Partnership A Joint Africa-EU Strategy*. Lisbon. 16344/07 (Presse 291). p. 8. Available at: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/97496.pdf, [Accessed 21.Jan.2021]

3. Οι Συμφωνίες Συνεργασίας ως εργαλεία στην εξωτερικοποίηση της διαχείρισής της και του ασύλου

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, η ΕΕ «εξωτερικεύει» τα σύνορα της μέσω υπηρεσιών και συμφωνιών συνεργασίας που συνάπτει με γειτονικές χώρες και χώρες καταγωγής των μεταναστών/προσφύγων. Εν προκειμένω, θα εξεταστούν οι Συμφωνίες της ΕΕ με την Αφρική και ειδικότερα, η νέα Συμφωνία εταιρικής σχέσης ΕΕ-ΟΑΚΕ αφού επισημανθούν τα σημαντικότερα συμπεράσματα από την ολοκλήρωση της Συμφωνία Cotonou (CPA), καθώς και η Κοινή Στρατηγική ΕΕ-Αφρικής (JOINT AFRICA-EU STRATEGY/JAES).[28]

3.1. Νέα συμφωνία εταιρικής σχέσης ΕΕ-Ο.Α.Κ.Ε. (γνωστή ως μετα-COTONOU)/αξιολόγηση της συμφωνίας COTONOU

Η νέα εταιρική σχέση ΕΕ με τον Οργανισμό Αφρικής, Καραϊβικής, Ειρηνικού, γνωστή ως συμφωνία μετά-Cotonou, αποτελεί το νέο συμβατικό πλαίσιο της ΕΕ με τον Οργανισμό των Χώρες Α.Κ.Ε, διαδεχόμενη την 20-ετή Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης ΕΕ-Α.Κ.Ε. (γνωστή ως Συμφωνία Cotonou)[29]. Σε μια σύντομη αποτίμηση της Συμφωνίας Cotonou, καθώς ολοκληρώθηκε τον Απρίλιο του 2021, είναι γεγονός πως στο πλαίσιο των αναθεωρήσεων της, μεταξύ άλλων επανεξέτασε το άρθρο 13 με τίτλο «Μετανάστευση και ανάπτυξη» προκειμένου να τονισθεί το δυναμικό των θετικών δεσμών μεταξύ της μετανάστευσης και της ανάπτυξης[30]. Επομένως, σε αυτό το στάδιο της Συμφωνίας Cotonou, συναντάμε μια δυναμική παρέμβαση, τουλάχιστον σε επίπεδο συμφωνίας για τη μετανάστευση.

Όμως, ευλόγως τίθεται το ερώτημα ως προς την επίτευξη των στόχων της Συμφωνίας στην αντιμετώπιση της μετανάστευσης. Είναι πολύ δύσκολο να αποδειχθεί η αποτελεσματικότητα των πολιτικών της γιατί ένα από τα αδύναμα στοιχεία της Συμφωνίας αφορά στην ελλιπή αξιολόγηση της στο πλαίσιο των αναθεωρήσεων της[31], καθώς υπήρχε πάντα μια «καχυποψία» από την πλευρά των χωρών Α.Κ.Ε. ως προς την απόδοση στοιχείων, αλλά και η απουσία ενός ελεγκτικού μηχανισμού παρακολούθησης της Συμφωνίας πέραν του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου. Σε αυτό το ερώτημα, μια έμμεση απάντηση δίνει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (17.2.2020), θέτοντας ερωτήσεις στην Επιτροπή σχετικά με τις αδυναμίες της Cotonou ως προς την επίτευξη των στόχων τον τομέα της μετανάστευσης, και ζητώντας η Επιτροπή να αιτιολογήσει την αποτυχία της Συμφωνίας Cotonou ως προς τον έλεγχο της μετανάστευσης προς την ΕΕ.

3.2. Η νέα συμφωνία εταιρικής σχέσης ΕΕ-Ο.Α.Κ.Ε. (μετα-COTONOU)

Η μετανάστευση αποτέλεσε ένα σημαντικό ζήτημα στο πλαίσιο της νέας Συμφωνίας μεταξύ της ΕΕ και του Οργανισμού των Κρατών της Αφρικής, Καραϊβικής και Ειρηνικού (εφεξής OACPS), η οποία και μονογραφήθηκε στις 15 Απριλίου 2021. Η νέα Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης Ο.Α.Κ.Ε-ΕΕ αποτελείται από ένα «κοινό θεμέλιο», το οποίο καθορίζει τις αξίες και τις αρχές που ενώνουν τα συμβαλλόμενα μέρη (Α.Κ.Ε-ΕΕ) και υποδεικνύει τους τομείς στρατηγικής προτεραιότητας στους οποίους σκοπεύουν να εργαστούν και οι δύο πλευρές., όπου συμπεριλαμβάνεται και η (vi) Μετανάστευση και κινητικότητα.

Η νέα Συμφωνία συνδυάζει αυτό το θεμελιώδες μέρος μαζί με τρία ειδικά περιφερειακά πρωτόκολλα (με την Αφρική, την Καραϊβική, τον Ειρηνικό), προσανατολισμένα στη δράση που εστιάζουν στις ανάγκες κάθε περιοχής, γεγονός που θα επιτρέψει μια άνευ προηγουμένου περιφερειακή εστίαση. Τα περιφερειακά πρωτόκολλα θα έχουν τη δική τους συγκεκριμένη διακυβέρνηση για να διαχειρίζονται και να καθοδηγούν τις σχέσεις με την ΕΕ και τις διάφορες εμπλεκόμενες περιοχές, μεταξύ κοινών κοινοβουλευτικών επιτροπών. Θα υπάρξει επίσης ένα γενικό κοινό πλαίσιο του Οργανισμού Α.Κ.Ε και την ΕΕ με ισχυρή κοινοβουλευτική διάσταση[32]. Το πλαίσιο συνεργασίας στη νέα Συμφωνία σε αυτόν τον τομέα καθορίζεται στο άρθρο 13 της Συμφωνίας που περιλαμβάνει παραγράφους σχετικά με τη βελτίωση των συνθηκών στις χώρες καταγωγής και διέλευσης, τη νόμιμη μετανάστευση και την επιστροφή παράνομων μεταναστών. Παρόλο που έχει ήδη γίνει αποδεκτό το περιεχόμενο της νέας Συμφωνίας – υπάρχουν ακόμα ζητήματα που συναρτώνται τόσο με την ευρωπαϊκή οικονομική βοήθεια για τον έλεγχο των μεταναστευτικών ροών από χώρες προέλευσης, όσο και την αποδοχή των επαναπατρισμών. Οι Αφρικανοί υπογράφοντες - που είναι 48 από τα 79 κράτη του Οργανισμού των Χωρών Α.Κ.Ε - αντιτίθενται σθεναρά στις αναγκαστικές επιστροφές, με αποτέλεσμα να έχει δημιουργηθεί αδιέξοδο, θέτοντας σε περαιτέρω κίνδυνο τις διαπραγματεύσεις των δυο πλευρών. Η ανακοίνωση και τα Συμπεράσματα του Συμβουλίου δεν αντικατοπτρίζουν επαρκώς τις προτεραιότητες της Αφρικής καθώς επαναλαμβάνουν προσεγγίσεις με έμφαση στην ασφάλεια απέναντι στην αφρικανική μετανάστευση[33].

28. Αναλυτικότερα για αυτές τις Συμφωνίες βλ. Φτακλάκη, Ελ. 2021. *Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΞΕΥΡΩΠΑΪΣΜΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΕ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ COTONOU*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
29. Η Συμφωνία Cotonou (Cotonou Partnership Agreement-CPA), υπογράφηκε το 2000 μεταξύ της ΕΕ με την Ομάδα Χωρών Α.Κ.Ε, αντικαθιστώντας τη Σύμβαση Lomé. Πρόκειται για μια Σύμβαση - ορόσημο για τις σχέσεις της Ένωσης με τις χώρες Α.Κ.Ε. καθώς το διάδοχο πλαίσιο ως προς το προηγηθέν πλαίσιο Lomé, *χαρακτηρίζεται ως διαδικασία δημιουργίας ενισχυμένης εταιρικής σχέσης*
30. The 2010 Revision and the Future of the Cotonou Partnership Agreement Report of an informal seminar Maastricht, 4 July 2008, European Centre for Development Policy Management, Available at https://ecdpm.org/wp-content/uploads/2013/10/DP-85-Seminar-Report-Revision-Cotonou-Partnership-Agreement.pdf, [Accessed 20.10. 2021]
31. 1η Αναθεώρηση της Συμφωνίας (Λουξεμβούργο, 2005), Official Journal of the European Communities. L 317, 15 December 2000, (OJ)L 317, 15.12.2000, Available at https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2000%3A317%3ATOC, [Accessed 8.Ιαν.2021] p. 3. Η 2η Αναθεώρηση, (Ouagadougou στις 22 Ιουνίου 2010), Official Journal of the European Union., 2010. (OJ)L 287. Available at https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A1104(01)&qid=1610212993760&from=EN, [Accessed 8.Jan.2021] p. 3.

32. Cotonou, P., 2020. *Negotiators reach a political deal on a new EU/Africa-Caribbean-Pacific Partnership Agreement*. European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2291, [Accessed 8.Jan.2021]
33. Abebe, T., Maalim, H. 2020, Relations between Africa and Europe: mapping Africa's priorities, 2020, https://issafrica.org/research/africa-report/relations-between-africa-and-europe-mapping-africas-priorities

Σε όλη αυτή τη διαδικασία είναι πολύ σημαντικό να δούμε και ποια είναι η θέση των αφρικανικών κρατών ως προς Νέο Σύμφωνο, και δη ως προς την έμφαση που δίνει στις επιστροφές μεταναστών, μια θέση που είναι αντίθετη με τη θέση της Αφρικής και θα μπορούσε να επηρεάσει τις διαπραγματεύσεις γύρω από τη νέα Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης ΕΕ-Ο.Α.Κ.Ε. (μετά Cotonou) και την Κοινή Στρατηγική Αφρικής-ΕΕ. Οι Αφρικανοί διαπραγματευτές αντιστέκονται σταθερά στο να αναγκάσουν τα κράτη να πάρουν πίσω τους επιστρεφόμενους υπηκόους τους και τους αποτυχημένους αιτούντες άσυλο, μεταξύ άλλων σε όλη τη διάρκεια του Παγκόσμιου Συμφώνου για τη Μετανάστευση. Αξίζει να σημειωθεί ότι το εν λόγω Σύμφωνο δεν αναφέρεται στο Νέο Σύμφωνο ΕΕ-ΟΑ.Κ.Ε. Ούτε οι αρχές του για ασφαλείς και αξιοπρεπείς επιστροφές που σέβονται τα δικαιώματα των επιστρεφόντων σύμφωνα με τους διεθνείς νόμους και κανόνες. Η αντίσταση των αφρικανικών κυβερνήσεων καθοδηγείται από τη σημασία των εμβασμάτων για τις οικονομίες τους. Τα εμβάσματα αποτελούν τη σημαντικότερη πηγή εξωτερικής χρηματοδότησης στις χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος- στις περισσότερες περιπτώσεις είναι μεγαλύτερα από την αναπτυξιακή βοήθεια και τις ξένες επενδύσεις μαζί. Οι επιστροφές είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες πίσω από το υφιστάμενο αδιέξοδο των διαπραγματεύσεων της νέας εταιρικής σχέσης ΕΕ-ΟΑΚΕ. Η συμφωνία του Cotonou περιλάμβανε μια μη δεσμευτική ρήτρα για τις χώρες να επανεισάγουν υπηκόους των οποίων οι αιτήσεις ασύλου απορρίπτονται. Η ΕΕ επιθυμεί να συμπεριλάβει μια νομικά δεσμευτική διάταξη που να υποχρεώνει τα κράτη να αποδέχονται τις μη εθελοντικές επιστροφές μεταναστών.

Το γεγονός πως οι επιστροφές αποτελούν έναν από τους βασικούς ενοποιητικούς παράγοντες μεταξύ των κρατών μελών της, «αναγκάζει» την Αφρικανική Ένωση και τα κράτη μέλη της να παραμείνουν επικεντρωμένα στη βασική τους προτεραιότητα - την ατζέντα της περιφερειακής ολοκλήρωσης της Αφρικής, η οποία περιλαμβάνει την εφαρμογή της αφρικανικής ηπειρωτικής ζώνης ελεύθερων συναλλαγών και την επέκταση της ελεύθερης κυκλοφορίας των ανθρώπων στην ήπειρο.[34]

3.3. Κοινή στρατηγική ΕΕ-Αφρικής – (Joint Africa-EU Strategy/JAES)

Η Κοινή Στρατηγική Αφρικής-ΕΕ (εφεξής JAES/Joint Africa-EU Strategy). σύμφωνα με την Επιτροπή, χρησιμεύει ως το γενικό πλαίσιο πολιτικής για τις διηπειρωτικές σχέσεις, συμπληρώνοντας παρά αντικαθιστώντας τα άλλα συμβατικά πλαίσια, όπως η Συμφωνία Cotonou και η Ένωση για τη Μεσόγειο (πρώην Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση)[35]. Το κείμενο έδωσε την εντύπωση ότι η ΕΕ ήθελε να υιοθετήσει μια «υψηλή στρατηγική» στη σχέση της με την Αφρική[36] και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θεωρεί πως η παροχή στήριξης στα αφρικανικά κράτη, αποτελεί ως έναν από τους πυλώνες της μεταναστευτικής πολιτικής της ΕΕ[37]. Πιο συγκεκριμένα, η παροχή στήριξης στις αφρικανικές χώρες στις προσπάθειές τους να επιτύχουν έναν ουσιαστικό κοινωνικοοικονομικό μετασχηματισμό της αφρικανικής ηπείρου, βασιζόμενο στις αρχές και στους στόχους της δικής τους Ατζέντας 2063[38], έχει αναγνωριστεί ως ένα σημαντικό εργαλείο για την αντιμετώπιση του προβλήματος της μετανάστευσης στις ρίζες του[39].

Η μετανάστευση αποτελεί έναν από τους στόχους της Κοινής Στρατηγικής καθώς σύμφωνα με την ΕΕ *η επένδυση στην Αφρική για την ειρήνη και την ανάπτυξη, είναι μια επένδυση στην ασφάλεια και στην ευημερία*[40]. Ωστόσο, παρά τη σημασία αυτής της προσέγγισης στο πλαίσιο της Κοινής Στρατηγικής Αφρικής - ΕΕ, όλες αυτές οι πρωτοβουλίες και οι συνακόλουθες συμφωνίες έχουν επικριθεί για την τάση τους να επιβάλλουν μονομερώς, εκ μέρους της ΕΕ, περισσότερα προαπαιτούμενα στις αφρικανικές χώρες. Διαπιστώθηκε ότι, κατά τη διάρκεια αυτών των διαδικασιών, δίνεται λίγη προσοχή στη θέση και στις απόψεις των ίδιων των αφρικανικών κρατών για τις οποίες η επανεισδοχή των με-

34. Για το θέμα αυτό βλ. Φτακλάκη, Ελ. 2021. *Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΞΕΥΡΩΠΑΪΣΜΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΕ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ COTONOU*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
35. Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία σηματοδοτεί ουσιαστικά η Διακήρυξη της Βαρκελώνης, η οποία καθόρισε μια νέα πορεία στις σχέσεις της ΕΕ με τις λεγόμενες «Τρίτες Μεσογειακές Χώρες»- τα μεσογειακά δηλ. κράτη που δεν αποτελούν μέρη της Ένωσης. Με την απόφαση της Λισσαβώνας τον Ιούνιο 1992, η Ένωση ενισχύει τη μεσογειακή της πολιτική με την οικοδόμηση μιας εταιρικής σχέσης μεταξύ της Ευρώπης και των χωρών της Μεσογείου. Αυτή η εταιρική σχέση υιοθετήθηκε στη Διακήρυξη της Βαρκελώνης στις 27-28.11.1995, μια διαδικασία που θεμελιώνει την εταιρική σχέση και με τις χώρες του Magreb και του Mashreq με απώτερο στόχο την πολιτική σταθερότητα των κρατών της Μεσογείου. Αναλυτικότερα για το θέμα αυτό βλ. Σειμένης, Ι. και Σιούσουρας, Π., 2003. Ευρωμεσογειακές Σχέσεις. Θεσσαλονίκη: Ζήτη
36. Η συνεργασία των Αφρικής – ΕΕ απορρέει από δύο ξεχωριστά νομικά έγγραφα: τη Συμφωνία Cotonou (21 Ιουνίου 2000), η οποία αφορά στη «Μαύρη» Αφρική (ή την Υποσαχάρια Αφρική), και τη Διακήρυξη της Βαρκελώνης (Νοέμβριος 1995)- σήμερα πλέον, η Ένωση για τη Μεσόγειο, (αναλυτικά στο 2ο κεφάλαιο), η οποία αφορά στην «Αραβική» Αφρική. Τόσο η Συμφωνία Cotonou όσο και η διαδικασία της Βαρκελώνης, αναδεικνύουν τη σχέση της Ένωσης και των αφρικανικών χωρών (Α.Κ.Ε και μεσογειακών), μια σχέση που δεν είναι στατική, αλλά τουλάχιστον σε επίπεδο διαδικασιών, κινείται σε μια λογική εμβάθυνσης και διεύρυνσης . Είναι σημαντικό να τονιστεί πως η διαίρεση της Αφρικής στην «Αραβική» και στη «Μαύρη» Αφρική, λόγω της διαφοροποίησης που παρουσιάζει στον τρόπο με τον οποίο ανταποκρίνεται στα γηγενή της προβλήματα- που προέρχονται από την κοινωνική και οικονομική παρακμή, έγινε με βάση τη σύγχρονη θεσμική συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών και αφρικανικών κρατών.
37. European Council., 2018. *Conclusions of meeting*. EUCO 9/18, Brussels. Available at: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/29/20180628-euco-conclusions-final/, [Accessed 23.Jan.2021]
38. Agenda 2063: The Africa We Want., AGENDA, είναι το στρατηγικό πλαίσιο της Αφρικής για τη μετατροπή της σε παγκόσμιο σταθμό παραγωγής ενέργειας στο μέλλον και στοχεύει στην επίτευξη του στόχου του για μια χωρίς αποκλεισμούς και αειφόρο ανάπτυξη ως έκφραση της παναφρικανικής προσπάθειας για ενότητα, αυτοδιάθεση, ελευθερία, πρόοδο και συλλογική ευημερία που επιδιώκεται υπό τον Παν-Αφρικανισμό και την Αφρική, Διαθέσιμο στο: https://au.int/en/agenda2063/overview, [Ανακτήθηκε: 23.Ιαν.2021]
39. Skiadas, V.D., 2020. *EU Migration Governance: Budgeting and Spending in times of crisis as seen by the European Court of Auditors*. εκδ: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Θεσσαλονίκη.
40. High Representative of the European Union. 2016. *Shared Vision. Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European's Union Foreign and Security Policy*. Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/!pr79yu [Ανακτήθηκε 21.Ιαν.2021] p. 36.

ταναστών αποτελεί ελάχιστη προτεραιότητα[41].

Η ΕΕ τείνει να περιγράφει τέτοιου είδους ρυθμίσεις ως «σχέδια win-win», καθώς περισσότερες επιστροφές στις τρίτες χώρες «ανταμείβονται» με περισσότερη συνεργασία. Ωστόσο, όταν δεν επιτυγχάνονται οι στόχοι επιστροφής, οι τρίτες χώρες «τιμωρούνται» με την επιβολή προϋποθέσεων για αναπτυξιακή συνεργασία. Η ενότητα των προθέσεων μεταξύ της Αφρικής και της ΕΕ τονίζεται ως ο τρόπος *αντιμετώπισης ζητημάτων κοινού ενδιαφέροντος στην παγκόσμια αρένα*[42]. Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕ είναι αποφασισμένη να υποστηρίξει την αφρικανική αυτοδιάθεση με τις τοπικές δυνατότητες, όπως συμβαίνει για παράδειγμα, μέσω της χρηματοδότησης στην Αφρικανική Ένωση[43], και ιδίως με την Αφρικανική Αρχιτεκτονική Ειρήνης και Ασφάλειας (African Peace and Security Architecture/ APSA)[44].

Μια σημαντική καινοτομία στη διαμόρφωση μιας πιο συνεπούς πολιτικής της ΕΕ μέσω της Κοινής Στρατηγικής για την Αφρική, είναι η υποστήριξη για την εφαρμογή του Παναφρικανικού Προγράμματος[45], και την κάλυψη δραστηριοτήτων διαπεριφερειακού, ηπειρωτικού ή παγκόσμιου χαρακτήρα στην Αφρική μέσω της «Αφρικανικής Ειρηνευτικής Διευκόλυνσης»[46]. Χρηματοδοτείται μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης της ΕΕ (ΕΤΑ)[47], μια επιλογή που αντικατοπτρίζει τη στενή σχέση μεταξύ της ανάπτυξης και της ασφάλειας, και εξαιρεί τις στρατιωτικές δαπάνες και δαπάνες για όπλα[48]. Ο στρατηγικός προσανατολισμός της «Αφρικανικής Ειρηνευτικής Διευκόλυνσης» βασίζεται σε μια διπλή προσέγγιση, που συνδυάζει βραχυπρόθεσμα, τη χρηματοδότηση κρίσεων και μακροπρόθεσμα την ανάπτυξη θεσμικών ικανοτήτων για την ειρήνη και την ασφάλεια στην αφρικανική ήπειρο. Η δυνητική ισορροπία στην εταιρική σχέση και στην ενότητα των προθέσεων μεταξύ των δυο πλευρών, παραμένει ζητούμενο καθώς η ΕΕ εξακολουθεί να είναι απρόθυμη να βασιστεί πλήρως στην Αφρικανική Ένωση αναφορικά με τη διαχείριση των θεμάτων ειρήνης και ασφάλειας, λόγω της έλλειψης ικανοτήτων και πόρων από την αφρικανική πλευρά.

Επιπλέον, η ΕΕ τείνει να προβάλλεται ως «κανονιστική» δύναμη στη σχέση της με την Αφρική, προωθώντας τις αξίες και την ατζέντα της, ενισχύοντας όμως με αυτό τον τρόπο την αφρικανική αντίληψη μιας ασύμμετρης σχέσης[49]. Η συνεργασία της ΕΕ με τρίτες χώρες αποτελεί το πιο σημαντικό στοιχείο της εξωτερικής διάστασης και φαίνεται να παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στο Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μαζί με τους Αφρικανούς εταίρους της[50] αντιμετωπίζει τις μεταναστευτικές προκλήσεις μέσω των περιφερειακών στρατηγικών της ΕΕ, της ανθρωπιστικής βοήθειας, της αναπτυξιακής πολιτικής και των προγραμμάτων βοήθειας στην περιοχή.

41. Skiadas, V.D., 2020.ο.π.
42. Council of the European Union. *The Africa-EU Strategic Partnership*. p. 14. Available at: https://www.consilium.europa.eu/media/30315/qc0214974enn.pdf, [Accessed 23.Jan. 2021]
43. The partnership with the AU has three main dimensions: strengthening the political dialogue, making the African peace and security architecture fully operational and providing predictable funding for the AU's peacekeeping operations.
44. Αφρικανική Αρχιτεκτονική Ειρήνης και Ασφάλειας (APSA) είναι ένα σύνολο θεσμών, νομοθετικών πράξεων και διαδικασιών που έχουν σχεδιαστεί για την πρόληψη των συγκρούσεων και την προώθηση της ειρήνης και της ασφάλειας στην αφρικανική ήπειρο. Η καταστατική πράξη της Αφρικανικής Ένωσης, ορίζει τη νομική βάση της APSA. Το πρωτόκολλο σχετικά με τη σύσταση του Συμβουλίου Ειρήνης και Ασφάλειας της Αφρικανικής Ένωσης (ΑΕ), το οποίο εγκρίθηκε από τα κράτη μέλη της ΑΕ το 2002, ορίζει τη δομή, τους στόχους και τις αρχές της. Ρόλο στο πλαίσιο της APSA διαδραματίζουν επίσης δέκα αφρικανικοί υποπεριφερειακοί οργανισμοί (SRO), στους οποίους τα αντίστοιχα κράτη μέλη τους έχουν αναθέσει εντολή για την ανάληψη δράσης στον τομέα της ειρήνης και της ασφάλειας. Οκτώ (8) εξ αυτών είναι Περιφερειακές Οικονομικές Κοινότητες (Η Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ (AMU), η Κοινότητα των Χωρών της Περιοχής Σαχέλ-Σαχάρας (CENSAD), η Κοινή Αγορά της Ανατολικής και της Μεσημβρινής Αφρικής (COMESA), η Κοινότητα Ανατολικής Αφρικής (KAA), η Οικονομική Κοινότητα των Κρατών της Κεντρικής Αφρικής (ΟΚΚΚΑ), η Οικονομική Κοινότητα των Δυτικοαφρικανικών Κρατών (ECOWAS), η Διακυβερνητική Αρχή για την Ανάπτυξη (IGAD), η Κοινότητα για την Ανάπτυξη της Μεσημβρινής Αφρικής (ΚΑΜΑ), και δύο (2) είναι περιφερειακοί μηχανισμοί για την πρόληψη, τη διαχείριση και την επίλυση συγκρούσεων (Ο Μηχανισμός Συντονισμού της Δύναμης Επιφυλακής της Ανατολικής Αφρικής (EASFCOM) και η Περιφερειακή Δυνατότητα της Βόρειας Αφρικής (NARC). Η συνεργασία των οργανισμών αυτών με την ΑΕ στο πλαίσιο της APSA διέπεται από τις αρχές της επικουρικότητας και της συμπληρωματικότητα, στο Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, Αφρικανική Αρχιτεκτονική Ειρήνης και Ασφάλειας: αναγκαία η επανεστίαση της στήριξης της ΕΕ, Ειδική Έκθεση. αρ. 20. 2018. Διαθέσιμο στο: https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/apsa-20-2018/el/ [πρόσβαση στις 23.Ιαν.2021] Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. the African Union Peace and Security Dept. Available at: http://www.peaceau.org/en/topic/the-african-peace-and-security-architecture-apsa [accessed 23.Jan.2021]
45. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014. Κανονισμός(ΕΕ) αριθ.233/2014 Του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαρτίου 2014 περί μηχανισμού χρηματοδότησης της αναπτυξιακής συνεργασίας την περίοδο 2014-2020. L77/44. Διαθέσιμο στο: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:077:0044:0076:EL:PDF [πρόσβαση στις 21.Ιαν.2021]
46. Το μέσο της «Αφρικανικής Ειρηνευτικής Διευκόλυνσης» (African Peace Facility/APF), που ιδρύθηκε κατόπιν αιτήματος των Αφρικανών ηγετών στη Διάσκεψη Κορυφής του Μαπούτο, το 2003, έχει ως στόχο την παροχή πολιτικής στήριξης και πόρων για τις Επιχειρήσεις Υποστήριξης της Ειρήνης στην Αφρική (African Peace Support Operations-PSOs) καθώς και για την ανάπτυξη ικανοτήτων και επιχειρησιακών δραστηριοτήτων διαμεσολάβησης τόσο σε ηπειρωτικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο
47. The 11th and last EDF was created by an intergovernmental agreement signed in June 2013 – as it is not part of the EU budget – and entered into force on the 1st March 2015, after ratification by all member states. The negotiations in the Council of Ministers on the different elements of the 11th EDF have taken place in parallel with the negotiations of other external Instruments financed under the budget, to ensure consistency
48. Το APF μπορεί, για παράδειγμα, να καλύψει επιδόματα για τα στρατεύματα, μισθούς για πολίτες, υλικοτεχνική υποστήριξη, μεταφορές, ιατρική, κόστος επικοινωνίας, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να χρηματοδοτήσει στρατιωτικά εξοπλισμός, όπλα, πυρομαχικά ή στρατιωτική εκπαίδευση.
49. Pirozzi, N., 2010. "*Towards an Effective Africa-EU Partnership on Peace and Security: Rhetoric or Facts*?". p. 88. The same Joint Africa-EU Strategy is ambiguous on African ownership. For instance, "EU support to Africa has been and continues to be guided by the principle of African ownership. At the same time, valuable guidance for the cooperation will, as appropriate, be drawn from the EU Concept for Strengthening African Capabilities for the Prevention, Management and Resolution of Conflicts." Council of the European Union, The Africa-EU Strategic Partnership. p. 18.
50. The European Union's cooperation with Africa on migration (europa.eu)

4. Ευρήματα-Συμπεράσματα

Η επίτευξη των στόχων που θέτει η ΕΕ και τα ΚΜ ως προς τη διαχείριση της μετανάστευσης σε σχέση με τις χώρες προέλευσης των μεταναστών απαιτούν την κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων αυτών των χωρών. Είναι γεγονός πως η μετανάστευση, ο αναγκαστικός εκτοπισμός και η δυναμική της κινητικότητας στην Αφρική παραμένουν περίπλοκα θέματα, όμως οι διαθέσιμες επιλογές για την αντιμετώπιση του θέματος είναι σήμερα πιο γνωστές και κατανοητές, και η διαχείριση του ζητήματος μπορεί μεταφερθεί σε ένα επόμενο επίπεδο, εάν υπάρξει η κατάλληλη ενημέρωση, οργάνωση και παρακολούθηση σε διάρκεια δεκαετίας.

Ως εκ τούτου, τα κυριότερα ευρήματα και συμπεράσματα αφορούν στα εξής δυο σημεία: α) Πρώτον, η μετανάστευση κατανοείται καλύτερα σε σχέση με ευρύτερα ζητήματα κυκλοφορίας, εγκατάστασης, βιοπορισμού, προσαρμογής, οικογενειακών δεσμών και μεταβαλλόμενων οικονομικών δραστηριοτήτων, τα οποία συνδυάζονται για να σχηματίσουν τη μεγάλη εικόνα της ενδοαφρικανικής μετανάστευσης. β) Δεύτερον, η εξωαφρικανική μετανάστευση που κατευθύνεται στην Ευρώπη γίνεται καλύτερα κατανοητή και προσεγγίζεται ως συνέχεια της ενδοαφρικανικής μετανάστευσης,.

Ως αφετηρία, ο διάλογος ΕΕ-Αφρικής θα πρέπει να αντιμετωπίζει ρητά την τρέχουσα πόλωση των αφρικανικών και ευρωπαϊκών προοπτικών όσον αφορά στη μετανάστευση εντός της Αφρικής. Στο πλαίσιο αυτού του διαλόγου, θα πρέπει να δοθεί υποστήριξη και από τα δύο μέρη στην παρακολούθηση των τρεχουσών εξελίξεων στην Ελεύθερη Ενδοηπειρωτική Μετανάστευση, η οποία έχει κεντρική θέση στην αφρικανική ατζέντα. Την ίδια στιγμή, η διεθνής μετανάστευση έχει γίνει μία από τις κορυφαίες προτεραιότητες της ΕΕ. Η σχετική γνώση σχετικά με τα αποτελέσματα της πολιτικής ελεύθερης κυκλοφορίας της αφρικανικής ηπείρου μπορεί να βοηθήσει στον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων ΕΕ-Αφρικής σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική τις επόμενες δεκαετίες. Επιπλέον, οδηγεί σε αυξημένη ιδιοποίηση και ηγεσία των μεταναστευτικών θεμάτων από τους αρμόδιους φορείς λήψης αποφάσεων της Αφρικής σε εθνικό, περιφερειακό και ηπειρωτικό επίπεδο

Η νέα συμφωνία εταιρικής σχέσης ΕΕ-ΟΑCP, θα χρησιμεύσει ως το νέο νομικό πλαίσιο για τις σχέσεις ΕΕ με 79 χώρες της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού (ΑΚΕ), η συμφωνία στοχεύει στην ενίσχυση της ικανότητας της ΕΕ και των χωρών ΑΚΕ μετανάστευσης και κινητικότητα, στους 6 τομείς προτεραιότητας. Είναι μια νέα πρόκληση για την μετά Cotonou εποχή και φυσικά μετά από όλη τη γνώση που οικοδομήθηκε στη διάρκεια του χρόνου, τα συμπεράσματα από τις αναθεωρήσεις της Συμφωνίας Cotonou και τα νέα μέσα/εργαλεία στο πλαίσιο των στρατηγικών ΕΕ-Αφρικής για την επίτευξη των στόχων του νέου πρωτοκόλλου συμφωνία μεταξύ Αφρικής και ΕΕ στον τομέα της μετανάστευσης.

Αυτό που αναδεικνύεται είναι η αναδιαμόρφωση της διαχείρισης της μετανάστευσης από την ασφάλεια με επίκεντρο μια προσέγγιση εστιασμένη στην ανάπτυξη. Η υπέρβαση των προσεγγίσεων «ένα για όλους» (one-size-fits-all) ως προς τη διακυβέρνηση της μετανάστευσης, συνεπάγεται πως η ατζέντα διακυβέρνησης της μετανάστευσης εξακολουθεί να κυριαρχείται από ανησυχίες εσωτερικής ασφάλειας παγκοσμίως[51]. Οι φορείς χάραξης πολιτικής της ΕΕ, μπορούν να αντλήσουν συμπεράσματα από την ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση του 2015, όπου η προσέγγιση εστιάστηκε περισσότερο σε μια προσέγγιση της «μεγάλης εικόνας» για τη βιώσιμη διακυβέρνηση της μετανάστευσης.

Στην Αφρική, η ανάκαμψη μετά την πανδημία θα μπορούσε να φέρει μέτρα για την προώθηση της κινητικότητας σε όλη ήπειρο, προς υποστήριξη του Πλαισίου Πολιτικής Μετανάστευσης της Αφρικής και του Πρωτοκόλλου για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων. Ωστόσο, τα πολιτικά και κοινωνικά εμπόδια συνεχίζουν να εμποδίζουν την εσωτερική θέσπιση περιφερειακών συμφωνιών και πολιτικών μετανάστευσης, αν και η πανδημία προώθησε πρωτοβουλίες για την προστασία και την επανένταξη των μεταναστών. Η ιδέα των «αφρικανικών λύσεων για τα αφρικανικά προβλήματα» έχει γίνει ένα πειστικό αξίωμα της ΑΕ. Η έννοια των «αφρικανικών λύσεων» έχει ως στόχο να προκαλέσει ένα αίσθημα αυτοδυναμίας, υπευθυνότητας, και συνιδιοκτησίας (co-ownership) μεταξύ όλων των Αφρικανών.[52] Όμως, στην πραγματικότητα πόσο εφικτό είναι όταν ακόμα επικρατούν οι εσωτερικές συγκρούσεις και οι ανταγωνισμοί μεταξύ των ΚΜ της Α.Ε.;

Επομένως, με τις παρούσες συνθήκες που έχουν παγιωθεί στην αφρικανική ήπειρο, σίγουρα το ζήτημα της διαχείρισης της μετανάστευσης αποτελεί ένα ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπίσει η ΕΕ με όλα τα εργαλεία και μέσα που έχει δημιουργήσει για το σκοπό αυτό. Όμως, σε αυτή τη διαδικασία, η ΕΕ έχει ανάγκη να ενισχύσει την περιφερειοποίηση της Αφρικανικής Ένωσης, προκειμένου να υπάρξει ένας ισότιμος συνομιλητής με τα αφρικανικά κράτη και ένας πολύτιμος συνεργάτης στην αναπτυξιακή διαδικασία των αφρικανικών κρατών. Η ΕΕ και Α.Ε. πρέπει αναπτύξουν τα κοινά τους συμφέροντα για την αναδιαμόρφωση των πολιτικών μετανάστευσης από το επίκεντρο της ασφάλειας, στο επίκεντρο της ανάπτυξης, σύμφωνα με την Ατζέντα 2030 για τη βιώσιμη ανάπτυξη και το Παγκόσμιο Σύμφωνο για την ασφαλή, ομαλή και κανονική μετανάστευση (Global Compact for Safe, Regular and Orderly Migration)[53]. Ευλόγως αυτή η σκέψη συνεπάγεται έναν πιο εγκάρδιο και ειλικρινή διάλογο της ΕΕ με την Α.Ε. γύρω από την ατζέντα διακυβέρνησης της μετανάστευσης και όχι μόνο [54].

Βιβλιογραφία-Πηγές

Βιβλιογραφία

Abebe, T., Maalim, H. 2020**,** Relations between Africa and Europe: mapping Africa's priorities, 2020, https://issafrica.org/research/africa-report/relations-between-afri-

51. European Parliament, 2020, Intra-African Migration, study, Directorate General for External Policies of the Union, European Union, 2020, Printed in Belgium.
52. Lobakeng, R., 2017. African solutions to African problems: a viable solution towards a united, prosperous and peaceful Africa?, paper 71, Institute for Global Dialogue with JSTOR
53. IOM UN MIGRATION Global Compact for Safe, Regular and Orderly Migration, available at, https://www.iom.int/global-compact-migration [accesed: 20.10.2021]
54. Αναλυτικότερα για το θέμα αυτό βλ. Φτακλάκη, Ελ. 2021. *Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΞΕΥΡΩΠΑΪΣΜΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΕ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ COTONOU*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

ca-and-europe-mapping-africas-priorities
Carrera, "Whose Pact?" 2020. The Cognitive Dimensions of the New EU Pact on Migration and Asylum', CEPS Policy Insight, September 2020
García Andrade, 2020. 'EU cooperation on migration with partner countries within the New Pact: new instruments for a new paradigm?', EU Migration Law, 8.12.2020
Grigoriou,P. Human Rights, Migration and European Values, Eurasia Publisher, Athens, 2019
Lobakeng, R., 2017. African solutions to African problems: a viable solution towards a united, prosperous and peaceful Africa?, paper 71, Institute for Global Dialogue with JSTOR
N'Guettia-Kouassi, R., 2014. *The Bulletin of Fridays of the Commission – Making EU-Africa Relations Future-Proof.* Volume 6. No. 1.
Menye, H.E., 2015. *L' Afrique dans la marche de l' action humanitaire*. Presence africaine. Paris.
Mora, Claudia, Piper, Nicola (Eds.), The Palgrave Handbook of Gender and Migration, 2021
Skiadas, V.D., 2020. *EU Migration Governance: Budgeting and Spending in times of crisis as seen by the European Court of Auditors*. publ. University of Macedonia, Thessaloniki
Tadesse, T., Mbiyozo, A., 2020**,** Focus on migrant returns threatens AU-EU negotiations. Institute for Security Studies, available at https://issafrica.org/iss-today/focus-on-migrant-returns-threatens-aueu-negotiations
Pirozzi, N., 2010. "*Towards an Effective Africa-EU Partnership on Peace and Security: Rhetoric or Facts?".*
Φτακλάκη, Ελ. 2021. *Η επίδραση των ευρωπαϊκών περιφερειακών αρχών ως προς τον εξευρωπαϊσμό των εξωτερικών δράσεων της ΕΕ. Μελέτη περίπτωσης η συμφωνία Cotonou*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Πρωτογενείς Πηγές

African Union Peace and Security Dept. Available at: http://www.peaceau.org/en/topic/the-african-peace-and-security-architecture-apsa
European Parliament, Resolution of 16 April 2016 on the situation in the Mediterranean and the need for a holistic EU approach to migration (2015/2095(INI)) ('2016 Mediterranean Resolution'
European Commission, Migration and Asylum Package: New Pact on Migration and Asylum documents adopted on 23 September 2020, online: https://ec.europa.eu/info/publications/migration-and-asylum-package-new-pact-migration-andasylum-documents-adopted-23-september-2020_en
Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 233/2014 Του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαρτίου 2014 περί μηχανισμού χρηματοδότησης της αναπτυξιακής συνεργασίας την περίοδο 2014-2020. L77/44. Διαθέσιμο στο: https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:077:0044:0076:EL:PDF
European Commission, Staff Working Document Accompanying the document Proposal on Asylum and Migration Management and amending Council Directive (EC) 2003/109, and the proposed Regulation (EU) [Asylum and Migration Fund] Brussels, 23.9.2020 SWD(2020) 207 final
Council Decision 1313/2013/EU, On a Union Civil Protection Mechanism, [2013] OJ L 347/924 ('Union Civil Protection Mechanism Decision'). COM (2015) 510
Council Regulation (EU) 2016/369, On the Provision of Emergency Support within the Union, [2016] OJ L 70/1 ('Humanitarian Assistance Regulation')
European Commission, Communication on a New Pact on Migration and Asylum, COM(2020) 609 final, Brussels, 23.9.2020
European Commission, Staff Working Document Accompanying the document Proposal on Asylum and Migration Management and amending Council Directive (EC) 2003/109, and the proposed Regulation (EU)XXX/XXX [Asylum and Migration Fund] Brussels, 23.9.2020 SWD(2020) 207 final
European Commission, 2016. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN
PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN INVESTMENT BANK, on establishing a new Partnership Framework with third countries under the European Agenda on Migration COM(2016) 385 final, available at https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2016/0385/COM_COM(2016)0385_EN.pdf
European Council., 2018. *Conclusions of meeting*. EUCO 9/18, Brussels. Available at: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/29/20180628-euco-conclusions-final/
European Union. 2016. *Shared Vision. Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European's Union Foreign and Security Policy*. Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/!pr79yu
EUROPEAN COMMISSION Strasbourg, 7.6.2016 COM(2016) 385 final COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN INVESTMENT BANK ON ESTABLISHING A NEW PARTNERSHIP FRAMEWORK WITH THIRD COUNTRIES UNDER THE EUROPEAN AGENDA ON MIGRATION, Available at https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2016/0385/COM_COM(2016)0385_EN.pdf
European Commission., 2016. *Migration Partnership Framework. A New Approach to better Manage Migration (Factsheet).*
Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, Αφρικανική Αρχιτεκτονική Ειρήνης και Ασφάλειας: αναγκαία η επανεστίαση της στήριξης της ΕΕ, Ειδική Έκθεση. αρ. 20. 2018. Διαθέσιμο στο: https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/apsa-20-2018/el/
Έκθεση Ελεγκτικού Συνεδρίου., 2020. *Έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου σχετικά με τις επιδόσεις του προϋπολογισμού της ΕΕ – Κατάσταση στο τέλος του 2019*. Διαθέσιμο στο: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/annualreport-Performance-2019/annualreport-Performance-2019_EL.pdf
Ελεγκτικό Συνέδριο. Ειδική έκθεση11/2017, με τίτλο «Καταπιστευματικό ταμείο Bêkou της ΕΕ για την Κεντροαφρικανική Δημοκρατία»
Ελεγκτικό Συνέδριο. Ειδική έκθε-

ση32/2018, με τίτλο «Καταπιστευματικό ταμείο έκτακτης ανάγκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Αφρική: ευέλικτο αλλά χωρίς εστίαση».
European Parliament, 2020, Intra-African Migration, study, Directorate General for External Policies of the Union, European Union, 2020, Printed in Belgium
Council of the European Union. *The Africa-EU Strategic Partnership*. p.14. Available at: https://www.consilium.europa.eu/media/30315/qc0214974enn.pdf
Council of the European Union., 2007. *The Africa-Eu Strategic Partnership A Joint Africa-EU Strategy*. Lisbon. 16344/07 (Presse 291). p. 8. Available at: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/97496.pdf
Cotonou, P., 2020. *Negotiators reach a political deal on a new EU/Africa-Caribbean-Pacific Partnership Agreement*. European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2291, [Accessed 8.Jan.2021]
La réforme du Règlement Dublin II (2003) et de son prédécesseur Convention de Dublin (1990). EUI Working Paper LAW No. 2004/6
Οικονομικός Ταχυδρόμος, 06.09.2021, Η Αφρική έχει αθόρυβα το επίκεντρο της ισλαμιστικής απειλής, βλ. https://www.ot.gr/2021/09/03/partners/financial-times/i-afriki-exei-ginei-athoryva-to-epikentro-tis-islamistikis-apeilis/

Η «προφητεία Χάντιγκτον»* και το ευρασιατικό στρατήγημα υψηλής στρατηγικής στο «πνεύμα της Σαγκάης»

3

Παναγιώτα Παπαρούνα

ΜΔΕ Ευρωπαϊκών και Διεθνών Σπουδών Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης ΕΚΠΑ

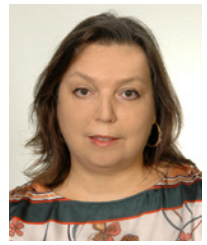

«Στην εποχή που ανατέλλει, οι συγκρούσεις των πολιτισμών είναι η μεγαλύτερη απειλή για την παγκόσμια ειρήνη και μία διεθνή τάξη βασισμένη στους πολιτισμούς είναι η πιο σίγουρη εξασφάλιση απέναντι σ' έναν παγκόσμιο πόλεμο», άρχιζε και τελείωνε την δυσοίωνη πρόβλεψη του στην περίφημη «Σύγκρουση των πολιτισμών» ο Σάμιουελ Χάντιγκτον μετά την λήξη (;) του Ψυχρού Πολέμου ανατέμνοντας αφοπλιστικά διορατικά τις συνθήκες για την αναδυόμενη νέα τάξη πραγμάτων και τις άδηλες ακόμα αλλά, εκκολαπτόμενες εθνικές και θρησκευτικές ταυτότητες, εντός της παγκοσμιοποίησης.

Σκοπός του άρθρου αυτού είναι να σκιαγραφηθεί επιγραμματικά, η υπόθεση, υπό την θουκυδίδεια ορθολογική-ρεαλιστική προσέγγιση των πραγμάτων και από τη γενική θεώρηση στην ειδική και αντιστρόφως, ότι η ευρασιατικού τύπου προσπάθεια περιφερειακής συνεργασίας, με αφετηρία το «πνεύμα Πριμακόβ», όπως ονομάστηκε, προβάλλει, αφενός ως ευρασιατικό τρίγωνο ισχύος μεταξύ Ρωσίας-Κίνας-Ινδίας ανάχωμα στην αμερικανική ηγεμονία, και αφετέρου στοχεύει στην διάψευση της «προφητείας Χάντιγκτον», για επικείμενο παγκόσμιο πόλεμο μεταξύ πολιτισμών. Ειδικότερα, η Ρωσία και η Κίνα από άσπονδοι γεωπολιτικοί γείτονες σφυρηλατούν μία υψηλής στρατηγικής συνεργασία, με ένα νέο «Παράδειγμα» στις Διεθνείς Σχέσεις ισότιμης συνεργασίας μεταξύ

* Σάμιουελ Π. Χάντινγκτον, *Η Σύγκρουση των Πολιτισμών: και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, εκδ. Terzobooks, Αθήνα, 2001.

κρατών σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, με αιχμή του δόρατος τον Οργανισμό Συνεργασίας της Σαγκάης (θα αναφέρεται ως Οργανισμός) ήπιας ισχύος στο «Πνεύμα της Σαγκάης», το οποίο εξελίσσεται με αυτοπεποίθηση στο πιο εξωστρεφές «Πνεύμα της Σαμαρκάνδης», σε αντιπαραβολή με την πάγια αγγλοσαξονική πολιτική του «διαίρει και βασίλευε». Ας ξεκινήσουμε όμως με την σκιαγράφηση του ευρύτερου πλαισίου.

Α. Το «τέλος της ιστορίας» που δεν ήρθε και «η σύγκρουση των πολιτισμών» που έρχεται από την Ανατολή(;)

Α.1. Γενική Πλαίσιο

Ο Οργανισμός αποτελεί σήμερα έναν «νέο τύπου» Οργανισμό περιφερειακής συνεργασίας, που σταδιακά εξελίσσεται σε ένα τεράστιο πλέγμα αλληλένδετων δικτύων ανά τον κόσμο με επίκεντρο την «καρδιά της Ευρασίας» (Heartland) και την περιφέρειά της (Rimland) σύμφωνα με την αγγλοσαξονική λογική του Μακίντερ, που συμπλήρωσε ο Σπάικμαν, μεταπολεμικά. Στηριζόμενος σε ισχυρές στρατηγικές και μακροχρόνιες διμερείς σχέσεις μεταξύ των δύο βασικών πυλώνων του Ρωσία και Κίνα, με τις άλλες χώρες που συμμετέχουν, με κάποια ιδιότητα στον Οργανισμό. Προωθεί την ευέλικτη πολυμερή περιφερειακή συνεργασία, που δεν είναι δεσμευτική για τα κράτη μέλη, αλλά στηρίζεται σε αποφάσεις σύμφωνα με τα εθνικά συμφέροντα κάθε κράτους μέλους. Ωστόσο, αποτελεί και ένα εναλλακτικό μοντέλο περιφερειακών σχέσεων,[1] που διακρίνεται από τους δυτικούς περιφερειακούς θεσμούς. Ειδικότερα, η Ρωσία με την Κίνα σφυρηλατούν ως τώρα μία υψηλής στρατηγικής συνεργασία ήπιας ισχύος στις Διεθνείς Σχέσεις παρά τα χομπσιανά σημάδια του μεταψυχροπολεμικού παγκοσμιοποιημένου κόσμου. Αρχικά, απώτερος στόχος ήταν να αντιμετωπίσουν ζωτικής σημασίας ζητήματα εντός και εκτός του ευρασιατικού χώρου αμοιβαίου ενδιαφέροντος, στο πλαίσιο των αρχών των Ηνωμένων Εθνών, με έμφαση στην ανάπτυξη και την σταθερότητα, στην περιοχή. Ωστόσο, σύμφωνα με πρόσφατη δήλωση του Προέδρου του Ουζμπεκιστάν Shavkat Mirziyoyev «ο Οργανισμός είναι ισχυρός μόνο όταν ο καθένας από μας είναι ισχυρός»,[2] που αντανακλά την προσήλωση στο βεστφαλιακού τύπου κυρίαρχο κράτος, ως βασικός και αναγνωρισμένος παίκτης στη διεθνή σκηνή, που ήταν η έναρξη της δυτικής νεοτερικότητας, που προωθούν τη διατήρησή του οι ανατολικές ασιατικές δυνάμεις. Σύμφωνα με τον Χάντιγκτον η νεοτερικότητα είναι πια όμως «ανεπαρκής» και η Δύση, θα πρέπει να δεχτεί ότι «είναι μοναδική αλλά όχι οικουμενική».[3] Δεν επιδιώκουν την περιφερειακή ολοκλήρωση και προοπτική για μία κοινοπολιτεία, αλλά τη διατήρηση της πολιτισμικής τους υπόστασης στον κόσμο, μέσα από τη συνεργασία μεταξύ των πολιτισμικών τους προτύπων. Συγχρόνως, αποκηρύσσουν οποιοδήποτε ενδεχόμενο να εξελιχθούν σε στρατιωτικό συνασπισμό, καθώς έτσι κι αλλιώς πασχίζουν να διατηρήσουν τον σκληρό πυρήνα του κράτους τους και την πολιτιστική τους υπόσταση και κυριαρχία με την κλασική έννοια του όρου, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών.

Παρά την αρχική εσωστρέφεια, ο Οργανισμός σταδιακά εξελίσσεται δυναμικά και γίνεται ιδιαίτερα ελκυστικός ακόμη και στις αραβικές χώρες της Μέσης Ανατολής, που πριν μερικά χρόνια θα φάνταζε αδιανόητο, με δεδομένους τους ισχυρούς δεσμούς τους, με τις ΗΠΑ. Η άνοδος στην εξουσία του φιλόδοξου και εξωστρεφή Κινέζου Προέδρου Σι Τζινπινγκ, με το φαραωνικό του όραμά, για τον Νέο Δρόμο του Μεταξιού (One Belt One Zone-OBOR). Έδωσε νέα ώθηση στον Οργανισμό, που χρειάζεται ισχυρές συμμαχίες, για την επίτευξη του και σταθερότητα και ειρήνη, για την απρόσκοπτη διέλευση ενεργειακών πηγών, αγαθών, κεφαλαίων, ανθρώπων, αλλά και υπηρεσιών, από την «ευρασιατική νήσο» της Ανατολής, προς τις μεγάλες αγορές της Δύσης, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Ο Κινέζος ηγέτης Σι πρότεινε ένα Νέο Παράδειγμα, που κερδίζουν όλοι (win-win παρουσιάζοντας τον Νέο Δρόμο του Μεταξιού, όπου, όμως, όλοι οι δρόμοι ξεκινούν και καταλήγουν στην Κίνα.

Ωστόσο, διατείνονται ότι μέσω της συνεργασίας δημιουργούν τις προϋποθέσεις ανάσχεσης ενός νέου παγκόσμιου πολέμου μεταξύ πολιτισμών, για την επίτευξη της παγκόσμιας ειρήνης και ευημερίας, οικοδομώντας πολλαπλούς θεσμούς ήπιας ισχύος, στο «πνεύμα της Σαγκάης», που τους διέπει, με λύδια λίθο τον Οργανισμό Συνεργασίας της Σαγκάης. Πως φτάσαμε ως εκεί θα εξετάσουμε αμέσως τώρα.

Α.2. «Μεταξύ ...εταίρων ειλικρίνεια» η λύση στο ζήτημα Χάντιγκτον (;)

Η θεαματική πτώση των Δίδυμων Πύργων στη Ν. Υόρκη την 11/9 του 2001, θα μπορούσε δυνητικά, να αποτελεί την επίσημη έναρξη της μακάβριας «προφητείας» Χάντιγκτον, που οι ντημένοι ιδεολογικά του Ψυχρού πολέμου (Ρωσία-Κίνα) έπρεπε να λάβουν σοβαρά υπόψη τους στον νέο μονοπολικό, ασταθή και κυρίως επικίνδυνο, ιδίως για τους ίδιους, κόσμο που αναδυόταν καθώς δεν ήταν σε θέση να εμπλακούν σε έναν νέο πόλεμο βγαίνοντας μόλις αποδυναμωμένοι, από την κομμουνιστική ουτοπία. Στο πλαίσιο αυτό η ίδρυση του Οργανισμού αρχικά αντιμετωπίστηκε με αδιαφορία από τη Δύση, καθώς ήταν αντικειμενικά βέβαιη η αδυναμία, να προέλθει απειλή από την κατακερματισμένη Ασία τότε.

Είκοσι χρόνια μετά δεκατέσσερεις ηγέτες συγκεντρώθηκαν γύρω από το τραπέζι της Συνόδου Κορυφής της Σαμαρκάνδης (2022) του Οργανισμού μαζί με αναρίθμητες χώρες και οργανισμούς της Ευρασίας και της Μέσης Ανατολής, χωρίς όμως την παρουσία της Δύσης. Παρακάθησαν δηλαδή με αμοιβαία αποδοχή μεταξύ συνδαιτημόνων για ένα κοινό σκοπό ή περισσότερους, που προϋποθέτει την αυτόβουλη, ελεύθερη συμμετοχή εταίρων, κατά μία εκδοχή, σαν μία «Συσπονδία», δηλαδή «κοινός δεσμός που συνέχει διακριτά υποκείμενα σε μία συλλογική ενότητα σκοπών».[4] Ενδεχομένως, θα μπορούσε να είναι το

1. Prantl Jochen, The Shanghai Cooperation Organization: Legitimacy through (Self-) Legitimation?,
2. "SCO is strong only when each of us is strong", SCO Secretary - General's press conference on the results of the SCO Summit 16.11.2020
3. Samuel Ph. Huntington, *Η Σύγκρουση ανατολής-δύσης και η πρόκληση Χάντινγκτον*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, γ' έκδοση συμπληρωμένη –Σεπτέμβριος 2001, Αθήνα, 2001, σελ.83
4. Δημήτρης Χρυσοχόου, *Πολιτειολογία των ενώσεων*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2020, σελ. 517, 194.

αντίδοτο στις προβλέψεις του Χάντιγκτον, υπό μία όμως προϋπόθεση: την συμμετοχή με κάποια ιδιότητα και των δυτικών δυνάμεων, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή.

Κι αν έπεσε το «Τείχος του Βερολίνου» και θρυμματίστηκε το σιδηρούν παραπέτασμα στην Ευρώπη σηματοδοτώντας το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και του διπολικού συστήματος. Ένα άλλο δυνητικό «τείχος» αποτυπωνόταν σε χάρτες της Ιαπωνίας, όπου απεικονίζεται η Ανατολική Ασία «περιστραμμένη 90 μοίρες αριστερόστροφα, σαν να δείχνει την περιοχή από την προοπτική του Πεκίνου, βλέποντας προς την Ανατολική Σινική Θάλασσα. Το ιαπωνικό αρχιπέλαγος και συγκεκριμένα η αλυσίδα νησιών Nansei που εκτείνεται από το Κιούσου έως την Ταϊβάν, φαίνεται να σχηματίζει ένα τείχος», προφανώς για να υπενθυμίζει στην Κίνα ότι οι τυχόν υψηλές παγκόσμιες προσδοκίες της περνάνε, από την Ιαπωνία[5] και κατ' επέκταση από τη Δύση.

Στο πνεύμα της μεταψυχροπολεμικής εποχής Ρωσία και Κίνα προσπαθούσαν να ενταχθούν στο φιλελεύθερο πρότυπο οικονομίας και το μελετούσαν προκειμένου να βρουν σε τι οφειλόταν η επιτυχία του και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα επιδιώκοντας την ένταξή τους σε δυτικούς διεθνείς οργανισμούς, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ).[6] Οι κομμουνιστικοί οργανισμοί είχαν καταρρεύσει αφήνοντας εκ των πραγμάτων ένα διαφιλονικούμενο γεωπολιτικό κενό ισχύος. Η ένταξη της Κίνας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) το Δεκέμβριο του 2001 καλλιέργησε προσδοκίες στις δυτικές χώρες ότι θα ακολουθούσε τις πολιτικές της ελεύθερης αγοράς σύμφωνα με τους όρους, που συνόδευαν την αποδοχή της στην ομάδα των φιλελεύθερων χωρών, με ανεπτυγμένες εμπορικές σχέσεις.[7] Η ένταξη της Ρωσίας στον ΠΟΕ τον Δεκέμβριο του 2011, ύστερα από 18 χρόνια διαπραγματεύσεων, αφενός άνοιγε την πόρτα της ρωσικής οικονομίας στις μεγάλες αγορές ενώ συγχρόνως απαιτούσε το άνοιγμα της ρωσικής οικονομίας στις ξένες επιχειρήσεις και τον ανταγωνισμό κατά το φιλελεύθερο οικονομικό πρότυπο της ελεύθερης αγοράς.[8] Συγχρόνως, Αμερικανοί ειδικοί ανέλαβαν να «ιδιωτικοποιήσουν τη Ρωσία σε πεντακόσιες ημέρες», με οικτρά αποτελέσματα,[9] που είναι άμεσα ορατά σήμερα με τους πανίσχυρους και στυγνούς ολιγάρχες που πήραν τα ηνία της χώρας. Από την άλλη, η Ινδία[10] ήταν εξαρχής στον ΠΟΕ και πριν στην GATT καθώς η συμμετοχή της στο Κίνημα των Αδεσμεύτων της έδωσε την δυνατότητα να ελίσσεται ανάμεσα στους δύο συνασπισμούς

5. «Οι ένοπλες δυνάμεις της Ιαπωνίας γίνονται ισχυρότερες, ταχύτερα: Η Αμερική δείχνει ενθουσιασμένη», The Economist (ot.gr) 27.1.2023
6. Ιωάννης Μυλωνάκης, «Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και Εμπόριο στις Υπηρεσίες: μία σημαντικά σχέση», Huffington post 24.10.2019
7. «Οι ανατροπές είκοσι χρόνια μετά την ένταξη της Κίνας στον ΠΟΕ: Η θεαματική άνοδος της ασιατικής υπερδύναμης, προσδοκίες και επικρίσεις», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 11.12.2021
8. «Η Ρωσία στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 23.10.2011
9. Ευάγγελος Γεωργίου, «Αν ψάχνεις ενόχους για το ποιος έφτιαξε του Ρώσους ολιγάρχες, θα βρεις σίγουρα στο Χάρβαρντ: το πρόγραμμα μαμούθ ιδιωτικοποιήσεων που ανέλαβε το πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ με οδυνηρά αποτελέσματα για τη Ρωσία που φαίνονται μέχρι σήμερα», Ot.gr, 5.4.2023
10. https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/india_e.htm

του ψυχρού πολέμου και να συμμετέχει στους δυτικούς θεσμούς, που εξυπηρετούσαν τα ζωτικά της εθνικά συμφέροντα διατηρώντας όμως ανέκαθεν ισχυρούς δεσμούς με την πάλαι ποτέ ΕΣΣΔ και στη συνέχεια με την Ρωσία, ως αντίβαρο στους δύο θανάσιμους άσπονδους γείτονές της την Κίνα και το Πακιστάν.

Επιπλέον, η Ρωσία μόλις έχει βγει κατακερματισμένη από τον «σιδηρούν μανδύα» της Σοβιετικής Ένωσης χάνοντας τις σοβιετικές δημοκρατίες και τον ζωτικό της χώρο στην Ευρασία ενώ αναγκαστικά αρχικά ακολούθησε τις δυτικές επιταγές του διεθνούς ελέγχου, για να επιβιώσει. Η Κίνα είχε καταπνίξει, το 1989, με τον πλέον δυναμικό τρόπο στην πλατεία Τιεν αν μεν[11] την αμφισβήτηση του καθεστώτος της, υπό τον φόβο της διάλυσης εις τα εξ ων συνετέθη, από τις διάσπαρτες μειονότητές της, όπως η Σοβιετική Ένωση. Το εκρηκτικό παζλ στον διακεκαυμένο ευρασιατικό σοβιετικό χώρο συμπλήρωναν οι πρώην άθεες σοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου, που εξελίχθηκαν ακαριαία σε ισλαμικές και την Τουρκία να αναζητά τα οθωμανικά της ερείσματα στην περιοχή. Οι χώρες της Κεντρικής Ασίας αναζητούσαν τις εθνικές, φυλετικές και θρησκευτικές τους ρίζες για να διακρίνουν την εθνική τους ταυτότητα και να κρατήσουν υποτυπωδώς την κρατική τους υπόσταση, συχνά, χωρίς να μπορούν να οριοθετήσουν τα σύνορα μεταξύ τους, με συχνές διασυνοριακές συγκρούσεις μεταξύ τους. Συγχρόνως, οι απολυταρχικοί ηγέτες τους συνήθως πρώην σοβιετικοί αξιωματούχοι αγωνιούσαν, για τη διατήρηση των καθεστώτων τους ενώ ξεσπούσαν διάφορες «χρωματιστές επαναστάσεις», για φιλελευθεροποίηση, που αποδίδονταν σε παρέμβαση δυτικού εξωτερικού παράγοντα.

Α.3. «Η ιδέα Πριμακόβ» και η υλοποίησή της

Υπό τις συνθήκες αυτές μετά τη διάλυση του σοβιετικού κόσμου, σύμφωνα με τον Ρώσο στρατηγό Λέονιντ Ιβάσοβ, που συμμετείχε στις πολιτικές συζητήσεις για το τι μέλλει γενέσθαι και ποια θα έπρεπε να είναι η θέση της Ρωσίας, ώστε να χαράξει την νέα στρατηγική της, αναπτύχθηκε η ιδέα αναζήτησης ουσιαστικής στρατηγικής συνεργασίας με άλλους σημαντικούς παίκτες της Ευρασίας, που θα μπορούσαν στο πλαίσιο της ισχύς εν τη ενώσει να αποτελέσει το ειρηνικό αντίδοτο στην μακάβρια πρόβλεψη του Χάντιγκτον και ει δυνατόν την αποτροπή της. Η ιδέα ίδρυσης ενός υπολογίσιμου ισχυρού πλαισίου αναδείχθηκε το 1996 από τα υπουργεία Εξωτερικών και Αμύνης της Ρωσίας. Ο Ιβάσοβ[12] τότε ήταν επικεφαλής στο Τμήμα Διεθνούς Στρατηγικής Συνεργασίας του Υπ. Αμύνης. Σύμφωνα με το «δόγμα Πριμακόβ», όπως ονομάστηκε από το όνομα του Ρώσου υπουργού Εξωτερικών και μετέπειτα πρωθυπουργού Γεβγκένι Πριμακόβ το αρχικό ιδεολογικό πλαίσιο του Οργανισμού στηριζόταν στο ότι:

1) Η μονοπολική τάξη πραγμάτων (που διαδέχτηκε την ΕΣΣΔ και τον

11. «Σαν σήμερα 4 Ιουνίου: Η πλατεία Τιεν Αν Μεν στο Πεκίνο, πλημμυρίζει από αίμα: 4 Ιουνίου του 1989: Στην πλατεία Τιεν Αν Μέν ή πλατεία της «Ουράνιας Γαλήνης» στο κέντρο του Πεκίνου, συντελείται η αιματηρή σφαγή εκατοντάδων φοιτητών από κομμουνιστικό καθεστώς», Έθνος, 2.6.2021
12. Leonid Ivashov," Heartland Expanding, or the Shanghai Cooperation Organization", 8.1.2008, Strategic Culture Foundation, http://en.fondsk.ru/

ΨΠ) είναι ασταθής και επικίνδυνη για το ανθρώπινο είδος και οδηγεί σε δικτατορία βασισμένη σε στρατιωτική ισχύ.

2) Η παγκόσμια κυριαρχία του (νέο) φιλελεύθερου μοντέλου της ελεύθερης αγοράς μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα παγκόσμια οικονομική αστάθεια, επίμονη διαμάχη για τους φυσικούς πόρους και μαζική εξαφάνιση εξαιτίας της πείνας, αρρώστιες και ένοπλες συγκρούσεις.
3) Η φιλοσοφία της αντίληψης ότι μόνο το χρυσό δις[13] των ανθρώπων της δύσης θα ευημερεί δεν είναι αποδεκτή για την ανθρωπότητα καθώς καταστρέφει την αρμονία ανάμεσα στους ανθρώπους και τη φύση ενώ προκαλεί πολιτισμικές συγκρούσεις.

Συνεπώς => έπρεπε:

1) Να δημιουργηθεί ένας δεύτερος πόλος παγκόσμιας ισχύος με έμφαση στη φιλοσοφία της ζωής και το περιβάλλον που θα διακρινόταν από της Δύσης. Ένας πόλος που θα έδινε προτεραιότητα στις πνευματικές και ηθικές αξίες και τις συλλογικές τάσεις, υπέρ του συνόλου.
2) Εναρμόνιση των σχέσεων χωρών και πολιτισμών, ώστε να αποτρέπονται οι συγκρούσεις. (Και εδώ παραπέμπει εμφανώς στις «χώρες –ηγέτες ή χώρες– πυρήνες» του Χάντινγκτον).[14]
3) Δημιουργία ενός συστήματος ασφάλειας πάνω στην ισορροπία δυνάμεων και δυνατοτήτων.

Αν και οι επιλογές του Πριμακόβ ήταν περιορισμένες εντούτοις επέλεξε να μην προσδέσει τη Ρωσία υπό την αμερικανική ηγεσία, αλλά καθώς η ρωσική οικονομία προχωρούσε στην ανάκαμψη να εργαλειοποιηθεί και η εξωτερική της πολιτική, ώστε να επεκταθεί κατά το δυνατόν κάνοντας τη μεγάλη ανατροπή και από παθητική βαθμιαία να εξελιχθεί σε πιο ενεργή και ανεξάρτητη, από την ποδηγέτηση των ΗΠΑ. Η Ρωσία δεν έπρεπε όμως σε καμία περίπτωση να επιχειρήσει να ανταγωνιστεί τις ΗΠΑ μόνη της, αλλά να στραφεί σε συνεργασία με άλλες ισχυρές δυνάμεις. Στο πλαίσιο αυτό υπό το «Δόγμα Πριμακόβ»[15] (1996) αναπτύσσεται σε πέντε άξονες και συγκεκριμένα:

1) Η Ρωσία θεωρείται ως αδιαμφισβήτητος παίκτης στη διεθνή σκηνή με ανεξάρτητη εθνική πολιτική, ως υπολογίσιμη δύναμη. (Σεπτέμβριος 2015 Χαρακτηριστική είναι η επανεμφάνιση στην διεθνή σκηνή, με την επιτυχή στήριξη της Ρωσίας στον πόλεμο της Συρίας υπέρ του καθεστώτος Άσαντ και της διατήρησής, του που άλλαξε και την έκβαση του πολέμου.[16])
2) Το όραμα για έναν πολυπολικό κόσμο που διοικείται υπό την αιγίδα των μεγάλων δυνάμεων. Σαφής ρωσική πολιτική υπέρ ενός πολυπολικού κόσμου.
3) Επιμονή στην ρωσική υπεροχή στον μετασοβιετικό χώρο και επιδίωξη στην Ευρασιατική ενσωμάτωση. (Χαρακτηριστικές είναι οι κινήσεις της ρωσικής διπλωματίας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας, όπως η μεσολάβηση στη διένεξη Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν, η άμεση στήριξη στο καθεστώς Τοκάγιεφ στο Καζακστάν.)
4) Αντίθεση στην επέκταση του ΝΑΤΟ. (Όπως φάνηκε με την «επιχείρηση ειδικού σκοπού», όπως αρχικά χαρακτήρισε η Ρωσία την επέμβαση στην Ουκρανία.)
5) Στρατηγική συνεργασία με την Κίνα. (Όπως αποδεικνύουν οι αλλεπάλληλες συνομιλίες υψηλού επιπέδου μεταξύ των δύο Προέδρων Πούτιν και Σι και οι μεταξύ τους διακηρύξεις για διευρυμένες στρατηγικές μακροχρόνιες σχέσεις μεταξύ τους.).

Περιλαμβανόταν το περίγραμμα της σύγκλισης των πέντε μη δυτικών πολιτισμών και συγκεκριμένα του: Ρωσικού, Κινεζικού, Μουσουλμανικού, Ινδουιστικού και Βουδιστικού. Στην πραγματικότητα το προσκλητήριο αφορούσε τη συνύπαρξη των πέντε κυρίαρχων μη δυτικών πολιτισμών της Ευρασίας και συγκεκριμένα τα αντίστοιχα «κράτη πυρήνες» (Ρωσία, Κίνα, Ισλαμικές Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, Ινδία) που τους εκπροσωπούσαν, όπως «δίδαξε» ο Χάντιγκτον και οι μεγάλοι ευρασιατικοί παίκτες αποδείχτηκαν ικανοί μαθητές του. Κοινή τους στάση ήταν η προτεραιότητα της συλλογικότητας έναντι της ατομικότητας, όπως η απόρριψη και της μίας μονοπολικής δομής του κόσμου και η κυριαρχία της μονεταριστικής (χρηματιστηριακής) ιδεολογίας, που περνάει μέσα από τους (πνευματικούς) ανάδοχους εταίρους της Σαγκάης, που θα αναλύσουμε ευθύς αμέσως.

Β.1. Το ευρασιατικό στρατήγημα υψηλής στρατηγικής στο «πνεύμα της Σαγκάης»

Η Σαγκάη υπήρξε η μεγάλη κινεζική πύλη που άνοιξε στις ευρωπαϊκές διακινήσεις τον 19ο αιώνα. Η κινεζική κυβέρνηση είχε παραχωρήσει ορισμένα προνόμια στις δυτικές δυνάμεις της εποχής τους Γάλλους, τους Άγγλους και τους Αμερικανούς που αριθμούσαν τότε μόλις δύο χιλιάδες και «η Σαγκάη ήταν μία ωοειδής περιοχή που περιβαλλόταν από υψηλά τείχη, με πέντε πύλες που ανοίγουν στα προάστια της», όπως περιγράφει ο Ιούλιος Βέρν στην «περιπέτειά του στην Κίνα».[17] Διακόσια χρόνια περίπου μετά στα ίδια προάστια της πόλης τον Ιούνιο του 1996 οι «Πέντε της Σαγκάης» (Ρωσία, Κίνα, Καζακστάν, Κιργισία, Ταζικιστάν) συμφώνησαν να διευθετήσουν τα ρευστά σύνορα των εύθραυστων νεοσύστατων ισλαμικών δημοκρατιών της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου και κυρίως του Αφγανιστάν και να απομακρύνουν τους δυτικούς και κυρίως την αμερικανική επιρροή από την Ευρασία μετά τον ψυχρό πόλεμο και στην αυγή της παγκοσμιοποίησης. Να παγώσουν αν δεν μπορούσαν να επιλύσουν τις συνοριακές διαφορές μεταξύ τους και να αντιμετωπίσουν την μόνιμη πληγή της Ασίας το Αφγανιστάν που ελλοχεύουν ανέκαθεν τρομοκρατικές, αποσχιστικές,

13. Πρόκειται για το «χρυσό δις» που ανέφερε ο Πρόεδρος Πούτιν ότι θα δεινοπαθήσει τον χειμώνα εν μέσω της ρωσικής επέμβασης στην Ουκρανία. «και διαιρεί τον κόσμο σε ανθρώπους πρώτης και δεύτερης κατηγορίας και ως εκ τούτου είναι ουσιαστικά ρατσιστικό και νεοαποικιακό», «Τι είναι αυτό το 'χρυσό δισεκατομμύριο' του Πούτιν;», Protagon 22.7.2022
14. Σάμιουελ Π. Χάντινγκτον, *Η Σύγκρουση των Πολιτισμών: και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, εκδ. Terzobooks, Αθήνα, 2001, σελ. 22.
15. The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action June 2019: The Return of Global Russia, Carnegie Endowment For International Peace, 2019, pp. 5.
16. Λόρδος David Owen "Πως ο πόλεμος στη Συρία θα μπορούσε να οδηγήσει σε σύγκρουση μεταξύ της Ρωσίας και του ΝΑΤΟ», The Huffington Post, 26.2.216
17. Ιουλίου Βέρν, *Περιπέτεια στην Κίνα*, μτφρ. Ευαγ. Κοχλατζη, Αφοί Στρατικη-Εκδόσεις, Αθήνα, χ.χ (κλασσικά βιβλία για παιδιά»,σελ 16

αλλά και διασυνοριακές προκλήσεις και απειλές, για όλα τα κράτη της περιοχής είτε συνορεύουν είτε όχι μαζί του και καταβάλλονται προσπάθειες εντός και εκτός του Οργανισμού για τη διευθέτηση ζωτικής σημασίας ζητημάτων. Η Κίνα έχει αρκετές επενδύσεις στο Αφγανιστάν και λαμβάνει σημαντικές πρωτοβουλίες και έχει αυξημένο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στο Αφγανιστάν.[18]

Αργότερα, και λίγους μόνο μήνες πριν την 11/9 το 2001 υπογράφεται το «έγγραφο του αιώνα»[19] δηλαδή η «Συνθήκη Καλής Γειτονίας και Φιλικής Συνεργασίας Κίνας-Ρωσίας»[20] ενώ στο ίδιο πρότυπο είχαν προχωρήσει ήδη στη σύσταση του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης (όπου στους Πέντε προστέθηκε και το Ουζμπεκιστάν) παρακάμπτοντας τις χρόνιες έριδες μεταξύ τους τα ιδρυτικά κράτη μέλη δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην άμεση οικονομική τους ανάκαμψη και τη διατήρηση της εθνικής τους επικράτειας, αλλά και των καθεστώτων τους. Στο πλαίσιο αυτό οι ισχυρές διμερείς σχέσεις θα αποτελούσαν τους πυλώνες οικοδόμησης ενός ευρασιατικού οργανισμού που θα ήταν εναρμονισμένος με τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους σημαντικούς πολιτισμούς και της αμοιβαίας κατανόησης και αρωγής κατά το δυνατόν για τη διατήρηση και όχι τη σύγκρουση τους όχι απαραίτητα απέναντι στους δυτικούς. Συμπληρώνοντας το παγκόσμιο πολιτισμικό σκηνικό εξασφαλίζοντας το μη αποκλεισμό τους, αλλά απεναντίας τη διατήρηση και τη συμμετοχή τους στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η Μογγολία συμμετείχε στον Οργανισμό με την ιδιότητα του «παρατηρητή» το 2004 ενώ ένα χρόνο αργότερα ως «παρατηρητές» συμμετείχαν επίσης η Ινδία με το Πακιστάν, αλλά και το Ιράν, πριν γίνουν μόνιμα μέλη. Ως «παρατηρητής» συμμετέχει το Αφγανιστάν από το 2012 ενώ υπό την ιδιότητα του «Εταίρου Διαλόγου» η Τουρκία, η Λευκορωσία και η Σρι Λάνκα.

Σύμφωνα με τον Ευγένι Πριμακόβ ο «Οργανισμός ιδρύθηκε ως οργανισμός νέου τύπου», ενώ τα άτυπα κύρια αντικείμενά του είναι: 1) να μεταμορφώσει τον σύγχρονο κόσμο, 2) να τον κάνει καλύτερο και δικαιότερο και 3)να συλλάβει τις επικίνδυνες τάσεις της παγκόσμιας ανάπτυξης. Κατά την πρώτη αξιολόγηση για τα δέκα χρόνια λειτουργίας του Οργανισμού κινεζική Έκθεση επισημαίνει τον θετικό ρόλο του Οργανισμού στη σταθερότητα και την ειρήνη στην περιοχή.[21] Αν και για τους επικριτές του Οργανισμού συνέχιζε να αναζητά την ταυτότητά του.[22] Υπό αυτό το πρίσμα τα κράτη-μέλη του Οργανισμού δεν χρειαζόταν στρατηγικούς ή αμυντικούς συνασπισμούς καθώς αγγίζουν τον σκληρό πυρήνα του κράτους και επομένως στηριζόταν στις διμερείς σχέσεις ανάλογα με τα εθνικά συμφέροντα του κράτους κατά καιρούς και τις διεθνείς συγκυρίες. Γι' αυτό και έχουν την ευκαιρία

18. Study on Security Cooperation in the HEART OF ASIA region, The Asia Foundation, atr consulting, p. 17 Heart_of_Asia_Regional_Security_Cooperat 2015.pdf
19. Kiril Babaev, "A Friendship Higher Than Alliance", RIAC, 18.7.2022
20. Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation 24.7.2001
21. China issues 1st evaluation report on SCO, China Daily, September 26, 2011,
22. Yu Bin, The SCO Ten Years After: In search of its Own Identity", in Michael Fredholm (Ed.), The Shanghai Cooperation Organisation and Eurasian Geopolitics: New Directions, Perspectives and Challenges, SIPCAS, NIAS, 2013, p. 29 FULLTEXT01 SCO 2013 book.pdf

να ελίσσονται και να συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα του Οργανισμού, χωρίς να απειλείται η συνοχή του ή να εκβιάζεται η συναίνεση των κρατών μελών προκαλώντας δυσαρέσκειες για την επιβολή τους. Απαράβατος κανόνας η μη επέμβαση στα εσωτερικά των κρατών μελών και η απόλυτη ισοτιμία μεταξύ τους ανεξάρτητα του μεγέθους ή της ισχύς τους. Κάθε απόφαση είναι αποτέλεσμα ελεύθερης εθνικής επιλογής που μπορεί να αλλάξει στην πορεία και το ίδιο το κράτος που αρχικά αρνήθηκε στη συνέχεια να επιζητεί την ένταξη σε ένα πρόγραμμα του Οργανισμού και να έχει τη δυνατότητα να ενταχθεί, όταν τα εθνικά του συμφέροντα το επιτρέψουν και έχουν ωριμάσει οι συνθήκες ή όταν διαπιστώσει ότι δεν το συμφέρει να απομονωθεί από τα μεγάλα έργα υποδομής που αναπτύσσονται γύρω του. Με τον τρόπο αυτό προχωρούν σταδιακά, όπως λέει μία κινεζική παροιμία, πηγαίνοντας από τα χαμηλά σε πιο ψηλά διαμερίσματα και ποτέ το αντίστροφο.[23]

Η Συμφωνία των δύο (Ρωσίας-Κίνας)[24] άνοιξε τον δρόμο για την ίδρυση του Οργανισμού που έκτοτε στηρίζεται σε αυτούς τους δύο πυλώνες και η εξέλιξη του είναι άρρηκτα συνυφασμένη με τις διμερείς σχέσεις των δύο εντός και εκτός Οργανισμού. Ο Οργανισμός μπορεί και πρέπει να έχει ένα σύστημα ασφαλείας από μόνος του διακριτό από το ΝΑΤΟ ή άλλο στρατιωτικό μπλοκ. Ομοίως, είναι αληθινή ανάγκη για ένα διακριτό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης, ώστε να διατηρεί έναν ιδιαίτερο χώρο πληροφοριών εντός του χώρου του Οργανισμού. Τα περισσότερα που έχουν γίνει ως τώρα είναι σεβόμενοι ότι:

- Η θεσμική ανάπτυξη του Οργανισμού είναι σε πλήρη εναρμόνιση με τους δημόσιους οργανισμούς στη δομή του που αναδύεται.
- Η διαδικασία λήψης αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα της δομής του αναπτύσσεται πιο εξειδικευμένα.
- Οι συναντήσεις των αρχηγών κρατών, συμβούλων ασφαλείας, αμύνης, εξωτερικών και υπουργών ενέργειας, κοινοβουλίων και νομικών και δικαστικών αρχών των κρατών μελών είναι θεσμοθετημένες και διεξάγονται σε μόνιμη βάση.
- Το Συμβούλιο Επιχειρηματικότητας του Οργανισμού έχει αυστηρή ατζέντα
- Η δημόσια υγεία, κοινωνική πρόνοια, τηλεπικοινωνίες και τα προγράμματα μεταφορών είναι αλληλοσυμπληρούμενα.
- Το Συμβούλιο Δημοσίου Συντονισμού με την υποστήριξη του Οργανισμού προωθεί την διαθεσιμότητα σε διαδικτυακές πηγές και ανταποκρίσεις στη ρωσική γλώσσα.

Κι όλα αυτά υπό το άγρυπνο «πνεύμα της Σαγκάης» κατά τον «τρόπο ASEAN»,[25] δηλαδή στη μη παρέμβαση στα εσωτερικά των κρατών μελών, που αποτελεί τη λυδία λίθο πάνω στην

23. Έβαν Όσνος, *Η Εποχή της Φιλοδοξίας*: τα παιχνίδια της τύχης, της αλήθειας και της πίστης, σε μία Κίνα που μεταμορφώνεται, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης-Προοπτικές, 2018,σελ.50
24. CSS Study: Flexibility by design: The Shanghai Cooperation Organisation and the future of Eurasian Cooperation, Zurich, May 2018, Center for Security Studies (CSS) ETH, Zurich, pp 14.
25. Ο «τρόπος ASEAN» στηρίχθηκε στην κυριαρχία και τη μη επέμβαση στα εσωτερικά των χωρών και διακρίνεται από τους άλλους περιφερειακούς οργανισμούς, για την πολιτική του αυτή. https://drive.google.com/file/d/0B8_1lDT4phjxZFYzei1jNTItODg/view?resourcekey=0--mvMeFq-h1geD9Vt9dm9YA

οποία οικοδομείται και λειτουργεί ο Οργανισμός. Τα κράτη μέλη, αλλά και οι συμμετέχοντες με κάποια ιδιότητα είναι αυστηρά προσηλωμένοι στη φιλοσοφία αυτή. Πρόκειται για μία «πολιτιστική προσέγγιση», έναν ιδιαίτερο τρόπο συμπεριφοράς και ισότιμων σχέσεων μεταξύ κρατών με έμφαση σε αξίες, όπως η αρμονία, ο σεβασμός στην πολιτιστική ποικιλομορφία, τις καλές σχέσεις γειτονίας, την αμοιβαία εμπιστοσύνη ως απαραίτητα συστατικά για μία «νέα αρχιτεκτονική παγκόσμιας ασφάλειας». Στοχεύει στην ενδυνάμωση της περιφερειακής ειρήνης, ασφάλειας και σταθερότητας. Ειδικότερα, αποφεύγεται κάθε αναφορά σε πολιτική ιδεολογία ενώ προβάλλεται η «πολιτιστική προσέγγιση». Συγχρόνως, υιοθετείται μία ολιστική άποψη σταθερότητας θέτοντας «ήπιες» σφαίρες αλληλεπίδρασης, όπως η κουλτούρα και η εκπαίδευση, ως αναπόσπαστο στοιχείο της ασφάλειας και της άμυνας.[26]

Β.2. Ένας περιφερειακός οργανισμός με υψηλές διασυνδέσεις

Ωστόσο, αν και έχει τα τυπικά χαρακτηριστικά ενός περιφερειακού Οργανισμού εντούτοις στην πραγματικότητα αποτελεί μία πλατφόρμα διαλόγου «ένα χαλαρό δίκτυο»[27] (a loosely meshed network which embraces and encourages diverse linkages and clusters).[28] Αυτή η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα αντανακλά συνέργειες για την οικοδόμηση πολλαπλών δυνατοτήτων δημιουργίας δεσμών ανάμεσα στους εταίρους με κοινά συμφέροντα, που αλληλοσυμπληρώνονται σε διάφορα ζητήματα και είναι αμοιβαίου εθνικού ενδιαφέροντος. Στο πλαίσιο αυτό η εξέλιξη ενός κράτους –μέλους δεν είναι περιοριστική. Απεναντίας, αναπτύσσονται σταθεροί δεσμοί τόσο με κράτη όσο και με άλλους περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς υπογραμμίζοντας πάντα ότι υπόκεινται υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών που τους προσδίδει ιδιαίτερο κύρος ήπιας ισχύς και αποδοχής. Επομένως, σφυρηλατώντας επιπλέον δίκτυα αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα πυκνό και στεγανό πολυδιάστατο δίκτυο συνεκτικότητας, βασισμένο σε πραγματιστικούς και ορθολογικούς υπολογισμούς αμοιβαίου οφέλους και είναι ανεξάντλητο. Η εθελοντική και διάχυτη φύση τέτοιων συνδέσμων αποτυπώνεται στην Χάρτη του Οργανισμού, όπου θέτονται και οι αρχές προσχώρησης στον Οργανισμό, αλλά και ο τρόπος αποχώρησης, που αποτρέπει τον φόβο εγκλωβισμού ενός κράτους μέλους, καθώς είναι στη διακριτική του ευχέρεια να αποχωρίσει εφόσον ενημερώσει εγκαίρως, για τις προθέσεις του.

Η ευέλικτη μορφή και λειτουργία του Οργανισμού στον τρόπο επίλυσης των διαφορών, εξηγείται ως ένα βαθμό καθώς τα ιδρυτικά κράτη μέλη έβγαιναν από ένα σιδηρούν γραφειοκρατικό παραπέτασμα που είχαν παγιδευτεί χωρίς διέξοδο και δεν σκόπευαν να δημιουργήσουν ένα νέο σιδηρόφρακτο οργανισμό. Προσπάθησαν επομένως να διορθώσουν ενδεχομένως τα δομικά λάθη του παρελθόντος και να δημιουργήσουν νέους μη συμβατικούς δεσμούς μεταξύ τους, που από τη μία πλευρά θα προστάτευε τόσο τη χώρα και το καθεστώς τους όσο και θα προάγονταν τα εθνικά τους συμφέροντα για γρήγορη ανάπτυξη και σταθερότητα, που θα τους επέτρεπε να βγουν από τη φτώχεια και να δημιουργήσουν σύγχρονες υποδομές και καλύτερη ποιότητα ζωής για τους λαούς τους, ώστε να μην κινδυνεύουν τα συγκεντρωτικά καθεστώτα τους, αλλά και συνοχή των κρατών τους. Στο πλαίσιο αυτό χρειάζεται εκτεταμένη και επίμονη έρευνα προκειμένου να ερευνηθεί λεπτομερώς η εξέλιξη του Οργανισμού, η διαπλοκή των σχέσεων εντός και εκτός του Οργανισμού και ο εξελικτικός του ρόλος στις περιφερειακές, αλλά και διεθνείς σχέσεις. Παρόλα αυτά και ενάντια σε κάθε πρόβλεψη Ρωσία και Κίνα[29] συνεργάζονται στενά και θέτουν τις προϋποθέσεις για έναν πολυπολικό κόσμο, παρά τις επιφυλάξεις από αναλυτές, όπως ο Aleksey Maslov, ότι μπορεί η Ρωσία να ελπίζει σε κινεζική στήριξη εφόσον εξυπηρετούνται τα κινεζικά συμφέροντα, ειδάλλως «δεν μπορούν να απαιτήσουν κάτι που η Κίνα ποτέ δεν υποσχέθηκε» (Russia may hope for China's support if it is in Beijing's interest,but should not demand from China what it has never promised).[30] Παρόλα αυτά, θα μπορούσε να εικάσει κανείς ότι η Ρωσία ενημέρωσε την Κίνα για την επέμβαση στην Ουκρανία κατά τη συνάντηση των δύο ηγετών και πήρε έστω και μία άτυπη «πλην ισχυρή συμμαχία» από την Κίνα.[31] Αντίθετα, από τις κακεντρεχείς δυτικές αναλύσεις, εντούτοις οι διμερείς σχέσεις των δύο βασικών πυλώνων του Οργανισμού δηλαδή Ρωσία-Κίνα στηρίζουν το οικοδόμημα του. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση για τη σταθερότητα του ευρασιατικού θεσμού, που από μία αρχικά χαλαρή συνηθισμένη συνεργασία κρατών για τη διευθέτηση των συνόρων μεταξύ τους προχώρησε σε δυναμικό περιφερειακό οργανισμό, που εξελίσσεται πλέον σε πανίσχυρο διεθνή οργανισμό. Γι αυτό για κάθε νέα συμμετοχή μιας χώρας στον Οργανισμό με κάποια ιδιότητα προηγείται και έπεται η συνεργασία της χώρας με τους δύο πυλώνες του Οργανισμού, συχνά και με άλλα κράτη μέλη ενώ συνήθως έχει ήδη ισχυρές σχέσεις με τη μία από τις δύο χώρες πυλώνες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ινδία που παραδοσιακά είχε στρατηγική σχέση με τη Ρωσία, η οποία στήριζε σθεναρά την υποψηφιότητά της στον Οργανισμό. Ωστόσο, χρειάστηκε Κίνα και Ινδία να παραμερίσουν τις διαχρονικά ανταγωνιστικές σχέσεις τους προχωρώντας σε «ιστορική συμμαχία»[32] μεταξύ τους προκειμένου να αναβαθμιστούν οι διμερείς τους σχέσεις και ακολούθως να ανοίξει ο δρόμος συμμετοχής της Ινδίας με την ιδιότητα του Παρατηρη-

26. Joint Statement of the Russian Federation and the People's Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development", 4.2.2022,
27. 'Xi's trip to Central Asia 'breaks IS encirclement' with ' a circle of friends at SCO' Chinese FM Wang Yi, Global Times, 18.9.2022
28. Shirin Akiner, "The Shanghai Cooperation Organisation: A networking organization for a networking world", London, 2010,
29. CSS Study: Flexibility by design: The Shanghai Cooperation Organization and the future of Eurasian Cooperation, Zurich, May 2018, Center for Security Studies (CSS) ETH, Zurich, pp 14.
30. RIAC Roundtable: Results of the 20th CPC Congress and Prospects for Russian-Chinese Relations, October 25, 2022
31. Σταύρος Λυγερός & Σωτήρης Δημόπουλος, *Γιατί ο πόλεμος στην Ουκρανία αλλάζει τον Κόσμο: οι περίπλοκες σχέσεις Ουκρανών-Ρώσων στην ιστορία*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2022, σελ. 137.
32. «Ιστορική συμμαχία Κίνας-Ινδίας», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 12.4.2005

τή στον Οργανισμό και αργότερα ως πλήρες μέλος μαζί με το Πακιστάν, με το οποίο είχε διαχρονικά καλύτερες σχέσεις η Κίνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετά συχνά κινεζικά μέσα ενημέρωσης υπενθυμίζουν στην Ινδία ότι είναι προς το συμφέρον της να είναι μέλος του Οργανισμού παρά του Ινδο-Ειρηνικού Οικονομικού Φόρουμ της Δύσης (IPEF),[33] ενώ αποσοβούν με πολιτικά μέσα ακόμη και πολύνεκρες διασυνοριακές συγκρούσεις μεταξύ Κίνας-Ινδίας που ξεσπούν, ως σήμερα. Στη εξωτική Σαμαρκάνδη όμως υπήρξαν σημαντικές αλλαγές όπως θα δούμε τώρα.

Γ. Από το «πνεύμα της Σαγκάης» στο «πνεύμα[34] της Σαμαρκάνδης»[35]

Στη φαντασμαγορική Σαμαρκάνδη του παλαιού δρόμου του Μεταξιού ο κόσμος ήταν πάντα «εκλαμβανόμενος ως ένας και αδιαίρετος, όχι διχασμένος», που αποτελεί τη μετουσίωση στην επανασύνδεση του Νέου Δρόμου του Μεταξιού που ενσαρκώνεται στο «πνεύμα της Σαμαρκάνδης»,[36] και αντίθετα (;) από τη «Σύγκρουση» του Χάντιγκτον. Η ετήσια Σύνοδος του Οργανισμού του 2022 αποτελεί «ιστορική τομή» (historical fracture), σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Ουζμπεκιστάν Shavkat Mirziyoyev, που φιλοξένησε τη Σύνοδο. Σε προηγούμενη δήλωσή του το 2020 είχε τονίσει επίσης ότι περισσότερο ισχυρό από ποτέ το «πνεύμα της Σαγκάης» αποτελεί μοναδική περίπτωση πολυμερούς συνεργασίας και είναι κοινή μας κληρονομιά και έκφραση της επιθυμίας μας για κοινή ανάπτυξη και σεβασμό στον κάθε πολιτισμό.[37] Αξίζει να σημειωθεί ότι ο τότε γενικός γραμματέας του Οργανισμού Vladimir Norov ανέλαβε αργότερα το Υπουργείο Εξωτερικών του Ουζμπεκιστάν και προετοίμασε την κατά γενική ομολογία επιτυχημένη Σύνοδο της Σαμαρκάνδης το 2022. Σταδιακά, ο Οργανισμός κυρίως μετά την άνοδο στην εξουσία του φιλόδοξου και εξωστρεφούς Κινέζου Προέδρου Σι Τζιν Πινγκ[38] το 2012 μεταλλάσσεται επίσης σε πιο εξωστρεφή Οργανισμό,[39] όπως αποδεικνύεται με την πρώτη διεύρυνση του με την Ινδία και το Πακιστάν το 2017 ενώ δύο χρόνια αργότερα και όταν ήρθησαν οι διεθνείς κυρώσεις εναντίον του Ιράν αποφασίστηκε η πλήρης ένταξη του στον Οργανισμό. Έκτοτε ακολουθείται η τυπική διαδικασία προσχώρησης και τυπικά παράλληλα με την Λευκορωσία, που επίσης είναι υπό ένταξη χώρα. Συγχρόνως, η αρχικά κλειστή «ομάδα των Πέντε» εξελίσσεται δυναμικά και εντάσσει με διάφορες ιδιότητες στον Οργανισμό χώρες της Ευρασίας ακόμα και της Μέσης Ανατολής, όπως η Σαουδική Αραβία, η Αίγυπτος και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ξαφνιάζοντας δυσάρεστα τον δυτικό κόσμο. Σύμφωνα με την Διακήρυξη της Σαμαρκάνδης των Αρχηγών Κρατών του Οργανισμού προωθείται «το πνεύμα αμοιβαίου σεβασμού, δικαιοσύνης, ισότητας, αμοιβαίας επωφελούς συνεργασίας, για ένα κοινό όραμα δημιουργίας μία κοινότητας για να μοιραστούμε το μέλλον της ανθρωπότητας»[40]

Σήμερα ιδιαίτερη έμφαση δίνει ο Οργανισμός για την στενότερη συνεργασία με τον ASEAN, όπως αποδεικνύουν οι συχνές επαφές του γενικού γραμματέα του Οργανισμού με τις χώρες μέλη του αλλά και τον ίδιο τον ASEAN. Συγχρόνως, διευρύνεται η συζήτηση για την «Μεγαλύτερη Ευρασία» (Greater Eurasia). Ένα φιλόδοξο σχέδιο που πρότεινε ο Πρόεδρος Πούτιν για την περιφερειακή προοπτική χωρών και οργανισμών του ευρασιατικού χώρου, που συνδέονται με τον Οργανισμό και στο πλαίσιο της συνεργασίας Ρωσίας-Κίνας. Ενδεικτικό της δυναμικής προοπτικής που αναπτύσσεται είναι το 15ο Διεθνές Οικονομικό Φόρουμ των Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ-CIS) για τον "Dialogue of Integrations" «Διάλογο Ολοκληρώσεων»[41] CIS, EAEC, SCO, BRICS (ΚΑΚ, Ευρασιατική Οικονομική Ένωση Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης και BRICS).

Παράλληλα, προωθείται, η ενεργειακή συνεργασία, η επέκταση χρήσης εθνικών νομισμάτων, με απώτερο στόχο την απομάκρυνση από το αμερικανικό δολάριο στις εμπορικές συναλλαγές των κρατών μελών, που είναι παραγωγοί αλλά και καταναλωτές ενέργειας, αλλά και διαμετακομιστικοί κόμβοι. Διαμόρφωση συστήματος διασυνοριακών πληρωμών σε εθνικά νομίσματα, η ανταλλαγή πληροφοριών και όπως πάντα η διευθέτηση του αφγανικού ζητήματος ιδίως μετά τις δραματικές εξελίξεις που ακολούθησαν την αμερικανική υποχώρηση και την αστραπιαία επάνοδο των Ταλιμπάν στην εξουσία.[42]

Παρόλα αυτά παραδόξως, για τη δυτική ορθολογική αντίληψη περιφερειακής οργάνωσης, δεν προχώρησαν στη δημιουργία μίας θεωρίας με ισχυρή γραφειοκρατική που να αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα και να την απλουστεύει ταυτόχρονα με τέτοιο τρόπο ώστε να εξυπηρετούνται οι σκοποί τους», όπως θα έλεγε ο Χάντιγκτον,[43] αλλά περισσότερο σε έναν ευέλικτο οδικό χάρτη, ώστε να μπορεί να είναι αποδοτική. Ιδίως, από τη στιγμή που ανέλαβε ο φιλόδοξος Κινέζος Πρόεδρος Σι η κινεζική εξω-

33. Wang Yi, India's economic opportunity lies in SCO not IPEF, 15.9.2022, Long Xingchun, Claims India will abandon SCO are wishful thinking, 22.9.2022,
34. Πέπε Εσκομπάρ, «Το πνεύμα της Σαμαρκάνδης» θα μεταφέρουν οι «υπεύθυνες δυνάμεις» Ρωσία και Κίνα, Ακτιβιστής- reseauinternational.net 18.9.2022
35. "Shavkat Mirziyoyev, (Uzbek president) Comment: Samarkand SCO Summit- dialogue and cooperation in an interconnected world", Intellinews 12.09.2022
36. Πέπε Εσκομπάρ, «Το πνεύμα της Σαμαρκάνδης» θα μεταφέρουν οι «υπεύθυνες δυνάμεις» Ρωσία και Κίνα», Ακτιβιστής/reseauinternational.net 18.9.2022
37. SCO Secretary-General's press conference on the results of the SCO Summit 16.11.2020
38. Giles Scott-Smith, The Shanghai Cooperation Organisation, in Madeleine O. Hosli, Joren Selleslaghs, The Changing Global Order, 2020,
39. Ingman Oldberg, "FOI The Shanghai Organization: Power house or Paper Tiger", Swedish Institute of International Affairs, 2007, p.30

40. The Samarkand Declaration of the Heads of State Council of the Shanghai Cooperation Organization,
41. XV Международный экономический форум государств – участников СНГ "Диалог интеграций: СНГ, ЕАЭС, ШОС, БРИКС" Выступление Генерального секретаря ШОС Чжан Мина на пленарной сессии Международного экономического форума государств-участников СНГ «Диалог интеграций: СНГ, ЕАЭС, ШОС, БРИКС», (Ομιλία του γγ. του Οργανισμού Της Σαγκάης Ζανκ Μινγκ, στην ολομέλεια του Διεθνούς Οικονομικού Φόρουμ των κρατών μελών της ΚΑΚ, «Διάλογος ολοκληρώσεων: ΚΑΚ, ΕΑΟΕ, ΟΣΣ, BRICS). 21.3.2023
42. Генсек ШОС подвел итоги работы за 2022 год и рассказал о планах по дальнейшему расширению организации (Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΣΣ (SCO) συνόψισε τις διεργασίες του Οργανισμού για το 2022 και αναφέρθηκε στα σχέδια για περαιτέρω επέκταση του Οργανισμού), infoshos.ru 9.1.2023
43. Σάμιουελ Π. Χάντινγκτον, *Η Σύγκρουση των Πολιτισμών: και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, εκδ.Terzobooks, Αθήνα, 2001, σελ. 35.

τερική πολιτική έγινε πιο εξωστρεφής με αιχμή του δόρατος το φιλόδοξο σχέδιο μαμούθ για τον Νέο χερσαίο και υδάτινο Δρόμο του Μεταξιού και ο Οργανισμός μαζί με άλλα εργαλεία ήπιας ισχύς προσπαθούν να τον προωθήσουν σε σταθερή βάση. Αρχίζει στο σημείο αυτό και η σταδιακή άνοδος της Κίνας στον Οργανισμό και ο πιο ενεργός της ρόλος.

Σχεδιάζοντας τον δείκτη ασφαλείας του επικείμενου Οργανισμού κυριαρχούσε η αντίληψη της ισορροπίας δυνάμεων εντός του Οργανισμού, αλλά και ευρύτερα στην Ανατολική Ασία. Η άποψη αυτή ήταν μεγάλης σημασίας για τη Ρωσία, τις χώρες της Κεντρικής Ασίας καθώς και τις σχέσεις στο τρίγωνο Κίνα-Ινδία-Πακιστάν. Ωστόσο, ευσεβής δυτικός πόθος θα ήταν ένα άλλο εναλλακτικό τρίγωνο συνεργασίας μεταξύ Ρωσίας-Ινδίας-ΗΠΑ.[44]

Συγχρόνως οι χώρες μέλη του Οργανισμού είχαν να αντιμετωπίσουν σοβαρές προκλήσεις και προβλήματα όπως η ένδεια, οι χρόνιες εθνικές και θρησκευτικές διασυνοριακές εντάσεις. Σε πολλές περιπτώσεις οι οικονομικές ελίτ του Οργανισμού εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στους υψηλούς δείκτες ανάπτυξης και όχι στην πραγματική ευημερία των χωρών μελών. Δίνοντας έμφαση στο υψηλό GDP (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν - Gross Domestic Product) και το κατά κεφαλήν εισόδημα, που δεν είναι απαραίτητο να οδηγήσει και στην ανάπτυξη των χωρών και των λαών και δεν βελτιώνει τις συνθήκες ζωής του πληθυσμού και την κουλτούρα, την επιστήμη, την εκπαίδευση, το περιβάλλον κ.λπ.

Μελλοντικά η αρχιτεκτονική των διεθνών σχέσεων του Οργανισμού εξελίσσεται συμμετέχοντας σε διαδραστικές κινήσεις που αφορούν: 1) Περιφερειακούς και παγκόσμιους σχηματισμούς 2) Διμερείς διαδράσεις μεταξύ χωρών εντός και εκτός Οργανισμού, αλλά και του Οργανισμού, ως ξεχωριστή νομική προσωπικότητα, με άλλες χώρες. 3) Διαδράσεις ειδικού ενδιαφέροντος, όπως η πανδημία.

Ο Οργανισμός έχει πολυάριθμες άτυπες ενέργειες με άλλους περιφερειακούς ενοποιητικούς σχηματισμούς. Το μοντέλο του Οργανισμού διαφέρει από εκείνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του ΑΣΕΑΝ σε τοπική κλίμακα και στην εστίαση ιδιαίτερης κατεύθυνσης: 1) Για τον Οργανισμό υπάρχει ένας ιδιαίτερος κόσμος χωρίς σαφή οριοθετημένα σύνορα 2) Ο κόσμος γυρίζει και κινείται γύρω από ένα παγκόσμιο χωριό 3) Το τετράγωνο της παγκόσμιας συλλογικότητας όπως οι BRICS (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα και Νότια Αφρική) πήρε μορφή. 4)Το τρίγωνο περιλαμβάνει παρακλάδια του Ισλάμ (Ιράν, Σ. Αραβία, Τουρκία) που σχετίζονται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο με τον Οργανισμό. Ένας ιδιαίτερος κόσμος χωρίς διακριτά σύνορα που περιστρέφεται στον παγκόσμιο ιστό.

Μειονέκτημα θεωρείται από τους επικριτές του Οργανισμού ότι δεν έχει ιδεολογικό θεμέλιο, όπως μία διαπολιτισμική θεωρία ενοποίησης, που να περιλαμβάνει την αντίληψη και τους αλγόριθμους οικοδόμησης του διακριτού χώρου του Οργανισμού. Η σημαντικότερη πρόοδος εντός του Οργανισμού είναι φτιαγμένη σε οικονομική βάση και σφαίρα ασφάλειας. Εντούτοις, μπορεί να μην προχώρησαν στη δημιουργία μίας θεωρίας,

44. Anvesh Jain,"A Reverse Primakov Doctrine?", March 2, 2021, Sigma Iota RHO, Journal of International Relations

ωστόσο ακολουθούν ένα οδικό χάρτη σύμφωνα με μία έρευνα ανάλυση[45] για την «τάση αμοιβαίας ολοκλήρωσης μεταξύ των Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης, τον Οργανισμό και τους BRICS. Ο Χάντιγκτον θα έλεγε ότι ο χάρτης πρέπει να αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα,να την απλουστεύει ταυτόχρονα, με τέτοιον τρόπο ώστε να εξυπηρετούνται οι σκοποί», που θέτονται. (σελ. 35).

Εντούτοις, «παρόλο που τα κράτη παραμένουν οι πρωταγωνιστές της παγκόσμιας σκηνής, μοιραία υφίστανται απώλειες στην κυριαρχία τους, τις λειτουργίες τους και τη δύναμή τους. Οι διεθνείς οργανισμοί τώρα αποκτούν το δικαίωμα να κρίνουν και να περιορίζουν μία χώρα μέσα στα ίδια της τα σύνορα. Σε ορισμένες περιπτώσεις και κυρίως στην Ευρώπη, οι διεθνείς οργανισμοί έχουν αναλάβει πολύ σημαντικές λειτουργίες, τις οποίες πρώτα επιτελούσαν τα ίδια τα κράτη, και έχουν δημιουργηθεί πανίσχυρες διεθνείς γραφειοκρατίες, που επιβάλλονται απευθείας στους πολίτες. Δεν ισχύει όμως αυτό για τον Οργανισμό, τουλάχιστον σύμφωνα με αυτά που ανακοινώνονται επισήμως καθώς οι ανατολικές χώρες έχουν συνηθίσει ως ένα βαθμό να δρουν ατύπως και παρασκηνιακά σε μη δεσμευτικές συνομιλίες, χωρίς να προβαίνουν σε επί της ουσίας ανακοινώσεις εκτός αν επέλθει κάποια σημαντική συμφωνία, που πρέπει να ανακοινωθεί.

Εναλλακτικά, ο Οργανισμός επέλεξε μία ολιγομελή λειτουργική δομή για τη διεκπεραίωση των ζητημάτων του. Έχει αναλάβει πολύ σημαντικές λειτουργίες, για να αντιμετωπίσει τις παθογένειες και τα μείζονα προβλήματα, που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν μεμονωμένα από τα κράτη, όπως η τρομοκρατία και η συλλογή πληροφοριών με την αντίστοιχη RATS και τη διασυνοριακή εγκληματικότητα του οργανωμένου εγκλήματος και της διακίνησης ανθρώπων, ναρκωτικών, όπλων και πολύτιμων λίθων κ.λπ. Τους τρεις δαίμονες αλλά και φλέγοντα ζητήματα που απαιτούν άμεση επίλυση για ειρήνευση στην περιοχή και δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος για την ανάπτυξη των χωρών της περιοχής. Αξιοποιεί όμως τις πρεσβείες των χωρών που βρίσκονται στο Πεκίνο που είναι και η έδρα του Οργανισμού, όπου ο γγ του Οργανισμού έχει τακτικές συναντήσεις με τις χώρες που συνδέονται ή θέλουν να συνδεθούν με τον Οργανισμό. Επομένως, υπάρχει διάχυση των οικονομικών δαπανών του Οργανισμού στα κράτη μέλη και όχι στον Οργανισμό.

Επίσης, απέφυγε ο Οργανισμός να υιοθετήσει δυσκίνητους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς, που θα επιβάλλονταν απευθείας στους πολίτες, καθώς δεν επεμβαίνουν στον σκληρό πυρήνα της κυριαρχίας, που έτσι κι αλλιώς διοικούνται από αυταρχικά καθεστώτα και δεν θα μπορούσαν να συγκρούονται οι αρμοδιότητες τους φανερά από εξωτερικούς παράγοντες, που θα έπλητταν το κύρος τους και την «αποκλειστικότητα» της εξουσίας πάνω στους πολίτες τους, είτε θεοκρατικής όπως το Ιράν είτε κοσμικής όπως στα ισλαμικά καθεστώτα της Κεντρικής Ασίας ή ακόμη και της αγέρωχης ρωσικής ή κινεζικής ή ινδικής ηγεσίας. Τα κράτη-μέλη του Οργανισμού με την συμμετοχή τους δεν χάνουν τη δυναμική τους με την αποκέντρωση των

45. Vyalov N.V., Mogilevskaya N.M., Анализ тенденции взаимной интеграции между ЕАЭС ШОС и БРИКС, (An Analysis of the Tendency of mutual integration between the EAEU, The SCO and The BRICS, Mart 2023

εξουσιών τους και τη μετατροπή τους σε τοπικές πολιτικές κοινότητες όπως πχ η ΕΕ.
Απεναντίας, για να διατηρήσουν τη συνοχή τους και τα καθεστώτα, αλλά και τις επικράτειές τους από τις αποσχιστικές τάσεις φυλετικές, θρησκευτικές, εθνοτικές ή πολιτισμικές, συγκρότησαν τον Οργανισμό στο «πνεύμα της Σαγκάης», χωρίς να αναμειγνύονται στα εσωτερικά των χωρών εκτός αν ζητηθεί επισήμως από μία χώρα μέλος που δέχεται μία «πορτοκαλί επίσκεψη». Επιδιώκουν τη διατήρηση των συνόρων παρά τις συχνές ένοπλες διασυνοριακές συγκρούσεις μεταξύ τους και στηρίζονται στον Οργανισμό για την επίλυση των διαφορών τους, ώστε να διατηρηθούν τα σύνορα μεταξύ τους και να αποφεύγονται οι ένοπλες μακροχρόνιες ενίοτε ατέρμονες συγκρούσεις μεταξύ τους και να διατηρούνται σε ύφεση έστω σε λανθάνουσα κατάσταση αντί να εξελίσσονται σε ανοικτές πολεμικές αναμετρήσεις. Αντίθετα, δίνουν έμφαση στην ανάπτυξη και την ευημερία, ώστε να διατηρούνται και τα αυταρχικά καθεστώτα βάζοντας σε δεύτερη μοίρα τις μεταξύ τους διασυνοριακές εθνοτικές, θρησκευτικές ή φυλετικές διαφορές. Στο πνεύμα της διαδραστικής απάντησης του Οργανισμού στην «Σύγκρουση των πολιτισμών» ο τότε γγ του Οργανισμού Rashid Alimov στο τέλος της ομιλίας του για την συνεργασία του Οργανισμού με τον OSCE στη Βιέννη για την 15η επέτειο ίδρυσης του Οργανισμού ανέφερε χαρακτηριστικά ότι «έχουμε δημιουργήσει τις συνθήκες για να μειώσουμε τον κίνδυνο ανάφλεξης στην περιοχή ευθύνης του Οργανισμού». "Essentially, within the framework of in many respects unique inter-civilizational organization we have created conditions for lowering risk of conflict in the SCO area of responsibility".
Ο Ρώσος Πρόεδρος το Νοέμβριο του 2022 στο συνέδριο του Βαλντάι σε ερώτηση αν ήρθε ο καιρός για μία βαθύτερη ολοκλήρωση της πρώην ΕΣΣΔ ανέφερε μεταξύ άλλων ότι δεν νομίζει ότι «πρέπει να βιαστούμε να πάμε μπροστά όπως συνέβη για παράδειγμα με την ΕΕ όταν μερικές χώρες με ένα ορισμένο επίπεδο ανάπτυξης μπήκαν στην ευρωζώνη και μετά δεν ήξεραν τι να κάνουν. [...] Επομένως, δεν πρέπει να βιαστούμε, αλλά πρέπει να κινηθούμε με συνέπεια στην υλοποίηση των σχεδίων που έχουν προδιαγράψει, λαμβάνοντας υπόψη μας τα συμφέροντα όλων των συμμετεχόντων στη διαδικασία». Κατά τον Ρώσο πρόεδρο «η ανάπτυξη πρέπει να στηριχθεί σε έναν διάλογο μεταξύ πολιτισμών και πνευματικών και ηθικών αξιών» και είναι σαν να απαντά στον Χάντιγκτον.[46] Ομοίως, ο Κινέζος Πρόεδρος δήλωσε ότι «σεβόμαστε την ποικιλία των πολιτισμών».[47] Από την άλλη πλευρά η Ινδία ανέλαβε τη προεδρία του Οργανισμού για το 2023 «στο όνομα των χιλιετιών κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς» (millennia-old shared civilizational heritage).[48] Επιπλέον, στη Σαμαρκάνδη η Ρωσία παρουσίασε ένα «πακέτο προτάσεων για τη βελτίωση των δραστηριοτήτων του Οργανισμού» που συζητούν τόσο ο Ρώσος Πρόεδρος με τον Κινέζο ομόλογό του όσο και με τους άλλους αρχηγούς των κρατών μελών, για πιο

46. «Η πλήρης ομιλία του Βλαντίμιρ Πούτιν στο Φόρουμ Βαλντάι», Κοσμοδρόμιο, 29.10.2022
47. Xi Jinping, Hold High the Great Banner of Socialismwith Chinese Characteristics and Strive in Unity to Build a Modern Socialist Country in All Respects: Report to the 20th National Congress of the Communist Party of China October 16, 2022,
48. India and SCO https://indiainsco.in/home

αποτελεσματική λειτουργία του Οργανισμού.[49]

Συμπεράσματα

«Αν θέλουμε να σκεφτούμε σοβαρά για τον κόσμο και να δράσουμε αποτελεσματικά μέσα σ' αυτόν, οφείλουμε να έχουμε στα χέρια μας έναν απλουστευμένο χάρτη της πραγματικότητας, μία θεωρία, μία ιδέα ένα μοντέλο, ένα υπόδειγμα». (Χάντιγκτον σελ. 33) Αυτό το μοντέλο του Χάντιγκτον εν πολλοίς διαμορφώνουν οι ισχυρές δυνάμεις της Ασίας στο πλαίσιο του Οργανισμού, χωρίς όμως μία συγκεκριμένη θεωρία. Μέσα από την ευελιξία του Οργανισμού και τα ρευστά του σύνορα του ευρασιατικού χώρου συνειδητά επιχείρησαν ένα νέο «Παράδειγμα», όχι απαραίτητα για να υποκαταστήσει το προηγούμενο, ούτε να ερμηνεύει όλα τα γεγονότα που αντιμετωπίζει, ο μυστικισμός της Ανατολής με την σοφία του, αλλά να το συμπληρώσει στην παγκόσμια Σκακιέρα της Ευρασίας, ώστε να χωράνε όλοι οι πολιτισμοί στον κόσμο και να δίνουν χρώμα με την πλούσια παλέτα τους, φως και ελπίδα, για έναν καλύτερο κόσμο χωρίς αποκλεισμούς, όπως τουλάχιστον διατείνονται. Ωστόσο, η αμερικανική υπερδύναμη αντιμετωπίζει με σκεπτικισμό τη συσπείρωση των ανατολικών δυνάμεων και καθώς δεν έχει αντίστοιχο οργανισμό, όπως το NATO στην Ασία δημιούργησε «ένα σύστημα κεντρικού άξονα και ακτινών που αποτελούνται από διμερείς αμυντικές συμφωνίες με την Ιαπωνία, τη Νότια Κορέα, την Αυστραλία, τις Φιλιππίνες και την Ταϊλάνδη», σύμφωνα με τον Economist.[50]
Η Ρωσία βγήκε καμένη από τον Ψυχρό Πόλεμο χάνοντας σημαντικά ερείσματα της υπερδύναμης ισχύς της και χρειάστηκε χρόνο για να ξαναβρεί τον βηματισμό της στην διεθνή σκηνή ως υπολογίσιμος παίκτης, που όμως δοκιμάζεται για μία ακόμη φορά στην ιστορίας της με την επέμβαση στην Ουκρανία και την απομόνωση από τη Δύση. Η Κίνα διατήρησε την επικράτειά της, αλλά μεταμορφώνεται ραγδαία από τον κομμουνισμό με κινεζικά χαρακτηριστικά στον «ιδανικό καπιταλισμό», όπου τα εργατικά δικαιώματα έχουν ελάχιστο αντίκτυπο στο οικονομικό της πρότυπο. «Παραμελώντας ατροφική την ψυχή της, η ανθρωπότητα κινδυνεύει τώρα να καταστραφεί από την υπερβολική δύναμη που άφησε να δώσει στο σώμα της μία δικαιοδοσία δυσανάλογη με τη φύση, και μέτρα του ανθρώπου. Αυτό είναι ένα πρόβλημα καθορισμένο», σύμφωνα με τον Ζήσιμο Λορεντζάτο.[51] Οι χώρες της Ανατολής στο πνεύμα της Σαγκάης προσπαθούν να διατηρήσουν το πολιτισμικό τους αποτύπωμα στον κόσμο στον καιρό της παγκοσμιοποίησης και της νέας βιομηχανικής εποχής, χωρίς να αλλοτριωθούν. Συγχρόνως, «πέρασε αρκετός καιρός από τότε που ορισμένοι τεχνίτες βιάζονταν να κάνουν τον απολογισμό της ιστορίας του ανθρώπου σα να πρόκειται κάτι να τελειώσει». «Πολλές φορές ως τώρα εκείνα που αρχίζουν είδαμε να μετέχουν παράξενα σε όσα

49. "ШОС на пороге перемен", (Ο Οργανισμός Συνεργασίας Σαγκάης στα πρόθυρα αλλαγής) 2.4.2023
50. «Νέα εποχή στην γεωπολιτική: Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και η στρατιωτική γιγάντωση της Κίνας, προαναγγέλλουν μία νέα εποχή αντιπαλότητας μεγάλων δυνάμεων» 27.12.2022, economist.com, στον Οικονομικό Ταχυδρόμο,
51. Ζήσιμος Λορεντζάτος, *Μελέτες*, τόμος Α, εκδ. Δόμος & Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, 2007, σελ. 17, 19.

τελείωσαν». Καθώς τίποτα δεν φαίνεται να τελειώνει οριστικά έστω κι αν αλλάζει το «Παράδειγμα». Το παλαιό Παράδειγμα εμπεριέχει το νέο και αντιστρόφως.

Παρόλα αυτά, κατά τον Ιούλιο Βέρν στην «Περιπέτεια στην Κίνα»[52], «Οι φιλόσοφοι νομίζουν πως τα ξέρουν όλα. Είναι μηχανές που βγάζουν συνέχεια θεωρίες-θεωρίες που αν προσπαθήσεις να τις εφαρμόσεις στην πράξη βλέπεις πως δεν αξίζουν τίποτα».[53] Συμπληρώνοντας ότι «δεν μπορείς να εκτιμήσεις την ευτυχία επειδή δεν σ' έχει αγγίξει ως τώρα η δυστυχία». Αντιστρόφως, οι υπερδυνάμεις της Ανατολής γνώρισαν την ουτοπική δυστυχία και δεν θέλουν να την ξαναζήσουν. Δίνουν έμφαση στην ανάπτυξη, που ισχυροποιεί τις χώρες τους, βγάζει από τη φτώχια σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού τους, και διατηρεί τα καθεστώτα τους. Εάν έτσι έχουν τα πράγματα δεν θέλουν πόλεμο, αλλά δεν θα υποταχθούν στη Δύση επειδή δεν θέλουν να διαλυθούν, όπως η Σοβιετική Ένωση, ούτε να ξαναγίνουν αποικίες της δυτικής ηγεμονίας καθώς είναι νωπές ακόμη οι μνήμες, από το αποικιακό καθεστώς τους και δεν διατηρούν και τις γοητευτικότερες αναμνήσεις στην ιστορική τους εθνική συνείδηση. Μένει να δούμε προσεχώς αν ο Χάντιγκτον έχει δίκιο και αν θα διαψευσθεί. Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ συγκλόνισε τον κόσμο και ιδιαίτερα την Ευρασία, που δεν θέλει να ξαναζήσει ανάλογη τραυματική εμπειρία. Επομένως, οι ισχυροί παίκτες της αναζητούν τρόπους συνύπαρξης και συνεργασίας εντός του διεθνούς δικαίου και των Ηνωμένων Εθνών, όπως υποστηρίζουν. Ένας από τους τρόπους περιφερειακής συνεργασίας είναι και ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης που πασχίζει να εξασφαλίσει μία ισορροπία μεγάλων μεσαίων και μικρών δυνάμεων εντός και εκτός της Ευρασίας και της «παγκόσμιας Νήσου». Σύμφωνα με την Helga LaRouche του Schiller Institute «πόσο εύκολο είναι να αλλάξει ο κόσμος προς το καλύτερο», όπου «Ο Νέος Δρόμος του Μεταξιού γίνεται η Παγκόσμια Επίγεια Γέφυρα» (The New Silk Road Becomes the World Land-Bridge).[54]

Στο πλαίσιο αυτό αν και η «Σύγκρουση» που προέβλεψε ο Χάντιγκτον σήμερα φαντάζει πιο υπαρκτή από ποτέ και παίρνει ανεξέλεγκτες διαστάσεις ιδίως μετά την ρωσική επέμβαση στην Ουκρανία, οι ισχυροί γίγαντες της Ανατολής διατείνονται ότι με στρατηγήματα υψηλής πολιτικής δεν κάνουν πόλεμο, συνεργάζονται στενά ξεχνώντας τις διαχρονικές διασυνοριακές έριδες φτιάχνοντας τεράστιες υποδομές για την ευημερία και την σταθερότητα της παγκόσμιας ειρήνης. Μένει να δούμε προσεχώς ποιος έχει δίκιο και ποιο θα διαψευσθεί από τα δύο μοντέλα σκέψης, όπου στο δυτικό «ο πρώτος τα παίρνει όλα και ο δεύτερος τίποτα (first is first second is nothing) ενώ στο ανατολικό ένας πολυπολικός κόσμος συνεργασίας μεταξύ των πολιτισμών φιλοδοξεί να φέρει την ειρήνη και την ανάπτυξη στον κόσμο και το κυριότερο την αρμονική συνύπαρξη των πολιτισμών και όχι τη σύγκρουσή τους.

52. Ιουλίου Βέρν, *Περιπέτεια στην Κίνα*, μτφρ. Ευαγ. Κοχλατζη, Αφοί Στρατικη-Εκδόσεις, Αθήνα, χ.χ (κλασσικά βιβλία για παιδιά», σελ. 8.
53. Ιουλίου Βέρν, *Περιπέτεια στην Κίνα*, σελ. 10.
54. "The New Silk Road Becomes the World Land Bridge, A Tour", The Schiller Institute

Τουρκο-Αραβική συνομοσπονδία: *Το πολιτικό εγχείρημα των Οθωμανών για την αποτροπή της αποσύνθεσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*

4

Μιχαήλ-Ορέστης Μασαούτης

MA in Middle Eastern Studies, Leiden University

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Εισαγωγή

Ο τελευταίος αιώνας του βίου της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (1821-1922), ήταν ένας αιώνας συσσωρευμένης ένοπλης βίας και αστάθειας, που οδήγησε σταδιακά στην αποσύνθεση και τέλος, στον αφανισμό της. Στα Βαλκάνια, μία αλληλουχία συνεχών ανεπιτυχών αλλά και επιτυχών επαναστάσεων (Ελληνικής, Σερβικής, Βουλγαρικής), εθνοκαθάρσεων, γενοκτονιών και προσφυγικών ρευμάτων, με αποκορύφωμα τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913), οδήγησαν στην αποσύνθεση της βαλκανικής πτέρυγας της αυτοκρατορίας. Επιπλέον, στην Ανατολία[1], με το ξέσπασμα του Α΄ Π.Π., το νεοτουρκικό καθεστώς διέπραξε γενοκτονία κατά του αρμενικού και ελληνικού λαού.

Τα ιστορικά αυτά γεγονότα έχουν οδηγήσει στην παγίωση δύο ιστορικών αφηγημάτων, δηλαδή στην αμοιβαία εχθρότητα και το αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ Τούρκων-Οθωμανών και όλων των υπολοίπων εθνοτήτων, καθώς και την γραμμική διαδικασία διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

1. Γεωγραφική περιοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που τα όρια της συμπίπτουν σχεδόν με αυτά της σύγχρονης Τουρκίας.

Στο ίδιο μήκος κύματος, η γενική αντίληψη που επικρατεί για τις σχέσεις μεταξύ των Οθωμανικών αρχών και των αραβικών ελίτ και κοινωνιών τον τελευταίο αιώνα του βίου της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, είναι ότι επρόκειτο για σχέσεις οξέος ανταγωνισμού και ρήξης. Δηλαδή, θεωρείται, ότι οι αραβικοί οθωμανικοί πληθυσμοί ακολούθησαν την φυγόκεντρη ιστορική εμπειρία των πληθυσμών των Βαλκανίων και της Ανατολίας. Σε αυτό το συμπέρασμα συνηγορούν, ο τούρκο-αιγυπτιακός πόλεμος (1831-1833), με την ταχεία προέλαση των αιγυπτιακών στρατευμάτων μέχρι τα όρια της Ανατολίας, οι ενδοκοινοτικές συγκρούσεις μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων τις δεκαετίες του 1850 και 1860 σε Λίβανο και Συρία και κυρίως η Αραβική Εξέγερση του 1916. Μπορεί, όμως, η ιστορική εμπειρία των Βαλκανίων και της Ανατολίας να θεωρηθεί ασφαλής οδηγός για τις εθνο-πολιτικές διεργασίες για στο ασιατικό-αραβικό τμήμα της αυτοκρατορίας;

Το παρόν άρθρο, λοιπόν, θα επιχειρήσει να απαντήσει στο ερώτημα αν οι σχέσεις μεταξύ Αράβων και Τούρκων, τις τελευταίες δεκαετίες του βίου της αυτοκρατορίας, ακολούθησαν την εμπειρία της εθνοθρησκευτικής βίας και απόσχισης των Βαλκανίων. Το βασικό επιχείρημα της διεξαχθήσας ερευνάς είναι η ύπαρξη μιας έντονης και μη-γραμμικής διαδικασίας μεταξύ του τουρκικού και του αραβικού στοιχείου με στόχο την ίδρυση κοινής πολιτειακής οντότητας. Η έρευνα καταδεικνυεί ότι, σε αντίθεση με τα Βαλκάνια, οι εξελίξεις στις αραβικές επαρχίες δεν ακολούθησαν μια γραμμική πορεία συνεχούς αντιπαλότητας και αποσχιστικής βίας. Αντίθετα η πορεία αυτή χαρακτηριζόταν από έντονες και μακρές πολιτικοκοινωνικές, αλλά και στρατιωτικές ζυμώσεις, όχι απηλλαγμένη από εντάσεις και ανταγωνισμούς, με κεντρική στόχευση την διασφάλιση της πολιτικής και εδαφικής επιβίωσης της αυτοκρατορίας μέσα από την σύσταση ομοσπονδιακού τούρκο-αραβικού κράτους. Επιπλέον καταδεικνύεται, ότι παρά την ύπαρξη αραβικών αποσχιστικών κινημάτων και ανάλογων ιδεολογικών τάσεων, ήδη από την δεκαετία του 1870, αυτά ποτέ δεν οδήγησαν στην δημιουργία ενός σοβαρού αραβικού αποσχιστικού κινήματος. Αντίθετα το αναπτυσσόμενο αραβικό ρεύμα πολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής αυτοδιάθεσης επιδίωκε κατά κύριο λόγο την βελτίωση των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών όρων συμμετοχής των Αράβων στην αυτοκρατορία και όχι την διάλυση αυτής. Ως εκ τούτου η έρευνα καταδεικνύει ότι, παρά την αυξομειούμενη ένταση στις σχέσεις Κων/πουλης και των πληθυσμών των αραβικών επαρχιών, η κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία, που ήταν κοινά αποδεκτή από τις αραβικές και τουρκικές ελίτ και μάζες, συμπεριλαμβανομένων, και των Νεότουρκων, ήταν ο Ισλαμισμός και το Χαλιφάτο και όχι ο Αραβισμός ή ο Τουρκισμός.

Η ιστορική ανάλυση θα επικεντρωθεί στις σχέσεις του αραβικών επαρχιών δυτικά της Ερυθράς Θάλασσας, με την οθωμανική διοίκηση κατά την τελευταία σαράντα χρόνια του βίου της οθωμανικής αυτοκρατορίας (1876-1922). Θα αναζητηθούν και θα αναλυθούν οι σχέσεις και οι πολιτικές ζυμώσεις μεταξύ του οθωμανο-τουρκικού και αραβικού παράγοντα πριν και μετά την τραυματική για τους Οθωμανούς Τούρκους εμπειρία των Βαλκανικών Πολέμων. Επιπλέον, θα γίνει προσπάθεια να καταδειχθεί ποια ήταν η δυναμική και το ιδεολογικό αποτύπωμα του αραβικού κινήματος αυτοδιαθέσεως, και ποια η αλληλοεπίδρασή του με την υποστηριζόμενη από τις δυνάμεις της Αντάντ *Αραβικής Εξέγερσης* του 1916. Τέλος, θα γίνει προσπάθεια να αναλυθεί η δυναμική των σχέσεων του αραβικού παράγοντα, σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο, με το Κεμαλικό, αντι-δυτικό, επαναστατικό κίνημα, καθώς και πως η δυναμική αυτή καθόρισε την στάση του βρετανο-γαλλικού παράγοντα, απέναντι, τόσο στον Κεμάλ, όσο και στη Μικρασιατική Εκστρατεία.

Οθωμανισμός και Οικουμενική Συνύπαρξη

Στην παγίωση της αντίληψης, ότι οι σχέσεις των αραβικών πληθυσμών και του τουρκο-οθωμανικού κατεστημένου, ακολούθησαν παράλληλους δρόμους, με αυτές των λαών των Βαλκανίων και της Ανατολίας, πριμοδοτεί και η κινηματογραφική παραγωγή, *Ο Λώρενς της Αραβίας*. Η ταινία βασισμένη σε ιστορικά γεγονότα, ξεδιπλώνει την ηγετική δράση του αξιωματικού των Βρετανικών μυστικών υπηρεσιών, συνταγματάρχη, *Thomas Edward Lawrence*, κατά την διάρκεια της *Αραβικής Εξέγερσης* το 1916 εναντίον της παρουσίας των Οθωμανικών στρατευμάτων στην σύγχρονη Μέση Ανατολή. Η ταινία, εκτός από μεγάλη εμπορική επιτυχία, αποτέλεσε μια χαρακτηριστική περίπτωση όπου το Χόλυγουντ υπηρέτησε το γενικότερο *οριενταλιστικό*, προπαγανδιστικό αφήγημα των αγγλοσαξόνων.[2] Σύμφωνα με το αφήγημα αυτό, οι δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις, έφτασαν στην περιοχή ως απελευθερωτές, αλλά και εκσυγχρονιστές, ώστε να απαλλάξουν του Άραβες από την σκληρή καταπίεση της Οθωμανο-τουρκικής ελίτ. Το αφήγημα αυτό είχε ως σημαντικό εκφραστή τον *George Antonius*, ο οποίος στο έργο του *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement* θεωρούσε μονόδρομο την διάρρηξη των σχέσεων μεταξύ Αράβων και Τούρκων, εξαιτίας της συγκρουσιακής πορείας μεταξύ ενός αναπτυσόμενου, ισχυρού αραβικού αποσχιστικού εθνικισμού και της πολιτικής του Οθωμανισμού, δηλαδή της κοινής οθωμανικής ταυτότητας και αργότερα του Νεοτουρκικού εθνικισμού. Συμβάδιζε όμως το αφήγημα αυτό με τις επικρατούσες κοινωνικοπολιτικές αντιλήψεις μεταξύ των Αράβων για τον ρόλο τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία;

Οι οθωμανικές πολιτικές ελίτ, ήδη από το 1839, είχαν αρχίσει να εφαρμόζουν τα *Tanzimat*,[3] μια σειρά μεταρρυθμίσεων που επιβλήθηκαν από τις Μ. Δυνάμεις. Αν και αποτέλεσμα παρεμβατισμού, η οθωμανική διοίκηση ωστόσο, εργαλειοποίησε αυτές τι μεταρρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του κράτους και ως μια ύστατη προσπάθεια αποτροπής της αποσύνθεσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η παροχή ισονομίας, όλων των εθνο-θρησκευτικών κοινοτήτων

2. Σύμφωνα με τον Edward Said, ο όρος *Οριενταλισμός* είναι ένα κατασκευασμένο σώμα θεωρίας και πράξης, το οποίο κατασκευάζει εικόνες για το *Όριεντ* ή την Ανατολή με αποδέκτες τους Δυτικούς. Αναπαραστάσεις της Ανατολής ως εξωτικής, θηλυπρεπούς, αδύναμης και ευάλωτης αντανακλούν και καθορίζουν πως η Δύση βλέπει τον εαυτό της σαν ορθολογική, ανδροπρεπής και ισχυρή. Αυτά τα δεδομένα διαχέονται σε όλες τις κατηγορίες της συμπεριφοράς-γλώσσας, ιστορίας, έθιμα και θρησκεία-και δημιουργούν μια ισχυρή διχοτόμηση μεταξύ των δύο γεωγραφικών οντοτήτων.
3. *Tanzimat* (αναδιοργάνωση στα τουρκικά), ήταν μια σειρά κοινωνικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων για τον εκσυγχρονισμό της οθωμανικής αυτοκρατορίας που διήρκεσε από το 1839 έως το 1876, με την υιοθέτηση συντάγματος.

απέναντι στις σουλτανικές αρχές το 1839 και κοινής και ισότιμης υπηκοότητας όλων των κατοίκων το 1876, ήταν δυο κομβικά μέτρα. Επί της ουσίας, επρόκειτο περί ισότιμης υποταγής όλων, ανεξαιρέτως, των υπηκόων απέναντι στον τύραννο.[4] Ένας από τους στόχους, θεωρητικά τουλάχιστον, αυτής της εκσυγχρονιστικής πολιτικής ήταν η δημιουργία, κοινής πολιτικής, οθωμανικής ταυτότητας, που θα αναγνώριζε, αλλά θα υπερέβαινε τις θρησκευτικές, γλωσσικές και εθνοτικές διαφορές. Μια ταυτότητα με γεωγραφική κυρίως και όχι με εθνοθρησκευτική αναφορά.[5] Με αυτές τις ενέργειες η Υψηλή Πύλη,[6] κατέβαλε μια ύστατη προσπάθεια να ανακόψει την διαλυτική επέλαση των διάφορων αποσχιστικών κινημάτων εθνο-θρησκευτικής αυτοδιάθεσης, αλλά και να επαναφέρει την αυτοκρατορία ως ισότιμο παράγοντα στο νέο, αναδομημένο σύστημα ισχύος, την αυγή της βιομηχανικής εποχής.

Αυτό το εγχείρημα απέτυχε παταγωδώς στους χριστιανικούς πληθυσμούς σε Βαλκάνια και Ανατολία και, μέσα από ένα όργιο βίας, οδήγησε σε εξεγέρσεις, ανεξαρτητοποιήσεις, προσφυγικά ρεύματα, εθνοκαθάρσεις και γενοκτονίες, πριν και μετά τους Βαλκανικούς, και τον Α΄ ΠΠ. Αντίθετα, εξασφάλισε σημαντικό βαθμό επιτυχίας μεταξύ των γηγενών αραβικών πληθυσμών, μουσουλμάνων, χριστιανών και εβραίων (όχι των εξ Ευρώπης ερχόμενων σιωνιστών στην Παλαιστίνη).[7] Σύμφωνα με τον *Ussama Makdisi*, καθηγητή στο Παν/μιο του Berkley, ειδικό στη οθωμανική και αραβική ιστορία, η αραβική κοινωνία, από τα χαμηλότερα έως τα υψηλότερα κοινωνικά στρώματα, στη μεγάλη της πλειοψηφία είχε αποδεχτεί σε πολύ μεγάλο βαθμό την κοινή οθωμανική ταυτότητα ή το οθωμανικό πλαίσιο της «*οικουμενικής συνύπαρξης*», η οποία διήρκησε από το 1860 μέχρι και την έναρξη του Α΄ Π.Π. Την περίοδο αυτή, σοβαρό αραβικό εθνικιστικό κίνημα με στόχο την απόσχιση και τον διαμελισμό της αυτοκρατορίας, σύμφωνα με τον *Makdisi* ουσιαστικά δεν υπήρξε.[8] Χαρακτηριστική αυτού του κλίματος είναι η δήλωση του *Suleyman al-Bustani*, Λιβανέζου χριστιανού και Υπουργού Εμπορίου της σουλτανικής κυβέρνησης. Ο *al-Bustani* δήλωνε ότι ο οθωμανισμός υπόσχονταν αρμονία και ισότητα και περιέγραφε τις μεταρρυθμιστικές διεργασίες της ύστερης οθωμανικής περιόδου ως μια ευκαιρία να ξεφύγουν από τον φανατισμό που προκαλεί το μίσος στη βάση της θρησκείας και της εθνότητας.[9] Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Μαρωνίτης αρχιεπίσκοπος *Yusuf Dibs*, στην έκδοση του έργου του *Ιστορία της Συρίας* (*Tarikh Süreyya*) μεταξύ 1903-1905, έκανε συνεχώς νύξεις για την ύπαρξη μιας πλουραλιστικής, πολυθρησκευτικής πνευματικής τάξης, που θα προάγει επιτυχώς τη γνώση και τη συνύπαρξη.[10] Άλλο ένα ενδεικτικό παράδειγμα της διαφορετικής

4. Makdisi Ussama, *Age of Coexistence: The Ecumanical Frame and the Making of the Modern Arab World* (USA: University of California Press, 2019), 10.
5. Hasan Kayali, Arabs and Young Turks p. 20.
6. Ονομασία της Σουλτανικής πολιτικής εξουσίας.
7. Ryan Gingeras, *Fall of the Sultanate: The Great War and the End of the Ottoman Empire, 1908-1922* (Oxford: Oxford University Press, 2016), 64-68.
8. Makdisi, 76.
9. Ibid, 89.
10. Ibid, 90.

αντίληψης μεταξύ του Βορρά της Αυτοκρατορίας (Βαλκάνια, Ανατολία) και του Νότου (Αραβικού Κόσμου ή *Mashriq*),[11] είναι η έκδοση του βιβλίου η *Ιστορία του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου* (*Tarikh harb al-Balqan al-ula*) από τον χριστιανό Αιγύπτιο δημοσιογράφο *Yusuf al-Bustani* το 1913, όπου επιχείρησε να κάνει μία ανάλυση των αιτιών του πολέμου, αλλά και της ήττας της οθωμανικής αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια. Στο εγχείρημά του αυτό πήρε συνεντεύξεις από επιφανείς Άραβες, χριστιανούς και μουσουλμάνους της Συρίας και της Αιγύπτου. Μια πλειάδα πολιτικών, αρχιερέων, νομικών, δημοσιογράφων, ακαδημαϊκών, κατέθεσαν απόψεις για τα αίτια, αλλά και τις προτεινόμενες λύσεις για την επιβίωση και πρόοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Όλοι σχεδόν οι ερωτηθέντες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι για την ήττα ευθύνονταν και οι ίδιοι και ότι έπρεπε να θεραπευτεί η διαφθορά, να γίνουν μεταρρυθμίσεις και να ενισχυθεί η κοινή ταυτότητα.[12] Βέβαια, δεν έλειπαν και οι τριβές μεταξύ των θρησκευτικών κοινοτήτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αντίδραση μουσουλμάνων κληρικών και λόγιων στην Αίγυπτο, όταν ομάδα Κοπτών χριστιανών, μαζί με προτεστάντες ακτιβιστές, με διασυνδέσεις στην Μ. Βρετανία, εν αγνοία του Κόπτη Πατριάρχη, ζήτησαν την υιοθέτηση εκλογικού συστήματος βασισμένου στα θρησκευτικά δόγματα.[13]

Πρώιμα Αραβικά Αυτονομιστικά Ρεύματα

Όμως η πορεία συνύπαρξης Τούρκων και Αράβων κατά την περίοδο αυτή, ούτε γραμμική ήταν, ούτε χωρίς προβλήματα. Κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα εκδηλώθηκαν στις αραβικές επαρχίες τα πρώτα ιδεολογικά ρεύματα χειραφέτησης των Αράβων, καθώς και διάφορες αραβικές αποσχιστικές, συνωμοτικές οργανώσεις. Το σημαντικότερο ιδεολογικό κίνημα ήταν αυτό της *Nahda* (*Αφύπνιση*). Επρόκειτο για ένα κίνημα αραβικής πολιτιστικής, εκπαιδευτικής και πνευματικής αφύπνισης σύμφωνα, με τον *Jurji Zaydan*, Σύριο Χριστιανό που ζούσε στην Αίγυπτο και εξέδιδε την ιστορική εφημερίδα *Al-Hilal* μαζί με άλλους Σύριους εμιγκρέδες που ζούσαν στην Αίγυπτο.[14] Κατά τον *Jurji Zaydan* τα χαραχτηριστικά της αραβικής *Nahda* ήταν τα εξής εννέα: η ίδρυση σχολείων, τυπογραφείων, η ανάπτυξη της δημοσιογραφίας, το πνεύμα της ατομικής ελευθερίας, η δημιουργία λογοτεχνικών και επιστημονικών κοινοτήτων, μουσείων, θεάτρων και το ενδιαφέρον των οριενταλιστών για την αραβική κουλτούρα.[15]

Διάφοροι ερευνητές αντιλαμβάνονται την αραβική *Nahda* υπό διαφορετικό πρίσμα ως προς τα πολιτικά αποτελέσματα που παρήγαγε. Κατά τον *George Antonius*, στο έργο του *Arab Awakening* (Αραβική Αφύπνιση),[16] το

11. *Mashriq* ονομαζόταν ο γεωγραφικός χώρος που βρίσκονταν υπό Οθωμανικό έλεγχο και περιλάμβανε τις σημερινές χώρες του Ιράκ, Συρίας, Ιορδανίας, Λιβάνου, Ισραήλ, Παλαιστινιακής Αρχής και Αιγύπτου.
12. Makdisi, 109.
13. Umar Ryad, *Islamic Reformism and Christianity: A Critical Reading of the Works of Muḥammad Rashīd Riḍā and His Associates 1898-1935* (Leiden, The Netherlands: Brill, 2009), 109.
14. Makdisi, 88.
15. Ibid, 88.
16. George Antonius, *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement* (New York: Paragon, 1979).

κίνημα αυτό αποτέλεσε την πρώιμη εκδήλωση εθνικής συνείδησης, ως αντίδραση στην τουρκική καταπίεση που κορυφώθηκε με την *Αραβική Εξέγερση* του 1916.[17] Αντίθετη γνώμη είχαν διάφοροι λόγιοι για την σύνδεση μεταξύ του πολιτιστικού ρεύματος αυτού με την δημιουργία εθνικιστικού κινήματος που οδήγησε σε αποσχιστικές τάσεις, με αποκορύφωμα την εξέγερση του 1916. Κατά τον *Ussama Makdisi* σκοπός αυτού του κινήματος ήταν ο διαφωτισμός και η εκπαίδευση των Αράβων, ανεξάρτητα από θρήσκευμα ή φύλο, και όχι η μαζική κινητοποίηση για έναν μεγάλο πολιτικό στόχο.[18] Ο *Zeine Zeine* στο έργο του,[19] αμφισβητεί την ερμηνεία του *Antonius* και θεωρεί από την μια ότι το Ισλάμ ήταν ο παράγοντας που έπαιξε ρόλο στην διαμόρφωση πολιτικής αραβικής συνείδησης και από την άλλη μετατοπίζει την δημιουργία του αραβικού αποσχιστικού εθνικισμού κατά την περίοδο των Νεότουρκων και της παντουρανικής, κατά αυτόν, πολιτικής τους.[20] Ο *Albert Hourani*,[21] στο έργο του, επίσης αμφισβητεί την σύνδεση του κινήματος της *Hahda* με τον αραβικό αποσχιστικό εθνικισμό, θεωρώντας ότι η αναβίωση του μεγαλείου της Ισλαμικής ιστορίας, ως αντίδραση στην ευρωπαϊκή διείσδυση, συνέβαλε στην δημιουργία αραβικής πολιτικής συνείδησης, η οποία δεν υπονόμευε την νομιμότητα της αυτοκρατορίας.[22] Κατά τον *Hourani* «δεν υπήρχαν γραμμές αποκλεισμού οι οποίες κρατούσαν τους Άραβες έξω από το Οθωμανικό κράτος και κοινωνία».[23] Ο *Ernest Dawn* στο έργο του υιοθετεί δύο ριζοσπαστικά επιχειρήματα σε σχέση με τους προηγούμενους λόγιους. Ότι δηλαδή, ενώ η αραβική εθνική συνείδηση, βαθιά επηρεασμένη από τον Ισλάμικό μοντερνισμό, υπήρχε πριν από την έλευση των Νεοτούρκων εθνικιστών, παρολ'αυτά ποτέ δεν κατάφερε να ξεπεράσει τα όρια μιας στενής αραβικής πολιτικής ελίτ και να μετατραπεί σε κίνημα το οποίο να έχει λαϊκή απήχηση, εώς και το τέλος της αυτοκρατορίας.[24]

Την ίδια χρονική περίοδο, στην περιοχή της Συρίας δραστηριοποιήθηκαν δύο οργανώσεις με αποσχιστική ρητορική. Η πρώτη οργάνωση δραστηριοποιήθηκε υπό την ηγεσία του *Faris Nimr*, την περίοδο 1875-1883. Την αποτελούσαν νεαροί χριστιανοί κυρίως, οι οποίοι προσπάθησαν να κινητοποιήσουν μαζικά χριστιανούς και μουσουλμάνους, υιοθετώντας αντικυβερνητική και αντί-τουρκική ρητορική, δίνοντας παράλληλα έμφαση στην αραβική πολιτιστική ταυτότητα και τον αποκλεισμό των Αράβων από τις ανώτερες θέσεις στην ιεραρχία του στρατεύματος.[25] Η δεύτερη οργάνωση, που ιδρύθηκε το 1878, αποτελούνταν κυρίως από μουσουλμανικές οικογένειες μεγαλογαιοκτήμονων, μεγαλοεμπόρων και διακεκριμένων θρησκευτικών ηγετών, ορισμένες δε, με ισχυρούς δεσμούς με το κράτος.[26] Η πολιτική ατζέντα της δεύτερης οργάνωσης ήταν αποτέλεσμα της Οθωμανικής ήττας από την Ρωσία στον πόλεμο του 1877 και αφορούσε το μέλλον της Συρίας. Συγκεκριμένα, προωθούσαν την ανεξαρτησία της Συρίας, σε περίπτωση κατάρρευσης της αυτοκρατορίας και ενδεχόμενης κατοχής από ξένη δύναμη, συνεχίζοντας παράλληλα να αναγνωρίζουν την νομιμότητα του θεσμού του Σουλτάνου-Χαλίφη.[27] Οι δύο αυτές οργανώσεις δεν κατάφεραν να μετατραπούν σε ιδεολογικά κινήματα με λαϊκή υποστήριξη, ενώ ταυτόχρονα η όποια επιρροή τους περιοριζόταν στην περιοχή της Συρίας.[28]

Η Τούρκο-Αραβική κρατική δυαρχία ως ύστατο μέσο ΣΣωτηρίας της Αυτοκρατορίας

Οι πρώτες φωνές για συνομοσπονδία

Μέσα σε αυτό το κλίμα της σχετικά επιτυχημένης συνύπαρξης στον αραβικό χώρο, αλλά και της αντιστρόφως ανάλογης βαλκανικής εμπειρίας, άρχισαν να συζητιούνται και να προωθούνται δημόσια, απόψεις περί κοινής τούρκο-αραβικής Οθωμανικής αυτοκρατορίας, διαφόρων μορφών. Την έναρξη της δημόσιας συζήτησης έκανε ο Γερμανός στρατηγός, *Colmar Freiherr von der Goltz* που υπηρετούσε ως επιθεωρητής της οθωμανικής στρατιωτικής ακαδημίας, ο αποκαλούμενος και «πατέρας του τουρκικού στρατού».[29] Ο *Goltz* στα 1897 (έτος συντριπτικής ήττας της Ελλάδας από την Οθωμανική αυτοκρατορία) δήλωνε ότι η αυτοκρατορία πρέπει να μετασχηματιστεί σε μια «*ισχυρή τούρκο-αραβική αυτοκρατορία αντί ενός ανίσχυρου Βυζαντίου*» όπως την θεωρούσε τότε.[30] Ο Γερμανός στρατηγός, πριν ακόμα την συντριπτική ήττα των Βαλκανικών Πολέμων, δήλωνε ότι «*το ζήτημα της συμφιλιώσεως του αραβικού κόσμου με το Χαλιφάτο των Οθωμανών Σουλτάνων είναι μεγαλύτερης σημασίας για την Τουρκία, απ' ότι τα κομμάτια της Μακεδονίας, ρου ή Θεσσαλίας*».[31] Επιπλέον, πρότεινε τη μεταφορά της πρωτεύουσας από την Κων/πολη στην κεντρική Ανατολία (Καισάρεια, Ικόνιο) ή και νοτιότερα (Δαμασκός, Βαγδάτη, Μοσούλη). Η πρόταση αυτή δεν ήταν άσχετη με τα αυξανόμενα γερμανικά συμφέροντα στην περιοχή της Οθωμανικής Μεσοποταμίας και την απειλή τους από την αυξημένη βρετανική διείσδυση στο Περσικό Κόλπο.[32] Το 1898 ο *Muḥammad Rashīd Riḍā*, ο πιο γνωστός Άραβας διανοούμενος, θεολό-

17. Hasan Kayali, Arabs and Young Turks: *Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire, 1908-1918* (USA: University of California Press, 1997), 6.
18. Makdisi, 90.
19. Zeine Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism: with a background study of Arab-Turkish relations in the Near East* (New York: Caravan, 1973). 3d ed, first published in 1958**.**
20. Ibid, 132.
21. Albert Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age: 1798-1939* (London: Oxford University Press, 1970).
22. Hasan Kayali, *Arabs and Young Turks*, 7.
23. Albert Hourani, "The Ottoman Background of the Modern Middle East," στο έργο του *Emergence of the Modern Middle East* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1981), 8-11.
24. Hasan Kayali, 8 ή Ernest Dawn, "The Origins of Arab Nationalism," in The Origins of Arab Nationalism, ed. Khalidi et al. (New York: Columbia University Press, 1991).
25. Hasan Kayali, 33.
26. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism*, 54.
27. Ibid, 54.
28. Hasan Kayali, 35.
29. Yasamee, F. A. K, "Colmar Freiherr von der Goltz and the rebirth of the ottoman empire," *Diplomacy & Statecraft* 9, no. 2(1998): 91-128.
30. Alp Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence between Empire and Nationalism," *Die Welt des Islam* 61, no. 1(2020): 79.
31. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence," 80.
32. Briton Cooper Busch, *Britain and the Persian Gulf*: 1894-1914 (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967).

γος και μεταρρυθμιστής, κινούμενος στο ίδιο μήκος κύματος με τον *Goltz*, πρότεινε ως λύση για την ενότητα της αυτοκρατορίας τη γλωσσική και πολιτιστική αραβοποίηση του τουρκικού στοιχείου, εντός μίας ενωμένης Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο *Riḍā* ανησυχούσε για το μέλλον του ισλαμικού κόσμου έναντι της ευρωπαϊκής πίεσης και διείσδυσης. Σε άρθρο του το 1903, αφού επανέλαβε την πρόταση τού περί πολιτιστικής αραβοποίησης της αυτοκρατορίας, έκανε ένα βήμα παραπέρα. Πρότεινε την παραχώρηση της Κων/πολης και των βαλκανικών οθωμανικών κτήσεων στην Ρωσία, με αντάλλαγμα τη βοήθειά της για την επιστροφή της Αιγύπτου στην Οθωμανική αυτοκρατορία, η οποία αυτοκρατορία θα αναδιοργανωνόταν κατά τα ομοσπονδιακά πρότυπα των ΗΠΑ, με νέα πρωτεύουσα τη Δαμασκό.[33]

Φυσικά, υπήρχαν εντάσεις και διχογνωμίες μεταξύ Αράβων και Τούρκων όσον αφορά τη μορφή και τον ρόλο μιας πιθανής, μελλοντικής, δυαδικής μοναρχίας. Από τη μια, μερίδα Τούρκων εθνικιστών θεωρούσε την υιοθέτηση του μοντέλου της Αυστροουγγρικής δυαρχίας ως ένα εργαλείο νομιμοποίησης της επικυριαρχίας των Τούρκων επί των Αράβων, τους οποίους θεωρούσαν απολίτιστους και οπισθοδρομικούς.[34] Από την άλλη, αραβικοί εθνικιστικοί κύκλοι θεωρούσαν τους Τούρκους απολίτιστους νομάδες από την Μογγολία και πρότειναν ένα κοινό αραβικό Χαλιφάτο αντί του οθωμανικού. Σύντομα, οι πολιτικές και γεωπολιτικές εξελίξεις στο βαλκανικό τμήμα της αυτοκρατορίας θα ενέτειναν τις συζητήσεις και την πίεση για την υλοποίηση των σχεδίων κοινής κρατικής υπόστασης.

Ωστόσο, δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε ότι την ίδια περίοδο με την άνθιση της αραβικής πολιτιστικής συνείδησης και ταυτότητας έκανε την εμφάνιση του ο Τουρκισμός, ένα ιδεολογικό ρεύμα έκφρασης της ιδιαιτερότητας της τουρκικής πολιτιστικής και εθνοτικής ταυτότητας. Το ρεύμα αυτό, εκπορευόμενο από μια μικρή τουρκόφωνη διανοητική ελίτ, είχε πολύ μικρή απήχηση στους τουρκόφωνους πληθυσμούς, που αντιλαμβανόταν το Ισλάμ ως μέσο έκφρασης κοινής ταυτότητας.[35] Κατά τον *Hasan Kayali* κατά την περίοδο κυριαρχίας του σουλτάνου *Abdülhamid*, ο οθωμανισμός ήταν η κυρίαρχη πολιτική ταυτότητα, ενώ ο τουρκισμός και ο αραβισμός, ως πολιτικές ατζέντες βασισμένες στον διαχωρισμό με βάση την εθνότητα και την γλώσσα, μικρή είχαν επιρροή στον πληθυσμό.[36] Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις των *Yusuf Akçura* και *Nagib Azoury*. Ως αμφότεροι αντίπαλοι του Ισλαμισμού και του Οθωμανισμού προωθούσαν τον διαχωρισμό Τούρκων και Αράβων σε εθνοτική βάση. Ο *Yusuf Akçura,* Τούρκος εξόριστος στην Κων/πολη, καταγόμενος από την Ρωσική Αυτοκρατορία, το 1904 με γραπτά του καλούσε για την υιοθέτηση του Τουρκισμού ως εναλλακτική ταυτότητα για τους τουρκόφωνους πληθυσμούς, απορρίπτοντας τον πανισλαμισμό και τον οθωμανισμό ως μη βιώσιμη λύση.[37] Την ίδια χρονική περίοδο και στο ίδιο μήκος κύματος, ο *Nagib Azoury*, Άραβας χριστιανός από την Συρία, που ήταν εξόριστος στο Παρίσι, καλούσε για ίδρυση ανεξάρτητου αραβικού κράτους χριστιανών και μουσουλμάνων. [38] Αμφότεροι δεν κατάφεραν να βρουν ικανό ακροατήριο που να υιοθετήσει τις εναλλακτικές που πρότειναν έναντι του οθωμανισμού.[39]

33. Ibid, 80.
34. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence,", 77.
35. Kayali, 37.
36. Kayali, 38.
37. Ibid, 38 ή Yusuf Akçura, Üç TarzTarzi Siyaset (Istanbul: MatbaaMatbaai Kader, 1327 [1911]) (first published in 1904 in the newspaper Türk in serialized form); Berkes, 322; E. Kuran, 116.

Νεοτουρκική Επανάσταση και Βαλκανικοί Πόλεμοι

Το κίνημα των Νεότουρκων, το οποίο ιδρύθηκε το 1889, περιλάμβανε εκτος από Τούρκους, Άραβες, Κούρδους, Αλβανούς, Τούρκους της Ρωσίας καθώς και μέλη άλλων μειονοτήτων. Το 1897 στο Κάιρο ιδρύθηκε η οργάνωση *Jam`iyat alshura al`uthmaniyya* (Οθωμανική Συμβουλευτική Κοινωνία) από Σύριους άραβες και Νεότουρκους από την Κων/πολη, με προεξέχοντες τον Αιγύπτιο επιφανή θεολόγο και λόγιο *Rashid Rida*, τον Σύριο διανοούμενο *Rafiq al`Azm*, και τον Τουρκο-κούρδο αξιωματικό *Saib Bey*, όλοι τους μέλη των Νεότουρκων.[40] Η οργάνωση αυτή αποκήρρυτε τον Σουλτάνο *Abdülham* προσωπικά, αλλά και τον ευρωπαικό ιμπεριαλισμό, ενώ καλούσε για ισλαμική ενότητα, μέσα από την κρατική Οθωμανική ενότητα και υπό την σκέπη του Οθωμανού Χαλίφη.[41] Επιπλέον την περίοδο 1895-1905 στις αραβικές επαρχίες, δραστηριοποιούνταν τρεις Νεοτουρκικές επαναστατικές οργανώσεις: η *Medeniyeti Islamiye Cemiyeti* του *Rodoslu Süleyman* στην Συρία, η Αραβική Επαναστατική Επιτροπή του *Kusçubasi Esref* στην Hijaz (Χετζάτζη), και η *Vatan Cemiyeti* του *Mustafa (Cantekin)* στη Δαμασκό.[42] Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι το αραβικό στοιχείο ήταν αρκετά ενεργό στις απαρχές του Νεοτουρκικού κινήματος τουλάχιστον.

Η επανάσταση των Νεότουρκων του 1908 και η επαναφορά του Συντάγματος του 1876 αρχικά έφερε ευφορία στους πληθυσμούς της αυτοκρατορίας. Οι ελπίδες για περισσότερη ελευθερία, ισονομία και τοπική αυτοδιοίκηση αναπτερώθηκαν. Η ειρηνική και ισότιμη οικουμενική συνύπαρξη του ψηφιδωτού των λαών της αυτοκρατορίας φάνηκε προς στιγμή να είναι εφικτή. Σύντομα όμως, οι πανηγυρισμοί και το κλίμα αισιοδοξίας επισκιάστηκαν από το φόβο του οθωμανοτουρκικού πολιτικού κατεστημένου για διαμελισμό, τον οποίο επανέφεραν τρεις γεωπολιτικές εξελίξεις. Συγκεκριμένα, η επίσημη κήρυξη της βουλγαρικής ανεξαρτησίας από την οθωμανική αυτοκρατορία στις 5 Οκτωβρίου του 1908, η απόφαση της Κρητικής Πολιτείας για ένωση με την Ελλάδα και η προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από την Αυστροουγγαρία.[43] Αυτά τα δύο γεγονότα ανησύχησαν ιδιαίτερα την πιο ριζοσπαστική/μιλιταριστική ομάδα των Νεότουρκων, η οποία, σε αντίθεση με την πιο φιλελεύθερη ομάδα του κινήματος, αντι-

38. Hourani, *Arabic Thought*, 278–79.
39. Kayali, 38.
40. Ibid, 46.
41. Wajih Kawtharani, *Alittijahat alijtima `iyya alsiyasiyya fi jabal lubnan wa almashraq al `arabi*: *1860-1920* (Beirut: Ma`had allnma' al`Arabi, 1978), 163.
42. Erik J. Zürcher, *The Unionist Factor: The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement 1905-1922* (Leiden, Brill, 1984), 19.
43. Stefan Berger, Klaus Weinhauner, *Rethinking Revolution from 1905 to 1934*: Democracy, Social Justice and National Liberation Around the World (Cham: Springer International Publishing, 2022), 98. ή Kayali, *Arabs and Young Turks*, 2.

τίθεντο σφοδρότατα σε οποιαδήποτε μορφή αποκέντρωσης και τοπικής αυτοδιοίκησης που πρότειναν οι φεντεραλιστές φιλελεύθεροι. Η ριζοσπαστική ομάδα, προερχόμενη στην πλειοψηφία της από τα Βαλκάνια και έχοντας την τραυματική εμπειρία της επαναστατικής βίας, της απώλειας εστιών και εκδίωξής τους από τα νεοϊδρυθέντα χριστιανικά βαλκανικά κράτη, αντιτίθεντο σφοδρά σε οποιαδήποτε μορφή αποκέντρωσης. Αυτή η ριζοσπαστική ομάδα των Νεότουρκων στήριζε τον εκσυγχρονισμό του κράτους, την συγκεντρωτική δομή του και την υιοθέτηση ενός επαναστατικού πατριωτισμού.

Τελικά, οι ριζοσπάστες επικράτησαν στα πολιτικά πράγματα, μετά την νίκη τους στις εκλογές του 1908, εν μέσω καταγγελιών για σοβαρές εκλογικές παρατυπίες.[44] Παρόλ' αυτά, η νέα ηγετική ομάδα των Νεότουρκων προσπάθησε να προσεταιριστεί το αραβικό στοιχείο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ο Κεμάλ Ατατούρκ (από τούδε και στο εξής Κεμάλ), μέλος των Νεότουρκων τότε. Ο Κεμάλ στάλθηκε στην Λιβύη από την Σουλτανική κυβέρνηση για να αντιμετωπίσει την ιταλική εισβολή. Εκεί, με δική του πρωτοβουλία αναδιοργάνωσε τις τοπικές οργανώσεις των Νεότουρκων, εντάσσοντας και ντόπιο αραβικό στοιχείο στις τάξεις τους. Η ιταλική εισβολή το 1911 στη Λιβύη, η κατοχή και ο κοινός και επιτυχημένος τούρκο-λιβυκός ανταρτοπόλεμος υπό τον Κεμάλ ήταν μια ισχυρή εμπειρία για τον ίδιο και τους Νεότουρκους, δείχνοντάς τους τα οφέλη μιας στενής συνεργασίας με το αραβικό στοιχείο. Όπως αναφέρει ο ιστορικός *Benjamin C. Fortna*, εξειδικευμένος στην ύστερη Οθωμανική ιστορία, «*Η εμπλοκή στη Λιβύη συμβόλιζε το όραμα της υπεράσπισης της δεινοπαθούσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στηριζόμενο στην Μουσουλμανική 'εθνική' ενότητα – με άλλα λόγια, τον Μουσουλμανικό εθνικισμό*».[45]

Σύντομα, τα καταστροφικά για την Κων/πολη αποτελέσματα των Βαλκανικών Πολέμων θα οδηγούσαν σε αναθεώρηση των απόψεων των Νεότουρκων για την μορφή και δομή της αυτοκρατορίας. Η απώλεια σχεδόν όλων των οθωμανικών κτήσεων στα Βαλκάνια και τα συνακόλουθα προσφυγικά ρεύματα που κατέφθαναν στα ασιατικά, οθωμανικά εδάφη όξυναν το δίλημμα ασφάλειας της αυτοκρατορίας, που έβλεπε τον εφιάλτη του διαμελισμού να χτυπά την πόρτα της κυριολεκτικά, μιας και τα βουλγαρικά στρατεύματα έφτασαν σε απόσταση αναπνοής από την Κων/πολη κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Η ήττα πυροδότησε ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις, όπως την κατάργηση των πολιτικών κομμάτων, του συντάγματος και τη δικτατορική διακυβέρνηση από τους Νεότουρκους, ενώ παράλληλα μπήκαν οι βάσεις για τις επακόλουθες γενοκτονίες των χριστιανικών πληθυσμών της Ανατολίας. Επιπλέον, αναζωπυρώθηκε η συζήτηση για τον σχηματισμό ενός κοινού τούρκο-αραβικού κράτους. Οι Νεότουρκοι, υπό την πίεση της βαλκανικής ήττας, αναθεωρούν την μέχρι πρότινος αρνητική τους στάση σε ένα κοινό κράτος.

Αμέσως μετά τη λήξη των Βαλκανικών πολέμων, ο *Hüseyin Cahit* (*Yalçın*), σημαντικό στέλεχος των Νεότουρκων,

44. Charles Roden. Buxton, *Turkey in revolution* (New York: Charles Scribner's Sons, 1909), 191-192.
45. Benjamin C. Fortna, *The Circassian: A Life of Eşref Bey, Late Ottoman Insurgent and Special Agent* (Oxford: Oxford University Press, 2016), 81.

γνωστός πολέμιος της αποκεντρωτικής πολιτικής και υπεύθυνος δημοσίων σχέσεων του νεοτουρκικού κομιτάτου, κατά την επίσκεψη του στην Αγία Πετρούπολη στη Ρωσία, έδωσε συνέντευξη στην εφημερίδα *Russkaya Molva*. Εκεί δήλωσε ότι το Κομιτάτο αναθεωρεί την αντίθεση του στις αποκεντρωτικές πολιτικές, μιας και μετά την απώλεια των Βαλκανικών εδαφών, η αυτοκρατορία απαλλάχθηκε από τα «αναξιόπιστα» στοιχεία, δηλαδή, τους χριστιανικούς πληθυσμούς των Βαλκανίων. Επιπλέον, δήλωσε ότι, εφόσον η τουρκική ελίτ σταματήσει να ακολουθεί τις στενόμυαλες πολιτικές του παρελθόντος, μια σύμπραξη Αράβων και Τούρκων είναι εφικτή στη βάση της κοινής θρησκείας και συμφερόντων.[46] Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και ο *Ziya Gökalp*, κοινωνιολόγος, μέλος της κεντρικής επιτροπής των Νεότουρκων και κεντρικός, ιδεολογικός καθοδηγητής του κινήματος. Ο *Gökalp* στήριξε τη δημιουργία ενός κοινού τούρκο-αραβικού κράτους στη βάση του κοινού θρησκεύματος και του κοινού ισλαμικού έθνους, αν και καλούσε και για γλωσσική τουρκοποίηση του Κορανίου.[47] Στο ίδιο μήκος κύματος με τον *Ziya Gökalp* κινήθηκε και ο *Fuat Köprülü*, σημαίνων ιδεολογικός καθοδηγητής του τουρκικού εθνικιστικού κινήματος.[48] Ο *Ömer Seyfeddin*, ιδεολογικός ακόλουθος του *Gökalp*, υποστηρικτής πανισλαμιστικών ιδεών, επικρότησε την ίδρυση ενός κοινού κράτους, με ισονομία για τους δύο λαούς. Κατά τον *Seyfeddin*, η πολιτειακή σύμπραξη των δύο λαών στη βάση του ισλαμικού έθνους θα οδηγούσε αργότερα στη δημιουργία μιας ισλαμικής διεθνούς, η οποία θα μπορούσε να υπερασπιστεί τα μουσουλμανικά έθνη από την επιβουλή των χριστιανικών, δυτικό-ευρωπαϊκών κυρίως, κρατών.[49]

Ταυτόχρονα, στις αραβικές κοινωνίες, η συζήτηση για μια κοινή ομοσπονδιακή, κρατική σύμπραξη εντάθηκε μετά τα καταστροφικά αποτελέσματα των Βαλκανικών Πολέμων. Κατά τον *Eyal Ginio*, καθηγητή Ισλαμικών και Μεσανατολικών σπουδών, πολλοί Άραβες ιθύνοντες εξέλαβαν την ήττα στα Βαλκάνια ως «*μια ευκαιρία να μετασχηματίσουν την Τούρκο-αραβική συνεργασία σε μια πιο ισότιμη βάση*».[50] Οι δε Άραβες εθνικιστές, που ήδη από καιρό στήριζαν ιδέες για ομοσπονδιακή λύση εντός της αυτοκρατορίας, είδαν τα γεγονότα των Βαλκανικών πολέμων ως μια τέτοια ευκαιρία και ενέτειναν την πίεση προς την κατεύθυνση αυτή. Παρόλο που οι κατηγορίες εναντίον των Νεότουρκων για πολιτικές τουρκοποίησης εξαιτίας της μέχρι τότε αντίθεσής τους σε αποκεντρωτικές πολιτικές ήταν υπαρκτές, δεν υπήρχε σοβαρή συλλογική βούληση για απόσχιση από την αυτοκρατορία.[51] Παράδειγμα αποτελεί, το αραβικό, Οθωμανικό Κόμμα για την Διοικητική Αποκέντρωση (*Ḥizb al-Lāmarkaziyya al-Idāriyya al-'Uthmānī*) που ιδρύθηκε στο Κάιρο το 1912, για να προστατέψει τα αραβικά συμφέρο-

46. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence," 88.
47. Ziya Gökalp, *Turkish Nationalism and Western Civilization: Selected Essays, ed. Niyazi Berkes* (London: Allen & Unwin, 1959), 76-79.
48. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence," 90.
49. Umut Uzer, *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity* (Salt Lake City: The University of Utah Press, 2016), 25-26.
50. M. Hakan Yavuz, Isa Blum, *War and Nationalism: The Balkan Wars, 1912-1913, and Their Sociopolitical Implications* (Utah: University of Utah Press), 612.
51. Yenen, Envisioning Turco-Arab Co-Existence, 94.

ντα από τις συγκεντρωτικές πολιτικές «τουρκοποίησης».[52] Αν και στήριζε την εφαρμογή του ελβετικού διοικητικού μοντέλου, εντούτοις συμφωνούσε στη διατήρηση του θεσμού του Οθωμανικού Σουλτανάτου.[53] Άλλο παράδειγμα αποτελεί η σύγκληση του πρώτου Αραβικού Κογκρέσου των αντιπολιτευόμενων στους Νεότουρκους κομμάτων που διεξήχθη στο Παρίσι τον Ιούνη του 1913. Εκεί, η πλειοψηφία των συνέδρων επιβεβαίωσε την πλήρη στήριξη των Αράβων προς την Οθωμανική αυτοκρατορία και εξέφρασε την ευχή για την αρμονική και ισότιμη συνύπαρξη Αράβων και Τούρκων σε μια ενωμένη αυτοκρατορία.[54] Παρόλο που στο συνέδριο αυτό εκφράστηκε η στήριξη της ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, στα πλαίσια ενός πιο αποκεντρωμένου μοντέλου, εν τούτοις, υπήρχαν φωνές κριτικής από αραβικούς κύκλους που στήριζαν τις συγκεντρωτικές πολιτικές των Νεότουρκων. Οι κύκλοι αυτοί θεωρούσαν ότι η αλλαγή της υπάρχουσας πολιτειακής δομής υπέρ μιας πιο αποκεντρωμένης έθετε σε κίνδυνο την ενότητα του οθωμανο-ισλαμικού έθνους.[55] Αξίζει να σημειωθεί εδώ, ότι το κύριο ιδεολογικό πρόταγμα των Νεότουρκων σε σχέση με την ιδεολογική ταυτότητα της αυτοκρατορίας, ήταν το Ισλάμ ως ενοποιητικός παράγων, ανασχετικός στον διασπαστικό αραβικό και τουρκικό εθνικισμό.[56]

Παραμονές λοιπόν, της καταιγίδας του Α΄ Π.Π., που έμελλε να αναδομήσει πλήρως το διεθνές και περιφερειακό σύστημα ισχύος και αμέσως μετά την καταστροφική ήττα στα Βαλκάνια, ο αραβικός εθνικισμός, όχι μόνο ήταν υπαρκτός, αλλά ενδυναμωνόταν και απαιτούσε να έχει αυξημένο λόγο στα πολιτικά πεπραγμένα της αυτοκρατορίας. Παρόλ' αυτά, όχι μόνο δεν απείλησε την συνοχή της αυτοκρατορίας, όπως έγινε με τα κινήματα εθνικής αφύπνισης/αυτοδιάθεσης στα Βαλκάνια, αλλά αντίθετα καλούσε για ενίσχυση της ισχύος και της ενότητας της Αυτοκρατορίας μέσω της αναδόμησής της σε μια ομοσπονδιακή, δυαδική κυρίως, βάση. Αντίστοιχα το καθεστώς των Νεότουρκων, παρά τις σοβαρές επιφυλάξεις ως προς τις προθέσεις των Αράβων, προχώρησε σε σημαντικές παραχωρήσεις όσον αφορά τις απαιτήσεις των Αράβων εθνικιστών/φεντεραλιστών.[57]

52. Eliezer Tauber, *The Emergence of the Arab Movements* (London: Routledge, 1993), 121-34.
53. Eugene L. Rogan, *The Fall of the Ottomans: The Great War in the Middle East* (New York: Basic Books, 2015), 24-25.
54. David S. Thomas, "The First Arab Congress and the Committee of Union and Progress, 1913-1914", in *Essays on Islamic Civilization*: Presented to Niyazi Berkes, ed. Donald P. Little (Leiden: E.J. Brill, 1976), 319.
55. Abdurrahman Atçıl, "Decentralization, Imperialism, and Ottoman Sovereignty in the Arab Lands before 1914: Shakīb Arslān's Polemic against the Decentralization Party", *Die Welt des Islam* 53, no. 1 (2013): 36-37.
56. Khalidi, Rashid. "Arab Nationalism in Syria: The Formative Years, 1908–1914". In *Nationalism in a NonNational State: he Dissolution of the Ottoman Empire* ed. Haddad and Ochsenwald, 232. Οι Νεότουρκοι υιοθέτησαν, όπως είχε κάνει και ο Σουλτάνος τον Ισλαμισμό, ως ενοποιητική ιδεολογία. Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους η θρησκευτική δημογραφία ήταν πιο ομογενοποιημένη υπέρ των Ισλάμ. Η έμφαση στο Ισλαμικό στοιχείο άμβλυνε τα διασπαστικά χαραχτηριστικά του Αραβισμού και του Τουρκισμού.
57. M. Talha Çiçek, *War and State Formation in Syria: Cemal Pasha's Governorate during World War I, 1914-17* (London: Routledge, 2014), 41.

Β΄ Μέρος

Από τον Α΄ Π.Π. στο Κίνημα του Κεμάλ: *Ο ρόλος του Αραβικού παράγοντα Κατά τον Α΄ ΠΠ και τον ένοπλο Κεμαλικό αγώνα για την ανατροπή της Συνθήκης των Σεβρών*

Ο Α΄ Π.Π. και η Αραβική Εξέγερση

Μετά το ξέσπασμα του Α΄ Π.Π. (1914-1918), η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισέρχεται στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών δυνάμεων (Γερμανία, Αυστροουγγαρία, Βουλγαρία). Τον Ιούνη του 1916, ξεσπά η *Αραβική Εξέγερση* υπό την ηγεσία του *Hussein bin Ali*, εμίρη της Μεδίνας, υπό την πριμοδότηση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας με υλική βοήθεια, αλλά και τακτικά βρετανικά στρατεύματα υπό τον στρατηγό *Edmond Allenby*.

Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, οι αραβικοί πληθυσμοί, ενεργητικά ή παθητικά, στήριζαν την *Αραβική Εξέγερση* και ήταν αρνητικά διακείμενοι στην Οθωμανική παρουσία-κυριαρχία. Ήταν όμως οι πραγματικότητα στο πεδίο έτσι;

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση της *Αραβικής Εξέγερσης*, θα κάνουμε μια σύντομη αναδρομή στις σχέσεις του ηγέτη της εξέγερσης με τις οθωμανικές αρχές πριν το ξέσπασμα της. Ο *Hussein bin Ali* διορίστηκε *Grand Sharrif*, δηλαδή τοποτηρητής επί των ιερών προσκυνημάτων στην Μεδίνα, αλλά και των σχέσεων με τις φυλές των Βεδουίνων στις 26 Νοεμβρίου του 1908. Η κυριαρχία επί της Μεδίνας πέραν της θρησκευτικής νομιμοποιητικής ισχύς που προσέδιδε στο Σουλτάνο-Χαλίφη, επιπλέον ενίσχυε την στρατηγική ασφάλεια της αυτοκρατορίας στην περιοχή. Η κατοχή της εξασφάλιζε σημαντικό στρατιωτικό πλεονέκτημα λόγω γεωγραφικής θέσης, ενώ ταυτόχρονα προσέφερε και γεωπολιτικά πλεονεκτήματα μιας και καθιστούσε αποτελεσματικό τον έλεγχο τόσο των Βρετανών στην ανατολική αραβική ακτή, όσο και των παραδοσιακά εχθρικά διακείμενων, Ουαχαμπιστών Αράβων του *Ibn Sa`ud*.[58] Γενικά η Μεδίνα εθεωρείτο η είσοδος για την κεντρική Αραβία.[59] Κατά τον Ιταλο-Τουρκικό πόλεμο, την άνοιξη του 1912, οι δυνάμεις του *Hussein* αντιστάθηκαν στην προσπάθεια των Ιταλών και των συμμαχικών σε αυτούς, τοπικών φυλάρχων, να αποκτήσουν ερείσματα στην Ερυθρά Θάλασσα, υπερασπιζόμενοι έτσι την Οθωμανική κυριαρχία στην στρατηγική αυτή περιοχή.[60] Οι Βρετανοί την ίδια περίοδο για τα δικά τους συμφέροντα πίεζαν τις Σουλτανικές αρχές για την αντικατάσταση του *Hussein*. Αιτίες ήταν τόσο ο πυροβολισμός του Βρετανού πρόξενου στην Τζέντα από Άραβες ατάκτους όσο και η προσπάθεια του *Hussein* να αυξήσει τον έλεγχο πάνω στα ιερά προσκυνήματα**,** μειώνοντας έτσι

58. M. S. Makki, *Medina, Saudi Arabia: A Geographical Analysis of the City and the Region* (UK: Avebury, 1982), 3. Δείτε επίσης John Sabini, *Armies in the Sun: The Struggle for Mecca and Medina* (London: Thames and Hudson, 1981), 15.
59. Saleh Muhammad Al Amr, *The Hijaz under Ottoman Rule, 1869-1914: Ottoman Vali, the Sharif of Mecca, and the Growth of British Influence* (Saudi Arabia: Riyad University Publications, 1978), 16.
60. Kayali, 164-165.

την βρετανική επιρροή σε αυτά.[61] Οι σχέσεις *Hussein* και Υψηλής Πύλης άρχισαν να επιδεινώνονται με τον διορισμό του *Vehib Pasha* ως στρατιωτικού διοικητή και κυβερνήτη της Χετζάτζης στις 15 Ιανουαρίου του 1914. Ο *Vehib* σύντομα ήρθε σε προστριβή με τον *Hussein* για διάφορα θέματα όπως η απαλλοτρίωση εκτάσεων από τον *Hussein* για ίδιον όφελος, η επιβολή νέων φόρων και η είσπραξη των εσόδων της φορολογίας γενικότερα.[62] Από τον Μάρτιο του 1914 και μετά, ο *Vehib* ασκεί συνεχείς πιέσεις για την αντικατάσταση του, παρά την απροθυμία της Κων/πολης να την υλοποιήσει.[63] Επιπλέον, η μείωση του αριθμού των προσκυνητών και των σημαντικών για την τοπική οικονομία εσόδων, εξαιτίας του πολέμου,[64] καθώς και η πολύ σοβαρή έλλειψη τροφίμων και εφοδίων εξαιτίας του βρετανικού ναυτικού αποκλεισμού των λιμανιών της Ερυθράς Θάλασσας,[65] επιδείνωσαν την οικονομική και κοινωνική σταθερότητα, υποσκάπτοντας ταυτόχρονα την πολιτική ισχύ του *Hussein*. Υπό την πίεση των παραπάνω παραγόντων, ο *Hussein* ήρθε σε μυστικές διαπραγματεύσεις με τους Βρετανούς τον Ιούλιο του 1915 και τον Ιανουάριο του 1916,[66] καταλήγοντας στην κήρυξη εξέγερσης κατά των οθωμανικών αρχών στις 27 Ιουνίου, 1916, υπό την ηγεσία του υιού του, πρίγκηπα *Faysal*.[67]

Σύμφωνα με τον καθηγητή σύγχρονης τουρκικής ιστορίας στο Παν/μιο του Leiden, *Alp Yenen*, η μεγάλη πλειοψηφία των Αράβων, στην διάρκεια της *Αραβικής Εξέγερσης*, ήταν πιστοί στην νομιμότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και υποστηρικτές της συνομοσπονδιακής λύσης στο θέμα της μελλοντικής πολιτειακής μορφής της.[68] Η άποψη αυτή ενισχύεται από τα στοιχεία που αναφέρει ο *Michael Provence*, στο έργο του, *The Last Ottoman generation and The Making of the Modern Middle East* όσον αφορά τον όγκο των υπηρετούντων Αράβων στον οθωμανικό στρατό την περίοδο του Α΄ Π.Π. Κατά τον *Provence*, ένα ποσοστό τριάντα τοις εκατό περίπου των Οθωμανών στρατιωτών και αξιωματικών αντίστοιχα, ήταν αραβικής καταγωγής, οι οποίοι διακρίθηκαν στα μέτωπα της Καλλίπολης και του Καυκάσου.[69] Ελάχιστοι δε, ήταν οι Οθωμανοί-Άραβες αξιωματικοί που εντάχθηκαν στις τάξεις της *Αραβικής Εξέγερσης*, προερχόμενοι κατά πλειοψηφία από ήδη αιχμαλώτους.[70] Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της αποτυχίας των Βρετανών να στρατολογήσουν αιχμαλώτους είναι το εξής. Στις 20 Νοεμβρίου 1916, οι Βρετανοί έστειλαν στην Χετζάτζη, 90 αξιωματικούς και 2,100 στρατιώτες, από στρατόπεδα αιχμαλώτων της Ινδίας, με σκοπό να ενταχθούν στις τάξεις της *Εξέγερσης*.[71] Όταν έφθασαν στην Χετζάτζη, οι αιχμάλωτοι δήλωσαν ότι δεν θα πολεμούσαν εναντίον του Σουλτάνου, αρνούμενοι να αποβιβαστούν με αποτέλεσμα, μετά από ένα μήνα άκαρπων διαβουλεύσεων, μόλις έξι αξιωματικοί και 27 στρατιώτες πείσθηκαν να ενταχθούν, ενώ οι υπόλοιποι ανεχώρησαν για την Αίγυπτο.[72]

Η ιστορικός *Polly Mohs* παραθέτει στοιχεία που επιβεβαιώνουν τα λεγόμενα των προαναφερθέντων καθηγητών. Σύμφωνα με την έρευνα της *Mohs*, η *Al-'Ahd* (Συμφωνία) και η *Al-Fatat* (Νεο-Αραβικό Κόμμα), ήταν οι δύο κύριες αραβικές εθνικιστικές οργανώσεις που διακήρυτταν ανεξαρτησία από τους Οθωμανούς, και ζητούσαν βρετανική προστασία (η *Al-'Ahd*).[73] Τα ηγετικά στελέχη των οργανώσεων αυτών, ο *Aziz Ali al-Misri* και ο *Muhammed al-Faruqi*, πρώην διοικητές του οθωμανικού στρατού πληροφορούσαν τους Βρετανούς για την ύπαρξη 15.000 μελών στην *Al-'Ahd και* 150.000 μελών στην *Al-Fatat,* μόλις το 1914.[74] Νεότερες έρευνες όμως, κατά την *Mohs*, καταδεικνύουν ως τουλάχιστον διογκωμένους τους αριθμούς αυτούς.[75] Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός που διαδραματίστηκε σε συνάντηση που είχε ο *Aziz Ali al-Misri* με τον *Gilbert Clayton*, διευθυντή της βρετανικής υπηρεσίας στρατιωτικών και πολιτικών πληροφοριών τον Οκτώβρη του 1914. Όταν ο *Clayton* ρώτησε τον *al-Misri* για το αν οι Άραβες συνταχθούν με τους Οθωμανούς, σε περίπτωση που εισέλθουν στον Α΄ Π.Π, ο δεύτερος αποκρίθηκε ότι οι Άραβες, θα συνταχθούν με την οθωμανική αυτοκρατορία διότι την θεωρούν ως την ισχυρότερη πλευρά, καθώς και ότι τρέφουν για αυτήν ιδιαίτερη συμπάθεια.[76] Όταν δε τον Σεπτέμβριο του 1916, ο *al-Misri* ανέλαβε την στρατιωτική ηγεσία της *Εξέγερσης,* στην πρώτη συνάντηση που είχε με τον *Hussein,* του δήλωσε ότι στόχος του ήταν η αυτονομία μέσα στα πλαίσια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ παράλληλα τον συμβούλευσε να μην διακόψει πλήρως τις σχέσεις του με τους Οθωμανούς και τους Γερμανούς.[77] Η προσήλωση του *al-Misri* στο όραμα της αυτονομίας εντός της αυτοκρατορίας εκδηλώθηκε και στο στρατιωτικό πεδίο. Τον Ιανουάριο το 1917, ενώ ο στρατός των εξεγερμένων σχεδίαζε να επιτεθεί και να καταλάβει την Μεδίνα, ο *al-Misri*, μαζί με μια ομάδα Αράβων αξιωματικών, αποφάσισαν να ελθουν σε επαφή με τον Οθωμανό διοικητή της πόλης, ώστε να ενώσουν τις δυνάμεις τους εναντίον της Μέκκας και του *Hussein,* με απώτερο σκοπό την ανατροπή του και την σύναψη διαπραγματεύσεων με τον Σουλτάνο για την επίτευξη της

61. Ibid, 170,
62. Ibid, 183-184.
63. Ibid, 184.
64. Ibid,188 ή AA. Türkei 165/Bd. 37. Wangenheim to [Auswärtiges Amt], no. 1605 (Pera, 13 December 1914).
65. Ibid, 188.
66. Ibid, 190.
67. F. De Jong, "The Proclamations of al Husayn b. 'Ali and 'Ali Haydar", *Der Islam* 57, (1980): 281-87).
68. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence", 98.
69. Michael Provence, *The Last Ottoman generation and The Making of the Modern Middle East*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 103.
70. Hasan Saab, *The Arab Federalists of the Ottoman Empire* (Amsterdam: Djambatan,1958), 239.
71. Eliezer Tauber, *The Arab Movements in World War I* (London: Cass, 1993), 105.
72. Ibid, 106.
73. Polly A. Mohs, Military Intelligence and the Arab Revolt The first modern intelligence war (N. York: Routledge, 2008), 16.
74. Mohs, 17.
75. Ibid, 17. Σύμφωνα με τις έρευνες αυτές η Al-'Ahd είχε μόλις 54 μέλη πριν την έναρξη της Αραβικής Εξέγερσης το 1916, τα οποία αυξήθηκαν σε 57 στο τέλος του πολέμου, εκ των οποίων μόλις 17 συμμετείχαν στα πολεμικά μέτωπα, ενώ η Al-Fatat, από 37 μέλη πριν το 1916, κατέληξε σε 115 στο τέλος, με μόλις 29 να συμμετέχουν στις πολεμικές επιχειρήσεις.
76. Eliezer. The Arab Movements, 84.
77. Ibid, 91-92.

ειρήνης και της αραβικής αυτονομίας υπό την αιγίδα της Υψηλή Πύλη.[78]
Ένα άλλο στοιχείο που διαφωτίζει τις μη αποσχιστικές τάσεις της πλειοψηφίας των Αράβων αξιωματούχων έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην διάρκεια της *Αραβικής Εξέγερσης* είναι η ομολογία του *Nūrī al-Saʿīd*, μετέπειτα προέδρου του Ιράκ το 1930 και το 1941, στο έργο των καθηγητών ιστορίας, *William W. Haddad* και *William Ochsenwald*. Ο *Nūrī* συμμετείχε στην *Αραβική Εξέγερση*, αφού πρώτα είχε αιχμαλωτιστεί από τους Βρετανούς.[79] Χρόνια αργότερα δήλωσε: «*κανείς από εμάς δεν σκεφτόταν απόσχιση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι σκέψεις μας προσανατολίζονταν στην απόκτηση τοπικής αραβικής αυτοδιοίκησης, αναγνώριση της αραβικής γλώσσας ως επίσημης και τούρκο-αραβικής συλλογικής διακυβέρνησης του κράτους*».[80] Κατά τον *Nūrī*, σημαίνοντες Νεότουρκοι εθνικιστές, όπως ο Κεμάλ, συμφωνούσαν με τα αραβικά αιτήματα.[81] Οι δε Νεότουρκοι δεν αναθεώρησαν τις απόψεις τους για κοινή κρατική οντότητα εξαιτίας της *Αραβικής Εξέγερσης*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο *Ziya Gökalp*, ιδεολογικός μέντορας των Νεότουρκων, ο οποίος, σε άρθρο του στην εφημερίδα *Yeni Mectua,* στις 4 Μαρτίου του 1918, καλούσε σε σύσταση κοινού κράτους μεταξύ των Τούρκων της Ανατολίας και των Αράβων πάνω βάση κοινών θρησκευτικών, γεωγραφικών και γεωπολιτικών συμφερόντων και ως ανάχωμα στην ευρωπαϊκή υποταγή.[82] Την ίδια ώρα οι Βρετανοί με τις αραβικές αποσχιστικές δυνάμεις του πρίγκηπα *Fayṣal* βρίσκονταν στις πύλες της Δαμασκού. Την προσήλωση των Νεότουρκων, μέχρι και τις τελευταίες στιγμές του Α΄ Π.Π., στην ίδρυση κοινού τουρκο-αραβικού κράτους, επιβεβαιώνει ο *Falih Rıfkı (Atay)*, μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες που συμμετείχαν στον σχηματισμό του μετα-οθωμανικού, κεμαλικού τουρκικού ιστοριογραφικού αφηγήματος. Σύμφωνα με τον *Falih*, ο οποίος υπηρετούσε ως βοηθός του *Cemal Pasha* και συνδέονταν με φιλία με τον Κεμάλ, οι Νεότουρκοι, ενώ ήταν κάθετα αντίθετοι με τις όποιες απαιτήσεις των Κούρδων και των Αρμενίων, εν τούτοις, έβλεπαν θετικά μια κοινή κρατική οντότητα με τους Άραβες.[83]
Το πιο χαρακτηριστικό, όμως, παράδειγμα της δυναμικής που είχε η τουρκο-αραβική πολιτειακή σύμπραξη είναι η μυστική επιστολή του πρίγκηπα *Fayṣal*,[84] μόλις στις 12 Αυγούστου του 1918, δύο μήνες πριν το οριστικό τέλος του Α΄ Π.Π., προς τον *Cemal Pasha*, που εκτός από κυβερνήτης της Συρίας, είχε αναλάβει και διοικητής της 4ης στρατιάς, με έδρα την Συρία. Στην επιστολή αυτή ο *Fayṣal* ζητά την δημιουργία μιας ομοσπονδίας μεταξύ Αράβων και Τούρκων. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι «*οι Άραβες δεν απαιτούν τίποτα από τους Τούρκους. Όμως θέλουν να ζήσουν ελεύθεροι….διακηρύσσω το εξής στην κυβέρνηση σας: «Οι Άραβες απαιτούν από εσάς το στάτους της Βαυαρίας σε σχέση με την Πρωσσία.» Η προσφορά θα ενώσει τις καρδιές των δύο εθνών και θεωρώ οποιονδήποτε άλλο υποδεέστερο όρο, ως την δολοφονία των δύο μουσουλμανικών εθνών. Μέσω των χεριών των ξένων (Αγγλογάλλων) θα προταθούν εξεγέρσεις εναντίον του Σουλτάνου… Κύριε, εάν η κυβέρνηση της Τουρκίας αποδεχθεί τους προτεινόμενους από τους Άραβες όρους, σας διαβεβαιώ ότι είμαστε έτοιμοι να διαπραγματευτούμε*».[85] Όλα τα παραπάνω στοιχεία αντικρούουν τις απόψεις περί θετικής προδιαθέσεως σημαντικού μέρους των αραβικών πληθυσμών και ελίτ για εξέγερση και απόσχιση από την οθωμανική διοίκηση.

Η Κεμαλική Αντίσταση και ο Αραβικός Παράγων

Στις 25/9/1918, στο λυκαυγές του πρώτου παγκοσμίου βιομηχανικού πολέμου, τα βρετανικά στρατεύματα εισέρχονται στην πόλη Ναμπλούς της Παλαιστίνης μετά από τριήμερη μάχη εναντίον των οθωμανο-γερμανικών στρατευμάτων υπό τον Λίμαν φον Σάντερς και τον Κεμάλ, που υπερασπίζονταν την πόλη. Η ήττα αυτή ουσιαστικά οδήγησε στην συνθηκολόγηση των Οθωμανών με την υπογραφή της ανακωχής του Μούδρου στις 17/10/1918. Η παράδοση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή του «Ασθενή της Ευρώπης», όπως χαρακτηρίζονταν από τον ευρωπαϊκό τύπο, αναμενόταν ότι θα οδηγούσε σε κατάρρευση, τουλάχιστον ανάλογη με αυτήν της Αυστροουγγαρίας. Εξελίχθηκαν όμως έτσι τα πράγματα;
Παρά τις προσδοκίες των ευρωπαϊκών δυνάμεων, ο προσφάτως ηττηθείς στα Βαλκάνια οθωμανικός στρατός κατάφερε να κινητοποιήσει σχεδόν τρία εκατομμύρια στρατιώτες και να καταφέρει σοβαρές ήττες στις συμμαχικές δυνάμεις στην Καλλίπολη και στις περιοχές του μετέπειτα Ιράκ. Κατά τον *Michael Provence*, σε αντίθεση με το παράδειγμα της Αυστροουγγαρίας, όπου κρατικός μηχανισμός και στρατός κατέρρευσαν ταυτόχρονα, ο οθωμανικός στρατός δεν ακολούθησε την κατάρρευση του οθωμανικού κρατικού μηχανισμού.[86] Παρά τις ήττες του, ο οθωμανικός στρατός δεν είχε οριστικά συντριβεί, ούτε είχε κηρύξει πλήρη αποστράτευση και διάλυση των μονάδων του. Ο Κεμάλ, ο οποίος παρέμενε διοικητής της 3ης στρατιάς, εν μέσω διαπραγματεύσεων για ανακωχή και μετά την κατάληψη της Αλεξάνδρειας και του Χαλεπίου από τα βρετανικά στρατεύματα, υποχώρησε συντεταγμένα προς τα όρη του Ταύρου, μεταφέροντας ταυτόχρονα όλον τον οπλισμό και τις προμήθειες πολεμοφοδίων της στρατιάς μαζί του, με σκοπό να συνεχίσει την αντίσταση κατά των δυνάμεων της Αντάντ. Στις εντολές της Κων/πολης για άμεση παράδοση της 3ης στρατιάς, ο Κεμάλ, αψηφώντας τους όρους της ανακωχής περί αποστράτευσης, ναι μεν παραιτήθηκε της διοίκησης, όμως όρισε ως διοικητή τον βουλγαρικής καταγωγής *Nihat (Anılmıs) Pasa,* δίνοντάς του σαφείς εντολές να συνεχίσει τις προετοιμασίες για μελλοντική αντίσταση κατά των δυνάμεων της Αντάντ.[87]

78. Ibid, 97.
79. Ibid, 103.
80. William W. Haddad, "Nationalism in the Ottoman Empire", in Nationalism in a Non-National State: The Dissolution of the Ottoman Empire, ed. William W. Haddad and William Ochsenwald (Columbus: Ohio State University Press, 1977), 19.
81. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence", 99.
82. Ibid, 101.
83. Falih Rıfkı Atay, Çankaya: Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar (Istanbul: Pozitif Yayınları, 2004), 140-41.
84. Η επιστολή φυλάσσεται στην Library of Congress, Washington DC, John D. Whiting Papers, box 17, folder 9.

85. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence", 102.
86. Michael Provence, *The Last Ottoman generation,* 102.
87. Ibid, 106.

Χαρακτηριστικό των διαθέσεων του Κεμάλ, αλλά και του κλίματος και των διεργασιών μεταξύ Τούρκων και Αράβων αξιωματικών για αντίσταση, είναι το εξής γεγονός. Λίγο πριν ο Κεμάλ αποχωρήσει από την περιοχή με προορισμό την Κων/πολη, μετά την αποστράτευσή του από την διοίκηση της 3ης στρατιάς, επιδίωξε και συνάντησε τον *Yasin al-Hashimi* και τον *Yusuf al-Azma,* δύο ανώτερους αξιωματικούς του οθωμανικού στρατού, αραβικής καταγωγής, τους οποίους ο Κεμάλ υποδέχθηκε εγκάρδια. Οι δύο αξιωματικοί αυτοί, αν και δεν είχαν λάβει μέρος στην *Αραβική Εξέγερση* και τυπικά ανήκαν στον οθωμανικό στρατό, αποτελούσαν επίσημους απεσταλμένους του *Faysal,* ηγήτορα της *Αραβικής Εξέγερσης* και θεωρητικά νικητή του πολέμου. Παρόλα αυτά, ο Κεμάλ τους έκανε προτάσεις για από κοινού δράση, εναντίον των συμμαχικών στον *Faysal* αγγλογαλλικών δυνάμεων.[88] Όμως, οι δραστηριότητες για τουρκο-αραβική σύμπραξη έναντι στις αγγλογαλλικές δυνάμεις την επαύριον της ανακωχής δεν περιορίστηκαν εκεί. Τον Νοέμβρη του 1918, στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για την ανακωχή μεταξύ της διοίκησης της 7ης οθωμανικής στρατιάς και της βρετανο-αραβικής αντιπροσωπείας, έλαβε χώρα το εξής γεγονός. Ο *Nūrī al-Sa'īd*, δεξί χέρι του *Faysal*, παρέδωσε κρυφά ένα γράμμα σε έναν Τούρκο αξιωματικό, με τον οποίον συνδέονταν με φιλία. Στο γράμμα που είχε τελικό αποδέκτη τον *Grand Vizier Ahmed İzzet (Furgaç) Pasha*, που είχε αναλάβει πρωθυπουργικά καθήκοντα μετά την παράδοση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, γίνονταν προτάσεις για κοινό τουρκο-αραβικό κράτος και κοινή δράση εναντίον των Αγγλογάλλων.[89] Ήταν η δεύτερη φορά που ο *Faysal* απηύθυνε στους Οθωμανούς Τούρκους έκκληση για την σύναψη κοινού, αντιδυτικού στρατιωτικού μετώπου. Όμως, ο διοικητής της 7ης στρατίας, *Ali Fuad (Cebesoy) Pasha*, απέρριψε το γράμμα, θεωρώντας το βρετανική πλεκτάνη. Αυτό που δεν γνώριζε ο *Ali Fuad* είναι ότι ο *Grand Vizier* είχε αποστείλει στους Αγγλογάλλους παρόμοιες προτάσεις για την ίδρυση τουρκο-αραβικού κράτους.[90]

Οι ανησυχίες των Αράβων για το μέλλον των πρώην αραβικών οθωμανικών κτήσεων δεν ήταν αβάσιμες. Στη Βρετανία, το Υπουργείο Εξωτερικών (*Foreign Office*), το Κοινοβούλιο και το Υπουργείο Αποικιών είχαν καθορίσει τα στρατηγικά συμφέροντα της Γηραιάς Αλβιώνας, στην περιοχή, ως εξής: θεωρούσαν ότι η Βρετανία έπρεπε να διατηρήσει τον απόλυτο έλεγχο επί των αραβικών κτήσεων. Συγκεκριμένα, το Ιράκ, η Παλαιστίνη, η Ιορδανία καθώς και η Αίγυπτος θα ελέγχονταν από τους Βρετανούς, ενώ η Συρία, ο Λίβανος και η ΝΑ Τουρκία (Κιλικία) θα παραχωρούνταν στους Γάλλους, τη στρατιωτική παρουσία των οποίων το Λονδίνο θεωρούσε απαραίτητη για τον επιτυχή έλεγχο των αραβικών κτήσεων.[91] Ο Βρετανός στρατηγός *Allenby* διαφωνούσε με την απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης. Θεωρούσε ότι ο *Faysal* ήταν ο μόνος παράγων που είχε κάποια επιρροή στους Άραβες εθνικιστές και ότι η εγκατάλειψή του και η παραχώρηση της Συρίας στους Γάλλους θα προκαλούσε αστάθεια και

88. Robert F. Zeidner, *The Tricolor over the Taurus: The French in Cilicia and Vicinity, 1918-1922* (PhD dissertation, University of Utah, 2005), 137-8.
89. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence", 103.
90. Ibid,103.
91. Michael Provence, *The Last Ottoman generation,* 109.

ένοπλη βία. Η πραγματικότητα σύντομα τον επιβεβαίωσε. Με το που άρχισαν να καταφθάνουν τα γαλλικά στρατεύματα, αρχίσαν ταυτόχρονα ένοπλες συγκρούσεις στα Άδανα υπό την ηγεσία του αντικαταστάτη του Κεμάλ στην 3η στρατιά, *Nihat Pasha*, στη συριακή αλαουίτικη ακτογραμμή υπό τον *Shaykh Salih al-Ali* και στην ενδοχώρα του Χαλεπίου, υπό τον πρώην Οθωμανό αξιωματικό *Ibrahim Hananu*. Η κοινή στρατιωτική δράση των *Shaykh Salih al-Ali* και *Ibrahim Hananu*, γνωστή και ως *Αλαουιτική Εξέγερση του 1919*, έλαβε υποστήριξη από τους κεμαλιστές της Ανατολίας και όπλα και εφόδια από τα αποθέματα της 3ης στρατιάς που είχε μεριμνήσει να κρύψει ο Κεμάλ την επαύριο της Ανακωχής του Μούδρου, αλλά και από αξιωματούχους της κυβέρνησης του *Faysal*.[92]

Τον Σεπτέμβρη του 1919 συγκλήθηκε η Σύνοδος της Σίβας ή Σεβάστειας στη σημερινή Τουρκία από τους κεμαλικούς εθνικιστές. Εκεί συμμετείχαν αντιπροσωπίες από όλες τις πρώην οθωμανικές επαρχίες και διακηρύχθηκε η αντίσταση στο διαμελισμό της «Οθωμανικής Πατρίδας». Στη σύνοδο, έγινε λόγος για την ενότητα του οθωμανικού έθνους, υπό το θεσμό του Σουλτανάτου-Χαλιφάτο και ταυτόχρονα αμφισβητήθηκε η νομιμότητα της ελεγχόμενης από την Αντάντ, οθωμανικής κυβέρνησης. Δύο μήνες αργότερα, ο Κεμάλ, σε διακήρυξή του προς του Σύριους, ανάμεσα στα άλλα, είπε: «*Ας θέσουμε ένα τέλος σε αυτήν την «παρεξήγηση» και ας στρέψουμε τα όπλα μας εναντίον των προδοτών που επιθυμούν να διαλύσουν το Ισλάμ... Οι Μουτζαχεντίν μας θα είναι πολύ σύντομα καλεσμένοι των Αράβων αδερφών τους και ενωμένοι μαζί τους θα κατακτήσουμε και θα καταστρέψουμε τον εχθρό... Οι μουσουλμάνοι που αγαπούν το Σουλτάνο μας έχουν δικαίωμα στο Χαλιφάτο. Το έθνος μας έχει πάρει τα όπλα για αυτόν το σκοπό, από την Ανατολή έως τη Δύση*».[93] Είναι εμφανές ότι ο Κεμάλ, παρά την εχθρότητά του με την σουλτανική κυβέρνηση, κάνει επίκληση στα δύο κύρια ενοποιητικά στοιχεία μεταξύ Τούρκων και Αράβων ως κίνητρα για κοινή στρατιωτική κινητοποίηση. Το Ισλάμ και τον θεσμό του Σουλτανάτου/Χαλιφάτου.

Η Β΄ Αραβική Εξέγερση και η Τουρκο-Αραβική Στρατιωτική Σύμπραξη

Τον Μάιο του 1920 το Ιράκ βρισκόταν στα πρόθυρα της εξέγερσης εναντίον των Βρετανών η οποία εκδηλώθηκε ένα μήνα μετά. Σύμφωνα με τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες, Άραβες εθνικιστές, οι οποίοι βρίσκονταν σε στενές σχέσεις με τους νεοτουρκικούς κύκλους, υποδαύλιζαν τα αντιβρετανικά αισθήματα, με αποτέλεσμα η μεγάλη μάζα των ιρακινών μουσουλμάνων (σουνιτών/σιιτών) αλλά και Εβραίων να ζητούν την εκδίωξη των δυτικών δυνάμεων κατοχής και την επιστροφή της οθωμανικής διοίκησης.[94] Την ίδια περίοδο οι Γάλλοι και οι Αρμένιοι σύμμαχοί τους αντιμετώπιζαν το φάσμα της ήττας στην Κιλικία.[95] Τον

92. Ibid, 110.
93. Michael Provence, 111-112. Ο Κεμάλ με τον όρο «*παρεξήγηση*» εννοεί την Αραβική εξέγερση.
94. Ibid, 117 ή Orit Bashkin, *New Babylonians: A History of the Jews of Modern Iraq* (USA: Stanford University Press, 2012).
95. Οι Γάλλοι, όταν αποβιβάστηκαν στην Κιλικία, ως στρατιωτική δύναμη επιβολής της κυριαρχίας τους χρησιμοποίησαν την Αρμενική Λεγεώνα, ισχύος 15.000 ανδρών υπό γαλλική διοίκηση.

Φεβρουάριο του 1920, οι γαλλοαρμενικές δυνάμεις υπέστησαν ήττα στην πόλη Μαράς από τους εξεγερμένους Τούρκους και αποχώρησαν προς τις ακτές της Κιλικίας. Η μάχη του Μαράς θεωρείται η πρώτη μεγάλη νίκη του κεμαλικού κινήματος επί των δυνάμεων της Αντάντ. Παράλληλα, σύμφωνα με τον ιστορικό *Robert Zeidner*, ο Κεμάλ ζήτησε από τους αξιωματικούς του να συντονίσουν τις προσπάθειές τους έτσι ώστε να εκδιωχθούν οι Γάλλοι και από τις δύο πλευρές των «*ορίων της ανακωχής*», εννοώντας τα σημερινά τουρκο-συριακά σύνορα.[96] Η προτροπή του Κεμάλ για τουρκο-αραβική τακτική στρατιωτική συνεργασία ήταν ξεκάθαρη. Στο κάλεσμά του ανταποκρίθηκαν τρείς γνωστοί Άραβες εθνικιστές οπλαρχηγοί, οι οποίοι θεωρούνται ήρωες στον αραβικό κόσμο. Ο Σύριος, αλαουίτης *Salih al-Ali*, ο συροκούρδος *Ibrahim Hananu* και ο γεννηθείς στην Αίγυπτο *Ali Sefik Özdemir*. Αυτή η κοινή στρατιωτική σύμπραξη είχε σαν αποτέλεσμα την αποχώρηση των γαλλικών δυνάμεων από την τουρκική πόλη *Urfa*, μόλις 75 χιλιόμετρα από τα συριακά σύνορα, όπου πλέον των εξεγερμένων ντόπιων, οι Γάλλοι αντιμετώπιζαν τα αναδιοργανωμένα τακτικά τουρκικά στρατεύματα υπό την διοίκηση του Κεμάλ. Κάτω αυτές τις δυσμενείς συνθήκες, οι Γάλλοι αναγκάστηκαν να διαπραγματευτούν με τον Κεμάλ για κατάπαυση του πυρός. Στις διαπραγματεύσεις οι Γάλλοι τελικά αναγκάστηκαν να αποσυρθούν από τη Κιλικία ώστε να μπορέσουν να επικεντρωθούν σε Λίβανο και Συρία, με την κεμαλική αντιπροσωπεία να δηλώνει ότι μιλά εκ μέρους της οθωμανικής κυβέρνησης, τόσο για τα Άδανα, όσο και την Βηρυτό.[97] Μια επιπλέον παράπλευρη συνέπεια της κεμαλικής στρατιωτικής πίεσης και του αδιεξόδου των Γάλλων ήταν η απόφασή τους να λύσουν την στρατιωτική τους συνεργασία με τους Αρμένιους, οι οποίοι διαμαρτυρήθηκαν έντονα. Οι Γάλλοι αφού κατέπνιξαν τη νέα αραβική εξέγερση τον Ιούλη του 1920, γνωστή και ως *Γαλλό-Συριακός Πόλεμος, επικεφαλής της οποίας ήταν ο Feysal*. αποφάσισαν να ανακαταλάβουν την Κιλικία από τους κεμαλικούς τον Αύγουστο του 1920. Τον Δεκέμβρη του 1920 ο Κεμάλ, έχοντας στην διάθεση του έναν αναδιοργανωμένο στρατό, απείλησε να εκστρατεύσει εναντίον της γαλλοκρατούμενης Συρίας, ενώ ταυτόχρονα οι συμμαχικές στον Κεμάλ αραβικές εθνικιστικές δυνάμεις υπό τους *Ibrahim Hananu* και *Salih al-Ali* παρενοχλούσαν τα γαλλικά στρατεύματα από τα περίχωρα του Χαλεπίου έως τα αλαουίτικα βουνά της σύγχρονης Β.Δ. τουρκο-συριακής μεθορίου. Σύμφωνα με αναφορές των βρετανικών μυστικών υπηρεσιών, ο Κεμάλ θα μπορούσε να καταλάβει την συριακή πόλη Χόμς μέχρι την άνοιξη και οι ντόπιοι πληθυσμοί θα υποδέχονταν θερμά τα κεμαλικά στρατεύματα.[98]

Παράλληλα με την τουρκο-αραβική στρατιωτική συνεργασία επί του στρατιωτικού πεδίου, οι συζητήσεις και επαφές για κοινή ομοσπονδιακή κρατική οντότητα έγιναν επιτακτικότερες. Σύμφωνα με αναφορές των βρετανικών μυστικών υπηρεσιών, ήδη από τις 16/6/1919, αντιπρόσωποι του Κεμάλ και του *Fayṣal* είχαν συνάψει μυστική συνθήκη συνεργασίας στο Χαλέπι,[99] ενώ την ίδια περίοδο ο διοικητής της 6ης στρατιάς του οθωμανικού στρατού, *Cevdet Pasha*, προέτρεπε για την σύσταση ενός ομοσπονδιακού κράτους κατά τα πρότυπα των Η.Π.Α.[100] Οι προσπάθειες για συνεργασία επεκτάθηκαν και επί ευρωπαϊκού εδάφους. Στην Ελβετία, αντιπρόσωποι του *Fayṣal* πλησίασαν τον *Hawran Emir Shakīb Arslān*, έναν Τούρκο πανισλαμιστή που έχαιρε εμπιστοσύνης της ηγεσίας των κεμαλικών, ζητώντας συνεργασία με το κεμαλικό κίνημα και παροχή οπλισμού στους Άραβες για να αντιμετωπίσουν τους Γάλλους. Σύμφωνα με τηλεγράφημα που απέστειλε ο *Arslān* στον σοβιετικό διπλωμάτη *Maxim Litvinov*, το οποίο υπεκλάπη από τους Βρετανούς, ο *Arslān* δήλωνε ότι οι Άραβες πλέον έχουν αφήσει τις όποιες διαφωνίες με τους Τούρκους στην άκρη και επιθυμούν να αγωνιστούν από κοινού εναντίον των δυτικών δυνάμεων.[101] Σύμφωνα με τον *Arslān*, οι Άραβες ήταν έτοιμοι να ζητήσουν βοήθεια και από τους Σοβιετικούς, κάτι που συμπίπτει με τις αναφορές της τουρκικής στρατιωτικής υπηρεσίας πληροφοριών, ότι «*οι προτάσεις του Lloyd George για διαμελισμό της Τουρκίας θα οδηγήσουν σε εξέγερση τον μουσουλμανικό κόσμο και σε συνένωση Τούρκων, Αράβων και μπολσεβίκων.*»[102] Την άνοιξη του 1920, το Γενικό Συριακό Κονγκρέσο, έστειλε τον *Sa'īd Haidar* ως απεσταλμένο στην Τουρκία για να επικοινωνήσει με τον Κεμάλ και να εντείνουν την συνεργασία τους. Μεταξύ των κεμαλικών και του Συριακού Κογκρέσου υπογράφηκε μία συμφωνία τεσσάρων σημείων. Στο τέταρτο σημείο υπήρχε η πρόβλεψη ότι, μετά το επιτυχές πέρας της αντίστασης εναντίον των δυτικών, Άραβες και Τούρκοι θα ζούσαν σε ένα κοινό κράτος στα πρότυπα της Αυστροουγγαρίας.[103] Ο ίδιος ο Κεμάλ, σε επικοινωνία του με τον *Talat Pasha*,[104] αναλύει τις πολιτικό-στρατιωτικές συνεργασίες μεταξύ Τούρκων και Αράβων. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι «*για πολύ καιρό υπάρχουν σχέσεις με τους Σύριους και τους Ιρακινούς και έχουν γίνει κοινές ενέργειες εναντίον των Βρετανών και των Γάλλων. Έχουν παρθεί αποφάσεις..... ώστε να προχωρήσουμε σε κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις υπό πιο αυστηρές αρχές.*» Ενώ για τις πολιτειακές ζυμώσεις αναφέρει ότι «*η φόρμουλα που προτείναμε στους Άραβες, όπως πριν, έχει ως εξής: Να ενωθούμε στη μορφή συνομοσπονδίας, όταν κάθε έθνος έχει καταστεί ανεξάρτητο*», διαπιστώνοντάς ότι, «*Οι Άραβες, ενθουσια-*

96. Zeidner, *The Tricolor over the Taurus,* 378.
97. Michael Provence, 119-120.
98. Michael Provence, 122.

99. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence", 103-104. Αν και οι Βρετανοί αξιωματούχοι θεώρησαν τις αναφορές πιο πολύ ως μια αρμενική προβοκατόρικη ενέργεια ώστε να αναβαθμιστεί ο ρόλος τους στην συμμαχική στρατιωτική προσπάθεια, ωστόσο ο καθηγητής Alp Yenen, δεν θεωρεί αβάσιμες τις αναφορές αυτές.
100. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence," 104.
101. Zeine N. Zeine, *The Struggle for Arab Independence: Western Diplomacy and the Rise and Fall of Faisal's Kingdom in Syria* (Delamr: Caravan Book, 1977), 134-35.
102. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence", 108.
103. Zeine, *The Struggle for Arab Independence*, 135.
104. Ο Mehmed Talat Pasha υπήρξε πρόεδρος του Νεοτουρκικού Κομιτάτου και πρωθυπουργός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά τον Α΄ Π.Π. Έπαιξε κομβικό ρόλο στην ενορχήστρωση της Αρμενικής Γενοκτονίας και των διώξεων των ελληνικών πληθυσμών της Ανατολίας. Εκτελέστηκε από τον Αρμένιο παραστρατιωτικό, *Soghomon Tehlirian*, ως αντίποινα για τα εγκλήματα του κατά των Αρμενίων, στις 15/3/1921, ευρισκόμενος εξόριστος στη Γερμανία.

σμένοι, αποδέχτηκαν αυτή την αρχή. Ακόμα και οι στενοί συνεργάτες του Εμίρη Fayṣal μας πλησίασαν, ώστε να ενωθούμε υπό αυτήν την αρχή», συμπληρώνοντας όμως ότι *«η σκέψη και η πιθανότητα ότι ο Fayṣal ίσως ακολουθεί μια μυστική πολιτική εκ μέρους των Γάλλων, μας κάνει να προχωράμε με επιφύλαξη»*.[105] Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και ο *Rashīd Riḍā*, μέλος τότε του Εθνικού Συριακού Κογκρέσου. Ο *Riḍā*, σε γράμμα του προς τον Κεμάλ, τον προτρέπει «*να κάνει ό,τι είναι απαραίτητο για να ενδυναμώσει τους Τούρκους, ενώ διατηρεί τον δεσμό με το Ισλάμ και τη συνεργασία με τα αραβικά κράτη διότι, εάν αυτή η ενότητα με τους Άραβες χαθεί, ακόμα και αν επρόκειτο για την Συρία ή το Ιράκ μόνο, αυτό θα ήταν καταστροφικό για τους Τούρκους.*»[106]

Συμμαχικό Στρατιωτικό τέλμα και Διπλωματική προσέγγιση: Συνέπειες για Άραβες και Έλληνες

Η τουρκο-αραβική συνεργασία είχε φέρει τις κατοχικές δυνάμεις, τους Γάλλους κυρίως, σε σοβαρά αδιέξοδα. Το γαλλικό πολιτικό σύστημα είχε βρεθεί προ σοβαρών διλημμάτων. Ο νεοεκλεγείς, τον Ιανουάριο του 1920, Γάλλος πρωθυπουργός *Alexandre Millerand* κατανοούσε ότι, είτε αποχωρούσε από τις νέες κτήσεις στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είτε κινητοποιούσε επιπλέον μητροπολιτικά στρατεύματα, το πολιτικό κόστος θα ήταν μεγάλο. Εάν η Γαλλία επιθυμούσε να παραμείνει στην Συρία, όφειλε να συμβιβαστεί με τον Κεμάλ. Όντως, μετά από πολύμηνες διαπραγματεύσεις, στις 20 Οκτώβρη του 1921, ο Γάλλος απεσταλμένος *Henry Franklin-Bouillon* υπέγραψε με τον Κεμάλ τη Συνθήκη της Άγκυρας, η οποία, μεταξύ άλλων, προέβλεπε γαλλική αποχώρηση από την Κιλικία, δέσμευση για επιστροφή οπλισμού του πρώην οθωμανικού στρατού που είχε παραμείνει αποθηκευμένος στην Συρία, καθώς και την αμοιβαία αναγνώριση της νομιμότητας, τόσο της κεμαλικής εθνικιστικής κυβέρνησης, όσο και της γαλλικής εντολής στη Συρία.[107] Οι συνέπειες της γαλλο-τουρκικής συμφωνίας δεν άργησαν να φανούν. Μόνο τον Ιούλη του 1922, έναν μήνα πριν την κεμαλική γενική επίθεση εναντίων των ελληνικών δυνάμεων στην Ανατολία, οι γαλλικές δυνάμεις της Συρίας παρέδωσαν 160.000 τουφέκια με τα ανάλογα πυρομαχικά, πυροβόλα μεγάλου διαμετρήματος, τρία αντιαεροπορικά πυροβόλα, μερικά αεροπλάνα και εκατοντάδες φορτηγά στις κεμαλικές δυνάμεις στα Άδανα.[108] Ωστόσο, η μεταστροφή της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής είχε θορυβήσει τους Βρετανούς. Οι Βρετανοί είχαν επίγνωση της στρατιωτικής αδυναμίας τους στην περιοχή και μίας προοπτικής ήττας του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία, που θα επέτρεπε στους κεμαλικούς να καταλάβουν την πετρελαιοπαραγωγό Μοσούλη και ίσως, νοτιότερες περιοχές του βρετανοκρατούμενου Ιράκ.[109] Η βρετανική κυβέρνηση του *Lloyd George* δυσκολεύονταν να συνειδητοποιήσει ότι ο κατευνασμός του Κεμάλ αποτελούσε μονόδρομο για το Παρίσι, εάν ήθελε να διατηρήσει τις κτήσεις του στη Μέση Ανατολή. Το Παρίσι θεωρούσε τόσο ζωτικής σημασίας τον κατευνασμό του Κεμάλ, όπου, φήμες που κυκλοφορούσαν το έφεραν έτοιμο να κάνει εδαφικές παραχωρήσεις εντός της Συρίας, συμπεριλαμβανομένου του Χαλεπίου.[110] Ο *Lloyd George* αρνήθηκε να ακολουθήσει την κατευναστική πολιτική του Παρισιού. Μετά την ήττα του ελληνικού στρατού και την αποχώρησή του από τη Σμύρνη, ο Κεμάλ απείλησε τις συμμαχικές δυνάμεις στα Στενά των Δαρδανελίων και ο *Lloyd George*, χωρίς να συμβουλευθεί το βρετανικό κοινοβούλιο, διέταξε τις επί τόπου βρετανικές δυνάμεις να αντισταθούν στα κεμαλικά στρατεύματα.[111] Οι γαλλικές δυνάμεις που στάθμευαν στην περιοχή, αποφάσισαν να αποχωρήσουν και το βρετανικό κοινοβούλιο, θορυβημένο από την προοπτική ενός νέου πολέμου με τις ανανεωμένες και εμπειροπόλεμες τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις, απέσυρε την εμπιστοσύνη του προς τον κυβερνητικό συνασπισμό του οποίου ηγούνταν ο *Lloyd George*.[112] Ανάμεσα, στους υπουργούς, που απέσυραν την εμπιστοσύνη τους πρός τη κυβέρνηση, ήταν και ο Γουίστον Τσώρτσιλ.[113] *(3 Φωτο)* Ήταν φανερό ότι οι Βρετανοί επιθυμούσαν συνδιαλλαγή και όχι μια σύγκρουση με τον Κεμάλ, που θα έθετε σε κίνδυνο τις κτήσεις τους στην Μέση Ανατολή. Οι πανηγυρισμοί σε Δαμασκό, Χαλέπι, Βηρυτό, Ιεροσόλυμα και Βαγδάτη, στο άκουσμα της ήττας του ελληνικού στρατού από τον Κεμάλ ήταν έντονοι και υπήρχαν αναφορές των βρετανικών μυστικών υπηρεσιών ότι «*αναμφίβολα η πλειοψηφία των Μουσουλμάνων θα καλωσόριζε την επιστροφή των Τούρκων*».[114] Άξιο μνείας είναι το γεγονός ότι στη Δαμασκό, πέρα από τα συγχαρητήρια τηλεγραφήματα προς τον Κεμάλ, οι επιφανείς προσωπικότητες της πόλης περισυνέλεξαν και απέστειλαν 10.000 χρυσές λίρες ως δώρο προς τα νικηφόρα κεμαλικά στρατεύματα μετά την κατάληψη της Σμύρνης.[115] Η φιλοτουρκική στάση των αραβικών κοινωνιών έπαιξε αναμφισβήτητα σημαντικό ρόλο στη στάση που θα κρατούσε η βρετανική εξωτερική πολιτική στην περιοχή, με βάση και τους νέους συσχετισμούς ισχύος που προκάλεσε η ήττα και η αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Μικρά Ασία.

Όμως, παρά τις μακροχρόνιες πολιτικές διαβουλεύσεις, την επιτυχή στρατιωτική συνεργασία και την θετική στάση Αράβων και Τούρκων, οι κεμαλικές στρατιωτικές δυνάμεις δεν πέρασαν τελικά την συριακή και ιρακινή μεθόριο ώστε να συγκρουστούν και να επιχειρήσουν να εκδιώξουν τους Αγγλογάλλους από την περιοχή. Μια κίνηση απαραίτητη για την υλοποίηση του πολιτικού σχεδιασμού για ένα κοινό τουρκο-αραβικό κράτος. Την αιτιολογία αυτής της στάσης τη δίνει ο ίδιος ο Κεμάλ. Σε επαφές που είχε με τον *Talat Pasha* και στις προτροπές του τελευταίου, για ενεργότερη στρα-

105. Yenen, "Envisioning Turco-Arab Co-Existence", 106.
106. Ibid, 109.
107. Michael Provence, 129.
108. Ibid, 136.
109. Ibid, 137.
110. Ibid, 139.
111. The Times, "Entente Powers Agreed: Straits to be Defended," September 16, 1922, ή Provence, 135.
112. Michael Provence, 136 ή The Times, "Stop the War: Labour Denounces the Premier," and "'Leave Constantinople': Sir C. Townshend on Peace in the East," September 21, 1922.
113. https://www.historyextra.com/period/20th-century/downfall-resignation-lloyd-george-1922-what-happened/
114. Michael Provence, 139.
115. Michael Provence, 140.

τιωτική στήριξη των Αράβων εναντίον των Αγγλογάλλων, του ανέφερε ότι, παρόλο που θεωρεί σημαντική την συμβολή τους στο αγώνα της ανεξαρτησίας, δεν μπορούσε ωστόσο να παράσχει ουσιαστική επαρκή βοήθεια, λόγω έλλειψης πολεμικού υλικού.[116] Επιπλέον, απευθυνόμενος και πάλι στον *Talat Pasha*, ο Κεμάλ του αναλύει το ρόλο που έπαιζε η αραβική αντιδυτική στρατιωτική εξέγερση στους σχεδιασμούς του. Σύμφωνα με τον στρατηγικό σχεδιασμό του Κεμάλ, η ενθάρρυνση ενόπλων κινημάτων αυτοδιάθεσης, τόσο στον Καύκασο όσο και στην Μέση Ανατολή, στόχευε στο να «*προκαλέσει τις διάφορες μουσουλμανικές μάζες εναντίον των εχθρών της Τουρκίας, ώστε αυτές να αποκτήσουν ανεξαρτησία. Με αυτόν τον τρόπο, η αυτόνομή τους εμπλοκή μπορεί να ελαφρύνει το βάρος και την πίεση έναντι της Τουρκίας και μπορεί να προκαλέσει μέγιστα πλεονεκτήματα για την υλική και ηθική της ισχύ. Αργότερα, στο μέλλον, θα μπορέσουμε να ενωθούμε με αυτές τις μουσουλμανικές μάζες και να εξασφαλίσουμε την ανεξαρτησία τους. Μέχρι τώρα, τα όσα έχουν γίνει επιδεικνύουν ένα αποτέλεσμα που μοιάζει να είναι ικανοποιητικό.*»[117] Οι αναφορές του Κεμάλ δείχνουν την πραγματιστική προσέγγισή του επί του πολιτειακού ζητήματος. Ο Κεμάλ αντιλαμβάνεται το χάσμα μεταξύ των πολιτικών επιδιώξεων του και των δυνατοτήτων. Έτσι, παίζοντας ένα επιδέξιο πολιτικό στρατιωτικό και διπλωματικό παιχνίδι, κινητοποιώντας το αραβικό στοιχείο, επιδιώκει και καταφέρνει να πάρει τα μέγιστα δυνατά οφέλη από τις δυτικές δυνάμεις.

Επίλογος-Συμπεράσματα

Η παραπάνω έρευνα έχει ως στόχο της να ρίξει φως στις σχέσεις αραβικού και τουρκικού στοιχείου σε μια περίοδο που η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρισκόταν σε τροχιά παρακμής και αποσύνθεσης. Να καταδείξει αν το ιδεολογικό ρεύμα πολιτιστικής και εθνοτικής αφυπνίσεως και χειραφέτησης που αναπτύχθηκε στον αραβικό πληθυσμό, ακολούθησε την ίδια διαλυτική πορεία με αυτήν των λαών της Βαλκανικής και της Ανατολίας. Επιπλέον να προβάλει την δυναμική των πολιτικών και στρατιωτικών ζυμώσεων και να ξεδιπλώνει την αλληλουχία των πολιτικών γεγονότων στην περιοχή από την δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα εώς και σήμερα. Από την έρευνα προκύπτουν διάφορα συμπεράσματα, ενώ γεννούνται και ερώτηματα.

Ένα συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι οι μεταρρυθμιστικές πολιτικές των *Τανζιμάτ* για τη δημιουργία κοινής πολιτικής ταυτότητας, ενώ απέτυχαν οικτρά στα Βαλκάνια, μπορούμε να πούμε ότι είχαν ικανοποιητική επιτυχία στον αραβικό κόσμο (στους μουσουλμάνους, χριστιανούς, εβραίους). Ποτέ δεν αναπτύχθηκε ικανό αραβικό εθνικιστικό αποσχιστικό κίνημα με σοβαρή ιδεολογική και πολιτική αποδοχή από τους αραβικούς πληθυσμούς. Αντίθετα αναπτύχθηκε ένα σοβαρό και με απήχηση ιδεολογικό ρεύμα πολιτιστικής, εθνοτικής αφύπνισης και αυτοδιάθεσης, που είχε όμως σαν κύριο πολιτικό στόχο την πολιτική και κοινωνικοοικονομική αναβάθμιση του αραβικού στοιχείου, στα πλαίσια μιας νέας κοινής, δυαδικής κρατικής οντότητας.

Επιπλέον η κυρίαρχη ιδεολογική κρατική ταυτότητα της πλειοψηφία του αραβικού αλλά και του τουρκικού πληθυσμού ήταν ο Ισλαμισμός και η πίστη στην νομιμότητα του Χαλιφάτου. Οι διασπαστικές ιδεολογίες εντός του αραβικού και τουρκικού πληθυσμού είχαν περιορισμένη απήχηση ανάμεσα σε μικρά τμήματα των ελίτ κυρίως. Τόσο ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίντ, αλλά και οι Νεότουρκοι, επένδυσαν πολιτικά στον Ισλαμισμό και στον θεσμό του Χαλιφάτου, ως εργαλεία για την εξασφάλιση της ενότητας της αυτοκρατορίας. Όσον αφορά τα πολιτικά κίνητρα που οδήγησαν τον εμίρη της Μεδίνας, *Husayn Ibn `Ali's*, σε εξέγερση εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αυτά εδράζονταν πιο πολύ στην διατήρηση της ισχύς του και της πολιτικής του επιβίωσης, παρά στην κινητήριο δύναμη της ιδεολογίας της αραβικής ανεξαρτησίας. Ακόμα, παρά την εκδήλωση της αραβικής στρατιωτικής εξέγερσης το 1916, η ενεργή συμμετοχή της περιορίστηκε σε τοπικές φυλές Βεδουίνων κατά κύριο λόγο και δεν μετατράπηκε σε μαζικό κίνημα. Το δε Οθωμανικό στράτευμα, όπου το ένα τρίτο αποτελούνταν από Άραβες, παρέμεινε πειθαρχημένο με αξιόλογη πολεμική δράση κατά τον Α΄ Π.Π., ενώ οι όποιες προσπάθειες στρατολόγησης Αράβων αιχμαλώτων απέτυχαν.

Η αραβική στήριξη στον Κεμάλ δημιούργησε αρνητικές πραγματικότητες, στο ελληνικό στρατιωτικό-διπλωματικό εγχείρημα στη Μικρά Ασία. Όταν ο ελληνικός στρατός αποφασίζει να εκστρατεύσει εναντίον των κεμαλικών δυνάμεων στην Ανατολία, πέρα από την ζώνη της Σμύρνης, το καλοκαίρι του 1921, οι συσχετισμοί ισχύος είχαν γίνει δυσμενέστεροι για την Αθήνα απ' ό,τι ήταν το Μάιο του 1919. Ο Κεμάλ ήδη είχε νικήσει και εκδιώξει τους Γάλλους από την Κιλικία. Επιπλέον, τους υποχρέωσε να του αναγνωρίσουν το μονοπώλιο της πολιτικής εξουσίας επί τουρκικού εδάφους, καθώς και την απρόσκοπτη ροή πολεμικών εφοδίων τα κρίσιμα έτη '21 και '22. Επιπλέον, αναγκάζει τους Βρετανούς σε *de facto* ουδετερότητα σχετικά με τη στάση τους προς την ελληνική στρατιωτική προσπάθεια. Ήδη από το 1921, ο Κεμάλ έχει αποστερήσει από την Αθήνα κάθε ουσιαστικό σύμμαχο επί του διπλωματικού και στρατιωτικού πεδίου, ενώ αυτός απολάμβανε την έμπρακτη στήριξη ισχυρών γεωπολιτικών παικτών, όπως της Ιταλίας, Γαλλίας, ΕΣΣΔ και τη σιωπηρή ανοχή της Βρετανίας. Αυτές οι στρατιωτικό-διπλωματικές νίκες θα ήταν σχεδόν αδύνατον να επιτευχθούν χωρίς την μαζική κινητοποίηση του αραβικού παράγοντα, παρά την γενική κινητοποίηση των Τούρκων της Ανατολίας.

Από την άλλη, βέβαια, προκύπτουν διάφορα ερωτήματα. Ένα σημαντικό ερώτημα είναι το κατά πόσο οι οθωμανικές πολιτικές ελίτ θα έδειχναν την ίδια δυναμική και θέληση στην υλοποίηση του αιτήματός της συνομοσπονδίας, εάν η έκβαση του Α΄ Π.Π. ήταν τέτοια που δεν προκαλούσε την ήττα και τον διαμελισμό της αυτοκρατορίας; Ένα άλλο ερώτημα που προκύπτει είναι εάν οι Άραβες πράγματι επένδυαν στην προοπτική μια κοινής κρατικής οντότητας με ομοσπονδιακή μορφή ή αν θα προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν αυτό το πολιτικό εγχείρημα ενάντια στον ευρωπαϊκό ιμπεριαλισμό με απώτερο στόχο και κάτω από ευνοϊκότερες συνθήκες την απόσχιση; Επιπλέον, εύλογα προκύπτει το ερώτημα το κατά πόσο ακόμα αυτό το πολιτικό εγχείρημα θα μπορούσε να καταστεί λειτουργικό και βιώσιμο στον 20ό αιώνα; Αυτά είναι κάποια ερωτήματα που θα μπορούσε να τα διαφωτίσει στο μέλλον εκτενέστε-

116. Yenen, Envisioning Turco-Arab Co-Existence," 105-106.
117. Ibid, 107.

ρα η μελλοντική έρευνα. Η παραπάνω έρευνα θέτει ως απώτερο στόχο να προβάλει συγκεκριμένες πτυχές της ύστερης περιόδου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της σύγχρονης Τουρκίας και Μέσης Ανατολής, καθώς και να συνεισφέρει ένα λίθο στην καλύτερη κατανόηση και ανάλυση της.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

Akçura, Yusuf. *Üç Tarz-ı Siyaset*. İstanbul: n.p., 1327 [1911]).

Antonius, George. *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement*. New York: Paragon, 1979.

Bashkin, Orit. *New Babylonians: A History of the Jews of Modern Iraq*. USA: Stanford University Press, 2012.

Berger Stefan, Klaus Weinhauner. *Rethinking Revolution from 1905 to 1934.* Cham: Springer International Publishing, 2022.

Busch, Briton Cooper. *Britain and the Persian Gulf*: 1894-1914: Berkeley: University of California Press, 1967.

Çiçek, M. Talha. *War and State Formation in Syria: Cemal Pasha's Governorate during World War I, 1914-17*. London: Routledge, 2014.

Furgaç, Ahmet İzzet. *Feryadım I-II*, edited by Süheyl İ. Furgaç and Yüksel Kanar. İstanbul: Nehir Yayınları, 1992-1993.

Fortna, Benjamin C. *The Circassian: A Life of Eşref Bey, Late Ottoman Insurgent and Special Agent*. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Gingeras, Ryan. *Fall of the Sultanate: The Great War and the End of the Ottoman Empire, 1908-1922.* Oxford: Oxford University Press, 2016.

Gökalp, Ziya. *Turkish Nationalism and Western Civilization: Selected Essays, ed. Niyazi Berkes*. London: Allen & Unwin, 1959.

Kayali, Hasan. *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire, 1908-1918*. USA: University of California Press,1997.

Kawtharani, Wajih. *Alittijahat alijtima `iyya alsiyasiyya fi jabal lubnan wa almashraq al`arabi: 1860-1920.* Beirut: Ma`had allnma' al`Arabi, 1978.

Makdisi, Ussama. *Age of Coexistence: The Ecumanical Frame and the Making of the Modern Arab World.* USA: University of California Press, 2019.

Makki. M. S. *Medina, Saudi Arabia: A Geographical Analysis of the City and the Region*. UK: Avebury, 1982.

Mohs, Polly A. *Military Intelligence and the Arab Revolt The first modern intelligence war*. New York: Routledge, 2008.

Provence, Michael. *The Last Ottoman generation and The Making of the Modern Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Roden, Charles Buxton. *Turkey in revolution.* New York: Charles Scribner's Sons, 1909.

Rogan, Eugene L. *The Fall of the Ottomans: The Great War in the Middle East*. New York: Basic Books, 2015.

Rıfkı Atay, Falih*. Çankaya: Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar*. Istanbul: Pozitif Yayınları, 2004.

Ryad, Umar. *Islamic Reformism and Christianity: A Critical Reading of the Works of Muḥammad Rashīd Riḍā and His Associates 1898-1935.* Leiden: Brill, 2009.

Saab, Hasan. *The Arab Federalists of the Ottoman Empire*. Amsterdam: Djambatan, 1958.

Sabini, John. *Armies in the Sun: The Struggle for Mecca and Medina.* London: Thames and Hudson, 1981.

Saleh, Muhammad Al Amr. *The Hijaz under Ottoman Rule, 1869-1914: Ottoman Vali, the Sharif of Mecca, and the Growth of British Influence.* Saudi Arabia: Riyad University Publications, 1978.

Tauber, Eliezer. *The Emergence of the Arab Movements*. London: Routledge, 1993.

Tauber, Eliezer. *The Arab Movements in World War I*. London: Franc Cass, 1993.

Uzer, Umut. *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity*. Salt Lake City: The University of Utah Press, 2016.

Yavuz, M Hakan, Isa Blumi. *War and Nationalism: The Balkan Wars, 1912-1913, and Their Sociopolitical Implications.* Utah: University of Utah Press, 2013.

Yenen, Alp. "Envisioning Turco-Arab Co-Existence between Empire and Nationalism". *Die Welt des Islam* 61, no. 1(2020).

Zeine, N Zeine. *The Struggle for Arab Independence: Western Diplomacy and the Rise and Fall of Faisal's Kingdom in Syria*. Delamr: Caravan Book, 1977.

Zeine, N Zeine. *The Emergence of Arab Nationalism*. New York: Caravan, 1973.

Zürcher, Erik Jan. *The Unionist Factor: The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement*. Leiden: Brill, 1984.

Κεφάλαια Βιβλίων

Thomas, David S. "The First Arab Congress and the Committee of Union and Progress, 1913-1914." In *Essays on Islamic Civilization*: Presented to Niyazi Berkes, ed. Donald P. Little. Leiden: E.J. Brill, 1976.

Khalidi, Rashid. "Arab Nationalism in Syria: The Formative Years, 1908-1914." In *Nationalism in a Non-National State: The Dissolution of the Ottoman Empire,* ed. Haddad and Ochsenwald. Columbus: Ohio State University Press, 1977.

Haddad, William W. "Nationalism in the Ottoman Empire". In *Nationalism in a Non-National State: The Dissolution of the Ottoman Empire*, ed. William W. Haddad and William Ochsenwald. Columbus: Ohio State University Press, 1977.

Ακαδημαϊκά Άρθρα

Atçıl, Abdurrahman. "Decentralization, Imperialism, and Ottoman Sovereignty in the Arab Lands before 1914: Shakīb Arslān's Polemic against the Decentralization Party". *WI* 53, no. 1 (2013): 26-49.

Khadduri, Majid. "`Aziz `Ali Misri and the Arab Nationalist Movement". In Middle Eastern Affairs, ed. Hourani. No. 4. Oxford, 1965.

De Jong, Frederick. "The Proclamations of al Husayn b. 'Ali and 'Ali Haydar". *Der Islam* 57, (1980): 281-287.

Yasamee, F. A. K. "Colmar Freiherr von der Goltz and the rebirth of the ottoman empire". *Diplomacy & Statecraft* 9, no. 2 (1998): 91-128.

Διατριβή

Zeidner, Robert F. "The Tricolor over the Taurus: The French in Cilicia and Vicinity, 1918-1922". PhD diss., University of Utah, 2005.

Αρχεία

PRO. FO 195/2429. Shipley to Lowther, no. 43 (10 July 1912).

Εφημερίδες, Περιοδικά

History Extra "The Downfall of Lloyd George." October 19, 2022. https://www.historyextra.com/period/20th-century/downfall-resignation-lloyd-george-1922-what-happened/

The Times, "Entente Powers Agreed: Straits to be Defended," September 16, 1922

The Times, "Stop the War: Labour Denounces the Premier," and "'Leave Constantinople': Sir C. Townshend on Peace in the East," September 21, 1922

VI. Ματιές στο «χθες» των «Επετείων»

Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου

Καθηγήτρια Ιστορίας και Διεθνών Σχέσεων στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς

Εισήγηση στις XVII Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου (23-25 Σεπτεμβρίου 2022)

Η τομή του 1922

Η Μικρασιατική Καταστροφή αποτέλεσε για την Ελλάδα όχι απλώς τομή, αλλά ρήξη με το παρελθόν. Άλλη ήταν η χώρα πριν και άλλη μετά το 1922. Τότε τελείωσε το αλυτρωτικό όνειρο ότι θα γινόταν μια μεγάλη μεσογειακή δύναμη, που θα ανάσταινε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, σε ένα ελληνικό κράτος με ευρέα σύνορα, απλωμένα να περικλείουν ολόκληρο το έθνος.[1]

Η Μεγάλη Ιδέα «ενταφιάστηκε» 80 χρόνια μετά την διατύπωσή της από τον Ιωάννη Κωλέττη,[2] αφού προηγουμένως αποθεώθηκε στη δεκαετία των πολέμων 1912-22: Βαλκανικοί, Α΄ Παγκόσμιος, Εκστρατεία στην Ουκρανία, Μικρασιατική Εκστρατεία.
Ο «ενταφιασμός» της Μεγάλης Ιδέας έκανε το 1922

1. Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ, *Μικρασία. Η καρδιά του ελληνισμού*, Αθήνα, Gutenberg, 2021. Έλλη Σκοπετέα, *Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, Αθήνα, Πολύτυπο, 1988. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, *Stillborn Republic: social coalitions and party strategies in Greece, 1922-1936*, Berkeley, Berkeley University Press, pp. 28-30. Michael Llewellyn-Smith, *Το όραμα της Ιωνίας. Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία 1919-1922*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2009, σσ. 33-64.
2. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, 16 τόμοι, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1970-1997, τ. ΙΓ', σσ. 105-120. Βασίλης Κρεμμυδάς, *Η Μεγάλη Ιδέα: μεταμορφώσεις ενός εθνικού ιδεολογήματος*, Αθήνα, Τυπωθήτω, 2010.

την πιο βαθιά χαραγμένη χρονολογία στη συλλογική μνήμη μετά το 1821. [3] Αυτή τη χρονολογία θυμούνται οι Έλληνες από τον Μεσοπόλεμο, όχι το 1929, όπως οι σύγχρονοι εταίροι τους. Ακόμη και η μνήμη του ελληνικού χρεωστασίου του 1932, το οποίο συνέβη ως καθυστερημένη προέκταση του Κραχ του 1929, είναι συνδεδεμένη περισσότερο με την εμπειρία της ελληνο-τουρκικής προσέγγισης του 1930, που συνδέεται με τη Μικρασιατική Καταστροφή, καθώς οδήγησε στον συμψηφισμό των προσφυγικών αποζημιώσεων.[4] Αυτή η πραγματικότητα μας ωθεί διαχρονικά να υπολογίζουμε το αποτύπωμα της Μικρασιατικής Καταστροφής στην ελληνική κοινωνία και στην ελληνική ιστορία.

Οι στρατιωτικές πτυχές παραμένουν πεδίο που χρήζει περαιτέρω συστηματικής διερεύνησης, καθώς διαθέτουμε λίγες σχετικές διαθέσιμες πηγές και μαρτυρίες, μολονότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξανόμενη ερευνητική ενασχόληση με το θέμα και εκδίδονται σημαντικοί τίτλοι.[5] Εξακολουθούμε, ωστόσο, να αντιμετωπίζουμε τη Μικρασιατική Καταστροφή πρωτίστως ως πολιτικό γεγονός. Επομένως, στις πολιτικές εξελίξεις της εποχής κατευθύνεται κυρίως η έρευνα ως προς τα αίτια και τις επιδράσεις της.

Στο παρόν κείμενο αναφέρονται ορισμένα διαχρονικά βασικά διδάγματα από το 1922:

Οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920

Συχνά τονίζεται το «λάθος» των εκλογών της 1ης Νοεμβρίου 1920 με δύο επιχειρήματα: πρώτον, ότι ήταν απονενοημένο διάβημα να διεξαγάγει εκλογές η βενιζελική κυβέρνηση εν ώρα πολέμου, δεύτερον, ότι ο λαός δεν ψήφισε σωστά και νηφάλια. Υπάρχει, βέβαια, και το συνωμοσιολογικό σενάριο ότι ο Βενιζέλος επίτηδες έκανε εκλογές, για να τις χάσει και να φορτώσει στους αντιβενιζελικούς τη Μικρασιατική Εκστρατεία, αλλά είναι τόσο εξωπραγματικό που δεν εξετάζεται εδώ. Τα άλλα δύο επιχειρήματα ανευρίσκονται συνήθως σε εκ των υστέρων προβολές ή απορρέουν από μια επικίνδυνη τάση αντιμετώπισης των ψηφοφόρων ως ανώριμων εκλογέων. Μεταφέρεται δηλαδή το κέντρο βάρους από τις ηγεσίες στους πολίτες.

Το πρώτο επιχείρημα σκοντάφτει στη λογική που προέβαλε ο ίδιος ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ότι η Ελλάδα δεν διεξήγε πόλεμο, αλλά επέβαλε συνθήκες ειρήνης και, μάλιστα, με συμμαχική εντολή. Την είχε λάβει από την Αντάντ, προκειμένου ο ελληνικός στρατός να καλύψει τα κενά της αποστράτευσης των Αγγλογάλλων στην Μικρά Ασία, περιοχή που ούτως ή άλλως διεκδικούσε η Ελλάδα βάσει των συμπαγών ελληνικών πληθυσμών που υπήρχαν προαιώνια στην περιοχή. Υπολογιζόταν ότι με την απόβαση στη

3. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, *Μετά το 1922: Η παράταση του Διχασμού*, Αθήνα, Πατάκης, 2017, σσ. 23-25.
4. Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων, 1923-1940*, 2 τόμοι, Αθήνα, Κάκτος, 1997, τ. Β', σσ. 64-95.
5. Δημήτριος Κεφαλογιάννης, *Οδοιπορικό, Σμύρνη, Ιούνιος 1920-Νικομήδεια, Ιανουάριος 1921*, Αθήνα, Εστία, 2005. Χρήστος Αγγελομάτης, *Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας. Το έπος της Μικράς Ασίας*, Αθήνα, Εστία, 2022. Για μια συνολικότερη ανάλυση βλ. Δημήτρης Καμούζης και Γιώργος Γιαννακόπουλος (επιμ.), *Έλληνες στρατιώτες και Μικρασιατική Εκστρατεία. Πτυχές μιας οδυνηρής εμπειρίας*, Αθήνα, Εστία, 2022.

Σμύρνη τον Μάιο του 1919, η Ελλάδα θα είχε την ευκαιρία να την ελέγξει εν όψει της Συνθήκης Ειρήνης με την ηττημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία που, τελικά, έγινε ένα χρόνο αργότερα. Προς τούτο, ο Βενιζέλος διέθεσε προθύμως ελληνικό στρατό, μολονότι πολύ λιγότερο από τον αναγκαίο σύμφωνα με τις συμμαχικές εκτιμήσεις. Θεωρούσε ότι αυτή η ριψοκίνδυνη πολιτική αποτελούσε μονόδρομο, προκειμένου να στερεωθεί η ελληνική διοίκηση, να καλλιεργηθεί η συνύπαρξη με τους τουρκικούς πληθυσμούς που θα ψήφιζαν, όταν ερχόταν η ώρα της ενσωμάτωσης στην Ελλάδα, αλλά και να αποθαρρυνθούν οι ανταπαιτητές Ιταλοί. Η Μικρά Ασία θεωρούνταν το εγγύτερο εδαφικό κέρδος που μπορούσαν να διεκδικήσουν οι Έλληνες μετά την Κωνσταντινούπολη, το «άγιο δισκοπότηρο» της Μεγάλης Ιδέας, η οποία βρισκόταν, όμως, υπό διεθνή κατοχή και η κατάληψή της φαινόταν μακρινή.[6]

Πέραν της αποστολής των Ελλήνων για την επιβολή της επικείμενης Συνθήκης Ειρήνης στους Τούρκους, ο Βενιζέλος είχε και εσωτερικές πολιτικές δεσμεύσεις να διεξαγάγει εκλογές. Επικαλούμενος τις ανώμαλες συνθήκες του «Μεγάλου Πολέμου», κυβερνούσε με τη «Βουλή των Λαζάρων» του 1915, της οποίας η θητεία είχε εκπνεύσει προ πολλού. Χρειαζόταν νωπή εντολή για να συνεχίσει και έκρινε ευνοϊκότερη για την παράταξή του την στιγμή που είχε υπογραφεί η Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920). Η εναλλακτική επιλογή ήταν να επιβάλει δικτατορία, που θα του στερούσε και πάλι την εθνική ενότητα. Η νωπή εντολή θεωρούνταν, επίσης, αναγκαία για την ανανέωση της εμπιστοσύνης των Αγγλογάλλων. Αν κρίνουμε από τις εναγώνιες εκκλήσεις του Βενιζέλου το καλοκαίρι του 1920 προς τον Βρετανό πρωθυπουργό Lloyd George, ο ελληνικός στρατός συνάντησε από την πρώτη ημέρα μετά την απόβαση στη Σμύρνη εμπόδια από τον ντόπιο μουσουλμανικό πληθυσμό.[7] Είτε αυθόρμητα είτε υποκινούμενοι από τους ανταγωνιστές Ιταλούς, οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί αντιδρούσαν βίαια στην ελληνική παρουσία και συσπειρώνονταν γύρω από τους τσέτες του Κεμάλ εναντίον των Ελλήνων «εισβολέων», όπως τους χαρακτήριζαν.[8] Αυτό σημαίνει ότι η Μικρασιατική Εκστρατεία δεν εξελισσόταν καλά ήδη πριν από τις εκλογές του 1920 και ο Βενιζέλος δεν μπορούσε να έχει ανοικτά μέτωπα και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

Ως προς το αν ψήφισαν σωστά οι Έλληνες: Το εκλογικό αποτέλεσμα του 1920, όπου ο Βενιζέλος δεν εξελέγη καν βουλευτής,[9] κλόνισε την παράταξή του και τους συμμάχους, αλλά δεν ήταν μια έκπληξη από το πουθενά. Είχαν εκδηλωθεί ήδη αρκετά σημάδια έντονης δυσαρέσκειας προς τους βενιζελικούς από την περίοδο που ονομάστηκε χαρακτηριστικά «τυραννία»[10] δηλαδή τα χρόνια της βενιζελικής πα-

6. Nikolaos Petsalis-Diomidis, *Greece at the Paris Peace Conference, 1919*, Θεσσαλονίκη, ΙΜΧΑ, 1978, σσ. 259 κ.ε. Λένα Διβάνη, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας, 1830-1947 (Απόπειρα πατροδογνωσίας)*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2000, σσ. 602-610.
7. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ', σσ. 117-121.
8. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ', σσ. 120-133.
9. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, *1915: Ο Εθνικός Διχασμός*, Αθήνα, Πατάκης, 2015, σσ. 136-138.
10. Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936*, 2 τόμοι, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2006, τ. Β', σσ. 908-934. Σωτήρης Ριζάς, *Βενιζελισμός και αντιβενιζελισμός στις απαρχές του Εθνικού Διχασμού*, Αθήνα, Ψυχογιός, 2019, σσ. 119-131.

ντοδυναμίας μετά την αποκατάσταση του Βενιζέλου στην πρωθυπουργία και την απομάκρυνση του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ (1917-20). Τα βενιζελικά έκτροπα σε βάρος των αντιβενιζελικών, οι διωγμοί στον δημόσιο τομέα, οι εκτοπίσεις και η αυθαιρεσία κυριαρχούσαν, ενώ ο Βενιζέλος ήταν απορροφημένος από την εξωτερική πολιτική. Μια σοβαρή συνέπεια για την ερμηνεία της Μικρασιατικής Εκστρατείας και την εξέλιξη του Διχασμού ήταν ότι πολλοί βενιζελικοί πολιτικοί από την Παλαιά Ελλάδα, που δεν επανεξελέγησαν στις εκλογές του 1920, δεν κατάφεραν να ανανήψουν στον ίδιο πολιτικό χώρο, οπότε τον έλεγχο του βενιζελισμού στο Μεσοπόλεμο ασκούσαν ιδίως παλαιοελλαδίτες στρατιωτικοί όσες φορές ήταν απών από τα πολιτικά πράγματα ο Βενιζέλος.[11]

Ταυτόχρονα, υπέφωσκε ένα βουβό κύμα διαμαρτυρίας απέναντι στις «ξένες λόγχες»[12] που είχαν επαναφέρει τον Βενιζέλο εκτοπίζοντας ταυτόχρονα τον βασιλιά, την στιγμή, μάλιστα, που ο Κωνσταντίνος θεωρούνταν πολύ Έλληνας και «εθνικό σύμβολο». Στο πρόσωπο του Βενιζέλου, οι εκλογείς τιμώρησαν την έκθεση του έθνους σε συνεχείς περιπέτειες, κινδύνους και ταπεινώσεις, όπως και σε συνεχείς πολέμους, επιχείρημα που αποτέλεσε την πιο προβεβλημένη αιτία της ψήφου τους. Όπως ο ίδιος ο Βενιζέλος ομολογούσε στην Πηνελόπη Δέλτα μετά τις εκλογές: «*Δεν κακίζω τον λαό, του ζήτησα θυσίες μεγαλύτερες από τις δυνάμεις του*».[13] Από την άλλη πλευρά, η «Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών» περιείχε πολλές μειονότητες, οι οποίες δεν έβλεπαν απαραίτητα με καλό μάτι τους καταναγκασμούς του εθνικού κράτους που ευαγγελιζόταν ο Βενιζέλος. Οι αντιβενιζελικοί απευθύνονταν χαλαρότερα σε ένα «λαό» που άφηνε περιθώρια για αυτονομία, την οποία οι μειονότητες είχαν συνηθίσει στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έχει τονιστεί επανειλημμένως ο ρόλος της εβραϊκής ψήφου της Θεσσαλονίκης στο εκλογικό αποτέλεσμα, το οποίο με βάση την παλαιότερη κοινωνική γεωγραφία είχε σταθμιστεί να είναι θετικό για τον Βενιζέλο.[14]

Εκτός από την υποτίμηση της αντίδρασης στην τυραννία και της κόπωσης από μια οκταετία πολέμων (1912-20), υπολογίστηκε εσφαλμένα η επίδραση της επιτυχίας στην εξωτερική πολιτική. Η ιστορία, όμως, δείχνει ότι ο θρίαμβος στην εξωτερική πολιτική δεν σημαίνει δικαίωση και στις εκλογές. Ίσως γιατί οι εκλογείς τείνουν να πειραματιστούν με εναλλακτικές, όταν νιώθουν ασφαλείς στην εξωτερική πολιτική. Συμβαίνει συχνά στην ιστορία, θριαμβευτές στον πόλεμο ή στη διπλωματία να χάνουν τις εκλογές. Συνέβη, για παράδειγμα, εκείνη την εποχή στον Αμερικανό Πρόεδρο

11. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936*, τ. Β', σσ. 950-952. Μία συνέπεια ήταν ότι μετά τις εκλογές του 1920 πέρασε ο έλεγχος του βενιζελισμού σε Παλαιοελλαδίτες στρατιωτικούς (Πάγκαλος, Πλαστήρας, Γονατάς, Κονδύλης, Οθωναίος, κ.ά.). Η εμπλοκή τους στην Εκτέλεση των Έξι συνέτεινε στην παράταση του χάσματος βενιζελικών-αντιβενιζελικών στο Μεσοπόλεμο.
12. Μαυρογορδάτος, *1915: Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 114.
13. Πηνελόπη Δέλτα, *Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος* (Αρχείο της Πηνελόπης Δέλτα Α'), επιμ. Α. Ζάννα, Αθήνα, Ερμής, 1978, σσ. 61-62.
14. Μαυρογορδάτος, *1915: Ο Εθνικός Διχασμός*, σσ. 198-200. Μαυρογορδάτος, *Μετά το 1922*, σσ. 302-307.

Woodrow Wilson, αρχιτέκτονα της Κοινωνίας των Εθνών, που δεν κατάφερε να πείσει την αμερικανική Γερουσία να κυρώσει την Συνθήκη των Βερσαλλιών.[15] Ή, αργότερα, στον Winston Churchill, τον «πατέρα της νίκης» του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, που έχασε τις εκλογές του 1945.[16]

Συνέβη και στον Βενιζέλο. Δεν έφταιγαν όμως, αυτές καθαυτές οι εκλογές του 1920, αλλά ο τρόπος με τον οποίο χειρίστηκαν τη νίκη τους οι νικητές. Αποκλείοντας τον Βενιζέλο από κάθε διαπραγμάτευση και επαναφέροντας τον βασιλιά Κωνσταντίνο Α΄, έδωσαν προτεραιότητα σε εσωτερικές αντεκδικήσεις παρά στην εξωτερική πολιτική και στην εξελισσόμενη Μικρασιατική Εκστρατεία, την οποία σαν να ήταν δεδομένη η επικράτηση.

Η έλλειψη εσωτερικής εθνικής ενότητας υπονομεύει την εξωτερική πολιτική

Μετά την επικράτησή τους, οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις προσπάθησαν με κάθε μέσο να αποτρέψουν επάνοδο των βενιζελικών στην εξουσία και να αποδειχθούν ικανότεροι στην συνέχιση της εξωτερικής πολιτικής στη Μικρά Ασία. Ιδίως το μένος του Δημητρίου Γούναρη προς τον Βενιζέλο εμπόδισε προσπάθειες συνεννόησης με διαμεσολαβητές τους συμμάχους και δη τους Άγγλους που, όσο προχωρούσε η Εκστρατεία, συνειδητοποιούσαν τα αδιέξοδα.[17] Το 1921-22, οι αντιβενιζελικοί απέρριψαν προτάσεις του Βενιζέλου να συνδράμει διπλωματικά την ελληνική κυβέρνηση σε δύσκολες ώρες.[18] Στην ανάγκη συσπείρωσης κατά του εσωτερικού εχθρού εντασσόταν προφανώς και η σπουδή να επαναφέρουν στον Θρόνο με δημοψήφισμα στις 22 Νοεμβρίου/5 Δεκεμβρίου 1920 τον μισητό για την Αντάντ Κωνσταντίνο Α΄, τον μέχρι πριν τρία χρόνια αδυσώπητο εχθρό της, ο οποίος λίγα πράγματα μπορούσε να προσφέρει, όντας βαριά άρρωστος μετά το 1920.[19] Η νίκη των αντιβενιζελικών έδωσε την αφορμή στους συμμάχους Γάλλους και Ιταλούς να αποστασιοποιηθούν από την ελληνική απόβαση, να εξετάσουν θετικά την άνοδο των κεμαλιστών εθνικιστών στη θέση της σουλτανικής εξουσίας και να αποχωρήσουν με στιβαρά οικονομικά ανταλλάγματα λίγους μήνες μετά, την άνοιξη του 1921. Στο δε Λονδίνο παρείχε την ευκαιρία να διακόψει την οικονομική βοήθεια προς την Αθήνα, η οποία έτσι κι αλλιώς καρκινοβατούσε.[20]

Η έμφαση στα εσωτερικά και η καλλιέργεια του Διχασμού με μαζικές αποστρατεύσεις, απολύσεις από το Δημόσιο και διωγμούς στέρησε από τις ελληνικές κυβερνήσεις συμμάχους και τις οδήγησε να αμελήσουν την επα-

15. Lloyd E. Ambrosius, "Woodrow Wilson's Health and the Treaty Fight, 1919-1920", *The International History Review* 9 (1987/1), pp. 73–84.
16. Mark Franklin and Matthew Ladner, "The Undoing of Winston Churchill: Mobilization and Conversion in the 1945 Realignment of British Voters", *British Journal of Political Science* 25 (1995/4), pp. 429–452.
17. Llwellyn-Smith, *Το όραμα της Ιωνίας*, σσ. 381-406.
18. Σωτήρης Ριζάς, *Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας. Ο Βενιζέλος, ο αντιβενιζελισμός και η Μικρά Ασία*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2022, σσ. 214-215, 283-285.
19. Γιώργος Θ. Μαυρογοδάτος, *Τα Γράμματα στην Πάολα. Τι μας λένε για τον Κωνσταντίνο Α'*, Αθήνα, Πατάκης, 2018, σσ. 117-131.
20. Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Γιατί οδηγηθήκαμε στη Μικρασιατική Καταστροφή», *The Books' Journal* 137 (Δεκέμβριος 2022), σσ. 51-53.

νεξέταση του διεθνούς πλαισίου μέσα στο οποίο θα εφάρμοζαν τις επιλογές του Βενιζέλου.[21] Ο διχασμός θόλωσε την κρίση τους. Παρέβλεψαν την ισχνή ελληνική στρατιωτική δύναμη. Ο Γάλλος στρατάρχης Φος (Ferdinand Foch) είχε υπολογίσει ότι χρειάζονταν στη Μ. Ασία συμπαγείς δυνάμεις 400.000 ανδρών.[22] Ο ελληνικός στρατός αριθμούσε, αρχικά, 57.000 περίπου άνδρες, που έφθασαν το 1922 περίπου τους 220.000, διασκορπισμένους σε ένα αχανές μέτωπο 700 χλμ. Αγνόησαν τη μαζική αποστράτευση των συμμάχων που βιάζονταν να ανταποκριθούν στα εσωτερικά αιτήματα κοινωνικής ανασυγκρότησης. Στη Μικρά Ασία έστειλαν συμβολικές δυνάμεις και βασίστηκαν κυρίως στους τοπικές εθνικούς στρατούς, στοιχείο που αποτέλεσε πλεονέκτημα για τον Κεμάλ. Ο Βρετανός πρωθυπουργός Lloyd George παρέμεινε μέχρι τέλους ενθουσιώδης οπαδός της ελληνικής αναβάθμισης. Αλλά δεν συνυπολογίστηκαν οι ενστάσεις, ακόμα και μέσα στην κυβέρνησή του. Ο Υπουργός Εξωτερικών λόρδος Κώρζον ή οι εμπειρογνώμονες Harold Nicholson και ο ιστορικός Arnold Toynbee, που εξέφραζαν διαφορετική άποψη, απλώς στιγματίστηκαν ως ανθέλληνες.[23]

Σε επίπεδο διεθνούς πολιτικής, οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις δεν αξιολόγησαν το γεγονός ότι η γεωγραφία όπου εντασσόταν η «Μεγάλη Ελλάδα» το 1919-20 είχε αλλάξει ριζικά το 1920-21. Τότε, σχεδιαζόταν να περικυκλώσουν την μικρή Τουρκία μαζί με τη «Μεγάλη Αρμενία», ενώ η μπολσεβικική Ρωσία θα παρέμενε απομονωμένη και οι ΗΠΑ θα συμμετείχαν στην Κοινωνία των Εθνών. Όλα αυτά έπαψαν να ισχύουν στο τέλος του 1920. Οι ΗΠΑ αποχώρησαν από την Συνθήκη των Βερσαλλιών μετά την απόρριψή της από τη Γερουσία (Μάρτιος 1920), Ρωσία και κεμαλικοί διαμέλισαν το Πονταρμενικό κράτος (Δεκέμβριος 1920) και οι Ευρωπαίοι επανεξέτασαν το ελκυστικό εθνικιστικό μοντέλο του Κεμάλ, ιδιαίτερα για να μην το χαρίσουν στη Ρωσία που το στήριζε οικονομικά.[24] Θεωρώντας όλα αυτά δευτερεύοντα, οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις απέρριψαν συμμαχικές προτάσεις για σύμπτυξη του μετώπου την άνοιξη του 1921 και του 1922, ενώ συνέχισαν να πολεμούν. Ενθαρρυμένοι από τις νίκες στο Αφιόν Καραχισάρ (14-16 Μαρτίου 1921), στην Κιουτάχεια (2-3 Ιουλίου 1921) και τον Σαγγάριο (10-29 Αυγούστου 1921), σχεδίαζαν λίγο πριν την Καταστροφή να καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη με νέο αρχιστράτηγο τον στρατηγό Χατζανέστη (από Μάιο 1922).[25]

Οι ελληνικές κυβερνήσεις έπασχαν από βολονταρισμό, μεθυσμένες από την ευφορία που δημιουργούσε επιτέλους η αίσθηση υπεροχής έναντι του οθωμανικού κράτους. Θεωρώντας οριστική την κατάπτωση των Τούρκων, αισθάνονταν απελευθερωμένες να ξεκαθαρίσουν τους λογαριασμούς με τους εσωτερικούς πολιτικούς αντιπάλους, με συνέπεια να παραμελήσουν την διεθνή εγρήγορση.

21. Ριζάς, *Βενιζελισμός και αντιβενιζελισμός*, σσ. 119-125.
22. Llwelleyn-Smith, *Το όραμα της Ιωνίας*, σ. 230.
23. Ριζάς, *Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας*, σσ. 204-234.
24. Με σημαντική στρατιωτική και οικονομική βοήθεια (11 εκατ. χρυσά ρούβλια και 100.000 χρυσές οθωμανικές λίρες) που χρησιμοποιήθηκε και εναντίον των Ελλήνων. Richard G. Hovannisian, "Armenia and the Caucasus in the Genesis of the Soviet-Turkish Entente", *International Journal of Middle East Studies* 4 (1973/1), pp. 129–147.
25. Αγγελομάτης, *Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας*, σσ. 169-173.

Η νομιμοποίηση του νικητή

Ο Βενιζέλος κέρδισε το στοίχημα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου: νίκησε η Αντάντ και απέσπασε σημαντικά ανταλλάγματα για την συμμετοχή της Ελλάδας. Οι αντιβενιζελικοί έχασαν το στοίχημα, υποστηρίζοντας την ουδετερότητα και ουσιαστικά τις Κεντρικές Δυνάμεις. Δεν διέθεταν, επομένως, την ιδεολογική νομιμοποίηση και, άρα, δεν βρήκαν το πολιτικό θάρρος να υποχωρήσουν, όταν έβλεπαν τη Μικρασιατική Εκστρατεία να καταρρέει.[26] Νομιμοποίηση που, αντιθέτως, διέθετε ο Βενιζέλος.

Η ήττα έγινε σοβαρή πιθανότητα το καλοκαίρι του 1922. Την επίγνωση αυτή από την πλευρά της κυβέρνησης επιβεβαιώνουν διάφορα μέτρα (π.χ. το βασιλικό διάταγμα 2870/1922 της 20ης Ιουλίου 1922, που προέβλεπε αυστηρές ποινές για την είσοδο και μεταφορά προσώπων από αλλοδαπή), όπως και η επικοινωνιακή πολιτική σε συνθήκες σκληρής λογοκρισίας. Η ανυποψίαστη κοινή γνώμη άρχισε να λαμβάνει σήματα π.χ. με τα άρθρα «Οίκαδε» και «Πομερανοί» (14 και 17 Αυγούστου 1922) στην εφημερίδα *Η Καθημερινή*, της οποίας ο τότε εκδότης Γεώργιος Βλάχος αποκάλυψε χρόνια αργότερα (1949) ότι είχαν παραγγελθεί από τον Δημήτριο Γούναρη, για να προετοιμάσουν την ελληνική κοινή γνώμη για την ήττα μετά την τουρκική επίθεση (13 Αυγούστου 1922).[27]

Προκύπτει, λοιπόν, ότι οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις μπορούσαν να θεωρήσουν πιθανή την ήττα, αλλά μάλλον δεν περίμεναν το μέγεθος της Καταστροφής. Πιθανότερη θεωρούσαν μια ανακωχή και ίσως την προαιρετική ανταλλαγή πληθυσμών. Άλλωστε, υπήρχε το προηγούμενο με τη Βουλγαρία από την Συνθήκη του Νεϊγί (1919), ενώ ο Βενιζέλος είχε μελετήσει αυτό το ενδεχόμενο το 1914, όταν οι Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υφίσταντο αντίποινα από την Πύλη μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους.[28] Δεν εξέτασαν σαν προηγούμενο ούτε τις γενοκτονίες των Αρμενίων και των Ποντίων. Σε κάθε περίπτωση, οι Έλληνες της Μικράς Ασίας δεν θα είχαν γλιτώσει τον ξεριζωμό, αλλά θα μπορούσαν να γλιτώσουν την σφαγή και την εξαθλίωση.

Πολύτιμο απόσταγμα της Μικρασιατικής Καταστροφής είναι ότι αποτελεί κανόνα στην εξωτερική πολιτική, όταν μια χώρα αναλαμβάνει επικίνδυνη αποστολή, να δίνεται κομβικός ρόλος στους ηγέτες που μπορούν να πάρουν κόστος, γιατί έφεραν μεγάλα κέρδη (π.χ. όπως ο στρατηγός Charles de Gaulle που υπέγραψε την ανεξαρτησία της Αλγερίας το 1962 ή ο Γιτζάκ Ράμπιν, που υπέγραψε τις Συμφωνίες του Όσλο με τον Γιασέρ Αραφάτ το 1993). Δεν είναι τυχαίο ότι την Συνθήκη της Λωζάνης (24 Ιουλίου 1923) που ακολούθησε την Καταστροφή, όπως και την Σύμβαση για την υποχρεωτική Ανταλλαγή των Πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας (30 Ιανουαρίου 1923) εκλήθη να τις διαπραγματευθεί ο Βενιζέλος, «πατέρας» της «Ελλάδας των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών».

26. Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Μικρασιατικός Πόλεμος: από τη συμμαχική εκστρατεία στην ελληνοτουρκική σύγκρουση», στο: Μ. Πρωτοπαπαδάκης (επιμ.), *Μικρασιατικός Πόλεμος: η ανάμειξη των ξένων δυνάμεων*, Αθήνα, Πελασγός, 2017, σσ. 43-62.
27. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, «'Οίκαδε 'οι 'Πομερανοί'», *Η Καθημερινή*, 19 Φεβρουαρίου 2019.
28. Ριζάς, *Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας*, σσ. 22-24.

Τα τετελεσμένα του πολέμου αναγνωρίζονται όταν καταγράφονται σε Συνθήκη Ειρήνης

Το μελάνι είναι πιο ανεξίτηλο από το αίμα. Με την απόβαση στη Σμύρνη, οι ελληνικές κυβερνήσεις –βενιζελικές και αντιβενιζελικές– ήλπιζαν αφελώς ότι θα επέβαλαν τη Συνθήκη των Σεβρών, η οποία δεν κυρώθηκε από καμία συμβαλλόμενη χώρα. Το ότι γνώριζαν τους κινδύνους προκύπτει και από τις χωριστές συνεννοήσεις που επιδίωξαν με Ευρωπαίους ανταπαιτητές, όπως η Ιταλία -π.χ. το ατελέσφορο τελικά Σύμφωνο Βενιζέλου-Τιττόνι (Ιούλιος 1919-20),[29] το οποίο καταγγέλθηκε επισήμως από την Ιταλία λίγο πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή (Αύγουστος 1922). Μακροσκοπικά, το ίδιο το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου δεν επικυρώθηκε με ανεξίτηλο μελάνι, αφού η Κοινωνία των Εθνών τιμωρούσε τα μικρά κράτη και ανεχόταν τα μεγάλα, ενώ τα βάρη που επιβλήθηκαν στη Γερμανία ήταν δυσανάλογα μεγάλα σε σχέση με την ανακωχή που τον τελείωσε ή, όπως υποστήριξαν αργότερα οι Γερμανοί στρατιωτικοί, τον διέκοψε.[30] Σε αντίθεση με την Συνθήκη των Σεβρών, η Συνθήκη της Λωζάνης (24 Ιουλίου 1923) στήθηκε σε στέρεη βάση και εξακολουθεί να διέπει μέχρι σήμερα τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Η παραπληροφόρηση βλάπτει σοβαρά τον πόλεμο

Θεωρείται κοινό μυστικό ότι το πρώτο θύμα του πολέμου είναι η αλήθεια. Η Μικρασιατική Εκστρατεία υπήρξε μνημείο στρεβλής ενημέρωσης, που αποσκοπούσε στη δημιουργία μιας ιδανικής εικόνας. Στην Ελλάδα μάθαιναν ότι ο στρατός θριαμβεύει στο μέτωπο, ενώ αυτός είχε σταματήσει να πολεμά επί ένα χρόνο στα βάθη της Ανατολίας. Στο μέτωπο άκουγαν ότι όλα έβαιναν καλώς στην Ελλάδα, ενώ η οικονομία κατακρημνιζόταν.[31] Τον Μάρτιο του 1922, η κυβέρνηση κατέφυγε σε αναγκαστικό δάνειο με τη διαβόητη «διχοτόμηση» του χαρτονομίσματος.[32] Οι Έλληνες της Μ. Ασίας βρίσκονταν, παράλληλα, στο σκοτάδι ως προς την πορεία των επιχειρήσεων. Οι προνοητικότεροι και πλουσιότεροι έφυγαν νωρίτερα, αλλά οι περισσότεροι έμειναν εμπιστευόμενοι την Αθήνα. Ακόμα και στις τελευταίες ώρες της Σμύρνης, κυκλοφορούσαν πληροφορίες ότι ο ελληνικός στρατός θα νικούσε, ενώ σχεδιαζόταν κατάληψη της Κωνσταντινούπολης.[33] Στις 20 Ιουλίου 1922, εκδόθηκε το περίφημο βασιλικό διάταγμα 2870/1922 που απαγόρευε την αναχώρηση του ελληνικού πληθυσμού της Ιωνίας. Λίγο αργότερα, άρχισε αναμενόμενη τουρκική επίθεση με τους πληθυσμούς της Μικράς Ασίας ουσιαστικά ομήρους των κεμαλικών δυνάμεων χωρίς ουσιαστική στήριξη από τον διαλυόμενο ελληνικό στρατό και τις ξένες δυνάμεις. Η έλλειψη έγκαιρης προειδοποίησης συνέτεινε στην τραγωδία των προσφύγων κατά την Καταστροφή και μετά από αυτήν, όταν ξεκίνησαν στην Ελλάδα εκ του μηδενός. Συνετέλεσε, επίσης, στην μείωση της εμπιστοσύνης προς τις ηγεσίες της χώρας. Άμεση συνέπεια υπήρξε η τύχη της βασιλείας στην Ελλάδα, η οποία καταργήθηκε το 1924, με την προσφυγική ψήφο να θεωρείται καθοριστική στην έκβαση.[34] Παρά την Παλινόρθωση της βασιλείας το 1935, ο θεσμός δεν μπόρεσε να ξεφύγει και μετά τον εμφύλιο από το στίγμα του Διχασμού.[35] Στις έμμεσες επιπτώσεις ανήκει η αστάθεια του μεσοπολέμου και οι βαθιές διαχωριστικές γραμμές που διαμόρφωσαν το εσωτερικό κοινωνικό υπόστρωμα του εμφυλίου.

Η επέτειος των 100 ετών από το 1922 προσφέρεται για περισυλλογή. Η Μικρασιατική Καταστροφή επηρέασε και συνεχίζει να επηρεάζει, όχι μόνον την περίοδο στην οποία συνέβη, αλλά και τις μετέπειτα ιδεολογικές και πολιτικές ταυτίσεις των Ελλήνων σε μια κοινωνία την οποία πολλαπλώς μεταμόρφωσε.

29. Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1830-1981*, Αθήνα, Εστία, 2014, σσ. 156-157.
30. Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, «Η τραγωδία της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας», αφιέρωμα «Δημοκρατία της Βαϊμάρης», *Ιστορία* 536 (Φεβρουάριος 2013), σσ. 66-71.
31. Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2002, σσ. 92-95.
32. Καμούζης και Γιαννακόπουλος *Έλληνες στρατιώτες και Μικρασιατική Εκστρατεία.* Θανάσης Χρήστου, «Στρατιωτικό τοπίο και πρωταγωνιστές, Σμύρνη, Μικρασία. Η ακμή, η εκστρατεία, η καταστροφή», *Ιστορικά* (2007), σσ. 67-80. Χαράλαμπος Πληζιώτης, *Αναμνήσεις του μετώπου 1920-1921* (Μικρά Ασία – Θράκη), Αθήνα, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, 1991. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ', σσ. 171-172, 200-207.
33. Αγγελομάτης, *Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας*, σσ. 169-173.
34. Μαυρογοδάτος, *Μετά το 1922*, σσ. 36-42.
35. Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Μία 'πύρρειος νίκη': η διάβρωση του Λαϊκού Κόμματος μέσω του εμφυλίου», στο: Βασίλης Γούναρης, Στάθης Καλύβας, Γιάννης Στεφανίδης (επιμ.), *Ανορθόδοξος πόλεμος, διαμόρφωση ταυτοτήτων και μεταπολεμική πρόσληψη: τρεις καμπές της ελληνικής ιστορίας*, Αθήνα, Πατάκης, 2010, σσ. 332-359.

Δίκαιο, Ιστοριογραφία και Μνήμη. Σκέψεις σχετικά με τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου και της Μικράς Ασίας

2

Νικόλαος Ζάικος

Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

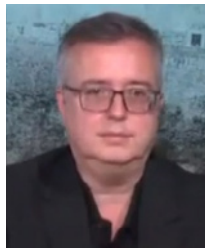

Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου και της Μικράς Ασίας ανέκαθεν βρισκόταν στο επίκεντρο ενός φορτισμένου δημόσιου διαλόγου. Αυτό είναι αναμενόμενο για πολλούς λόγους: πρόκειται για ένα ατιμώρητο μαζικό έγκλημα του παρελθόντος –και μάλιστα το αποκαλούμενο «έγκλημα των εγκλημάτων»– δεν υπάρχει σχετική δικαστική ιστορία και νομολογία, δεν υπάρχει κοινή αντίληψη του παρελθόντος στο πλαίσιο των ελληνο-τουρκικών σχέσεων, καθώς η επίσημη κατηγορηματική θέση του κράτους της Τουρκίας είναι ότι ουδέποτε διαπράχθηκε γενοκτονία στο έδαφός της με θύματα Αρμένιους ή Έλληνες, ενώ ορισμένοι αναλυτές αμφισβητούν εάν τα ιστορικά γεγονότα εντάσσονται όντως στην προβληματική της γενοκτονίας.

Εισήγηση στις XVII Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου (23-25 Σεπτεμβρίου 2022)

Η μελέτη αυτή επικεντρώνεται σε τρεις άξονες της δικαιοπολιτικής συζήτησης σχετικά με τη διαπραγμάτευση και διαχείριση του παρελθόντος: 1) Το ζήτημα της λειτουργίας των λεγόμενων «μνημονικών νόμων», δηλ. των σύγχρονων νομοθετημάτων σχετικά με τραυματικά γεγονότα του παρελθόντος, 2) Το νομικό πλαίσιο με βάση το οποίο μπορεί ένα μαζικό έγκλημα του παρελθόντος να χαρακτηριστεί αναδρομικά ως γενοκτονία – και, 3) Το ζήτημα της ποινικοποίησης της θέσης ότι τα γεγονότα του Πόντου και της Μικράς Ασίας δεν εμπίπτουν στην κατηγορία της γενοκτονίας.

1. Νομικό σύστημα και ατιμώρητα μαζικά εγκλήματα του παρελθόντος. Η περίπτωση των μνημονικών νόμων

Ο κύκλος «έγκλημα – δίκαιη δίκη – επιβολή ποινής» δεν έκλεισε ποτέ σε πολλές περιπτώσεις μαζικών εγκλημάτων του παρελθόντος: γενοκτονίες, παραβιάσεις των κανόνων και εθίμων του Διεθνούς Δικαίου του Πολέμου, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας.[1] Στις περιπτώσεις αυτές, η ποινική δικαιοσύνη δεν επιτέλεσε την αποκαταστατική λειτουργία της και η – *de jure* ή *de facto* – ατιμωρησία αφήνει ανοιχτό ένα τραυματικό κεφάλαιο στον κύκλο των θυμάτων, των απογόνων τους και εν γένει της κοινωνίας.[2]

Το ευρύτερο πρόβλημα της ατιμωρησίας των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει απασχολήσει την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, η οποία το 1997 ενέκρινε ένα σύνολο αρχών με βάση το έργο του Ειδικού Εισηγητή Louis Joinet. Όπως προβλέπεται μεταξύ άλλων, τα θύματα και η κοινωνία εν γένει έχουν το συλλογικό δικαίωμα να γνωρίζουν (right to know) τα αίτια, τα πραγματικά περιστατικά και τα αποτελέσματα των παραβιάσεων, ενώ τα κράτη οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα για να διατηρείται η μνήμη, η οποία μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά και αποτελεί μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της ομάδας θυμάτων.[3]

Τα κράτη συνήθως αντιμετωπίζουν το ζήτημα της ατιμωρησίας, της απώλειας και του τραύματος με συμβολικές πράξεις δημόσιας αναγνώρισης, οι οποίες μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν την ανέγερση μνημείων και μουσείων, δηλ. δημόσιους χώρους μνήμης και εκπαίδευσης, καθώς και επίσημες απολογίες εκ μέρους της μεταγενέστερης πολιτικής ηγεσίας.

Επίσης, τα νομικά συστήματα παρεμβαίνουν αναδρομικά σε τέτοιες υποθέσεις μέσω των λεγόμενων «μνημονικών νόμων», δηλ. νομοθετημάτων που θεσπίζουν ημέρες μνήμης για ατιμώρητα εγκλήματα, χαρακτηρίζουν νομικά τις επίμαχες πράξεις – ενίοτε ως γενοκτονίες – ή/και περιγράφουν τις πόλεις και τα χωριά όπου διαπράχθηκαν θηριωδίες ως «μαρτυρικές/ά».[4]

Από την άποψη αυτή, ο αφανισμός των Ελλήνων του Πόντου και της Μικράς Ασίας είναι ένα θέμα λυμένο

1. Ενδεικτικά όσον αφορά τα εθνικοσοσιαλιστικά εγκλήματα κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Ελλάδα, Ν. Ζάικος, «Έγκλημα χωρίς τιμωρία. Εθνικοσοσιαλιστικά αδικήματα στην Ελλάδα και ποινική δικαιοσύνη», στο Σ. Δορδανάς – Ν. Παπαναστασίου (Επ.), *Ο μακρύς ελληνογερμανικός 20ος αιώνας*, Θεσσαλονίκη 2019, σσ. 405-441.
2. Για τη μελέτη του φαινομένου της ατιμωρησίας, βλ. Αθ. Χουλιάρας, «Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα», The Art of Crime (Νοέμβριος 2021), https://theartofcrime.gr (Πρόσβαση: 28/10/2022).
3. UN Commission on Human Rights Final Report on the set of principles against impunity prepared by Louis Joinet, 26 June 1997: http://www.dealingwith-thepast.ch/ileadmin/user_upload/2013_Course/Readings_2013/1_Joinet-Question_of_the_impunity_of_perpetrators_of_HR_Violations.pdf; UN Document E/CN.4/2005/102/Add.1, Report of Diane Orentlicher, independent expert to update the Set of principles to combat impunity – Updated Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity.
4. Πρβλ. Έ. Αβδελά, «Ιστορία καθ' υπαγόρευσιν; Νόμοι και διώξεις για το περιεχόμενο της ιστορικής αφήγησης», *Μνήμων* 35 (2016), 343 επ.

και ρητά ρυθμισμένο για την ελληνική δικαιική τάξη. Σύμφωνα με τη σχετική μνημονική νομοθεσία, διαπράχθηκε γενοκτονία.

Από το 1994, η 19η Μαΐου έχει καθιερωθεί με νόμο ως *Ημέρα μνήμης της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου*.[5] Ένα αξιοπρόσεκτο σημείο είναι η χρονική απόσταση της θέσπισης του παραπάνω νόμου από τα επίμαχα γεγονότα – πάνω από 70 χρόνια, καθώς και 46 χρόνια μετά από τη υιοθέτηση της Σύμβασης για την πρόληψη και τιμωρία του εγκλήματος της γενοκτονίας (1948). Η Ελλάδα θέσπισε στη συνέχεια και άλλους μνημονικούς Νόμους: το 1997, θεσπίστηκε η Ημέρα μνήμης των Αρμενίων και ένα χρόνο αργότερα η Ημέρα *εθνικής μνήμης της γενοκτονίας των Ελλήνων της Μικράς Ασίας από το Τουρκικό Κράτος* (1998). Αν και η μαζική εξόντωση των Εβραίων ανά την Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, αποτέλεσε την αφορμή για την τυποποίηση της γενοκτονίας ως διεθνούς εγκλήματος, εντούτοις μόλις το 2004 θεσπίστηκε η *Ημέρα μνήμης των Ελλήνων Εβραίων μαρτύρων και ηρώων του Ολοκαυτώματος* (2004).[6]

Οι παραπάνω νομοθετικές επιλογές έχουν σχολιαστεί ποικιλοτρόπως – τόσο ως προς τη χρονική σειρά των αναγνωριζομένων γενοκτονιών, όσο και ως προς τον γεωγραφικό προσδιορισμό τους.[7] Επίσης, όσον αφορά τη γενοκτονία του Πόντου και της Μικράς Ασίας, ορισμένοι συγγραφείς έχουν υποστηρίξει ότι τα επίμαχα γεγονότα ανήκουν μεν στην κατηγορία του μαζικού εγκλήματος, αλλά όχι και στην έννοια της γενοκτονίας[8] – μία θέση, η βασιμότητα της οποίας θα εξεταστεί στη συνέχεια.

Θα πρέπει εξάλλου να επισημανθεί ότι μέχρι σήμερα, η Τουρκία όχι μόνον αρνείται κάθε γενοκτονική πρόθεση, αλλά επιχειρεί να αποδείξει με στρατηγικές κινήσεις ότι οι Αρμένιοι και οι Έλληνες παραπληροφορούν και ψεύδονται. Η διαμόρφωση της σύγχρονης τουρκικής εθνικής ταυτότητας βασίζεται σε μία επίσημη ιστοριογραφία που δικαιολογεί τις θηριωδίες σε βάρος των Αρμενίων και των άλλων χριστιανικών μειονοτήτων ως αναγκαία μέτρα για την υπεράσπιση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από «εσωτερικούς εχθρούς» στο πλαίσιο ενός απελευθερωτικού πολέμου – συνεπώς, δικαιώνει την εκδίωξη και τον αφανισμό των χριστιανικών μειονοτή-

5. Ν. 2193 (ΦΕΚ Α΄ 32, 11 Μαρτίου 1994) και Π.Δ. 99 *Ορισμός της 19ης Μαΐου ως ημέρας μνήμης της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου* (ΦΕΚ Α΄ 78, 13 Μαΐου 1994).
6. Ν. 2645 (ΦΕΚ Α΄ 234, 13 Οκτωβρίου 1998) *Καθιέρωση της 14ης Σεπτεμβρίου ως ημέρας εθνικής μνήμης της γενοκτονίας των Ελλήνων της Μικράς Ασίας από το Τουρκικό Κράτος* και το σχετικό Π.Δ. 304 (ΦΕΚ Α΄ 207, 21 Σεπτεμβρίου 2001). Τα εγχώρια νομοθετήματα για μαζικά εγκλήματα που σημάδεψαν τη διεθνή ιστορία περιλαμβάνουν επίσης τον Ν. 2397 (ΦΕΚ Α΄ 80, 10 Μαΐου 1996) *Η 24η Απριλίου καθιερώνεται ως ημέρα μνήμης της γενοκτονίας των Αρμενίων από την Τουρκία* και το Π.Δ. 162 (ΦΕΚ Α΄ 144, 7 Ιουλίου 1997) για την *Οργάνωση εκδηλώσεων της ημέρας μνήμης της γενοκτονίας των Αρμενίων από την Τουρκία*. Με τον Ν. 3218 (ΦΕΚ Α΄ 12, 27 Ιανουαρίου 2004), η *27η Ιανουαρίου καθιερώνεται ως ημέρα μνήμης των Ελλήνων Εβραίων μαρτύρων και ηρώων του Ολοκαυτώματος*. Βλ. και Π.Δ. 31 (ΦΕΚ Α΄ 51, 28 Φεβρουαρίου 2004).
7. E. Sjöberg. *The making of the Greek genocide: Contested memories of the Ottoman Greek catastrophe*, New York 2017.
8. Τ. Κωστόπουλος, *Πόλεμος και εθνοκάθαρση. Η ξεχασμένη πλευρά μιας δεκαετούς εθνικής εξόρμησης (1912-1922)*, Αθήνα 2007, σ. 223επ.

των.[9] Η αναγνώριση της γενοκτονίας των Αρμενίων και των Ελλήνων θα δήλωνε εξ άλλου ενοχή και ευθύνη, καθώς και αποδοχή ότι η τουρκική κοινωνία πιστεύει σε ένα ψέμα από την εποχή της ίδρυσης του κράτους της Τουρκίας.[10]

2. Υπάρχουν κριτήρια για να χαρακτηριστεί ένα μαζικό έγκλημα του παρελθόντος ως γενοκτονία;

2.1. Γενικές παρατηρήσεις

Σύμφωνα με τη διεθνή νομολογία, η γενοκτονία είναι το «έγκλημα των εγκλημάτων»[11] εφόσον αποσκοπεί στη μαζική εξόντωση ομάδων ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά, όπως τα ορίζουν οι δράστες. Το έγκλημα της γενοκτονίας συγκλονίζει τη συνείδηση του ανθρώπου, αποτελεί πλήγμα για την ανθρωπότητα και αντιβαίνει στο φυσικό δίκαιο, καθώς και στο πνεύμα και τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών.[12]

Τρία ειδικότερα ερωτήματα τίθενται σε σχέση με τα γεγονότα του Πόντου και της Μικράς Ασίας: Τι εννοείται με τον όρο γενοκτονία στο πλαίσιο της επιστήμης του Δικαίου και των άλλων κοινωνικών επιστημών; Υπήρξαν γενοκτονίες πριν από το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ευρώπης; Εάν ναι, τα γεγονότα του Πόντου και της Μικράς Ασίας αποτελούν μία από τις γενοκτονίες αυτές;[13]

2.2. Γενοκτονία. Προέλευση του όρου και τυποποίηση στο διεθνές δίκαιο

Ο όρος «γενοκτονία» εντάχθηκε στο λεξιλόγιο των κοινωνικών επιστημών το 1944 από τον νομομαθή Raphael Lemkin με αφορμή το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ευρώπης.[14] Ο νεολογισμός του Lemkin τυποποιήθηκε ως έγκλημα στο θετικό διεθνές δίκαιο με την υιοθέτηση της *Σύμβασης για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας*, η οποία υιοθετήθηκε (9 Δεκεμβρίου 1948) στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.[15]

Ποια είναι η νομοτυπική μορφή του

9. M. Altanian, *Archives against Genocide Denialism?*, Basel: swisspeace, 2017, 10.
10. Altanian, *Archives against Genocide Denialism?*, ό.π.
11. Απόφαση Kambanda του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για τη Ρουάντα, (ICTR-97-23-S), Judgment and Sentence, 4 September 1998, para. 16. Η φράση «έγκλημα των εγκλημάτων» είναι ο υπότιτλος του μνημειώδους έργου του W.A. Schabas, *Genocide in international law. The crime of crimes*, 2nd edition, Cambridge 2009.
12. *Reservations to the Convention on Genocide*, International Court of Justice, Advisory Opinion 1951, I.C.J., 15.
13. Για μια πρώτη προσέγγιση, Ν. Ζάικος, «Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα. Η διεθνής δικαιϊκή προοπτική», στο Ι. Σ. Κολιόπουλος – Ι. Δ. Μιχαηλίδης (Επιμ.), *Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία. Από την τραγωδία στην εποποιΐα, Αθήνα 2009, σ. 21επ.*
14. R. Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation - Analysis of Government - Proposals for Redress*, Washington, D.C. 1944.
15. Convention on the Prevention on the Crime of Genocide (Approved and proposed for signature and ratification or accession by General Assembly resolution 260 A (III) of 9 December 1948), *United Nations Treaty Series* vol. 78, σελ. 277επ. Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ στις 12 Ιανουαρίου 1951. Επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 3091 (6/12.10.1954) (ΦΕΚ Α (250)). Για τη νομοτυπική μορφή του εγκλήματος της γενοκτονίας βλ. και Ν. Ζάικος, «Η απαγόρευση της γενοκτονίας», στο Κ. Κούφα (Διεύθ.), *Συλλογή κειμένων διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου*, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 209επ.

εγκλήματος της γενοκτονίας; Σύμφωνα με το άρθρο 2 της *Σύμβασης*:
«Εις την παρούσαν Σύμβασιν ως γενοκτονία νοείται οιαδήποτε εκ των κατωτέρω πράξεων ενεργουμένων με την πρόθεσιν ολικής ή μερικής καταστροφής ομάδος εθνικής, εθνολογικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ως τοιαύτης:
(α) Φόνος των μελών της ομάδος
(β) Σοβαρά βλάβη της σωματικής ή διανοητικής ακεραιότητος των μελών της ομάδος
(γ) Εκ προθέσεως υποβολή της ομάδος εις συνθήκας διαβιώσεως δυναμένας να επιφέρωσι την πλήρην ή την μερικήν σωματικήν καταστροφήν αυτής
(δ) Μέτρα αποβλέποντα εις την παρεμπόδισιν των γεννήσεων εις τους κόλπους ωρισμένης ομάδος
(ε) Αναγκαστική μεταφορά παίδων μίας ομάδος εις ετέραν ομάδα».
Ο παραπάνω ορισμός επαναλαμβάνεται αυτολεξεί σε όλες τις μεταγενέστερες μείζονες πολυμερείς πράξεις του διεθνούς ποινικού δικαίου: τα Καταστατικά του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ά. 4), του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για τη Ρουάντα (ά. 2) και του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ά. 6).[16]
Σύμφωνα με τη νομοτυπική μορφή, η αντικειμενική υπόσταση (*actus reus*) συνίσταται στην τέλεση μιας από τις πράξεις α΄-ε΄, ενώ η υποκειμενική υπόσταση (*mens rea*) προϋποθέτει ότι συντρέχει ειδική «πρόθεση καταστροφής» κάποιας στοχευμένης ομάδας (*dolus specialis*). Συνεπώς, απαιτείται να αποδειχθεί μία «διπλή πρόθεση»: ο δράστης διαπράττει την πράξη εναντίον ενός προσώπου επειδή κατατάσσει το εν λόγω πρόσωπο σε μία ομάδα, την οποία θέλει να εξοντώσει στο πλαίσιο ενός σχετικού σχεδίου.[17]
Οι δράστες των γενοκτονιών ταξινομούν τα θύματα σε εθνικές, εθνοτικές, φυλετικές ή θρησκευτικές ομάδες με δικά τους αυθαίρετα κριτήρια – κατά κανόνα πρόκειται για ανεπιθύμητο άμαχο πληθυσμό. Οι φυσικοί και οι ηθικοί αυτουργοί είναι κατά κανόνα όργανα του κράτους.[18]
Η Σύμβαση έχει επικυρωθεί από 153 κράτη σε σύνολο 193 κρατών μελών του ΟΗΕ.[19] Αν και ο υψηλός αριθμός των επικυρώσεων δηλώνει την παγκόσμια καταδίκη της γενοκτονίας, εντούτοις η απαγόρευση της τέλεσης γενοκτονίας αποτελεί εθιμικό κανόνα. Σύμφωνα με το Διεθνές Δικαστήριο, οι θεμελιώδεις κατευθύνσεις της Σύμβασης, «είναι αρχές που αναγνωρίζονται από τα πολιτισμένα έθνη ως δεσμευτικές για τα Κράτη, ακόμη και χωρίς καμία συμβατική υποχρέωση».[20]
Σύμφωνα με τον William Schabas, η «γενοκτονία» παραπέμπει σε «πράξεις φρικιαστικής βίας, όπως οι μαζικοί φόνοι, η κρατική τρομοκρατία και άλλες στρατηγικές βάναυσης καταστολής... (η γενοκτονία) ορίζει το ηθικό σύνορο πέρα από το οποίο μια κυβέρνηση

16. Μεταξύ άλλων, Ά. Γιόκαρης – Φ. Παζαρτζή, *Εθνική και διεθνής ποινική καταστολή των διεθνών εγκλημάτων*, Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σ. 212.
17. Schabas, ό.π. σ. 265.
18. Μ.-Ντ. Μαρούδα, *Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, Η κρατική και ατομική ευθύνη σε κίνηση*, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σ. 195.
19. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&clang=_en (*United Nations Treaty Collection*, Status as at 19-09-2022).
20. *Reservations to the Convention on Genocide*, ό.π.

χάνει τη νομιμότητά της και η κοινωνία κατρακυλά στη βαρβαρότητα».[21]
Εάν εξαιρέσουμε το Ολοκαύτωμα των Εβραίων και τη λησμονημένη ημιτελή γενοκτονία των Ρομά, τα υπόλοιπα μαζικά εγκλήματα των Ναζί με θύματα αμάχους – ενδεικτικά, άτομα με αναπηρία, τα λεγόμενα «ακοινώνητα στοιχεία» (ομοφυλόφιλοι, Μάρτυρες του Ιεχωβά, χριστιανοί κληρικοί), αιχμαλώτους πολέμου, άμαχους πολίτες της Ελλάδας και άλλων κατεχομένων κρατών, κομμουνιστές και πολιτικούς αντιφρονούντες – τυποποιήθηκαν ως ειδική νομική κατηγορία στο μεταπολεμικό διεθνές δίκαιο με τον όρο «εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας».[22] Πρόκειται για διάσπαρτα μαζικά εγκλήματα που διαφέρουν από τη γενοκτονία στη νομοτυπική μορφή κυρίως κατά το ότι δεν εντάσσονται σε ένα κεντρικό, ενιαίο σχέδιο αφανισμού μίας συγκεκριμένης στοχευμένης ομάδας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι φέρουν ελάσσονα νομική βαρύτητα και ηθική απαξία.

2.2. Το ζήτημα της αναδρομικότητας. Είναι νομικά επιτρεπτό να χαρακτηρίζονται πράξεις πριν από τη Σύμβαση του 1948 ως γενοκτονίες;

Το διεθνές δίκαιο απαγορεύει και τιμωρεί τη γενοκτονία από το 1948 και μετέπειτα. Η σχετική Σύμβαση δεν έχει αναδρομική ισχύ – συνεπώς, δεν εφαρμόζεται σε πράξεις που τελέστηκαν πριν από τη θέση της σε ισχύ, δηλ. 12/1/1951. Για τον λόγο αυτό, κατά τις πρώτες δίκες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όσοι υπαίτιοι της γενοκτονίας των Εβραίων οδηγήθηκαν ενώπιον της δικαιοσύνης, δικάστηκαν για την τέλεση εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, επιθετικού πολέμου, εγκλημάτων πολέμου, καθώς και εγκλημάτων του κοινού ποινικού δικαίου – όχι όμως για τέλεση γενοκτονίας.[23]
Κατά συνέπεια, η μεταπολεμική νομολογία δεν συνέβαλε στην ανάδειξη των πρωτοφανών στοιχείων, της φύσης και της έκτασης της γενοκτονίας των Εβραίων της Ευρώπης – παρότι ο ίδιος ο όρος «γενοκτονία» και η Σύμβαση του 1948 υπάρχουν λόγω του Ολοκαυτώματος. Ήταν η ιστορική έρευνα εκείνη που ανέδειξε βαθμιαία τα στοιχεία που καθιστούν το Ολοκαύτωμα ένα μοναδικό, καταλυτικό μαζικό έγκλημα στο πλαίσιο της παγκόσμιας ιστορίας: τα φυλετικά κίνητρα των Ναζί, τη «βιομηχανική» μέθοδο τέλεσης, την πανευρωπαϊκή γεωγραφική εμβέλεια του εγκλήματος.[24]
Στο Προοίμιο της Σύμβασης του 1948 (§ 2), αναφέρεται ότι το έγκλημα της γενοκτονίας έχει προκαλέσει μεγάλες απώλειες στην ανθρωπότητα σε όλες τις περιόδους της ιστορίας. Επίσης, μνημονικοί νόμοι και δικαστικές αποφάσεις αναγνωρίζουν ότι τελέστηκαν γενοκτονίες πριν και μετά από το Ολοκαύτωμα. Ο ίδιος ο Lemkin επεσήμανε ότι η μέθοδος τέλεσης των ναζιστικών εγκλημάτων ήταν πρωτοφανής, αλλά η γενοκτονία δεν ήταν άγνωστη

21. W.A. Schabas, “Genocide”, στο D.L. Shelton (Ed.), *Encyclopedia of genocide and crimes against humanity*, Vol. 1, Detroit 2005, σ. 395.
22. Μεταξύ άλλων, Ch. M. Bassiouni, *Crimes against humanity*, 2nd ed., Dordrecht 1999.
23. Ν. Ζάικος, «Μαζικές θηριωδίες και δίκαιο. Η γενοκτονία των Εβραίων της Ευρώπης ενώπιον της δικαιοσύνης», στο Γ. Αντωνίου – Σ. Δορδανάς – Ν. Ζάικος – Ν. Μαραντζίδης (Επιμ.), *Το Ολοκαύτωμα στα Βαλκάνια*, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 595επ.
24. Ανάμεσα στην εκτενή βιβλιογραφία, Y. Bauer, *Rethinking the Holocaust*, New Haven: Yale University Press, 2001, σ. 20επ.

στην ιστορία των διεθνών σχέσεων: επρόκειτο για «ένα νέο όρο για ένα παλαιότατο έγκλημα».[25] Από αυτή την άποψη, ο όρος «γενοκτονία» χρησιμοποιείται στον σύγχρονο δημόσιο λόγο για να στιγματίσει μαζικά εγκλήματα του παρελθόντος.[26]

Όσον αφορά τους Έλληνες του Πόντου και της Μικράς Ασίας, ορισμένοι αναλυτές δέχονται ότι τελέστηκαν μαζικά εγκλήματα σε βάρος τους, αλλά ότι υποστηρίζουν ότι οι επίμαχες πράξεις δεν εμπίπτουν στη νομοτυπική μορφή της γενοκτονίας. Στο πλαίσιο αυτό, έχει υποστηριχθεί μεταξύ άλλων ότι ο νομικός ορισμός της γενοκτονίας είναι «προβληματικά ευρύς» και απορριπτέος ή ότι το «βασικό επιστημονικό υπόδειγμα γενοκτονίας» πριν από τη γενοκτονία των Εβραίων υπήρξε η «(αυθεντική) γενοκτονία» των Αρμενίων.[27]

Η παραπάνω επιχειρηματολογία είναι αβάσιμη από την άποψη του διεθνούς δικαίου. Ο όρος «γενοκτονία» έχει σαφές κανονιστικό περιεχόμενο με παγκόσμια αποδοχή – πρόκειται για μια συναίνεση σπάνια για τις διεθνείς σχέσεις. Επίσης, ο ορισμός της Σύμβασης του 1948 είναι ξεκάθαρος, πλήρης και επιτυχής. Για τον λόγο αυτό, όχι μόνο δεν έχει αναθεωρηθεί, αλλά αντιθέτως, έχει επαναληφθεί σε μεταγενέστερες διεθνείς συμβάσεις, ενώ έχει ερμηνευτεί και εξειδικευτεί από τη διεθνή νομολογία. Εξ άλλου, η κριτική κατά της Σύμβασης δεν εστιάζεται στην υποτιθέμενη ευρύτητα του ορισμού, αλλά αντιθέτως στην παράλειψη να συμπεριληφθούν οι περιπτώσεις πολιτιστικής γενοκτονίας, η εξόντωσης πολιτικών ομάδων, καθώς και η δυσκολία να αποδειχθεί δικαστικά το στοιχείο της ειδικής πρόθεσης.[28] Το επιχείρημα ότι η «γενοκτονία» συνίσταται μόνο στην «εμπρόθετη και προσχεδιασμένη φυσική εξολόθρευση μιας ολόκληρης πληθυσμιακής ομάδας» και στην καθολική καταστροφή της[29] είναι εξίσου λανθασμένο. Μία «γενοκτονία» μπορεί να οδηγήσει στην ολική καταστροφή μιας ομάδας – όπως συνέβη π.χ. στις εβραϊκές κοινότητες ανά την Ευρώπη – αλλά η ολική καταστροφή δεν είναι κριτήριο για να στοιχειοθετηθεί το έγκλημα. Η γενοκτονία ενδέχεται να οδηγήσει μόνο σε μερική καταστροφή της ομάδας. Ο όρος «μερική» έχει τόσο αριθμητική, όσο γεωγραφική διάσταση – δηλ. δεν απαιτείται να φονευθούν όλα τα μέλη της στοχευμένης ομάδας, ενώ αρκεί ακόμη και η τέλεση σε ένα γεωγραφικό τμήμα του κράτους.[30] Ο ίδιος ο Lemkin έβλεπε το έγκλημα της γενοκτονίας με μια ευρύτερη οπτική: «... γενοκτονία δεν σημαίνει απαραίτητα την άμεση καταστροφή ενός έθνους,

25. Αναφέρεται από τον Α. Ι. Παπασλιώτη, *Το έγκλημα της γενοκτονίας*, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 4.
26. Κ. Φωτιάδης, «Γενοκτονία», στο Κ. Φωτιάδης (Εισ.-Επιμ.), *Το μαρτυρολόγιο του Εύξεινου Πόντου και η διεθνής κοινή γνώμη*, Θεσσαλονίκη 2008 (μετάφραση του έργου *The martyrdom of the Pontus and international public opinion*, Geneva 1922), σ. 25.
27. Κωστόπουλος, ό.π., σ. 223.
28. Μαρούδα, ό.π., σ. 228-229 και την παρατιθέμενη βιβλιογραφία.
29. Κωστόπουλος, ό.π., σ. 245, 249.
30. Υπάρχουν διάφορες ερμηνείες σχετικά με το νόημα της «μερικής» καταστροφής, ανάμεσα στις οποίες και με την έννοια του ποιοτικού πλήγματος, δηλαδή της επιλεκτικής θανάτωσης συγκεκριμένων προσώπων, η απώλεια των οποίων θίγει την επιβίωση της ομάδας. Άλλη ερμηνεία προσεγγίζει τον όρο «μερική» γεωγραφικά, με την έννοια των κρατικών ή άλλων γεωγραφικών ορίων, εντός των οποίων επιχειρείται η καταστροφή μιας ομάδας. Βλ. Schabas, ό.π., σ. 278-285.

εκτός αν διενεργηθεί με μαζικούς φόνους όλων των μελών του έθνους. Υποδηλώνει μάλλον ένα συντονισμένο σχέδιο από διαφορετικές πράξεις που αποσκοπούν να καταστρέψουν τις ουσιαστικές βάσεις της ζωής των εθνικών ομάδων με σκοπό την εξολόθρευσή [τους]. Ο αντικειμενικός σκοπός ενός τέτοιου σχεδίου μπορεί να είναι να αποσυντεθούν οι πολιτικοί και κοινωνικοί θεσμοί, ο πολιτισμός, η γλώσσας, το εθνικό αίσθημα, η θρησκεία και η οικονομική υπόσταση των εθνικών ομάδων, καθώς και να καταστραφεί η προσωπική ασφάλεια, η ελευθερία, η υγεία, η αξιοπρέπεια και ακόμη και η ζωή των ατόμων».[31]

2.3. Η υπαγωγή των γεγονότων του Πόντου και της Μικράς Ασίας στη Σύμβαση του 1948

Στο σημείο αυτό, πρέπει να εξεταστεί εάν τα πραγματικά περιστατικά του χρονικού του Πόντου και της Μικράς Ασίας εμπίπτουν στην έννοια της γενοκτονίας, όπως ορίζεται στη Σύμβαση του 1948:

1ο: Διέπραξαν οι οθωμανικές αρχές κάποια από τις πράξεις που αναφέρονται στη Σύμβαση του 1948; Δηλαδή, φόνευσαν άμαχους Έλληνες στην περιοχή του Πόντου και της Μικράς Ασίας; Προκάλεσαν σοβαρή βλάβη της σωματικής ή διανοητικής ακεραιότητάς τους; Υπέβαλαν τους αμάχους σε συνθήκες διαβίωσης που θα μπορούσαν να προκαλέσουν την φυσική εξόντωσή τους;

2ο: Διέπραξαν κάποια από τις παραπάνω πράξεις στο πλαίσιο ενός σχεδίου αφανισμού της πληθυσμιακής ομάδας των Ελλήνων;

Η μελέτη των πηγών οδηγεί σε καταφατική απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα. Συγκεκριμένα:

1ο: *Αντικειμενική υπόσταση*. Οι εκθέσεις των ξένων διπλωματικών αποστολών στη Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο διεθνής τύπος της εποχής αναφέρονται σε αλλεπάλληλα μαζικά εγκλήματα ασυνήθιστης βίας και εμβέλειας κατά αμάχων Ελλήνων συνοπτικές μαζικές εκτελέσεις, βίαιες εκτοπίσεις με πολλά θύματα, βασανιστήρια, βιασμούς και κακοποιήσεις, λεηλασίες, πυρπολήσεις χωριών, καταστροφές θρησκευτικών και πολιτιστικών μνημείων.[32] Μία ενδεικτική περίπτωση: Από τον Ιανουάριο του 1921 και μετέπειτα, μεθοδεύτηκε η εξόντωση της ελληνορθόδοξης ηγεσίας σε αστικά κέντρα του Δυτικού Πόντου με αποκορύφωμα τον Σεπτέμβριο του 1921, όταν το έκτακτο «Δικαστήριο της Ανεξαρτησίας» της Αμάσειας διέταξε τον ομαδικό απαγχονισμό 177 ηγετικών στελεχών των ελληνικών κοινοτήτων.[33] Το ίδιο δικαστήριο καταδίκασε ερήμην σε θάνατο άλλα 44

31. Lemkin, ό.π., σ. 79.
32. Ο Henry Morgenthau, Πρέσβης των Ηνωμένων Πολιτειών στην Τουρκία από το 1913 ως το 1916, έγραψε αναφορικά με τις διώξεις: "outrageous terrorizing, cruel torturing, driving of women into harems, debauchery of innocent girls, the sale of many of them at 80 cents each, the murdering of hundreds of thousands and the deportation to and starvation in the desert of other hundreds of thousands, the destruction of hundreds of villages and many cities". Ο ίδιος υποστήριξε ότι τα παραπάνω ήταν μέρος ενός σχεδίου εξόντωσης των χριστιανικών μειονοτήτων της Τουρκίας, μεταξύ των οποίων και οι Έλληνες, "Morgenthau calls for check on Turks", *The New York Times* (5.9.1922). 3. Βλ. H. Morgenthau, *I was sent to Athens* (In collaboration with French Strother), New York 1929. Βλ. και "The statesmanship of extermination", *The New York Times* (5.9.1922).
33. Α. Γαβριηλίδης, *Σελίδες εκ της μαύρης εθνικής συμφοράς του Πόντου*, Αθήνα 1924, σ. 80επ., όπως αναφέρεται από τον Κωστόπουλο ό.π., σ. 235, σημ. 57.

σημαίνοντα πρόσωπα, ανάμεσα στα οποία και 4 μητροπολίτες.[34] Σύμφωνα με άλλες αναφορές, οι ένοπλες συμμορίες του Δημάρχου Κερασούντας, συνταγματάρχη Τοπάλ Οσμάν, και αργότερα μονάδες του τουρκικού στρατού ήταν υπαίτιες για εκατοντάδες θανατικές καταδίκες και εκτοπίσεις αμάχων στην ενδοχώρα με κυβερνητική διαταγή. Ένα μεγάλο μέρος του εκτοπισμένου πληθυσμού φονεύθηκε καθοδόν.[35]

Το αρχικό συμπέρασμα είναι ότι πρόκειται για συστηματικά εγκλήματα που τελέστηκαν από όργανα που υπάγονταν στον κρατικό μηχανισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν συνδέονταν με στρατιωτικές επιχειρήσεις και δεν εξυπηρετούσαν στρατιωτική αναγκαιότητα επειδή τα θύματα ήταν άμαχοι.[36]

Τα παραβιάσεις του Διεθνούς Δικαίου του Πολέμου που αποδίδονται σε μονάδες του ελληνικού στρατού κατά την περίοδο 1919-1922, δεν αποτελούν βάσιμο νομικό επιχείρημα που θα επέτρεπε ή θα εξηγούσε την εξόντωση αμάχων Ελλήνων,[37] η οποία είχε ξεκινήσει ούτως ή άλλως νωρίτερα.

ii) *Υποκειμενική υπόσταση*. Η γενοκτονία προϋποθέτει κεντρικό σχεδιασμό. Όπως δείχνει η ιστορική εμπειρία, οι δράστες των γενοκτονιών φροντίζουν να αφανίζουν τα σχετικά ενοχοποιητικά στοιχεία με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία.

Τα καταγεγραμμένα εγκλήματα παραπέμπουν στην ιδέα ενός κεντρικού σχεδίου, το οποίο είναι κριτήριο για να αποδειχθεί η τέλεση γενοκτονίας. Από την άποψη αυτή, είναι γνωστό ότι από την άνοιξη του 1913 οι οθωμανικές αρχές προέβησαν σε συντονισμένη εκκαθάριση του χριστιανικού πληθυσμού από τη Μικρά Ασία.[38] Η πολιτική αυτή εφαρμόστηκε μετά από το 1919 στην περιοχή του Πόντου οδηγώντας στον θάνατο χιλιάδες ελληνορθόδοξους αμάχους.[39]

Αν και δεν απαιτούνται γραπτά τεκμήρια για την απόδειξη, εντούτοις στη συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει η Διαταγή Αρ. 5 του Νουρεντίν Πασά (3 Σεπτεμβρίου 1922) με περιεχόμενο αντίστοιχο με διαταγές του 1915-1916, που οδήγησαν στην αρμενική γενοκτονία.[40] Επίσης, οι διπλωματικές εκθέσεις της εποχής παραλληλίζουν την αρμενική με την ελληνική περίπτωση. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον

34. Κωστόπουλος, ό.π., σ. 236επ.
35. Κωστόπουλος, ό.π., σ. 239επ.
36. Βλ. και Σ. Ηλιάδου-Τάχου, «Η γενοκτονία ως διακύβευμα στο διεθνές διπλωματικό και πολιτικό παρασκήνιο: οι πολιτικές και ακαδημαϊκές διαμάχες για την ποντιακή γενοκτονία», στο: Π. Κιμουρτζής – Γ. Κόκκινος – Μ. Καρασαρίνης, *Ιστορία και Δικαιοσύνη*, Αθήνα 2020, σ. 81επ.
37. Σύμφωνα με το Ά. 59 της Συνθήκης της Λοζάνης (Ν.Δ. 238/ ΦΕΚ Α΄, 25/8/1923): «Η Ελλάς αναγνωρίζει την υποχρέωσιν αυτής όπως επανορθώση τας προξενηθείσας εν Ανατολία ζημίας εκ πράξεων του ελληνικού στρατού ή της ελληνικής διοικήσεως αντιθέτων προς τους νόμους του πολέμου. – Εξ άλλου η Τουρκία, λαμβάνουσα υπ' όψιν την οικονομικήν κατάστασιν της Ελλάδος, ως αύτη προκύπτει εκ της παρατάσεως του πολέμου και των συνεπειών αυτού, παραιτείται οριστικώς πάσης απαιτήσεως κατά της Ελληνικής Κυβερνήσεως περί επανορθώσεων. Βλ. και Ά. Μ. Συρίγος, «Μικρασιατική καταστροφή: 'γενοκτονία' ή 'μοιραία συνέπεια' ενός πολέμου;», στο Σ. Περράκης (Επιμ.), *Η διεθνής κοινότητα σε κίνηση, Συμβολές στη μνήμη του Γεωργίου Τενεκίδη*, Αθήνα 2006, σ. 374επ.
38. M. Bjørnlund, "The 1914 cleansing of Aegean Greeks as a case of violent Turkification", *Journal of Genocide Research*, 10/1 (2008), σ. 41-58.
39. Κ. Φωτιάδης, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, Αθήνα 2004.
40. Συρίγος, ό.π., σ. 387.

στρατιωτικό ακόλουθο της Γερμανίας, τον Οκτώβριο του 1915 ο Υπουργός Πολέμου Ισμαήλ Ενβέρ είχε δηλώσει ότι επιθυμούσε «να λύσει το ελληνικό πρόβλημα στον πόλεμο... με τον ίδιο τρόπο που πίστευε ότι έλυσε το Αρμενικό πρόβλημα».[41] Ενώ σύμφωνα με αυστριακές εκθέσεις (1916-1918), «οι ενδείξεις είναι ότι οι Τούρκοι σχεδιάζουν να εξαλείψουν το ελληνικό στοιχείο ως εχθρό του κράτους, όπως έκαναν προηγουμένως με τους Αρμένιους... Ό,τι έγινε στους Αρμένιους επαναλαμβάνεται με τους Έλληνες».[42]

Αν και ο αριθμός των θυμάτων διαφέρει στις πηγές, υπολογίζεται ότι φονεύθηκαν περίπου 350.000 Έλληνες στην περιοχή του Πόντου, ένας αριθμός εξαιρετικά υψηλός. Ο αριθμός των θυμάτων ελληνικής καταγωγής στο σύνολο της οθωμανικής επικράτειας εκτιμάται ότι ανήλθε μεταξύ 500-900.000.[43] Τα παραπάνω στοιχεία είναι ενδεικτικά – αν και η γενοκτονία δεν προϋποθέτει τόσο μεγάλους δείκτες ή ολοκληρωτικό αφανισμό.[44]

3. Ιστοριογραφικές διαμάχες και νομικό σύστημα

Όπως έχει παρατηρηθεί και σε άλλες αντίστοιχες καταστάσεις διάχυτης βίας, έτσι και στην περίπτωση του Πόντου και της Μικράς Ασίας, η κατάληξη της πολεμικής αναμέτρησης και οι συνακόλουθες εδαφικές διευθετήσεις τράβηξαν το ενδιαφέρον από τις διώξεις και την τραγωδία του άμαχου πληθυσμού. Εξάλλου, έως το 1943, η γενοκτονία ήταν μία άγνωστη έννοια και μόλις το 1948 τυποποιήθηκε ως ιδιαίτερο έγκλημα. Συνεπώς, το χρονικό διάστημα κατά το οποίο το χρονικό της φυσικής εξόντωσης των Ελλήνων στην Τουρκία άρχισε να μελετάται υπό το πρίσμα των σπουδών γενοκτονίας, δεν είναι μεγάλο.

Τι θα έλεγε ένας σύγχρονος διεθνής δικαστής της εποχής μας για το θέμα;

– Αυτό δεν μπορούμε να το γνωρίζουμε. Ένα μέρος της σχετικής ειδικής διεθνούς εργογραφίας κατατάσσει το χρονικό του Πόντου και της Μικράς Ασίας στην προβληματική της γενοκτονίας,[45] ενώ κάποιοι αναλυτές κάνουν λόγο για εθνοκάθαρση (ethnic cleansing). Ο όρος αυτός δεν δηλώνει ένα τυποποιημένο διεθνές έγκλημα, αλλά χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη βίαιη εκρίζωση μιας εθνικής ή θρησκευτικής ομάδας – συνεπώς, οι σχετικές πράξεις εντάσσονται στα εγκλήματα πολέμου ή στα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία έχει αποφανθεί ότι αν η εθνοκάθαρση τελείται συστηματικά και ενδέχεται να οδηγήσει στη φυσική εξόντωση της στοχευμένης ομάδας, μπορεί να δηλώνει γενοκτονική πρόθεση.[46] Συνεπώς, η εθνοκάθαρση

41. N. Ferguson, *The war of the world. Twentieth-century conflict and the descent of war*, New York 2006, σ. 180.
42. Π.χ. Report by Chancellor Hollweg (31.1.1917), όπως αναφέρεται στο M. Midlarsky, *The killing trap. Genocide in the twentieth century*, Cambridge 2005, σσ. 242-243.
43. A. Jones, *Genocide. A comprehensive introduction*, 2nd ed, London 2011, σσ. 150-151, 166.
44. Γιόκαρης – Παζαρτζή, ό.π., σ. 219-220 και την αναφερόμενη νομολογία.
45. H. Travis, "Constructing the "Armenian Genocide": How Scholars Unremembered the Assyrian and Greek Genocides in the Ottoman Empire", στο A. Laban Hinton – T. La Pointe – D. Irvin-Erickson (Eds.), *Hidden genocides. Power, knowledge, memory*, New Brunswick 2014, σ. 170επ . Επίσης, C.P. Sherrer, "Ethnicity", στο D.L. Shelton (Ed.), *Encyclopedia of genocide and crimes against humanity*, Vol. 1, Detroit 2005, σ. 306.
46. Μαρούδα, ό.π., σσ. 234-235.

μπορεί να κλιμακωθεί σε γενοκτονία ή να έχει ανάλογα αποτελέσματα.[47]
Για την ελληνική νομοθεσία απάντηση είναι ξεκάθαρη, όπως και για τους έλληνες ειδικούς του διεθνούς δικαίου που έχουν γράψει για το θέμα: όπως δήλωσε ο Γεώργιος Τενεκίδης (1988), η κατάληξη του ελληνισμού της Τουρκίας από το 1914 και μετέπειτα «πρέπει να συγκαταλεχθεί μεταξύ των γενοκτονιών του αιώνα μας».[48]
Τι προβλέπει όμως το ελληνικό νομικό σύστημα για την περίπτωση που κάποιος υποστηρίζει ότι τα γεγονότα του Πόντου και της Μικράς Ασίας δεν αποτελούν στην πραγματικότητα γενοκτονία ή επιχειρεί να υποβαθμίσει τη σημασία και την έκτασή τους; Είναι άραγε η ποινικοποίηση τέτοιων απόψεων η ενδεδειγμένη νομική αντίδραση;

Το νομοθέτημα για την Ημέρα Μνήμης δηλώνει την επίσημη θέση του κράτους, αλλά δεν λειτουργεί στο ποινικό πεδίο. Έχει θεσπιστεί ωστόσο ειδική ποινική νομοθεσία (Ν. 4285/2014), σύμφωνα με την οποία:
(α) ποινικοποιείται η κακόβουλη άρνηση γενοκτονιών του παρελθόντος που έχουν αναγνωριστεί από διεθνή δικαστήρια ή τη Βουλή των Ελλήνων,
(β) η κακόβουλη άρνηση πρέπει να στρέφεται κατά συγκεκριμένης ομάδας με βάση τη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τις γενεαλογικές καταβολές, την εθνική ή εθνοτική καταγωγή, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου ή την αναπηρία και
(γ) να υποκινεί βία ή μίσος ή να έχει υβριστικό χαρακτήρα.[49]
Δεν υπάρχει ελληνική νομολογία

47. Πρβλ. N.N. Naimark, “Ethnic cleansing”, στο Shelton, ό.π., σ. 301επ. Ο Midlarsky, ό.π., σ. 243, δεν θεωρεί ότι οι διώξεις κλιμακώθηκαν σε γενοκτονία, παρά τις διπλωματικές εκθέσεις που μνημονεύει σχετικά με την αναλογία της ελληνικής με την αρμενική περίπτωση.
48. Γ. Τενεκίδης, «Πληθυσμιακές παράμετροι του Μικρασιατικού Ελληνισμού. Νέα στοιχεία από έρευνες του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 63 (1988), τχ. 1, σ. 57επ., σ. 72, 73, όπως αναφέρεται από τον Κωστόπουλο, ό.π., σ. 264. Αντίστοιχα Συρίγος, ό.π., σ. 374επ. Διαφορετικά Κωστόπουλος, ό.π., σ. 250, ο οποίος υποστηρίζει ότι οι Έλληνες του Πόντου και της Μικρασίας υπήρξαν οφθαλμοφανώς θύματα «εθνοκάθαρσης».
49. Τροποποίηση του ν. 927/1979 (Α 139) και προσαρμογή του στην απόφαση - πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου (L 328) και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 191/10.9.2014):
«Άρθρο 2
Δημόσια επιδοκιμασία ή άρνηση εγκλημάτων
1. Όποιος με *πρόθεση*, δημόσια, προφορικά ή δια του τύπου, μέσω του διαδικτύου ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο ή τρόπο, επιδοκιμάζει, ευτελίζει ή κακόβουλα *αρνείται* την ύπαρξη ή τη σοβαρότητα εγκλημάτων γενοκτονιών, εγκλημάτων πολέμου, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, του Ολοκαυτώματος και των εγκλημάτων του ναζισμού που έχουν αναγνωριστεί με αποφάσεις διεθνών δικαστηρίων ή της Βουλής των Ελλήνων και η συμπεριφορά αυτή στρέφεται κατά ομάδας προσώπων ή μέλους της που προσδιορίζεται με βάση τη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τις γενεαλογικές καταβολές, την εθνική ή εθνοτική καταγωγή, το σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου ή την αναπηρία, όταν η συμπεριφορά αυτή εκδηλώνεται κατά τρόπο που μπορεί να υποκινήσει βία ή μίσος ή ενέχει απειλητικό ή υβριστικό χαρακτήρα κατά μίας τέτοιας ομάδας ή μέλους της, τιμωρείται με τις ποινές της παραγράφου 1 του προηγούμενου άρθρου.
2. Αν η πράξη της προηγούμενης παραγράφου τελέστηκε από δημόσιο λειτουργό ή υπάλληλο, κατά την άσκηση των ανατεθειμένων σε αυτόν καθηκόντων, επιβάλλεται φυλάκιση έξι (6) μηνών έως τριών (3) ετών και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως είκοσι πέντε χιλιάδων (10.000-25.000) ευρώ».

πάνω στο θέμα των γενοκτονιών του Πόντου, της Μικράς Ασίας και των Αρμενίων, αλλά υπάρχει σε σχέση με ένα βιβλίο, το περιεχόμενο του οποίου αντιβαίνει στην ελληνική νομοθεσία για την Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων: αρνείται το Ολοκαύτωμα ως ιστορικό γεγονός και περιέχει ρατσιστικό και υβριστικό περιεχόμενο (π.χ. «Ψεύδος είναι [...] οι θάλαμοι αερίων» / *«ένας Εβραίος δεν μπορεί να θεωρηθεί Έλλην» / «οι Εβραίοι είναι υπάνθρωποι»*). Σύμφωνα με τη σχετική απόφαση του Αρείου Πάγου [ΑΠ 3/15-4-2010, η οποία εκδόθηκε κατ' εφαρμογή της παλαιότερης σχετικής νομοθεσίας (Ν. 927/1979)], το εν λόγω βιβλίο είναι ένα επιστημονικό σύγγραμμα και οι «Εβραιοσιωνιστές» συνωμοτούν για να κυριαρχήσουν στον κόσμο βασιζόμενοι στα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών. Ο συγγραφέας απαλλάχθηκε, παρά τις αντίθετες κατευθύνσεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ημέρα Μνήμης, διεθνείς δεσμεύσεις), τη διεθνή νομολογία, τις καταθέσεις αυτουργών και συνεργών ενώπιον εθνικών και διεθνών δικαστηρίων, καθώς και τις μαρτυρίες των ελάχιστων Ελλήνων πολιτών που επέζησαν του Ολοκαυτώματος. Η θλιβερή αυτή δικαστική απόφαση απέτυχε να λειτουργήσει ως μέσο ιστορικής παιδείας και ηθικο-πολιτικής διαπαιδαγώγησης των νεότερων κυρίως γενεών και εξέθεσε διεθνώς την ελληνική δικαιοσύνη. Κατά τα χρόνια που ακολούθησαν, η συγκεκριμένη απόφαση επανήλθε στην επικαιρότητα για διάφορους λόγους – υπήρξε π.χ. μία από τις αιτίες που οδήγησαν στη θέσπιση της νέας ελληνικής νομοθεσίας για τη ρητορική του μίσους (Ν. 4285/2014).[50]
Εξ άλλου, το 2022, η δικαστικός που μειοψήφησε στο δικαστήριο πρώτου βαθμού υπέρ του συγγραφέα του αντισημιτικού βιβλίου, με εκτενές δικαιολογητικό υπόμνημα 32 σελίδων, διορίστηκε Αντιπρόεδρος του Αρείου Πάγου – μία εξέλιξη που επίσης προκάλεσε τον δημόσιο διάλογο.[51]
Η πρώτη ποινική δίωξη με βάση τον Ν. 4285/2014 δεν αφορούσε την άρνηση του Ολοκαυτώματος, το χρονικό του Πόντου και της Μικράς Ασίας ή γνωστά περιστατικά ρατσιστικής βίας, παρά ένα βιβλίο του γερμανού ιστορικού Χάιντς Ρίχτερ για τη Μάχη της Κρήτης. Η υπόθεση αυτή έδειξε την πιθανότητα να διωχθούν ποινικά συγγραφείς, οι θέσεις των οποίων – όσο απωθητικές και αν είναι– παρεκκλίνουν από τις κυρίαρχες θέσεις για τα εγκλήματα του εθνικοσοσιαλισμού στην Ελλάδα. Η διαδικασία οδήγησε μεν στην απαλλαγή του συγγραφέα, αλλά και στην κήρυξη του ά. 2 του Ν. 4285/2014 ως αντισυνταγματικού. Όπως αποφάνθηκε το Μονομελές Πρωτοδικείο Ρεθύμνου, το ά. 2 αντιβαίνει στο ελληνικό Σύνταγμα και το ευρωπαϊκό δίκαιο, και είναι συνεπώς

50. Ν. Ζάικος, «Η άρνηση του Ολοκαυτώματος και η ελληνική δικαιική τάξη», στο *Ιστορία και Δικαιοσύνη*, ό.π., σ. 259επ.
51. «Δελτίο τύπου του ΚΙΣΕ για τον διορισμό Αντιπροέδρου του Αρείου Πάγου» (Αθήνα, 2 Σεπτεμβρίου 2022), https://kis.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=54&Itemid=30. «Μ. Μωυσής: Η ανάρτησή του για τον διορισμό της νέας αντιπροέδρου του Αρείου Πάγου», https://www.liberal.gr/epikairotita/m-moysis-i-anartisi-toy-gia-ton-diorismo-tis-neas-antiproedroy-toy-areioy-pagoy. «Τι απαντά η αντιπρόεδρος ΑΠ Μαριάνθη Παγουτέλη, στις καταγγελίες του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου» (6 Σεπτεμβρίου 2022), https://www.capital.gr/epikairotita/3656270/ti-apanta-i-antiproedros-ap-marianthi-pagouteli-stis-kataggelies-tou-kentrikou-israilitikou-sumbouliou (Πρόσβαση: 19 Σεπτεμβρίου 2022).

«ανίσχυρο και ανεφάρμοστο».[52] Σημειώνεται ότι τον Δεκέμβριο του 2021, το Συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε την αίτηση ακυρώσεως Χ. Ρίχτερ κατά της απόφασης της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Κρήτης με την οποία του ανακλήθηκε ο τίτλος του Επίτιμου Διδάκτορα.[53]
Το ά. 1 του Ν. 4285/2014 εφαρμόστηκε στη συνέχεια σε μια τουλάχιστον υπόθεση ακόμα σχετικά με τη ρητορική μίσους. Τον Ιανουάριο του 2019, το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αιγίου καταδίκασε σε δεύτερο βαθμό τον μητροπολίτη Καλαβρύτων και Αιγιαλείας Αμβρόσιο για το αδίκημα της δημόσιας υποκίνησης σε βία ή μίσος και κατάχρηση εκκλησιαστικού αξιώματος με αφορμή τις δηλώσεις του για την επέκταση του συμφώνου συμβίωσης στα ομόφυλα ζευγάρια.[54]

Συμπερασματικές σκέψεις

Τα γεγονότα του Πόντου και της Μικράς Ασίας βρίσκονται σε μία διαδικασία εμπέδωσής τους ως «άγνωστες» ή «αθέατες» γενοκτονίες της ιστορίας. Η αναγνώριση μίας γενοκτονίας σημαίνει ότι τα θύματα και οι απόγονοί τους έχουν το δικαίωμα να διατηρούν την αδικία που υπέστησαν στην πολιτιστική μνήμη τους ως ένα καταλυτικό γεγονός που καθόρισε την ιστορία και την ταυτότητά τους και είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το αίσθημα του συνανήκειν στην ομάδα.[55] Σύμφωνα με τις αρχές του L. Joinet για την καταπολέμηση της ατιμωρησίας, τα κράτη καλούνται να διατηρούν αρχεία και αποδεικτικό υλικό σχετικά με παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του ανθρωπιστικού δικαίου για τη διατήρηση της συλλογικής μνήμης και, ειδικότερα, την προάσπιση από επιχειρήματα αναθεωρητισμού και αρνητισμού.[56]
Η ελληνική νομολογία έως τώρα δεν έχει εναρμονιστεί με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως προς την έννοια του «καθαρά αποδεδειγμένου ιστορικού γεγονότος» (clearly established historical fact) αναφορικά με το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ευρώπης.[57] Επίσης, παρά τις ξεκάθαρες αντίθετες κατευθύνσεις της ελληνικής νομοθεσίας, η εγχώρια δικαιοσύνη περιέβαλε με το κύρος της και αναγνώρισε ως επιστημονικό ένα βιβλίο που αρνείται το Ολοκαύτωμα και έχει υβριστικό περιεχόμενο. Η τρέχουσα σχετική νομοθεσία για τη ρητορική του μίσους έχει χαρακτηριστεί αντισυνταγματική και μάλλον δεν θα πρέπει να αναμένουμε σύντομα νομολογία πάνω σε θέματα αρνητισμού.
Ειδικότερα ως προς τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου και της Μικράς Ασίας, καθώς και των Αρμενίων, δεν θα πρέπει να αναμένεται κάποια επίσημη αναγνώριση από τις αρχές του κράτους της Τουρκίας και, συνεπώς, κάποια συμφιλίωση με την Ελλάδα και την Αρμενία σε αυτό το επίπεδο. Οι δημόσιες τελετές, όπως είναι η αναφορά των ονομάτων των θυμάτων, διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο για τη διατήρηση της μνήμης, όπως και οι μνημονικοί νόμοι. Ωστόσο, τον πρώτο λόγο πάνω στο θέμα αυτό πρέπει να έχει η ιστορική έρευνα που θεμελιώνεται σε γνήσια, αντικειμενικά και αξιόπιστα τεκμήρια και συνάδει με τους κώδικες επιστημονικής δεοντολογίας. Η επιστημονική ανασύνθεση του παρελθόντος θα καταδείξει εναργέστερα, πέρα από κάθε νομοθέτημα, δικαστική απόφαση ή ψήφισμα κάποιας κυβέρνησης, ποιος ήταν ο κόσμος που αφανίστηκε βίαια από τον Πόντο και την Μικρά Ασία.

52. Στρατής Μπουρνάζος, «Η ιστορία, ο ιστορικός και ο δικαστής. Σκέψεις για τη δίκη του Χάιντς Ρίχτερ», *Μνήμων* 35 (2016), 358 επ.
53. ΣτΕ Γ΄ 7μ 2571/2021 (29/12/2021): Δεν παραβιάζει τα άρθρα 14 και 16 του Συντάγματος και 10 της ΕΣΔΑ η αφαίρεση του τίτλου του επίτιμου διδάκτορα λόγω προσβολής του πανεπιστημίου που τον απένειμε. Πηγή: http://www.adjustice.gr (Συμβούλιο της Επικρατείας και Διοικητική Δικαιοσύνη).
54. «Ένοχος ο Μητροπολίτης Αμβρόσιος για το ομοφοβικό κείμενό του», *Αυγή* (29.1.2019).
55. Altanian, *Archives against Genocide Denialism?*, ό.π., σ. 12.
56. Παρατίθεται από την Altanian, ό.π.
57. Για σχολιασμό, μεταξύ άλλων, A.K. Struth, *Hassrede und Freiheit der Meinungsäußerung. Der Schutzbereich der Meinungsäußerungsfreiheit in Fällen demokratiefeindlicher Äußerungen nach der Europäischen Menschenrechtskonvention, dem Grundgesetz und der Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, Heidelberg 2019, σσ. 114 επ, 366 επ.

Στρατιωτικές όψεις της απελευθέρωσης του Ναυπλίου

3

Τάσος Χατζηαναστασίου

Δρ Ιστορίας
Εκπαιδευτικός

Εισήγηση στην Ειδική Επετειακή Εκδήλωση των Διεθνολογικών Συναντήσεων Ναυπλίου για τα 200 χρόνια από την Απελευθέρωση του Ναυπλίου, στο «Βουλευτικό», 30 Νοεμβρίου 2022

Η απελευθέρωση του Ναυπλίου μετά από 19μηνη πολιορκία είναι ενδεικτική του τρόπου με τον οποίο διεξήχθη η Επανάσταση από στρατιωτικής πλευράς καθώς αποκαλύπτει όλες τις αρετές αλλά και τα μειονεκτήματα, τις ελλείψεις και τις αδυναμίες των Ελλήνων Αγωνιστών. Αναδεικνύει στάσεις και συμπεριφορές, τη νοοτροπία και το ήθος με το οποίο πολέμησαν. Θα έλεγε κανείς ότι, σε ό,τι αφορά τις πολεμικές επιχειρήσεις, αποτελεί ένα «παρατηρητήριο» της Επανάστασης.

Η εκπόρθηση ενός φρουρίου, όπως ήταν το Ναύπλιο τότε, με ελάχιστη έως μηδαμινή ελληνική παρουσία,[1] με το φρούριο του Παλαμηδίου να το προστατεύει και το λιμάνι με τον θαλασσόπυργο Μπούρτζι να παρέχει στους Οθωμανούς τη δυνατότητα ενίσχυσής του από θαλάσσης, υπήρξε εξαρχής μία εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση. Η εξ εφόδου κατάληψη οποιουδήποτε φρουρίου που το υπερασπίζεται τακτικός στρατός με ιππικό και πυροβολικό απαιτούσε πολυάριθμες δυνάμεις εκπαιδευμένου και πειθαρχημένου στρατού, πυροβολικό και ιππικό, πράγματα, που φυσικά, οι Έλληνες του ’21 διέθεταν σε ελάχιστο ή μηδενικό βαθμό. Ο ενθουσιασμός των επαναστατών δεν επαρκούσε για να καλύψει τις σοβαρές αυτές ελλείψεις.

Θυμίζω την εικόνα που διαμορφώνεται τους πρώτους μήνες της Επανάστασης στην Πελοπόννησο: ο κύριος όγκος των οθωμανικών δυνάμεων βρίσκεται με τον πασά του Μοριά, Χουρσίτ, στην Ήπειρο συμμετέχοντας στις επιχειρήσεις της κυβέρνησης του Σουλτάνου εναντίον του αποστάτη Αλή πασά των Ιωαννίνων. Αυτός είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο οι Έλληνες αγωνιστές καταφέρνουν να επικρατήσουν στην ύπαιθρο και να εκδιώξουν τις μικρές οθωμανικές δυνάμεις από τα περισσότερα μέρη ενώ ο εχθρός ακολουθεί την τακτική του εγκλεισμού στα οχυρωμένα μέρη: Πάτρα, Κόρινθος, Μεθώνη, Κορώνη, Νεόκαστρο της Πύλου, Μονεμβασιά, Τριπολιτσά και βέβαια στο Ναύπλιο. Οι Οθωμανοί της Πελοποννήσου αμύνονται στηριζόμενοι στην αντικειμενική αδυναμία των Ελλήνων να καταλάβουν εξ εφόδου τα φρούρια και στην ελπίδα της ενίσχυσής τους από οθωμανικά στρατεύματα που, πράγματι θα σπεύσουν να τους ενισχύσουν το επόμενο διάστημα. Παράλληλα, όπου βρίσκουν ευκαιρία πραγματοποιούν εξόδους κυρίως με το ιππικό τους προκειμένου να επιτρέψουν την εισαγωγή τροφίμων στα φρούρια και με απώτερο σκοπό να διαλύσουν την πολιορκία. Από τη μεριά τους οι Έλληνες εφαρμόζουν την τακτική του αποκλεισμού των φρουρίων αναμένοντας την εξάντληση των πολιορκημένων και αντιστεκόμενοι στις εξόδους τους.[2]

Η οργάνωση μιας πολιορκίας, που προϋποθέτει την πολύμηνη παραμονή στο ύπαιθρο των χωρικών που αποτελούσαν τη μεγάλη μάζα των αγωνιστών με ό,τι συνεπάγεται αυτό, ως προς τη διατροφή και τις συνθήκες στρατωνισμού τους, την πειθαρχία ως προς τη λήψη μέτρων φρούρησης, τον συντονισμό των χερσαίων και των ναυτικών δυνάμεων προκειμένου να επιτύχει ο αποκλεισμός των παραθαλάσσιων φρουρίων, όλα αυτά δεν ήταν καθόλου αυτονόητα και δεδομένα για τους Έλληνες αγωνιστές των πρώτων τουλάχιστον μηνών της Επανάστασης για να μην αναφέρουμε τις αντικειμενικές ελλείψεις σε εμπειροπόλεμη ηγεσία, όπλα, πυρομαχικά και τρόφιμα.[3] Πολύ συχνά δεν αντιλαμβανόμαστε τι ακριβώς σημαίνει πολιορκία, πόσο μάλλον επανάσταση εναντίον του Οθωμανικού κράτους, που, παρά την παρακμή του, παραμένει ένα από τα ισχυρότερα, από στρατιωτική τουλάχιστον άποψη, κράτη της εποχής. Για να έχουμε μία εικόνα των συσχετισμών δύναμης και του τι ακριβώς καλούνται να αντιπαλέψουν οι Έλληνες το 1821, ας λάβουμε υπόψη μας ότι οι οθωμανικός στρατός στη μάχη του Ερζερούμ που διεξήχθη το φθινόπωρο του 1821 εναντίον της Περσίας κινητοποίησε 50.000 άντρες[4] όταν ο ελληνικός επαναστατικός στρατός στην κορύφωση των προσπαθειών του για την άλωση της Τριπολιτσάς είχε συγκεντρώσει το πολύ 20.000 χωρικούς κυρίως πολλοί

1. Δημήτριος Οικονομόπουλος, *Ιστορία του Ναυπλίου. Ξενοκρατία*, Ναύπλιο 2018, σ. 239-240.

2. Από τις πρόσφατες δημοσιεύσεις, βλ. Γιώργος Γεωργής, *Αιχμάλωτοι και αγνοούμενοι της Ελληνικής Επανάστασης*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2022, σ. 30κε. Χατζηαναστασίου Τάσος – Κασιμάτη Μαρία, *Πολεμώντας το ’21. Οι σημαντικότερες συγκρούσεις του Αγώνα της Ανεξαρτησίας στη στεριά και τη θάλασσα, μέσα από τις πηγές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις 2020, σ. 62. Βλ. και τις επισημάνσεις του Ιάκωβου Μιχαηλίδη στον παρόντα τόμο.
3. Ιάκωβος Μιχαηλίδης, *Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο στρατιωτικός ηγέτης της Ελληνικής Επανάστασης*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2020, σ. 46-50.
4. Spencer C. Tucker, *A Global Chronology of Conflict: From the Ancient World to the Modern Middle East*, Vol. III, ABC-CLIO, Santa Barbara 2010, σ. 1140. Williamson, Graham, «The Turko-Persian War of 1821-1823: winning the war but losing the peace» στο: Farmanfarmaian, Roxane (επιμ.). *War and Peace in Qajar Persia: Implications Past and Present*, Routledge, Λονδίνο 2008, σ. 88-109.

από τους οποίους ήταν άοπλοι και φυσικά ανεκπαίδευτοι, χωρίς ιππικό και με ελάχιστα κανόνια ενώ στις περισσότερες συγκρούσεις δεν ξεπερνούσε τους 3.500 ενόπλους.[5]

Η πολιορκία του Ναυπλίου ξεκινά στις 4 Απριλίου του 1821 αλλά με τις δεδομένες αδυναμίες της ελληνικής πλευράς, μόνο κατ' ευφημισμόν μπορεί να γίνει λόγος για συστηματική πολιορκία. Το Ναύπλιο τότε, διέθετε μία φρουρά 1650 αντρών σ' ένα σύνολο πληθυσμού 6.000 κατοίκων με επάρκεια πυρομαχικών. Αυτό τεκμαίρεται από μία οθωμανική πηγή με βάση την οποία οι Οθωμανοί του Ναυπλίου παρέδωσαν μία μεγάλη ποσότητα φυσιγγίων και μπαρούτης στην οθωμανική φρουρά της Τριπολιτσάς.[6] Από την άλλη μεριά οι Έλληνες μπορεί να υπερτερούσαν αριθμητικά, αλλά ο οπλισμός τους ήταν υποτυπώδης, η πειθαρχία ζητούμενο και η πολεμική εμπειρία ανύπαρκτη. Στον αντίποδα όλων αυτών, η κινητοποίηση είναι μεγάλη καθώς αναφέρονται εκατοντάδες αγωνιστές από την Ερμιονίδα, (τότε Κάτω Ναχαγιέ, την «Κάτω Επαρχία»), το Λυγουριό, το Άργος, το Χέλι (Αραχναίο), το Δρέπανο (Χαϊδάρι) και τους μοναχούς των μοναστηριών Αυγού και Καρακαλά με επικεφαλής τον έμπορο Στάικο Σταϊκόπουλο.[7]

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να επισημανθεί ένα ακόμη στοιχείο που χαρακτηρίζει την Επανάσταση συνολικά και μπορεί να εντοπιστεί στην πολιορκία και απελευθέρωση του Ναυπλίου και αφορά τη συμμετοχή του κλήρου στον Αγώνα. Εκτός από τους ηγουμένους και μοναχούς των μοναστηριών της περιοχής που αναφέρθηκαν, θα πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι το σύνολο του κλήρου έλαβε μέρος δίνοντας και θύματα. Ο ίδιος ο Μητροπολίτης Αργοναυπλίας Γρηγόριος, μέλος της Φιλικής Εταιρείας, πέθανε από τις κακουχίες ενώ κρατούνταν όμηρος στην Τρίπολη στις 18 Σεπτεμβρίου 1821[8]. Πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιορκία και την απελευθέρωση του Ναυπλίου διαδραμάτισε ο Κρανιδιώτης αρχιμανδρίτης Αρσένιος Κρέστας ο οποίος από την αρχή της Επανάστασης ξεσήκωσε τους μοναχούς της μονής Αυγού και ηγήθηκε της πολιορκίας του Ναυπλίου συμμετέχοντας σε όλες τις σημαντικές συγκρούσεις με τον οθωμανικό στρατό στην περιοχή. Σκοτώθηκε πολεμώντας στο στενό του Αγίου Σώστη Αργολίδας στις 27 Νοεμβρίου 1822.[9] Η αντίσταση των Ελλήνων, με επικεφαλής τους Νικηταρά, Δημήτρη Τσώκρη και Χατζηχρήστου στο σημείο εκείνο, απέτρεψε την ενίσχυση των πολιορκημένων Οθωμανών του Ναυπλίου από την Κόρινθο απελπίζοντας και υποχρεώνοντάς τους μετά και την κατάληψη του Παλαμηδίου στις 30 Νοεμβρίου, να συνθηκολογήσουν. Κατά τις διαπραγματεύσεις για την παράδοση του Ναυπλίου τον Ιούνιο του 1822 επιφανές μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας

5. Χατζηαναστασίου-Κασιμάτη, όπ. π.
6. Λαΐου Σοφία – Σαρηγιάννης Μαρίνος, *Οθωμανικές αφηγήσεις για την Ελληνική Επανάσταση από τον Γιουσούφ Μπέη στον Αχμέτ Τζεβντέτ Πασά*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2019, σ. 98-99.
7. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 244-245. Πάνος Λιαλιάτσης, «Η άλωση του Παλαμηδίου και ο Στάικος Σταϊκόπουλος, *Ναυπλιακά Ανάλεκτα*, τ. VII, Ναύπλιο 2009, σ. 25κε.
8. «Γρηγόριος (Καλαμαράς) Μητροπολίτης Αργοναυπλίας (1769-1821)», Αργολική Αρχειακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Πολιτισμού, 2008 [τελευταία επίσκεψη, 11.12.2022].
9. Ιωάννης Αγγ. Ησαΐας, *Ο εκ Κρανιδίου Αρχιμανδρίτης Αρσένιος Κρέστας (Παπαρσένης), οπλαρχηγός και αγωνιστής της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, Δήμος Ερμιονίδας, Αθήνα 2008.

ήταν ο Μητροπολίτης Βρεσθένης Θεοδώρητος ο οποίος μετά την τουρκική παρασπονδία, κρατήθηκε όμηρος των Τούρκων, , ως την απελευθέρωση του Ναυπλίου τον Δεκέμβριο. Τέλος, στους επίλεκτους άντρες που έλαβαν μέρος στην επιχείρηση της άλωσης του Παλαμηδίου τη νύχτα της 29ης Νοεμβρίου αναφέρεται η συμμετοχή του ηγουμένου Παφνουτίου και ενός άλλου αρχιμανδρίτη, του Διονυσίου Βυζαντίου, ο οποίος έπεσε κατά την ανάβαση με αποτέλεσμα να υποστεί κάταγμα στο πόδι και να μείνει στο εξής κουτσός.[10]

Οι φάσεις της πολιορκίας του Ναυπλίου, θα λέγαμε ότι αντιστοιχούν και στο επίπεδο οργάνωσης και μαχητικότητας των ελληνικών επαναστατικών σωμάτων. Η πρώτη για παράδειγμα πολιορκία, όπως είναι γνωστό, διαλύθηκε σχεδόν αμέσως, το Πάσχα του 1821, κράτησε δηλαδή ελάχιστες μέρες από μία αιφνιδιαστική έξοδο των Οθωμανών του Ναυπλίου όταν τα μέτρα φύλαξης των Ελλήνων ήταν ελλιπή, γεγονός εύγλωττο για το επίπεδο στρατιωτικής οργάνωσης και πειθαρχίας των πολιορκητών. Η πολιορκία θα ξαναρχίσει όμως σχεδόν αμέσως, με την έλευση της Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας στο Άργος στις 13 Απριλίου, γεγονός που καταδεικνύει, το πείσμα και την αποφασιστικότητα των Ελλήνων αγωνιστών, που λειτουργούσε εν μέρει έστω αντισταθμιστικά ως προς την έλλειψη στρατιωτικής εκπαίδευσης και πειθαρχίας. Ωστόσο, η έλευση του Μουσταφά Κεχαγιάμπεη με 3.500 εμπειροπόλεμους Αλβανούς από την Ήπειρο, που θα πυρπολήσει το Αίγιο και θα διαλύσει την πολιορκία της Ακροκορίνθου στα τέλη Απριλίου, θα διαλύσει για δεύτερη φορά και την πολιορκία του Ναυπλίου, οπότε θα χρειαστεί η προσωπικότητα του Κολοκοτρώνη που απέστειλε τον Νικηταρά για να ξαναστηθεί η πολιορκία της πόλης στα μέσα Μαΐου, μετά τη μετάβαση του Κεχαγιάμπεη στην Τριπολιτσά και τις νίκες των Ελλήνων σε Βαλτέτσι και Δολιανά που θα εδραιώσουν την Επανάσταση στον Μοριά.[11]

Τρεις φορές δηλαδή, θα χρειαστεί να οργανωθεί εξαρχής η πολιορκία του Ναυπλίου σε διάστημα ενάμιση μήνα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα της σύνθεσης των οθωμανικών στρατευμάτων που ειδικά τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης θα αποτελούνται σχεδόν αποκλειστικά από Αλβανούς όπως το στράτευμα του Κεχαγιάμπεη και μεγάλο μέρος της φρουράς της Τριπολιτσάς και του Ναυπλίου, οι οποίοι στρατεύονται ως μισθοφόροι. Στην τουρκική ιστοριογραφία που στηρίζεται στις οθωμανικές πηγές επισημαίνεται ότι τα αλβανικά σώματα ήταν μεν αξιόμαχα και εμπειροπόλεμα σώματα, δεν ήταν, ωστόσο, αξιόπιστα ούτε διατεθειμένα να θυσιαστούν για τον Σουλτάνο, όταν οι Έλληνες αποκτούσαν σαφές πλεονέκτημα και οι Αλβανοί ένοπλοι κινδύνευαν με αφα-

10. Μιχαήλ Λαμπρυνίδης, *Η Ναυπλία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς. Ιστορική μελέτη*, β΄ έκδοση, [χειρόγραφο], σ. 72-78. Οφείλω θερμές ευχαριστίες στον πρόεδρο του Προοδευτικού Συλλόγου «Ο Παλαμήδης», ομ. καθηγητή Θεοδόση Σπαντιδέα, για την ευγενική παραχώρηση του χειρογράφου της ανέκδοτης έως αυτήν τη στιγμή, β΄ έκδοσης του έργου του Λαμπρυνίδη. Επίσης, Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 273-274. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα, συνταχθέντα δια να χρησιμεύσωσιν εις την Νέαν Ελληνικήν Ιστορίαν*, τ. Α΄, Αθήνα 1851, σ. 87.
11. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 244-248. Λιαλιάτσης, όπ. π., σ. 25κε. Βλ. και εισήγηση στον ίδιο τόμο του Αντώνη Κλάψη.

νισμό.[12] Εξαρχής, επομένως, το οθωμανικό κράτος θα στηριχτεί στην ξένη βοήθεια για να καταστείλει την Ελληνική Επανάσταση καθώς οι Αλβανοί κάθε άλλο παρά υποχρεωμένοι ήταν να στρατευτούν.

Ο οργανωτικός νους, ο ενθουσιασμός και η πίστη του Κολοκοτρώνη στη νίκη θα πετύχουν έναν πραγματικό άθλο μεταμορφώνοντας τα μπουλούκια των αγωνιστών σε ένα αξιόμαχο στράτευμα, που γνωρίζει να αξιοποιεί προς όφελός του το ανάγλυφο του εδάφους παρά τις μόνιμες ελλείψεις σε πυροβολικό και ιππικό.[13] Μετά τις νίκες σε Βαλτέτσι και Δολιανά, θα ακολουθήσουν οι εκπορθήσεις των κάστρων της Μονεμβασιάς (23 Ιουλίου) και του Νεοκάστρου (7 Αυγούστου) ενώ η αδυναμία των Οθωμανών να ενισχύσουν τη φρουρά της Τριπολιτσάς θα οδηγήσει στην πτώση της στις 23 Σεπτεμβρίου 1821. Η Επανάσταση θα αποκτήσει έτσι το πρώτο της ισχυρό διοικητικό κέντρο.[14] Αντίθετα, το Ναύπλιο, η πολιορκία του οποίου ξεκίνησε και πάλι, όπως είδαμε, στις 15 Μαΐου, θα εξακολουθήσει να αντιστέκεται καθώς ούτε ο χερσαίος ούτε ο ναυτικός αποκλεισμός του υπήρξε ποτέ απόλυτος· μάλιστα η πολιορκία του χαρακτηρίζεται «άτονος» στα έγγραφα της εποχής, οπότε το Ναύπλιο κατόρθωνε να προμηθεύεται τρόφιμα μέχρι τουλάχιστον και το φθινόπωρο του 1822.[15] Το γεγονός αυτό δεν οφείλεται μόνο στις αδυναμίες της ελληνικής πλευράς που ελλείψει μίας αδιαφιλονίκητης ηγεσίας, αδυνατούσε να συντονίσει τις χερσαίες και τις ναυτικές δυνάμεις. Οφείλεται και στον ρόλο των ξένων δυνάμεων, που ενίσχυαν τους πολιορκημένους Οθωμανούς.[16] Στις 25 Οκτωβρίου 1821 το βρετανικό πλοίο «Ιώσηπος» με Μαλτέζο κυβερνήτη, έσπασε τον αποκλεισμό και ενίσχυσε τους πολιορκημένους στο Ναύπλιο. Το πλοίο αιχμαλωτίστηκε αλλά αφέθηκε με υπόδειξη του Δημητρίου Υψηλάντη για να μην προκληθεί η Βρετανία.[17] Οι πρωτοβουλίες αυτές ήταν συνεχείς. Στις αρχές Αυγούστου του 1822, η γαλλική φρεγάτα «Fleuer de Lis» απαίτησε αποζημίωση από τους Έλληνες προκειμένου να μην έρθει σε επαφή με τους πολιορκημένους στο Ναύπλιο.[18] Στη διάρκεια της ναυμαχίας των Σπετσών τον Σεπτέμβριο του 1822, αυστριακό φορτηγό προσπάθησε να προσεγγίσει το λιμάνι το Ναυπλίου και «εσυλλήφθη επομένως από δυο των εντός του

12. Λαΐου–Σαρηγιάννης, όπ. π., σ. 118. Erdem Hakan, «"Rerfidious Albanians" and "Zealous Governors": Ottomans, Albanians and Turks in the Greek War of Independence», στο Anastasopoulos Antonis και Elias Kolovos (επιμ.), Ottoman Rule and the Balkans, 1760-1850, Conflict, Transformation, Adaptation, Proceedings of an international conference held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003, Ρέθυμνο, 2007, σσ. 212-240.
13. Βλέπε τα σχόλια στο Ιάκωβος Μιχαηλίδης (επιμ.), *Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836. Υπαγόρευσε Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*, Η Καθημερινή,Αθήνα 2020, σ. 106.
14. Πιο πρόσφατες σχετικές δημοσιεύσεις: Mazower Mark, *Η ελληνική επανάσταση*, μτφ. Κώστας Κουρεμένος, αλεξάνδρεια, Αθήνα 2021, σ. 64-89. Μιχαηλίδης, όπ. π., σ. 51-62. Γεωργής, όπ. π., σ. 57-74. Χατζηαναστασίου – Κασιμάτη, όπ. π., σ. 92-100.
15. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 248-249. Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του νέου ελληνισμού*, τ. Στ΄, Εκδοτικός Οίκος αδελφών Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 263-264.
16. Βλ. και την εισήγηση του Ιάκωβου Μιχαηλίδη στον παρόντα τόμο.
17. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 252. Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του νέου ελληνισμού*, τ. Ε΄, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, σ. 735.
18. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 266-267.

κόλπου παραμονευόντων πυρπολικών πλοίων»[19] Λίγες μόνο εβδομάδες πριν από την άλωση του Παλαμηδίου, στις 5 Νοεμβρίου του 1822, το επίσης βρετανικό πλοίο «Flora of London», επεχείρησε ανεπιτυχώς να εφοδιάσει τους πολιορκημένους Οθωμανούς, οι οποίοι λιμοκτονούσαν. Την ίδια κατάληξη είχε και η προσπάθεια ενίσχυσης του Ναυπλίου από αυστριακό πλοίο την ίδια περίοδο.[20]

Ένα άλλο ζήτημα που αναδεικνύεται από στρατιωτικής πλευράς κατά την πολιορκία του Ναυπλίου είναι αυτό της πολεμικής τακτικής. Όπως ήδη αναφέραμε οι Έλληνες αντικειμενικά δεν ήταν σε θέση να εκπορθούν οχυρωμένες θέσεις, κυρίως ελλείψει πυροβολικού, αλλά και της κατάλληλης εκπαίδευσης και «πολεμικής κουλτούρας» η οποία υπαγόρευε την εκ του ασφαλούς, κατά το δυνατόν, σύγκρουση, την τακτική με άλλα λόγια του κλεφτοπολέμου και απέκλειε την εκ παρατάξεως μάχη. Η τακτική όμως αυτή ήταν αντίθετη με τα στρατιωτικά ήθη των επαγγελματιών στρατιωτικών των ναπολεοντείων πολέμων οι οποίοι είχαν έλθει να πολεμήσουν για την απελευθέρωση της Ελλάδας στο πλαίσιο του φιλελληνικού κινήματος. Οι Φιλέλληνες στρατιωτικοί υποτιμούσαν τον κλεφτοπόλεμο, ο οποίος όμως αποδείχτηκε στην πράξη αποτελεσματικότερος των κατά μέτωπον συγκρούσεων που κατέληξαν σε όλες τις συγκρούσεις του Αγώνα σε οδυνηρές ήττες.[21] Την ίδια τύχη είχε και η προσπάθεια εξ εφόδου κατάληψης του Ναυπλίου τα ξημερώματα της 4ης Δεκεμβρίου 1821, ένα σχέδιο του Γενοβέζου φιλέλληνα ιλάρχου Ανδρέα Ντάνια, παρά τον ηρωισμό των αντρών του λεγόμενου τακτικού σώματος. Το φιλόδοξο σχέδιο προέβλεπε τον συντονισμό των χερσαίων και των ναυτικών δυνάμεων που θα προσέβαλαν από στεριά και θάλασσα τα τείχη της πόλης. Οι μεν πεζικές δυνάμεις, ωστόσο, ολιγώρησαν και τελικά αναχαιτίστηκαν από τα ομαδικά πυρά των αμυνομένων, τα δε πλοία, λόγω άπνοιας, αλλά και του σφοδρού κανονιοβολισμού από τα φρούρια του Ναυπλίου, δεν μπόρεσαν να προσεγγίσουν και να απειλήσουν την πόλη. Το τακτικό σώμα στο οποίο υπηρετούσε το σύνολο σχεδόν των Φιλελλήνων, κυρίως Γερμανών, υπέστη και τις περισσότερες απώλειες από το

19. Αντώνης Ανδρέα Μιαούλης, *Οι ναυμαχίες του 1821*, Βεργίνα, Αθήνα 2001, σ. 33.
20. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 269-270. Ο γραμματικός του Κολοκοτρώνη, Φώτης Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος) αναφέρει τεκμήρια ανθρωποφαγίας εντός του πολιορκημένου Ναυπλίου. Χρυσανθόπουλος Φώτιος ή Φωτάκος, *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Μπούρας, Αθήνα χ.χ., σ. 418.
21. Άννα Καρακατσούλη, *«Μαχητές της Ελευθερίας» και 1821. Η Ελληνική Επανάσταση στη διεθνική της διάσταση*, πεδίο, Αθήνα 2016. Χρήστος Βυζάντιος, *Ιστορία του τακτικού στρατού 1821-1833*, Εισαγωγή-Επιστημονική Επιμέλεια-Σχόλια: Νίκος Θεοτοκάς, Διονύσης Τζάκης, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα 2021, σ. 90-91. Χατζηαναστασίου-Κασιμάτη, όπ. π., σ. 153-155. Ο ίδιος ο Ανδρέας Ντάνια θα σκοτωθεί πολεμώντας στη μάχη του Πέτα που διεξήχθη με αυτήν την τακτική, της άμυνας σε ανοιχτό πεδίο και όχι από «ταμπούρια». (Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 252, υποσημείωση 30). Ο δε υπαρχηγός του τακτικού σώματος, ο αξιωματικός από το Πεδεμέντιο, Gubernatis (Κουβερνάτης ή Γκουβερνάτης, όπως συνήθως αναφέρεται στις ελληνικές πηγές) που τραυματίστηκε έξω από το Ναύπλιο στις 4 Δεκεμβρίου 1821, στη μάχη του Πέτα θα αιχμαλωτιστεί, αλλά θα κατορθώσει να δραπετεύσει, θα επιστρέψει και θα συμμετάσχει και πάλι στην πολιορκία του Ναυπλίου ως το τέλος της. (Γεώργιος Χώρας, «Οι ξένοι στο Ναύπλιον κατά την Εθνικήν Παλιγγενεσίαν», *Ναυπλιακά Ανάλεκτα*, τ. ΙΙ, Ναύπλιο 1995, σ. 10. Βυζάντιος, όπ. π., σ. 97, Βακαλόπουλος, Στ΄, όπ. π., σ. 162.

σύνολο των 50 νεκρών, όταν οι Οθωμανοί του Ναυπλίου καταδίωξαν τους Έλληνες που υποχωρούσαν. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν και ο επικεφαλής του σώματος, Γερμανός Liesching του οποίου κόπηκαν και τα δύο πόδια από οβίδα. Η πειθαρχία και αυτοθυσία των αντρών του τακτικού, ωστόσο, αναγνωρίστηκε και αξιοποιήθηκε στη συνέχεια της πολιορκίας κυρίως σε ό,τι αφορά την ετοιμότητά τους να παραταχθούν σε μάχη κάθε φορά που απαιτείτο και την υποδειγματική, σε σχέση με την ασυνέπεια των ατάκτων, τήρηση μέτρων φρούρησης.[22]

Η απελευθέρωση του Ναυπλίου θα προκύψει τελικά ως ένα από τα πολλά ευεργετικά αποτελέσματα της σπουδαίας επιτυχίας των Ελλήνων στη μάχη των Δερβενακίων και σε όσες την ακολούθησαν σε συνδυασμό με τον, έστω και καθυστερημένα, επιτυχή αποκλεισμό του Ναυπλίου από στεριά και θάλασσα. Μαζί με τον θρίαμβο στα Δερβενάκια, εξαιρετικής σημασίας αποδείχτηκε επίσης η νίκη του Μιαούλη στη ναυμαχία των Σπετσών, 8-13 Σεπτεμβρίου 1822.[23] Όπως γράφει ο εκ των αξιολογοτέρων ιστορικών της Ελληνικής Επανάστασης, Απόστολος Βακαλόπουλος: «από όλες τις υπηρεσίες που πρόσφερε ο Μιαούλης στην πατρίδα του, η πιο μεγάλη, η πιο σημαντική για τα αποτελέσματά της, υπήρξε ασφαλώς της ημέρας εκείνης. Χωρίς να κάνει την αφροσύνη να συνάψει αποφασιστική ναυμαχία, κατόρθωσε να νικήσει όλες τις ναυτικές δυνάμεις της Τουρκίας που είχαν συγκεντρωθεί με μεγάλα έξοδα, για να διασώσουν το Γιβραλτάρ της Πελοποννήσου».[24] Αναδεικνύεται επομένως στην πολιορκία του Ναυπλίου και η αποφασιστική συμβολή του ελληνικού ναυτικού στον Αγώνα: «Η άλωση δε αυτών (σσ. των φρουρίων που κρατούσαν οι Οθωμανοί) οφείλεται κυρίως εις τον δια θαλάσσης στενόν αποκλεισμόν παρά του ελληνικού ναυτικού», γράφει ο αγωνιστής του τακτικού σώματος Χρήστος Βυζάντιος.[25]

Η έλευση της στρατιάς του Δράμαλη είχε αρχικά αποσοβήσει την τελευταία, κυριολεκτικά, στιγμή την παράδοση του Ναυπλίου τον Ιούνιο του 1822 όταν οι πολιορκημένοι είχαν συμφωνήσει να παραδοθούν εξαιτίας της πείνας.[26] Η αποτυχία της μεγαλύτερης έως τότε εκστρατείας των Οθωμανών για τη συντριβή της Επανάστασης δεν ανέδειξε μόνο τη στρατηγική ιδιοφυΐα του Κολοκοτρώνη, αλλά και τον διακαή πόθο των Ελλήνων για ελευθερία. Όσο κι αν ο ιστορικός είναι καλό ν' αποφεύγει τις ηθικές κρίσεις, είναι γεγονός ότι μόνο έτσι μπορεί να εξηγηθούν η τακτική της «καμένης γης» για την εξάντληση της στρατιάς του Δράμαλη στον αργολικό κάμπο και τον εξαναγκασμό του στην καταστροφική όπως εξελίχθηκε υποχώρηση στην Κόρινθο στις 26 και 27 Ιουλίου 1822 ούτε η πεισματώδης άμυνα των Ελλήνων στο κάστρο του Άργους που παρέτεινε την παραμονή των οθωμανικών δυνάμεων στην περιοχή. Για το μεν πρώτο οι κάτοικοι στερήθηκαν τη

22. Βυζάντιος, όπ. π., σ. 75-76. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 250-251. Βακαλόπουλος, τ. Ε΄, όπ. π., σ. 735-736. Η πληρέστερη περιγραφή στο Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τ. 4, Αθήνα 1861, σ. 319-321.
23. Για τη μάχη των Δερβενακίων, βλ. Χατζηαναστασίου-Κασιμάτη, όπ. π., σ. 101-126. Για τη ναυμαχία των Σπετσών, βλ. την αφήγηση του Αντώνη Μιαούλη, όπ. π., σ. 30-33..
24. Βακαλόπουλος, τ. Στ΄, σ. 265-269.
25. Βυζάντιος, όπ. π., σ. 100.
26. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 259-263.

σοδειά τους θέτοντας ως προτεραιότητα την ελευθερία τους, ενώ για το δεύτερο χρειαζόταν περισσό θάρρος και αντοχή.[27]

Η τελευταία πράξη του δράματος, το «ρεσάλτο» για την απελευθέρωση του Παλαμηδίου τη νύχτα της 29ης προς την 30η Νοεμβρίου από στρατιωτικής πλευράς, αποτελεί μία εξαιρετικά ριψοκίνδυνη αλλά και αποτελεσματική ως προς την έκβασή της νυχτερινή καταδρομική επιχείρηση, ίσως την πρώτη της ελληνικής πολεμικής ιστορίας και πιθανότατα μία από τις πρώτες παγκοσμίως. Γιατί μπορεί οι Έλληνες να είχαν λάβει πληροφορίες από Αλβανούς, που, όπως και στην Τριπολιτσά διαπραγματεύονταν τη δική τους σωτηρία ξεχωριστά από τους Οθωμανούς και τους Εβραίους, και μία ή περισσότερες γυναίκες, ανάλογα με την πηγή, πως τα μέτρα φρούρησης του κάστρου είχαν ατονήσει, αλλά έπρεπε να αναλάβει κάποιος την ευθύνη της επιχείρησης στηριζόμενος στα στοιχεία αυτά.[28] Μέσα στην αφέγγαρη νύχτα υπό συνεχή βροχή με μοναδικό εξοπλισμό σκάλες που δεν έφταναν πάντα στο ύψος των τειχών, η ανάβαση σ' ένα από τα πιο απόκρημνα και άγνωστα για τους Έλληνες,[29] κάστρα της Ελλάδας και χωρίς σαφείς διαβεβαιώσεις ότι οι προμαχώνες ήταν όντως αφύλαχτοι –με μόνη δηλαδή εγγύηση τον λόγο των, κατά γενική ομολογία, αναξιόπιστων Αλβανών μισθοφόρων και ίσως κάποιων απελπισμένων γυναικών– κάθε άλλο παρά εύκολη υπόθεση ήταν. Στην επιχείρηση έλαβαν μέρος 350 από τους πιο αποφασισμένους άντρες της πολιορκίας, πολλοί από τους οποίους ήταν Κρανιδιώτες, με τη συμμετοχή κι ενός λόχου του τακτικού στρατεύματος που αποτελούνταν κυρίως από Γερμανούς Φιλέλληνες με επικεφαλής τον Gubernatis αλλά και Έλληνες από πολλά μέρη της Ελλάδας, με πολυπληθέστερη παρουσία αυτή των Ζακυνθηνών.[30]

Με αφορμή την τελευταία επισήμανση, αξίζει να αναφερθούμε στον πανεθνικό χαρακτήρα της πολιορκίας και της απελευθέρωσης του Ναυπλίου. Από τις 4 Απριλίου του 1821 έως τα τέλη Νοεμβρίου του 1822, γνωρίζουμε με βεβαιότητα τη συμμετοχή Μικρασιατών με επιφανέστερο τον ήρωα Δημήτριο Μοσχονησιώτη, πρόσφυγα από τις Κυδωνιές που πρώτος πάτησε στο κάστρο τη νύχτα της άλωσής του[31], Θρακιωτών με γνωστότερο τον

27. Βακαλόπουλος, όπ. π., Στ΄, σ. 225-245.
28. Βυζάντιος, όπ. π., σ. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 271-274. Βακαλόπουλος, όπ. π., Στ΄, σ. 276.
29. Αναφέρεται ότι ο μόνος μεταξύ των «καταδρομέων» που γνώριζε τα κατατόπια ήταν ο μάλλον κάποιας ηλικίας Κρανιδιώτης χτίστης Μανώλης Σκρεπετός, που στα νιάτα του είχε εργαστεί στο Παλαμήδι (Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 273).
30. Λαμπρυνίδης, όπ. π., σ. σ. 72-78. Βακαλόπουλος, όπ. π., τ. Στ΄, σ. 274. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 271-274. Ο Οικονομόπουλος διαφωνεί ως προς το ποιος προμαχώνας κατελήφθη πρώτος, επιμένοντας, αντίθετα με την επικρατέστερη άποψη με βάση την οποία κατελήφθη πρώτος ο Προμαχώνας Αχιλλέας (τότε Γιουρούς Τάπια), ότι κατελήφθη πρώτος ο «Φωκίων» (Ταβίλ Τάπια), επειδή αυτός βρίσκεται πρώτος κατά σειρά από την πλευρά της Καραθώνας.
31. Για τον Μοσχονησιώτη βλ. Τάκης Σαλκιτζιόγλου, «Μία άγνωστη αναφορά του Δημητρίου Μοσχονησιώτη – Πρωταγωνιστή της Άλωσης του Παλαμηδίου», *Ναυπλιακά Ανάλεκτα*, VII, Ναύπλιο 2009, σ. 55-66. Διαθέσιμο στο https://argolikivivliothiki.gr/2010/06/11/%CE%BC%CE%BF%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AE%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%B9/ (Τελευταία επίσκεψη, 12.12.2022).

Αδριανουπολίτη λοχία του τακτικού σώματος, Παναγιώτη Πάχαρη[32], Μακεδόνων που είχαν συρρεύσει εκεί μετά την κατάπνιξη της Επανάστασης στον Όλυμπο και τη Νάουσα, με σημαντικότερη προσωπικότητα τον Νικόλαο Κασομούλη[33], Βορειοηπειρωτών με τη συμμετοχή 20 Χειμαρριωτών,[34] και βέβαια Ζακυνθηνών που ήδη αναφέρθηκαν χωρίς, βέβαια, να είμαστε σε θέση να αναφέρουμε το σύνολο των τόπων καταγωγής των αγωνιστών που συμμετείχαν στο τακτικό σώμα.

Χαρακτηριστικό, τέλος, της κυρίαρχης ιδεολογίας των επαναστατημένων Ελλήνων ήταν η σύνδεση της επιτυχίας της επιχείρησης με την ημέρα της γιορτής του Αγίου Ανδρέα. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας της Ιστορίας του Ναυπλίου, Δημήτριος Οικονομόπουλος, οι Έλληνες της περιοχής είχαν ακουστά την ύπαρξη ναού του Αγίου Ανδρέα μέσα στο Παλαμήδι από την εποχή της Ενετοκρατίας. Ο ναός ανακαλύφθηκε, στον χώρο που υπάρχει και σήμερα στον ομώνυμο Προμαχώνα, καθαγιάστηκε και εκεί «τελέστηκε ευχαριστήριος δοξολογία στην οποία χοροστάτησε ο ιερέας Γεώργιος Βελίνης».[35]

Το Ναύπλιο απελευθερώνεται λοιπόν, μετά από σύντομες διαπραγματεύσεις στις 3 Δεκεμβρίου, με υποδειγματικό τρόπο και θα παραμείνει μέχρι τέλους ελεύθερο για να στεγάσει την επαναστατική κυβέρνηση αλλά και τις ισχυρές αντιθέσεις που θα ξεσπάσουν με βιαιότητα στη συνέχεια στους κόλπους των επαναστατών. Σε κάθε περίπτωση, όμως, φάνηκε, πιστεύω, πειστικά ότι οι επιχειρήσεις για την απελευθέρωση μιας τόσο σπουδαίας από στρατηγική άποψη, θέσης, όπως το Ναύπλιο, ανέδειξαν τις σημαντικότερες πλευρές του τρόπου με τον οποίον πολέμησαν οι Έλληνες στην Επανάσταση και παράλληλα αποτέλεσαν πανεθνική υπόθεση η ευτυχής έκβαση της οποίας υπήρξε μία από τις μεγαλύτερες επιτυχίες του απελευθερωτικού αγώνα.

32. Βακαλόπουλος, όπ. π., τ, Ε΄, σ. 736 και όπ. π., τ. Στ΄, σ. 275.
33. Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα ιστορικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων, 1821-1833*, Αθήνα 1950, τ. Α΄. σ. 234κε.
34. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 269.
35. Οικονομόπουλος, όπ. π., σ. 274, υποσ. 45.

VII. Varia

Ιστορίες από το χάσμα μεταξύ θεωρίας και καθημερινής ζωής

1

Βαγγέλης Περράκης

Υποψήφιος Διδάκτορας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η τέχνη, στο ιστορικό της ξεδίπλωμα, γνώρισε αρκετές προσπάθειες κατανόησης της φύσης και του αντικειμένου της από την ανθρώπινη σκέψη. Εκτός από τους φιλοσόφους και τους θεωρητικούς που καταπιάστηκαν με το αινιγματικό της στοιχείο[1], η ιστορία της παρουσιάζει πολλές ενδιαφέρουσες περιπτώσεις καθώς η θεωρία συναντά την πράξη και την καθημερινή ζωή. Άλλωστε για πολλά χρόνια, η τέχνη με προεξάρχουσες τη ζωγραφική και τη γλυπτική προσανατολίστηκε σε μια προσπάθεια να παρουσιαστεί ως μια πιστή απεικόνιση της πραγματικότητας που μας περιβάλλει.

Ήδη από την εποχή του Πλάτωνα, η τέχνη και κυρίως η ζωγραφική αντιμετωπίζεται με κάποια επιφύλαξη. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι συχνά ο Πλάτωνας εξομοίωνε το έργο των καλλιτεχνών με εκείνο των αιώνιων εχθρών του, των σοφιστών. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, ζωγράφοι και σοφιστές προσπαθούν να εξαπατήσουν και ίσως το καταφέρνουν όταν παρατηρούμε τα έργα των πρώτων από μακριά ή ακούμε τα λόγια των δεύτερων χωρίς προσοχή[2]. Θα πρέπει επομένως, να πλησιάζουμε κοντά στα έργα των πρώτων ή να αναλύουμε διαλεκτικά τα λόγια των δεύτερων, ώστε να ανακαλύπτουμε ότι

1. Βλ. Αξελός Κ. (2009) *Το αίνιγμα της τέχνης και το άνοιγμα στο επερχόμενο*, Αθήνα: Νεφέλη.
2. Βλ. Πλάτων (χ.χ.) *Σοφιστής*, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.

πρόκειται για είδωλα αντικειμένων και γνώσης.[3]
Για τον Πλάτωνα, καθώς η αλήθεια βρίσκεται στις αιώνιες και αμετάβλητες ιδέες, τα έργα των ζωγράφων απέχουν δυο φορές από αυτήν, καθώς αποτελούν *μιμήσεις μιμήσεων*. Για παράδειγμα, η ζωγραφιά ενός κρεβατιού, μιμείται ένα κρεβάτι, το οποίο μιμείται την ιδέα του κρεβατιού, η οποία αποτελεί την αλήθεια και την πραγματικότητα (το *όντος ον*).[4] Τα έργα της ζωγραφικής είναι είδωλα, επομένως ψεύτικα (*μη όντα*). Ωστόσο είναι υπαρκτά. Το γεγονός όμως ότι είναι είδωλο ή φάντασμα (*μη ον*), δεν σημαίνει ότι ο θεατής το συγχέει ή το ταυτίζει με την πραγματικότητα (*το ον*). Ο Πλάτωνας, ασκώντας κριτική στον Παρμενίδη ο οποίος υποστήριζε ότι δεν γίνεται να αποδείξει κανείς ότι τα μη όντα υπάρχουν, εισήγαγε έτσι ένα από τα μεγαλύτερα θεωρήματα της φιλοσοφίας, υποστηρίζοντας δηλαδή ότι το μη ον υπάρχει και το ον δεν υπάρχει. Οι ζωγραφιές αποτελούν

3. Από τη συσχέτιση με τους σοφιστές δεν θα γλυτώσει ούτε η αρχιτεκτονική, καθώς χρησιμοποιεί αντίστοιχες τεχνικές. Για παράδειγμα, οι κίονες ενός ναού για να φαίνονται ισοπαχείς σ' όλο τους το ύψος, θα πρέπει να είναι πλατύτεροι στην κορυφή. Βλ. Beardsley M. (1989) *Ιστορία των αισθητικών θεωριών*, Αθήνα: Νεφέλη, σ. 31.
4. Βλ. Πλάτων (χ.χ.) *Σοφιστής*, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος (237a). Για το παράδειγμα με το κρεβάτι βλ. και Πλάτων (2006) *Πολιτεία*, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

Εικόνα 1. Χαρακτικό του 17ου αι. που απεικονίζει τον αγώνα μεταξύ Ζεύξη και Παρράσιου. Πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη του Άμστερνταμ. Wikipedia Commons.

κάτι υπαρκτό αλλά απατηλό, αληθινό αλλά ψεύτικο, *ον* και *μη ον* ταυτόχρονα. Ο Πλάτωνας γίνεται έτσι ο πρώτος που αποδίδει στην εικόνα αυτονομία (*έτερον ον*).[5]
Ο Πλίνιος (1ος αιώνας μ.Χ.), στο 35ο βιβλίο της φυσικής ιστορίας του, περιγράφει μία διαμάχη που έμελλε να γίνει διάσημη στην ιστορίας της τέχνης και της σκέψης. Κατά τον 4ο αιώνα π.Χ. δύο ζωγράφοι, ο Ζεύξις και ο Παρράσιος διαγωνίστηκαν για το ποιος μπορεί να ζωγραφίσει την πιο πιστή απεικόνιση ενός πράγματος. Ο Ζεύξις ζωγράφισε ένα τσαμπί σταφύλια τόσο τέλειο που τα πουλιά προσπάθησαν να τα φάνε. Σίγουρος για τη νίκη του, πήγε να τραβήξει την κουρτίνα που νόμισε ότι έκρυβε το έργο του Παρράσιου, ανακαλύπτοντας έκπληκτος ότι δεν πρόκειται για κουρτίνα, αλλά για ζωγραφιά. δίνοντας έτσι την νίκη στον Παρράσιο.
Σε αντίθεση όμως με ότι υποστήριζε ο Πλάτωνας, οι ζωγράφοι της ιστορίας μας ήταν αρκετά κοντά και αρκετά έμπειροι ώστε να μην εξαπατηθούν. Αυτό το παράδειγμα μας δίνει έτσι τη δυνατότητα να σκεφτούμε περαιτέρω πάνω στη γνώση ενός αντικειμένου ή μιας κατηγορίας όπως αυτή της τέχνης.[6]
Η έννοια της τέχνης μέχρι τον Μεσαίωνα παραμένει αδιαχώριστη από την τεχνική.[7] Αυτό θα αλλάξει κατά την Αναγέννηση όπου επανέρχεται δυναμικά η γεωμετρία της αρχαιότητας μαζί με ένα πνεύμα ελευθερίας σε σχέση με το περιεχόμενο της ανα-

5. Πλάτων, *Σοφιστής*, 240a- 259β.
6. Godfrey, T. (2001) *Εννοιολογική τέχνη*, μτφρ. Ε. Οράτη, Αθήνα: Καστανιώτης.
7. Ουμπέρτο Έκο (1992) *Τέχνη Και Κάλλος Στην Αισθητική Του Μεσαίωνα*, Αθήνα: Γνώση.

παράστασης. Μέσα στους επόμενους αιώνες οι καλλιτεχνικές τεχνοτροπίες θα εξελιχθούν, ενώ σταδιακά η τέχνη θα αρχίσει να αποσπάται από την προσπάθεια μίμησης της πραγματικότητας. Η ανακάλυψη της φωτογραφίας τον 19ου αιώνα θα λειτουργήσει καταλυτικά προς την κατεύθυνση αυτή.
Έτσι θα εμφανιστούν καλλιτέχνες όπως οι Cezanne, Van Gogh, Matisse, Sera, Picasso κ.ά. Στις αρχές του 20ού αιώνα γίνεται μια έκθεση στο Παρίσι με τη συμμετοχή των παραπάνω καλλιτεχνών. Οι περισσότεροι κριτικοί της εποχής αδυνατώντας να κατανοήσουν τα έργα τους, τα χαρακτήρισαν φάρσες και παιδικές ζωγραφικές.[8] Δεν μπορούσαν να γίνουν κατανοητά αποκλειστικά σε σχέση με κάτι έξω από αυτά. Αναδεικνύουν έτσι τη δική τους εσωτερική πραγματικότητα, τη δική τους εσωτερική αλήθεια. Η θεωρία της τέχνης ως μίμησης μόλις είχε τελειώσει.[9] Τα έργα τέχνης αρχίζουν πλέον να παρουσιάζονται τα ίδια ως πραγματικότητες.[10]
Η νέα ώθηση που δόθηκε στις εικαστικές τέχνες, ανέδειξε πολύ ενδιαφέροντα έργα και κινήματα, αλλά και κάποιες ενδιαφέρουσες ιστορίες στις οποίες η τέχνη συναντήθηκε με την πραγματικότητα και την καθημερινή ζωή. Μία από αυτές αφορά το έργο του Ρουμάνου γλύπτη Constantin Brancusi (1876-1957) με τίτλο *Πουλί στο χώρο* και εκτυλίσσεται το 1928.[11] Πρόκειται για ένα αφαιρετικό γλυπτό από μπρούτζο το οποίο αγόρασε κάποιος Αμερικανός πολίτης.

Εικόνα 2. Brancusi, Πουλί στο χώρο, 1923

Όταν ο τελευταίος προσπάθησε να εισέλθει στις Η.Π.Α., οι τελωνιακοί υπάλληλοι τον σταμάτησαν και του ζήτησαν να πληρώσει φόρο, καθώς θεώρησαν ότι το συγκεκριμένο έργο δεν ήταν παρά ένα απλό μπρούτζινο αντικείμενο (τα έργα τέχνης προφανώς δεν φορολογούνται σύμφωνα με το βάρος τους). Έτσι, η υπόθεση πήγε στα δικαστήρια. Το δικαστήριο έφτασε να κρίνει ποια αντικείμενα μπορούν

8. Read, H. (1974) *Ιστορία της Μοντέρνας Ζωγραφικής*, μτφρ. Α. Παππάς, Γ. Μανιάτης, επιμ. Α. Ξύδης, Αθήνα: Υποδομή.
9. Ο όρος μετεμπρεσσιονισμός ή μεταϊμπρεσσιονισμός επινοήθηκε από τον R. Fry, με την ευκαιρία αυτής της έκθεσης. Δεν υποδηλώνει κάποιο ενιαίο ύφος, αλλά την αποστροφή της τέχνης από τα οπτικά φαινόμενα, δηλαδή τη μίμηση. Βλ. Read, H. *Λεξικό Εικαστικών Τεχνών*, μτφρ. Α. Παππάς, Αθήνα: Υποδομή.
10. Davies, S. (1991) *Definitions of Art*, Ithaca: Cornell: U.S.P.
11. Καϊμάκη Π. (2007) *Εισαγωγή στην Αισθητική*, ΑΠΘ (πανεπιστημιακές παραδόσεις).

να ταξινομηθούν ως έργα τέχνης και ποια όχι, δηλαδή, έφτασε να ορίσει τι είναι η τέχνη.
Με την απόφασή του το δικαστήριο αναγνώρισε ότι η τρέχουσα σημασία των όρων *τέχνη* και *γλυπτική* είχε πλέον αλλάξει, κάτι που σήμαινε ότι για να χαρακτηριστεί κάτι ως έργο τέχνης δεν χρειάζεται να μιμείται ή να είναι όμοιο με φυσικά αντικείμενα. Έτσι έγιναν δεκτοί μη αξιολογικοί ορισμοί της τέχνης και της γλυπτικής, βάσει των οποίων γλύπτης είναι αυτός που ασκεί ως επάγγελμα τη γλυπτική, και έργο τέχνης, το έργο ενός επαγγελματία καλλιτέχνη που ειδικοί με εδραιωμένη φήμη θα το θεωρούσαν τέτοιο[12]. Και προφανώς, ο αγοραστής τη γλύτωσε.

12. Προμηνύοντας αυτό που ο Dickie θα ονομάσει αργότερα *θεσμική θεωρία της τέχνης*. Βλ. Πούλος Π. (2006) *Έννοιες της τέχνης στον 20ο αιώνα*, Αθήνα: Α.Σ.Κ.Τ.

VIII. Χρονικό Διεθνών Γεγονότων και Καταστάσεων Επισημάνσεις από το περισκόπιο

Μάιος 2022 - 2023

Γενική Επιμέλεια:
Στέλιος Περράκης

Σύνθεση κειμένων:

Κέλλυ Πισιμίση

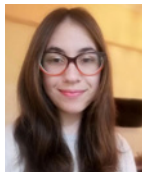

Χριστίνα-Ερμίνα Καζαριάν

Δημήτρης Παπαντωνίου

Βαγγέλης Παρράς

Ηνωμένα Έθνη

Συμβούλιο Ασφαλείας

28 Ιουλίου 2022:

Παράταση της εντολής της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο

Παρατείνοντας την εντολή της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ην. Εθνών στην Κύπρο (UNFICYP) μέχρι τις 31 Ιανουαρίου 2023, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέφρασε την ανησυχία του για τις μη εξουσιοδοτημένες δραστηριότητες στη νεκρή ζώνη που χωρίζει την ελληνική και την τουρκική κοινότητα στις βόρειες και νότιες περιοχές του μεσογειακού νησιού από το 1974 και καταδίκασε την επίθεση της 21ης Μαΐου 2022 σε όχημα της UNFICYP που περιπολούσε στη ζώνη.
Υιοθετώντας ομόφωνα το Ψήφισμα 2646 (2022), [έγγραφο S/RES/2646], το ΣΑ/ΗΕ εξέφρασε επίσης βαθιά λύπη για τις μονομερείς ενέργειες που έρχονται σε αντίθεση με προηγούμενα Ψηφίσματα και δηλώσεις του για τα Βαρώσια.

Γενική Συνέλευση

20 Σεπτεμβρίου 2022:

Σύνοδος κορυφής για την παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια

Στο περιθώριο της εβδομάδας της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Ch. Michel συμπροέδρευσε σε Σύνοδο Κορυφής για την παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια, μαζί με τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ, Antony Blinken, τον Πρόεδρο της Αφρικανικής Ένωσης και Πρόεδρο της Σενεγάλης, Macky Sall, και τον Πρωθυπουργό της Ισπανίας, Pedro Sanchez.
Η αντιμετώπιση της παγκόσμιας κρίσης επισιτιστικής ασφάλειας αποτέλεσε μία από τις κύριες προτεραιότητες της φετινής Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ και κορυφαία προτεραιότητα για την ΕΕ.

Οι ηγέτες εξέδωσαν σύντομη δήλωση στο τέλος της συνόδου. Δεσμεύτηκαν να ενισχύσουν τη διεθνή συνεργασία και τις πρωτοβουλίες εταιρικής σχέσης.
Υπογράμμισαν επίσης την ανάγκη για:

- ανάληψη δράσης με διαρκή επείγοντα χαρακτήρα και σε συντονισμό
- ανταπόκριση σε άμεσες ανθρωπιστικές ανάγκες
- οικοδόμηση ανθεκτικότερων γεωργικών και επισιτιστικών συστημάτων

7 Οκτωβρίου 2022:

Καταδίκη προσάρτησης εδαφών της Ουκρανίας από τη Ρωσία μέσω παράνομων «δημοψηφισμάτων»

Η ΓΣ/ΗΕ καταδίκασε με συντριπτική πλειοψηφία (143 ψήφοι υπέρ, 5 κατά και 35 αποχές), τις προσπάθειες της Ρωσίας να προσαρτήσει τέσσερις περιοχές της Ουκρανίας (Λουγκάνσκ, Ντονέτσκ, Ζαπορίζια και Χερσώνα).
Οι χώρες που καταψήφισαν το σχέδιο ψηφίσματος εκτός της Ρωσίας ήταν η Λευκορωσία, η Βόρεια Κορέα, η Συρία και η Νικαράγουα.
Το ψήφισμα επισημαίνει την ακυρότητα της παράνομης προσπάθειας της Ρωσίας για την προσάρτηση των υπόψη περιοχών της Ουκρανίας, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και καλεί όλα τα Κράτη, τους Διεθνείς Οργανισμούς καθώς και τις υπηρεσίες των ΗΕ όπως δεν αναγνωρίσουν καμία πράξη τροποποίησης από τη Ρωσική Ομοσπονδία του status των περιοχών αυτών.
Επιπρόσθετα, απαιτεί την άμεση και χωρίς όρους απόσυρση των πράξεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας της 21ης Φεβρουαρίου και της 29ης Σεπτεμβρίου 2022 αναφορικά με το status των εν λόγω περιοχών της Ουκρανίας (Λουγκάνσκ, Ντονέτσκ, Ζαπορίζια και Χερσώνα), καθώς και την απόσυρση των στρατευμάτων της εκτός των αναγνωρισμένων συνόρων της Ουκρανίας.

21 Νοεμβρίου 2022:

Προώθηση συνεργασίας με τον Οργανισμό του Συμφώνου Συλλογικής Ασφάλειας

Ένα σχέδιο ψηφίσματος σχετικά με τη συνεργασία των Ην. Εθνών με τον Οργανισμό του Συμφώνου Συλλογικής Ασφάλειας (Collective Security Treaty Organization-CSTO) - το οποίο εγκρίθηκε με ονομαστική ψηφοφορία - απέσπασε τόσο επαίνους όσο και επικρίσεις από τα κράτη μέλη.

Ο Οργανισμός του Συμφώνου Συλλογικής Ασφάλειας είναι μια διακυβερνητική στρατιωτική συμμαχία στην Ευρασία που αποτελείται από έξι κράτη: Αρμενία, Λευκορωσία, Καζακστάν, Κιργιστάν, Ρωσία και Τατζικιστάν. Προέρχεται από τη σύναψη της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας, η οποία υπεγράφη στις 15 Μαΐου 1992 από τους επικεφαλής της Αρμενίας, του Καζακστάν, του Κιργιστάν, της Ρωσίας, του Τατζικιστάν και του Ουζμπεκιστάν. Αργότερα, προσχώρησαν το Αζερμπαϊτζάν, η Λευκορωσία και η Γεωργία (1993). Η συνθήκη τέθηκε σε ισχύ στις 20 Απριλίου 1994.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 της Συνθήκης: «*Εάν ένα από τα κράτη μέλη υποστεί επίθεση, αυτή θα θεωρείται από τα κράτη-μέλη ως επίθεση προς όλα τα κράτη-μέλη της παρούσας συνθήκης. Σε περίπτωση επίθεσης εναντίον οποιουδήποτε κράτη-μέλη, όλα τα άλλα κράτη-μέλη, κατόπιν αιτήματος του εν λόγω κράτη-μέλη, παρέχουν στο τελευταίο την αναγκαία βοήθεια, συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής, καθώς και υποστήριξη με τα μέσα που διαθέτουν, σύμφωνα με το δικαίωμα συλλογικής άμυνας στο πλαίσιο του άρθρου 51 του Χάρτη των Ην. Εθνών*.».

Μέχρι το 2002, η Συνθήκη ήταν μια περιφερειακή συμφωνία, η οποία έπαιζε σημαντικό ρόλο στη διατήρηση στενής συνεργασίας και κατανόησης στον στρατιωτικοπολιτικό τομέα. Στις 14 Μαΐου 2002, στη Μόσχα, το Συμβούλιο Συλλογικής Ασφάλειας έλαβε απόφαση να αποδώσει στη Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας το καθεστώς Διεθνούς περιφερειακού Οργανισμού.

Στις 7 Οκτωβρίου 2002, στη σύνοδο κορυφής της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών στο Κισινάου, οι πρόεδροι της Αρμενίας, της Λευκορωσίας, του Καζακστάν, του Κιργιστάν, της Ρωσίας και του Τατζικιστάν ενέκριναν τον Καταστατικό Χάρτη του CSTO. Τον Δεκέμβριο του 2003, ο Χάρτης του CSTO καταχωρήθηκε στη Γραμματεία του ΟΗΕ, ενώ το 2004, ο Οργανισμός έλαβε καθεστώς παρατηρητή στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Χάρτη, οι στόχοι του Οργανισμού είναι η ενίσχυση της ειρήνης, της διεθνούς και περιφερειακής ασφάλειας και σταθερότητας, η προστασία σε συλλογική βάση της ανεξαρτησίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της κυριαρχίας των κρατών μελών.

Επιπλέον στο Χάρτη ορίζονται οι ακόλουθες αρχές από τις οποίες καθοδηγείται ο Οργανισμός στις δραστηριότητές του: προτεραιότητα των πολιτικών μέσων έναντι των στρατιωτικών, αυστηρός σεβασμός της ανεξαρτησίας, εθελοντική συμμετοχή, ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των κρατών μελών, μη ανάμειξη σε υποθέσεις που εμπίπτουν στην εθνική δικαιοδοσία των κρατών μελών.

Η ΓΣ/ΗΕ στη συνεδρίαση της 21ης Νοεμβρίου 2022, σημείωσε τη σημαντική πρακτική συμβολή του CSTO στην ενίσχυση του συστήματος περιφερειακής ασφάλειας και σταθερότητας, στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος.

Πριν από την ψηφοφορία, ο εκπρόσωπος της Ουκρανίας δήλωσε ότι δεν μπορεί να υποστηρίξει τη συνεργασία μεταξύ των Ην. Εθνών και των ενόπλων δυνάμεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας, οι οποίες αποτελούν τον πυρήνα του CSTO.

Ο εκπρόσωπος της Τσεχίας, μιλώντας εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την ιδιότητα του παρατηρητή, δήλωσε ότι η ΕΕ δεν μπορεί πλέον να υποστηρίξει τη συνεργασία μεταξύ των Ην. Εθνών και του CSTO ενόψει της εμπόλεμης συμπεριφοράς της Ρωσίας που αναφέρεται σε καθημερινή βάση και έχει αναμφισβήτητα στιγματίσει το CSTO και έχει δημιουργήσει ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο για τη συνεργασία του με τα Ην. Έθνη. Από την πλευρά του, ο αντιπρόσωπος της Ρωσικής Ομοσπονδίας, εξέφρασε τη λύπη για το ύφος της επιστολής της ουκρανικής αντιπροσωπείας.

Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Οικουμενική Περιοδική Αξιολόγηση (Universal Periodic Review/UPR)

6 Ιανουαρίου 2022:

Δημοσίευση Έκθεσης για την Ελλάδα

Στη διάρκεια της 39ης Συνόδου της Ομάδας Εργασίας για την Οικουμενική Περιοδική Αξιολόγηση (UPR), την peer-to-peer αξιολόγηση των κρατών-μελών των Ηνωμένων Εθνών από όλα τα υπόλοιπα στο σύνολο των επιδόσεών τους στον τομέα της προστασίας και προώθησης των ΔτΑ, που έλαβε χώρα το διάστημα 1-12 Νοεμβρίου 2021, εξετάσθηκε και η Ελλάδα, με ορισμένη Τρόικα, αποτελούμενη από την Ιαπωνία, τη Σενεγάλη και το Ηνωμένο Βασίλειο. Η δε Έκθεση δημοσιεύθηκε στις 6 Ιανουαρίου 2022.

Στο πλαίσιο αυτού του διαδραστικού διαλόγου, 97 κράτη διατύπωσαν δηλώσεις, ενώ συνολικά η χώρα μας έλαβε 239 Συστάσεις. Από το σύνολο των τελευταίων επισημαίνονται κυρίως τα ακόλουθα σημεία, τα οποία εμφανίζουν και μία έντονη πολιτική και πολιτικοποιημένη διάσταση:

1. πάντοτε σε ευθυγράμμιση με την αυστηρή εθνική/εθνικιστική πολιτική της Τουρκίας, η αντιπροσωπεία της τελευταίας υπέβαλε σειρά Συστάσεων που άπτονται ζητημάτων που κατά καιρούς και με διαφοροποιημένη κατά περίπτωση ένταση επαναφέρονται στην επικαιρότητα. Ειδικότερα, στο επίπεδο των θρησκευτικών και πολιτιστικών θεμάτων, η Τουρκία ζήτησε την διερεύνηση ύπαρξης τυχόν (ιστορικών κατά τη διατύπωση) τζαμιών που μετατράπηκαν σε εκκλησίες, προκειμένου να «αποκατασταθεί η ιερότητά τους» (130.80). Επιπλέον, συνέστησε την «επανεξέταση» των αιτημάτων μουσουλμανικών κοινοτήτων (sic) διαφόρων περιοχών ανά την Ελλάδα (π.χ. Ημαθία, Θεσσαλονίκη) για την ίδρυση χώρων λατρείας και νεκροταφείων σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη (130.81). Ακόμα, ζήτησε να *«τερματίσει την κρατική εμπλοκή στα θρησκευτικά ζητήματα της «τουρκικής» μουσουλμανικής μειονότητας»*, αλλά και να αναγνωρίσει τους εκλεγμένους από την μειονότητα μουφτήδες (130.82). Στην ίδια κατεύθυνση, ζήτησε την εφαρμογή των αποφάσεων του ΕυρΔΔΑ για τα μειονοτικά (130.186), τη δημιουργία ειδικών σχολείων με επίκληση διεθνών συνθηκών (130.187), αλλά και τη ρύθμιση των οικονομικών θεμάτων για τη μειονότητα στη Δυτική Θράκη και στα Δωδεκάνησα (130.188). Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι η Τουρκία επέλεξε να θίξει το προσφυγικό/μεταναστευτικό ζήτημα, σε μία περίοδο που έχει καταστεί προφανής η εργαλειοποίηση από τουρκικής πλευράς (130.214).

2. σειρά Συστάσεων πρότεινε και η Αλβανία. Σημειώνεται ιδιαίτερα η παρότρυνση καλύτερης ρύθμισης θεμάτων ρητορικής μίσους (130.26) και βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των Αλβανών στην Ελλάδα, ιδίως ως προς την απόλαυση των γλωσσικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων τους (130.207), σε μία περίοδο μάλιστα που η ελληνική μειονότητα στην Αλβανία υφίσταται καταπίεση από τις αρχές της χώρας.

Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ)

12 Οκτωβρίου 2022:

Έκδοση για «Χρηματοδότηση του Εμπορίου στην Δυτική Αφρική»

Κυκλοφόρησε από τη Γενική Διευθύντρια του Π.Ο.Ε. και τον Διευθυντή της Διεθνούς Χρηματοοικονομικής Εταιρείας (International Finance Corporation) η κοινή έκδοση με τίτλο «Η Χρηματοδότηση του Εμπορίου στην Δυτική Αφρική». Αντλώντας δεδομένα από τράπεζες των τεσσάρων μεγαλύτερων οικονομιών του ECOWAS (Ακτή Ελεφαντοστού, Νιγηρία, Γκάνα, και Σενεγάλη) αξιολογούν την έλλειψη χρηματοδότησης του εμπορίου στις εν λόγω χώρες και σκιαγραφούν πιθανούς τρόπους άρσης των εμποδίων με στόχο την ανάπτυξη της περιοχής.

17-21 Οκτωβρίου 2022:

Συνέδριο «Εβδομάδα για το Εμπόριο και το Περιβάλλον»

Έλαβε χώρα το Συνέδριο με τίτλο «Εβδομάδα για το Εμπόριο και το Περιβάλλον», το οποίο αποτελούνταν από 17 συνεδρίες και συμμετείχαν ο ΠΟΕ και άλλοι διεθνείς οργανισμοί, τονίστηκε η ανάγκη παγκόσμιας συνεργασίας για την προστασία του περιβάλλοντος και ο ρόλος του εμπορίου σε αυτήν.

29 Οκτωβρίου 2022:

Διοργανώθηκε τεχνικό σεμινάριο που συνδιοργανώθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, τον Παγκόσμιο Οργανισμό για την Πνευματική Ιδιοκτησία και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Συζητήθηκαν θέματα αναφορικά με την υγεία, το εμπόριο, την πνευματική ιδιοκτησία, την ανταπόκριση των παραπάνω οργανισμών σε έκτακτες περιστάσεις όπως η πανδημία και, τέλος, η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η προώθηση της ίσης πρόσβασης σε αυτήν.

7 Νοεμβρίου 2022:

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου συμμετείχε στη 27η Διάσκεψη των ΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή (COP27) στο Sharm El-Sheikh της Αιγύπτου, όπου παρουσιάσθηκε η Έκθεση του ΠΟΕ με τίτλο «Ώρα για Δράση: Εφαρμόζοντας Συνεισφορές σχετιζόμενες με το Εμπόριο στην Παγκόσμια Απάντηση στην Κλιματική Αλλαγή».

Η Έκθεση εστιάζει σε τέσσερα κυρία ζητήματα: πρώτον, την κλιματική αλλαγή ως απειλή για την ανάπτυξη και την ευημερία, ακόμη πώς οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα μπορούν να επηρεάσουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των χωρών που είναι ευάλωτες στην κλιματική αλλαγή, όπως τον τουρισμό και την γεωργία. Δεύτερον, πώς το εμπόριο μπορεί να συνεισφέρει στις προσπάθειες των κρατών να αντιμετωπίσουν την κλιματική αλλαγή, μειώνοντας το κόστος των αγαθών, υπηρεσιών και της τεχνολογίας. Τρίτον, πώς το εμπόριο μπορεί να μειώσει το κόστος της κλιματικής αλλαγής, διευκολύνοντας την μετάβαση σε «πράσινες» οικονομίες. Τέλος, την ανάγκη διεθνούς συνεργασίας σε ζητήματα εμπορίου που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή.

14 Νοεμβρίου 2022:

Έκθεση για περιορισμό των εξαγωγών των G20

Δημοσιεύθηκε η Έκθεση του ΠΟΕ που εξετάζει την αυξανόμενη επιβολή περιορισμών στις εξαγωγές από τις χώρες G20. Η Έκθεση επισημαίνει πως οι περιορισμοί είναι απότοκο της πανδημίας και του πολέμου στην Ουκρανία και αφορούν κυρίως τρόφιμα και λιπάσματα. Επίσης, τονίζεται η ανάγκη άρσης των περιορισμών, καθώς δυσχεραίνουν την παγκόσμια οικονομία και επηρεάζουν ιδιαίτερα τις πιο ευάλωτες οικονομίες.

14-18 Νοεμβρίου 2022:

Συνέδριο “Trade for Peace”

Το Συνέδριο έδωσε έμφαση στον ρόλο που ο ΠΟΕ μπορεί να διαδραματίσει στην προώθηση της συμμετοχής ευάλωτων κρατών ή/και κρατών πλήττονται από συρράξεις (fragile and conflict-affected FCA) στο παγκόσμιο εμπορικό σύστημα και στην ενδυνάμωση των πολιτικών τους συστημάτων.

5-7 Δεκεμβρίου 2022:

Παγκόσμιο Συνέδριο Εμπορίου για ζητήματα φύλου

Στο εν λόγω εκδήλωση, που διοργανώθηκε από τον ΠΟΕ, συμμετείχαν ερευνητές σε παγκόσμιο επίπεδο και παρουσίασαν τα ευρήματά τους ως προς τις εμπορικές πολιτικές που συσχετίζονται με θέματα φύλου, ώστε να βοηθήσουν τις οικονομίες να αντιμετωπίσουν διεθνείς προκλήσεις, όπως η πανδημία, ο πόλεμος στην Ουκρανία, η αύξηση των τιμών ενέργειας και τροφίμων κ.ά.

Μεταξύ άλλων συζητήθηκαν η γυναικεία εκπροσώπηση σε ηγετικές θέσεις, το γυναικείο εργατικό κόστος, η οικονομική ανάπτυξη και η δημιουργία θέσεων εργασίας, και η επίδραση της δημοσιονομικής στενότητας στην εκπαίδευση των γυναικών.

UNESCO

4 Οκτωβρίου 2022:

Παγκόσμια Ημέρα των Δασκάλων

Με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα των Δασκάλων, η UNESCO κάλεσε τις κυβερνήσεις να λάβουν μέτρα για την ενίσχυση των δασκάλων, επισημαίνοντας πως υπάρχει έλλειψη 69 εκατομμυρίων δασκάλων, ώστε να επιτευχθεί παγκόσμια βασική εκπαίδευση έως το 2030 με την μεγαλύτερη έλλειψη να υπάρχει στην υποσαχάρια Αφρική.

5 Οκτωβρίου 2022:

Ενίσχυση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε δασκάλους στην Ουκρανία

Η UNSCO, σε συνεργασία με την Google και το Υπουργείο Παιδείας της Ουκρανίας, επιδίωξαν την παροχή 50.000 υπολογιστών σε δασκάλους σε περιοχές της Ουκρανίας, με σκοπό την ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, δεδομένου ότι περισσότερα από το 40% των σχολείων λειτουργούν με τηλεκπαίδευση λόγω των κτηριακών καταστροφών από τον πόλεμο.

11 Οκτωβρίου 2022:

Υποψηφιότητα ιστορικού κέντρου της Οδησσού για τον Κατάλογο Μνημείων Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ο Ουκρανός Πρόεδρος Ζελενσκι ανακοίνωσε, με λόγο του στις 11 Οκτωβρίου, την υποψηφιότητα του ιστορικού κέντρου της Οδησσού στην συμπερίληψη της στον Κατάλογο Μνημείων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Η εγγραφή της Οδησσού στον Κατάλογο θα φέρει μια εκτεταμένη ζώνη προστασίας της περιοχής υπό την Σύμβαση της UNESCO του 1972 για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Πράγματι, η σχετική εγγραφή έγινε στις 23 Ιανουαρίου 2023. Η απόφαση αυτή αναγνωρίζει την παγκόσμια αξία του μνημείου και την υποχρέωση όλης της ανθρωπότητας να το προστατεύσει. Σύμφωνα δε με τη Σύμβαση Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς του 1972, τα συμβαλλόμενα σε αυτή κράτη έχουν την υποχρέωση να απέχουν από τη λήψη τυχόν που ενδέχεται να καταστρέψουν το μνημείο, αλλά αντίστροφα και την προώθηση εκείνων, που θα βοηθήσουν στην προστασία του.

13 Οκτωβρίου 2022:

Συμφωνία για τη χρηματοδότηση της αναστήλωσης παλατιού στο Λίβανο

Η UNESCO, σε συνεργασία με το Ελβετικό Ομοσπονδιακό Γραφείο Πολιτισμού και τον Οργανισμό του Παλατιού Sursock, ανακοίνωσε την υπογραφή Συμφωνίας για την χρηματοδότηση με σκοπό την αναστήλωση του παλατιού που χτίστηκε το 1860 και επλήγη από τις εκρήξεις στο λιμάνι της Βηρυττού, τον Αύγουστο του 2020.

3 Νοεμβρίου 2022:

Μελέτη για την κλιματική αλλαγή

Δημοσιεύθηκε μελέτη της UNESCO σχετικά με την κλιματική αλλαγή, στην οποία σημειώνεται πως 50 χώροι της λίστας παγκόσμιας κληρονομιάς που βρίσκονται σε πάγους ενδέχεται να εξαφανιστούν μέχρι το 2050 λόγω της κλιματικής αλλαγής και της αύξησης της θερμοκρασίας του πλανήτη. Επισημαίνεται πως μόνο με την άμεση μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα μπορούν να διατηρηθούν οι πάγοι και η βιοποικιλότητα τους.

17-18 Νοεμβρίου 2022:

50ή Επέτειο της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά

Για τον εορτασμό της 50ης επετείου της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά, η UNESCO και η Ελλάδα συνδιοργάνωσαν ένα Διεθνές Συνέδριο στους Δελφούς, στο οποίο συμμετείχαν ειδικοί από όλο τον κόσμο, καθώς και εκπρόσωποι της UNESCO και των κρατών-μελών της Επιτροπής για την Παγκόσμια Κληρονομιά και εξέτασαν την επιτυχία της Σύμβασης, ενώ συζήτησαν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει στον 21ο αιώνα. Το Συνέδριο άνοιξε η Γενική Διευθύντρια της UNESCO Audrey Azoulay μαζί με τον Πρωθυπουργό Κ. Μητσοτάκη. Κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου συζητήθηκαν θέματα, όπως η αντοχή της Παγκόσμιας Κληρονομιάς εν μέσω κλιματικής αλλαγής, ο βιώσιμος τουρισμός και η ψηφιοποίηση.

15 Νοεμβρίου 2022:

Έκθεση Περιφερειακού Γραφείου για την Λατινική Αμερική και την Καραϊβική

Το Περιφερειακό Γραφείο Λατινικής Αμερικής και Καραϊβικής της UNESCO δημοσίευσε Έκθεση, στην οποία αναφέρεται πως η Κολομβία, το Εκουαδόρ και το Περού έχουν επιτύχει πρόοδο στην συμπερίληψη μετακινούμενων πληθυσμών (μετανάστες, πρόσφυγες, εκτοπισμένοι πληθυσμοί) στην εκπαίδευση, μειώνοντας ή/και εξαλείφοντας διοικητικές προϋποθέσεις για την εγγραφή των μαθητών.

Εξασφαλίζοντας το δικαίωμα των πληθυσμών αυτών στην εκπαίδευση, καθίσταται ευκολότερη η κατανόηση των αναγκών τους και η σκιαγράφηση ενός πλάνου εργασίας για την καλύτερη συμπερίληψή τους.

28-29 Νοεμβρίου 2022:

Παγκόσμιο Forum ενάντια στον Ρατσισμό και τις διακρίσεις

Η UNESCO διοργάνωσε Παγκόσμιο Forum ενάντια στον Ρατσισμό και τις διακρίσεις στην Πόλη του Μεξικού. Το Forum επικεντρώθηκε σε θεματικές, όπως η πανδημία, το αυξανόμενο κόστος ζωής και την επίδραση του ρατσισμού και των διακρίσεων στους ευάλωτους πληθυσμούς, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών, των μεταναστών και των παιδιών. Επιπλέον, συμμετείχαν κρατικοί φορείς, διεθνείς οργανισμοί, ΜΚΟ, ακτιβιστές και Πρέσβεις Καλής Θελήσεως της UNESCO.

7-8 Δεκεμβρίου 2022:

Παγκόσμια Σύνοδος για τα Υπόγεια Ύδατα

Στην έδρα της UNESCO διοργανώθηκε Παγκόσμια Σύνοδος για τα Υπόγεια Ύδατα, στην οποία συμμετείχαν απεσταλμένοι από τα 193 κράτη μέλη του Οργανισμού, υπηρεσίες των ΗΕ, διακυβερνητικοί οργανισμοί, ΜΚΟ κ.ά. Καθώς το νερό θεωρείται ζωτικής σημασίας για το μέλλον της ανθρωπότητας και λαμβάνοντας υπόψη την κλιματική αλλαγή και την έλλειψη νερού σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές, κατά τη διάρκεια της Συνόδου συζητήθηκαν τα υπάρχοντα προβλήματα και τονίσθηκε η ανάγκη διεθνούς συνεργασίας για την αντιμετώπιση τους.

13 Δεκεμβρίου 2022:

Διεθνής Δεκαετία για τις Γλώσσες των Αυτοχθόνων

Στις 13 Δεκεμβρίου η UNESCO γιόρτασε την Διεθνή Δεκαετία για τις Γλώσσες των Αυτοχθόνων. Στην εκδήλωση συμμετείχαν 700 απεσταλμένοι από τα 193 κράτη-μέλη της Οργάνωσης, συζητώντας ένα δεκαετές πλάνο εργασίας για την διατήρηση και αναζωογόνηση των εν λόγω γλωσσών.

Παγκόσμια Τράπεζα

16 Νοεμβρίου 2022:

Νέο πρόγραμμα γαλάζιας οικονομίας

Η Παγκόσμια Τράπεζα ανακοίνωσε ένα νέο πρόγραμμα γαλάζιας οικονομίας, με σκοπό την αντιμετώπιση αναπτυξιακών προκλήσεων σε παράκτιες θαλάσσιες περιοχές της αφρικανικής ηπείρου.

Το εν λόγω πρόγραμμα αποσκοπεί στη διαχείριση των παράκτιων και θαλάσσιων πόρων, για να ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξη, μειώνοντας την φτώχεια, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει την προσαρμογή στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

5 Δεκεμβρίου 2022:

Συμμετοχή της Παγκόσμιας Τράπεζας στη Διάσκεψη για την Κλιματική Αλλαγή

Η Παγκόσμια Τράπεζα συμμετείχε στην COP27 στο Sharm El-Sheikh της Αιγύπτου, συζητώντας κρίσιμα ζητήματα για το κλίμα, την ανάπτυξη και τις ενέργειες που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης. Συγκεκριμένα, οι βασικές θεματικές που συζητήθηκαν αφορούσαν τη μείωση του φαινομένου του θερμοκηπίου, την κλιματική αλλαγή και την στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί για τη μείωση των ρύπων, την ενίσχυση αναπτυσσόμενων χωρών για βελτίωση της ποιότητας των ρύπων και την στήριξη της Νότιας Αφρικής για αποδέσμευση από την χρήση άνθρακα και την σύναψη εταιρικών σχέσεων για το υδρογόνο. Επιπλέον, σημαντική κρίθηκε η ενίσχυση φτωχότερων χωρών που πλήττονται από κλιματικές καταστροφές, ενώ, τέλος παρουσιάσθηκε ένα σχέδιο γαλάζιας οικονομίας για την Αφρική και η εκκίνηση ενός προγράμματος για την αντιμετώπιση επισιτιστικών κρίσεων.

15 Δεκεμβρίου 2022:

Χρηματοδότηση εκπαίδευσης σε αναπτυσσόμενες χώρες

Η εταιρεία Western Asset Management επενδύει σε Ομόλογο Βιώσιμης Ανάπτυξης της Παγκόσμιας Τράπεζας, για να αυξήσει την ευαισθητοποίηση για τη σημασία της εκπαίδευσης στη μείωση της φτώχειας και της ανισότητας. Αυτό περιλαμβάνει τον στόχο της μείωσης στο μισό του ποσοστού των 10χρονων παιδιών σε όλο το κόσμο, που δεν έχουν τη δυνατότητα να διαβάσουν και να κατανοήσουν ένα απλό κείμενο, μέχρι το 2030. Αξίζει να τονισθεί πως η Παγκόσμια Τράπεζα είναι η κύρια πηγή εξωτερικής χρηματοδότησης για την εκπαίδευση σε αναπτυσσόμενες χώρες.

20 Δεκεμβρίου 2022:

Χρηματοδότηση για το Κονγκό

Η Παγκόσμια Τράπεζα ενέκρινε χρηματοδότηση ύψους 250 εκατομμυρίων δολλαρίων για τη βελτίωση της σταθερότητας και της ανθεκτικότητας στις ανατολικές επαρχίες του Κονγκό που πλήττονται από συγκρούσεις. Η χρηματοδότηση θα συμβάλει, επίσης, στην ενίσχυση των διοικητικών υπηρεσιών σε επιλεγμένες επαρχίες, ωφελώντας έμμεσα τα 17 εκατομμύρια ανθρώπων.

22 Δεκεμβρίου 2022:

Χρηματοδότηση για την πολιτική και θεσμική αναπροσαρμογή της Ρουάντα

Το ΔΣ της Παγκόσμιας Τράπεζας ενέκρινε 200 εκατομμύρια δολάρια για την χρηματοδότηση της Διεθνούς Αναπτυξιακής Ένωσης, για την προώθηση της πολιτικής και θεσμικής αναπροσαρμογής της Ρουάντα για την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου και την συμπεριληπτική οικονομική ανάπτυξη. Αυτή είναι και η τελευταία πίστωση της Παγκόσμιας Τράπεζας, καθώς τα τελευταία χρόνια οι χρηματοδοτήσεις για την ανάπτυξη της εν λόγω πολιτικής αγγίζουν τα 525 εκατομμύρια δολάρια. Μέσα από αυτές τις μεταρρυθμίσεις δίνεται έμφαση στη μείωση της φτώχειας, καθώς διασφαλίζεται πως τα κοινωνικά προγράμματα απευθύνονται κυρίως στους ευάλωτους πληθυσμούς.

Περιφερειακοί Οργανισμοί

Ευρωπαϊκή Ένωση

16 Σεπτεμβρίου 2022:

Γερμανία στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ασφάλειας

Σύμφωνα με δηλώσεις του καγκελαρίου Όλαφ Σολτς, η Γερμανία είναι έτοιμη να γίνει ηγέτης στην ευρωπαϊκή ασφάλεια:
«*Ως το πολυπληθέστερο έθνος με τη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη και μια χώρα στο κέντρο της ηπείρου, ο στρατός μας πρέπει να γίνει ο ακρογωνιαίος λίθος της συμβατικής άμυνας στην Ευρώπη, η καλύτερα εξοπλισμένη δύναμη*», δήλωσε ο Σολτς σε ομιλία του ενώπιον του ανώτατου προσωπικού της Bundeswehr.

Ο πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία αποτέλεσε σημείο καμπής για τη γερμανική αμυντική πολιτική, με τη χώρα να δημιουργεί ειδικό ταμείο ύψους 100 δισεκατομμυρίων ευρώ για την αναβάθμιση των ενόπλων δυνάμεών της.
«*Ταυτόχρονα, δείχνουμε ξεκάθαρα και αξιόπιστα ότι η Γερμανία είναι έτοιμη να αναλάβει ηγετική ευθύνη για την ασφάλεια της ηπείρου μας*», δήλωσε ο Σολτς.

12 Δεκεμβρίου 2022:

Αποφάσεις του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων (ΣΕΥ) της ΕΕ

Κατά τη συνεδρίαση του ΣΕΥ εγκρίθηκε ένα νέο πακέτο κυρώσεων σε βάρος του Ιράν. Επίσης αποφασίστηκε ο τερματισμός της EU Monitoring Capacity, κατόπιν της Συμφωνίας με Αρμενία και Αζερμπαϊτζάν. Επίσης, αποφασίστηκε η σύσταση μίας Αποστολής Στρατιωτικής Εταιρικής Σχέσης [της ΕΕ] στον Νίγηρα (EUMPM Niger), σε ανταπόκριση σχετικού αιτήματος της κυβέρνησης του Νίγηρα.

16 Δεκεμβρίου 2022:

Επιβολή κυρώσεων σε επιπλέον 141 άτομα και 49 οντότητες

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε να επιβάλει περιοριστικά μέτρα σε επιπλέον 141 άτομα και 49 οντότητες, ως απάντηση στην κλιμακούμενη ρωσική στρατιωτική επίθεση κατά της Ουκρανίας. Η απόφαση αυτή αποτελεί στοιχείο της έατης δέσμης κυρώσεων που ενέκρινε το Συμβούλιο.
Στα άτομα που αναφέρονται στον κατάλογο περιλαμβάνονται μέλη των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων και των διαφόρων κλάδων τους, μέλη της Κρατικής Δούμας και του Συμβουλίου της Ομοσπονδίας, υπουργοί και στελέχη του κρατικού μηχανισμού. Περιλαμβάνονται επίσης ορισμένοι εκ των υπευθύνων για τις πυραυλικές επιθέσεις κατά αμάχων και κρίσιμων για τους πολίτες υποδομών. Τέλος, στη μαύρη λίστα περιλαμβάνονται επίσης τα μέλη των οικογενειών των ατόμων στα οποία έχουν ήδη επιβληθεί κυρώσεις, δημοφιλή δημόσια πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για την προπαγάνδα και την παραπληροφόρηση, καθώς και οι υπεύθυνοι για τη λεηλασία των ουκρανικών γεωργικών προϊόντων.
Οι οντότητες στις οποίες έχουν επιβληθεί κυρώσεις περιλαμβάνουν τράπεζες, αμυντικές και βιομηχανικές εταιρείες, πολιτικά κόμματα, επιχειρήσεις μέσων ενημέρωσης υπό τον έλεγχο των ρωσικών αρχών, καθώς και παραστρατιωτικές ομάδες.

Συνολικά, τα περιοριστικά μέτρα της ΕΕ εφαρμόζονται σε 1386 φυσικά πρόσωπα και 171 οντότητες. Τα φυσικά πρόσωπα υπόκεινται επιπλέον σε ταξιδιωτική απαγόρευση, η οποία τους εμποδίζει να εισέρχονται ή να διέρχονται από τα εδάφη της ΕΕ.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

24 Νοεμβρίου 2022:

Έκθεση ΔτΑ για το Κατάρ

Δημοσιεύθηκε η Έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την κατάσταση των ΔτΑ στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Κυπέλου FIFA στο Κατάρ, που επισημαίνει την ανησυχία του Κοινοβουλίου για αναφορές πως εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες εργάτες ήρθαν αντιμέτωποι με διακρίσεις στο πλαίσιο της εργασίας τους για το παγκόσμιο κύπελλο. Παροτρύνει δε το Κατάρ να εφαρμόσει τη νέα νομοθεσία για την προστασία των εργατών, όπως επίσης και τις διεθνείς αθλητικές οργανώσεις να στηρίξουν τις παγκόσμιες αξίες των δικαιωμάτων και της δημοκρατίας. Αναγνωρίζει την σημαντική συνεισφορά των εργατών στο παγκόσμιο κύπελλο και προτρέπει το Κατάρ να διενεργήσει έρευνα για τους θανάτους των τελευταίων και να παράσχει αποζημιώσεις στις οικογένειες τους. Εκφράζει την έντονη ανησυχία του για την κατάσταση των δικαιωμάτων και τα δικαιώματα των γυναικών στο Κατάρ.

Τέλος, καλωσορίζει την ανησυχία του Κατάρ αναφορικά με τον πόλεμο στην Ουκρανία και την ψήφο του υπέρ όλων των σχετικών ψηφισμάτων των ΗΕ.

24 Νοεμβρίου 2022:

Ψήφισμα για την Ουγγαρία

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε Ψήφισμα για την αξιολόγηση της συμμόρφωσης της Ουγγαρίας με το κράτος δικαίου. Καλεί το Συμβούλιο να ανακαλέσει τα μέτρα που έχουν υιοθετηθεί μόνον εφόσον υπάρξουν στοιχεία πως η ουγγρική κυβέρνηση έχει λάβει μέτρα για προστασία του κράτους δικαίου και τονίζει την ανησυχία του για την κατάχρηση κοινοτικών πόρων.

24 Νοεμβρίου 2022:

Ψήφισμα για την Λευκορωσία

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε Ψήφισμα για την συνεχόμενη καταστολή της δημοκρατικής αντιπολίτευσης και της κοινωνίας των πολιτών στη Λευκορωσία. Υπενθυμίζει πως η ΕΕ και τα κράτη-μέλη της δεν αναγνωρίζουν τα αποτελέσματα των προεδρικών εκλογών του 2020 λόγω νοθείας και δεν αναγνωρίζει τον Αλεξάντερ Λουκασένκο ως Πρόεδρο της Λευκορωσίας. Καταδικάζει την κράτηση πολιτικών κρατουμένων, την βία και την καταστολή ενάντια στους πολίτες της Λευκορωσίας και την εμπλοκή της Λευκορωσίας στον πόλεμο στην Ουκρανία, επιτρέποντας στα ρωσικά στρατεύματα να χρησιμοποιήσουν το έδαφος της.

24 Νοεμβρίου 2022:

Ψήφισμα για τα ρωσικά ταξιδιωτικά έγγραφα

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε Ψήφισμα σύμφωνα με το οποίο δεν αναγνωρίζονται τα ρωσικά ταξιδιωτικά έγγραφα, τα οποία έχουν εκδοθεί σε κατεχόμενες περιοχές.

24 Νοεμβρίου 2022:

Ψήφισμα για την παροχή μακροοικονομικής βοήθειας στην Ουκρανία

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε Ψήφισμα, με το οποίο προτείνει τη σύσταση ενός ειδικού οργάνου για την παροχή μακροοικονομικής βοήθειας στην Ουκρανία για το έτος 2023 με μέγιστη χρηματοδότηση, υπό μορφή δανείου, 18 δισεκατομμυρίων ευρώ.

15 Δεκεμβρίου 2022:

Ψήφισμα για την αναγνώριση της γενοκτονίας στην Ουκρανία την περίοδο 1932-1933

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε Ψήφισμα για την αναγνώριση μαζικής δολοφονίας μέσω λιμοκτονίας ως γενοκτονίας στο Χολομοντορ της Ουκρανίας το 1932-1933 από το σοβιετικό καθεστώς.

16 Ιανουαρίου 2023:

Ασφάλεια δημοσιογράφων

Η UNESCO επισημαίνει πως οι δολοφονίες δημοσιογράφων αυξήθηκαν κατά 50% το 2022 σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, με την πλειονότητά τους να συμβαίνουν στην Λατινική Αμερική και την Καραϊβική.

19 Ιανουαρίου 2023:

Ψήφισμα για το Ναγκόρνο Καραμπάχ

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε Ψήφισμα για τις ανθρωπιστικές συνέπειες του αποκλεισμού του Ναγκόρνο Καραμπάχ από αυτοαποκαλούμενους περιβαλλοντολόγους από το Αζερμπαϊτζάν από τον Δεκέμβριο 2022, εμποδίζοντας τη μεταφορά βασικών αγαθών συμπεριλαμβανομένου φαγητού, φαρμάκων και καυσίμων οδηγώντας την περιοχή σε σοβαρή ανθρωπιστική κρίση. Καλεί δε το Αζερμπαϊτζάν να σεβαστεί τα ΔτΑ και να τερματίσει την κρίση. Επιπλέον, καλεί τα ΗΕ και τον ΟΑΣΕ για την δημιουργία fact finding επιτροπής για την αξιολόγηση τα ανθρωπιστικής κατάστασης στην περιοχή.

ΝΑΤΟ

13 Οκτωβρίου 2022:

European Sky Shield Initiative

Στο πλαίσιο της Συνεδρίασης των Υπουργών Άμυνας του ΝΑΤΟ στις Βρυξέλλες, 14 κράτη μέλη, καθώς και η Φινλανδία, συνυπέγραψαν μία Επιστολή Πρόθεσης (Letter of Intent) για τη συμμετοχή της στην «Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Ασπίδας του Ουρανού» (European Sky Shield Initiative-ESSI), μία πρωτοβουλία που ξεκίνησε και συντόνισε η Γερμανία. Στόχος του ESSI είναι η από κοινού προμήθεια συστημάτων αεράμυνας με σκοπό την προστασία των συμμαχικών εδαφών από βαλλιστικά βλήματα, ενισχύοντας την υπάρχουσα δομή (NATO Integrated Air and Missile Defense), δίνοντας έμφαση στους τομείς της διαλειτουργικότητας, βιωσιμότητας και συντήρησης, καθώς και της αύξησης της συμμετοχής των εθνικών αμυντικών βιομηχανιών.

Η κατάσταση στην Ουκρανία με τον πόλεμο να συνεχίζεται ήδη για 8 και πλέον μήνες, με χρήση κυρίως βαλλιστικών πυραύλων επαναπροσδιόρισε την κατάσταση ασφαλείας στην Ευρώπη και κατέδειξε την ανάγκη για ανάληψη νέων μέτρων για την αντιμετώπιση ανάλογων απειλών.

Τα κράτη που υπέγραψαν την Επιστολή Πρόθεσης είναι τα ακόλουθα: Βέλγιο, Βουλγαρία, Γερμανία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Μεγάλη Βρετανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ουγγαρία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ρουμανία, Τσεχία και Φινλανδία. Κατά την εκτέλεση του έργου, δίνεται η ευκαιρία και σε άλλους «Συμμάχους» να συμμετάσχουν στην πρωτοβουλία.

Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ)

30 Σεπτεμβρίου 2022:

Καταδίκη Συμβουλίου του ΟΑΣΕ της προσάρτησης ουκρανικού εδάφους από Ρωσία

Ο Πρόεδρος του Συμβουλίου του ΟΑΣΕ, Πολωνός Υπουργός Εξωτερικών Zbigniew Rau, η Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΑΣΕ Margareta Cederfelt (βουλευτής, Σουηδία), η Γενική Γραμματέας του ΟΑΣΕ Helga Maria Schmid και ο Γενικός Γραμματέας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΑΣΕ Roberto Montella, καταδίκασαν ομόφωνα και κατηγορηματικά την παράνομη προσάρτηση εδαφών της Ρωσικής Ομοσπονδίας στις περιοχές Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia και Kherson της Ουκρανίας, καθώς και τη συνεχιζόμενη κατοχή της Κριμαίας:

«*Η παράνομη προσάρτηση κυρίαρχου ουκρανικού εδάφους, που ανακοίνωσε στις 30 Σεπτεμβρίου 2022 ο Ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν, είναι απαράδεκτη. Καταστρατηγεί την αρχή της εδαφικής ακεραιότητας, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα των ιδρυτικών αρχών του ΟΑΣΕ και της διεθνούς τάξης. Αυτή η ενέργεια της Ρωσικής Ομοσπονδίας, η οποία περιλαμβάνει στρατιωτική κινητοποίηση και ανεύθυνες πυρηνικές απειλές, θα οδηγήσει μόνο σε μεγαλύτερη κλιμάκωση της σύγκρουσης, θέτοντας σε κίνδυνο περαιτέρω εκατομμύρια ζωές και προκαλώντας περισσότερο παράλογο ανθρώπινο πόνο. Το βήμα που ανακοινώθηκε σήμερα (σ.σ. 30 Σεπτεμβρίου 2022) αποτελεί κατάφωρη παραβίαση των θεμελιωδών κανόνων του διεθνούς δικαίου, των αρχών του ΟΑΣΕ και του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Αποτελεί προσβολή των δεσμεύσεων στις οποίες έχουν συμφωνήσει όλα τα συμμετέχοντα κράτη*».

Αφρικανική Ένωση

29 Δεκεμβρίου 2022:

Αποστολή παρακολούθησης, επαλήθευσης και συμμόρφωσης της Αφρικανικής Ένωσης στο Mekelle, Περιφέρεια Tigray, Αιθιοπία

Η Αφρικανική Ένωση εγκαινίασε την Αποστολή Παρακολούθησης, Ελέγχου και Συμμόρφωσης της Αφρικανικής Ένωσης (AU-MVCM) στο Mekelle, στην περιοχή Tigray της Αιθιοπίας. Η έναρξη της AU MVCM διευκολύνθηκε από τον Ύπατο Εκπρόσωπο της AU για το Κέρας της Αφρικής και πρώην Πρόεδρο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Νιγηρίας, Olusegun Obasanjo, μαζί με τα μέλη της

Ομάδας Υψηλού Επιπέδου της AU, τον πρώην Πρόεδρο της Κένυας, Uhuru Kenyatta και την Dr. Phumzile Mlambo-Ngcuka, πρώην Αναπληρωτή Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Νότιας Αφρικής και μέλος της Ομάδας Σοφών της AU.

Η έναρξη της αποστολής παρακολούθησης, επαλήθευσης και συμμόρφωσης της Αφρικανικής Ένωσης (AU-MVCM) συνάδει με το άρθρο 11, Παρακολούθηση, επαλήθευση και συμμόρφωση της Μόνιμης Συμφωνίας για την παύση των εχθροπραξιών (COHA) της 2ας Νοεμβρίου 2022, όπου η Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Αιθιοπίας (FDRE) και το Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο της Tigray (TPLF), συμφώνησαν στη δημιουργία αυτού του μηχανισμού. Τα μέρη συμφώνησαν περαιτέρω να συγκροτήσουν μια κοινή επιτροπή που θα αποτελείται από εκπροσώπους της Ομοσπονδιακής Λαϊκής Δημοκρατίας της Αιθιοπίας (FDRE), του Λαϊκού Απελευθερωτικού Μετώπου της Tigray (TPLF), της Διακυβερνητικής Αρχής για την Ανάπτυξη (IGAD) και θα προεδρεύεται από την Αφρικανική Ένωση μέσω της ομάδας υψηλού επιπέδου.

14 Ιανουαρίου 2022:

Διάσκεψη COSAC

Διάσκεψη των Προέδρων Ευρωπαϊκών Επιτροπών των Κοινοβουλίων της ΕΕ (COSAC), όπου παρουσιάστηκαν οι προτεραιότητες της γαλλικής προεδρίας με έμφαση στον ευρωπαϊκό συντονισμό και την ευρωπαϊκή αλληλεγγύη. Οι εργασίες της Διάσκεψης έκλεισαν με τη συζήτηση για το μέλλον του ενιαίου νομίσματος, με την ευκαιρία της 20ής επετείου από την εισαγωγή του ευρώ στις ευρωπαϊκές οικονομίες ως μοναδικό νόμισμα και κεντρική ομιλήτρια της Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, κ. Christine Lagarde.

28 Ιανουαρίου 2022:

Ημέρα Μνήμης Ολοκαυτώματος

Διεθνής Ημέρα Μνήμης Θυμάτων Ολοκαυτώματος: Η Βουλή των Ελλήνων πρόβαλε στην πρόσοψη του κτηρίου του Κοινοβουλίου το λογότυπο της διεθνούς εκστρατείας ενημέρωσης του Παγκοσμίου Εβραϊκού Συνεδρίου (WJC) για τη διατήρηση της Μνήμης του Ολοκαυτώματος #WEREMEMBER, συμμετέχοντας στις παγκόσμιες εκδηλώσεις στο πλαίσιο της Διεθνούς Ημέρας Μνήμης των Θυμάτων του Ολοκαυτώματος. Υπενθυμίζεται ότι από τον Ιανουάριο του 2004 η 27η Ιανουαρίου καθιερώθηκε ως ημέρα μνήμης και τιμής για τους Έλληνες Εβραίους που έχασαν τη ζωή τους στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Στις 2 Νοεμβρίου 2005, η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, με το 60/7 Ψήφισμά της, ανακήρυξε την 27η Ιανουαρίου ως «Διεθνή Ημέρα Μνήμης Θυμάτων του Ολοκαυτώματος».

2 Φεβρουαρίου 2022:

Συμμετοχή της Βουλής των Ελλήνων στη Διακοινοβουλευτική Συνεδρίαση της Επιτροπής Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του

Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την Eurojust: Οι εργασίες διαρθρώθηκαν σε δύο βασικές ενότητες: 1) Οι τρέχουσες εξελίξεις και οι μελλοντικές δραστηριότητες της Eurojust υπό το πρίσμα της πανδημίας. 2) Η συνεργασία μεταξύ της Eurojust, του Γραφείου του Ευρωπαίου Εισαγγελέα και των εθνικών αρχών.

8 Φεβρουαρίου 2022:

Συνάντηση του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων με τον Πρόεδρου του Μαυροβουνίου.

13 Φεβρουαρίου 2022:

Ομάδα φιλίας Ελλάδας-Σερβίας

Επίσκεψη στο Βελιγράδι, του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Σερβίας (Χ. Μπουκώρος). Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης ο Έλληνας βουλευτής είχε συναντήσεις με τον Πρόεδρο και την Αντιπρόεδρο της Σερβικής Εθνοσυνέλευσης και με εκπροσώπους των υπουργείων Εμπορίου, Τουρισμού, Τηλεπικοινωνιών, Γεωργίας και Εξωτερικών. Κυρίαρχο θέμα στις συναντήσεις ήταν οι τρόποι περαιτέρω σύσφιγξη των διμερών σχέσεων σε τομείς όπως η οικονομία, ο τουρισμός, το προσφυγικό-μεταναστευτικό, η ενεργειακή κρίση και οι αυξήσεις στις τιμές των καυσίμων, καθώς και η πορεία ένταξης της Σερβίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

16 Φεβρουαρίου 2022:

Συνάντηση του Προέδρου της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής (Χ. Γκιουλέκας) με τον Πρέσβη της Αρμενίας στην Αθήνα. Οι δυο πλευρές αναφέρθηκαν σε θέματα διμερούς συνεργασίας, καθώς και στις πρόσφατες εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή. Τέλος, επιβεβαίωσαν τις άριστες σχέσεις των δύο χωρών και εξέφρασαν την πεποίθησή τους ότι αυτές θα συνεχιστούν αλλά και θα ενδυναμωθούν.

22 Φεβρουαρίου 2022:

Ομάδα φιλίας Ελλάδας-Κίνας

Συνάντηση του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Κίνας (Ι. Τραγάκης) με τον Πρέσβη της Κίνας στην Αθήνα. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης, συζητήθηκε η στενή και πολυετής συνεργασία που επιδεικνύουν η Ελλάδα και η Κίνα στη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, καθώς και η αμοιβαία επιθυμία για περαιτέρω δραστηριοποίηση στη διοργάνωση κοινών πολιτιστικών δρώμενων.

24 Φεβρουαρίου 2022:

Ομάδα φιλίας Ελλάδας-Ν. Αφρικής

Συνάντηση μελών της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Ν. Αφρικής με την Πρέσβη της Νοτίου Αφρικής. Στη συνάντηση επιβεβαιώθηκαν οι πολύ καλές διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, και δόθηκε η δυνατότητα ανταλλαγής απόψεων για τρέχοντα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος σε πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο.

24 Φεβρουαρίου 2022:

Συνάντηση με Προέδρου Ισραήλ

Συνάντηση του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων με τον Πρόεδρο του Ισραήλ. Η επίσκεψη του Προέδρου του Ισραήλ στη χώρα μας πραγματοποιείται στη σκιά των καταιγιστικών εξελίξεων στην Ουκρανία, «με την παραβίαση της εδαφικής κυριαρχίας μιας χώρας-μέλους του ΟΗΕ» όπως υπογράμμισε ο κ. Τασούλας, τονίζοντας ταυτόχρονα «τη σημασία των διμερών μας επαφών αλλά και τη σημασία της ανάδειξης του ρόλου των κρατών μας, ιδιαίτερα τώρα, ως παραγόντων ασφάλειας, ειρήνης και σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου».

26 Φεβρουαρίου 2022:

Πρωτοβουλία για Ουκρανία

Φωταγώγηση της Βουλής των Ελλήνων με τη σημαία της Ουκρανίας. Με τη συμβολική αυτή πρωτοβουλία εκφράζεται τόσο η καταδίκη της ρωσικής στρατιωτικής εισβολής σε μια ανεξάρτητη και κυρίαρχη χώρα, μέλος του ΟΗΕ, όσο και η αμέριστη συμπαράστασή μας στον δεινά δοκιμαζόμενο ουκρανικό λαό.

28 Φεβρουαρίου 2022:

Συμμετοχή αντιπροσωπείας της Βουλής των Ελλήνων στη 10η συνεδρίαση της Μικτής Ομάδας Κοινοβουλευ-

τικού Ελέγχου της Europol. Βασικά θέματα συζήτησης αποτέλεσαν, οι δραστηριότητες του Οργανισμού κατά το προηγούμενο εξάμηνο, η συμβολή της Ευρωπόλ στην καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης μεταναστών και η αξιολόγηση κινδύνων και ευκαιριών από τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στις δραστηριότητες της Ευρωπόλ. Κεντρικοί ομιλητές ήταν η εκτελεστική Διευθύντρια της Ευρωπόλ, κ. De Bolle και ο Ευρωπαίος Επόπτης για την προστασία δεδομένων, κ. Wiewiorowski.

2 Μαρτίου 2022:

Συνεργασία με Μαρόκο

Συνάντηση του Προέδρου της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων με τον Πρέσβη του Μαρόκου στην Αθήνα. Κατά τη συνάντηση εκφράσθηκε η αμοιβαία βούληση για εμβάθυνση της συνεργασίας των δύο χωρών, κυρίως στους τομείς της οικονομίας και του εμπορίου, με την αύξηση των εισαγωγών και των εξαγωγών. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη σημασία της ενδυνάμωσης της τουριστικής κίνησης μεταξύ Ελλάδας και Μαρόκου και διατυπώθηκε η αισιοδοξία ότι αυτό θα επιτευχθεί σύντομα, με την προσδοκώμενη ύφεση της πανδημίας.

4 Μαρτίου 2022:

Ουκρανία

Τηλεδιάσκεψη των Προέδρων των εθνικών Κοινοβουλίων των κρατών μελών της Ε.Ε. με τον Πρόεδρο του Κοινοβουλίου της Ουκρανίας, με πρωτοβουλία της Προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Roberta Metsola.

6 Μαρτίου 2022:

COSAC

Στο Παρίσι, πραγματοποιήθηκαν οι εργασίες της 67ης Διάσκεψης των Επιτροπών Ευρωπαϊκών Υποθέσεων των Κοινοβουλίων των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (COSAC), στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής διάστασης της Γαλλικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το διήμερο 4 και 5 Μαρτίου. Όπως ήταν αναμενόμενο το θέμα που απασχόλησε κατά βάση τις εργασίες της διάσκεψης ήταν οι εξελίξεις στην Ουκρανία. Οι εργασίες της Διάσκεψης ολοκληρώθηκαν με την υιοθέτηση Διακήρυξης για την Ουκρανική κρίση από όλα τα Κοινοβούλια της ΕΕ, την οποία συνυπέγραψαν και οι εκπρόσωποι των Κοινοβουλίων της Αλβανίας, της Ανδόρας, της Ελβετίας, της Γεωργίας, της Ισλανδίας και της Νορβηγίας.

8 Μαρτίου 2022:

Ημέρα της Γυναίκας

Η Βουλή τίμησε την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας παρουσία της Προέδρου της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού και πολλών μελών της Κυβέρνησης.

9 Μαρτίου 2022:

Ενημέρωση Ελλήνων Δικαστών στο ΕΔΔΑ

Ενημέρωση από τον Έλληνα Δικαστή του ΕΔΔΑ κ. Ιωάννη Κτιστάκι της Επιτροπής Παρακολούθησης των Αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Βουλής των Ελλήνων. Βασικό θέμα της ενημέρωσης από τον κ. Ιωάννη Κτιστάκι, σύμφωνα με την ημερήσια διάταξη, ήταν: «Η θέση σε ισχύ του 15ου πρόσθετου πρωτοκόλλου στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η Ελλάδα». Ο κ. Κτιστάκις στην ομιλία του υπογράμμισε ότι σήμερα «*εκκρεμούν 2.214 ατομικές προσφυγές κατά της Ελλάδας, πολύ περισσότερες από εκείνες που εκκρεμούσαν τα προηγούμενα χρόνια. Εξ αυτών οι 1782- ποσοστό 81% αφορούν αποκλειστικά τις συνθήκες κράτησης στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας. Οι υπόλοιπες περίπου 432 τον αριθμό αφορούν όλα σχεδόν τα άρθρα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης αλλά πάντως ξεχωρίζουν εκείνα που αφορούν τη μη συμμόρφωση της διοίκησης στις εθνικές δικαστικές αποφάσεις, αυτές για την αστυνομική βία, την ελευθερία έκφρασης και τα περιουσιακά δικαιώματα. […] Συγκριτικά οι ανωτέρω 2.214 εκκρεμείς προσφυγές αποτελούν άνω του 3% του συνόλου των εκκρεμών προσφυγών οι οποίες σήμερα ανέρχονται σε 70.150 στο Στρασβούργο από το σύνολο των 47 κρατών. Για να έχουμε μια τάξη μεγέθους κάθε χρόνο κατατίθενται πάνω από 40.000 πρόσφυγες στο Στρασβούργο ενώ στο αντίστοιχο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο του Λουξεμβούργου της ΕΕ κατατίθενται μόλις 1.700 κατά μέσο όρο κάθε χρόνο, είναι πολύ μεγαλύτεροι αριθμοί στο Στρασβούργο. Η Ελλάδα, βρίσκεται μέσα*

στην πρώτη δεκάδα των συμβαλλόμενων κρατών με τις περισσότερες εκκρεμείς προσφυγές».

9 Μαρτίου 2022:

Κοινοβουλευτική Συνέλευση Μεσογείου

Συμμετοχή στις εργασίες της 16ης Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως της Μεσογείου (PAM), που έλαβαν χώρα στο Ντουμπάι. Τα κυρίως θέματα που συζητήθηκαν στο πλαίσιο των εργασιών των 3 Μόνιμων Επιτροπών, ήταν: οι γεωπολιτικές εξελίξεις και η ασφάλεια στην περιοχή της Μεσογείου, η αντιμετώπιση της τρομοκρατικής απειλής, η οικονομική ανάκαμψη μετά την πανδημία, η κλιματική αλλαγή στη Μεσόγειο, οι δυσκολίες που προκάλεσε η πανδημία στα εκπαιδευτικά συστήματα και η εφαρμογή του Παγκόσμιου Συμφώνου για τη Μετανάστευση. Στις εργασίες μετείχαν πάνω από 200 εκπρόσωποι από 23 κοινοβούλια-μέλη των χωρών της Ευρώπης, της Βόρειας Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και των Βαλκανίων. Στη Σύνοδο, πέραν των κοινοβουλευτικών αποστολών των χωρών-μελών της, συμμετείχαν επίσης, εκπρόσωποι πολλών διεθνών και περιφερειακών οργανισμών και εταίρων της PAM.

11 Μαρτίου 2022:

Παγκόσμια Διακοινοβουλευτική Ένωση Ελληνισμού

Επίσκεψη αντιπροσωπείας της Παγκόσμιας Διακοινοβουλευτικής Ένωσης Ελληνισμού (ΠαΔΕΕ), στην οποία μετέχουν ελληνικής καταγωγής νυν και πρώην μέλη Νομοθετικών Σωμάτων και Πολιτειακών Κοινοβουλίων άλλων χωρών. Κατά την εδώ παραμονή τους, τα μέλη της ΠαΔΕΕ, υπό τον Πρόεδρό της, Πολιτειακό Γερουσιαστή Ρόουντ Άιλαντ ΗΠΑ, κ. Λ. Ραπτάκη, είχαν συναντήσεις με, τον Υπουργό Εξωτερικών, τον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας, τον Υφυπουργό Εξωτερικών, αρμόδιο για θέματα Απόδημου Ελληνισμού και Αρχηγούς Κομμάτων.

15 Μαρτίου 2022:

Ομάδα Φιλίας Ελλάδα-Γαλλία

Επίσκεψη αντιπροσωπείας Βουλευτών της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Γαλλίας-Ελλάδας της Γαλλικής Γερουσίας στην Αθήνα. Κατά τις συνομιλίες τους τα μέλη των δύο Ομάδων φιλίας αναφέρθηκαν στο ζήτημα της Ουκρανίας, καταδικάζοντας την παραβίαση της ανεξαρτησίας, της και της εδαφικής ακεραιότητας της, τονίζοντας ότι οι περιστάσεις τις οποίες βιώνουμε αποδεικνύουν την ανάγκη για στρατηγική αυτονομία της Ε.Ε. στους τομείς της άμυνας και της ενέργειας.

16 Μαρτίου 2022:

Συνεργασία με Αλβανία

Τηλεδιάσκεψη του Προέδρου της Επιτροπής Οικονομικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων με τον Αλβανό ομόλογό του. Ειδικότερα συζήτησαν για την αντιμετώπιση των οικονομικών προκλήσεων που έχουν προκύψει λόγω της πανδημίας και πρόσφατα λόγω του πολέμου στην Ουκρανία. Συμφώνησαν στην ανταλλαγή επισκέψεων με σκοπό τη διεύρυνση της συνεργασίας των δύο χωρών σε τομείς όπως η ενέργεια, το εμπόριο, οι διασυνοριακές μεταφορές, ο τουρισμός και το περιβάλλον.

19-24 Μαρτίου 2022:

Διακοινοβουλευτική Ένωση

Συμμετοχή στις εργασίες της 144ης Συνέλευσης της Δια-Κοινοβουλευτικής Ένωσης (IPU) στη Nusa Dua της Ινδονησίας. Το κεντρικό ζήτημα που απασχόλησε την Ολομέλεια της IPU ήταν «Φτάνοντας στο μηδέν: κινητοποίηση των κοινοβουλίων για δράση για την κλιματική αλλαγή». Στο πλαίσιο των εργασιών της Συνέλευσης πραγματοποιήθηκαν συναντήσεις του Κυβερνητικού Συμβουλίου (Governing Council), της Γεωπολιτικής Ομάδας 12+ στην οποία ανήκει η Ελλάδα, του Φόρουμ Γυναικών Κοινοβουλευτικών, του Φόρουμ Νέων Κοινοβουλευτικών και της Ένωσης Γενικών Γραμματέων Κοινοβουλίων (ASGP).

25-29 Μαρτίου 2022:

Διακοινοβουλευτική Συνέλευση Ορθοδοξίας

Συμμετοχή της Βουλής των Ελλήνων στις εργασίες της Διακοινοβουλευτικής Συνέλευσης Ορθοδοξίας (Δ.Σ.Ο.), Μιλάνο: στην οποία μετείχαν, με φυσική παρουσία, Ορθόδοξοι βουλευτές από δέκα χώρες, την Ελλάδα, την Κύπρο, την Αρμενία, τη Συρία, την Αίγυπτο, την Ιορδανία, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Μολδαβία, τη Βουλγαρία και την Πολωνία και διαδικτυακά

βουλευτές από τρεις χώρες, τη Ρωσία, τη Λευκορωσία και τη Σερβία. Στο πλαίσιο των εργασιών, έγινε εκτενής συζήτηση για την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και συζητήθηκε δήλωση στην οποία αποτυπώνεται η βαθύτατη ανησυχία της πλειοψηφίας των χωρών-μελών της Δ.Σ.Ο. για την εξελισσόμενη κατάσταση και τις εχθροπραξίες που λαμβάνουν χώρα στο έδαφος της Ουκρανίας μετά την εισβολή.

30 Μαρτίου 2022:

Ομάδα Φιλίας Ελλάδα-Αζερμπαϊτζάν

Με αφορμή τη συμπλήρωση τριάντα ετών από τη σύναψη διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Αζερμπαϊτζάν, πραγματοποιήθηκε επετειακή συνάντηση στη Βουλή των Ελλήνων, μεταξύ της Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Αζερμπαϊτζάν και του Πρέσβη του Αζερμπαϊτζάν στην Αθήνα. Ο Πρέσβης του Αζερμπαϊτζάν τόνισε ότι η συνεργασία των δύο χωρών στον ενεργειακό τομέα αποτελεί στέρεη βάση για την περαιτέρω ενίσχυση των διμερών μας σχέσεων και σε άλλους τομείς, όπως η οικονομία, ο πολιτισμός και η συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ιδίως μέσω ανταλλαγών μαθητών και σπουδαστών.

4 Απριλίου 2022:

Γαλλοφωνία

Συμμετοχή στις εργασίες της ετήσιας τακτικής συνάντησης των επικεφαλής των αντιπροσωπειών Ευρωπαϊκής Περιφέρειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης Γαλλοφωνίας. Στο κύριο μέρος των εργασιών οι βουλευτές είχαν ως αντικείμενο συζήτησης τις εξελίξεις στην Ουκρανία, παρουσία 2 μελών του Κοινοβουλίου (Rada) της Ουκρανίας, που ενημέρωσαν τους βουλευτές για τα δραματικά τεκταινόμενα στη χώρα τους. Επίσης, μέσω τηλεσυνδέσεως, στους παριστάμενους απευθύνθηκε και ο Πρόεδρος της Rada, καθώς και η οργάνωση «Vent d'Est», η οποία περιέγραψε την κατάσταση των Ουκρανών προσφύγων στη Μολδαβία. Στο δεύτερο μέρος των εργασιών, τα μέλη της συνελεύσεως επεξεργάστηκαν την προετοιμασία της επόμενης ευρωπαϊκής Ολομέλειας, η οποία θα λάβει χώρα το φθινόπωρο του 2022, καθώς και το χρονοδιάγραμμα των επόμενων τακτικών συναντήσεων της ευρωπαϊκής περιφέρειας. Τέλος, το Ελληνικό Κοινοβούλιο πρότεινε να φιλοξενήσει στην Ελλάδα

την Ευρωπαϊκή Ολομέλεια της Συνελεύσεως το φθινόπωρο του 2023.

5 Απριλίου 2022:

Συμμετοχή στις εργασίες της Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, Επιστήμης, Πολιτισμού και Έρευνας της Κ.Σ. Διαδικασίας Συνεργασίας Χωρών Ν.Α. Ευρώπης (SEEC PA) που διοργανώθηκαν από το Κοινοβούλιο της Σόφιας, μέσω τηλεδιάσκεψης. Κατά τη συνεδρίαση, οι εκπρόσωποι των συμμετεχόντων Κοινοβουλίων τοποθετήθηκαν επί του θέματος της ημερήσιας διάταξης «Προοπτικές ανάπτυξης ενεργών πολιτιστικών προγραμμάτων στη ΝΑ Ευρώπη». Οι κοινοβουλευτικές αντιπροσωπείες που συμμετείχαν στις εργασίες ήταν από: Άγκυρα, Αθήνα, Βουκουρέστι, Ζάγκρεμπ, Κισινάου, Σαράγεβο, Σκόπια, Σόφια, Πρίστινα και Τίρανα.

7 Απριλίου 2022:

Ουκρανία

Παρουσία της Προέδρου της Δημοκρατίας, κυρίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου, ο Πρόεδρος της Ουκρανίας, κ. Βολοντίμιρ Ζελένσκι, απηύθυνε μέσω τηλεδιάσκεψης, ομιλία στην Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων, ύστερα από πρόσκληση του πρωθυπουργού της Ελλάδος κ. Κυριάκου Μητσοτάκη. Ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων κ. Κωνσταντίνος Τασούλας προσφωνώντας τον Ουκρανό Πρόεδρο τόνισε ότι η Ελλάδα και η Ουκρανία συνδέονται με μοναδικούς ιστορικούς δεσμούς. «*Ο ελληνισμός έχει παρουσία στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου από την αρχαιότητα, και η ελληνική κοινότητα της Ουκρανίας είναι συγκεντρωμένη κυρίως στη μαρτυρική Μαριούπολη. Δοκιμάζεται σκληρά από τους ρωσικούς βομβαρδισμούς και θρηνεί θύματα.*» Αναφερόμενος στις σχέσεις Ουκρανίας-Ελλάδας ο Β. Ζελένσκι σημείωσε: *«Η Ουκρανία είναι μια από τις ορθόδοξες χώρες που εκχριστιανίστηκε από τους Έλληνες. Στην ουκρανική ιστορία και κουλτούρα θα φανεί πάρα πολύ εύκολα ότι θα χάσουμε ένα μεγάλο κομμάτι της ταυτότητάς μας χάνοντας αυτή τη διάσταση που έφερε η ελληνική κοινότητα, η ελληνική κουλτούρα, ο ελληνικός πολιτισμός. Γι' αυτό είμαστε στενά δεμένοι. "Ελευθερία ή θάνατος" έλεγαν οι δικοί σας επαναστάτες, το ίδιο*

λέμε και εμείς σήμερα. Αντιμετωπίζουμε τη θέληση να καταστραφεί η Ουκρανία και σ' αυτήν αντιπαραθέτουμε το "ελευθερία ή θάνατος". Πέρα από την Μαριούπολη απειλείται και η Οδησσός, ένα άλλο μεγάλο κέντρο του ελληνισμού, που επισκέφθηκε πρόσφατα ο Υπουργός Εξωτερικών σας και άκουσε ο ίδιος τον φρικτό ήχο των πυροβόλων».

9-10 Απριλίου 2022:

Κοινοβουλευτική Συνέλευση ΝΑΤΟ

Η Μόνιμη Επιτροπή της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης ΝΑΤΟ συνεδριάζει στην Αθήνα στις 9 και 10 Απριλίου. Η Μόνιμη Επιτροπή είναι το διοικητικό όργανο της Συνέλευσης και αποτελείται από τους επικεφαλής και τους αναπληρωτές επικεφαλής των κοινοβουλευτικών αντιπροσωπειών των κρατών μελών, τα μέλη του Προεδρείου (τον Πρόεδρο, τους 5 Αντιπροέδρους και τον Ταμία), τη Γενική Γραμματέα και τους Προέδρους των Επιτροπών της ΚΣ ΝΑΤΟ. Οι συζητήσεις περιστράφηκαν γύρω από τα ακόλουθα θέματα: α) πόλεμος της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, β) πρακτική και πολιτική υποστήριξη της Ουκρανίας, γ) επόμενο στρατηγικό δόγμα του ΝΑΤΟ και δ) ισότητα των φύλων. Με την έναρξη της συνεδρίασης, ο Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΝΑΤΟ, ομοσπονδιακός Βουλευτής των ΗΠΑ, κ. Gerald Connolly αναφέρθηκε στην πρόσφατη εκδημία της Μαριέττας Γιαννάκου, στις 27 Φεβρουαρίου, τονίζοντας: «*Η Μαριέττα Γιαννάκου ήταν μία από τις πλέον έμπειρες πολιτικές πολιτικούς στην Ελλάδα και τύγχανε σεβασμού. Υπηρέτησε τρεις θητείες στο Ελληνικό Κοινοβούλιο και τρεις στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Υπήρξε μέλος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΝΑΤΟ τον Σεπτέμβρη του 2019, ως επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας και ως μέλος της πολιτικής επιτροπής για τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, ενώ εξελέγη αντιπρόεδρος της Συνέλευσης τον Νοέμβριο του 2020».* Ο Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΝΑΤΟ από την πλευρά του ευχαρίστησε την Ελλάδα για τη στάση της απέναντι στην Ρωσική εισβολή στο ΝΑΤΟ, τονίζοντας: «οι Έλληνες εξέφρασαν άμεσα τη στήριξή τους προς την Ουκρανία και αυτή ακριβώς η στάση αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και για τα άλλα κράτη, για να εκφράσουν την ανταπόκρισή τους.»

13 Απριλίου 2022:

Συνεργασία με Καναδά

Συνάντηση του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων με τον Πρόεδρο της Γερουσίας του Καναδά, με αφορμή τη συμπλήρωση 80 χρόνων διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας-Καναδά. Οι δυο Πρόεδροι εξέφρασαν την επιθυμία για ακόμη μεγαλύτερη ανάπτυξη της συνεργασίας των δύο χωρών, τόσο σε επίπεδο λαών όσο και σε επίπεδο διοικήσεων.

13 Απριλίου 2022:

Ομάδα Φιλίας Ελλάδα-Γεωργία

Συνάντηση του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Γεωργίας με τον Πρέσβη της Γεωργίας στην Αθήνα, με αφορμή τη συμπλήρωση 30 ετών εγκαθιδρύσεως διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Γεωργίας.

20 Απριλίου 2022:

Κοινοβουλευτική Συνέλευση ΣοΕ

Συμμετοχή στις εργασίες του Β΄ Μέρους της Συνόδου 2022 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στο πλαίσιο της Συνόδου πραγματοποιήθηκε συζήτηση γενικής πολιτικής, σχετικά με τις συνέπειες της επιθετικότητας της Ρωσικής Ομοσπονδίας κατά της Ουκρανίας. Στο πλαίσιο αυτής της επίθεσης, υπήρξε επίσης αίτημα για διεξαγωγή επείγουσας συζήτησης σχετικά με τη διασφάλιση λογοδοσίας για σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Επίσης, συζητήθηκαν εκθέσεις σχετικά με την ενίσχυση της στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ε.Ε., τη διασφάλιση και την προώθηση της γνήσιας δημοκρατίας στην Ευρώπη και τον τρόπο καλής χρήσης των κατασχεμένων εγκληματικών περιουσιακών στοιχείων.

4 Μαΐου 2022:

Συνεργασία με ΗΠΑ

Συνάντηση του Προέδρου της Βουλής με τον Αμερικανό Πρέσβη, κ Τζέφρυ Ρ. Πάιατ ενόψει της αποχώρησης του τελευταίου, μετά από θητεία περίπου 6 ετών, από την ηγεσία της εν Αθήναις Αμερικανικής Πρεσβείας. Κατά τη συνάντησή τους έγινε ανασκό-

πηση των διμερών θεμάτων Ελλάδος και ΗΠΑ και της μεγάλης αναβάθμισής τους τα τελευταία χρόνια, καθώς και των ευοίωνων προοπτικών της διακοινοβουλευτικής συνεργασίας στο πλαίσιο του προγράμματος 3+1, μεταξύ δηλαδή των Κοινοβουλίων των ΗΠΑ, της Ελλάδος, της Κύπρου και του Ισραήλ.

6 Μαΐου 2022:

Πρωτοβουλία Αδριατικής

Συμμετοχή στις εργασίες της 18ης Διάσκεψης Προέδρων Κοινοβουλίων των χωρών της Πρωτοβουλίας Αδριατικής-Ιονίου στα Τίρανα. Η συζήτηση περιστράφηκε γύρω από δυο άξονες: α) το ρόλο των Δυτικών Βαλκανίων στην περιοχή Αδριατικής-Ιονίου και β) την έμφαση στη συνεργασία στο πεδίο του πολιτισμού και του τουρισμού. Στη διάσκεψη παραβρέθηκαν οι Πρόεδροι (ή εκπρόσωποί τους) 7 Κοινοβουλίων των χωρών της Πρωτοβουλίας Αδριατικής-Ιονίου, ο γενικός γραμματέας της ΠΑΙ Giovanni Castellaneta, ενώ απηύθυνε χαιρετισμό και ο πρωθυπουργός της Αλβανίας Edi Rama.

11 Μαΐου 2022:

Κοινοβουλευτική Συνέλευση Ευξείνου Πόντου

Αποχή Βουλής των Ελλήνων από την 59η Ολομέλεια της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Ευξείνου Πόντου (PABSEC) στη Μόσχα. Για πρώτη φορά από την εισδοχή της στο εν λόγω υπο-περιφερειακό διακοινοβουλευτικό θεσμό η Ελλάδα αποφάσισε να απέχει από τις εργασίες της Ολομέλειας του με το αιτιολογικό ότι «*η χώρα που τη φιλοξενεί, η Ρωσία, παραβιάζοντας κάθε έννοια διεθνούς δικαίου, έχει επιτεθεί απρόκλητα κατά της Ουκρανίας, προκαλώντας τεράστιες ανθρώπινες και υλικές απώλειες*». Υπενθυμίζεται ότι συμμετέχουσες στη Συνέλευση χώρες-μέλη είναι: Αλβανία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία, Γεωργία, Ελλάδα, Μολδαβία, Ουκρανία, Ρουμανία, Ρωσική Ομοσπονδία, Σερβία, Τουρκία.

13 Μαΐου 2022:

Ο Πρόεδρος της Επιτροπής Ελληνισμού της Διασποράς της Βουλής των Ελλήνων (Σ. Αναστασιάδης) μετέβη στην Πάφο, προκειμένου να λάβει μέρος στο θρησκευτικό μνημόσυνο και τις τελετές μνήμης και τιμής που διοργανώνει ο Δήμος Πάφου, εις μνήμην των θυμάτων της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου.

17 Μαΐου 2022:

AFCO

Στα πρώτα αποτελέσματα της Διάσκεψης για το Μέλλον της Ευρώπης, που ολοκλήρωσε τις εργασίες της στις 9 Μαΐου ήταν αφιερωμένη η Διακοινοβουλευτική Διάσκεψη της Επιτροπής Συνταγματικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (AFCO) που πραγματοποιήθηκε σήμερα μέσω τηλεδιάσκεψης. Ο Συμπρόεδρος της Διάσκεψης, κ. Guy Verhofstadt, ενημέρωσε για την άμεση πρόθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να αρχίσει τη διαδικασία αναθεώρησης των Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να υλοποιηθούν και οι 49 τελικές προτάσεις των πολιτών, που αφορούν ενίσχυση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ, την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας στη λήψη αποφάσεων, τη νομοθετική πρωτοβουλία του ΕΚ, και τη διαφάνεια και τη λογοδοσία των θεσμικών οργάνων.

18 Μαΐου 2022:

ΚΣ/ΣΕ

Συνάντηση του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων με τον Πρόεδρο της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης.

19 Μαΐου 2022:

Ημέρα Μνήμης Γενοκτονίας Πόντου

Σε Ειδική Συνεδρίαση της Ολομέλειας της Βουλής τιμήθηκε η Ημέρα Μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου, όπως έχει καθιερωθεί η 19η Μαΐου. Σημειώνεται ότι η 19η Μαΐου έχει καθιερωθεί με ομόφωνη απόφαση της Ολομέλειας, το 1994, ως Ημέρα Μνήμης της Γενοκτονίας των Ποντίων, που συντελέστηκε από τους Τούρκους το διάστημα από το 1916 έως το 1923. Μάλιστα, Η Βουλή των Ελλήνων φωταγώγησε την πρόσοψη του κτηρίου της με το συμβολικό λογότυπο-μήνυμα για την Ημέρα Μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου. Στο κτήριο απεικονίζεται το επετειακό σύμβολο του αγώνα για τη Διεθνή Αναγνώριση της Γενοκτονίας των Ποντίων (G από τον διεθνή όρο Genocide).

20 Μαΐου 2022:

Συνάντηση του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων με τον νέο Πρέσβη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας.

23 Μαΐου 2022:

Συνάντηση του Πρόεδρου της Βουλής των Ελλήνων με τον Πρόεδρο της Βουλής της Νέας Ζηλανδίας.

23 Μαΐου 2022:

Συνάντηση του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων με τον νέο πρέσβη των ΗΠΑ.

31 Μαΐου 2022:

Ομάδα Φιλίας Ελλάδα-Πολωνία

Συνάντηση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Πολωνίας.

1-2 Ιουνίου 2022:

Κοινοβουλευτική Συνέλευση της Διαδικασίας Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης

Στη Βουλή των Ελλήνων η 9η Σύνοδος της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης της Διαδικασίας Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (SEECP PA), στο πλαίσιο της ελληνικής προεδρίας στον περιφερειακό οργανισμό, που ολοκληρώνεται τον Ιούνιο 2022. Ήταν η πρώτη φορά που η διοργάνωση πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, και στις εργασίες συμμετείχαν 80 εκπρόσωποι κοινοβουλίων, μεταξύ των οποίων και πρόεδροι αντιπροσωπευτικών σωμάτων, από την Άγκυρα, το Βουκουρέστι, το Ζάγκρεμπ, το Κισινάου, τη Λιουμπλιάνα, την Ποντγκόριτσα, την Πρίστινα, το Σεράγεβο, τα Σκόπια, τη Σόφια και τα Τίρανα. Κεντρικό θέμα της Συνόδου είναι «*Στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης για το περιβάλλον και οι επιπτώσεις των κρίσεων στην περιοχή της ΝΑ Ευρώπης (α) στην ασφάλεια του ενεργειακού ανεφοδιασμού και (β) στην αγροδιατροφική αλυσίδα*». Ο Πρόεδρος της Βουλής τόνισε επίσης ότι προτεραιότητα της ελληνικής Προεδρίας της Αθήνας, εκτός της ενίσχυσης της περιφερειακής σταθερότητας και της ενεργειακής ασφάλειας και την από κοινού αντιμετώπιση άμεσων περιβαλλοντικών και πανδημικών απειλών, ήταν η προώθηση της Αναφοράς για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Ιδιαίτερα των Δικαιωμάτων Ευάλωτων Ομάδων προτείνοντας και σχετικό Ψήφισμα.

2 Ιουνίου 2022:

Συνάντηση του Προέδρου της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής με τον Αντιπρόεδρο του Φινλανδικού Κοινοβουλίου. Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της επίσκεψης τους στην Αθήνα, με σκοπό την προώθηση της ένταξης της χώρας τους στο ΝΑΤΟ.

9 Ιουνίου 2022:

Ομάδα Φιλίας Ελλάδα-Ιαπωνία

Συνάντηση του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Ιαπωνίας με τον Πρέσβη της Ιαπωνίας. Στη συνάντηση κυριάρχησε η αμοιβαία επιθυμία για ενδυνάμωση της οικονομικής και εμπορικής σχέσης των δύο χωρών, ενώ έγινε εκτενής αναφορά στην ανάγκη για αύξηση των εισαγωγών ελληνικών προϊόντων στην Ιαπωνία, καθώς και στην αναζήτηση επενδυτικών ευκαιριών στην Ελλάδα από την πλευρά της Ιαπωνίας.

14 Ιουνίου 2022:

Κοινοβουλευτική Συνέλευση ΝΑΤΟ

Εργασίες της Ειδικής Ομάδας για τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή και της Υποεπιτροπής για τις Εταιρικές Σχέσεις της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΝΑΤΟ. Σε τοποθέτησή του, κατά τη διάρκεια των εργασιών, ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας της Τουρκίας, Hulusi Akar, έθεσε ζήτημα αποστρατιωτικοποίησης ελληνικών νησιών, το οποίο και χαρακτήρισε «χρόνιο πρόβλημα» που θα πρέπει να επιλυθεί μέσω διαλόγου και σε πνεύμα αμοιβαίου σεβασμού. Ισχυρίστηκε ότι η Ελλάδα έχει υιοθετήσει μια ρητορική που τροφοδοτεί εντάσεις και επιδεινώνει την κατάσταση, ενώ τα όποια διμερή ζητήματα Ελλάδας-Τουρκίας δεν αφορούν το ΝΑΤΟ και την Ευρωπαϊκή Ένωση και θα πρέπει να διευθετηθούν σε διμερές επίπεδο. Υποστήριξε, ακόμη, ότι η Τουρκία δεν αποτελεί απειλή, αλλά αξιόπιστο σύμμαχο, καθώς τις δύο

χώρες ενώνουν κοινοί ιστορικοί και γεωγραφικοί δεσμοί. Ως εκ τούτου –υποστήριξε– είναι σημαντικό να εντατικοποιηθούν οι διαπραγματεύσεις, ώστε να επιλυθούν οι υπάρχουσες διαφορές. Η ελληνική κοινοβουλευτική αντιπροσωπεία έδωσε τις δέουσες απαντήσεις στον Τούρκο Υπουργό και εξέφρασε την προσήλωση της Ελλάδας στους κανόνες Διεθνούς Δικαίου και τον σεβασμό της στις αρχές του Κράτους Δικαίου, αλλά και την προσήλωσή της στη μάχη κατά της τρομοκρατίας, την πολιτική υπερπτήσεων και παραβιάσεων του εθνικού εναέριου χώρου μας, που συνιστούν κάθετη παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου και προκαλούν ένταση στις σχέσεις των δύο χωρών, την αξίωση της Τουρκίας για αποστρατιωτικοποίηση νησιών Ανατολικού Αιγαίου και την προσφυγή στη δικαιοδοτική οδό για την επίλυση της διαφοράς διευθέτησης των θαλασσίων συνόρων.

29 Ιουνίου 2022:

Ομάδα Φιλίας Ελλάδα-Ιαπωνία

Συνάντηση του Προεδρείου της ΚΟΦ Ελλάδας-Τσεχίας με τον Πρέσβη της Τσεχίας στην Αθήνα. Στη συνάντηση αναδείχθηκε η αμοιβαία επιθυμία για ενδυνάμωση της συνεργασίας των δύο χωρών, τόσο στον τομέα των επενδύσεων και των εμπορικών συναλλαγών, όσο και στον τομέα του πολιτισμού. Ενόψει της ανάληψης της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου από τη Δημοκρατία της Τσεχίας, την 1η Ιουλίου 2022, συζητήθηκαν ακόμα θέματα της ευρωπαϊκής επικαιρότητας και επισημάνθηκε η γεωπολιτική σημασία της ένταξης χωρών των Δυτικών Βαλκανίων στην Ε.Ε.

1 Ιουλίου 2022:

ΟΟΣΑ

Συμμετοχή στη Συνάντηση Παγκόσμιου Κοινοβουλευτικού Δικτύου ΟΟΣΑ με θέμα, «Χτίζοντας ένα ασφαλές και συμπεριληπτικό μέλλον στο μετά-Covid κόσμο», που πραγματοποιήθηκε στη Ρίγα.

2-6 Ιουλίου 2022:

Κοινοβουλευτική Συνέλευση ΟΑΣΕ

Συμμετοχή στις εργασίες της Ετήσιας Συνόδου της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), στο Μπέρμινχαμ. Στην έναρξη των εργασιών, χαιρετισμό απηύθυνε η Γενική Γραμματέας του ΟΑΣΕ, κ. H. Schmid, ενώ την Πολωνική Προεδρία του Συμβουλίου Υπουργών του ΟΑΣΕ θα εκπροσωπήσει ο υπουργός Εξωτερικών της Πολωνίας, κ. Zbigniew, ο οποίος αναμένεται να ενημερώσει τα μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης σχετικά με τις προτεραιότητες της Προεδρίας της χώρας του. Το κεντρικό θέμα ήταν ο επιθετικός πόλεμος της Ρωσικής Ομοσπονδίας εναντίων της Ουκρανίας και του λαού της και η απειλή για την ασφάλεια στην περιοχή του ΟΑΣΕ.

5 Ιουλίου 2022:

PAM

Συμμετοχή στις εργασίες της εναρκτήριας Συνόδου του νεοσυσταθέντος Κοινοβουλευτικού Φόρουμ Γυναικών της Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως Μεσογείου (PAM) στη Λισαβόνα. Τα δύο θέματα που κυριάρχησαν στην Σύνοδο ήταν: α) Γυναίκες πρόσφυγες το 2022 στην περιοχή της Μεσογείου και του Κόλπου και β) Ισότητα των φύλων στις χώρες της Μεσογείου και του Κόλπου: προοπτικές σε μια μεταπανδημική εποχή. Κατά τη σύνοδο υιοθετήθηκαν το καταστατικό και οι όροι λειτουργίας του Φόρουμ και συζητήθηκε η μελλοντική πορεία του από άποψη δομής και περιεχομένου. Συμφωνήθηκε το φόρουμ να είναι ανοιχτό και στα δύο φύλα και να συνέρχεται κάθε χρόνο, ενώ αποφασίστηκε η σύσταση Προεδρείου αποτελούμενου από 1 Πρόεδρο και 2 Αντιπροέδρους, 2ετούς θητείας που θα εναλλάσσονται μεταξύ της Βόρειας και της Νότιας γεωπολιτικής ομάδας.

7 Ιουλίου 2022:

IPU

Συμμετοχή στο Κοινοβουλευτικό Forum της Δια-Κοινοβουλευτικής Ένωσης (IPU), που διοργανώθηκε στο πλαίσιο των εργασιών της 10ης Ετήσιας Συνεδρίασης του Πολιτικού Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (HLPF 2022) στην έδρα του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη.

20 Ιουλίου 2022:

Ομάδα Φιλίας Ελλάδα-Ουζμπεκιστάν

Συνάντηση μελών της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Ουζμπεκιστάν με τον Πρέσβη του Ουζμπεκιστάν στην Αθήνα. Διατυπώθηκαν προτάσεις για ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και των εμπορικών συναλλαγών και για αναβάθμιση των σχέσεων στους τομείς του πολιτισμού, του περιβάλλοντος, της ενέργειας και του τουρισμού. Εκφράστηκε, επίσης, έντονο ενδιαφέρον για ανταλλαγή απόψεων και συμβολή από ελληνικής πλευράς ως προς την κατάρτιση του Κοινοβουλίου του Ουζμπεκιστάν σε θέματα τεχνογνωσίας επί νομοθετικών διαδικασιών.

24 Ιουλίου 2022:

Διακοινοβουλευτική Συνέλευση Ορθοδοξίας

Συνάντηση του Γενικού Γραμματέα της Διακοινοβουλευτικής Συνέλευσης Ορθοδοξίας με το Δ.Σ. της Παγκόσμιας Διακοινοβουλευτικής Ένωσης Ελληνισμού (ΠαΔΕΕ). Ο επικεφαλής της ΔΣΟ, Μάξιμος Χαρακόπουλος, σε δήλωσή του μετά τη συνεργασία τόνισε ότι «*ο ρόλος της ελληνικής διασποράς στην ενίσχυση των εθνικών μας θέσεων είναι ιδιαίτερα κρίσιμος στις παρούσες συνθήκες. Η επικρατούσα διογκούμενη παγκόσμια αναταραχή, η επανάκαμψη απειλητικών αναθεωρητισμών και η υπονόμευση των κανόνων του διεθνούς δικαίου, της δημοκρατίας και της ελευθερίας δημιουργούν ένα επισφαλές διεθνές περιβάλλον, στο οποίο είναι απαραίτητοι οι ισχυροί συμμαχικοί δεσμοί. Αυτήν την ευαίσθητη αποστολή εκπληρώνουν οι ομογενείς μας και, ιδιαιτέρως, όσοι κατέχουν κοινοβουλευτικά αξιώματα στις νέες πατρίδες τους. Η ελληνική διασπορά είναι Δύναμη για τα εθνικά μας δίκαια*». Εκ μέρους της ΠαΔΕΕ, στη συνάντηση συμμετείχαν βουλευτές και νομοθέτες από τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Αυστραλία και την Αλβανία. Στη συνάντηση συμμετείχε και ο Σύμβουλος της Δ.Σ.Ο. δρ. Κώστας Μυγδάλης.

24 Αυγούστου 2022:

Συνάντηση του Α΄ Αντιπροέδρου της Βουλής των Ελλήνων κ. Νικήτα Κακλαμάνη με τον Υφυπουργό Εξωτερικών και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Σλοβακίας κ. Martin Klus. Υπήρξε κοινή συμφωνία ότι οι δύο χώρες εμπνέονται από τις ίδιες αξίες και αρχές και σέβονται τις δεσμεύσεις τους έναντι του Διεθνούς Δικαίου. Επίσης, καταδικάστηκε η παράνομη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, «η οποία θέτει υπό αμφισβήτηση θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου» και τονίστηκε η «ανάγκη επίδειξης αλληλεγγύης και σύμπηξης ενιαίου μετώπου των δημοκρατικών δυνάμεων έναντι κάθε μορφής αναθεωρητισμού». Τέλος, σημειώθηκε η ανάγκη περαιτέρω ανάπτυξης των διμερών οικονομικών σχέσεων, αξιοποιώντας το εξαιρετικό επίπεδο πολιτικών σχέσεων των δύο πλευρών.

31 Αυγούστου 2022:

Σχέσεις με Γαλλία

Συνάντηση μελών της Γαλλικής Γερουσίας με μέλη της Διαρκούς Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής. Τα μέλη της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων κκ. Γιώργος Κουμουτσάκος και Σπήλιος Λιβανός, συναντήθηκαν στη Βουλή με τα μέλη της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας, Ενόπλων Δυνάμεων και Εξωτερικών Υποθέσεων της Γαλλικής Γερουσίας κκ. Catherine Dumas και Isabelle Raimond-Pavero στο πλαίσιο επίσκεψής των Γάλλων Κοινοβουλευτικών στην Ελλάδα. Οι δύο πλευρές αντάλλαξαν απόψεις αναφορικά με τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, κάνοντας ανασκόπηση και εκτίμηση των προκλήσεων και των πιέσεων των περιφερειακών παραγόντων, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας. Σκοπός της γαλλικής αντιπροσωπείας αποτελεί η σύνταξη ειδικής έκθεσης που θα υποβληθεί στη Γαλλική Γερουσία, με θέμα τον επανεξοπλισμό και την επιβάρυνση του στρατηγικού περιβάλλοντος στη Μεσόγειο.

4 Σεπτεμβρίου 2022:

Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών

Συμμετοχή του Γενικού Γραμματέα της Δ.Σ.Ο. στην 11η Γενική Συνέλευση του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών (WCC) στην Καρλσρούη της Γερμανίας. Ο Γενικός Γραμματέας υπογράμμισε μεταξύ άλλων ότι «Επιδιώκουμε με τις δράσεις μας να αναδείξουμε τις αρχές του Χριστιανισμού που αποτελούν βέβαια εχέγγυα προς έναν πιο ειρηνικό κόσμο. Και μας προ-

βληματίζει σοβαρά το γεγονός ότι οι χριστιανικές αρχές, οι χριστιανικές ευρωπαϊκές ρίζες, δεν βρίσκουν θέση στα επίσημα κείμενα της ΕΕ για το κοινό μέλλον που οραματιζόμαστε». Στο περιθώριο της Γενικής Συνέλευσης της WCC, η ΔΣΟ διοργάνωση την παρουσίαση του Τόμου «Αγία Σοφία: Οι ναοί της του Θεού Σοφίας ανά τον Κόσμο».

6 Σεπτεμβρίου 2022:

Γαλλοφωνία

Συμμετοχή της Βουλής των Ελλήνων στο Εργαστήριο της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης Γαλλοφωνίας στην Γενεύη. Το διήμερο Εργαστήριο (atelier) συνδιοργανώθηκε από τη Διακοινοβουλευτική Ένωση (IPU), τον Διεθνή Οργανισμό Γαλλοφωνίας (OIF), την Κοινοβουλευτική Συνέλευση Γαλλοφωνίας (APF) και το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας των Η.Ε. για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR), με σκοπό την ενίσχυση του ρόλου των βουλευτών στην εφαρμογή των συστάσεων που διατυπώθηκαν από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Η.Ε. μετά την εξέταση της έκθεσης για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε κάθε χώρα. Στο εργαστήριο συμμετείχαν βουλευτές από 15 κοινοβούλια-μέλη της Γαλλοφωνίας και πιο συγκεκριμένα βουλευτές-μέλη επιτροπών ή άλλων κοινοβουλευτικών δομών αρμοδίων για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Βουλή των Ελλήνων εκπροσωπήθηκε από τους βουλευτές κ.κ. Νικόλαο-Βασίλειο Υψηλάντη και Ειρήνη Κασιμάτη.

6 Σεπτεμβρίου 2022:

ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ

Εκπροσώπηση της Βουλής των Ελλήνων στη Διακοινοβουλευτική Διάσκεψη για την ΚΕΠΠΑ και ΚΠΑΑ στην Πράγα. Το διάστημα 4-5 Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκε στην Πράγα, στο πλαίσιο της τσεχικής προεδρίας του Συμβουλίου της Ε.Ε., η Διακοινοβουλευτική Διάσκεψη για την ΚΕΠΠΑ (Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας) και ΚΠΑΑ (Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας). Τη Βουλή των Ελλήνων εκπροσώπησαν οι κκ. Ιωάννης Κεφαλογιάννης, Ανδρέας Νικολακόπουλος, Ιωάννης Αμανατίδης και Ανδρέας Λοβέρδος.

7 Σεπτεμβρίου 2022:

Σχέση με Κίνα

Συνάντηση του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Κίνας κ. Ιωάννη Τραγάκη με τον Πρέσβη της Κίνας κ. Xiao Junzheng. Κατά τη συνάντηση, με αφορμή την επέτειο των 50 ετών διπλωματικών σχέσεων των δύο χωρών, επιβεβαιώθηκε η διαχρονική φιλία που τις συνδέει, καθώς και η επιθυμία για περαιτέρω ενίσχυση των κοινοβουλευτικών σχέσεων μέσω εκατέρωθεν επισκέψεων και τηλεδιασκέψεων. Έγινε εκτενής αναφορά στον τομέα του εμπορίου και τη δυνατότητα αύξησης των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων προς την Κίνα. Ο Κινέζος αξιωματούχος αναφερόμενος στην επένδυση της Cosco στον Πειραιά, επεσήμανε τη σημαντική αύξηση στα έσοδα του ΟΛΠ τον τελευταίο χρόνο εξ' αιτίας της αυξημένης κίνησης εμπορευματοκιβωτίων και κρουαζιερόπλοιων, εκφράζοντας παράλληλα την ανησυχία του για το πάγωμα της ολοκλήρωσης της επένδυσης μετά την απόφαση του Συμβουλίου Επικρατείας. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε επίσης στην πολιτιστική συνεργασία των δύο χωρών και στο διάλογο που έχουν αναπτύξει ελληνικά και κινεζικά πανεπιστήμια. Τέλος, ο κ. Xiao Junzheng αναφέρθηκε στις ανησυχίες που προκαλεί στη χώρα του η επίσκεψη της Προέδρου της Αμερικανικής Βουλής των Αντιπροσώπων, κ. Pelosi, στην Ταϊβάν, λαμβάνοντας από τον κ. Τραγάκη την απάντηση ότι η χώρα μας τηρεί απαρέγκλιτα την πολιτική «της μιας Κίνας».

9 Σεπτεμβρίου 2022:

Συλλυπητήρια επιστολή προς τον Πρόεδρο της Βουλής των Κοινοτήτων του Ηνωμένου Βασιλείου, Sir Lindsay Hoyle, για την εκδημία της Βασίλισσας Ελισάβετ Β΄, απέστειλε σήμερα ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων κ. Κωνσταντίνος Τασούλας.

14 Σεπτεμβρίου 2022:

Ημέρα Μνήμης

Ειδική Συνεδρίασή της για την Ημέρα Εθνικής Μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων της Μικράς Ασίας από το τουρκικό κράτος. Ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων κ. Κωνσταντίνος Τασούλας, ο Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης κ. Παναγιώτης Πικραμένος και όλοι οι εκπρόσωποι των κομμάτων τόνισαν τη σημασία της

ομόφωνης απόφασης της Βουλής το 1998 για την καθιέρωση και ταυτόχρονα διατήρηση της εθνικής μνήμης για τη Μικρασιάτικη Καταστροφή.

11-14 Σεπτεμβρίου 2022:

Κοινοβουλευτική Συνέλευση ΣτΕ

Συμμετοχή ελληνικής κοινοβουλευτικής αντιπροσωπείας σε εργασίες της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης. Συγκεκριμένα, η ελληνική αντιπροσωπεία έλαβε μέρος στις συνεδριάσεις του Προεδρείου της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης καθώς και των Επιτροπών Πολιτικών Υποθέσεων και Δημοκρατίας, Ελέγχου (Monitoring) και της ad hoc Επιτροπής για την 4η Σύνοδο Κορυφής για την ανανέωση, βελτίωση, και ενδυνάμωση του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Στην Επιτροπή Πολιτικών Υποθέσεων και Δημοκρατίας τέθηκε το ζήτημα της προγραμματιζόμενης Συνόδου Κορυφής των κρατών-μελών του Οργανισμού (4th Summit). Επαφές πραγματοποίησε η κυρία Μπακογιάννη ενόψει της προετοιμασίας της έκθεσής της σχετικά με την κατάσταση στο Κόσοβο. Ο κ. Παπανδρέου παρουσίασε την έκθεσή του για τα Δυτικά Βαλκάνια και ο κ. Κατρούγκαλος την έκθεσή του για τις επιπτώσεις του BREXIT στα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ιρλανδία. Επιπροσθέτως, ο κ. Κατρούγκαλος έκανε παρέμβαση, ως Πρόεδρος της Υπο-επιτροπής για θέματα Μ. Ανατολής και Β. Αφρικής, σχετικά με την πορεία της ειρηνευτικής διαδικασίας στη Λιβύη και τη Συρία.

Άλλα θέματα απασχόλησαν την Επιτροπή είναι: «Ο ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης ως ακρογωνιαίου λίθου της ευρωπαϊκής πολιτικής αρχιτεκτονικής» της Λιθουανής βουλευτού κυρίας Andrikiene, καθώς και η έκθεση σχετικά με την 4η Σύνοδο Κορυφής, όπως παρουσιάστηκε από την Ιρλανδή Βουλευτή κυρία Ο' Loughlin.

Στην Επιτροπή Ελέγχου (Monitoring) τοποθετήθηκαν η κα Κασιμάτη και ο κ. Στυλιανίδης σχετικά με την έκθεση τήρησης δεσμεύσεων της Τουρκίας απέναντι στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Τέλος, στην ίδια επιτροπή, παρουσιάστηκε η έκθεση του κ. Παπανδρέου αναφορικά με την τήρηση των δεσμεύσεων της Ουγγαρίας στο Συμβούλιο της Ευρώπης.

20 Σεπτεμβρίου 2022:

Σχέση με Αλβανία

Οι βουλευτές κ.κ. Διονυσία Αυγερινοπούλου και Κώστας Ζαχαριάδης συναντήθηκαν με την Υπουργό Τουρισμού και Περιβάλλοντος της Αλβανίας, κ. Mirela Kumbaro, στο πλαίσιο επίσκεψης της αντιπροσωπείας της Βουλής των Ελλήνων στα Τίρανα.

Η κ. Kumbaro ενημέρωσε τους Έλληνες βουλευτές σχετικά με τις προσπάθειες της αλβανικής κυβέρνησης για την προστασία του περιβάλλοντος καθώς και για το ενδιαφέρον τους για τη δημιουργία αιολικών και φωτοβολταϊκών πάρκων. Και οι δυο πλευρές εξέφρασαν τους προβληματισμούς τους για τον τρόπο αντιμετώπισης της ενεργειακής κρίσης και τον αντίκτυπο που πιθανόν θα έχει στην κοινωνία το αυξημένο ενεργειακό κόστος.

21 Σεπτεμβρίου 2022:

Σχέση με Ισραήλ

Επίσημη επίσκεψη του Γενικού Γραμματέα της Κνεσέτ στη Βουλή των Ελλήνων. Το Ελληνικό Κοινοβούλιο επισκέφθηκε ο Γενικός Γραμματέας του Κοινοβουλίου του Ισραήλ (Κνεσέτ), κ. Gil Segal, προσκεκλημένος του ομολόγου του, Γενικού Γραμματέα της Βουλής των Ελλήνων, κ. Γιώργου Μυλωνάκη. τον Γενικό Γραμματέα της Κνεσέτ καλωσόρισε ο Πρόεδρος της Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Ισραήλ, κ. Δημήτριος Καιρίδης, απευθύνοντας χαιρετισμό εκ μέρους της Βουλής των Ελλήνων. Κατά τη διάρκεια της σύντομης συνάντησής τους, ο κ. Καιρίδης αναφέρθηκε μεταξύ άλλων στην αναβάθμιση μιας ήδη ισχυρής και σταθερής, επί γεωστρατηγικού πεδίου, σχέσης που έχει αναπτυχθεί μεταξύ των δύο κρατών τα τελευταία χρόνια. Ανέδειξε τη σπουδαιότητα των επαφών μεταξύ δύο λαών και των εκπροσώπων τους, λαών με μοναδική ιστορία, που έχουν δοκιμαστεί και σφυρηλατηθεί στο διάβα των αιώνων και επιλέγουν να διαμορφώνουν το μέλλον τους στη βάση ενός δυτικόπνοου πολιτικού προσανατολισμού. Με ιδιαίτερη έμφαση προβλήθηκαν και από τις δύο πλευρές οι δρομολογημένες συνεργασίες στους τομείς των νέων τεχνολογιών, της γεωργικής έρευνας και ανάπτυξης, της περιβαλλοντικής προοπτικής και του πολιτισμού.

5 Οκτωβρίου 2022:

Δ.Σ.Ο. Διαδικτυακή Συνεδρίαση της Διεθνούς Γραμματείας της Δ.Σ.Ο. Με τη συμμετοχή εκπροσώπων από 19 Κοινοβούλια, συνεδρίασε, διαδικτυακά, σήμερα η Διεθνής Γραμματεία της Διακοινοβουλευτικής Συνέλευσης Ορθοδοξίας σε διευρυμένη σύνθεση. Την έναρξη της συνεδρίασης με απολογιστική εισήγηση πραγματοποίησε ο Γενικός Γραμματέας της ΔΣΟ, μέλος της Βουλής των Ελλήνων, Δρ. Μάξιμος Χαρακόπουλος. Ο Γ.Γ. της ΔΣΟ τόνισε ότι «*ο θεσμός, ο οποίος στις τρεις δεκαετίες του βίου έχει επιτελέσει εξαιρετικά πλούσιο έργο, ιδιαίτερα στους τομείς της συνεργασίας με σκοπό τη συνδιαλλαγή, την καταλλαγή, την υπεράσπιση των χριστιανικών αξιών, τον διάλογο με κοινοβουλευτικούς παράγοντες και θεσμούς που έχουν άλλη θρησκευτική ταυτότητα, πρέπει να συνεχίσει να υπάρχει. Πρέπει να προστατεύσουμε όλα αυτά που έχουμε πετύχει ως σήμερα, και να υλοποιήσουμε όλα αυτά που μαζί όλοι, έχουμε βάλει ως στόχο. Ειδικά τώρα, που η ΔΣΟ φαίνεται ότι έχει αναβαθμιστεί έτι περαιτέρω στη διεθνή κοινότητα. Αντιλαμβανόμαστε όλοι ότι οι δυσκολίες είναι μεγάλες και σοβαρές. Αρχικώς ήταν το εκκλησιαστικό ζήτημα, τώρα ο πόλεμος στην Ουκρανία. Δεν μπορούμε να τα προσπεράσουμε σαν να μην υπάρχουν. Όμως, αν θέλουμε να προχωρήσουμε πρέπει να βρούμε τρόπους υπέρβασης των προβλημάτων, πάντοτε με καλή πίστη. Και είμαι βέβαιος ότι η δική μας γόνιμη συνεργασία, δείχνει το δρόμο και εκεί που έχουν προκληθεί ρήξεις*». Στη συνεδρίαση που πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά, λόγω των προβλημάτων που έχουν προκύψει από το συνεχιζόμενο πόλεμο στην Ουκρανία, και σ' αυτήν έλαβαν μέρος κοινοβουλευτικές αντιπροσωπείες από Ελλάδα, Αίγυπτο, Αρμενία, Βόρεια Μακεδονία, Γεωργία, Εσθονία, Ιορδανία, Καζακστάν, Κύπρο, Λευκορωσία, Λίβανο, Μολδαβία, Ουγκάντα, Παλαιστίνη, Πολωνία, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία, Σουδάν και οι σύμβουλοι της ΔΣΟ Δρ. Κώστας Μυγδάλης και Δρ. Αλεξάντερ Φομένκο.

9-14 Οκτωβρίου 2022:

I.P.U. Συμμετοχή κοινοβουλευτικής αντιπροσωπείας σε εργασίες της Διακοινοβουλευτικής Ένωσης και της Γεωπολιτικής Ομάδας 12+. Κοινοβουλευτική αντιπροσωπεία αποτελούμενη από τους βουλευτές κ.κ. Στέφανο Γκίκα, Βασίλειο Γιόγιακα, Ιωάννη Μουζάλα και Χαρούλα Καφαντάρη συμμετείχε στην 145η Συνέλευση της Διακοινοβουλευτικής Ένωσης (I.P.U.), καθώς και στις εργασίες της Γεωπολιτικής Ομάδας 12+, που έλαβαν χώρα στο Κιγκάλι της Ρουάντα. Το κεντρικό θέμα ήταν «Η ισότητα των φύλων και τα ευαισθητοποιημένα ως προς το φύλο κοινοβούλια ως μοχλοί αλλαγής για έναν πιο ανθεκτικό και ειρηνικό κόσμο».

13 Οκτωβρίου 2022:

Συνέλευση Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου

Συνεδρίαση της Επιτροπής Πολιτιστικών, Μορφωτικών και Κοινωνικών Υποθέσεων της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου. Κοινοβουλευτική αντιπροσωπεία αποτελούμενη από τους βουλευτές, κ.κ. Χαρά Κεφαλίδου και Μακάριο Λαζαρίδη, συμμετείχε μέσω τηλεδιάσκεψης στις εργασίες της 59ης συνεδρίασης της Επιτροπής Πολιτιστικών, Μορφωτικών και Κοινωνικών Υποθέσεων της Κοινοβουλευτική Συνέλευση Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου με θέμα: «Κοινωνικός αντίκτυπος της Προσφυγικής κρίσης στις χώρες/μέλη του ΟΣΕΠ». Στη συνεδρίαση συζητήθηκαν εκτενώς οι πρόσφατες εξελίξεις στο μεταναστευτικό-προσφυγικό ζήτημα, καθώς και τα σχέδια Έκθεσης και Συστάσεων της Επιτροπής με τις συνεισφορές των Εθνικών Αντιπροσωπειών.

19 Οκτωβρίου 2022:

Σχέση με Κούβα

Συνάντηση του Προέδρου της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων με τον Πρέσβη Κούβας. Συνάντηση με τον Πρέσβη της Κούβας κ. Aramis Fuente Hernandez είχε σήμερα στη Βουλή ο Πρόεδρος της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων κ. Κωνσταντίνος Γκιουλέκας. Κατά τη συνάντηση συζητήθηκαν τα κύρια πολιτικά ζητήματα που απασχολούν τις δύο χώρες, εξετάσθηκαν πτυχές των διμερών σχέσεων και κατατέθηκαν προτάσεις για περαιτέρω ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Κούβας.

20 Οκτωβρίου 2022:

Σχέση με Λιθουανία

Συνάντηση του Προέδρου της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής με τον Υπουργό Εξωτερικών της Λιθουανίας. Ο Πρόεδρος της Διαρκούς Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων, κ. Κωνσταντίνος Γκιουλέκας, συναντήθηκε με τον Υπουργό Εξωτερικών της Λιθουανίας κ. Gabrielius Landsbergis, στο πλαίσιο επίσημης επίσκεψής του στην Ελλάδα. Συζητήθηκαν μεταξύ άλλων, η ρωσική απρόκλητη εισβολή στην Ουκρανία και τα προβλήματα που απορρέουν από αυτή, τα οποία είναι αισθητά παγκοσμίως και κυρίως στην Ευρώπη, αλλά και η συνεχιζόμενη τουρκική επιθετικότητα απέναντι σε δυο κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την Ελλάδα και την Κύπρο. Ο *κ. Landsbergis* αναφέρθηκε στην ανάγκη ενίσχυσης της συνεργασίας αλλά και των φιλικών δεσμών μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι κρίσεις με τις οποίες βρίσκεται αντιμέτωπη η Ευρώπη. Ο Λιθουανός Υπουργός Εξωτερικών είπε ότι είναι σημαντικό να στηριχθεί η Ουκρανία με κάθε τρόπο, καθώς από την έκβαση του πολέμου εξαρτάται η ασφάλεια και η ευημερία όλης της Ευρώπης και επεσήμανε ότι η χώρα του στηρίζει από την πρώτη στιγμή την Ουκρανία. Στη συνέχεια εξέφρασε την ικανοποίησή του για την ένταξη της Σουηδίας και της Φινλανδίας στο ΝΑΤΟ καθώς όπως είπε η επιχειρησιακή ικανότητα και οργάνωση των στρατών τους θα είναι πολύ σημαντικό προνόμιο για τον οργανισμό.

24-25 Οκτωβρίου 2022:

Γαλλοφωνία

Συμμετοχή κοινοβουλευτικής αντιπροσωπείας της Βουλής των Ελλήνων στις εργασίες της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης της Γαλλοφωνίας. Στο Κοινοβούλιο της Καταλονίας, στη Βαρκελώνη, διεξήχθησαν οι εργασίες της 34ης Περιφερειακής Ολομέλειας Ευρώπης της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης Γαλλοφωνίας, 24-25 Οκτωβρίου 2022, με τη συμμετοχή μελών των εθνικών αντιπροσωπειών της Συνέλευσης. Η Βουλή των Ελλήνων εκπροσωπήθηκε από τη Βουλευτή, μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Συνέλευση, κ. Παρασκευή Βρυζίδου. Κεντρικό θέμα συζήτησης των εργασιών αποτέλεσε ο ρόλος των κοινοβουλίων στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

25 Οκτωβρίου 2022:

Europol

Συμμετοχή αντιπροσωπείας της Βουλής των Ελλήνων στην 11η Συνεδρίαση της Μικτής Ομάδας Κοινοβουλευτικού Ελέγχου της Europol. ντιπροσωπεία της Βουλής των Ελλήνων, αποτελούμενη από τον Πρόεδρο της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, κ. Μάξιμο Χαρακόπουλο και τα μέλη της κ.κ. Σταύρο Κελέτση και Χρήστο Σπίρτζη, συμμετείχε στις εργασίες της 11ης Συνεδρίασης της Μικτής Ομάδας Κοινοβουλευτικού Ελέγχου της Europol, που πραγματοποιήθηκαν στις 24 και 25 Οκτωβρίου, στις Βρυξέλλες.

25 Οκτωβρίου 2022:

Σχέση με Ελβετία

Επίσημη επίσκεψη στην Αθήνα των Προέδρων των Ομάδων Φιλίας των δύο Νομοθετικών Σωμάτων της Ελβετικής Συνομοσπονδίας. Με την ξένη αντιπροσωπεία συναντήθηκε η Υφυπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου, κ. Σοφία Βούλτεψη, η οποία συζήτησε με τους Ελβετούς εκπροσώπους θέματα που άπτονται της επικαιρότητας. Κατά τη συζήτηση, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε τόσο από την Υφυπουργό όσο και από την Πρόεδρο της Ομάδας Φιλίας, στην αναγκαιότητα για την κατά το δυνατό στενότερη συνεργασία των χωρών μας, προκειμένου να σημειωθεί πρόοδος στο καίριο ζήτημα προστασίας των ευρωπαϊκών συνόρων. Επ' αυτού η ελβετική πλευρά διεμήνυσε την αναμφίβολη εκτίμηση της χώρας της στο βαρύνουσας σημασίας έργο που εκπονείται στην Ελλάδα, αναφορικά με τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών και τη σπουδαιότητά του για όλες τις χώρες της Ευρώπης, που υφίστανται επιπτώσεις εξαιτίας του όγκου των βεβιασμένα μετακινούμενων πληθυσμών.

25 Οκτωβρίου 2022:

Ουκρανία

Μήνυμα του Προέδρου της Βουλής στην Κοινοβουλευτική Σύνοδο Διεθνούς Πλατφόρμας Κριμαίας. «Η Κριμαία, η Χερσώνα, η Ζαπορίζια, το Ντόνετσκ και το

Λουχάνσκ είναι τμήμα της Ουκρανίας. Η Ελλάδα δεν θα αναγνωρίσει ποτέ αυτά τα εδάφη ως τίποτε άλλο παρά ως τμήμα της Ουκρανίας.» Αυτό τόνισε ο Πρόεδρος της Βουλής κ. Κωνσταντίνος Τασούλας, στο βιντεοσκοπημένο μήνυμά του στην Κοινοβουλευτική Σύνοδο Διεθνούς Πλατφόρμας Κριμαίας, που συνήλθε στο Ζάγκρεμπ. Ο κ. Τασούλας υπογράμμισε ότι η θέση αρχής της Ελληνικής Δημοκρατίας είναι ακλόνητη: «υπερασπιζόμαστε τις αρχές και τις αξίες μας, τη δημοκρατία, το απαραβίαστο των συνόρων στην Ουκρανία, όπως κάνουμε και για την Κύπρο εδώ και 48 χρόνια, τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και το διεθνές δίκαιο». Τόνισε ακόμη ότι η Διεθνής Κοινότητα βρίσκεται αντιμέτωπη με μια σοβαρή πρόκληση: έναν αναχρονιστικό επιθετικό αναθεωρητισμό, που αμφισβητεί το διεθνές δίκαιο, τα σύνορα και τις έγκυρες διεθνείς συνθήκες.

Πηγή: Ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων

Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔΧ)

22 Ιουλίου 2022:

Απόρριψη προδικαστικών ενστάσεων της Μυανμάρ για την υπόθεση των Rohingya

Στην υπόθεση *Γκάμπια κατά Μυανμάρ*, το ΔΔΧ απέρριψε τέσσερις προδικαστικές ενστάσεις της εγκαλούμενης Μυανμάρ, σε σχέση με τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου και το παραδεκτό της υπόθεσης, επιτρέποντας έτσι την εξέταση της υπόθεσης και στην ουσία. Ειδικότερα, το ΔΔΧ έκρινε ότι:

- πρέπει να απορριφθεί η προδικαστική ένσταση ότι την σε βάρος της προσφυγή στην πραγματικότητα ασκεί ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας, που ως Διεθνής Οργανισμός δεν έχει locus standi στο ΔΔΧ, καθώς δεν πληρούνται οι τυπικές προϋποθέσεις για την ratione personae αρμοδιότητα του Δικαστηρίου (άρθ. 34-35 ΚατΔΔΧ). Σε κάθε περίπτωση δε, δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί κατάχρηση της διαδικασίας, προκειμένου η προσφυγή να απορριφθεί εναλλακτικά ως απαράδεκτη,
- η δικαιοδοσία του ΔΔΧ πράγματι θεμελιώνεται στο άρθρο IX της Σύμβασης για την Πρόληψη και Καταστολή του Εγκλήματος της Γενοκτονίας (1948), καθώς η Γκάμπια είναι συμβαλλόμενο μέρος στην εν λόγω Σύμβαση,
- η προδικαστική ένσταση για αδυναμία προσφυγής στο Δικαστήριο για την υπό εξέταση υπόθεση, δυνάμει επιφύλαξης της Μυανμάρ στο άρθρο VIII της Σύμβασης, πρέπει να απορριφθεί, καθώς η εν λόγω επιφύλαξη δεν είναι συναφής, πολλώ μάλλον ικανή να οδηγήσει στη διάγνωση αναρμοδιότητας ή, εναλλακτικά, απαραδέκτου της προσφυγής, και
- υπάρχει νομική διαφορά μεταξύ των δύο Μερών, τηρουμένων των προϋποθέσεων που νομολογιακά έχουν διαμορφωθεί.

3 Μαΐου 2022:

Γερμανία: απόρριψη έφεσης πρώην Σύρου αστυνομικού σε υπόθεση βασανιστηρίων

Το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της χώρας απέρριψε την έφεση του Al-Gharib κατά απόφασης που τον καταδίκαζε για βασανιστήρια σε βάρος κρατουμένων στη Συρία. Ο Gharib ήταν μέλος της μυστικής αστυνομίας του συριακού καθεστώτος και κατηγορήθηκε για διευκόλυνση βασανιστηρίων σε βάρος κρατουμένων και διάπραξη άλλων εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Ήδη δικαστήριο στην Koblenz τον είχε καταδικάσει σε 4,5 χρόνια φυλάκισης. Πρόκειται για μία από τις πρώτες υποθέσεις ενώπιον εθνικών δικαστηρίων για την βίαιη καταστολή διαδηλωτών από το συριακό καθεστώς στη Δαμασκό, στη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης (2011).

4 Μαΐου 2022:

Σουηδία: ολοκλήρωση της δίκης του Hamid Noury για εγκλήματα πολέμου

Ολοκληρώθηκε η δίκη ενός σωφρονιστικού υπαλλήλου από το Ιράν, που κατηγορήθηκε για διάπραξη εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας στη διάρκεια επεισοδίων για την απομάκρυνση αντιφρονούντων, το 1988. Ο Nouri φέρεται να έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη θανάτωση περίπου 5000 κρατουμένων στο Ιράν, ακολουθώντας οδηγίες του Ayatollah Khomeini. Σύμφωνα με μαρτυρίες επιζώντων, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, ο Noury εργαζόταν ως βοηθός στην Εισαγγελία. Οι ανθρωποκτονίες ήταν αντίδραση στις επιθέσεις που οργανώθηκαν από την ομάδα People's Mujahedin of Iran (MEK), στο τέλος του πολέμου Ιράν-Ιράκ. Οι Εισαγγελείς ζήτησαν την επιβολή ισόβιας κάθειρξης. Η απόφαση αναμένεται να ανακοινωθεί τον Ιούλιο.

Το ΥΠΕΞ του Ιράν ζήτησε την άμεση απελευθέρωσή του, επισημαίνοντας ότι η δίκη μάλλον δυσχεραίνει τις σχέσεις Σουηδίας-Ιράν.

4 Μαΐου 2022:

Ιράν: ορισμός ημερομηνίας εκτέλεσης καταδικασθέντος για κατασκοπεία υπέρ του Ισραήλ

Το ειδησεογραφικό πρακτορείο ISNA ανακοίνωσε ότι ο σουηδικής και ιρλανδικής καταγωγής Ahmadreza Djalali, που εργαζόταν ως ιατρός και δίδασκε στο Karolinska Institute στη Στοκχόλμη. Ο Djalali συνελήφθη στο Ιράν το 2016, στη διάρκεια ακαδημαϊκού ταξιδιού και κατηγορήθηκε για κατασκοπεία υπέρ του Ισραήλ. Αναμένεται να εκτελεσθεί στις 21 Μαΐου 2022. Το σουηδικό ΥΠΕΞ ανακοίνωσε ότι τόσο η Σουηδία, όσο και η ΕΕ καταδικάζουν την επιβολή της θανατικής ποινής και απαίτησε την απελευθέρωσή του.

9 Μαΐου 2022:

Σερβία: καταδίκη διοικητή φυλακών για κακομεταχείριση κρατουμένων

Ο Husein Mujanovic, διοικητής στρατιωτικών φυλακών, καταδικάσθηκε σε 10 χρόνια κάθειρξης από το Higher Court του Βελιγραδίου λόγω κακομεταχείρισης κρατουμένων στη διάρκεια του πολέμου στη Βοσνία. Η φυλακή Hrasnica ελεγχόταν από τον στρατό της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, όπου κρατούνταν 30 άτομα, σε κακές συνθήκες, τα οποία υποβάλλονταν σε βασανιστήρια και άλλες μορφές κακομεταχείρισης. Έξι κρατούμενοι πέθαναν υπό αυτές τις συνθήκες.
Το 2020, ο Mujanovic είχε καταδικασθεί σε 10 χρόνια κάθειρξης, αλλά σε δεύτερο βαθμό η ετυμηγορία απορρίφθηκε και ορίστηκε επαναδίκαση λόγω παραβιάσεων του Συντάγματος και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Η νέα -πρωτοβάθμια- απόφαση υπόκειται σε νέα έφεση.

9 Μαΐου 2022:

Γαλλία: εκκίνηση δίκης του πρώην αξιωματούχου Laurent Bucyibaruta

Ο Laurent Bucyibaruta, πρώην αξιωματούχος στη Ρουάντα, βρέθηκε κατηγορούμενος σε γαλλικό δικαστήριο, αντιμετωπίζοντας κατηγορίες για γενοκτονία, συμμετοχή σε γενοκτονία και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, την περίοδο της γενοκτονίας του 1994, αντιμετωπίζοντας την ποινή της ισόβιας κάθειρξης.

Το δικαστήριο θα εξετάσει το είδος της ευθύνης του κατηγορουμένου για τις σφαγές περίπου 90 μαθητών της κοινότητας Τούτσι στο Σχολείο Marie Merci. Ο Bucyibaruta αρνείται τις κατηγορίες. Πλέον βρίσκεται υπό δικαστική επίβλεψη λόγω προβλημάτων υγείας του.

11 Μαΐου 2022:

Γαλλία: έρευνα για καταγγελίες βασανιστηρίων σε βάρος του Προέδρου της Interpol

Γαλλικό δικαστήριο, στη βάση αποδείξεων που εισέφεραν δύο Βρετανοί κρατούμενοι στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, διέταξε διεξαγωγή έρευνας για τυχόν εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας σε βάρος του Προέδρου της Interpol, Ahmed Nasser al-Raisi. Δύο Βρετανοί, οι Matthew Hedges και Ali Issa Ahmad, που είχαν συλληφθεί για επτά μήνες με την κατηγορία της κατασκοπίας, ισχυρίζονται ότι έπεσαν θύματα βασανιστηρίων. Αμφότεροι προσέφυγαν, δυνάμει της αρχής της οικουμενικής δικαιοδοσίας, κατά του Al-Raisi, σε Ολλανδία, Σουηδία και Τουρκία. Οι ίδιες κατηγορίες υποστηρίζονται και από ομάδες προάσπισης των ΔτΑ.

12 Μαΐου 2022:

Ρωσία: καταδίκη πέντε μουσουλμάνων από την Κριμαία για συμμετοχή σε ισλαμιστική οργάνωση

Πέντε Τάταροι από την Κριμαία καταδικάσθηκαν σε κάθειρξη 14 ετών από ρωσικό στρατιωτικό δικαστήριο για την φερόμενη συμμετοχή τους σε ισλαμιστική οργάνωση ονόματι Hizb-ut Tahrir. Η οργάνωση εξαγγέλλει την με ειρηνικό τρόπο επαναφορά του μουσουλμανικού Χαλιφάτου και ελεύθερα λειτουργεί στην Ουκρανία. Έχει, ωστόσο, απαγορευθεί στην Ρωσία ως εξτρεμιστική ομάδα.
Η απόφαση αυτή μάλλον εντάσσεται στις μεθόδους πίεσης των Τατάρων της Κριμαίας που μετέρχεται η Ρωσία. Σύμφωνα και με τον αρχηγό της κοινότητας, αρκετοί άνδρες έχουν δικασθεί και καταδικασθεί σε ανάλογες βάσεις.

13 Μαΐου 2022:

Βοσνία: καταδίκη πρώην αστυνομικών για ανθρωποκτονίες στη διάρκεια του πολέμου

Οι πρώην αστυνομικοί Milenko Samardzija και Kosta Stanic καταδικάσθηκαν για -με πρόθεση- άμεση συμμετοχή στις ανθρωποκτονίες 22 Βόσνιων αμάχων στο χωριό Balatun. Κατηγορήθηκαν ότι, το 1992, ανάγκασαν κατοίκους να φύγουν από τα σπίτια τους, τους μετέφεραν με στρατιωτικά οχήματα και τους σκότωσαν στις όχθες του ποταμού Drina.

Άλλα θύματα μεταφέρθηκαν στο αστυνομικό τμήμα, όπου βασανίστηκαν, κακοποιήθηκαν και θανατώθηκαν.

18 Μαΐου 2022:

Γαλλία: κατηγορίες για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας σε βάρος της εταιρείας Lafarge για την ενίσχυση του ISIL και άλλων ομάδων

Η εταιρεία Lafarge κατηγορήθηκε για συμμετοχή σε εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας λόγω ενίσχυσης με σχεδόν 13 εκατομμύρια ευρώ του ISIL και άλλων ενόπλων ομάδων στη Συρία. Η κοινοπραξία Holcim, της οποίας μέλος είναι και η Lafarge, ανακοίνωσε ότι θα εφεσιβάλει την απόφαση του Δικαστηρίου. Η περίπτωση θεωρείται ως ευκαιρία να εγκαινιασθεί η ποινική δίωξη πολυεθνικών εταιρειών που συνεχίζουν τις δραστηριότητές τους σε περιοχές ενεργών συρράξεων.

18 Μαΐου 2022:

Κολομβία: έναρξη διαδικασίας για την καταδίκη αξιωματούχων που ομολόγησαν την τέλεση εγκλημάτων πολέμου

Ο Ειδικός Μηχανισμός για την Ειρήνη στην Κολομβία [Jurisdicción Especial para la Paz/JEP] ανακοίνωσε ότι αξιωματούχοι που ομολόγησαν ότι θανάτωσαν αμάχους στην περιοχή Catatumbo, στο πλαίσιο του σκανδάλου “falsos positivos”, θα παρουσιασθούν για τον προσδιορισμό -εντός τριμήνου- των επανορθώσεων υπέρ των θυμάτων. Με δεδομένο ότι ο «Μηχανισμός» δεν μπορεί να επιβάλει στερητικές της ελευθερίας ποινές σε αξιωματούχους που ομολόγησαν, οι τελευταίοι αντιμετωπίζουν μόνο το ενδεχόμενο επιβολής κυρώσεων, όπως η παροχή κοινωνικής εργασίας.

18 Μαΐου 2022:

Ουκρανία: πρώτη δίκη μετά την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία

Ο 21χρονος Ρώσος Vadim Shishimarin ομολόγησε ότι σκότωσε τον Oleksandr Shelipov, έναν άοπλο 62χρονο. Πλέον ο Shishimarin κινδυνεύει με καταδίκη σε ισόβια κάθειρξη. Σύμφωνα με την Εισαγγελία, ο κατηγορούμενος έλαβε διαταγή να σκοτώσει αμάχους με Kalashnikov.
Η υπόθεση είναι η πρώτη από τις χιλιάδες που προέκυψαν (και θα προκύψουν) μετά την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία.

18 Μαΐου 2022:

Κόσοβο: καταδίκη πρώην μελών του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσόβου (UCK) για εκφοβισμό μαρτύρων

Το Ειδικό Δικαστήριο για το Κόσοβο καταδίκασε σε 4,5 χρόνια φυλάκισης και πρόστιμο 100 ευρώ, τους Hysni Gucati και Nasim Haradinaj για παρακώλυση της δικαιοσύνης, εκφοβισμό μαρτύρων και αποκάλυψη εμπιστευτικών πληροφοριών. Τα περισσότερα από τα έγγραφα που κυκλοφόρησαν, αφορούσαν την αλληλογραφία της Ειδικής Διερευνητικής Δύναμης [Special Investigative Task Force (SITF)] και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα στοιχεία μαρτύρων από Κόσοβο, Σερβία και Αλβανία. Οι Gucati και Haradinaj συνελήφθησαν στην Πρίστινα από αστυνομικές δυνάμεις της ΕΕ.

24 Μαΐου 2022:

Ολλανδία: σύλληψη μέλους των συριακών δυνάμεων για εγκλήματα πολέμου

Η ολλανδική αστυνομία συνέλαβε 34χρονο, ύποπτο για (συμμετοχή στη) διάπραξη εγκλημάτων πολέμου και κατά της ανθρωπότητας στη Συρία, στο πλευρό των δυνάμεων του Προέδρου Άσσαντ, το 2013. Ο εν λόγω ύποπτος βρισκόταν στη χώρα ήδη από το 2020 και είχε αιτηθεί χορήγησης ασύλου.

24 Μαΐου 2022:

ΗΠΑ: καταδίκη του Mirsad Kandic σε ισόβια κάθειρξη για την υποστήριξη που παρέσχε στο ISIS

Ομοσπονδιακός δικαστής στο Brooklyn εξέδωσε ετυμηγορία για την ενοχή του Mirsad Kandic, που είχε συλληφθεί στο Σαράγεβο και εκδοθεί το 2017, ζητώντας την καταδίκη σε ισόβια κάθειρξη λόγω συμμετοχής και παροχής βοήθειας στο ISIS (π.χ. παροχή όπλων, άλλου εξοπλισμού, know-how). Το 2013, έφυγε από τις ΗΠΑ στην Τουρκία, για να ενταχθεί στο ISIS, μαχόμενος για την στράτευση και άλλων ατόμων μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, βοηθώντας τους να κατευθυνθούν προς περιοχές ελεγχόμενες από το ISIS.

25 Μαΐου 2022:

Ινδία: καταδίκη σε ισόβια κάθειρξη του Yasin Malik

Στις 25 Μαΐου 2022, ο αρχηγός της κίνησης υπέρ της ανεξαρτησίας του Κασμίρ [Jammu και Kashmir Liberation Front (JKLF)], Yasin Malik, καταδικάσθηκε σε ισόβια κάθειρξη από ειδικό δικαστήριο για συμμετοχή και συνέργεια σε τρομοκρατικές πράξεις και άλλα εγκλήματα.

Στη διάρκεια της διαδικασίας, ο Malik αρνήθηκε όλες τις κατηγορίες και χαρακτήρισε τον εαυτό του ως «μαχητή της ελευθερίας»/"freedom fighter". Σημειώνεται ότι είχε κατηγορηθεί για αποδοχή χρηματικών ποσών από το Πακιστάν για την τέλεση τρομοκρατικών πράξεων.

28 Μαΐου 2022

Ιαπωνία: απελευθέρωση της Fusako Shigenobu

Η συνιδρύτρια του Ιαπωνικού Κόκκινου Στρατού, Fusako Shigenobu, απελευθερώθηκε, στις 28 Μαΐου 2022, μετά από 20 χρόνια κάθειρξης, απολογούμενη για τα εγκλήματα σε βάρος αθώων. Υπενθυμίζεται ότι η εν λόγω (αριστερόφρων) ένοπλη ομάδα διέπραττε, κατά τα έτη 1970-1980, επιθέσεις σε όλο τον κόσμο, κυρίως προς υποστήριξη των Παλαιστινίων (π.χ. αεροπειρατείες, κράτηση ομήρων).

30 Μαΐου 2022:

Ιρλανδία: δημοσίευση ετυμηγορίας στη δίκη πρώην ιρλανδής στρατιωτικού για τη συμμετοχή στο ISIS

Ιρλανδικό δικαστήριο εξέδωσε απόφαση σε βάρος της Lisa Smith, πρώην Ιρλανδής στρατιωτικού, για τη συμμετοχή της στο ISIS, από τις 18 Οκτωβρίου 2015 έως την 1η Δεκεμβρίου 2019. Η Smith αρνήθηκε όλες τις κατηγορίες, συμπεριλαμβανομένης της κατηγορίας για χρηματοδότηση τρομοκρατίας, με την αποστολή χρηματικών ποσών για τη χρηματοδότηση της ιατρικής περίθαλψης Σύρου στην Τουρκία. Η καταδικασθείσα μετεστράφη προς το Ισλάμ και ταξίδεψε σε περιοχή ελεγχόμενη ήδη από το 2015 από το ISIS. Αργότερα, το 2016, χώρισε τον σύζυγό της, που αρνήθηκε να την ακολουθήσει, και παντρεύτηκε Βρετανό που συμμετείχε στην οργάνωση. Αργότερα, συνελήφθη, με την κόρη της, στο αεροδρόμιο του Δουβλίνου, το 2019. Η υπεράσπισή της ισχυρίστηκε ότι και μόνο η παρουσία της σε περιοχή ελεγχόμενη από το ISIS δεν μπορεί να στηρίξει την κατηγορία της συμμετοχής στην οργάνωση.

31 Μαΐου 2022:

Ουκρανία: ολοκλήρωση δεύτερης δίκης μετά την ρωσική εισβολή

Οι Alexander Bobikin και Alexander Ivanov, Ρώσοι στρατιώτες, έχοντας ομολογήσει την ενοχή τους ήδη από τις 26 Μαΐου, καταδικάσθηκαν σε 11,5 χρόνια κάθειρξης για τις επιθέσεις σε βάρος άμαχου πληθυσμού στην Ανατολική Ουκρανία.

Η Εισαγγελία αρχικά ζήτησε την επιβολή 12 ετών κάθειρξης, ενώ η υπεράσπιση προσπάθησε να περιορίσει την ποινή στα 8 έτη, υποστηρίζοντας ότι η ομολογία αποτελεί και μία μορφή έμπρακτη μεταμέλειας των κατηγορουμένων.
Πρόκειται για μία από τις πολλές δικαστικές διαμάχες που διεξάγονται στην Ουκρανία σχετικά με την νέα κατάσταση πραγμάτων. Μάλιστα, οι Ουκρανοί (από κοινού με διάφορους διεθνείς δρώντες) ισχυρίζονται ότι έχουν διαπραχθεί δεκάδες χιλιάδες εγκλημάτων πολέμου, ειδικά σε βάρος αμάχων, ισχυρισμό που απορρίπτει η ρωσική πλευρά.

31 Μαΐου 2022

Ρωσία: νέες ποινικές κατηγορίες σε βάρος του Navalny

Στις 31 Μαΐου 2022, ο αρχηγός της ρωσικής αντιπολίτευσης, Alexei Navalny, ανακοίνωσε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ότι αναμένεται να παραπεμφθεί σε νέα δίκη, που ενδέχεται να τον καταδικάσει σε 15 επιπλέον έτη κάθειρξης, προστιθέμενα στα ήδη 9 χρόνια που του έχουν επιβληθεί. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι οι νέες κατηγορίες ερείδονται στη δημιουργία μίας εξτρεμιστικής οργάνωσης υποκίνησης μίσους προς τις εθνικές αρχές.

2 Ιουνίου 2022:

Γαλλία: ποινικές κατηγορίες τριών ΜΚΟ σε βάρος εταιριών για συμμετοχή στη σύρραξη στην Υεμένη

Τρεις ΜΚΟ κατηγορούν τις Dassault, Thales και MBDA, γαλλικές εταιρείες παρασκευής όπλων, για συμμετοχή στη φερόμενη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου στην Υεμένη. Οι τρεις εταιρείες εξάγουν όπλα σε «συμμαχία» υπό τη διοίκηση της Σαουδικής Αραβίας, γνωρίζοντας ότι κατηγορείται για διάπραξη εγκλημάτων πολέμου ήδη από την έναρξη της σύρραξης το 2015. Οι ΜΚΟ (European Centre for Constitutional and Human Rights (ECCHR), Yemeni rights group Mwatana, Sherpa) υποστηρίζουν ότι τα γαλλικά όπλα χρησιμοποιούνται από την ως άνω συμμαχική δύναμη για τη διάπραξη εγκλημάτων, π.χ. επιθέσεις σε βάρος αμάχων και άλλων προστατευόμενων προσώπων, μη στρατιωτικών και άλλων προστατευόμενων υποδομών κ.ά.

7 Ιουνίου 2022:

ΗΠΑ: ομολογία Αμερικανίδας για διεύθυνση και οργάνωση στρατιωτικής εκπαίδευσης νέων γυναικών για το ISIS

Η Αμερικανίδα Allison Fluke-Ekren ομολόγησε ενώπιον δικαστηρίου ότι οργάνωνε και εκπαίδευε περισσότερες από 100 γυναίκες και κορίτσια στη Συρία για το ISIS. Η εν λόγω γυναίκα ενεπλάκη σε διάφορες υπερπόντιες τρομοκρατικές δραστηριότητες και ταξίδεψε σε Συρία, Λιβύη και Ιράκ για τον ίδιο σκοπό. Υπηρέτησε ως αρχηγός μιας μονάδας του ISIS, της Khatiba Nusaybah, εκπαιδεύοντας κορίτσια να χρησιμοποιούν όπλα, ενώ ενεπλάκη και στην οργάνωση άλλων επιθέσεων. Το 2018, έστειλε άτομο στην οικογένειά της να ενημερώσει (ψευδώς) για το θάνατό της, ώστε η αμερικανική κυβέρνηση να μην μπορέσει να την εντοπίσει. Αντιμετωπίζει ποινή ισόβιας κάθειρξης. Η δε καταδίκη της αναμένεται να λάβει χώρα στις 25 Οκτωβρίου 2022.

8 Ιουνίου 2022:

Ολλανδία: καταδίκη σε ισόβια κάθειρξη για διάπραξη εγκλημάτων πολέμου την δεκαετία 1970

Ο Eshetu Alemu, αιθιοπικής και ολλανδικής ιθαγένειας, καταδικάσθηκε, σε δεύτερο βαθμό, σε ισόβια κάθειρξη για εγκλήματα πολέμου στην Αιθιοπία, την δεκαετία 1970, στη διάρκεια της διακυβέρνησης του σκληρού μαρξιστικού καθεστώτος της εποχής, τελώντας χρέη εκπροσώπου του καθεστώτος Dergue του πρώην δικτάτορα Mengistu Haile Mariam. Σύμφωνα με διαθέσιμα στοιχεία, σχεδόν 150000 μαθητές, πολιτικοί και άλλοι διανοούμενοι που τάσσονταν κατά του καθεστώτος, συνελήφθησαν αναίτια τότε, βασανίστηκαν, κρατήθηκαν σε απάνθρωπες συνθήκες και βάναυσα θανατώθηκαν.

8 Ιουνίου 2022:

Σερβία: κατηγορίες για εγκλήματα πολέμου σε τέσσερις Κροάτες αξιωματούχους στρατού

Το Εφετείο του Βελιγραδίου απήγγειλε σε τέσσερις Κροάτες αξιωματούχους του στρατού κατηγορίες για διάπραξη εγκλημάτων πολέμου σε βάρος αμάχων. Ειδικότερα, κατηγορήθηκαν ότι διέταξαν την διεξαγωγή της εναέριας επίθεσης σε βάρος Σέρβων προσφύγων στη διάρκεια της Επιχείρησης «Καταιγίδα» το 1995. Θα δικαστούν δε ερήμην. Να σημειωθεί ότι η κροατική και σερβική Εισαγγελία συνεργάζονται, κατόπιν σχετικής συμφωνίας, σε υποθέσεις εγκλημάτων πολέμου ως προς την συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, ενώ δεν επιτρέπεται η έκδοση προσώπων.

9 Ιουνίου 2022:

Ουκρανία: καταδίκη σε θάνατο δύο Βρετανών και ενός Μαροκινού από «δικαστήριο» του Ντονέτσκ

Στην αυτοανακηρυχθείσα «Λαϊκή Δημοκρατία του Ντονέτσκ», «Δικαστήριο» καταδίκασε σε θάνατο δύο Βρετανούς και έναν Μαροκινό για τη συμμετοχή τους στον ρωσο-ουκρανικό πόλεμο υπέρ των Ουκρανών, γεγονός που οδήγησε σε θανάτους αμάχων και καταστροφή υποδομών. Επιλέγοντας να τους χαρακτηρίσει «μισθοφόρους», τους έθεσε εκτός του προστατευτικού πλαισίου των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949. Βέβαια, σύμφωνα με την ουκρανική πλευρά, και οι τρεις είναι μέλη των ουκρανικών δυνάμεων, και, συνεπώς, δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των μισθοφόρων.
Στις 10 Ιουνίου, τα ΗΕ ανακοίνωσαν ότι, τέτοιου είδους αντιμετώπιση αιχμαλώτων πολέμου, θα θεωρείται έγκλημα πολέμου.

10 Ιουνίου 2022:

Ην. Βασίλειο: έναρξη απελάσεων αιτούντων άσυλο από την Ρουάντα

Το Εφετείο του Λονδίνου αποφάσισε ότι αιτούντες άσυλο από την Ρουάντα μπορούν να απελαθούν από το Ην. Βασίλειο. Η απόφαση αυτή εκδόθηκε αμέσως μετά τις κινητοποιήσεις διαφόρων φιλανθρωπικών οργανώσεων κατά της νέας μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας, στις οποίες το δικαστήριο επέτρεψε να ασκήσουν περαιτέρω ένδικα μέσα. Το βρετανικό αυτό σχέδιο έχει επικριθεί ως «ανήθικο και απάνθρωπο» και από τα ΗΕ.

17 Ιουνίου 2022

Ην. Βασίλειο: έγκριση έκδοσης του Julian Assange στις ΗΠΑ από την Υπουργό Εσωτερικών

Η Υπουργός Εσωτερικών Priti Patel ενέκρινε την έκδοση στις ΗΠΑ του Julian Assange, κατηγορούμενου για κατασκοπεία και άλλες 18 κατηγορίες. Μεταξύ άλλων κατηγορείται ότι διέρρευσε εμπιστευτικά στρατιωτικά έγγραφα των ΗΠΑ, θέτοντας πολλές ζωές σε κίνδυνο. Ο Assange πάντως μπορεί να προσβάλει την νέα αυτή απόφαση. [Υπενθυμίζεται ότι, αρχικά, η απόφαση του δικαστηρίου ήταν απορριπτική της εκδόσεως, κυρίως υπό το φόβο ότι ο Assange επρόκειτο να αυτοκτονήσει.] Ωστόσο, οι ΗΠΑ διαβεβαίωσαν για την ασφάλειά του και πρότειναν εναλλακτικά την μεταφορά του στην Αυστραλία, προκειμένου να εκτίσει την ποινή του. Γι' αυτό και έγινε δεκτό το νέο αίτημα.

17 Ιουνίου 2022:

Βοσνία: επιβεβαίωση καταδίκης Βοσνίων μαχητών

Η απόφαση πρωτοβάθμιου δικαστηρίου για την καταδίκη των Senad Dzananovic και Edin Gadzo σε 11 χρόνια κάθειρξης και 5 έτη φυλάκισης αντίστοιχα δεν ανατράπηκε. Αμφότεροι καταδικάσθηκαν για εγκλήματα σε βάρος Σέρβων αμάχων στην περιοχή Alipasino Polje στο Σαράγεβο (κράτηση σε ανθυγιεινές συνθήκες, βασανιστήρια, βιασμοί, εξαφανίσεις, αναγκαστικές εξαφανίσεις κ.ά.), την περίοδο Μαΐου-Αυγούστου 1992. Το Εφετείο απέρριψε ως αβάσιμη την έφεσή τους.

17 Ιουνίου 2022:

ΗΠΑ: το Ανώτατο Δικαστήριο της Iowa έκρινε αντισυνταγματικό το δικαίωμα σε άμβλωση

Το Ανώτατο Δικαστήριο της Πολιτείας Iowa, κατόπιν προσφυγής από παρόχους υπηρεσιών άμβλωσης, έκρινε ότι το δικαίωμα σε άμβλωση δεν προστατεύεται από το Σύνταγμα της Πολιτείας. Η απόφαση αυτή αναμένεται να ανοίξει το δρόμο στους εθνικούς/τοπικούς νομοθέτες να περιορίσουν ή/και καταργήσουν (όπερ εγένετο) το εν λόγω δικαίωμα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι τέσσερα χρόνια πριν, το ίδιο Δικαστήριο έκρινε ότι το δικαίωμα σε άμβλωση καλύπτεται τόσο σε πολιτειακό, όσο και σε ομοσπονδιακό επίπεδο.

21 Ιουνίου 2022:

Βέλγιο: επαναπατρισμός 22 ατόμων που συνδέονταν με το ISIL

Οι βελγικές αρχές κατάφεραν να επαναπατρίσουν 6 γυναίκες που συνδέονταν με το ISIL και τα 16 τέκνα τους από μαχητές της οργάνωσης, που δρούσαν στην ΒΑ Συρία. Οι γυναίκες, που είχαν ήδη καταδικασθεί για συμμετοχή σε ένοπλη ομάδα, παραδόθηκαν στις εθνικές αρχές, κατά την άφιξή τους, ενώ τα παιδιά, αφού τους διενεργήθηκαν ιατρικές εξετάσεις, τοποθετήθηκαν σε ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας.

22 Ιουνίου 2022:

Βοσνία: καταδίκη μελών Τσέτνικ για υποκίνηση σε μίσος στη διάρκεια συγκέντρωσης

Οι Dusan Sladojevic, Slavko Aleksic και Risto Lecic, μέλη του σερβικού εθνικιστικού κινήματος Ravna Gora, καταδικάσθηκαν σε πέντε μήνες φυλάκισης για την υποκίνηση σε εθνικό, φυλετικό και θρησκευτικό μίσος στην περιοχή Visegrad, τον Μάρτιο 2019.

Η αναπαραγωγή προσβλητικών τραγουδιών προκαλούσε φόβο στον τοπικό πληθυσμό, ιδιαίτερα σε μη Σέρβους, που έφυγαν από την περιοχή στη διάρκεια του πολέμου της δεκαετίας του 1990, και επέστρεψαν στις εστίες τους. Αν και αρχικά είχαν απελευθερωθεί, οι εφετειακές αποφάσεις ανέτρεψαν το αποτέλεσμα, με το επιχείρημα -μεταξύ άλλων- ότι η ελευθερία της έκφρασης, σύμφωνα και με την πάγια νομολογία του ΕυρΔΔΑ, δεν είναι απόλυτη, αλλά υπόκειται σε περιορισμούς.

28 Ιουνίου 2022:

Κόσοβο: σύλληψη Σέρβων για ρητορική μίσους στη διάρκεια της επετείου από τη μάχη του Κοσόβου

Ο Σέρβος Nikola Nedeljkovic συνελήφθη για υποκίνηση σε μίσος μετά από επετειακή εκδήλωση για τη Μάχη του Κοσόβου του 1389, στο Μνημείο Gazimestan. Η αστυνομία εμπόδισε επίσης δέκα άτομα από το Μαυροβούνιο, που θα μοίραζαν την ίδια μέρα προπαγανδιστικά μπλουζάκια με συνθήματα υπέρ της ενοποίησης της Σερβίας ("Veseli se, srpski rode"), αλλά και με σχέδια ενός χάρτη που απεικόνιζε μία μεγάλη Σερβία μαζί με το Κόσοβο.

28 Ιουνίου 2022:

Κολομβία: η Επιτροπή Αλήθειας και Συμφιλίωσης εξέδωσε την τελική Έκθεσή της

Η Επιτροπή Αλήθειας και Συμφιλίωσης, που δημιουργήθηκε με τη Συνθήκη Ειρήνης του 2016 μεταξύ της Κυβέρνησης της Κολομβίας και των FARC και αποτελούνταν από ακαδημαϊκούς και εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών, εξέδωσε την τελική Έκθεσή της για την συνολική κατάσταση στην Κολομβία, καλώντας την Κυβέρνηση, αλλά κάθε άλλο δρώντα που συμμετέχει στις εχθροπραξίες να αναγνωρίσει τα όσα δεινά έχουν υποστεί τα θύματα (υπολογίζεται ότι την περίοδο 1990-2018 περισσότερα από 50.000 άτομα απήχθησαν, ενώ πολύ υψηλά ήταν τα ποσοστά εσωτερικά εκτοπισμένων, αλλά και θανατώσεων αμάχων), αλλά και να διασφαλίσουν ότι τυχόν άλλες πολιτικές διαφορές δε θα επιλυθούν με τη βία. Επιπλέον, προχώρησε σε Συστάσεις για την αποφυγή άλλων μελλοντικών συγκρούσεων.

28 Ιουνίου 2022:

Γερμανία: καταδίκη πρώην Ναζί φύλακα ηλικίας 101 ετών

Καταδικάσθηκε σε πέντε έτη φυλάκισης ο Josef Schuetz, Ναζί φύλακας στρατοπέδου συγκέντρωσης και ηλικίας 101 ετών (ο γηραιότερος κατηγορούμενος για εγκλήματα στη διάρκεια του Ολοκαυτώματος). Κατηγορήθηκε για συμμετοχή σε ανθρωποκτονίες 3.518 φυλακισμένων -κυρίως Εβραίων, Ρομά, πολιτικών αντιπάλων και ομοφυλόφιλων- που κρατούνταν σε άθλιες συνθήκες στο στρατόπεδο συγκέντρωσης (Oranienburg, βορείως του Βερολίνου), κατά την περίοδο 1942-1945. Ο κατηγορούμενος ισχυρίστηκε ότι δεν γνώριζε πως διαπράττονταν εγκλήματα και σε καμία περίπτωση δε συμμετείχε σε εγκληματικές πράξεις.

1 Ιουλίου 2022:

Γαλλία: εισαγγελική έρευνα για την εμπλοκή του Group Castel στη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία

Οι Εισαγγελείς για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας άνοιξαν έρευνα για την πιθανή συμμετοχή της κοινοπραξίας Group Castel, με έδρα το Bordeaux και μεγάλο αγοραστικό κοινό στην Αφρική, αλλά και θυγατρικών της, σε εγκλήματα πολέμου που διαπράχθηκαν στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, κυρίως με την πληρωμή τοπικών ομάδων ανταρτών, αλλά και την εξασφάλιση οχημάτων και μετακίνησης.

5 Ιουλίου 2022:

ΗΠΑ: διακανονισμός και αποζημίωση ανδρών που αυθαίρετα συνελήφθησαν και κακοποιήθηκαν μετά την 11η Σεπτεμβρίου

Μετά από δικαστική διαμάχη σε σχέση με αυθαίρετη κράτηση και κακομεταχείριση ανδρών σε ομοσπονδιακές φυλακές μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου, το αμερικανικό Υπουργείο Δικαιοσύνης κατέληξε σε διακανονισμό, ύψους $98,000, που διαμοιράστηκαν στους έξι προσφεύγοντες.
Εκτιμάται ότι πολλοί μουσουλμάνοι, Άραβες και άνδρες από την Νότια Ασία συνελήφθησαν εκείνη την περίοδο, ενώ περισσότερα από 1000 άτομα συνελήφθησαν σε όλη τη χώρα.

6 Ιουλίου 2022:

Αργεντινή: καταδίκη για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας 19 πρώην αξιωματούχων

Μετά από δίκη, που ακολούθησε της δημοσίευσης Έκθεσης της Επιτροπής Αληθείας της Κολομβίας, καταδικάσθηκαν στην Αργεντινή 19 πρώην στρατιωτικοί αξιωματούχοι σε φυλάκιση για διάπραξη εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας (λ.χ. αναγκαστικές εξαφανίσεις, ανθρωποκτονίες, βασανιστήρια, απαγωγές ανηλίκων) σε βάρος περίπου 350 θυμάτων, στη διάρκεια της δικτατορίας της περιόδου 1970-1980.

8 Ιουλίου 2022:

Βοσνία: διεθνές ένταλμα σύλληψης του Brane Petkovic

Δικαστήριο της Βοσνίας εξέδωσε διεθνές ένταλμα σύλληψης του Brane Petkovic, ο οποίος βρίσκεται στη Σερβία και δεν παρουσιάστηκε στις προηγούμενες προγραμματισμένες ακροάσεις του δικαστηρίου. Υπενθυμίζεται ότι κατηγορείται για την μη παρεμπόδιση -ως ανώτερος- των υφισταμένων του από τη διάπραξη εγκλημάτων, αλλά και την αποτυχία του να τιμωρήσει τους δράστες, αν και γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει τα σχέδια και τη δράση τους. Σύμφωνα με την εισαγγελία, εμπλέκεται σε μία επίθεση σε βάρος αμάχων στην περιοχή Lozje-Kokino Selo, κατά την οποία 16 άτομα σκοτώθηκαν και τα λείψανά τους βρέθηκαν σε συλλογικό τάφο σε γειτονικό χωριό.

8 Ιουλίου 2022:

Ουκρανία: η αυτοανακηρυχθείσα «Δημοκρατία του Ντονέτσκ» ήρε το Moratorium για τη θανατική ποινή σε σχέση με δύο Βρετανούς και έναν Μαροκινό

Η αυτοανακηρυχθείσα «Δημοκρατία του Ντονέτσκ» στην Ανατολική Ουκρανία, στηριζόμενη από την Ρωσία, ήρε το Moratorium για τη θανατική ποινή σε σχέση με τρεις αιχμαλώτους πολέμου, δύο Βρετανούς και έναν Μαροκινό, που μάχονταν υπέρ της Ουκρανίας, τους οποίους χαρακτήρισε ως «μισθοφόρους» και τους καταδίκασε σε θάνατο.

11 Ιουλίου 2022:

Ρουμανία: έναρξη έρευνας για εγκλήματα στην Ουκρανία

Ο Ρουμάνος Γενικό Εισαγγελέας, στη βάση της αρχής της οικουμενικής δικαιοδοσίας, ξεκίνησε την έρευνα για πιθανά εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, που διαπράχθηκαν στην Ουκρανία μετά την ρωσική εισβολή, μία κίνηση που ενισχύει και αντίστοιχες δράσεις σε διεθνές επίπεδο (βλ. έναρξη έρευνας για την κατάσταση στην Ουκρανία), αλλά και αντίστοιχες πρωτοβουλίες άλλων κρατών. Ακόμα, αντίστοιχες διαδικασίες εκκινούν στην περίπτωση εμπλοκής Ρουμάνων πολιτών ή Ουκρανών που έφθασαν ως πρόσφυγες στη Ρουμανία.

12 Ιουλίου 2022:

Ην. Βασίλειο: έρευνα BBC για θανατώσεις κρατουμένων από τις βρετανικές Ειδικές Δυνάμεις στο Αφγανιστάν

Το κανάλι BBC αποκάλυψε ότι οι Ειδικές Δυνάμεις HB (UK Special Unit SAS), που είχε σταλεί στο Αφγανιστάν, ενδέχεται να υπέχει ευθυνών για την θανάτωση άοπλων κρατουμένων υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες, πληροφορίες που φαίνεται να προέρχονται από εκθέσεις του στρατού. Ο πρώην επικεφαλής του σώματος, General Sir Mark Carleton-Smith, είχε πράγματι γνώση των καταγγελλόμενων ανθρωποκτονιών, αλλά απέτυχε να ενημερώσει σχετικά την Royal Military Police, ενώ από την εσωτερικά διακινούμενη αλληλογραφία φαίνεται να εμπλέκονται και άλλοι αξιωματούχοι. Επιπλέον, καταγράφεται ότι ορισμένα μέλη θανάτωσαν ακόμα και αμάχους στη διάρκεια βραδινών/νυχτερινών επιθέσεων, ενώ τοποθετούσαν διάφορα όπλα, προκειμένου να «σκηνοθετήσουν» και να επιβεβαιώσουν το αφήγημά τους, ότι δηλαδή πράγματι δικαιολογούνταν οι εν λόγω επιθέσεις.

13 Ιουλίου 2022:

Γαλλία: καταδίκη πρώην επάρχου από την Ρουάντα σε 20 χρόνια κάθειρξης

Ο Laurent Bucyibaruta καταδικάσθηκε σε κάθειρξη 20 ετών για τη συμμετοχή του στην γενοκτονία στη Ρουάντα, καθώς και σε άλλα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Βέβαια, το Δικαστήριο, στο οποίο δόθηκε προτεραιότητα έναντι του ad hoc Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την Ρουάντα, διευκρίνισε ότι δεν υπήρχαν επαρκή στοιχεία για την απόδειξη της άμεσης συμμετοχής του με την παροχή οδηγιών για τα εγκλήματα στην παροικία Kibeho, ούτε ότι γνώριζε τότε την έκταση του σχεδίου των αρχών. Ο Bucyibaruta είναι ο πιο υψηλόβαθμος αξιωματούχος που έχει καταδικασθεί στη Γαλλία για την γενοκτονία στη Ρουάντα.

14 Ιουλίου 2022:

Σουηδία: καταδίκη Ιρανού πρώην αξιωματούχου για βασανιστήρια και μαζικές εκτελέσεις

Ένας Ιρανός πρώην αξιωματούχος καταδικάσθηκε από Δικαστήριο στη Στοκχόλμη σε ισόβια κάθειρξη για τη συμμετοχή τους σε μαζικές εκτελέσεις και βασανιστήρια πολιτικών κρατουμένων, κατά τη δεκαετία 1980. Ο Hamid Noury συνελήφθη στο αεροδρόμιο της Στοκχόλμης το 2019 για την εμπλοκή του σε θανατώσεις κρατουμένων στην φυλακή Gohardasht (Karaj, Ιράν), το 1988. Ο δικηγόρους του ενημέρωσε ότι πρόκειται να ασκήσει έφεση.
Με την γνωστοποίηση της καταδίκης του, η Κυβέρνηση του Ιράν την καταδίκασε και την χαρακτήρισε ως πολιτικά υποκινούμενη και, ως εκ τούτου, χωρίς νομική βαρύτητα.

18 Ιουλίου 2022:

Ελβετία: ο Εισαγγελέας άνοιξε έρευνα για εγκλήματα πολέμου στη Σενεγάλη και την Γκάμπια

Ο Γενικός Εισαγγελέας της Ελβετίας ζήτησε επισήμως την συνεργασία της Γκάμπια σε υπόθεση λεηλασίας ειδών ξυλείας, στην οποία εμπλέκεται και ο Nicolae Bogdan Buzaianu, Ελβετός επιχειρηματίας με στενούς δεσμούς με τον πρώην Πρόεδρο της Γκάμπια Yahya Jammeh. Η εταιρεία του Buzaianu, με την επωνυμία Westwood, είχε εμπλακεί στην παράνομη εκμετάλλευση και εξαγωγή ειδών ξυλείας (π.χ. του προστατευόμενου παλίσανδρου), στην περιοχή Casamance, το διάστημα μεταξύ 2014-2017, εν μέσω ένοπλης σύρραξης, οπότε και οι εν λόγω πράξεις μπορούν να χαρακτηριστούν λεηλασία/pillaging υπό το διεθνές και εθνικό δίκαιο.

19 Ιουλίου 2022:

Τουρκία: το Ανώτατο Δικαστήριο συμφώνησε με την απόφαση Ερντογάν να καταγγείλει τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης

Το Ανώτατο Δικαστήριο της Τουρκίας έκρινε ότι η μονομερής απόφαση του Ερντογάν να καταγγείλει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, λόγω «ασυμβίβαστου με τις συντηρητικές αρχές και αξίες της Τουρκίας», είναι νόμιμη. Υποστηρίζεται ότι η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης υπονομεύει τα θεμέλια της παραδοσιακής οικογένειας και υποστηρίζει την ομοφυλοφιλία.

Η Σύμβαση απαιτεί από τα συμβαλλόμενα μέρη να υιοθετήσουν εθνικά μέτρα και νομοθεσία, προκειμένου να τιμωρήσουν πράξεις ενδοοικογενειακής και έμφυλης βίας, κίνηση στην οποία προχώρησε και η Τουρκία ήδη από τον Μάρτιο 2022.

25 Ιουλίου 2022:

Κολομβία: απαγγελία κατηγοριών σε 19 αξιωματούχους για περισσότερες από 300 ανθρωποκτονίες

Ο Ειδικός Μηχανισμός για την Ειρήνη (Special Jurisdiction for Peace (JEP), εντεταλμένος να διερευνήσει και να διώξει εγκλήματα πολέμου που διαπράχθηκαν στη διάρκεια της πεντηκονταετούς σύρραξης στην Κολομβία, απήγγειλε κατηγορίες για το σκάνδαλο των λεγόμενων “falsos positivos”, αμάχων που παρουσιάστηκαν σαν μέλη παραστρατιωτικών οργανώσεων, σε 19 αξιωματούχους του στρατού. Οι 303 ανθρωποκτονίες έλαβαν χώρα το διάστημα 2005-2008.

25 Ιουλίου 2022:

Ρωσία: 92 Ουκρανοί αντιμετωπίζουν κατηγορίες εγκλημάτων πολέμου

Ο επικεφαλής ερευνών στη Ρωσία, Alexander Bastrykin, ανακοίνωσε ότι 92 μέλη των ουκρανικών ενόπλων δυνάμεων αντιμετωπίζουν κατηγορίες διάπραξης εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας στη διάρκεια της τρέχουσας ρωσο-ουκρανικής σύρραξης, ενώ άλλα 96 άτομα καταζητούνται από τις ρωσικές αρχές. Ταυτόχρονα, η ρωσική πλευρά αρνείται τη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου, κατηγορώντας τους Ουκρανούς ότι πλήττουν οι ίδιοι αμάχους και μη στρατιωτικούς στόχους. Βέβαια, ακόμα και αν ισχύει ο εν λόγω ισχυρισμός, η Ρωσία απαγορεύεται να διώξει τους αιχμαλώτους πολέμου για τη συμμετοχή τους στις εχθροπραξίες δυνάμει της Τρίτης Σύμβασης της Γενεύης.

27 Ιουλίου 2022:

Γερμανία: δεύτερη απόφαση για γενοκτονία σε βάρος μέλους του ISIS

Δικαστήριο του Αμβούργου καταδίκασε την Γερμανίδα Jalda A., μέλος του ISIS, σε 5 χρόνια και 6 μήνες κάθειρξης, ως υπεύθυνη για συμμετοχή και συνέργεια σε γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας για τις επιθέσεις σε βάρος γυναικών Yazidi.

30 Ιουλίου 2022:

Ουκρανία: μείωση ποινής Ρώσου στρατιώτη λόγω συνεργασίας

Το Εφετείο του Κιέβου μείωσε την ποινή Ρώσου στρατιώτη, του πρώτου καταδικασθέντος για εγκλήματα πολέμου κατά την τρέχουσα ρωσο-ουκρανική σύρραξη, σε 15 χρόνια κάθειρξης, λόγω της συνεργασίας του με τις ουκρανικές αρχές.

2 Αυγούστου 2022:

Ουκρανία: καταδίκη τριών Βρετανών από «δικαστήριο» στην Ανατολική Ουκρανία

Ρωσικό πρακτορείο ειδήσεων ανέφερε ότι τρεις Βρετανοί, οι John Harding, Dylan Healy και Andrew Hill, οι οποίοι συνελήφθησαν στη Μαριούπολη και αντιμετωπίζονται ως μισθοφόροι, επρόκειτο να δικασθούν στο υποστηριζόμενο από τη Ρωσία «Ανώτατο Δικαστήριο της Λαϊκής Δημοκρατίας του Ντονέτσκ».

4 Αυγούστου 2022:

Μυανμάρ: απαγγελία κατηγοριών Ιάπωνα δημοσιογράφου για παραβίαση μεταναστευτικών νόμων και αμφισβήτησης του στρατού

Οι αρχές της Μυανμάρ συνέλαβαν και απήγγειλαν κατηγορίες σε Ιάπωνα δημοσιογράφο, τον Toru Kubota, που κάλυπτε διαδήλωσε στην Yangon, για παραβίαση μεταναστευτικής νομοθεσίας και ενθάρρυνσης της αμφισβήτησης του στρατού.

5 Αυγούστου 2022:

Μαλαισία: αμφισβήτηση νομολογίας του Ανωτάτου Δικαστηρίου για ζητήματα ιθαγένειας

Εφετείο στη Μαλαισία αμφισβήτησε τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που έκρινε υπέρ της ισότητας δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών ως προς την δυνατότητα αναγνώρισης της μαλαισιανής ιθαγένειας σε παιδιά που έχουν γεννηθεί εκτός Μαλαισίας, υποστηρίζοντας ότι η σχετική διάταξη του Συντάγματος επιφυλάσσει το σχετικό δικαίωμα μόνο στους πατέρες.

Ας σημειωθεί ότι η Μαλαισία είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων σε βάρος των Γυναικών ήδη από το 1995, έχει εκφράσει επιφύλαξη ως προς την τελευταία για ζητήματα ιθαγένειας.

17 Νοεμβρίου 2022:

Ολλανδία: καταδίκη για την κατάρριψη της πτήσης MH17

Το δικαστήριο της Χάγης έκρινε τρία άτομα (δύο Ρώσους και έναν Ουκρανό) ένοχα για την κατάρριψη της πτήσης MH17 των αερογραμμών της Μαλαισίας, που οδήγησε στο θάνατο των 298 επιβαινόντων, το 2014, και τους καταδίκασε σε ισόβια κάθειρξη. Ο τέταρτος κατηγορούμενος απαλλάχθηκε και απελευθερώθηκε.

23 Νοεμβρίου 2022:

Ολλανδία: αποζημίωση για τους βομβαρδισμούς στο Αφγανιστάν το 2007

Δικαστήριο στη Χάγη έκρινε τις ολλανδικές αρχές υπεύθυνες για τους κατά παράβαση του ΔΑΔ βομβαρδισμούς συγκροτήματος κατοικιών στο Αφγανιστάν, το 2007, στο πλαίσιο του υπό αμερικανική ηγεσία συνασπισμού, προκαλώντας το θάνατο δεκάδων αμάχων, και, ως εκ τούτου, όφειλε να καταβάλει αποζημίωση στα θύματα. Αν και υποστηρίχθηκε ότι τα κτήρια χρησιμοποιούνταν από τους Ταλιμπάν, αποδείχθηκε ότι οι τελευταίοι είχαν αποχωρήσει ήδη αρκετές ώρες πριν τους βομβαρδισμούς, ενώ δεν αποδείχθηκε επαρκώς ότι ήταν πράγματι στρατιωτικοί στόχοι.

23 Νοεμβρίου 2022:

Ρωσία: δίκη πολιτικού αντιπάλου για τη δημόσια αντίθεση στον πόλεμο στην Ουκρανία

Ο Ρώσος πολιτικός αντίπαλος του Πούτιν, Ilya Yashin, παραπέμφθηκε σε δίκη, επειδή καταδίκαζε δημόσια τον πόλεμο στην Ουκρανία, ειδικά μετά τις εικόνες των νεκρών στο προάστιο Bucha, αντιμετωπίζοντας ποινή κάθειρξης έως και δέκα ετών. Κατηγορείται ακόμα για διασπορά ψευδών ειδήσεων σε σχέση με τον ρωσικό στρατό, αλλά και για «επιθέσεις» σε βάρος Ρώσων δικαστών, τους οποίους χαρακτήρισε πολιτικά φερέφωνα του Κρεμλίνου.

23 Νοεμβρίου 2022:

Καναδάς: ανθρωποκτονίες, κακομεταχειρίσεις και βασανιστήρια σε ορυχεία χρυσού στην Τανζανία

Η καναδική εξορυκτική εταιρεία Barrick Gold μηνύθηκε ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου της χώρας από ομάδα Τανζανών για θανατώσεις, βασανιστήρια και κακομεταχειρίσεις από την αστυνομία που φυλούσε χρυσωρυχείο στη βορειοδυτική Τανζανία, λίγα χιλιόμετρα από τα σύνορα με την Κένυα. Μεταξύ άλλων διατυπώθηκε ο ισχυρισμός ότι η καναδική εταιρεία ασκούσε «αποτελεσματικό έλεγχο» επί της αστυνομίας της Τανζανίας.

25 Νοεμβρίου 2022:

Αλγερία: καταδίκη δεκάδων ατόμων σε εκτέλεση για το λιντσάρισμα άνδρα που αδίκως κατηγορήθηκε για εμπρησμό

Για πρώτη φορά μετά το 1993 και την παύση εκτέλεσης θανατικής ποινής, δικαστήριο στην Αλγερία κατέγνωσε σε 49 άτομα τη θανατική ποινή για το λιντσάρισμα μέχρι θανάτου του Djamel Ben Ismail και την σκύλευση της σορού του, που αδίκως κατηγορήθηκε ότι ξεκίνησε πυρκαϊές σε δασικές εκτάσεις, προκαλώντας το θάνατο πολιτών, ενώ ήταν εθελοντής που βρέθηκε στο πεδίο για να βοηθήσει στην κατάσβεση.

25 Νοεμβρίου 2022:

Σουηδία: δίκη για κατασκοπεία υπέρ της Ρωσίας

Στις 25 Νοεμβρίου 2022 άρχισε η δίκη δύο ιρανικής καταγωγής Σουηδών αδελφών, των Peyman Kia και Payam Kia, που κατηγορούνταν για κατασκοπεία (ο δεύτερος για συνέργεια σε κατασκοπεία) υπέρ της Ρωσίας για περίπου δέκα χρόνια, συνεργαζόμενοι με ρωσικές υπηρεσίες, προκειμένου να τους προσφέρουν πληροφορίες για το διάστημα Σεπτέμβριος 2011-Σεπτέμβριος 2021. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εισαγγελίας, τα δεδομένα που εστάλησαν στη Ρωσία προέρχονταν από διάφορες υπηρεσίες εντός του σουηδικού συστήματος ασφαλείας. Οι κατηγορούμενοι αντιμετωπίζουν ποινή έως και ισόβια κάθειρξη.

25 Νοεμβρίου 2022:

Βόρεια Ιρλανδία: Βρετανός πρώην στρατιωτικός κατηγορείται για ανθρωποκτονία σε συνοριακό φυλάκιο

Το Belfast Crown Court έκρινε τον David Holden ένοχο για το θάνατο ενός άνδρα σε συνοριακό φυλάκιο, στη διάρκεια εντάσεων, το 1988, κατά την προσπάθεια του τελευταίου να περάσει το σύνορο προς την Ιρλανδία. Πρόκειται για την πρώτη μετά από καιρό καταδίκη Βρετανού στρατιωτικού για την επί μακρόν διαμάχη σε σχέση με την βρετανική παρουσία στο νησί.

29 Νοεμβρίου 2022:

Ιαπωνία: υπόθεση παρενόχλησης trans γυναίκας

Η Κυβέρνηση της Ιαπωνίας κατέβαλε σε διεμφυλική γυναίκα αποζημίωση για τη συνεχιζόμενη παρενόχληση στο χώρο εργασίας της από τον προϊστάμενό της και την άρνηση του τελευταίου να της απευθύνεται στο θηλυκό γένος.

Η απόφαση αυτή έρχεται να αποτελεί ένα θετικό βήμα για την εθνική πολιτική και την προσπάθεια ευθυγράμμισής της με τις δεσμεύσεις της Ιαπωνίας, το 2017, στην Οικουμενική Περιοδική Αξιολόγηση των ΗΕ, ότι θα αναθεωρήσει τον νόμο για τη φυλομετάβαση, παρά την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, το 2019, να επικυρώσει απόφαση χαμηλότερου βαθμού για την συνταγματικότητα του εν λόγω νόμου.

30 Νοεμβρίου 2022:

Μοζαμβίκη: υπόθεση διαφθοράς

Δικαστήριο στη Μοζαμβίκη αποφάνθηκε ότι δεκαεννέα υψηλόβαθμα πρόσωπα, μεταξύ αυτών αξιωματούχοι ασφαλείας και ο υιός πρώην Προέδρου, είναι υπεύθυνοι για ξέπλυμα χρήματος, δωροδοκία και εκβίαση, σε σχέση με κρυφό χρέος ύψους 2 δισ. δολλαρίων, που καταβαράθρωσε την κρατική οικονομία. Το σκάνδαλο αποκαλύφθηκε, όταν κρατικές εταιρείες δανείσθηκαν υπέρογκα ποσά από διεθνείς τράπεζες για την αγορά πλοίων, αλλά η Κυβέρνηση δεν ενημέρωσε σχετικά το Κοινοβούλιο και το λαό παρά μόλις το 2016. Ως εκ τούτου, διεθνείς θεσμοί, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, απέσυραν την οικονομική βοήθειά τους και το εθνικό νόμισμα κατέρρευσε.

2 Δεκεμβρίου 2022:

Ισραήλ: έκδοση στη Γαλλία Παλαιστίνιου δικηγόρου

Ο Υπουργός Εσωτερικών του Ισραήλ Ayelet Shaked διέταξε την έκδοση του φυλακισμένου (ήδη για 9 μήνες) Παλαιστίνιου δικηγόρου Salah Hammouri στη Γαλλία, που εργαζόταν σε παλαιστινιακή οργάνωση προώθησης και προστασίας των ΔτΑ στην κατεχόμενη Ανατολική Ιερουσαλήμ.
Σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ύποπτοι μπορούν κατ' εξαίρεση να συλλαμβάνονται και χωρίς αιτιολογία για έξι μήνες, με δυνατότητα απεριόριστης ανανέωσης.

2 Δεκεμβρίου 2022:

Βοσνία: διατήρηση του εκλογικού νόμου

Δικαστήριο της Βοσνίας απέρριψε αίτημα αλλαγής του εκλογικού νόμου, που αφορούν στον αριθμό των μελών της Ομοσπονδιακής Βουλής, στον τρόπο ανάδειξής τους, καθώς και στην προθεσμία δημιουργίας Κυβέρνησης μετά τις εκλογές. Εκτιμάται ότι οι εν λόγω αλλαγές αποσκοπούν στη διατήρηση του φιλοκροατικού κόμματος στην εξουσία.

5 Δεκεμβρίου 2022:

Βέλγιο: ξεκίνησε η δίκη δέκα ανδρών για τη βομβιστική επίθεση του 2016

Ξεκίνησε η δίκη δέκα ανδρών που κατηγορούνται ότι συμμετείχαν στις δύο βομβιστικές επιθέσεις αυτοκτονίας στις Βρυξέλλες, το 2016, που προκάλεσαν 32 θανάτους και τον τραυματισμό περισσότερων από 300 ατόμων. Την ευθύνη της επίθεσης ανέλαβε το ISIS. Εκτιμάται ότι η συγκεκριμένη υπόθεση συνδέεται και με τις επιθέσεις στο Παρίσι, το 2015.

6 Δεκεμβρίου 2022:

Τσαντ: καταδίκη περισσότερων από 260 άτομα σε φυλάκιση για συμμετοχή σε αντικυβερνητικές διαδηλώσεις

Δικαστήριο στο Τσαντ καταδίκασε, σε μαζική δίκη, 262 άτομα σε φυλάκιση 2-3 ετών για τη διοργάνωση και συμμετοχή σε αντικυβερνητικές διαμαρτυρίες, τον Οκτώβριο 2022, στο πλαίσιο των οποίων έλαβαν χώρα και απαγορευμένες συναθροίσεις, καταστροφές περιουσιών, εμπρησμοί, αλλά και διατάραξη της δημοσίας τάξεως.

6 Δεκεμβρίου 2022:

Ιράν: καταδίκη πέντε ατόμων σε θανατική ποινή για τη δολοφονία παραστρατιωτικού

Πέντε άνδρες καταδικάσθηκαν σε θάνατο από το Επαναστατικό Δικαστήριο (Revolutionary Court) για την δολοφονία του Ruhollah Ajamian, μέλους παραστρατιωτικής οργάνωσης, που πρόσκειται στο Ισλαμικό Επαναστατικό Σώμα Ασφαλείας (Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC). Οι υπόλοιποι δεκατέσσερις κατηγορούμενοι καταδικάσθηκαν σε αρκετά έτη κάθειρξης.

6 Δεκεμβρίου 2022:

ΗΠΑ: υπόθεση Σαουδάραβα Πρίγκηπα Mohammed bin Salman

Δικαστήριο των ΗΠΑ απέρριψε τις κατηγορίες σε βάρος του Σαουδάραβα Πρίγκηπα Mohammed bin Salman, που κατηγορούνταν για έστω έμμεση συμμετοχή στη δολοφονία του Jamal Khashoggi το 2018. Το Δικαστήριο υποστήριξε ότι ο Πρίγκηπας απολαύει σε κάθε περίπτωση ασυλίας. Άλλωστε, αυτή ήταν και η σύσταση του Προέδρου Biden... Η εξέλιξη αυτή, πάντως, φαίνεται να απέχει και από τα πορίσματα του Ειδικού Εισηγητή των ΗΕ για τις εξωδικαστικές εκτελέσεις, σύμφωνα με τον οποίο ο Jamal Khashoggi υπήρξε θύμα σκόπιμης και προμελετημένης εκτέλεσης, για την οποία υπεύθυνη είναι η Σαουδική Αραβία.

7 Δεκεμβρίου 2022:

Βοσνία: Σέρβοι πρώην στρατιώτες βαρύνονται με κατηγορίες για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας λόγω εκτέλεσης είκοσι αμάχων

Η Εισαγγελία της Βοσνίας εξέδωσε το κατηγορητήριο σε βάρος των Marinko Vidovic και Pero Vujovic, με το οποίο τους απαγγέλλει κατηγορίες διάπραξης εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας στο χωριό Ljesevo. Οι δύο κατηγορούμενοι θεωρούνται υπεύθυνοι για επίθεση σε και εκτέλεση Βοσνίων αμάχων, μεταξύ των οποίων γυναίκες και ηλικιωμένοι, στις 5 Ιουνίου 1992.

8 Δεκεμβρίου 2022:

Ρωσία: απελευθέρωση Αμερικανίδας μπασκετμπολίστριας Britney Griner

Η Αμερικανίδα μπασκετμπολίστρια Britney Griner, που είχε καταδικασθεί για κατοχή και διακίνηση ναρκωτικών. Στις 4 Αυγούστου 2022, είχε καταδικασθεί σε εννέα χρόνια κάθειρξης, ενώ αφέθηκε ελεύθερη από ρωσική φυλακή μετά από ανταλλαγή με τον καταδικασθέντα έμπορο ναρκωτικών Viktor Bout, που εξέτιε 25 χρόνια κάθειρξης σε αμερικανική φυλακή. Η ανταλλαγή έγινε σε αεροδρόμιο στο Abu Dhabi.

12 Δεκεμβρίου 2022:

Ιράν: δημόσια εκτέλεση δεύτερου διαδηλωτή

Εκτελέσθηκε δημόσια στο Ιράν και δεύτερος άνδρας, ο Majidreza Rahnavard, που συνελήφθη στις μεγάλες διαδηλώσεις και το θάνατο δύο μελών των δυνάμεων ασφαλείας. Όπως και στην περίπτωση του Shekari, του πρώτου εκτελεσθέντος, έτσι και σε αυτή την περίπτωση η όλη διαδικασία διήρκεσε μόλις ένα μήνα.

15 Δεκεμβρίου 2022:

Τουρκία: καταδίκη του Δημάρχου Κωνσταντινούπολης σε δύο χρόνια και επτά μήνες φυλάκισης

Ο Δήμαρχος της Κωνσταντινούπολης Ekrem Imamoglu καταδικάσθηκε σε φυλάκιση τριάντα ενός μηνών, καθώς και σε απαγόρευση συμμετοχής σε πολιτικές δραστηριότητες, καθώς προσέβαλε 11 μέλη του Ανώτατο Εκλεκτορικού Σώματος τα Τουρκίας, αποκαλώντας τα 'idiots', επειδή ακύρωσαν και αποφάσισαν την εκ νέου διεξαγωγή των δημοτικών εκλογών του Μαρτίου 2019 στην Κωνσταντινούπολη. Η απόφαση αυτή κατακρίθηκε από τη διεθνή κοινότητα.

Ο Imamoglu έχει ήδη δηλώσει ότι θα εφεσιβάλει την πρωτόδικη απόφαση και έλαβε υποστήριξη από διάφορους πολιτικούς αρχηγούς και άλλους δημάρχους της Τουρκίας, η οποία με βάση τα δεδομένα του Συμβουλίου της Ευρώπης παρουσιάζει δομικό πρόβλημα (και) στην περιφερειακή διοίκησή της.

15 Δεκεμβρίου 2022:

Αλβανία: καταδίκη Ιρανού για συμμετοχή σε τρομοκρατικές δραστηριότητες

Ο Bijan Pooladrag, Ιρανός που είχε συλληφθεί το 2020 ως ύποπτος για τη διαχείριση του δικτύου People's Mojahedin Organisation of Iran (MEK) -αριστερή (τρομοκρατική) οργάνωση που αντιτίθεται στο σημερινό καθεστώς του Ιράν- καταδικάσθηκε σε πέντε χρόνια κάθειρξης για παροχή υπηρεσιών σε τρομοκρατικές οργανώσεις και δέκα για συμμετοχή σε αυτές.

IX. Νομοθεσία και Νομοθετική Πολιτική

ΟΗΕ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

27/09/2022	Paraguay	Accession	Protocol to Eliminate Illicit Trade in Tobacco Products	English French
27/09/2022	Côte d'Ivoire	Accession	Agreement for Facilitating the International Circulation of Visual and Auditory Materials of an Educational, Scientific and Cultural Character	English French
28/09/2022	Peru	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
28/09/2022	Formality	Amendments	Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade	English French
28/09/2022	Formality	Amendments	Minamata Convention on Mercury	English French
29/09/2022	Italy	Ratification	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French

29/09/2022	Argentina	Acceptance	Amendment to article 8 of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination	English French
		ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ		
01/10/2022	Formality	Proposal of corrections	European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways (ADN)	English French
01/10/2022	Formality	Proposal of corrections	European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways (ADN)	English French
03/10/2022	Lithuania	Ratification	Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure	English French
03/10/2022	Denmark	Notification	Convention on the Recovery Abroad of Maintenance	English French
04/10/2022	Ecuador	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
05/10/2022	Türkiye	Ratification	Minamata Convention on Mercury	English French
10/10/2022	Peru	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
10/10/2022	Formality	Entry into force of amendments	European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways (ADN)	English French
11/10/2022	Cyprus	Communica-tion	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French

12/10/2022	European Union	Notification	United Nations Convention against Corruption	English French
13/10/2022	Formality	Entry into force of amendments	Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road (ADR)	English French
13/10/2022	European Union	Notification	Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime	English French
13/10/2022	European Union	Notification	Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime	English French
13/10/2022	European Union	Notification	United Nations Convention against Transnational Organized Crime	English French
17/10/2022	Peru	Ratification	Amendments on the crime of aggression to the Rome Statute of the International Criminal Court	English French
17/10/2022	Peru	Ratification	Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court	English French
18/10/2022	Saudi Arabia	Accession	International Sugar Agreement, 1992	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 163. Uniform provisions concerning the approval of vehicle alarm system and approval of a vehicle with regard to its vehicle alarm system	English French

19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 162. Uniform technical prescriptions concerning approval of immobilizers and approval of a vehicle with regard to its immobilizer	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 162. Uniform technical prescriptions concerning approval of immobilizers and approval of a vehicle with regard to its immobilizer	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 161. Uniform provisions concerning the protection of motor vehicles against unauthorized use and the approval of the device against unauthorized use (by mean of a locking system)	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 161. Uniform provisions concerning the protection of motor vehicles against unauthorized use and the approval of the device against unauthorized use (by mean of a locking system)	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 160. Uniform provisions concerning the approval of motor vehicles with regard to the Event Data Recorder	English French

19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 160. Uniform provisions concerning the approval of motor vehicles with regard to the Event Data Recorder	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 155. UN Regulation on uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to cyber security and of their cybersecurity management systems	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 154. Uniform provisions concerning the approval of light duty passenger and commercial vehicles with regards to criteria emissions, emissions of carbon dioxide and fuel consumption and/or the measurement of electric energy consumption and electric range (WLTP)	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 154. Uniform provisions concerning the approval of light duty passenger and commercial vehicles with regards to criteria emissions, emissions of carbon dioxide and fuel consumption and/or the measurement of electric energy consumption and electric range (WLTP)	English French

19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 152. Uniform provisions concerning the approval of motor vehicles with regard to the Advanced Emergency Braking System (AEBS) for M_1 and N_1 vehicles	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 152. Uniform provisions concerning the approval of motor vehicles with regard to the Advanced Emergency Braking System (AEBS) for M_1 and N_1 vehicles	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 152. Uniform provisions concerning the approval of motor vehicles with regard to the Advanced Emergency Braking System (AEBS) for M_1 and N_1 vehicles	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 149. Uniform provisions concerning the approval of road illumination devices (lamps) and systems for power-driven vehicles	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 148. Uniform provisions concerning the approval of light-signalling devices (lamps) for power-driven vehicles and their trailers	English French

19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 141. Uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to their Tyre Pressure Monitoring Systems (TPMS)	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 125. Uniform provisions concerning the approval of motor vehicles with regard to the forward field of vision of the driver	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 125. Uniform provisions concerning the approval of motor vehicles with regard to the forward field of vision of the driver	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 121. Uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to the location and identification of hand controls, tell-tales and indicators	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 117. Uniform provisions concerning the approval of tyres with regard to rolling sound emissions and/or to adhesion on wet surfaces and/or to rolling resistance	English French

19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 116. Uniform provisions concerning the protection of motor vehicles against unauthorized use	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 108. Uniform provisions concerning the approval for the production of retreaded pneumatic tyres for motor vehicles and their trailers	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 107. Uniform provisions concerning the approval of category M2 or M3 vehicles with regard to their general construction	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 90. Uniform provisions concerning the approval of replacement brake lining assemblies, drum-brake linings and discs and drums for power-driven vehicles and their trailers	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 79. Uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to steering equipment	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 79. Uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to steering equipment	English French

19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 79. Uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to steering equipment	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 78. Uniform provisions concerning the approval of vehicles of categories L1, L2, L3, L4 and L5 with regard to braking	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 78. Uniform provisions concerning the approval of vehicles of categories L1, L2, L3, L4 and L5 with regard to braking	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 78. Uniform provisions concerning the approval of vehicles of categories L1, L2, L3, L4 and L5 with regard to braking	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 63. Uniform provisions concerning the approval of L1 category vehicles with regard to sound emission	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 53. Uniform provisions concerning the approval of category L3 vehicles with regard to the installation of lighting and light-signalling devices	English French

19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 53. Uniform provisions concerning the approval of category L3 vehicles with regard to the installation of lighting and light-signalling devices	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 53. Uniform provisions concerning the approval of category L3 vehicles with regard to the installation of lighting and light-signalling devices	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 46. Uniform provisions concerning the approval of devices for indirect vision and of motor vehicles with regard to the installation of these devices	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 39. Uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to the speedometer and odometer equipment including its installation	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 13. Uniform provisions concerning the approval of vehicles of categories M, N and O with regard to braking	English French

19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 10. Uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to electromagnetic compatibility	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 9. Uniform provisions concerning the approval of category L2, L4 and L5 vehicles with regard to sound emission	English French
19/10/2022	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 0. Uniform provisions concerning the International Whole Vehicle Type Approval (IWVTA)	English French
20/10/2022	Brazil	Acceptance	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
20/10/2022	Formality	Entry into force of regulation	Regulation No. 164. Uniform provisions concerning the approval of studded tyres with regard to their snow performance	English French
20/10/2022	Zimbabwe	Acceptance	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
20/10/2022	Greece	Communication	Paris Agreement	English French
21/10/2022	Oman	Accession	International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism	English French
27/10/2022	Bhutan	Denunciation	United Nations Convention against Corruption	English French

31/10/2022	United States of America	Ratification	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

02/11/2022	Cameroon	Acceptance	Amendments to Articles 25 and 26 of the Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes	English French
02/11/2022	Cameroon	Accession	Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes	English French
02/11/2022	Viet Nam	Partial withdrawal of reservations	United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances	English French
02/11/2022	Viet Nam	Partial withdrawal of reservations	Convention on psychotropic substances	English French
02/11/2022	Viet Nam	Partial withdrawal of reservations	Single Convention on Narcotic Drugs, 1961, as amended by the Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs, 1961	English French
02/11/2022	Guatemala	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
03/11/2022	Philippines	Ratification	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French

03/11/2022	Philippines	Accession	Agreement concerning the adoption of harmonized technical United Nations Regulations for wheeled vehicles, equipment and parts which can be fitted and/or be used on wheeled vehicles and the conditions for reciprocal recognition of approvals granted on the basis of these United Nations Regulations	English French
03/11/2022	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	Territorial application	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
03/11/2022	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	Territorial application	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
04/11/2022	Nauru	Ratification	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
04/11/2022	Belarus	Ratification	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
07/11/2022	St. Vincent and the Grenadines	Ratification	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
07/11/2022	Malaysia	Acceptance	Amendments to the Convention on the International Maritime Organization	English French

10/11/2022	Belarus	Denunciation	Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights	English French
10/11/2022	Pakistan	Accession	Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime	English French
15/11/2022	Republic of Moldova	Ratification	Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities	English French
15/11/2022	Ecuador	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
15/11/2022	Ecuador	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
16/11/2022	Formality	Amendment	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French
18/11/2022	Greece	Communication	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
22/11/2022	Suriname	Accession	Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards	English French
22/11/2022	Spain	Acceptance	Amendments to the Convention on the International Maritime Organization	English French
23/11/2022	Colombia	Partial withdrawal of declaration	Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women	English French

28/11/2022	Republic of Korea	Acceptance	Amendments to the Framework Agreement on Facilitation of Cross-border Paperless Trade in Asia and the Pacific	English French
28/11/2022	Republic of Korea	Accession	Framework Agreement on Facilitation of Cross-border Paperless Trade in Asia and the Pacific	English French
28/11/2022	Formality	Extension of time-limit	International Sugar Agreement, 1992	English French
30/11/2022	Formality	Entry into force	Amendments to Annexes I and II to the 1998 Protocol on Persistent Organic Pollutants	English French
30/11/2022	Latvia	Acceptance	Amendments to Annexes I and II to the 1998 Protocol on Persistent Organic Pollutants	English French
30/11/2022	Latvia	Acceptance	Amendments to the Text and to Annexes I, II, III, IV, VI and VIII to the 1998 Protocol on Persistent Organic Pollutantsi	English French
30/11/2022	El Salvador	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
30/11/2022	European Union	Acceptance of amendments	International Sugar Agreement, 1992	English French
30/11/2022	Formality	Amendments	International Cocoa Agreement, 2010	English French
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ				
01/12/2022	Slovenia	Ratification	Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court (Blinding laser weapons)	English French

01/12/2022	Slovenia	Ratification	Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court (Intentionally using starvation of civilians)	English French
01/12/2022	Slovenia	Ratification	Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court (Weapons the primary effect of which is to injure by fragments undetectable by x-rays in the human body)	English French
01/12/2022	Slovenia	Ratification	Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court (Weapons which use microbial or other biological agents, or toxins)	English French
01/12/2022	Singapore	Acceptance	Amendments to the Convention on the International Maritime Organization	English French
01/12/2022	Nether-lands	Acceptance	Amendments to the Convention on the International Maritime Organization	English French
01/12/2022	Switzerland	Acceptance of amendments	International Sugar Agreement, 1992	English French
02/12/2022	Andorra	Ratification	Arms Trade Treaty	English French
05/12/2022	Venezuela (Bolivarian Republic of)	Ratification	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
07/12/2022	Algeria	Accession	Minamata Convention on Mercury	English French

07/12/2022	Formality	Entry into force of amendments	European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways (ADN)	English French
08/12/2022	Formality	Draft regulation	Agreement concerning the adoption of harmonized technical United Nations Regulations for wheeled vehicles, equipment and parts which can be fitted and/or be used on wheeled vehicles and the conditions for reciprocal recognition of approvals granted on the basis of these United Nations Regulations	English French
12/12/2022	Tuvalu	Accession	X-Framework Agreement on Facilitation of Cross-border Paperless Trade in Asia and the Pacific20	English French
12/12/2022	Formality	Proposal of corrections	Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road (ADR)	English French
13/12/2022	Greece	Ratification	Protocol on the Privileges and Immunities of the International Seabed Authority	English French
14/12/2022	Indonesia	Ratification	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
15/12/2022	Formality	Amendments	Agreement on the establishment of the International Vaccine Institute	English French

15/12/2022	Ukraine	Ratification	Amendment to the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context	English French
15/12/2022	Ukraine	Ratification	Amendment to the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context	English French
16/12/2022	Ukraine	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
16/12/2022	Republic of Korea	Accession	Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities	English French
21/12/2022	Cabo Verde	Ratification	International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance	English French
21/12/2022	Peru	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
21/12/2022	Turkmeni-stan	Accession	Additional Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR) concerning the Electronic Consignment Note	English French
22/12/2022	Guatemala	Communica-tion	Regional Agreement on Access to Information, Public Participation and Justice in Environmental Matters in Latin America and the Caribbean	English French
22/12/2022	Peru	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
22/12/2022	Peru	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French

22/12/2022	Peru	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
22/12/2022	Peru	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French
27/12/2022	Panama	Ratification	Agreement on the establishment of the International Vaccine Institute	English French
28/12/2022	Azerbaijan	Accession	Additional Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR) concerning the Electronic Consignment Note	English French
28/12/2022	Armenia	Ratification	Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities	English French
30/12/2022	Formality	Acceptance of amendments	European Agreement on Important International Combined Transport Lines and Related Installations (AGTC)	English French
30/12/2022	Bangladesh	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French
30/12/2022	Bangladesh	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French
30/12/2022	Bangladesh	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French
30/12/2022	Bangladesh	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French
30/12/2022	Bangladesh	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French

30/12/2022	Bangladesh	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French

Πηγή: United Nations Treaty Series Online

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

05/01/2023	Saudi Arabia	Withdrawal	Agreement governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies	English French
05/01/2023	Republic of Korea	Declaration	International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance	English French
05/01/2023	Republic of Korea	Declaration	International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance	English French
05/01/2023	Republic of Korea	Accession	International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance	English French
06/01/2023	Formality	Correction	European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways (ADN)	English French
06/01/2023	Formality	Correction	European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways (ADN)	English French
06/01/2023	Argentina	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French
06/01/2023	Argentina	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French
06/01/2023	Argentina	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French

06/01/2023	Argentina	Ratification of Amendments	Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	English French
09/01/2023	Maldives	Accession	Convention on Road Signs and Signals	English French
09/01/2023	Maldives	Accession	Convention on Road Traffic	English French
09/01/2023	Djibouti	Signature	Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons	English French
12/01/2023	Bangladesh	Ratification	Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity	English French
17/01/2023	Timor-Leste	Accession	Convention on the Rights of Persons with Disabilities	English French
17/01/2023	Timor-Leste	Accession	Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards	English French
18/01/2023	Palau	Accession	Constitution of the United Nations Industrial Development Organization	English French
19/01/2023	Belize	Accession	United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts	English French
19/01/2023	Paraguay	Accession	Convention on registration of objects launched into outer space	English French
19/01/2023	Republic of Korea	Ratification	Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer	English French
19/01/2023	Canada	Acceptance	Amendments to the Convention on the International Maritime Organization	English French

20/01/2023	Ireland	Ratification	Amendment to the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context	English French
20/01/2023	Solomon Islands	Ratification	Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty	English French
20/01/2023	Mexico	Acceptance	Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court (Blinding laser weapons)	English French
20/01/2023	Mexico	Acceptance	Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court (Weapons the primary effect of which is to injure by fragments undetectable by x-rays in the human body)	English French
20/01/2023	Mexico	Acceptance	Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court (Weapons which use microbial or other biological agents, or toxins)	English French
20/01/2023	Mexico	Acceptance	Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court	English French
23/01/2023	Solomon Islands	Ratification	Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict	English French Previous Issues
24/01/2023	Peru	Notification	International Covenant on Civil and Political Rights	English French

27/01/2023	Formality	Amendments to United Nations Regulation	United Nations Regulation No. 48. Uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to the installation of lighting and light-signalling devices	English French
27/01/2023	Formality	Entry into force of regulation	Regulation No. 165. Uniform provisions concerning the approval of audible reverse warning devices and of motor vehicles with regard to their audible reverse warning signals	English French

Κίνηση στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης

Οκτώβριος 2022-Μάρτιος 2023

1β

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Συμβούλιο της Ευρώπης

6 Οκτωβρίου 2022: Η Ισπανία επικύρωσε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη για ένα Σύστημα Συλλογικών Αναφορών (ETS No. 158).

18 Οκτωβρίου 2022: Η Ανδόρρα επικύρωσε:
1. την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας (ETS No. 90),
2. την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Οικόσιτων Ζώων (ETS No. 125),
3. το Τροποποιητικό της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας Πρωτόκολλο (ETS No. 190),
4. το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση ΣοΕ για την Πρόληψη της Τρομοκρατίας (CETS No. 217) και
5. το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για την Προστασία των Ατόμων από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (CETS No. 223).

26 Οκτωβρίου 2022: Η Τουρκία επικύρωσε τη Σύμβαση του ΣοΕ για την Χειραγώγηση Αθλητικών Αγώνων (CETS No. 215).
Η Βόρεια Μακεδονία υπέγραψε τη Σύμβαση του ΣοΕ για την Χειραγώγηση Αθλητικών Αγώνων (CETS No. 215).

17 Νοεμβρίου 2022: Η Ισλανδία αποδέχθηκε την (Αναθεωρημένη) Σύμβαση του ΣοΕ για την κινηματογραφική συμπαραγωγή (CETS No. 220).

22 Νοεμβρίου 2022: Το Βέλγιο επικύρωσε:
1. το 16° Πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (CETS No. 214) και
2. την (Αναθεωρημένη) Σύμβαση ΣοΕ για την κινηματογραφική συμπαραγαγωγή (CETS No. 220).

29 Νοεμβρίου 2022: Η Πολωνία επικύρωσε τη Σύμβαση-πλαίσιο για την σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνία (CETS No. 199).

30 Νοεμβρίου 2022: Κροατία, Μολδαβία, Σλοβενία, Σρι Λάνκα, Ουκρανία και Ηνωμένο Βασίλειο υπέγραψαν το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα για την ενισχυμένη συνεργασία και τη συλλογή ηλεκτρονικών αποδείξεων (CETS No. 224).
Η Βραζιλία προσχώρησε στη Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα (CETS No. 185).

6 Δεκεμβρίου 2022: Η Ισλανδία αποδέχθηκε τη Σύμβαση ΣοΕ για τη Χειραγώγηση Αθλητικών Αγώνων (CETS No. 215) και τη Σύμβαση ΣοΕ για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ασφάλεια, την προστασία και την παροχή υπηρεσιών σε ποδοσφαιρικούς αγώνες και άλλες αθλητικές διοργανώσεις (CETS No. 218).

13 Δεκεμβρίου 2022: Η Μπουρκίνα Φάσο επικύρωσε τη Σύμβαση για την Αμοιβαία Διοικητική Βοήθεια σε Φορολογικές Υποθέσεις, όπως τροποποιήθηκε με το Πρωτόκολλο του 2010 (ETS No. 127).

15 Δεκεμβρίου 2022: Η Ολλανδία αποδέχθηκε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Οικόσιτων Ζώων (ETS No. 125).

Πηγή: Council of Europe, Treaty Office

5 Ιανουαρίου 2023: Η Ουκρανία επικύρωσε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Κατάργηση της Νομιμοποίησης Εγγράφων που εκτελέστηκαν από Διπλωματικούς και Προξενικούς Υπαλλήλους (CETS No. 63).

10 Ιανουαρίου 2023: Το Αζερμπαϊτζάν επικύρωσε το Τέταρτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως (CETS No. 212).

12 Ιανουαρίου 2023: Η Γερμανία επικύρωσε τη Σύμβαση ΣοΕ για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ασφάλεια, την προστασία και την παροχή υπηρεσιών σε ποδοσφαιρικούς αγώνες και άλλες αθλητικές διοργανώσεις (CETS No. 218).

16 Ιανουαρίου 2023 Η Μολδαβία υπέγραψε τη, (Αναθεωρημένη) Σύμβαση ΣοΕ για την κινηματογραφική συμπαραγωγή (CETS No. 220).
Το Τόγκο υπέγραψε τη Σύμβαση ΣοΕ για την παραποίηση ιατρικών προϊόντων και παρόμοια εγκλήματα σχετικά με τη δημόσια υγεία (CETS No. 211).

18 Ιανουαρίου 2023: Η Γαλλία ενέκρινε τη Σύμβαση ΣοΕ κατά της εμπορίας ανθρωπίνων οργάνων (CETS No. 216).

20 Ιανουαρίου 2023: Η Ισλανδία αποδέχθηκε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη Διασυνοριακή Τηλεόραση (ETS No. 132) και επικύρωσε το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για την προστασία των ατόμων από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (CETS No. 223).
Η Ελλάδα υπέγραψε το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα για μια ενισχυμένη συνεργασία και συλλογή ηλεκτρονικών αποδείξεων (CETS No. 224).

24 Ιανουαρίου 2023 Το Μπενίν επικύρωσε τη Σύμβαση για την Αμοιβαία Διοικητική Βοήθεια σε Φορολογικές Υποθέσεις, όπως τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο του 2010 (ETS No. 127).

26 Ιανουαρίου 2023: Η Αλβανία επικύρωσε την (Αναθεωρημένη) Σύμβαση ΣοΕ για την κινηματογραφική συμπαραγωγή (CETS No. 220).

27 Ιανουαρίου 2023: Η Γερμανία και η Γαλλία υπέγραψαν το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα για μια ενισχυμένη συνεργασία και συλλογή ηλεκτρονικών αποδείξεων (CETS No. 224).

30 Ιανουαρίου 2023: Η Ισλανδία επικύρωσε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα, αναφορικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσεως που διαπράχθηκαν με υπολογιστικά συστήματα (ETS No. 189).
Η Δομινικανή Δημοκρατία υπέγραψε το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα για μια ενισχυμένη συνεργασία και συλλογή ηλεκτρονικών αποδείξεων (CETS No. 224).

9 Φεβρουαρίου 2023: Η Μολδαβία υπέγραψε το Τροποιητικό πρωτόκολλο της Σύμβασης για την προστασία των ατόμων από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (CETS No. 223).
Η Σερβία επικύρωσε το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα για μια ενισχυμένη συνεργασία και συλλογή ηλεκτρονικών αποδείξεων (CETS No. 224).

13 Φεβρουαρίου 2023: Η Ουγγαρία επικύρωσε το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για την μεταφορά καταδίκων (CETS No. 222).

14 Φεβρουαρίου 2023: Το Μαυροβούνιο επικύρωσε το 16° Πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (CETS No. 214).

16 Φεβρουαρίου 2023: Η Αργεντινή υπέγραψε το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα για μια ενισχυμένη συνεργασία και συλλογή ηλεκτρονικών αποδείξεων (CETS No. 224).

27 Φεβρουαρίου 2023: Η Αλβανία υπέγραψε το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για το Κυβερνοέγκλημα για μια ενισχυμένη συνεργασία και συλλογή ηλεκτρονικών αποδείξεων (CETS No. 224).
Το Λουξεμβούργο επικύρωσε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση ΣοΕ για την Πρόληψη της Τρομοκρατίας (CETS No. 217).

6 Μαρτίου 2023: Το Μονακό προσχώρησε στη Σύμβαση για την Αναγνώριση των Πιστοποιητικών Ανώτερης Εκπαίδευσης στην Ευρωπαϊκή Περιοχή (ETS No. 165).

8 Μαρτίου 2023: Το Αζερμπαϊτζάν υπέγραψε το 13ο Πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αναφορικά με την κατάργηση της θανατικής ποινής σε κάθε περίπτωση (ETS No. 187).

20 Μαρτίου 2023: Η Σλοβενία επικύρωσε τη Σύμβαση ΣοΕ για την πρόσβαση σε επίσημα έγγραφα (CETS No. 205).
Η Ανδόρρα προσχώρησε στο Τρίτο Πρωτόκολλο της Γενικής Συμφωνίας για τα Προνόμιο και τις Ασυλίες του ΣοΕ (ETS No. 28).
Το Αζερμπαϊτζάν υπέγραψε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση ΣοΕ για την Πρόληψη της Τρομοκρατίας (CETS No. 217).

22 Μαρτίου 2023: Το Βιετνάμ υπέγραψε τη Σύμβαση για την Αμοιβαία Διοικητική Βοήθεια σε Φορολογικές Υποθέσεις, όπως τροποποιήθηκε με το Πρωτόκολλο του 2010 (ETS No. 127).

Πηγή: Council of Europe, Treaty Office

Χ. Η Βιβλιοθήκη των «Τετραδίων»

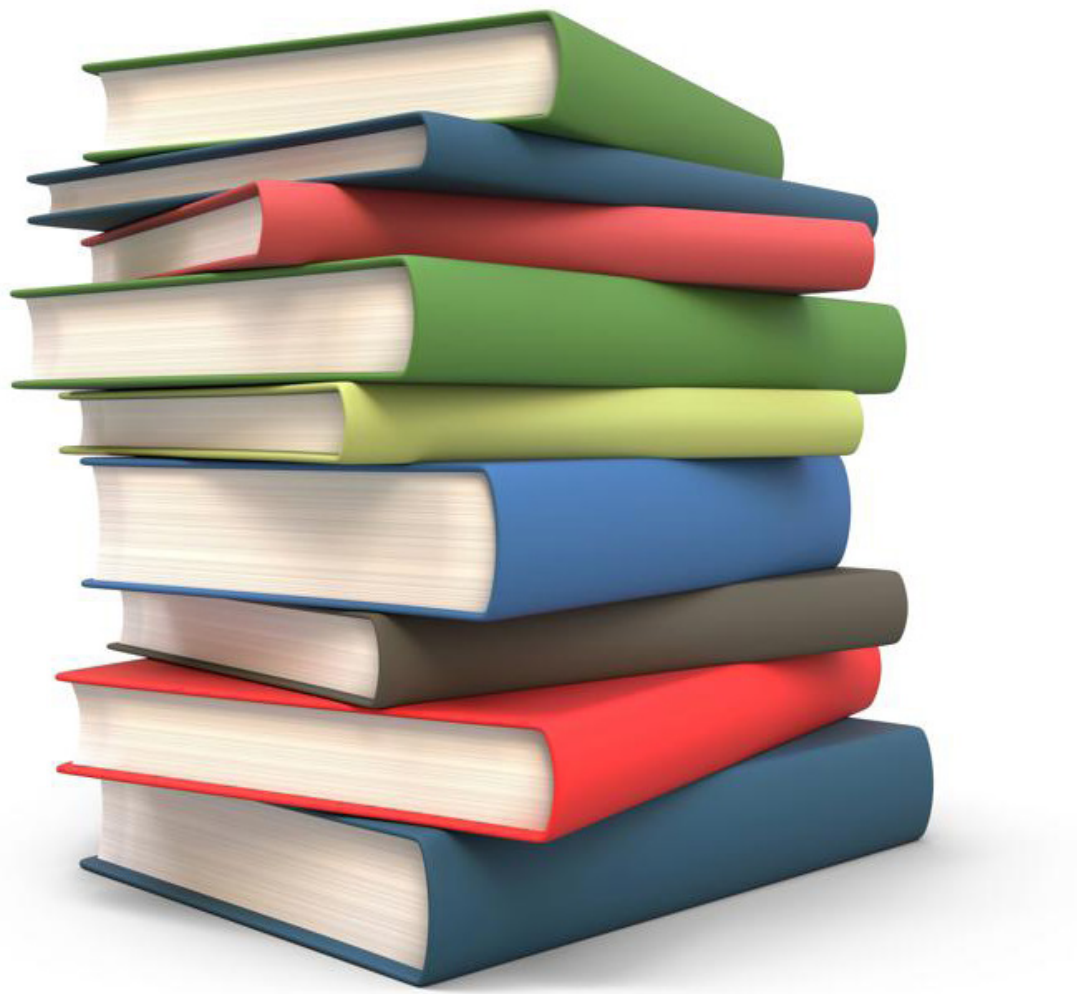

του Καθηγητή Γιάννη Πανούση

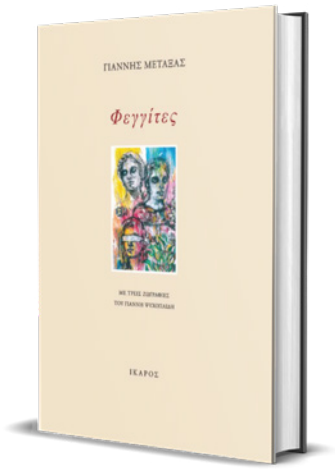

Ο ευρωπαίος Άλλος και η Ευρώπη Όλων

Φεγγίτες χρειαζόμαστε όταν απέξω κάποιο φως πρέπει να 'ρθει μέσα μας να μπει. Κι απ' το σκοτάδι κάπως, κάπως να μας βγάλει

Γιάννης Μεταξάς, Φεγγίτες

Μελετώντας, ως «βλάσφημος», ίσως κι ως ναΐφ, την **Πραγματεία του καθηγητή Γιάννη Μεταξά** [*Anastase-Jean D. Metaxas, DE L'EUROPE - Se relégitimer pour acter, L'Harmattan, Paris 2022*] κι επιχειρώντας ν' αποκωδικοποιήσω το Όραμά του για μία Νέα Ευρώπη [ίσως και ένα Νέο Κόσμο], για να είμαι ειλικρινής «χάθηκα» μέσα σ' ένα πλούτο φιλοσοφικών προσεγγίσεων, ιστορικών αναφορών, πολιτικών επισημάνσεων, κοινωνικών προβληματισμών και αισθητικών παρεμβάσεων

1. Για τον καθηγητή Γ. Μεταξά, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση [πρέπει να] διαχειρίζεται ένα Πρόγραμμα του Μέλλοντος, υλοποιεί ένα σχέδιο Ειρήνης και οραματίζεται μία Συμμετοχική Δημοκρατία, αμφισβητείται συνεχώς[πολλάκις και δυναμικά] από τους ευρωπαίους πολίτες

2. Η κοινωνική συμμετοχικότητα του πολίτη, η νέα κυβερνητική αξιοπιστία, ο πολιτικός κοσμοπολιτισμός, οι μηχανισμοί αλληλεγγύης μπορεί να δώσουν κάποιο αναγκαίο ηθικό έρεισμα, αλλά η αποδοχή «*του Άλλου*» συνιστά το πλέον κρίσιμο κι ακανθώδες πρόβλημα. Τούτο σημαίνει «άνοιγμα στις τέχνες και τα γράμματα» όλων των λαών της Ευρώπης και –μέσω μιας επανάγνωσης της Ιστορίας και της Παιδείας τους [relecture]– έναν ειλικρινή επανέλεγχο των «εθνικών μύθων» [roman national] και των απόλυτων αληθειών που περικλείουν. Η κριτική Ιστοριογραφία και η αναγνώριση λαθών [κι εγκλημάτων;] ορισμένων κρατών κατά τον ιστορικό χρόνο, σε συνδυασμό με την «απομυθοποίηση» ανώτερων

και κατώτερων φυλών και πολιτισμών, θα μας οδηγήσει –κατά τον καθηγητή– σ' ένα γενικό/παγκόσμιο αφήγημα [roman global], όρο απαραίτητο για την επίτευξη μίας ολικής Ιστορίας [histoire pleine] και μίας πραγματικής Ειρήνης [vraie pacification]. Η συνθετική πολυεθνική και πολυφωνική νέα ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων [πολλά από τα οποία εξακολουθούν να τραυματίζουν τις σχέσεις κρατών και λαών] θα επιτρέψει το σχεδιασμό και την πραγματοποίηση υπερεθνικών συνεργειών [supranationales] προς όφελος της ευημερίας όλων.
3. Επειδή οι παραπάνω ευχές/προτάσεις προϋποθέτουν ένα «ξεκλείδωμα μυαλού» [désenfermement mental], ο καθηγητής Γ. Μεταξάς θεωρεί αναγκαία μία νέα «πολιτική αισθητική» [esthétique politique] και μία νέα «ιστορικοποιημένη νομιμοποίηση» [légitimité historifiée], ώστε να είναι δυνατή η κατανόηση των πολιτισμικών κωδίκων των Άλλων και της ιστορικής τους διαδρομής.
4. Δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω αν με τις προτάσεις αυτές θα επιτευχθεί μία νέα «κοινωνική συμφωνία/συγκατάθεση/συναίνεση» [consensualitψ sociale] ή μία «κοινωνική εναλλαξιμότητα» [interchangeabilité sociale] στον εσωτερικό ευρωπαϊκό χώρο, ούτε αν η διεπιστημονικότητα [interdisciplinarité], η διυποκειμενικότητα [intersubjectivité] και η διαχρονικότητα [intertemporalité] αρκούν ως μέθοδοι κι ως διαδικασίες για να πετύχουν υπερβάσεις διαφορών αιώνων. Είμαι όμως πεπεισμένος ότι το όραμα του καθηγητή **Γιάννη Μεταξά** για μία «διανοητική Δημοκρατία» [démocratie mentale], καθώς και για «μάχες του πνεύματος» [batailles de l'esprit], συνιστούν την καλύτερη προοπτική για μία «*Συνολική Ευρώπη*» [Europe entière] και το πιο αποτελεσματικό αντίδοτο στην επικίνδυνη Ευρώπη [;] των Ολιγαρχών.
ΥΓ. Ζητώ συγνώμη αν κάποιοι όροι δεν μεταφράστηκαν ή δεν αποδόθηκαν με το πλέον πιστό ισοδύναμό τους
ΥΓ2. Αν με ρωτάτε τι ακριβώς θα ωφεληθούν οι έλληνες πολιτικοί –εάν κι εφόσον διαβάσουν την Πραγματεία του Γ. Μεταξά– θα σας πω ΔΞ/ΔΑ [Δεν ξέρω/Δεν απαντώ]

του Καθηγητή Στέλιου Περράκη

Φραγκάκης Νίκος, «*Οδοιπορικό σε θέματα Ευρώπης και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*», Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2022, σελ. 332.

Ο Νίκος Φραγκάκης, νομικός της πράξης σε εθνικό και διεθνές δικαιοδοτικό επίπεδο, παρουσιάζει μια αξιοσημείωτη πορεία και στο δημόσιο βίο/χώρο, με έντονη επιστημονική δραστηριότητα στο πεδίο προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Βασικό στέλεχος του ΕΚΕΜΕ,

για πολλά χρόνια πηγή πλουραλιστικού διαλόγου και στοχασμού, μέλος εκδοτικής/συντακτικής ομάδας περιοδικών (Νομικό Βήμα, Επιθεώρηση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ευρωπαϊκή Πολιτεία, κ.ά.), ως μέλος της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, αλλά και ως μέλος της ECRI του Συμβουλίου της Ευρώπης, της οποίας διετέλεσε Πρόεδρος.
Με ήθος, μετριοπάθεια και αρχές, υπηρέτησε τις ευρωπαϊκές αξίες που εκφράζονται κυρίως από τις δύο ευρωπαϊκές θεσμικές συνιστώσες του Στρασβούργου (ΣοΕ) και των Βρυξελλών (ΕΕ). Η Ευρώπη αποτελεί σταθερά το πλαίσιο αναφοράς του στη μακρά του διαδρομή, με μια ενσυναίσθηση ταυτότητας νομικού πολιτισμού και αισθητικής (σπουδές κοσμήματος στη Φλωρεντία).
Στην εξαιρετικά επιμελημένη αυτή έκδοση, ο συγγραφέας συγκεντρώνει τα σημαντικότερα –ελληνικά και αγγλικά– άρθρα/μελέτες/σχόλιά του, γύρω από ζητήματα εφαρμογής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ιδίως της ΕυρΣΔΑ, αλλά και στο πεδίο της ΕΕ. Σ' αυτήν, ο αναγνώστης διακρίνει την ευκρίνεια των επιλογών του, την αξιοπρόσεκτη θεματολογία (βλ. π.χ. για την αρχή της αλληλεγγύης, ή και για ζητήματα ρατσισμού ή μισαλλοδοξίας στην Ελλάδα κ.λπ.). Εύστοχες ματιές σε μια πορεία εξελίξεων στην Ευρώπη/Ελλάδα, που συναντούν το ενδιαφέρον του αναγνώστη, όχι απαραίτητα μέσα από ένα ακαδημαϊκό πρίσμα, αλλά γενικότερου ενδιαφέροντος αυτό του πολίτη για τα ευρωπαϊκά δρώμενα/εξελίξεις, μέσα όμως από μια αξιοσημείωτη προσωπική προσέγγιση για το Δίκαιο και τον Άνθρωπο.

Αρέστης Γιώργος, «*Μια ιστορία όπως την έζησα*», Λευκωσία, Εκδόσεις Εν Τύποις, 2022, σελ. 419

Ο Γεώργιος Αρέστης, νομικός από την Αμμόχωστο, διακόνευσε στη ζωή του τη Δικαιοσύνη. Αρχικά, στο Νησί του, από Επαρχιακός Δικαστής έως το Ανώτατο Δικαστήριο της Κυπριακής Δημοκρατίας, στη συνέχεια διεθνής δικαστής στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Λουξεμβούργο για δέκα χρόνια και από το Νοέμβριο 2015 ως Δικαστής στο Διεθνές Δικαστήριο του ... Περισσότερο την επιστροφή του από την Ευρώπη ως ..., σημάδεψε η ρήση «περί άμωμον ...» και του υπεύθυνου του περίφημου πορίσματος της Επιτροπής περί ...
Στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του, μιλάει/παρουσιάζει την «προσωπική (του) ιστορία», όπως ο ίδιος αναφέρει. Στην πράξη, όμως, αναπλάθει «μια Κύπρο που έπαυσε να αντέχει, ... την ιστορική διαδρομή των δραματικών γεγονότων/εξελίξεων που διαδραματίζονταν στην Κύπρο, όλη την μεταπολεμική περίοδο, από τα χρόνια του αγώνα της ΕΟΚΑ και μετά και ... το 1974. Το βιογραφικό στοιχείο διαπλέκεται στο χώρο και το χρόνο με τις εξελίξεις στην Κύπρο. Μια τοιχογραφία ζωής -...,

κοινωνικής, επαγγελματικής- όπου απλά, αλλά εμφαντικά καταγράφει και φωτίζει στιγμές, γεγονότα, καταστάσεις. Φυσικά, κρίσιμα ζητήματα-διαστάσεις του κυπριακού ... της κατοχής θίγονται -υπενθύμιση της σημασίας της δικαστικής αντιμετώπισής τους. Εδώ και η συζήτηση για τις περιουσίας (βλ. και την περίφημη απόφαση *Ξενίδη-Αρέστη* (σύζυγος του δικαστή), την Επιτροπή Ακίνητης Περιουσίας στα «Κατεχόμενα», το ΕΦΚΑΦ.
Με το βλέμμα ... της Αμμοχώστου, ο Γεώργιος Αρέστης «...» στον αναγνώστη -όχι μόνο με τον απαιτητικό του λόγο -τελευταίο βήμα «Τα εις Σαλαμίνα και Αμμόχωστον ποιήματα»- πότε με τις ..., αλλά και τις πολιτικές του προσεγγίσεις, ακόμα και τα «εσωτερικά» του.
Με βαθιά ενσυναίσθηση ανοίγει ... της σκέψης του για το παρόν και το μέλλον της Κύπρου.
Μία ενδιαφέρουσα έκδοση -με πλούσιο βιογραφικό υλικό της προσωπικής/ιδιωτικής ζωής του ... με παρουσία/παρέμβαση στο δημόσιο χώρο και συμβολή στην οικοδόμηση και στην Κύπρο μιας δικαιοταξίας, ευρωπαϊκής αντίληψης.

του Υποψ. Δρ. Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ
Ευάγγελου Παρρά

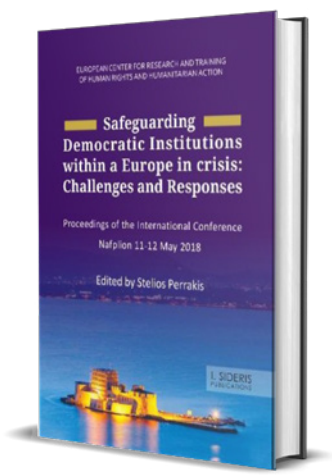

Βιβλιοπαρουσίαση: Perrakis, St. (ed.), *Safeguarding Democratic Institutions within a Europe in Crisis: Challenges and Responses, Proceedings of the International Conference*, Nafplion, 11-12 May 2018, I. Sideris Publications, Athens, September 2021, pp. 322.

Τα τελευταία χρόνια –ατυχώς– παρατηρείται στο εκδοτικό τοπίο μια «υποτίμηση» της σημασίας έκδοσης των «Πρακτικών» μεγάλων επιστημονικών συνεδρίων/συμποσίων/ημερίδων κ.ο.κ., ορώμενα, ίσως ως πρακτική "passée". Πολλοί λόγοι εξηγούν αυτή τη διαπίστωση για την οποία η ευθύνη επιμερίζεται σε πολλούς.
Απέναντι στην παραπάνω τάση «των καιρών», ο Καθηγητής Στ. Περράκης και ο Εκδότης Α. Σιδέρης επιμένουν να αναδεικνύουν την αξία τέτοιων εκδόσεων σημαντικών διεθνών και διεπιστημονικών εκδηλώσεων.
Πράγματι η νέα έκδοση αφορά τα Πρακτικά των συζητήσεων της Διεθνούς Διάσκεψης που έλαβε χώρα στο Ναύπλιο, το διήμερο 11-12 Μαΐου 2018 με θέμα «*Διαφυλάσσοντας τους Δημοκρατικούς Θεσμούς σε μια Ευρώπη σε Κρίση: Προκλήσεις και Απαντήσεις*» (*Safeguarding Democratic Institutions within a Europe in crisis: Challenges and Responses*).

Με την ακαδημαϊκή σφραγίδα του Καθηγητή Στ. Περράκη –Μονίμου Αντιπροσώπου της Ελλάδος στο Συμβούλιο της Ευρώπης την εποχή της εν λόγω Διεθνούς Διάσκεψης–, ο παρών συλλογικός Τόμος, δεν αντανακλά απλώς σκέψεις/θέσεις και συμπεράσματα ακαδημαϊκών και άλλων εφαρμοστών του διεθνούς δικαίου και της διεθνούς πολιτικής μιας δεδομένης περιόδου. Αντιθέτως, διατρέχοντας κανείς τις επιμέρους συμβολές διαπιστώνει τη διαχρονικότητά τους, παρά το γεγονός ότι η Διεθνής Διάσκεψη διοργανώθηκε προ κορωνοϊού και πριν από τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία.
Παρατηρώντας κανείς τον κατάλογο των συμμετεχόντων στη Διεθνή Διάσκεψη του Ναυπλίου, διαπιστώνει το υψηλό επίπεδο εκπροσώπησης της συμμετοχής. Αρχικά, ο χαιρετισμός του Thorbjorn Jagland –τότε Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης– και του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Οργανισμού του Στρασβούργου Michelle Nicoletti εισάγουν τον αναγνώστη στο δύσκολο δρόμο μιας Ευρώπης που βαδίζει σε «ναρκοθετημένο» από δυσκολίες πεδίο, προσβλέποντας σε ένα καλύτερο μέλλον.
Στη συνέχεια, υπάρχει η εξαιρετική συμβολή του αείμνηστου Διεθνή Δικαστή της Χάγης Καθηγητή Antonio Augusto Cancado Trindade, ο οποίος υπογραμμίζει τη θέση του ατόμου στη διεθνή δικαιοταξία στο επίκεντρο της οποίας τοποθετεί τον άνθρωπο και την ανθρωπότητα. Ο δικαστής Cancado Trindade τιμήθηκε και με το βραβείο Α. Πολυζωΐδης-Γ. Τερτσέτης για τη Δικαιοσύνη και το Δίκαιο. Ο Gianni Buquiccio –τότε Πρόεδρος της Επιτροπής Βενετίας για τη Δημοκρατία Μέσω του Δικαίου– παρενέβη για τη σχέση πολιτικής και δικαίου και τη σημασία του ρόλου του Εθνικού/Διεθνούς Δικαστή για την επίτευξη της ισορροπίας στο παραπάνω δίπολο. Ο –τότε– Ειδικός Εκπρόσωπος της ΕΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου Στ. Λαμπρινίδης μιλά για τη σημασία των δημοκρατικών θεσμών στη διασφάλιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην ευρωπαϊκή σφαίρα της Μικρής «Ευρώπης των 28». Στο ίδιο μήκος κύματος, ο τότε Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών και Καθηγητής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης Γ. Κατρούγκαλος αναλύει τις θεωρίες του βεστφαλιανού και του κεϋνσιανού διακρατικού μοντέλου διακυβέρνησης και επεξηγεί πως αυτά αλληλεπιδρούν στο πεδίο της διεθνούς προστασίας και προαγωγής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η Πρόεδρος του Κογκρέσου των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών του Συμβουλίου της Ευρώπης G. Mosler Tornstrom χαρτογραφεί τους κινδύνους που αντιμετωπίζει η σύγχρονη ευρωπαϊκή δημοκρατική σφαίρα, λόγω του φαινομένου της διαφθοράς και των προκλήσεων στις δημοκρατικές διαδικασίες και προκρίνει ως λύση την αποκεντρωμένη περιφερειακή διακυβέρνηση ως μοντέλο για τη διαχείριση των κρίσεων. Η πρώτη ενότητα ολοκληρώνεται με ορισμένες σκέψεις του Επικεφαλής της Διεύθυνσης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Κράτους Δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης Χρ. Γιακουμόπουλου σχετικά με την κρίση των δημοκρατικών αξιών στη Μεγάλη «Ευρώπη των 47» που προκαλεί κλυδωνισμούς στο Συμβούλιο της Ευρώπης.
Η Δεύτερη Ενότητα του Τόμου με θέμα «Διεθνείς Θεσμοί και Δημοκρατία» περιλαμβάνει τη συμβολή του Καθηγητή του Πανεπιστημίου του Αμστερνταμ M. Kuijer ο οποίος ανιχνεύει την έννοια της Δημοκρατίας μέσα από το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Στη

συνέχεια, ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου του Αιγαίου Κ. Μαγκλιβέρας παρουσιάζει τους Παγκόσμιους (ΟΗΕ) και Περιφερειακούς Οργανισμούς (Συμβούλιο της Ευρώπης, ΕΕ, ΟΑΣΕ, Αφρικανική Ένωση, ΟΑΚ, ECOWAS, ASEAN κ.ά.) ως φορείς προώθησης και εφαρμογής των δημοκρατικών αξιών και του κράτους δικαίου. Από την πλευρά της η Επικεφαλής του Τμήματος Δικαιοσύνης και Νομικής Συνεργασίας του Συμβουλίου της Ευρώπης Η. Juncher συνδέει τη σημασία της διασφάλισης της ανεξαρτησίας και της ακεραιότητας της απονομής της δικαιοσύνης για την αποφυγή δημοκρατικού ελλείμματος. Η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Συνταγματικού Δικαίου του Παντείου Πανεπιστημίου Ν. Κανελλοπούλου-Μαλούχου ανατρέχει στις ρίζες του ευρωπαϊκού συνταγματικού πολιτισμού για να επεξηγήσει την ωρίμανση των δημοκρατικών θεσμών της σύγχρονης Ευρώπης και να υπενθυμίσει τη σημασία της ιστορικής αναδρομής του φαινομένου της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Τέλος, ο Καθηγητής Δημοσίου Δικαίου του Παντείου Πανεπιστημίου Ξ. Κοντιάδης και η Διευθύντρια του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου Α. Φωτιάδου αναφέρονται στις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η συνταγματική τάξη από την επίκληση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης και τις δυσκολίες που συναντούν οι προσπάθειες επιστροφής στην καθεστωτική ευθείας της συνταγματικής δικαιοταξίας.

Η τρίτη Ενότητα είναι αφιερωμένη στη «Χρηστή Διακυβέρνηση». Ο Μ. Πικραμένος Αντιπρόεδρος της Επικρατείας και Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης αναφέρθηκε στον δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων που θεσπίζονται σε περιόδους κρίσεων, ενώ ο Έλληνας Συνήγορος του Πολίτη (Ombudsman) Α. Ποττάκης παρουσίασε την εξέλιξη για την ανάδειξη των ευρωπαϊκών και προτύπων αρχών και την επισήμανση των κινδύνων που συναντά η προσπάθεια ρύθμισης του φαινομένου της χρηστής διακυβέρνησης, με ιδιαίτερη μνεία στην Ελλάδα. Η Περιφερειάρχης Αττικής Ρ. Δούρου περιγράφει και απαριθμεί τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Περιφέρεια υπό την δικαιοδοσία της και η Διευθύντρια Δημοκρατικής Διακυβέρνησης και Καταπολέμησης των Διακρίσεων Cl. Luciani θέτει τους άξονες πάνω στους οποίους το Συμβούλιο της Ευρώπης επιχειρεί να εδραιώσει τη χρηστή διακυβέρνηση (καλές εκλογικές πρακτικές, οικοδόμηση ικανοτήτων, ευαισθητοποίησης κοινής γνώμης, διακυβερνητική συνεργασία, συμμετοχή πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων).

Η επόμενη ενότητα των «Πρακτικών» αφιερώνεται στην «Αλληλεγγύη, την Κοινωνική Συνοχή και τις Συμπεριληπτικές Κοινωνίες». Ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης G. Palmisano προτείνει την διαφύλαξη της Δημοκρατίας μέσα από την διαφύλαξη και εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Η νυν Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας Μ.-Ντ. Μαρούδα υπογραμμίζει τον εποπτικό ρόλο της ECRI στην επιθεώρηση των υφιστάμενων εθνικών και τοπικών στρατηγικών ενσωμάτωσης, στον εντοπισμό των προκλήσεων για τις συμπεριληπτικές κοινωνίες και στην εφαρμογή της νομικής έννοιας της αλληλεγγύης. Η παρέμβαση της Αναπληρώτριας Δημάρχου του Στρασβούργου N. Rafik El Mrini αφορά την σημασία της κινητοποίησης σε επίπεδο δημοτικών αρχών για την διασφάλιση της αλληλεγγύης και της ενσωμάτωσης των προσφύγων/μεταναστών για την αποτελεσματικότερη διαχείριση της κρίσης.

Η πέμπτη ενότητα αφορά τις «Νέες Τεχνολογίες και τα ΜΜΕ: Προκλήσεις στην Ελευθερία της Έκφρασης και τη Δημοκρατία». Για το ζήτημα αυτό πρώτη εισηγήθηκε η Μόνιμη Αντιπρόσωπος της Μολδαβίας στο Συμβούλιο της Ευρώπης πρέσβης C. Calugaru. Στη συνέχεια, ο Στ. Σταύρος Νομικός Σύμβουλος της Γενικής Διεύθυνσης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Κράτους Δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφέρθηκε στο φαινόμενο της ρητορικής μίσους και πως αυτό εξαπλώνεται με τη χρήση των μέσων που παρέχουν οι νέες τεχνολογίες και τα ΜΜΕ. Επιπλέον, ο επικεφαλής του Τμήματος Κοινωνίας της Πληροφορίας του Συμβουλίου της Ευρώπης P. Penninckx αναφέρθηκε στην σημασία των νέων τεχνολογιών και των ΜΜΕ στην οικοδόμηση μιας αυθεντικής κοινωνίας της πληροφορίας για τους ευρωπαίους πολίτες. Τέλος, Μ. Ρήγου η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του ΕΚΠΑ περιέγραψε τις προκλήσεις που παρουσιάζονται στην ελευθερία της έκφρασης μέσα από τις πολιτικές για τα προσωπικά δεδομένα, τα fake news και τον ψηφιακό κόσμο.

Το καταληκτικό πάνελ της Διεθνούς Διάσκεψης –υπό τον στοχαστικό συντονισμό του Καθηγητή Γ. Μεταξά τακτικού μέλους της Ευρωπαϊκής Διεπιστημονικής Ακαδημίας Επιστημων– εξετάζει το Μέλλον της Ευρωπαϊκής Δημοκρατίας μέσα από ένα διεπιστημονικό πρίσμα. Τις απόψεις του πρώτος εξέθεσε ο Επίτιμος Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας και Πρόεδρος της Αρχής Προσωπικών Δεδομένων Κ. Μενουδάκος. Ο πρώην Υπουργός Καθηγητής Ε. Βενιζέλος, από την πλευρά του, οριοθέτησε την έννοια της Ευρωπαϊκής Δημοκρατίας και τη σχέση της με το φαινόμενο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης που γνωρίζει αλλεπάλληλες κρίσεις. Ο Δ. Χαραλάμπης Καθηγητής του ΕΚΠΑ και Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Πολιτικών Επιστημών ανατρέχει στη μεταπολεμική περίοδο του 1945 και την μετασοβιετική περίοδο του 1991, προκειμένου να καταγράψει τους κινδύνους που προκύπτουν για την «ευρωπαϊκή δημοκρατία» σήμερα. Επιπροσθέτως, ο Διευθυντής του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Δημοσίου Δικαίου (EPLO) Καθηγητής Σπ. Φλογαΐτης αναφέρθηκε στις σύγχρονες προκλήσεις της Δημοκρατίας. Τέλος, ο Καθηγητής Στ. Περράκης προέβη σε μια ανασκόπηση των ουσιαστικών συμπερασμάτων της Διεθνούς Διάσκεψης και εξέφρασε την ελπίδα για προσήλωση προς τις αρχές του Συμβουλίου της Ευρώπης ως εχέγγυων για την προστασία των δημοκρατικών αξιών, προτύπων και θεσμών. Ο τόμος ολοκληρώνεται με την Ομιλία του τέως Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας Καθηγητή Προκοπίου Παυλοπούλου.

Και τα εν λόγω «Πρακτικά» επιτυγχάνουν να παραμερίσουν τον όποιο δισταγμό γεννάται αναφορικά με την πρακτική αξία της χρήσης παρόμοιων εκδοτικών εγχειρημάτων και αποδεικνύουν ότι μπορεί να αξίζουν, περισσότερο και από μια εξειδικευμένη μονογραφία για ένα αντικείμενο, αφού περικλείουν σημαντική «δόση» της γνώσης και των εμπειριών διεθνούς φήμης προσωπικοτήτων του ακαδημαϊκού κόσμου και της Διεθνούς Οργάνωσης.

της Κέλλυ Πισιμίση
Ασκούμενη Δικηγόρος, ΜΔΕ Διεθνές Δίκαιο & Διπλωματικές Σπουδές Πάντειο Πανεπιστήμιο
Υποψήφια Διδάκτωρ ΕΚΠΑ

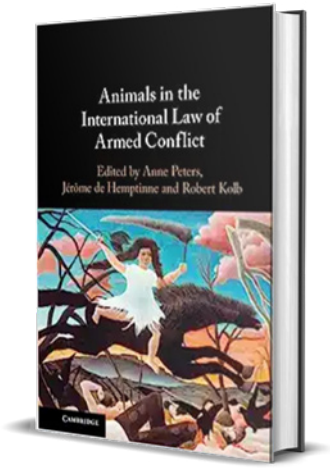

Peters A., de Hemptinne J. & Kolb R. (eds), *Animals in International Law of Armed Conflict*, Cambridge University Press, 2022, p. 438.

Σε μία πολύ ενδιαφέρουσα συγκυρία για το Διεθνές Δίκαιο, με τις περιβαλλοντικές ανησυχίες ολοένα και να πληθαίνουν και να εμφανίζουν (επαναφέρουν;) προβληματικές σε σχέση, μεταξύ άλλων, με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος ή την δίωξη –ακόμα και ποινική– των ατομικά (διεθνώς) υπεύθυνων, οι επιμελητές της εν λόγω έκδοσης, Anne Peters, Jerôme de Hemptinne και Robert Kolb, έχοντας συγκεντρώσει ειδικούς του χώρου, κατάφεραν να εστιάσουν σε ένα πολύ ειδικό, αλλά συνάμα κάπως παραμελημένο θέμα, την προστασία της πανίδας στο πλαίσιο του δικαίου των ενόπλων συρράξεων, αναδεικνύοντας τις πολλές, πολλαπλές και πολυεπίπεδες διαστάσεις του.

Αναπόφευκτα ξεκινώντας με μια ιστορική αναδρομή, διαπιστώνεται ευθύς εξαρχής η διαχρονική, ποικιλόμορφη συμμετοχή των ζώων (π.χ. κατ' εξοχήν ιπποειδών, αλλά και σκύλων, περιστεριών κ.ά.) στη διεξαγωγή των ενόπλων συρράξεων, με έμφαση στην χρησιμοποίησή τους στη διάρκεια των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, που καταλήγει μέχρι και τη διαμόρφωση του σύγχρονου Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (ΔΑΔ) και την μάλλον παρεμπίπτουσα και με διάφορους τρόπος προστασία τους. Έτσι, η μελέτη εστιάζει το πρώτον στο καθεστώς των ζώων στο ΔΑΔ είτε ως απλών αντικειμένων ή/και στοιχείων της ιδιοκτησίας (Κεφάλαιο 5ο), είτε ως ειδικών προστατευομένων αντικειμένων [βλ. πολιτιστικά αγαθά ή άλλα αντικείμενα υπέρ της ανθρώπινης διαβίωσης και επιβίωσης (Κεφάλαιο 6ο)], ως στοιχείων του περιβάλλοντος που απολαύουν των σχετικών προνοιών του ΔΑΔ (Κεφάλαιο 7ο), ως συγκεκριμένων ειδών υπό διακινδύνευση [κατηγορία που ρυθμίζεται κυρίως για περιόδους ειρήνης, αλλά με ενδεχόμενες προβολές και σε περιόδους συρράξεων (Κεφάλαιο 8ο)], ως όπλων [χρήση που δεν απαγορεύεται ρητά από το ΔΑΔ, ενώ διερευνάται και το ενδεχόμενο αξιοποίησης προτάσεων/λύσεων σε σχέση με τα αυτόνομα όπλα (Κεφάλαιο 9ο)], είτε ακόμα και ως μέσων μεταφοράς ιατρικού υλικού, έρευνας και διάσωσης (Κεφάλαιο 11ο), συνεχίζοντας με τον μάλλον εύλογο προβληματισμό για το ακριβές καθεστώς τους (ιδιότητα εμπολέμου, ακόμα και αιχμαλώτου πολέμου -Κεφάλαιο 10ο- ακροβατώντας μεταξύ της μη ανθρώπινης φύσης τους και των ανθρωπο-κεντρικών προαπαιτούμενων στοιχείων των εν λόγω κατηγοριοποιήσεων). Φυσικά, δε λείπει και η μελέτη της επέκτασης της προστασίας υπέρ του ιατρικού/νοσηλευτικού προσωπικού, ρητά προστατευόμενου από τις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949, και στο κτηνιατρικό προσωπικό (Κεφάλαιο 12ο).

Ενδιαφέρον προκαλεί, ακόμα, ότι η μελέτη δεν περιορίζεται απλώς σε μια κάθετη αντιμετώπιση και κατηγοριοποίηση των ζώων στις διάφορες προστατευόμενες υπό το ΔΑΔ ομάδες, αλλά προχωρά και στη διερεύνηση της θέσης και της προστασίας τους οριζόντια, εξετάζοντας επιμέρους ειδικές συνθήκες και καταστάσεις. Δεν παραλείπονται, λοιπόν, και οι ειδικές περιπτώσεις των κατεχόμενων εδαφών (στο μέτρο που η κατέχουσα δύναμη οφείλει να σέβεται και να εφαρμόζει όχι μόνο το ΔΑΔ, αλλά και τις νομικές υποχρεώσεις –εθνικές και διεθνείς– της κατεχόμενης δύναμης), των προστατευομένων ζωνών (που θα διασφάλιζαν μια έμμεση προστασία των ζώων), του κατά θάλασσαν πολέμου, αλλά και των φυσικών καταστροφών, κατά τις οποίες συγκεκριμένα είδη ζώων αξιοποιούνται ως μέσα διάσωσης (Κεφάλαια 13ο-16ο), ενώ εξετάζεται και το ιδιαίτερο ζήτημα της χρησιμοποίησης των ζώων στο πλαίσιο του στρατιωτικού αμυντικού πειραματισμού (Κεφάλαιο 16ο).

Φυσικά, μία εξέταση του πλούσιου, αλλά κατακερματισμένου, ουσιαστικού κανονιστικού πλαισίου (ΔΑΔ και άλλων κλάδων δικαίου), όσο ενδιαφέρουσα και αν είναι, αποκτά και πρακτική σημασία, μόνον όταν συνδυάζεται με τη μελέτη της εφαρμογής/των μηχανισμών επιβολής του. Έτσι, ένα έτος μετά την (επαν-) εμφάνιση –με μεγαλύτερη ένταση πλέον– της προβληματικής της διεθνούς ποινικοποίησης των επιθέσεων σε βάρος του φυσικού περιβάλλοντος [πέραν της ήδη υπάρχουσας ειδικής περίπτωσης εγκλήματος πολέμου (άρθ. 8.2(b)(iv) ΚατΔΠΔ) ή και της αξιοποίησης προς τούτο άλλων κατηγοριών διεθνών εγκλημάτων ευρύτερου βελληνεκούς], προκειμένου να εισαχθεί ένα νέο, πέμπτο διεθνές έγκλημα, η «οικοκτονία»/"ecocide" (ανεξάρτητα από τις όποιες ποικίλες –θετικές ή αρνητικές– αντιδράσεις έχει κατά καιρούς ή/και διαχρονικά λάβει), στη συγκεκριμένη μελέτη δεν ελλείπει και αυτή η διάσταση, συμπεριλαμβανομένου και του ακανθώδους ζητήματος των επανορθώσεων και της αποκατάστασης περιβαλλοντικών ζημιών, καθώς και του ειδικού πλαισίου για την καταστολή της παράνομης εμπορίας ειδών πανίδας (Κεφάλαια 18ο-21ο). Φυσικά, δεν παραλείπεται και η θεσμική διάσταση, με την παρουσίαση της σταδιακής οικολογικής προσέγγισης ακόμα και του Συμβουλίου Ασφαλείας, αλλά και της «ασφαλειοποίησης» των περιβαλλοντικών ζητημάτων.

Πρόκειται για ένα συλλογικό έργο σίγουρα πρωτότυπο, αλλά ταυτόχρονα και χρήσιμο, που θέτει στον θεωρητικό, στον ερευνητή και στον εφαρμοστή του Διεθνούς (Ποινικού) Δικαίου πολλά και ενδιαφέροντα ερωτήματα προς μελέτη, αναδεικνύοντας μία, αν όχι νέα, (μάλλον) παραμελημένη διάσταση, που επανέρχεται στην επικαιρότητα με μεγαλύτερη ένταση και ζέση. Βέβαια, ένα τέτοιο πόνημα, έχοντας ως αφετηρία ένα πολύ εξειδικευμένο και –για πολλούς– αμφιλεγόμενο θέμα, εκ των πραγμάτων θίγει –επαγωγικά– σημαντικά και καίρια ερωτήματα Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (θεωρητικής μεν φύσεως, πλην όμως με πρακτική αξία), η απάντηση στα οποία δεν είναι ούτε απλή ούτε εύκολη· σίγουρα, όμως, μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά το μέλλον και να δώσει νέα ώθηση στην προσπάθεια ενίσχυσης (των μέσων) προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και των επιμέρους στοιχείων του σε διεθνές επίπεδο (ανεξαρτήτως προσήμου και προσωπικής εκτίμησης).

Επιλογή Βιβλιογραφίας & Αρθρογραφίας

2

Επιλογή Βιβλιογραφίας

- Andrew J. & Bernard F. (eds), *Human Rights Responsibilities in the Digital Age. States, Companies and Individuals*, Hart Publishing, 2023.
- Besson S., *Due Diligence in International Law*, Hague Academy Special Editions, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2023.
- Blank L., *International Conflict and Security Law*, Edward Elgar Publishing, 2023.
- Boyle A., *International Lawmaking in an Environmental Context*, RCADI, Tome 427, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Buchan R. & Tsagourias N., *Regulating the Use of Force in International Law. Stability and Change. Stability and Change*, Edward Elgar Publishing, 2021.
- Buxbaum H. & Fleury Graff T. (eds), *Extraterritoriality / L'extraterritorialité*, Series: Centre for Studies and Research in International Law and International Relations Series, Vol. 23, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Capeta T., Goldner Lang I. & Perišin T. (eds), *The Changing European Union. A Critical View on the Role of Law and the Courts*, Bloomsbury Publishing, 2022.
- Capone F., Paulussen C. & Mignot-Mahdavi R. (eds), *Returning Foreign Fighters: Responses, Legal Challenges and Ways Forward*, T.M.C. Asser Press, 2023.
- Claes M. & Vos E. (eds), *Making Sense of European Union Law*, Bloomsbury Publishing, 2022.
- Council of Europe, *Pandemics and natural disasters as reflected in history teaching. Thematic Report by the Observatory on History Teaching in Europe (2022)*, Strasbourg, 2023.
- Dobson N., *Extraterritoriality and Climate Change Jurisdiction. Exploring EU Climate Protection under International Law*, Hart Publishing, 2023.
- Estrella Faria J. A., *La protection des biens culturels d'intérêt religieux en droit international public et en droit international privé*, RCADI, Tome 421, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2021.
- Gelgeç A., *Allocation of Liability for Dangerous Goods under International Trade Law. CIF and FOB Contracts*, Bloomsbury Publishing, 2022.
- Gerards J., *Fundamental Rights. The European and International Dimension*, Cambridge University Press, 2023.
- Happ R. & Stephan Wilske S. (eds), *ICSID Rules and Regulations 2022. Article-by-Article Commentary*, Bloomsbury Publishing, 2022.
- Harris D., O'Boyle M., Bates E. & Carla M. Buckley C. (eds), *Harris, O'Boyle, and Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*, Fifth Edition, Oxford University Press, 2023.

- Hartig A., *Aggression a Crime Under Domestic Law - On the Legislative Implementation of Article 8bis of the ICC Statute*, T.M.C. Asser Press, 2023.
- Jovanovic M., *State Responsibility for "Modern Slavery" in Human Rights Law. A Right Not to Be Trafficked*, Oxford University Press, 2023.
- Kaufmann-Kohler G., *Indépendance et impartialité du juge et de l'arbitre dans le règlement des différends entre investisseurs et États (leçon inaugurale)*, RCADI, Tome 427, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Kassoti E. & Idriz N., *The Principle of Solidarity - International and EU Law Perspectives*, T.M.C. Asser Press, 2023.
- Kinnear M., *The Growth, Challenges and Future Prospects for Investment Dispute Settlement*, RCADI, Tome 424, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Kuijper P. J., *Delegation and International Organizations*, RCADI, Tome 426, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Laghmani S., *Islam et droit international*, RCADI, Tome 428, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2023.
- Mahmoudi S., *Self-Defence and "Unwilling or Unable" States*, RCADI, Tome 422, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2021.
- McCaffrey S.C., *The Evolution of the Law of International Watercourses*, RCADI, Tome 426, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Metou B.M., *Le contrôle international des dérogations aux droits de l'homme*, RCADI, Tome 425, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Myjer E. & Marauhn T. (eds), *Research Handbook on International Arms Control Law*, Edward Elgar Publishing, 2023.
- Oberleitner G., *Research Handbook on International Law and Human Security*, Edward Elgar Publishing, 2023.
- Oyarzábal M.J.A., *The Influence of Public International Law upon Private International Law in History and Theory and in the Formation and Application of the Law*, RCADI, Tome 428, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2023.
- Perrakis S., *La protection internationale au profit des personnes vulnérables en droit international des droits de l'homme*, RCADI, Tome 420, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2021.
- Schabas W.A., *Relationships between International Criminal Law and Other Branches of International Law*, Series: The Pocket Books of The Hague Academy of International Law, Vol. 51, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Sendze T.B.K., Adeboyejo A., Morrison H. & Ugwu S. (eds), *Contemporary International Criminal Law Issues - Contributions in Pursuit of Accountability for Africa and the World*, T.M.C. Asser Press, 2023.
- Silva Romero E., *International Law of Nuclear Non-proliferation and Disarmament*, RCADI, Tome 424, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Smith E. & Klinker M., *Mass Graves, Truth and Justice. Interdisciplinary Perspectives on the Investigation of Mass Graves*, Edward Elgar Publishing, 2023.
- Soirila U., *The Law of Humanity Project. A Story of International Law Reform and State-making*, Hart Publishing, 2023.
- Tladi D., *Extraterritorial Use of Force against Non-State Actors*, Series: The Pocket Books of The Hague Academy of International Law, Vol. 50, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2022.
- Villiger M., *Handbook on the European Convention on Human Rights*, Boston, Leiden, Brill|Nijhoff, 2023.
- White N., *Advanced Introduction to International Conflict and Security Law, 2nd*

edition, Edward Elgar Publishing, 2023.
- White N., *Military Justice. The Rights and Duties of Soldiers and Government*, Edward Elgar Publishing, 2023.
- Wray H., *Article 8 ECHR, Family Reunification and the UK's Supreme Court. Family Matters?*, Hart Publishing, 2023.
- Δημαδάμα Ζ., *Βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη: Η ενσωμάτωση των 17 στόχων του ΟΗΕ. Οικονομικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2021.
- Ζαχαριάς Ν., *Πολιτιστική κληρονομιά και νέες τεχνολογίες*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2022.
- Ηρακλείδης Α., *Πολυκύμαντες σχέσεις. Έλληνες - Αλβανοί, 1821-2021*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2022.
- Καραγιάννης Μ., *Το νέο πολιτικό Ισλάμ. Ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατία και δικαιοσύνη*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2022.
- Κολλιόπουλος Α., *Κρατική κυριαρχία και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στην εποχή των κρυπτονομισμάτων*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2021.
- Κουτρουμπής Ι., *Το δίκτυο αγωγών της Ρωσίας και οι ενεργειακές σχέσεις της με την Ευρώπη. Πώς ο Ουκρανικός πόλεμος επηρεάζει τις σχέσεις Ρωσίας – Δύσης*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2022.
- Κρητικός Α., *Η πολιτική συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εξέλιξή της στις μεγάλες στιγμές της ευρωπαϊκής ενοποίησης*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2021.
- Λίβας Σ., *Γλώσσα και Εξτρεμισμός. Δέκα + 1 δοκίμια για τη γλώσσα του μίσους*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2021.
- Νάσκου-Περράκη Π., *Τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία*, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2022.
- Νάσκου-Περράκη Π., *Δικαιώματα του Ανθρώπου, 3η έκδοση*, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2022.
- Νούσκαλης Γ., *Ο ρατσιστικός λόγος μίσους ως μορφή του ρατσιστικού εγκλήματος*, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2022.
- Πουκαμισάς Γ., *Γεωπολιτικά διλήμματα της Ελλάδος στις αρχές του 20ού αιώνα*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2022.

Επιλογή Αρθρογραφίας

- Acquaviva G., "Autonomous weapons systems controlled by Artificial Intelligence: a conceptual roadmap for international criminal responsibility", *The Military Law and the Law of War Review*, Vol. 60, Iss. 1, pp. 89-121.
- Ashukem J.N. & Ngang C.C., "Land grabbing and the implications for the right to development in Africa", *African Human Rights Law Journal*, Vol. 22, Iss. 2, 2022, pp. 403-425.
- Baade B. & Gölz L., "An Empirical Analysis of Credibility Assessment in German Asylum Cases", *German Law Journal*, Vol. 24, Iss. 2, 2023, pp. 310-341.
- Begg A., "From invisibility to positive legal protection: The drafting of Article 11 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 135-160.
- Boshoff E. & Damtew SG., "The potential of litigating children's rights in the climate crisis before the African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child", *African Human Rights Law Journal*, Vol. 22, Iss. 2, 2022, pp. 328-361.
- Breitegger A., "Increasing visibility of persons with disabilities in armed conflict: Implications for interpreting and applying IHL", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 99-134.
- Cerimovic E., "At risk and overlooked: Children with disabilities and armed conflict", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 192-216.
- Craig J., "Legal advice and United States aerial targeting operations", *The Military Law and the Law of War Review*, Vol. 60, Iss. 1, pp. 3-30.
- de Beco G., "Taking economic and social rights earnestly: What does international human rights law offer persons with disabilities in situations of armed conflict?", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 306-322.
- De Coninck J., "Effective Remedies for Human Rights Violations in EU CSDP Military Missions: Smoke and Mirrors in Human Rights Adjudication?", *German Law Journal*, Vol. 24, Iss. 2, 2023, pp. 342-363.
- de Hemptinne J., "The Regulation of Hazardous Substances and Activities During Warfare", *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 20, Iss. 5, 2022, pp. 1253-1285.
- Díaz Figueroa M., Henao Orozco A., Martínez J. & Muñoz Jaime W., "The risks of autonomous weapons: An analysis centred on the rights of persons with disabilities", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 278-305.
- Docherty B. & Sanders-Zakre A., "The origins and influence of victim assistance: Contributions of the Mine Ban Treaty, Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Convention on Cluster Munitions", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 252-277.
- Durhin N., "The role of legal advisors in targeting operations: a NATO perspective", *The Military Law and the Law of War Review*, Vol. 60, Iss. 1, pp. 47-57.
- Gill T.D., "Rethinking the scope of application of international humanitarian law and its place in the international legal system", *The Military Law and the Law of War Review*, Vol. 60, Iss. 1, pp. 58-70.
- Hadjigeorgiou N., "Decolonizing Cyprus 60 Years after Independence: An Assessment of the Legality of the Sovereign Base Areas", *European Journal of International Law*, Vol. 33, Iss. 4, 2022, pp. 1125-1152.
- Hulme K., "Using International Environmental Law to Enhance Biodiversity and Nature Conservation During Armed Conflict", *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 20, Iss. 5, 2022, pp. 1155-1190.
- Jimoh M.A., "A critique of the seizure criteria of the African Commission on Human and Peoples' Rights", *African Human Rights Law Journal*, Vol. 22, Iss. 2, 2022, pp. 362-378.
- John-Langba V.N., "Implications and opportunities of the international refugee protection regime for national human rights institutions in Africa", *African Human Rights Law Journal*, Vol. 22, Iss. 1, 2022, pp. 51-75.
- Keenan P., "The Slippery Concept of "Object and Purpose" in International Criminal Law", *American University International Law Review*, Vol. 37, Iss. 4, 2023, pp. 799-840.
- La Vecchia S., "The protection of women and girls with disabilities in armed conflict: Adopting a gender-, age- and disability-inclusive approach to select IHL provisions", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 161-191.
- Lord J., "Accounting for disability in international humanitarian law", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 60-98.
- Magee A., "No longer the "forgotten victims of armed conflict": Operational and legal considerations for accountability mechanisms regarding crimes affecting

persons with disabilities", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 518-541.
- Magliveras K. & Naldi G., "The free movement of people in Africa as a human right and as an economic right: From the African Charter to the African Economic Community Protocol of 2018", *African Human Rights Law Journal*, Vol. 22, Iss. 1, 2022, pp. 1-23.
- Makunya T.M., "Overcoming challenges to the adjudication of election-related disputes at the African Commission on Human and Peoples' Rights: Perspectives from the Ngandu case", *African Human Rights Law Journal*, Vol. 22, Iss. 1, 2022, pp. 379-402.
- McInnes K., "Opportunities and failures to prosecute violence against persons with disabilities at the international tribunals for the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 484-517.
- Molima Bameka C., "Narrowing the Gap in the Access to Justice for Child Victims in Post-confict Societies: An Analysis Stemming from the Construction of Child Soldiers in International Law and Policy", *The International Journal of Transitional Justice*, Vol. 00, 2023, pp. 1-16.
- Norris A., "The Intersection of International Environmental Law and International Humanitarian Law at Sea", *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 20, Iss. 5, 2022, pp. 1229-1252.
- Patrick Sexton J., "How does the obligation to investigate alleged serious violations of international humanitarian law apply in ad hoc military coalitions?", *The Military Law and the Law of War Review*, Vol. 60, Iss. 2, pp. 188-217.
- Perrakis S. & Pisimisi K., "Compulsory anti-COVID vaccination and health passes in light of the International Human Rights Law practice, with specific reference to the European Court of Human Rights", *Rivista Ordine Internazionale e Diritti Umani 1/2023*, pp. 1-11.
- Pinzauti G. & Alessandro Pizzuti A., "Prosecuting Aggression against Ukraine as an 'Other Inhumane Act' before the ICC", *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 20, Iss. 5, 2022, pp. 1061-1083.
- Pisimisi K., "Some Considerations on the Obligation to Honour the Dead on the Occasion of the Russo-Ukrainian Armed Conflict", *Humanitäres Völkerrecht/ Journal of International Law of Peace and Armed Conflict, Vol. 5, Iss. 3-4*, pp. 136-148.
- Pomson O., "Civilian use of a military objective as incidental harm in a proportionality assessment?", *The Military Law and the Law of War Review*, Vol. 60, Iss. 2, pp. 159-187.
- Pons W., Lord J. & Stein A., "Addressing the accountability void: War crimes against persons with disabilities", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 465-484.
- Ramsden M. & Zixin J., "The Dialogic Function of I.C.J. Provisional Measures Decisions in the U.N. Political Organs: Assessing the Evidence", *American University International Law Review*, Vol. 37, Iss. 4, 2023, pp. 901-944.
- Rowe P. & Kittelmann C., "The British witnesses at the Leipzig War Crimes Trials of 1921", *The Military Law and the Law of War Review*, Vol. 60, Iss. 2, pp. 137-158.
- Sassòli M., "How to develop international humanitarian law taking armed groups into account?", *The Military Law and the Law of War Review*, Vol. 60, Iss. 1, pp. 71-88.

- Salomon S. & Rijpma J., "A Europe Without Internal Frontiers: Challenging the Reintroduction of Border Controls in the Schengen Area in the Light of Union Citizenship", *German Law Journal*, Vol. 24, Iss. 2, 2023, pp. 281-309.
- Tignino M. & Kebebew T., "The Legal Protection of Freshwater Resources and Related Installations during Warfare", *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 20, Iss. 5, 2022, pp. 1191-1228.
- van Steenberghe R., "The Interplay between International Humanitarian Law and International Environmental Law: Towards a Comprehensive Framework for a Better Protection of the Environment in Armed Conflict", *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 20, Iss. 5, 2022, pp. 1123-1154.
- Vantrees A., "Inaccessible justice: The violation of Article 13 of the CRPD and the ICC's role in filling the accountability gap", *International Review of the Red Cross*, Vol. 105, No 922, pp. 542-565.
- Ventura M.J., "Accessory After the Fact at the International Criminal Court? Reconciling Article 25(3)(c) in Spanish of the Polylingual ICC Statute", *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 20, Iss. 5, 2022, pp. 1085-1117.

XI. Νέα από την Επιστημονική Κίνηση

Διδακτορικές Διατριβές 2

Λ. Λιακάκος, *Η Πολιτική Διαχείριση του Ενεργειακού Δυναμικού στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο και την Αδριατική Θάλασσα σε σχέση με την Ιδιαιτερότητα της Ελλάδας*, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2022

Ο Λυκούργος Λιακάκος ενώπιον της Επταμελούς Επιτροπής, υποστήριξε με επιτυχία την διδακτορική του διατριβή με τίτλο «*Η Πολιτική Διαχείριση του Ενεργειακού Δυναμικού στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο και την Αδριατική Θάλασσα σε σχέση με τον Ιδιαίτερο ρόλο της Ελλάδας*». Επιβλέπων ο Ομότ. Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου Γρηγόρης Ι. Τσάλτας.

Η διατριβή επιχειρεί να αναλύσει, αξιολογήσει και ερμηνεύσει την πολιτική ενεργειακής διαχείρισης στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και της Αδριατικής, καθώς και στον ρόλο που καλείται να διαδραματίσει η Ελλάδα από την ιδιαίτερη γεωγραφική της θέση. Προς τούτο ακολουθεί μία διεπιστημονική μεθοδολογική προσέγγιση.

Το επίκεντρο της έρευνας, αφορά στην πολιτική ενεργειακής διαχείρισης στην εν λόγω περιοχή, καθώς και στον ρόλο που καλείται να διαδραματίσει η Ελλάδα από την ιδιαίτερη γεωγραφική της θέση.

Η κεντρική ιδέα της εντοπίζεται στον συνδυασμό της νομικής έρευνας με την εξωτερική πολιτική, την ενεργειακή διαχείριση, την οικονομία, τις διεθνείς σχέσεις, την βιωσιμότητα και την αειφορία, τη διπλωματία, την ιστορία, αλλά και την τεχνολογία, με επίκεντρο το ενεργειακό δυναμικό στην Αδριατική Θάλασσα και την Νοτιοανατολική Μεσόγειο, καθώς και τον σημαίνοντα ρόλο της Ελλάδας.

Συνέβαλε δε για να τεθούν προς διερεύνηση και να απαντηθούν τα εξής:

- η σημασία της εκμετάλλευσης του θαλάσσιου ενεργειακού δυναμικού
- η ύψιστη γεωγραφική, γεωστρατηγική, νομική και ενεργειακή σημασία της υπό εξέταση περιοχής
- πώς με τις ανακαλύψεις των ενεργειακών κοιτασμάτων σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, αναδύθηκαν στην επιφάνεια τα προβλήματα της νομικής διάστασης της ανατολικής μεσογείου
- για τα μη συνεργάσιμα παράκτια κράτη στην υπό εξέταση περιοχή, τα οποία εφαρμόζουν à la carte το Διεθνές Δίκαιο και τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, στα οποία περιλαμβάνονται όλα τα εργαλεία για την επίλυση όλων των θαλάσσιων διαφορών οριοθέτησης
- ποιος ο ρόλος της Ελλάδας
- πώς η Ελλάδα με την «εργαλειοποίηση» των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου και της Σύμβασης του 1982 δύναται να αποτελέσει χώρα ορόσημο και καθοδηγητή της ανάπτυξης και της οικονομικής ευημερίας στην υπό εξέταση περιοχή

Ακόμη, να αξιολογηθούν οι γεωπολιτικές αλλαγές που έχουν διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια στην Αδριατική Θάλασσα και την Νοτιοανατολική Μεσόγειο συνθέτοντας ένα νέο γεωπολιτικό και ενεργειακό περιβάλλον, αλλά και να καταδειχθεί η σημασία των νέων ενεργειακών ευρημάτων που αναβάθμισαν την περιοχή, γεωστρατηγικά και γεωοικονομικά

Georgios Anthrakefs, *The Right to Exploit Offshore Hydrocarbon in the Southeastern Mediterranean in the Light of Public International Law*, University of Hamburg 2023, Verlag Dr. Kovač, p. 350

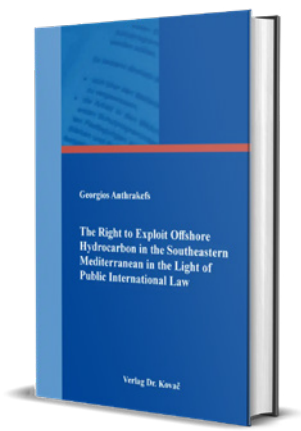

Η εν λόγω διατριβή εκπονήθηκε και υποστηρίχθηκε στο πανεπιστήμιο του Αμβούργου. Διαπραγματεύεται το επίκαιρο ζήτημα της εξωχώριας αξιοποίησης/εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο από τη σκοπιά του Διεθνούς Δικαίου. Εν όψει των υφιστάμενων διακρατικών διαφορών και αντιτιθέμενων συμφερόντων και λαμβάνοντας υπόψη τη θέση Ελλάδας και Κύπρου ως μελών της ΕΕ και της Τουρκίας ως συνδεδεμένης χώρας με αυτήν (Συμφωνία της Άγκυρας 1963) αλλά και τις δυσκολίες προσφυγής για διευθέτηση διαφορών στο Διεθνές Δικαστήριο ή και στο Διεθνές Δικαστήριο Δικαίου Θαλάσσης υποστηρίζεται ότι μία νομική δυνατότητα δικαστικής διευθέτησης μπορεί να κινηθεί στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικαίου. Στο πλαίσιο αυτό το Δικαστήριο της ΕΕ αποτελεί το αρμόδιο forum αφού προηγουμένως γίνουν κατάλληλες κινήσεις στο Συμβούλιο σύνδεσης ΕΕ-Τουρκίας ή και «κοινό αίτημα» Κύπρου-Ελλάδος. Μια -ασφαλώς- πρωτότυπη πρόταση ιδιότυπου «συναιτερισμού».

Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου 3

Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου
Rencontres de Droit International de Nauplie
Nafplion International Law Conference

Απονομή Αριστείων και Βραβείων σε διακεκριμένες προσωπικότητες στις Επιστήμες τα Γράμματα και τις Τέχνες

Οι "Συναντήσεις" Διεθνούς Δικαίου του Ναυπλίου, με αφετηρία το 2004 –με τη διεξαγωγή του πρώτου Σεμιναρίου Διεθνούς Δικαίου– εξελίχθηκαν σταδιακά σε μια μεγάλη επιστημονική εκδήλωση της διεθνολογικής κοινότητας που συντέλεσε διπλά στο Δίκαιο, τον Πολιτισμό, της Ιστορίας και τον Πολιτισμό. Στο πλαίσιο αυτό θεσμοθετήθηκαν, το 2016 ετήσια βραβεία που απονέμονται σε διακεκριμένες προσωπικότητες για το σύνολο του έργου τους στις Επιστήμες, τα Γράμματα και τις Τέχνες από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Το Αριστείο «Ιωάννης Καποδίστριας» και το Βραβείο «Αναστάσιος Πολυζωίδης - Γεώργιος Τερτσέτης για τη Δικαιοσύνη και το Δίκαιο» απονέμονται στη διάρκεια των Συναντήσεων από το Δήμο Ναυπλιέων, μετά από γνώμη Ειδικής Επιστημονικής Επιτροπής και πρόταση του Καθηγητή Στέλιου Περράκη, που εισηγήθηκε τον θεσμό. Στην Επιτροπή, μετέχουν αυτοδικαίως οι βραβευμένοι.

- Το **Βραβείο «Α. Πολυζωίδης-Γ. Τερτσέτης για τη Δικαιοσύνη και το Δίκαιο»** έχει απονεμηθεί στους:
  - Χρήστο Ροζάκη, Ομότιμο Καθηγητή ΕΚΠΑ, πρώην Αντιπρόεδρο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και πρώην Πρόεδρο του Διοικητικού Δικαστηρίου του Συμβουλίου της Ευρώπης (2017)

  - Guido Raimondi, Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2017)
  - Gianni Buquicchio, Πρόεδρο της Επιτροπής Βενετίας για την Δημοκρατία μέσω του Δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης (2018)
  - Antonio Augusto Cancado Trindade, Καθηγητή, Δικαστή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και πρώην Πρόεδρο του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2018)
  - Λίνο-Αλέξανδρο Σισιλιάνο, Καθηγητή και Κοσμήτορα της Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, πρώην Πρόεδρο Ευρωπαϊκού Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2019)
  - Εμμανουήλ Ρούκουνα, Ομότιμο Καθηγητή ΕΚΠΑ, Ακαδημαϊκό, Μέλος και Πρώην Πρόεδρο του Ινστιτούτου Διεθνούς Δικαίου, Δικαστή Ad Hoc στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (2021)
  - Emmanuel Decaux, Ομότιμο Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Panthéon-Assas – Paris II, Πρόεδρο του Δικαστηρίου Συνδιαλλαγής και Διαιτησίας του ΟΑΣΕ, πρώην Πρόεδρο της Επιτροπής Ηνωμένων Εθνών για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις, Πρόεδρο της Fondation Réné Cassin (2021)
  - Νικηφόρο Διαμαντούρο, Ομότιμο Καθηγητή, Ακαδημαϊκό, Πρώτο Συνήγορο του Πολίτη στην Ελλάδα και Ευρωπαίο Διαμεσολαβητή στην Ε.Ε. (2021)
  - Dr. Marco De Paolis, Procuratore Generale Militare presso la Corte Militare di Appello di Roma (2022)
  - Γιώργο Αρέστη, πρώην Δικαστή Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, πρώην Δικαστή στο Δικαστήριο της ΕΕ (2022)
  - Κωνσταντίνο Μαυριά, Ομότιμο Καθηγητή Νομικής ΕΚΠΑ, Πρόεδρο του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής των Ελλήνων (2022)

- Το **Αριστείο «Ιωάννης Καποδίστριας Πολιτειακής Αξίας»** έχει απονεμηθεί στον Προκόπη Παυλόπουλο, τέως Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Ακαδημαϊκό, Επίτιμο Καθηγητή ΕΚΠΑ (2018)

- Το **Αριστείο «Ιωάννης Καποδίστριας για τις Επιστήμες, τα Γράμματα και τις Τέχνες»** έχει απονεμηθεί στους:
  - Ιωάννη Μεταξά, Ομότιμο Καθηγητή, Επίτιμο Καθηγητή Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων, Τακτικό Μέλος της Académie Européenne Interdisciplinaire des

Sciences, Πρόεδρος της Ιονικής Ακαδημίας 1808 (2019)
- Δημήτρη Νανόπουλο, Ακαδημαϊκό, Διακεκριμένο Καθηγητή Πανεπιστημίου Τέξας (2019)
- Γιάννη Πανούση, Ομότιμο Καθηγητή ΕΚΠΑ, πρώην Πρύτανη, πρώην Υπουργό, πρώην Βουλευτή (2019)
- Μαριέττα Γιαννάκου, Βουλευτή Επικρατείας, πρώην Υπουργό, πρώην Ευρωβουλευτή (2021)
- Κωνσταντίνο Τσουκαλά, Ομότιμο Καθηγητή ΕΚΠΑ, Επισκέπτη Καθηγητή Ευρωπαϊκών και Αμερικανικών Πανεπιστημίων, πρώην βουλευτή Επικρατείας, πρώην Πρόεδρο του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού (2021)
- Δρ. Σωτήρη Μουσούρη, πρώην Επίκουρο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών (2021)
- Ελένη Αρβελέρ, Πρύτανη και Επίτιμη Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών (2022)
- Χρήστο Ζερεφό, Ομότιμο Καθηγητή ΕΚΠΑ, Ακαδημαϊκό και Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών (2022)
- Ιωάννα Παπαντωνίου, Σκηνογράφο, Ενδυματολόγο, Πρόεδρο Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος (νυν Ιδρύματος Βασιλείου Παπαντωνίου) (2022)

Συμβολές* 4

Ανθρακεύς Γεώργιος

Δρ Διεθνούς Δικαίου, Δικηγόρος

Αργυρόπουλος Κωνσταντίνος

Υποψήφιος Διδάκτωρ Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου, Νομική Σχολή, ΕΚΠΑ

Αρέστης Γεώργιος

Πρώην Δικαστής Ανώτατου Δικαστηρίου Κύπρου και στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Βενιζέλος Ευάγγελος

Πρώην Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης και Υπουργός Εξωτερικών, Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Γάγγας Διονύσης

Σύμβουλος της Διεθνούς Ολυμπιακής Ακαδημίας, Μέλος της Επιτροπής της ΔΟΕ για τον Πολιτισμό και την Ολυμπιακή Κληρονομιά

Γαλάνη Σοφία

Επίκουρη Καθηγήτρια Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο

De Paolis Marco

Prosecutore Generale Militare presso la Corte Militare di Appello

Economidès Constantin P.

Directeur du Département Juridique du Ministère des Affaires Etrangères. Professeur de Droit International Public à l'Université des Sciences Sociales et Politiques Pantion (ιδιότητα την εποχή σύνθεσης του κειμένου)

Sir Evans Malcolm D

Professor, Principal, Regent's Park College, Oxford

Ζάικος Νικόλαος

Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

* Παράθεση με αλφαβητική σειρά

Καζαριάν Χριστίνα-Ερμίνα

ΜΔΕ Διεθνούς Δικαίου & Διπλωματικών Σπουδών

Κεφαλά Βιβή

Professor of International Relations in the Greater Middle East and North Africa, Department of Mediterranean Studies, Aegean University

Μαρούδα Μαρία-Ντανιέλλα

Επ. Καθηγήτρια Διεθνούς Δικαίου/ Ανθρωπιστικού Δικαίου, Έδρα Jean Monnet για την Ευρωπαϊκή Αλληλεγγύη στην Πολιτική Προστασία και την Ανθρωπιστική Δράση, Έδρα ΟΥΝΕΣΚΟ για τα Δικαιώματα, την Δημοκρατία και την Ειρήνη 2023-7, Παντείου Πανεπιστημίου, Πρόεδρος ECRI, Συμβουλίου της Ευρώπης

Μασαούτης Μιχαήλ-Ορέστης

MA in Middle Eastern Studies, Leiden University

Μπότσιου Κωνσταντίνα Ε.

Καθηγήτρια Ιστορίας και Διεθνών Σχέσεων στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς

Μπρεδήμας Αντώνης

Ομότ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Πανούσης Γιάννης

Ομότ. Καθηγητής ΕΚΠΑ, πρώην Υπουργός, πρώην Πρύτανης ΔΠΘ

Παπαντωνίου Δημήτρης

ΜΔΕ Διεθνούς Δικαίου & Διπλωματικών Σπουδών

Παπαρούνα Παναγιώτα

ΜΔΕ Ευρωπαϊκών και Διεθνών Σπουδών Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης ΕΚΠΑ

Παρράς Ευάγγελος

ΜΔΕ Διεθνούς Δικαίου & Διπλωματικών Σπουδών Πάντειο Πανεπιστήμιο, Υποψήφιος Διδάκτωρ ΕΚΠΑ

Πέρβου Ιωάννα

Εντεταλμένη διδάσκουσα Διεθνούς Δικαίου Νομική Σχολή ΔΠΘ

Περράκης Βαγγέλης

Υποψήφιος Διδάκτορας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περράκης Στέλιος

Ομότ. Καθηγητής και πρώην Αντιπρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου Πρώην Πρέσβης της Ελλάδας στο Συμβούλιο της Ευρώπης Α΄ Αντιπρόεδρος Ελληνικής Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων

Πισιμίση Κέλλυ

Ασκούμενη Δικηγόρος ΜΔΕ Διεθνούς Δικαίου & Διπλωματικών Σπουδών Υποψήφια Διδάκτωρ Νομικής ΕΚΠΑ

Σιταρόπουλος Νικόλαος

Head of Division in the Department for the execution of ECHR judgments, Council of Europe. All views expressed are strictly personal

Σωτήριος Κύρκος

Διδάκτωρ Διεθνούς Δικαίου-Μέλος Αναθεωρητικού Δικαστηρίου

Τσάλτας Γρηγόρης Ι.

Ομότ. Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου πρώην Πρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου, πρώην υπηρεσιακός Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

Φτακλάκη Δρ Παρασκευή Ελευθερία

Πολιτικός Επιστήμων/Διεθνολόγος, Διδάκτωρ Ευρωπαϊκών Σπουδών, Περιφερειακών & Διεθνών συνεργασιών. Μετα-διδακτορική ερευνήτρια και διδάσκουσα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου (JMM EU.E.N.I.C)

Χατζηαναστασίου Τάσος

Δρ Ιστορίας, Εκπαιδευτικός

Χατζηκωνσταντίνου Κώστας

Ομότ. Καθηγητής Νομικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Τετράδια Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής*

Τεύχος 1ο
Απρίλιος 2021

Τεύχος 2ο
Σεπτέμβριος 2021

Τεύχος 3ο
Δεκέμβριος 2021

Τεύχος 4ο
Απρίλιος 2022

Τεύχος 5ο
Οκτώβριος 2022

* Πατήστε επάνω στο εικονίδιο
για να μεταφερθείτε στο αντίστοιχο τεύχος

ISSN27329690 04
9 772732 969009